АЛЛА ГАЛАС

СТИЛІСТИЧНА СИСТЕМА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Ужгород 2023

Міністерство освіти і науки України
Державний вищий навчальний заклад
«Ужгородський національний університет»
Філологічний факультет
Кафедра української мови

Алла Галас

СТИЛІСТИЧНА СИСТЕМА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Навчально-методичний посібник
для здобувачів вищої освіти галузі знань 03 Гуманітарні науки
спеціальності 035 Філологія спеціалізації 035.01 Українська мова та література
освітньо-професійної програми «Українська мова та література. Літературна творчість. Документознавство та інформаційна діяльність»

Ужгород 2023

Галас А. М. Стилістична система української мови: Навчально-методичний посібник. Ужгород, 2023. 330 с.

Навчально-методичний посібник призначений для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти для здобувачів вищої освіти спеціальності 035 Філологія спеціалізації 035.01 Українська мова та література освітньо-професійної програми «Українська мова та література. Літературна творчість. Документознавство та інформаційна діяльність»

Рецензенти:

Пискач О. Д., кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Шаркань В. В., кандидат філологічних наук, доцент кафедри журналістики ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Рекомендовано до друку вченою радою
філологічного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
протокол № 5 від 26 грудня 2023 р.

© Галас А.М., 2023

ПЕРЕДМОВА

Знання стилістики й стилістичні компетентності посідають важливе місце в системі філологічної підготовки здобувачів освіти.

Метою вивчення дисципліни «Стилістична система української мови» є засвоєння здобувачами основ стилістики як цілісної системи, оволодіння знаннями про основні поняття й категорії лінгвостилістики, функціонально-стильову диференціацію української мови, стильову й жанрово-стилістичну диференціацію мовних одиниць, багатство й різноманітність виражальних засобів мови, систему функціональних й експресивних стилів.

Завданням курсу є формування в здобувачів умінь використовувати стилістичні засоби для експресивного вираження інтелектуального, емоційно-вольового, естетичного змісту мовлення; здатності створювати й редагувати тексти з урахуванням комунікативної мети й призначення, виховання мовного чуття та мовного смаку.

Пропонований посібник призначений для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, які навчаються за освітньо-професійною програмою «Українська мова та література. Літературна творчість. Документознавство та інформаційна діяльність».

У посібнику є навчально-методичний супровід до навчальної дисципліни: перелік тем із навчальної дисципліни, рекомендовані до кожної теми наукові, науково-навчальні, лексикографічні, довідкові джерела, орієнтовні списки питань для підготовки до колоквіумів і підсумкового контролю засвоєних теоретичних знань і практичних навичок.

До кожної теми запропоновано достатню кількість завдань різного типу й спрямування, укладених із метою формування та розвитку стилістичних компетентностей здобувачів: визначати жанрово-стильові ознаки текстів, здійснювати лінгвостилістичний аналіз різних за комунікативним призначенням і належністю до функційних стилів текстів, аналізувати стилістичні можливості мовних одиниць, виявляти й оцінювати стилістичні колорити тексту та виявляти й пояснювати стилістичні засоби, за допомогою яких вони досягаються, добирати стилістичні засоби, вправно використовувати їх у різних комунікативних ситуаціях.

Передбачені також завдання для індивідуальної роботи, які спонукатимуть здобувача до дослідницько-пошукових і творчих зусиль, здійснення самоконтролю засвоєних знань і вдосконалення навичок.

У пропонованому посібнику дібрано значну кількість текстів художнього, фахового, соціокультурного змісту, які дають змогу в різних аспектах вивчати типи мовлення, функціональні стилі, їх різновиди та жанри, ієрархію підсистем стилістичної системи української мови.

ЗМІСТ

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «СТИЛІСТИЧНА СИСТЕМА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ»
СТИЛІСТИКА ЯК ЛІНГВІСТИЧНА НАУКА І НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА. ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ СТИЛІСТИКИ.
СТИЛІСТИЧНІ МОЖЛИВОСТІ ФОНЕТИЧНО-ІНТОНАЦІЙНИХ ЗАСОБІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
ЛЕКСИКА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗА СТИЛІСТИЧНОЮ ДИФЕРЕНЦІАЦІЄЮ
СТИЛІСТИЧНЕ ВИКОРИСТАННЯ БАГАТОЗНАЧНОСТІ
СИНОНІМИ В СТИЛІСТИЧНОМУ АСПЕКТІ
СТИЛІСТИЧНЕ ВИКОРИСТАННЯ АНТОНІМІВ
СТИЛІСТИЧНІ МОЖЛИВОСТІ ОМОНІМІВ І ПАРОНІМІВ
ЛЕКСИКА ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ В СТИЛІСТИЧНОМУ АСПЕКТІ
СТИЛІСТИЧНІ МОЖЛИВОСТІ ДІАЛЕКТНОЇ ЛЕКСИКИ
СТИЛІСТИЧНЕ ВИКОРИСТАННЯ ТЕРМІНІВ
СТИЛІСТИСНЕ ВИКОРИСТАННЯ РОЗМОВНОЇ ЛЕКСИКИ
СТИЛІСТИЧНЕ ВИКОРИСТАННЯ ХРОНОЛОГІЧНО МАРКОВАНОЇ ЛЕКСИКИ
УКРАЇНСЬКА ФРАЗЕМІКА В СТИЛІСТИЧНОМУ АСПЕКТІ
СЛОВОТВІРНІ ЗАСОБИ СТИЛІСТИКИ
СТИЛІСТИЧНІ МОЖЛИВОСТІ МОРФОЛОГІЧНИХ ЗАСОБІВ
СТИЛІСТИЧНЕ ВИКОРИСТАННЯ СИНТАКСИСИЧНИХ ЗАСОБІВ
СТИЛІСТИЧНІ ФІГУРИ
СТИЛЬОВІ РІЗНОВИДИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ТЕКСТУ
ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДО ІСПИТУ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «СТИЛІСТИЧНА СИСТЕМА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ»

Програма навчальної дисципліни

«СТИЛІСТИЧНА СИСТЕМА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ»

Тема 1. Стилістика як лінгвістична наука і навчальна дисципліна.

Предмет і завдання стилістики української мови. Відомості з історії становлення стилістики української мови. Сучасні досягнення стилістики. Структура стилістики. Місце стилістики в системі мовознавчих дисциплін. Джерела стилістики української мови.

Стилістичні і стильові норми. Співвідношення загальнолітературної і стильової норми. Методи дослідження стилістичних явищ. Зв'язок стилістики з іншими науками. Система понять стилістики. Стиль. Структурно-функціональні стилі. Стилістична система національної мови. Стилістичний ефект. Стилістичні засоби. Стилістичне значення. Стилістичний колорит. Стилістична парадигма. Категорія стилістичної маркованості. Стилістема.

Тема 2. Стилістичні можливості фонетично-інтонаційних засобів української мови.

Поняття фоностилістики. Відомості про розвиток фоностилістики. Евфонічність (милозвучність) і її засоби. Явища української фонетичної стилістики. Звукові повтори, їх різновиди, функції. Рима. Анафора. Епіфора. Кільце. Алітерація. Асонанс. Дисонанс. Стик. Логогриф. Поняття гаплології, какофонії. Звуковідтворення і звуконаслідування. Ритм. Ритмомелодика. Ритмомелодичні явища прози й поезії. Типи наголосів в українській мові і їх використання в усному мовленні. Стилістичні можливості сили голосу, висоти тону, темпу мовлення. Стилістичні функції інтонації. Евфонічні засоби фольклору.

Тема 3. Лексика української мови за стилістичною диференціацією.

Предмет вивчення лексичної стилістики. Стилістично нейтральна (немаркована) і стилістично маркована лексика. Стилістичне використання емоційної лексики. Зміст поняття *книжна лексика*. Стилістичне використання книжної лексики. Зміст поняття і стилістичні параметри поетичної лексики. Стилістичне використання розмовної лексики. Поняття «експресивність». Різновиди експресивності. Експресивно забарвлені слова. Конотація та її види. Лексична сполучуваність. Стилістичні опозиції. Стилістична характеристика слів у словниках української мови.

Тема 4. Стилістичне використання багатозначності.

Багатозначність слова та його виражальні можливості у різних функціональних стилях. Функції багатозначних слів у художньому і публіцистичному стилях. Використання багатозначних слів у науковому й офіційно-діловому стилях. Основні прийоми введення полісемантичних слів у текст. Поняття «стилістичний прийом». Види стилістичних прийомів. Троп як різновид стилістичного прийому. Система тропів. Епітети. Граматичне вираження епітетів. Стилістична характеристика епітетів. Метафора і її види. Стилістичні параметри метафори. Метонімія і її види. Стилістичні параметри метонімії. Порівняння. Різновиди порівнянь. Стилістична характеристика порівнянь. Стилістичне використання алегорії. Стилістичні функції перифраз. Стилістичний потенціал гіперболи, мейозису і літоти. Стилістичні функції антифразу. Іронія й астеїзм як різновиди антифразу. Стилістичне використання евфемізмів і дисфемізмів. Особливості стилістичного вживання тропів у жанрово-стильових різновидах мови.

Тема 5. Лексична синонімія як важлива складова стилістичної системи української мови.

Характеристика семантичних (ідеографічних), стилістичних, семантико-стилістичних синонімів. Квазісиноніми. Поняття алонімів. Контекстуальні синоніми. Особливості

функціонування синонімів у науковому та офіційно-діловому стилях. Основні функції синонімів у художньому стилі. Прийоми введення синонімів у текст. Фігури, побудовані на основі синонімії. Ампліфікація. Тавтологія. Плеоназм. Градація. Тропи, пов'язані з явищем синонімії. Евфемізми. Дисфемізми. Перифрази. Антономазія як різновид перифраза.

Тема 6. Стилістичний потенціал омонімів.

Причини обмеженого стилістичного використання омонімів. Використання омонімів у художньому і публіцистичному стилях. Причини уникнення омонімів у науковому й офіційно-діловому стилях. Явище міжмовної омонімії і його вплив на мовлення. Використання міжмовної омонімії в художньому стилі. Каламбур. Гра слів.

Тема 7. Виражальні можливості паронімів.

Зумовленість стилістичних можливостей паронімів. Функції паронімів у мові художніх творів. Пароніми і близькозвучні слова. Стилістичні фігури і прийоми, що творяться на основі паронімів. Каламбури і парономазія. Паронімічна атракція. Метатеза. Мовностилістичні помилки, пов'язані з уживанням паронімів. Гетерофемія і малапропізми.

Тема 8. Антоніми як стилістичний засіб.

Зумовленість стилістичного потенціалу антонімів. Квазіантонімічні відношення. Поняття «енантіосемія», її зв'язок із явищем антифразису. Функції антонімів у художньому і публіцистичному стилях. Роль службових слів у реалізації цих функцій. Використання антонімів у прислів'ях і приказках. Контекстуальна антонімія. Образно-виражальні засоби, побудовані на антонімічних відношеннях. Антитеза. Оксиморон. Використання антонімів у науковому та офіційно-діловому стилях.

Тема 9. Слова іншомовного походження в стилістичному аспекті.

Функціонування в українській мові запозичень. Стилістичні функції старослов'янізмів. Стилістичні можливості інтернаціоналізмів і власне іншомовних слів. Екзотизми, їх використання у публіцистичному та художньому стилях. Стилістичні можливості варваризмів. Переобтяженість української наукової мови невиправданими термінологічними запозиченнями. Англізація українського мовного простору. Роль пуризму у сучасній мовній ситуації (міжмовна конкуренція).

Тема 10. Стилістичні можливості спеціальної лексики.

Функціонально-стильові настанови використання діалектизмів у науковому, художньому і публіцистичному стилях. Стилістичне використання етнографізмів.

Стилістична характеристика термінів. Основна сфера використання термінів. Особливості функціонування термінів у науковому стилі. Прийоми введення термінів у тексти наукового, науково-навчального і науково-популярного стилів. Мета вживання термінів у художньому стилі. Номенклатурні назви і професіоналізми. Особливості їх функціонування у різних стилях.

Лексичний склад української мови із соціального погляду. Соціолект. Професійні жарґонізми. Соціальні жарґонізми. Основна сфера функціонування і стилістичні функції жарґонної й арґотичної лексики. Стилістичне використання розмовної, просторічної і вульґарної лексики.

Тема 11. Стилістична характеристика хронологічно маркованої лексики.

Сфера використання застарілих слів. Функції архаїзмів та історизмів у текстах різних функціональних стилів. Стилістичний ресурс загальномовних неологізмів. Стилістичні можливості індивідуально-авторських неологізмів.

Тема 12. Стилістика фразеологічних одиниць.

Історично-часова характеристика української фраземіки. Аспекти стилістичного вивчення фразеології. Стилістична класифікація фразем. Огляд класифікацій фразем за стилістичними параметрами. Експресивно-стилістичні властивості фразем у функціональних стилях. Стилістичні функції фразем у художньому стилі. Основні способи трансформації (видозміни) фразем. Індивідуально-авторські модифікації фразем. Способи відтворення фразем під час перекладу з однієї мови на іншу. Стилістичне використання прислів'їв, приказок, крилатих висловів, афоризмів, сентенцій, парадоксів, максим, ремінісценцій, літературних цитат.

Тема 13. Словотвірні засоби практичної стилістики.

Стилістичний аспект словотвірних засобів української мови. Стилістичні властивості суфіксації і префіксації. Безсуфіксний спосіб словотворення і його стилістичні можливості. Стилістичні функції основоскладання, словоскладання і подвоєння слів.

Тема 14. Стилістичне використання морфологічних засобів.

Морфологічні синоніми та паралельні форми.

Стилістична характеристика іменника. Особливості стилістичного використання категорії роду іменників. Стилістичні функції граматичної категорії числа. Стилістичне використання варіантів відмінкових форм іменників. Кличний відмінок зі стилістичного погляду.

Стилістична характеристика прикметника. Стилістичне використання повних і коротких, стягнених і нестягнених форм прикметників. Змістова виправданість уживання ступенів порівняння якісних прикметників, синонімія їх форм.

Стилістична характеристика числівника. Особливості використання власне кількісних і дробових числівників у науковому та офіційно-діловому стилях. Збірні числівники як синоніми власне кількісних, їх ідеографічні та стилістичні особливості. Синонімія числівників. Стилістичне використання порядкових числівників.

Стилістична характеристика займенника. Зумовленість стилістичних функцій займенників. Особливості використання займенників в різних функціональних стилях. Перехід займенників у частки, їх значеннєві відтінки.

Загальна стилістична характеристика дієслова. Дієслівні форми й категорії, використання яких можливе зі стилістичною метою. Стилістичне використання форм особи і числа дієслова. Синонімія часів дієслова. Використання теперішнього часу в значенні інших часів. Стилістична мета вживання «теперішнього історичного», давноминулого та передминулого часів. Використання майбутнього часу в значенні інших часів. Використання минулого часу в значенні інших часів. Синонімія форм способу дієслова.

Стилістична характеристика прислівника. Сфера функціонування прислівників. Специфіка стилістичних функцій прислівника.

Стилістика службових слів. Стилістичні функції прийменників. Стилістичні функції сполучників. Стилістика часток. Стилістика вигуків.

Тема 15. Стилістичне використання синтаксичних засобів.

Стилістичні можливості синтаксису. Поняття експресивного синтаксису. Синтаксичні синоніми та паралельні конструкції. Стилістичне використання синтаксичних синонімів та паралельних синтаксичних конструкцій у різних функціональних стилях. Особове та безособове речення як взаємозамінні синтаксичні конструкції. Дієприкметниковий зворот і підрядне означальне речення. Стилістичні відтінки у вживанні дієприкметникового звороту і підрядного означального речення. Дієприслівникові звороти й підрядні обставинні речення як паралельні конструкції, їх змістові та стилістичні відтінки. Синонімія різних типів простого речення. Стилістичні особливості вживання односкладних і двоскладних, поширених і непоширених, неускладнених і ускладнених, повних і неповних

речень. Сегментація та парцеляція як засоби експресивного синтаксису. Порівняльні звороти як характерна риса експресивного синтаксису. Стилістичні особливості однорідності. Стилістичне призначення слів та словосполучень, граматично не зв'язаних із реченнями. Стилістичні властивості вставності в тексті. Особливості функціонального використання вставлених компонентів. Звертання номінативні та художньо виразні.

Змістове, синтаксичне й стилістичне значення порядку слів у реченні. Функціональна, стилістична, естетична доцільність зворотного порядку слів у реченні. Невиправдана інверсія.

Стилістична характеристика способів відтворення чужого висловлювання. Використання прямої мови в різних функціональних стилях і жанрах. Стилістичні особливості невласне прямої мови. Стилістичні та граматичні зміни при заміні прямої мови на непряму.

Стилістичні можливості складного речення в різних функціональних стилях.

Порівняльна стилістична характеристика сурядності та підрядності. Стилістичні властивості сполучникового та безсполучникового зв'язку в складному реченні. Значення й стилістична вмотивованість уживання сполучників і сполучних слів у складнопідрядних реченнях.

Тема 16. Стилістичні фігури.

Відомості з історії становлення фігур мови і вчення про них. Класифікація фігур мови. Основні стилістичні фігури синтаксису, їхні функції. Ампліфікація. Анафора. Анепіфора. Апосіопеза. Асиндетон. Градація. Еліпс. Епанафора. Епіфора. Замовчування. Надфразна єдність. Паралелізм. Парцеляція. Період. Плеоназм. Повтор. Полісиндетон. Рефрен. Риторичне звертання. Риторичне питання. Симплока. Тавтологія. Хіазм.

Тема 17. Функціональні стилі сучасної української мови.

Поняття функціонально-стильової єдності. Склад стилістичної системи української мови в різні періоди історії української мови. Функції мови і стилі. Стиль як функціональний різновид літературної мови. Критерії класифікації стилів. Становлення і розвиток стильових різновидів української мови. Сфера використання, призначення, основні ознаки, мовні засоби функціональних стилів: художнього, наукового, публіцистичного, офіційно-ділового, розмовного, релігійного. Підстилі і жанри функціональних стилів. Жанрові модифікації стилів. Зміст поняття «епістолярний стиль». Новітні тенденції у взаємодії функціональних стилів. Експресивні стилі. Індивідуальний стиль.

Тема 18. Лінгвостилістичний аналіз тексту.

Зміст поняття «лінгвостилістичний аналіз». Різновиди лінгвостилістичного аналізу. Принципи і порядок лінгвостилістичного аналізу.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Підручники і посібники

Бабич Н. Д. Практична стилістика і культура української мови: Навч. посібник. Львів: Світ, 2003. 432 с.

Дудик П. С. Стилістика української мови: Навч. посібник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2005. 368 с.

Капелюшний А. О. Практична стилістика української мови: Навч. посібник. Вид. 2–ге, переробл. Львів: ПАІС, 2007. 400 с.

Коваль А. П. Практична стилістика сучасної української мови / вид. третє, доп. і переробл. Київ: Вид-во при Київському державному університеті, 1987. 351 с.

Пономарів О. Д. Стилістика сучасної української мови: Підручник. 3-тє вид., перероб. і доповн. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2000. 248 с.

Стилістика української мови: Підручник / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько; За ред. Л. І. Мацько. Київ: Вища школа, 2003. 462 с.

Стилістика української мови: навчально-методичний посібник / [упорядники: А. С. Попович, Л. М. Марчук; за ред. А. С. Попович]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2017. 172 с.

Сучасна українська літературна мова. Стилістика. Київ: Наукова думка, 1973. 588 с.

Додаткові джерела

Городенська К. Українське слово у вимірах сьогодення. Видання друге, істотно доповнене. Київ: КММ, 2019. 208 с.

Домбровський В. Українська стилістика і ритміка. Українська поетика. Дрогобич: Видавнича фірма «Відродження», 2008. 488 с.

Єрмоленко С. Я. З історії української стилістики: від стилістики мовних засобів до інтегративної стилістики. *Українська мова*. 2019. № 1. С. 3–17.

Єрмоленко С. Я. Лінгвостилістика в контексті загального мовознавства. *Мовознавство*. 2017. № 4. С. 20–27.

Єрмоленко С. Я. Лінгвостилістика: основні поняття, напрями й методи дослідження. *Мовознавство*. 2005. № 3–4. С. 112–125.

Єрмоленко С. Я. Мова і українознавчий світогляд: Монографія. Київ: НДІУ, 2007. 444 с.

Єрмоленко С. Я. Мовно-естетичні знаки української культури. Київ: Інститут української мови НАН України, 2009. 352 с.

Єрмоленко С. Я. Нариси з української словесності: (стилістика та культура мови). Київ: Довіра, 1999. 431 с.

Єрмоленко С. Я. Синтаксис і стилістична семантика. Київ: Наукова думка, 1982. 210 с.

Єрмоленко С. Я. Стилістика сучасної української літературної мови в контексті слов'янських стилістик. *Мовознавство*. 1998. № 2–3. С. 25–36.

Єрмоленко С. Я. Сучасна лінгвостилістика в інтегративній науковій парадигмі. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*: зб. наук. пр. Серія 8. Філологічні науки (мовознавство і літературознавство / за ред. акад. Л. І. Мацько. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. Вип. 5 С. 3–8. URL: https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/6949/Ermolenko.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Єрмоленко С. Сучасна українська лінгвостилістика: співвідношення теорії і методів. URL: https://www.rastko.rs/filologija/stil/2012/02Jermolenko.pdf

Єрмоленко С., Бибик С., Ганжа А. Лінгвостилістика в контексті національної культури. *Українська мова*. 2018. № 1. С. 51–56.

Єрмоленко С., Бибик С., Ганжа А. Мова, стиль, культура – в об'єктиві гуманітарної науки. *Світогляд*. 2017. № 5 (67). С. 3–9.

Єрмоленко С., Бибик С., Ганжа А., Коць Т., Мех Н., Сюта Г. Українська лінгвостилістика та культура мови на межі століть: полілог поколінь. *Українська мова.* 2016. № 4. С. 24–40.

Жайворонок В. В. Українська етнолінгвістика: Нариси: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ: Довіра, 2007. 262 с.

Качуровський І. В. Основи аналізу мовних форм (стилістика): Фігури і тропи. Мюнхен; Київ, 1995. 234 с.

Кононенко В. І. Мова у контексті культури: монографія. Київ, Івано-Франківськ, 2008. 390 с.

Кононенко В. І. Символи української мови. Івано-Франківськ: Плай, 1996. 272 с.

Кравець Л. В. Стилістика української мови: Практикум: Навч. посібник / За ред. Л .І. Мацько. Київ: Вища школа, 2004. 199 с.

Літературна норма і мовна практика: монографія / Єрмоленко С. Я., Бибик С. П., Коць Т. А. та ін.; за ред. С. Я. Єрмоленко. Ніжин: Аспект-Поліграф, 2013. 320 с. URL: http://www1.nas.gov.ua/.../literaturna-norma-i-movna...

Павлик Н. Стилістична компетентність у контексті професійної підготовки майбутнього вчителя-філолога. *Формування професійної компетентності майбутніх фахівців: педагогічна та філологічна парадигми*: матеріали Міжнародної науково-практичної міждисциплінарної конференції, 11 травня 2023 р. / за заг. ред.: О. Турко, О. Янкович, Ю. Петрици; Дрогобицький держ. пед. ун-т, Akademia Kujawsko-Pomorska (Polska), University of Ostrava (Czech Republic) та ін. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2023. С. 154–157.

Пилинський М. М. Мовна норма і стиль. Київ: Наукова думка, 1976. 287 с.

Пономарів О. Д. Культура слова: Мовностилістичні поради: Навч. посібник / 2-ге вид., стереотип. Київ: Либідь, 2001. 240 с.

Степаненко М. І. Історія, граматика, поетика українського слова. Полтава, 2008. 344 с.

Стиль і час: Хрестоматія / Відп. ред. М. М. Пилинський. Київ: Наукова думка, 1983. 250 с.

Теоретичні проблеми лінгвістичної стилістики / редкол.: С. Я. Єрмоленко, Г. П. Їжакевич, Т. К. Черторизька. Київ: Наукова думка, 1972. 194 с.

Шевченко Л. І., Шулінова Л. В. Стилістика української літературної мови: Тести, завдання, вправи. Навч. посіб. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2012. 264 с.

Словникові та довідкові видання

Бибик С., Сюта Г. Словник іншомовних слів: тлумачення, словотворення та слововживання / за ред. С. Єрмоленко. Харків, 2006.

Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. Київ, Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

Ганич Д. І., Олійник І. С. Словник лінгвістичних термінів. Київ: Вища школа, 1985. 361 с.

Єрмоленко С. Я., Бибик С. П., Тодор О. Г. Українська мова: Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / За ред. С. Я. Єрмоленко. Київ: Либідь, 2001. 224 с.

Куньч З. Й. Універсальний словник української мови. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. 848 с.

Літературознавча енциклопедія: У двох томах / Авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ: Видавничий центр «Академія», 2007.

Літературознавчий словник-довідник / За ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. Друге видання, виправлене, доповнене. Київ: Видавничий центр «Академія», 2007.

Новий словник епітетів української мови / С. Я. Єрмоленко, В. І. Єрмоленко, С. П. Бибик; за ред. С. Я. Єрмоленко. Київ: Грамота, 2012. 488 с.

Основні лінгвостилістичні поняття і категорії (словник-довідник філолога) / укладач І. І. Коломієць. Умань: ВПЦ «Візаві», 2015. 202 с. URL: https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/3335/1/Slovnyk-dovidnyk_zi_stylistyky.pdf

Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія, Полтава: Довкілля-К, 2006. 716 с.

Словник античної міфології / 2-е вид. Укладачі: І. Я. Козовик, О. Д. Пономарів. Київ: Наукова думка, 1989. 238 с.

Словник тропів і стилістичних фігур / автор-укладач В. Ф. Святовець. Київ: ВЦ «Академія», 2011. 176 с.

Словник іншомовних слів / [уклад.: Л. В. Музичко, Л. М. Шкарапута, С. М. Морозов]; Нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана, Укр. мовно-інформ. фонд НАН України. Вид. 2-ге. Київ: Наукова думка, 2019. 785 с. (Словники України).

Словник української мови: В 11–ти т. Київ: Наукова думка, 1970–1980. URL: https://sum.in.ua/s.

Словник української мови: У 20-ти томах. Томи 1–14. URL: https://sum20ua.com/Entry/index?wordid=24&page=0.

Сучасний словник іншомовних слів / уклад. Л. І. Нечволод. Харків: Торсінг плюс, 2009. 768 с.

Українська лінгвостилістика XX – початку XXI століття: система понять і бібліографічні джерела / уклад.: С. П. Бибик, Т. А. Коць, С. Г. Чемеркін та ін.; за ред. С. Я. Єрмоленко. Київ: Грамота, 2007. 368 с.

Українська мова: Енциклопедія / редкол.: В. М. Русанівський (співголова), О. О. Тараненко (співголова), М. П. Зяблюк та ін. 3-є вид., випр. і доп. Київ: Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007. 856 с.

Інформаційні ресурси в мережі Інтернет

1. Блог «Центр культури української мови» Київського університету імені Бориса Грінченка. URL: http://centrkum.blogspot.com/
2. Блог професора О. Пономарева. https://www.bbc.co.uk/blogs/ukrainian/ponomariv/2442https://www.bbc.co.uk/blogs/ukrainian/ponomariv/2442
3. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%82%D0%B8%D0%BB%D1%96%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0
4. Наукова бібліотека ДВНЗ «Ужгородський національний університет». URL: http://www.lib.uzhnu.edu.ua/#myCarousel
5. Наукова електронна бібліотека періодичних видань НАН України. URL: http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/12688
6. Сайт видавництва «Дивослово». URL: https://dyvoslovo.com.ua/.
7. Сайт для філологів-українців. URL: https://grinch-home.at.ua/publ/suchasna_ukrajinska_literaturna_mova/stilistika/stilistika_jak_lingvistichna_nauka_i_navchalna_disciplina/58-1-0-208
8. Сайт науково-теоретичного журналу «Українська мова» Інституту української мови НАН України. URL: https://ukrmova.iul-nasu.org.ua/
9. Сайт науково-теоретичного журналу «Мовознавство» Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні та українського мовно-інформаційного фонду НАН України. URL: https://movoznavstvo.org.ua/

10. Сайт наукового збірника «Культура слова» Інституту української мови НАН України. URL: https://iul-nasu.org.ua/periodychni-vydannya/zbirnyk-kultura-slova.html
11. Сайт Інституту мовознавства імені О. О. Потебні НАН України. URL: http://www.inmo.org.ua/library.html
12. Сайт Інституту української мови НАН України. URL: http://www.nas.gov.ua.
13. Словник української мови: У 20-ти томах. Томи 1–14. URL: https://sum20ua.com/Entry/index?wordid=24&page=0.
14. Український мовно-інформаційний фонд України. URL: https://lcorp.ulif.org.ua/LSlist/
15. Мовна підкова. Науковець. Сторінка у Facebook. URL: https://www.facebook.com/search/top?q=%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B0%20%D0%BF%D1%96%D0%B4%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0

СТИЛІСТИКА ЯК ЛІНГВІСТИЧНА НАУКА І НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА. ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ СТИЛІСТИКИ

Контрольні питання

1. Предмет і завдання стилістики української мови.
2. Структура стилістики.
3. Джерела стилістики української мови.
4. Стилістичні і стильові норми. Співвідношення загальнолітературної і стильової норми.
5. Методи дослідження стилістичних явищ.
6. Зв'язок стилістики з іншими науками.
7. Система понять стилістики. Стиль. Стилістема. Стилістична система національної мови. Стилістичні засоби. Стилістична парадигма. Категорія стилістичної маркованості. Стилістичне значення. Стилістичне забарвлення. Стилістичний колорит. Стилістичний ефект. Стилістичний регістр.

Література

Бабич Н. Д. Практична стилістика і культура української мови: Навч. посібник. Львів: Світ, 2003. С. 3–24; 245–250.

Дудик П. С. Стилістика української мови: Навч. посібник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2005. С. 7–53.

Капелюшний А. О. Практична стилістика української мови: Навч. посібник. Вид. 2–ге, переробл. Львів: ПАІС, 2007. С. 7–12.

Коваль А. П. Практична стилістика сучасної української мови / вид. третє, доп. і переробл. Київ: Вид-во при Київському державному університеті, 1987. С. 3–7.

Пономарів О. Д. Стилістика сучасної української мови: Підручник. 3-тє вид., перероб. і доповн. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2000. С. 3–6.

Стилістика української мови: Підручник / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько; За ред. Л. І. Мацько. Київ: Вища школа, 2003. С. 3–240.

Сучасна українська літературна мова. Стилістика. Київ: Наукова думка, 1973. С. 3–54.

****

Бацевич Ф. С. Нариси з лінгвістичної прагматики: Монографія. Львів: ПАІС, 2010. 336 с.

Бибик С. З історії термінології лінгвостилістики, або Читаймо Ю. Шевельова. *Лінгвостилістичні студії*: наук. журн. Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2018. Вип. 8. С. 129–139. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/16281

Бибик С. П. Теоретичні засади української лінгвостилістики в доробку Леоніда Арсенійовича Булаховського. *Українська мова*. 2020. № 1 (73). С. 3–12.

Бузько С. А. Поняття стилістичної маркованості мовних одиниць (загальнотеоретичний аспект). *Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*: зб. наук. праць. Вип. 17. Кривий Ріг: ФОП Маринченко С. В., 2018. С. 110–124.

Домбровський В. Українська стилістика і ритміка. Українська поетика. Дрогобич: Видавнича фірма «Відродження», 2008. 488 с.

Єрмоленко С. Я. Сучасна лінгвостилістика в інтегративній науковій парадигмі. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 8. Філологічні науки (мовознавство і літературознавство). Вип. 5: зб. наукових праць / за ред. академіка Л. І. Мацько. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. С. 3–8.

Єрмоленко С. Я. Сучасна українська лінгвостилістика: співвідношення теорії і методів. *Стил*: Међународни часопис. Белград, 2012. С. 23–32.

Єрмоленко С. Я. Лінгвостилістика: основні поняття, напрями й методи дослідження. *Мовознавство*. 2005. № 3–4. С. 112–125.

Єрмоленко С. Я. Нариси з української словесності: (стилістика та культура мови). Київ: Довіра, 1999. С. 295–299.

Єрмоленко С. Я. Стилістика – механізм формування і розвитку літературної мови. *Культура слова*. Вип. 89. Київ: Наукова думка, 2018. С. 13–26.

Єрмоленко С. Я. Колорит. *Українська мова*. Енциклопедія. 3-є вид., випр. і доп. Київ: Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Єрмоленко С. Я. Норма мовна. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., випр. і доп. Київ: Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Єрмоленко С. Я. Стилістика. *Українська мова*. Енциклопедія. 3-є вид., випр. і доп. Київ: Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Єрмоленко С. Я. Стилістична система. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., випр. і доп. Київ: Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Єрмоленко С. Я. Стилістичне значення. *Українська мова*. Енциклопедія. 3-є вид., випр. і доп. Київ: Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Єрмоленко С. Я. Стиль. *Українська мова*. Енциклопедія. 3-є вид., випр. і доп. Київ: Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Єрмоленко С. Я. Фольклор і літературна мова. Київ: Наукова думка, 1987. 245 с.

Єрмоленко С. Я., Бибик С. П., Тодор О. Г. Українська мова: Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / За ред. С. Я. Єрмоленко. Київ: Либідь, 2001. 224 с.

Козловська Л. С. У камені та в слові (про стиль бароко). *Культура слова*. Вип. 39. Київ: Наукова думка, 1990. С. 21–26.

Кононенко В. І. Символи української мови. Івано-Франківськ: Плай, 1996. 272 с.

Мацько Л. Стилістика й історія української літературної мови у лінгводидактичному полі підготовки українських філологів. *Вісник Львівського університету.* Серія філологічна. 2010. Вип. 50. С. 112–116.

Плачинда С. Словник давньоукраїнської міфології. Київ: Український письменник, 1993. 63 с.

Попович А. Основні підходи до вивчення стилістики української мови в навчальних виданнях для вищої школи (ретроспектива і сьогодення). *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. Вип. 2. 2016. С. 280–289.

Селіванова О. Стилістика. *Сучасна лінгвістика*: термінологічна енциклопедія, Полтава: Довкілля-К, 2006. С. 580–581.

Селіванова О. Стиль. *Сучасна лінгвістика*: термінологічна енциклопедія, Полтава: Довкілля-К, 2006. С. 582–583 с.

Селігей П. О. Стильова норма як різновид мовної норми. *Наукові записки НаУКМА*. 2016. Том 189. Філологічні науки (Мовознавство). С. 83–86. URL: https://www.inmo.org.ua/assets/files/Selihey.%20Stylyova%20norma%20yak%20riznovyd%20movnoyi%20normy%20(2016).pdf

Сімович О. Поетична символіка української народної творчості: лінгвістичний аспект. Львів, 1999. 58 с.

Стиль і час: Хрестоматія / Відп. ред. М. М. Пилинський. Київ: Наукова думка, 1983. 250 с.

Сюта Г. Інтегративний та диференційний зміст терміна *стиль* у сучасній гуманітарній парадигмі. *Культура слова*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. Вип. 76. С. 111–118. URL: http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/110094/18-Syuta.pdf?sequence=1

Словник античної міфології / 2-е вид. Укладачі: І. Я. Козовик, О. Д. Пономарів. Київ: Наукова думка, 1989. 238 с.

Словник символів культури України / За заг. ред. В. П. Коцура, О. І. Потапенка, М. К. Дмитренка. Київ: Міленіум, 2002. 260 с.

Завдання

Завдання 1. ***Зіставте значення слова <u>стиль</u> у наведених текстах. Запишіть усі відомі вам значення слова.***

І. Як історик Величко прагнув створити за правилами барокового риторичного мистецтва грандіозну картину воєнних подвигів і випробувань, слави і зрад, засліплення пристрастями героїв і безмірних людських страждань, які випали на долю українського народу в годину великих суспільних катаклізмів – Національно-визвольної війни та Руїни. Звідси, зокрема, потреба для автора висловлювати свої думки високим стилем, а також дотримання ним відповідних канонів стосовно передмов: обґрунтування мотивів, що спонукали автора взятися за перо, зображення труднощів та величі подій (*Історія української культур*и).

ІІ. В часи літературних «епідемій», що знаменують собою гарячкові пошуки нових способів вислову, стилісти завжди випливають на поверхню, починається мода то на ритмізовану прозу, то на стиль із «завиваннями», то на рубані, січені, кришені стилі, більшість письменників (з невизначеним ще письменницьким почерком) то починають писати якимись фразками, що скидаються на гавкання самотнього собаки в місячну ніч, або ж закручують у своїх писаннях такі періоди, які навіть не снилися ні Гаю Юлію Цезарю, ні Ціцерону (*П. Загребельний.* Спроба автокоментаря).

ІІІ. Стиль комунікативної поведінки чи поєднання різних стилів у спілкуванні свідчать про рівень соціальної адаптації, моральної культури людини. Відповідно до стилів поведінки виокремлюють авторитарний, демократичний, піддатливий, агресивний, драматичний, відчужений, альтруїстичний, спокійний, екзальтований, точний, відкритий, маніпулятивний, актуалізаторський та ін. стилі спілкування (*І. Сайтарли.* Культура міжособистісних стосунків).

ІV. Іменник кутюр’є спершу з’явився в нас для позначення модельєра дуже високого класу, що не просто розробляє авторські колекції одягу, а визначає стиль у моді. Та хто ж із модельєрів не вважає себе законодавцем мод? І ось тепер кожен кравець поспішає оголосити себе кутюр’є, бо ж його вироби – останній писк моди (*П. Селігей.* Світло і тіні наукового стилю).

V. Те, що Вороний прекрасно володів народницьким риторичним стилем, засвідчив його лист до Нечуя-Левицького. Вороний писав до нього в стилі імітації простацької, мужицької бесіди: «Бачите, заходилися коло нового діла, а своєї тями нема, все думка шибає, чи гаразд воно буде, як ми задумали, так от до вас, батьку, за порадою! Зарятуйте і словом, і працею! А задумали ось як.., – далі він в аналогічному дусі переказує вже відоме звернення, завершуючи все словами, – Будь же ласка, не поскупіться та пришліть нам щось з ваших пречудових творів, що як той мед липовий, і солодкі, і запашні, і добрі на вжиток...». Вправна імітація народницького стилю з усіма його солодкими зворотами дає підстави припустити, що ця мова була для Вороного певною грою, правила якої він прекрасно знав. Але він мав і власний голос, який виявився в листах до Єфремова, Коцюбинського та інших. У них Вороний був відвертішим, прямішим і, найголовніше, чіткіше прояснював свої принципові ідеї (*С. Павличко*. Дискурс модернізму в українській літературі).

VІ. Поезія в прозі передбачала певний ритмічний склад, поетичні, або такі, що вважалися поетичними, образи, теми, дискурси, орнаментальність, кучерявість стилю,

певний словесний фетишизм, який зокрема закидав Хоткевичу Єфремов, нарешті сентиментальність, чуттєвість, які так само вважалися неодмінною рисою ліричної, поетичної прози, що водночас бачила себе прозою психологічною (*С. Павличко*. Дискурс модернізму в українській літературі).

VII. Найактивніше опрацьовується в українській лінгвостилістиці художній стиль, зокрема мова поезії і прози, рідше – драматургійних творів. Особливу увагу до художнього стилю можна пояснити, по-перше, тим, що мовна практика майстрів слова завжди вважалася одним із визначальних критеріїв становлення й утвердження літературної норми (Пилинський 1969), по-друге, саме художній стиль, реалізуючи естетичну функцію мови, залучає й стилістично трансформує мовні засоби всіх інших функціональних стилів, тобто виявляє якнайширші можливості використання літературної мови в її часових, просторових і соціальних різновидах. І хоч загальновизнаною є думка про те, що мова художньої літератури не тотожна літературній мові, проте художній стиль традиційно використовують для характеристики літературної мови в її історичному розвитку, тобто цей стиль – репрезентант часового зрізу української літературної мови, надто коли йдеться про лексикографічну практику або опис історії літературної мови (*С. Єрмоленко.* Сучасна українська лінгвостилістика: співвідношення теорії і методів).

VIII. Помітною постаттю серед київських живописців останньої третини XIX ст. був Опанас Рокачевський (1830–1901). Він, як згадує М. Мурашко, був високої думки про себе і свої твори, надзвичайно пишався званням академіка і навіть у побуті поводився підкреслено статечно. Бездоганно володіючи рисунком, органічним чуттям стилю, художник умів зобразити людину у всій її конкретній неповторності (*Історія української культури*).

IX. У свою чергу, курс риторики був спрямований на навчання стилю. Згідно з античною теорією художньої мови, а також теорією авторів давніх українських поетик, призначенням поезії вважалася функція повчання, збуджування і розважання (*Історія української культури*).

X. Музикознавці вивчають музичну культуру як художнє, мистецьке, соціальне явище, аналізують її традиції, напрями, практику, освіту, розглядають біографії діячів, результати та специфічні прикмети їхньої творчості, заглиблюючись у походження та суть основних елементів музики і пов’язаних з ними явищ (музичної форми, стилю, фактури, гармонії, поліфонії, ладу, ритміки), а також її виконання (способи та особливості), побутування (організації, товариства), інструментарій (походження, будову, звуковидобування) та все, що з ними поєднується (*Енциклопедія сучасної України*).

XI. Монографію присвячено актуальним проблемам української енциклопедистики – типології українських енциклопедичних видань та їхнім функціональним і жанрово-стильовим особливостям. У дослідженні розглянуто енциклопедії як жанр довідкової літератури, окреслено їхні функції, типологічні ознаки; проаналізовано класифікації енциклопедичних видань; схарактеризовано особливості стилю енциклопедичних статей та енциклопедій загалом (*Українські енциклопедії: типологія, стиль, функції*).

XII. А коли враховувати, що *музикознавчий стиль* може бути не лише індивідуальним, а й науковим, публіцистичним тощо, то це питання затуманюється ще більше. Можливо, що сенс поняття *стиль* з часом еволюціонував: наприклад, від *стилю епохи* (*бароко, класицизм, романтизм*) до *стилю як його складової* (*неофольклоризм, неокласицизм* тощо) і т. п.

XIII. Зауважу, що в деяких музикознавців, зосібна й у мене, викликає застереження нерозбірливе вживання категорії *стиль* (у сенсі індивідуальний композиторський чи виконавський) у музичній журналістиці, зокрема, критиці. Ці музикознавці вважають, що коли не виникає сумніву застосування зазначеної категорії щодо творчості визначних композиторів і виконавців, то щодо музичних митців меншого масштабу правомірніше використовувати поняття творча *манера* чи *почерк*. З викладеного вище випливає, що одним з найважливіших атрибутів *стилю* є наявність незмінної сукупності значної кількості самобутніх неповторних ознак, що дозволяє легко його розпізнавати, позаяк менша їх кількість засвідчує тільки творчу *манеру* чи *почерк* (*А. Калениченко*. Напрями, стилі, течії та естетичні ситуації в українській музиці).

XIV. Бароко козацьке – стиль, що розвинувся в Україні у козацьку добу; виник у Наддніпрянщині, втілився в п'ятиповерховому козачому соборі. Назва пішла від фундаторів і провідників цього типу храму – козаків, під впливом яких воно отримало специфічний характер і назву на зразок німецького стилю «князівське бароко». З усіх стилів бароко найбільше вплинуло на українське дерев'яне сакральне будівництво. Вершиною українського дерев'яного будівництва в епоху бароко вважається дев'ятибанний Троїцький собор у Новоселиці (Дніпропетровська обл.), збудований народним майстром Я. Погрібняком на замовлення запорожців у 1773–1778 рр.

Мистецтво українського бароко Наддніпрянщини вважається основною складовою українського сакрального будівництва (*Мала енциклопедія українського народознавства*).

XV. Антична теорія трьох стилів знайшла у творах Прокоповича нове життя. За його теорією, найвищий стиль використовується для опису дуже важливих, урочистих подій, вчинків, він потребує емоційно піднесених слів, величної форми, вишуканих образних засобів. Високим стилем мають користуватися церковні та світські оратори, які говорять про високі, благородні речі. Середній стиль є узвичаєнішим, з помірною кількістю образних засобів, спокійним тоном. Він призначений для істориків, паперистів, які ведуть наукові, ділові справи. Низький, або простий, стиль використовується у промовах про буденні справи, але він не повинен опускатися до низької розмови (Стилістика української мови / за ред. *Л. І. Мацько*).

XVI. Клясицизм і романтизм були останніми світовими стилями в мистецтві. Після них мистецтво країн Заходу зійшло зі стильових рейок, оскільки було порушено вироблену віками закономірність: єдність мистецького процесу в усіх його видах і виявах, сталість образної системи, однотипність експресивного ладу, синхронність змін у галузі форми. Занепад клясицизму й романтизму спричинив утрату мистецтвом внутрішньої дисципліни й організованости, як ніс у собі той чи інший стиль, і це стосувалося як національних шкіл, так і окремих мистців. Творчість як усвідомлений і цілеспрямований акт опинилася без берегів.

Реалістичне мистецтво, розквіт якого в країнах Східньої Европи припадає на середину та другу половину XIX століття, – то мистецтво без чітко вираженого стилю. Проте його впливова сила й суспільна вага зумовлені тим, що воно сполучило в собі позитивні прикмети попередніх світових стилів. До того ж сполучило не еклектично, а синтетично. Стильова синтеза склалася в реалістичному мистецтві як логічне завершення історії великих світових стилів, як вершок піраміди, в якому зійшлися всі площини й лінії.

Об'єднавча сила реалістичного мистецтва відіграла унікальну ролю в XX столітті у справі збереження стильового «обличчя» мистецтва. На тлі небаченого раніше розгалуження мистецьких стилів реалізм узяв на себе функцію носія основ давніх стилів. Він вдихнув життя в нові напрями, заплідниv їх великими здобутками романіки, готики, ренесансу, бароко, клясицизму, романтизму. Старі стилі зійшлися в реалістичному мистецтві в одній точці, відтак переломилися, як у кристалі, і дали новий спектр – нове розсіяння стильових напрямів.

Перед назвами старих стилів почав фігурувати латинський прикметник «нео» – новий. На перший погляд могло здатися, що це «нео» – данина моді; але насправді за ним ховався глибокий зміст. Спіраль розвитку стилів підійшла до вихідного пункту. З рубежу XIX–XX століть починається новий виток: стилі оновлюються, мов життя на порозі нового циклу. Ця циклічність потверджується на прикладі багатьох національних мистецьких шкіл, у різних видах мистецтва. Щедрий матеріял дає архітектура. Посилена урбанізація розвинених країн на зламі XIX–XX ст. зумовила «стильовий голод», задовольнити який було неможливо без переосмислення форми готики, ренесансу, барокко, клясицизму. Таке осучаснення давніх стилів відбувалося й в інших мистецтвах (*Д. Степовик*. Михайло Паращук. Життя і творчість).

Завдання 2. ***Які традиційні вербальні символи в наведених фрагментах художніх текстів засвідчують вплив фольклорної традиції? Котрі із символів уживаються в традиційному значенні?***

1. Не зашумлять столітні верби, Не зашумлять… Не зацвітуть пожовклі віти, Не зацвітуть. Не вернем ми літа дитячі Повік, повік… (*О. Олесь*). 2. Гей закуй мені, зозуле, Щастя, на весні минуле, Заверни мені! А зозуля мов не чує Сіла, пала тай не чує, Як кувала навесні (*В. Пачовський*). 3. Зеленіла рутонька у саду, Цілували промені молоду, Щебетали рутоньці солов'ї, А барвінки слалися по землі. Налетіли вихори з чужини, Потоптали нивоньки і лани, Підхопили рутоньку молоду, Закрутили й кинули у саду (*О. Олесь*). 4. Скільки сліз прожили – стільки бачили зрад, Сонечка волі чекаючи... Сизокрилі орли не вернулись назад, Перед ворогом утікаючи... (*Д. Загул*). 5. Пара голубів гуркоче Наче слухати не хоче Соловейкових пісень Ой гуркоче, буркотає, Одно друге обіймає – Обсипає з гілля цвіт. І цілується з собою Сад жемчужиться росою – Усміхається весь світ!.. (*В. Пачовський*). 6. І кого весна цілує, Личко рожами малює, Тому блиснуть перли з уст; А кому весна минула, З журавлями не вернула, Тому ринуть сльози з віч» (*В. Пачовський*). 7. Судилося нам бути не тільки Європою, а і Азією. Судилося бути Україною. Не Францією, не Німеччиною. Не Англією. В епоху кулачного розбору світу недобре було бути чайкою при битій дорозі (*Ю. Шевельов*). 8. Рідної землі в мішочку я на груди взяв; не діткне мя лютий ворог, щоб я лютував, бо земля така на серці – певний талісман, як від скелі – відіб'ються кулі й ятаган (*С. Воробкевич*). 9. Хто мя буде поминати, Як марне загину? Хто посадить у головах Червону калину? (*Ю. Федькович*). 10. Думи мої, діти мої, Що з вами учиню?.. Посію вас барвінками По всій Україні І буду вас виростати, Слізьми ізрошати, – Процвітете, як то море, – Хто ж вас буде рвати? (*Ю. Федькович*). 11. Летів лебідь попід хмари, А не мав той лебідь пари, Не мав пари, тілько жаль – Жаль на тих, що пару взяли, З пари його розігнали – Линув сам світами в даль (*В. Пачовський*). 12. Іду я тихою ходою, Дивлюсь – аж он передо мною Неначе дива виринають, Із хмари тихо виступають Обрив високий, гай, байрак; Хатки біленькі виглядають, Мов діти в білих сорочках У піжмурки в яру гуляють (*Т. Шевченко*).

Завдання 3. ***Прочитайте тексти. Поясніть, які мовні одиниці позначені стилістичною маркованістю. З якими джерелами стилістичної системи української мови пов'язані ці мовні засоби?***

ПРЕД'ЯВЛЕННЯ

Я зловив слово,
А воно пред'явилось новим
світом.

Я зловив думку,
А вона пред'явилась синім
птахом.

Я зловив вітра в полі,
А він пред'явився блудним

синoм.

Я зловив чутку,
А вона пред'явилась Божим
посланням.

Я зловив пісню,
А вона пред'явилась Марусею
Чурай (*С. Ткачук*).

ПЕРЛАМИ, РОСОЮ, СОНЦЕМ, ДАЛИНОЮ

Перлами, росою, сонцем, далиною
вмиється земля.
Квітами, намистом, буйним зелен-листом
зацвітуть поля.
Дні – рожеві коні – на шляхи, червоні
од крові, од сліз,
зійдуть із блакиті, променем повиті,
в цоканні заліз.
Будуть на Вкраїні – піднятій калині –
в сонці навесніне бої могучі, не криваві тучі,
а пісні, пісні (*В. Сосюра*).

Завдання 4. ***Визначте стилістичний колорит наведених тестів (народнопісенності, невимушеної розмовності, хронікальної інформативності, філософських роздумів, розгорненої епічної оповіді, підкресленої офіційності, гумористично-жартівливий).***

I.

КАЗКА ПРО НЕВДОВОЛЕНОГО РУСИНА

Під якоюсь нещасливою планетою вродився Невдоволений Русин. Скоро тілько прийшов на світ, зараз зазначив своє опозиційне становище пискливим плачем, котрого ніхто з родини і прислуги не розумів. Та ще коли б він був сином бідака, то ся опозиція не дивувала б нікого; а то мав усякі панські вигоди, всі коло нього ходили на почіпках, а він плакав кілько літ ревними сльозами. Так уже, видко, було йому на роду написано.

Велося йому дуже добре: в гімназії вже належав до паничів, на університеті до золотої молодіжі, по університеті до найкращих женихів. Він любив панни дуже, а панни любили його ще більше, – все йшло йому як із платка, а Невдоволений Русин, проте, вічно був невдоволений.

Вкінці він оженився, став адвокатом і патріотом, календар «Просвіти» помістив його портрет, потім попався в «Альбом заслужених Русинів», а йому все ще здавалося, що не має причини до вдоволення. Селяни, котрі мають сю добру прикмету, що процесуються, вибудували адвокатові каменицю, а він так чувся невдоволеним.

«Що за біс лисий! – думав він собі. – Здається, нічого мені не хибує, а радості в серці не чую…».

І ось раз засів він собі на вигіднім фотелю, закурив дороге цигаро і після давнього клича: «Русине, пізнай себе, буде з тебе» став думати про свою вдачу. Думав, думав, нічого не видумав. Надійшла жінка, він її питається:

– Не знаєш ти, серденько, що мені справді хибує? Вже й каменицю свою маємо, вже й купки діточок доховалися, вже й бочка вина стоїть у пивниці, а моє серце не має спокою.

– Тобі, мій любий, тепер гонорів би треба. От якби ти послом був, – зітхнула жінка.

Невдоволений Русин аж підскочив (*О. Маковей*).

II.

Петро І ще використовував Яворського й Прокоповича як діячів церкви. Але він уже дивився на Захід, щоб украсти звідти потрібні йому елементи нової технічної культури. Потай вирушає він до «люторів», переодягнений теслею, щоб опанувати секрети техніки. У наш час ці функції виконують люди нижчих ранґів, але суть лишилася та сама: використати технічну культуру Заходу для зміцнення варварських основ своєї держави. Серед «птахів гнізда Петрового» ми знайдемо чимало німців, чимало росіян, але не українців. Бій під Полтавою Петрові виграли українські Кочубеї. Але Петро справді виграв бій на культурному фронті тим, що він відгородив Україну від Заходу. Зв'язок ішов через новозасноване вікно в Европу, а радше – пролаз – Санктпітербурх, не через Київ. У Києві тим часом лишили Академію більш-менш як вона була. Вона була безпечна. Хто не йде вперед, відстає. Відставання було безнадійне. Тоді як російська культура свою церковну сторону доповнювала новою, технічно-світською, українська лишалася на старому місці. Так вона ставала старомодною. Старомодність означає смішність. Смішність убиває культуру (*Ю. Шевельов*).

III.

Ранок ще солодко очі примружив,
Сонячний зайчик хвильку лоскоче.
У бистроводдя, де піна, мов кужіль,
Гуска-хмарина заглянути хоче.

Вудку закинуть рибалка забувся:
Що йому риба, що йому води –
Дівчина-дівонька, білеє гу́ся,
Ледь закасавшись, у річку забродить… (*Т. Коломієць*).

IV.

А до дитини? До неї народна пам'ять має стільки звертань, що лише на їх переказування кілька сторінок треба б! Бо материнська любов до дитини – то безмір струн душі і безмір звуків голосу і серця. Усі найкращі птиці і найдобріші звірі зазиваються до колисочки дитини. Що це? Відгомін тотемного нашого вірування, чи все ж наше відчування себе часткою не зміряного і не збáгненого світу?!

Та щоб воно не було, а дитя наше – ластівочка і котик, горобчик і ведмедик, зозулька і рибка, соловейко, жайворонько, голубочок (голубчик), лебедик, журавлик, журавочка і т. д. А дівчинка ще й квіточка, і ромашечка, і трояндочка, і ружечка, і любисточок, і барвіночок, і пелюсточка… А ще – зоречка і сонечко, серденько і кровиночка, крихітка і одробиночка, радість і втіхонька. Не кажучи вже про: сину! си́ночку! синоньку! синку! Доню! донечко! дочечко! доньцю!

А над усім цим – мамині руки-крила, мамині очі-чата, мамин голос-колисочка. Мама каже «моя», і тато каже «моя» («мій»), а дід із бабою і собі: «наше». І хто, крім Бога, може тут щось наперед запрограмувати? Щось, крім любові… (*Н. Бабич*).

V.

Інтелектуальне дозрівання, як і відкриття своєї національної приналежності і свідомості, відбулося в Агатангела Юхимовича під час навчання в Колегії ім. Павла Галагана (1885–1889). Про те найкраще свідчать юнацькі листи майбутнього відомого

вченого до львівського професора української літератури Омеляна Огоновського (21.VI.1893 р.) та до Бориса Грінченка (17.VI.1892 р.).

У першому листі Агатангел Юхимович писав: «Мабуть, ви не відаєте, що таке Колегія Галагана, тим-то я позволю собі сказати про неї дві слові. Це дуже невеличка школа, «закрита» (себто з інтернатом), приймаються туди найкращі ученики з 4-ої класи гімназіальної по конкурсному екзаменові. Видима річ, що через це в Колегії збирається дуже живий, дуже свіжий елемент, вельми сприяючий розумовому розвиткові: виробляється пошана до розумної праці й до науки, виробляється навіть якась жадність до знаття. Іменно такий вплив мало на мене колегіатське виховання. Щасливий був я і в тім згляді, що вчителем словесності був у Колегії Павло Гнатович Житецький – людина, що її вплив я й досі на собі відчуваю. Були в Колегії перечні боки, та я про них не хочу тутечки згадувати».

Але в листі до Грінченка (17.VI.1892 р.) маємо вже ширшу характеристику тої школи: «Великою школою життя була задля мене Колегія Павла Галагана у Києві. Ви знайомі з цим-о закладом? Це закрита школа, трохи з українським духом. Там є тільки 4 вищі класи гімназії. Плата страшенно висока – 750 крб. річно, так що своєкоштні вченики, очевидячки, люди аристократичних або плутократичних родин. Але тут є рівне число й стипендіатів (а всіх учеників є більше-менше 60–65); стипендіати вступають сюди по конкурсовому іспиту, і всі вони пролетарії й плебеї. (мій батько і теперечки незаможний, а тоді зовсім був бідний). Не важко зрозуміти, що стипендіати та своєкоштні мусять неодмінно образувати два табори, які аж ненавидять один одного. У перших зброя – їх знаття, бо вони всі були в гімназіях першими учениками, а в своєкоштних зброя – їх пиха, висока гадка про своє дворянство, князівство чи гроші, та ще й, звичайно, фізична сила, которою вони і 1-м та 2-м (себто в 5-м та 6-м) класі дуже добре користуються. Якщо стипендіат трапиться такий, що й сам може дати здачі, то вони стараються його купити грішми, себто затягують його з собою по кондитерських, їздять укупі п'янствувати, тягнуть його по лупанярах і т. ін. Але все-таки зостаються такі стипендіати, що завзято ведуть боротьбу і доводять діло до перемоги. Я й у Колегії був первим учеником, гордощі розвелися в мене незмірно, тому-то, хоч я себе поставив одразу так, що наші аристократи не сміли чіпати мене, слабого, але я відчував гніт над стипендіатами ще сильніше, ніж другі, і моє самолюбіє дійшло до болісності. Навіть словами (безпосередньо) мене кривдили геть менше, ніж других, а проте який-небудь слабісінький натяк на адресу плебса мене боляче зачепляв, сіяв у мене насіння ненависті, злоби та гіркоти. І ми вели боротьбу» (*О. Пріцак*. Агатангел Кримський).

VI.

Подаленіє твоє село і стане лісом.
Подаленіє ліс і стане птахом.
Подаленіє птах і стане зорею.
Де нам з тобою тепер зустрічатися?

Чи не в тій хаті,
де в одне віконце світить вечірня зоря,
а в друге віконце світить ранкова зоря,
де просто під вікнами світять райські птахи,
що прилітають до хати із лісу
зеленого влітку
й зеленого взимку?

Але стежки немає до тієї хати,

скільки б не ходив
здавна знайомим твоїм селом (*В. Голобородько*).

VII.

Я був ще малим 10-річним хлопцем, як більшовики вдерлися в мою свідомість кривавим кошмаром, виступаючи як кати мого народу. Це було 1920 року. Я жив тоді в дідуся на селі, на пасіці. Дідусь мав 92 роки і був однорукий каліка, але трудився на пасіці, доглядаючи її. Він нагадував мені святих Зосима і Саватія, що були намальовані на образку, який висів під старою липою посеред пасіки.

Аж ось одного дня надвечір прийшли якісь озброєні люди, що говорили на чужій мові, і на моїх очах та на очах інших онуків, під наш несамовитий вереск замордували його, а з ним одного сина (а мого дядька). Вони довго штрикали їх штиками і щось допитували, стріляли в лежачі скривавлені тіла з пістолів і реготались… Вони всі гидко лаялись, і під старою липою посеред пасіки, коло ікони святих Зосима і Саватія, все було забризкане кров'ю. Кров все життя стоятиме мені в очах. Це так починалася «варфоломіївська ніч» в тім селі. Таких ночей було багато в Україні, й я, маленький, чув, як люди говорили про них з жахом, але не бачив. А тоді побачив. В ту ніч було вимордувано в селі всіх стареньких господарів й священика, і організував ту ніч (як безліч таких ночей) більшовизм в особі представників чека та більшовицького «істреботряду». Я не знав, що то було прелюдією до всього мого радянського життя і символом долі, приготованої більшовизмом для цілого мого народу.

Замучили вони мого діда за те, що він був заможний український селянин (мав 40 десятин землі) й був проти «комуни», а дядька за те, що він був за часів національної визвольної боротьби – в 1917–18 роках – вояком національної армії Української Народної Республіки. За те, що боровся за свободу і незалежність українського народу.

Другого мого дядька, що врятувався тоді від смерті втечею, пізніше заарештували й без суду заслали на Соловки (радянське Дахау) на 10 років, потім добавили ще 10 років, і він там загинув.

Пізніше тими самими шляхами пішов і я, і вся моя родина.

Ось так я вперше побачив зблизька більшовизм. Це було на світанку мого життя і на початку існування УРСР, цебто України, підгорненої під радянський режим, колонізованої червоним московським імперіалізмом.

Пізніше таким кривавим і жорстоким бачив я його все життя там (*І. Багряний*. Чому я не хочу вертатись до СРСР?).

Завдання для індивідуальної роботи

1. *Підготуйте план-конспект* статті: Єрмоленко С. Я. Лінгвостилістика: основні поняття, напрями й методи дослідження. *Мовознавство*. 2005. № 3–4. С. 112–125.

2. Попрацюйте в команді. *Розпочніть укладання словника* стилістичних понять. *Запишіть* визначення понять *стиль, стилістема, стилістична система мови, стилістична система тексту, стилістичні засоби, стилістична парадигма, стилістична маркованість, стилістичне значення, стилістичне забарвлення, стилістичний колорит, стилістичний ефект, стилістичний регістр, стилістичний прийом, стилістична парадигма, стилістична рекомендація* (за матеріалами опрацьованих джерел).

3. *Підготуйте презентацію* «Елементи міфології як джерело стилістичної системи української мови» (на матеріалі одного давньоукраїнського або античного міфу).

***Виконайте тестові завдання*:**

1. Стилістика – це розділ науки про мову, який вивчає

а) стилістичні можливості фонетичних засобів мови;

б) стилістично марковані лексичні одиниці;
в) семантичні особливості слів;
г) стилістичну диференціацію мови, її функціональні стилі;
ґ) основні одиниці синтаксису – речення та словосполучення.

2. З якого часу вважають стилістику самостійною мовознавчою галуззю?
а) з 1991 року;
б) з початку XXI ст.;
в) з другої половини XX ст.;
г) з початку XX ст.;
ґ) з першої половини XX ст.

3. З ім'ям якого вченого пов'язаний статус стилістики як самостійної мовознавчої науки?
А)а) Л. Булаховський;
б) І. Чередниченко;
в) Ш. Баллі;
г) І. Качуровський;
ґ) Ю. Шевельов.

4. Яке місце займає стилістика як навчальна дисципліна в курсі підготовки філолога?
а) це історія вивчення стилів мови;
б) це розділ сучасної української мови;
в) це завершальна дисципліна мовознавчого циклу;
г) стилістика супроводжує вивчення усіх рівнів мовної структури;
ґ) вступний курс у підготовці філолога.

5. Стилістика має зв'язок із мовознавчими науками:
а) риторика;
б) лексикологія;
в) синтаксис;
г) історія української мови;
ґ) загальне мовознавство;
д) культура мови.

6. Стилістика пов'язана з немовознавчими дисциплінами:
а) літературознавча стилістика;
б) логіка;
в) естетика;
г) риторика;
ґ) філософія;
д) фразеологія.

7. Лініями розмежування мовознавчої і літературознавчої стилістики є:
а) специфічні аспекти досліджень;
б) обсяг і завдання аналізу мови і стилю художньої літератури;
в) соціально-естетичні характеристики твору;
г) творча своєрідність письменника;
ґ) ступінь розгляду стилістичних ресурсів.

8. Стилістичні засоби української мови – це…

а) одиниці мови, які мають стилістичне забарвлення;
б) лексичні одиниці мови, які мають смислове й емоційне забарвлення;
в) єдність фонетичних, лексичних, фразеологічних, морфологічних, словотворчих та синтаксичних засобів;
г) вмотивованість використання мовних засобів в усному мовленні;
ґ) будь-які слова, вжиті в мовленні внаслідок свідомого стилістичного добору.

9. Сукупність мовних засобів вираження, зумовлених змістом і цілеспрямованістю висловлювання, його функціональним призначенням – це:
а) стилістична норма;
б) мовний стиль;
в) стилістична парадигма;
г) стилістична фігура;
ґ) стилістична система.

10. Основними поняттями стилістики як науки є:
а) стилістична норма;
б) стиль;
в) стилістичне забарвлення;
г) стилістичний колорит;
ґ) стилістична оцінка;
д) стилістичне значення;
е) стилістична система;
є) експресивний стиль;.

11. Методами дослідження стилістичних явищ є:
а) стилістичний аналіз;
б) метод зіставлення;
в) метод стилістичного експерименту;
г) статистичний метод;
ґ) метод ідентифікації;
д) історично-мовний;
е) загальні і часткові методи;
є) дискурсний аналіз.

12. Джерелами стилістики української мови є:
а) сучасна українська мова;
б) усна народна творчість;
в) українська література;
г) мовлення засобів інформації;
ґ) давня слов’янська філологія;
д) біблійні джерела;
е) антична міфологія;
є) історія України;
ж) мовотворчість письменників;
з) антична культура.

13. Кому належить висловлювання: «Що ж до методів дослідження, то всі вони зводяться до одного: до зіставлення»?
а) С. Єрмоленко;
б) Ш. Баллі;
в) І.Чередниченкові;

г) І. Білодідові
ґ) Н. Бабич.

14. Основне поняття стилістики:
а) стильова норма;
б) стилістична норма;
в) стиль;
г) стилістична рекомендація;
ґ) стилістичні засоби.

15. Стилістична норма – це:
а) категорія стилістики, що зумовлює характер функціонування мовних одиниць;
б) оцінка мовних варіантів і встановлення мовних одиниць відповідно до комунікативного завдання;
в) сукупність правил відбору й організації мовних одиниць у тексті певного функціонального стилю;
г) система функціонально диференційованих варіантів нормативних реалізацій, що зумовлені розвитком мови та її суспільних функцій;
ґ) трансформовані в стилістику знання рівнів мовної структури.

Питання для самоперевірки

1. Яка етимологічна основа слова *стилістика*?
2. Чому історію літературної мови називають історією її стилів?
3. З якого часу стилістика виокремлена в самостійну мовознавчу науку?
4. Чому стилістика сучасної української мови є завершальним розділом науки про мову?
5. Яке місце стилістики у системі мовознавчих дисциплін?
6. Що вивчає стилістика?
7. Що таке стилістичний інвентар?
8. З урахуванням яких критеріїв відбувається добір та організація мовних засобів?
9. Кому належить висловлювання «Убога стилістика найчастіше є предметом убогої думки»?
10. До яких основних джерел звертається стилістика у намаганні знайти витоки добірного, гарного мовлення, яке відповідало б високим потребам часу?
11. Чи можна розглядати стилістику як самостійний рівень у мовній структурі за зразком?
12. Який зміст поняття *стилістична система національної мови*?
13. До головних джерел стилістики української мови належать...
14. Корінням стилістика української мови сягає...
15. Назвіть приклади мовних одиниць із міфологічною семантикою.
16. Які теми, сюжети, образи запозичені українською літературою і мовою з грецької міфології?
17. Наведіть приклади слів-символів, що мають фольклорне походження, у стилістичній системі української мови.
18. Які різновиди стилістичних наук виділяють у лінгвостилістиці?
19. Що спільного у лінгвістичні і літературознавчій стилістиці?
20. Чим відрізняється практична стилістика від теоретичної?
21. Методи і прийоми дослідження стилістичних явищ.
22. З якими науками пов’язана стилістика?
23. Чим відрізняється лінгвостилістика від літературознавчої стилістики?
24. Назвіть основні поняття і категорії стилістики.

25. Що таке стилістична парадигма?
26. Що таке стилістична норма?
27. Які критерії стилістичної норми?
28. Що таке стилістичне значення?
29. Які є різновиди стилістичних значень?
30. Які мовні засоби є стилістично нейтральними? Як їх ще називають?
31. Який рівень мовної системи насамперед охоплюють стилістично нейтральні мовні засоби?
32. Які родові поняття-терміни вживаються як синонімічні до поняття *стилістичне значення*?
33. Що регулюють стилістичні норми?
34. Яке поняття є основним у стилістиці?
35. Які типи протиставлень є в стилістичній системі?
36. *Зоря, місяць, калина, море, степ, дуб, явір, тополя, верба, шлях, барвінок, ворон, орел, полин, мак, вітер, грім* у стилістичній системі української мови – це....
37. Які актуальні проблеми сучасної української лінгвостилістичної науки?
38. Які джерела дали можливість повніше описувати стилістичну систему української мови в кінці ХХ – поч. ХХІ ст.?
39. Який аспект вивчення мовних одиниць охоплює стилістика?
40. Який взаємозв’язок стилістики і культури мови?

СТИЛІСТИЧНІ МОЖЛИВОСТІ ФОНЕТИЧНО-ІНТОНАЦІЙНИХ ЗАСОБІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Контрольні питання

1. Поняття фоностилістики.
2. Евфонічність (милозвучність) української мови та її засоби.
3. Звукові повтори.
4. Звуковідтворення і звуконаслідування.
5. Ритм. Ритмомелодика.
6. Стилістичні функції засобів звукопису.
7. Стилістичні можливості наголосу, сили голосу, висоти тону, темпу мовлення.

Література

Бабич Н. Д. Практична стилістика і культура української мови: Навч. посібник. Львів: Світ, 2003. С. 184–190.

Дудик П. С. Стилістика української мови: Навч. посібник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2005. С. 121–139.

Коваль А. П. Практична стилістика сучасної української мови. Київ: Вища школа, 1987. С. 323–332.

Стилістика української мови: Підручник / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько; За ред. Л. І. Мацько. Київ: Вища школа, 2003. С. 31–35.

Сучасна українська літературна мова: Стилістика. Київ: Наукова думка, 1973. С. 211–243.

****

Винницький В. М. Наголос у сучасній українській мові. Київ: Радянська школа, 1984. 160 с.

Калашник В. С. Алітерація. *Українська мова*: Енциклопедія. Енциклопедія. 3-є вид., випр. і доп. Київ: Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Калашник В. С. Асонанс. *Українська мова*: Енциклопедія. Енциклопедія. 3-є вид., випр. і доп. Київ: Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Калашник В. С. Звукопис. *Українська мова*: Енциклопедія. Енциклопедія. 3-є вид., випр. і доп. Київ: Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Калашник В. С. Милозвучність. *Українська мова*: Енциклопедія. Енциклопедія. 3-є вид., випр. і доп. Київ: Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Калашник В. С. Немилозвучність. *Українська мова*: Енциклопедія. Енциклопедія. 3-є вид., випр. і доп. Київ: Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Калашник В. С. Фоностилістика: *Українська мова*. Енциклопедія. Енциклопедія. 3-є вид., випр. і доп. Київ: Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Левицький В. В. Звуковий символізм: основні поняття, ідеї, результати. *Мовознавство*. 1993. №. 3. С. 16–25.

Левицький В. В. Символізм звуковий. *Українська мова*: Енциклопедія. Енциклопедія. 3-є вид., випр. і доп. Київ: Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Мацько Л. І. Звуконаслідувальні слова. *Українська мова*: Енциклопедія. Енциклопедія. 3-є вид., випр. і доп. Київ: Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Наконечний М. Ф. Орфоепічні норми та їх значення. *Сучасна українська літературна мова. Вступ. Фонетика*. Київ: Наукова думка, 1969. С. 370–376.

Плющ Н. П., Бондаренко В. В. Сучасна українська мова. Орфоепія: Навч. посібник. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2007. 207 с.

Руда Г. Лінгвометодичні основи фоностилістичного аналізу тексту. *Актуальні питання гуманітарних наук*: Міжвузівський збірник наук. праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2020. Вип. 27. С. 192–197.

Руда Г. С. Фоностилістика як самостійна лінгвістична наука: проблеми і перспективи. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*: Педагогічні науки. 2018. № 3 (137). С. 240–249. URL: http://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/7383/36.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Самійленко В. Дбаймо про фонетичну красу нашої мови. *Поетичні твори. Прозові твори. Драматичні твори. Переспіви та переклади. Статті та спогади*. Київ: Наукова думка, 1990. С. 496–500.

Сербенська О. А. Культура усного мовлення. Практикум: Навч. посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2004. 216 с.

Сербенська О. Феномен звукового мовлення. *Урок української*. 2004. № 8–9. С. 17–19.

Тоцька Н. Засоби милозвучності української мови. *Українське мовознавство*: міжвідомчий наук. зб. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2000. Вип. 22. С. 3–9.

Тараненко О. О. Гаплологія. *Українська мова*: Енциклопедія. Енциклопедія. 3-є вид., випр. і доп. Київ: Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Завдання

Завдання 1. ***Які фонетичні явища (повтори, звуконаслідування, подовжена вимова приголосних звуків, акцентне виділення складів, властивості сонорних приголосних) створюють експресивність у наведених текстах?***

1. Ой та погасли…– ті жарини – змерзли волошки в межі… …Білий метелик лине та лине, білий метелик сніжин (*В. Чумак*). 2. І на сучку в дубовій кроні, Перелетівши сотню літ, Підводить голову ворона, Аби поскар-р-ржитись на світ (*Л .Талалай*). 3. Шамотіння шамшаве, шипшина… Пу-гу!.. лине в тугу, жахається ніч… Довгі чорні крила пташині – На Січ… Ні душі… Ніч осіння… Очерет, шамотіння… Над лиманом завмерли Зорі-перли… (*Ю. Дараган*). 4. В кукурудзинні з-за лиману, Де тихі дині в жовтих снах, Де зайченята плачуть маму І голубим сміється птах, В невільнім вив'яленім літі, Де в переліті вже крило, Де сохнуть далі перемліті І за селом сидить село, – Мене окликнув хтось! (*М. Вінграновський*). 5. Ти бачиш: попід часом, попід віком, Де все не спить і прагне та болить, Сумний мій задум ходить біля вікон, Шаблюкою у шибку шебертить (*М. Вінграновський*). 6. Випливають хмари – Сум росте, мов колос: Хмари хмарять хвилі – Сумно, сам я, світлий сон… (*П. Тичина*). 7. В моїм серці і бурі, і грози, Й рокотання – ридання бандур… (*П. Тичина*). 8. Линьте, хмари, Ой прилиньте, хмари, – Ясний день. Окропіте, Нас нашелестіте: День! День! (*П. Тичина*). 9. День тане, день тане Привітний, Тюльпане, тюльпане Блакитний! День літній привітний Розтане. Блакитний, блакитний Тюльпане! (*П. Тичина*). 10. Сутулять дощі, а захмар'я не кличе. Якби й погукало – хіба ж би дожив? Лиш дощ, тільки дощ на обличчі, лиш дощ, завжди дощ на душі (*Г. Турков*). 11. До-оощщщ…Місто промокло наскрізь, перекопане, розрите, начебто хтось шукає там у глибочині під ним скарби й ніяк не може знайти, бо капає зовсім не там, де треба (*Н. Бічуя*). 12. Косять коси, Луг голосе, Косять, косять косарі, А в душі моїй співають, Срібло струн перебирають, Грають, грають кобзарі (*О. Олесь*). 13. Ситом сіє сиві струї Хтось химерний. Хмар хитон Розпростер на небі вітер. Слизько. Слізно. Сумно. Сон. Вимок ворон на воротах. Сльози скапують зі стріх. Ластівка пройшла, як стрілка. Сниться: Сяйво. Сонце.

Сміх (*Р. Купчинський*). 14. Цвітом яблунь засніжена стежка. …Білі-білі душі нарцисів… На межі тиховійних узліссів перетнеться мережка (*В. Чумак*). 15. Умовляють серця перебої: – Тах… тук… тук… тах… тах… тук… тук… Заспокоїм… Заспокоїм… Заспокоїм. Стомлене у муках мук (*В. Еллан*). 16. Прилетіла зграйка синиць. Скрізь тільки й чути було: фінь-фінь, – коротка мовчанка, і – а-ха-ха!.. Фінь-фінь, а-ха-ха!.. Дівчинці спало на думку, що такими зграйками синиці літають по лісу тільки восени. А весною, коли сніг ще не скрізь розтанув, сидить синиця на верхівці дерева, і співає тоді вона зовсім не так, як восени. Тоді вона співає так: ціві-ціві-ціві, ціві-ціві-ціві! Або ще так проказує швиденько: ціві-цір, ціві-цір! І тоді треба їй у лад примовляти: «Кидай сани, бери віз!» (*О. Донченко*). 17. Грім жив у хмарі, і з гори Він бачив, хто що хоче: Налив грозою грім яри, Умив озерам очі. А потім хмару опустив На сад наш на щасливий І натрусив зі сливи слив, Щоб легше було сливі (*М. Вінграновський*). 18. Десь кревний край кона в останній муці, Дикун над ним заносить ятаган, А він скажений біль терпить, як Муцій, І крапле кров росою з чорних ран (*Є. Маланюк*). 19. А дощ не переставав. Рівненько, все однаково: цяп-цяп, цяп-цяп! Не спішиться, має час: цяп-цяп, цяп-цяп! Не вмучиться, не спочине й на хвилинку: цяп-цяп, цяп-цяп! Не слухає ні просьби, ні прокльонів: цяп-цяп, цяп-цяп! Куди рушитися, де поступити: цяп-цяп, цяп-цяп! Чи їси, чи спиш: цяп-цяп, цяп-цяп! Старі люди ані тни не могли собі нагадати такої довгої сльоти, а то таки: цяп-цяп, цяп-цяп! Цяп-цяп, цяп-цяп, а щоб тобі матір пороло! (*Л. Мартович*). 20. Над безлюдністю провулочків порожніх Білий ранок опалево плакав. Раптом – п-ббах! – і другий, третій стріл тривожний, Кулемет нервово зататакав…(*В. Еллан-Блакитний*). 21. Тут Ольвія. Еллада. Гелеспонт. Літаній легка лань од сліз намокла. Громів грімкий огром із висоти... (*Д. Кремінь*).

Завдання 2. ***Прочитайте текст. Дайте характеристику фонетичних засобів стилістики.***

Груші, наче до церкви: в білому; на горбах – згір'ях – долинах – ... слухають сонце.

Воно ясножовте (подіб'я кульбабки!), сповнило сад і стало; застигло на цілий ранок.

Одна птиця весь час методично і невтомно:

...кі-кікс, кі-кікс, кі-і-і...

І друга лунко-лунко і роздільно пробує флейту: ...кфі-кфі-кфі...

І третя, пролітаючи низько і стурбовано ховаючись: ... кжа-кжа-кжа...

І четверта, недалеко перепурхнула і раз за разом: – ксвіть! ксвіть! ксвіть!

І п'ята граціозно і ласкаво – десь над головою:

– стріті – тс літе...

І шоста перелітає і без кінця, голосно, знижуючи тон на останньому складі:

– ксіті-Та, ксіті-Та, ксіті-Та...

Багато інших теж мирно і дружньо щебече; лише заздрісний ворон викрякує в темному ярку.

Спочиваючи душею, думаю: це ж рай! Нема нічиєї злости. А вчора, в прокуреній залі поети і прозаїки гризлися допізна. Все – непримиренно, знедобра, знєдружня; все – самолюбство... бо, гляди, той краще заспіва, ніж я, то про нього чутку пущу: неориґінально, він поганий – не слухайте його, я кращий...

Силується утнути, а воно:

...кря-а! кря-а!..

наче ворон у ярку, бо з заздрости яке ж натхнення?

Люди! Подивімось на птахів, може вони мудріші? складемо корпорацію з статутом, як в соняшному саду: співай сам і дай жити іншому (*В. Барка*. Жайворонкові джерела).

Завдання 3. ***Окресліть стилістичне значення алітерації в наведених текстах.***

I.

Безжурно коник – стрибунець

Стриже, стриже, стриже
Аж ось і вересню кінець,
Час на зимівлю вже.
Шпаркий ударить морозець –
Утне життя ножем,
Безжурно коник-стрибунець
Стриже, стриже, стриже
Прижухлий клониться пирій
На призаходи дня,
Пірвались подуми в ірій –
Дорога навмання.
Червоний місяць народивсь –
Діжі правдивий жар,
І тільки тишею упивсь –
Як заревів шафар (*В. Стус*).

II.
Танцює вітер на площах,
Полоще площі дощ:
– А хто ще, а хто ще, а хто ще
Сьогодні вийде до площ? (*Л. Полтава*).

III.
Була гроза, і грім гримів,
Він так любив гриміти,
Що аж тремтів, що аж горів
На трави і на квіти.

Грім жив у хмарі, і згори
Він бачив, хто що хоче:
Налив грозою грім яри,
Умив озерам очі.

А потім хмару опустив
На сад наш на щасливий
І натрусив зі сливи слив,
Щоб легше було сливі.

Та тут до грому навздогін
Заговорила груша:
«Трусніть і грушу, дядьку грім,
Бо важко мені дуже…»

І дядько грім сказав собі:
«Потрушу я і грушу.
Бо небеса вже голубі
Я покидати мушу» (*М. Вінграновський*).

IV.
ГЕЙ, НА ВЕСЛА!

Гей, на весла, щоб понесла
Буря човен на простір,
Де свавільний вітер вільний
Гонить хвилі вздовж і вшир!

Там, на морі, на просторі,
Розігнавши млявий сон,
Виллєм муки наші в звуки
Буйним вітрам в унісон.

Там, на волі, на роздоллі,
Де здіймаються горби,
Всю отруту нашу люту
Виллєм вморе без журби.

Виллєм в море наше горе,
Нашу млявість, нашу лінь.
Гей, на весла, щоб понесла
Буря човен на глибінь!

Ми полинем соколиним
Вільним льотом з берегів,
Роздратуєм, загартуєм
Нашу міць для ворогів (*Г. Чупринка*).

V.

НОКТЮРН

Вечір… Вечір…
Шелестами дише…
Кучері у нього з шовку, з шовку…
Вечір… Вечір…
Не кажи нічого.
Тихо йдім, як тіні, полем, полем.
Чую, чую стукіт серця твого
І мовчання божеський глагол.
Тихше… Тихше…
Тихо… ані слова.
Хто ж уміє в тайну слово влити?
Погляд, усміх – найвірніша мова.
Глянь на мене… усміхнись і цить.
Тихше… Тихше…
Ніч за нас говорить.
Все ми вже сказали мовчки, мовчки.
Світ містерій в серцях наших творить
Ніч безока і німа любов.
Ніжно… Ніжно…
Пригорнися ближче
До грудей моїх ти без тривоги.
Чуєш? В серці заповіти пише
Янгол білий з зоряних чертог (*О. Бабій*).

VI.
Дощ одшумів. Блакить ясніє.
Чи ти прийдеш? Чи прилетиш?
Чи свіжим подихом надії,
Як дощ краплистий, прошумиш?

Чи полишиш у серці темнім
Блакить ясних, погожих днів?
Летять пташки шляхом надземним.
Дощ одшумів (*М. Рильський*).

Завдання 4. ***Проаналізуйте звукове живописання, з'ясуйте стилістичні функції звукопису (виражально-зображальна, емоційно-експресивна, звуконаслідувальна, смислова, композиційна) у наведених текстах.***

I.
Пришерхла тиша – сіра миша –
У жовто-білих комишах,
І попелясте від кошар
Вівці копитце землю пише.

Пришерхла тиша – сіра миша –
У жовто-білих комишах,
І сизий цап – іранський шах –
Пришерхлу тишу тихо лиже.

На сірім мурі чорний кіт
Крізь білі вуса парко диха,
За ним лиман синіє стиха –
Синіє осені приліт (*М. Вінграновський*).

II.
Така самотність у білій пустелі постелі,
де понад нами стелою стеляться міражі.
Господи, які в тебе очі стали пастельні
і пальці ласкаві – такі неживі.
Звідки взялись ми, в якій оселі осіли
– оструб, ослони під стінами, сіті і сак.
У міжвіконні осінь, осонь і сіно,
на острів осоту сонце воском стіка.
Поезіє, спазми екстазу твого зіслабли,
дивний сей світ, остали самі слова.
У пустині світлиці живуть тільки сіті і лави,
а я неживий і ти вже також нежива (*І. Калинець*).

III.
Ходім зі мною
стежечко
обережно
не зачепися за камінець

переступи соломку
і під спориш не ховайся
все одно бачу
а там
за городом
ого як ти виросла
сама біжиш
через струмок перескакуєш
батіжком по пилюці цвяхаєш
за суницею збочуєш
топчеш горох при дорозі
коли б глянути
стежко
он з тої гори
на всенький світ
тільки не поспішай
така верчена ти
як дзиґа
але ж світ красни
голова крутиться (*І. Калинець*).

IV.
Між межами жваво, живо
Жовте жито жнуть женці.
Розпочалось нині жниво,
Серп аж пріє у руці...
Сніп за снопом ув'язає,
Он лежить цілий покіс!
Жарту жвавий жнець не знає,
Ляже трупом жовтий ліс...
Пісня радісна лунає
Довгим полем золотим.
В небі жайворон співає
Свій журливий довгий гімн.
Світ на сонці в спеці мліє,
Світить золотом стерня...
Легкий легіт полем віє,
Дише запахом земля...
Золотими серпанками
Заслонилися ліси...
Линуть співи над цвітками
В честь роботи та й краси... (*Д. Загул*).

V.
Ой у полі, полі,
При тихому долі,
Не цвіт на калині біліє,
То біла капличка
Стоїть невеличка
Край шляху, де льон голубіє (*В. Свідзінський*).

Завдання 5. ***Як експресивний звукопис увиразнює настроєвість поетичного тексту? Розгляньте наведені тексти і сформулюйте висновок.***

ШУМ

Шумить і шамотить шумка шума,
шум прибирає, як весною повінь,
і кожен лист на дубі шуму повен.
Здіймає шлик із голови чумак.

Шпарка шурнула шурубура шуру,
мов малахай, маха майному май
і розвіває все кругом украй,
що людям аж мороз іде за шкуру.

Тріщить, лящить, мов щелепа, корчма,
й ліщина галуззю стаєсторчма.
Це бродить вітер, шуму перший родич,

і пальцем стукає до неба віллі.
Це шум – натхненна музика природи
на смерті та життя гучнім весіллі.

(*Б.-І. Антонич*).

А дні пливуть – мелодія в блакить,
А дні дзвенять, як золото в лазурі,
І вічностю триває кожна мить,
І в спокої втопились давні бурі.

І океаном заясніла вись
І тиша, тиша. Тільки в вишнях білих
Бриніння бджіл замріяно злились
В один хорал блаженний і безсилий (*Є. Маланюк*).

Завдання 6. ***Укажіть особливості звукової організації мовлення в наведених текстах.***

Має крилами Весна
Запашна,
Лине вся в прозорих шатах,
У серпанках і блаватах...
Сяє усміхом примар
З-поза хмар,
Попелястих, пелехатих.

Ось вона вже крізь блакить
Майорить,
Довгождана, нездоланна...
Ось вона – Блакитна Панна!..
Гори, гай, луги, поля –
Вся земля

Їй виспівує: «Осанна!»

А вона, як мрія сну
Чарівна,
Сяє вродою святою,
Неземною чистотою,
Сміючись на пелюстках,
На квітках
Променистою росою.

І уже в душі моїй
В сяйві мрій
В'ються хмелем арабески,
Миготять камеї, фрески,
Гомонять-бринять пісні
Голосні
І сплітаються в гротески (*М. Вороний*).

ХМАРКИ
Линуть,
Плинуть
Хмарки літні,
Хмарки радісні, блакитні
Розпливаються в повітрі.
Наче фарби на палітрі,
Сяйвом-золотом оточені,
Линуть,
Плинуть,
Поки згинуть,
Позолочені.

Тонуть,
В'януть
Думи чорні,
Мов картинки ілюзорні,
Розпливаються і тліють,
В сяйві соняшнім бліднюють
Разом з хмароньками літніми.
Тануть,
В'януть,
Поки стануть
Непомітними... (*Г. Чупринка*).

Жовтень жовті жолуді
На базар несе,
Пише осінь охрою
Золоте есе.
Листопадом, бабиним літом
Набиває вітер золотий кисет,
злотом люльку креше,
золоті пожежі попасом пасе.

Сонце – обережне –
Золотими клешнями –
В золоту Родощ
Золотим пожежником
Походжає дощ (*А. Мойсієнко*).

Завдання 7. ***Прочитайте текст. Визначте належність тексту до функціонального стилю. До яких стилістичних засобів удається автор для досягнення стилістичного ефекту?***

Камертонне «О»
(Філологічний пеан)

Останнім часом наші мовознавці, зокрема Ю. Єлісовенко, О. Сербенська, досліджуючи музикальність, співучість, м'якість української мови, мовленого українського слова, звернули увагу на голосний звук «О». Він, виявляється, займає в нашій мові широкі, прямо таки надширокі позиції, не допускаючи на них звук «А» (як це зазвичаєно в російській мові). «О» й тільки «О» повносоке, округле, співуче. Ось (чуєте, бачите, воно й тут) воно зачинає пісню за піснею в нашому 300-тисячному пісенному гурті, зафіксованому етнографами: «Ой не шуми, луже, зелений байраче!», «Ой вилетів сокіл з далекого краю», «Ой лугом іду, голосок веду», «Ох і закувала сиза зозуленька в лузі», «Ох і повій, повій, буйний вітре»...

З першого видиху, з першого зітхання «О», немов камертон, налаштовує пісню на певний лад, надає співучости рядкам поезії. Цей «камертон» носив у собі й великий Шевченко вже в самих назвах, у початкових рядках багатьох поезій: «Ой три шляхи широкії», «О люди! люди небораки!», «О думи мої! о славо злая», «Ой люлі, люлі, моя дитино...», «Ой по горі роман цвіте...»

У кличному відмінку «О» також співає своєї ж, української: «Миколо!», «Ольго!» І на поріг не пускає «А», яке ми через свою недбалість уживаємо під упливом російської в називному відмінку: «Микола!», «Ольга!», – звертаючись до них.

Ми навіть не задумуємось, яке високочастотне «О» в нашій українській мові: воно зачаровує в повноголоссі: «охорона», «коротко», «боротьба», «солодкий», «коровай». Воно й у закінченні наших прізвищ: «Німенко», «Захарченко», «Неділько», «Чайко», й у закінченні дієслівних форм: «співаємо», «йдемо», «сіємо» тощо.

Ви тільки вслухайтеся в те, як надійно, непорушно стоїть наше зеленокашкетне «О» на кордоні з мовленням росіян, як воно захищає повноголосе наше оро і оло від викрадання в них, усічення «О» змиканням приголосних, а то й заступанням нашого повносокого «О» коротшим у звучанні, сухішим «А»: «охорона» – «ахрана»; «коротко» – «кратко»; «боротьба» – «барьба»; «солодкий» – «сладкій»; «коровай» – «каравай». У ритмі російської мови це звучить природньо, а для нашого мовлення-дихання, мовлення-серцебиття це зовсім чуже, воно повністю руйнує мелодію нашої мови, позбавляє її наспівности, м'якости, власне миролюбности, дочірньої доброти, тепла до рідної землі, до всього сущого на ній.

Так само наше «О» стоїть на захисті мелодійности дієслівних закінчень типу: «співаємо» – «пайом»; «йдемо» – «ідьом», «сіємо» – «сєєм» тощо. Не губімо в поквапливості наше миле, рідне «О», коли йдемО, сіємО, співаємО...

Бережімо його, наше мелодійне, щедрозвуке, піснетворче «О», не підпускаймо до його володінь, до наших етнічних мовленнєвих володінь чужомовне, наагресивлене «А».

Не «акаймо» чужомовно там, де князює, гетьманує наше миролюбне, співуче, тепле, живе, рідне «О»! (*В. Захарченко*).

ЛЕКСИКА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗА СТИЛІСТИЧНОЮ ДИФЕРЕНЦІАЦІЄЮ

Контрольні питання

1. Предмет вивчення лексичної стилістики.
2. Характеристика стилістично нейтральної (немаркованої) лексики.
3. Стилістично маркована лексика.
4. Стилістичне використання емоційної лексики.
5. Зміст поняття *книжна лексика*. Стилістичне використання книжної лексики.
6. Зміст поняття і стилістичні параметри поетичної лексики.
7. Стилістичне використання розмовної лексики.
8. Поняття «експресивність». Різновиди експресивності. Експресивно забарвлені слова.
9. Конотація та її види.
10. Лексична сполучуваність.
11. Стилістичні опозиції.
12. Стилістична характеристика слів у словниках української мови.

Література

Бабич Н. Д. Практична стилістика і культура української мови: Навч. посібник. Львів: Світ, 2003. С. 52–66; 284–285.

Дудик П. С. Стилістика української мови: Навч. посібник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2005. С. 140–149.

Капелюшний А. О. Практична стилістика української мови: Навч. посібник. Вид. 2–ге, переробл. Львів: ПАІС, 2007. С. 26–39.

Коваль А. П. Практична стилістика сучасної української мови. Київ: Вища школа, 1987. С. 14–20; 90–101.

Пономарів О. Д. Стилістика сучасної української мови: Підручник. 3-тє вид., перероб. і доповн. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2000. С. 35–37.

Стилістика української мови: Підручник / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько; За ред. Л. І. Мацько. Київ: Вища школа, 2003. С. 35–38; 185–209.

Сучасна українська літературна мова. Стилістика. Київ: Наукова думка, 1973. С. 55–61; 93–103.

****

Бибик С. Стилістична ремарка: дозвіл чи заборона? *Культура слова*. 2000. Вип. 55–56. С. 52–59. URL: http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine55-56-10.pdf

Бибик С. Лінгводидактичні завдання з використанням розмовно-побутової сфери спілкування. *Культура слова*. Київ: Наукова думка, 2014. 2 (81). С. 107–111. URL: https://ks.iul-nasu.org.ua/vypusky-zhurnalu/2014-2/zbirnyk-kultura-slova-81-2014.html

Бойко Н. Вербалізація світу емоцій в українській мові: семантичний аспект. *Українське мовознавство*. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2009. Вип. 39. С. 26–34.

Бойко Н. І. Українська експресивна лексика: семантичний, лексикографічний і функціональний аспекти: [монографія]. Ніжин: Вид-во «Аспект-Поліграф», 2005. 552 с.

Бурячок А. А. Функціонально-стильова оцінка слів у словнику української мови. *Лексикологія та лексикографія*. Київ: Наукова думка, 1969. С. 78–95.

Динамічні процеси у сучасному українському лексиконі / Клименко Н. Ф., Карпіловська Є. А., Кислюк Л. П. Київ: Вид. Дім Дмитра Бураго, 2008. 335 с.

Єрмоленко С. Я. Експресивність. *Українська мова.* Енциклопедія. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Єрмоленко С. Я. Емоційна лексика. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Єрмоленко С. Я. Книжна лексика. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Єрмоленко С. Я. Колорит. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Єрмоленко С. Я. Нариси з української словесності: (стилістика та культура мови). Київ: Довіра, 1999. С. 325; 326; 328; 295–296; 320; 321; 273; 274–278.

Єрмоленко С. Я. Нейтральні стилістичні засоби. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Єрмоленко С. Я. Поетична лексика. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Єрмоленко С. Я. Розмовна лексика. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Єрмоленко С. Я. Стилізація. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Єрмоленко С. Я. Стилістичне значення. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П Бажана, 2007.

Кочерган М. Слово і контекст: лексична сполучуваність. Львів: Вища школа, 1980. 183 с.

Кочерган М. П. Сполучуваність. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Кочерган М. Увага – лексична сполучуваність. URL: http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine14-17.pdf

Ленець К. Літературна норма і сучасна мовна практика. *Українська мова та література в школі.* 1998. Ч. 29–32.

Мацько Л. І. Стилістичні функції емоційних вигуків. *Культура слова*. Київ: Наукова думка, 1981. Вип. 21. С. 20–23.

Муромцев І. В. Загальновживана лексика. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Нечитайло О. І. Нейтральна лексика. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Пономарі О. Д. Культура слова: Мовностилістичні поради: Навч. посібник / 2-ге вид., стереотип. Київ: Либідь, 2001. 240 с.

Сюта Г. М. Цитатний тезаурус української поетичної мови XX століття: Монографія. Київ: ТОВ «КММ», 2017. 384 с.

Тараненко О .О. Конотація. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Чабаненко В. А. Стилістика експресивних засобів української мови: Монографія. Запоріжжя: Запорізький держ. ун-т, 2002. 351 с.

Словники

Новий словник епітетів української мови / С. Я. Єрмоленко, В. І. Єрмоленко, С. П. Бибик; за ред. С. Я. Єрмоленко. Київ: Грамота, 2012. 488 с.

Полюга Л. О. Словник синонімів української мови. Київ: Довіра, 2004. 477 с. (Словники України).

Словник синонімів української мови: У 2 т. Київ: Наукова думка, 1999–2000.

Словник української мови: В 11–ти т. Київ: Наукова думка, 1970–1980.

Словник української мови: У 20-ти томах. Томи 1–14. URL: https://sum20ua.com/Entry/index?wordid=24&page=0.

Завдання

Завдання 1. ***Розподіліть подані слова за групами: І. Стилістично нейтральна лексика. ІІ. Стилістично маркована лексика. У межах другої групи визначте лексику: а) наукову; б) ділову; в) суспільно-політичну; г) поетичну; ґ) діалектну; д) розмовну; е) просторічну; є) емоційну; ж) професійно-виробничу. За якими стилями закріплені ці слова?***

Гравюра, сорочка, святиня, аташе, римейк, забанити, гуманність, щедрувати, динозавр, хата, ледацюга, форвард, екстраординарний, ексклюзив, комуналка, міфологема, ноу проблем, смуток, морфологія, романтичний, престиж, вівторок, мініблок, порядний, мікрохвильовка, ренегат, сироватка, леліяти, континуум, кетяг, сумнозвісний, спічрайтинг, гожий, семантизація, роззява, пройдисвіт, ратифікація, лихоманка, зраджувати, дискурс, серденько, десять, обзорини, кореляція, рученята, кайфовий, сьогодення, авангард, прийдешній, мілітаристський, випереджати, новинка, ветхий, котедж, світський, декламувати, щорічний, близький, розперезаний, дифтонг, мерзенний, акліматизація, плай, надвечір'я, грунь, інтерференція, білесенький, храм, репрезентація, печеня, яблуня, хмурочолий, котяра, очманіти, аудіювання, крутезний, лексикологія, зіроньки, байдужість, духопелити, небокрай, пенальті, легіт, акредитація, брифінг, есе, мотивація, мультимедійний, координація, крильце, красень, нелюб, батьки, традиція, кольоровий, гігант, будівля, цитрина, інвестиція, терени, ледачий.

Завдання 2. ***Визначте стилістичне звучання наведених текстів. Дайте стилістичну характеристику лексики.***

І. Поет не годен і не повинен бути таким собі приборкувачем; мова поетична не буває слухняною.

Треба вчитися мовчати. У світовому багатоголоссі, яке ми досі не пізнали, круки з солов'ями не сперечаються, чия мова краща. Кожен має свою – єдину і не менш багату.

Адже тішить слух твій і сюрчання коника, і журавлине «кру», і шепіт лісу, і кумкання з туману. Дратує неприродне – гул і скрегіт гальм, слизький голос битого скла під чобітками, постійні скарги іржавого ключа на старий замок…

А що би мало потішити того самого коника чи бузька?

Справжню культуру не можна ні утримувати, ні купити, ні створити. Її речники йдуть осібно, минаючись в часі, але впізнаючи один одного поза життям.

Банальні істини. Реалізувати себе в слові дано дуже й дуже небагатьом. Та й ота реалізація не може бути повною, остаточною. Просто колись усі ми маємо зрозуміти, що за свою історію людство лише змагалося, гордувало, нищило, і як на мене, крім розмаїття і невичерпного багатства мов за вгодованою душею нічого не має. Віра? Ой, не знаю. Зовнішня атрибутика для натовпу важливіша; релігійна обрядовість часто заступає високе небо духовного оновлення, щирого каяття і самопожертви.

Але це не так. Того самого Шевченка, який чи не найвагоміше реалізував себе у слові, Карл Брюллов назвав «алмазом в кожуре». Але що він мав на увазі, що то була за кожура? Природна українська сором'язливість, непанський дух вдячності, бунтарська вдача чи мужицька впертість? Яким, за уявленням Брюллова, мав бути діамант?

Російська культура довго й нудно вважала себе мало не за взірець культури світової, позбуваючись саме національних ознак, яких сьогодні вже не має, наприклад, латина. Безнаціональні золото і коштовності, якщо їх не торкалася рука майстра. Діжка чи кухоль можуть бути витвором мистецтва – за певної умови. Не партія чарок.

Що ж нарізано на людських душах? Відмінність, самобутність, причетність чи свобода?..

Не знаю, але знаю, дякуючи Шевченку, що вогонь запеклих не пече (*П. Гірник*. Самосвіт. Погляд дилетанта).

II. Стояла глибока зима. Котрий день смалили морози, тоді враз пом'якло. Звечора палахкотіли реклами, спотикалися з торбами і дітьми жінки. Голуби танцювали на майдані, і важко було не наступити на галузочки з їхніх лап.

Чоловіки, зашкарублі душі, сповзлися під гору, в тютюновий магазинчик, сиділи за єдиним калічним столом, цмулили гостре пиво і травили одвічну проблему, чому людина живе і чому помирає.

Розлапистий фікус затуляв їх од вікна, мерзлого, як вовнисте руно. Фікус, розвісивши вуха, дрімав у хмарі диму і наслухав, як нили суглоби. Що городяни знали нового? Що взагалі можна сказати нового ПРО ЦЕ? Хіба що погомоніти, хай поболить душа.

Раз по раз на столі підскакувала суха, як смерть, рибина. На неї косував Кляхника, підсліпуватий і рябий чоловік. Він присусідився надурняк, надпивав то з одного, то з другого келиха і розумував, як нудно жити в такому безликому місті, як їхнє. Яка тут розвага? Громовідвід хіба та ця монополька – гнилий, давно ниючий зуб. І мусиш тратить свої дні, коли інші гріють попереки в кримах, їдять апельсини на кавказах. Тут яма, справжня яма, а з обох боків гори. Навесні заливає вода, восени багнюка по шию. А жінки… Які тут жінки? Хіба вони розуміють, що літечка твої – раз та два, що ти хочеш жити красиво і що з розгону й туди не страшно (*Л. Пономаренко*. До схід сонця в тютюновім магазинчику).

III. **НАМИСТИНА**

Голкою пройдеш село,
де люди на вулиці перед хатами у святковому одязі:
жінки у квітчастих хустках,
чоловіки у нових кашкетах,
а біля них діти, що намагаються вдержати
тоненькими руками святковий день,
як паперового змія –
нанижеш на нитку дороги цю першу намистину,
підеш далі, поступово забуваючи те село,
у клечанні літнього надвечір'я,
гадаючи, що наступна намистина
попереду,
що колись буде у тебе повен разок намиста,
але, якби обернувся хоч раз у кінці села,
то побачив би, як розходяться люди у святковому
одязі
по хатах, пропахчених м'ятою, чебрецем та чорнокленом,
щоб більше вже не виходити,
тому й триматимеш на розкритій долоні,
далеко зайшовши від того незнайомого тобі села,
лише одну намистину –
надбання за минулі роки,
яка змінює свій колір
із синього на іще синіший (*В. Голобородько*).

Завдання 3. ***Знайдіть у поданих текстах емоційну лексику. Визначте стилістичний колорит тексту. Яку роль у створенні стилістичного колориту відіграє емоційна лексика?***

І. Степ квітував. Незайманий, звіку не ораний, високотравний...

Що то було за видовище! Маючи в собі красу моря, його велич, блиск і надміру світла, маючи в собі також могутність лісу і його тихі, вікові шуми, степ, окрім цього, ще ніс у собі щось своє, неповторно степове, властиве тільки йому – оту шовкову ласкавість, оте ніжне, замріяне, дівоче...

Ковили, ковили, ковили. За сонцем сталево-тьмяні, а там, під сонцем, – скільки зір сягне, – сяючі, молочні, як морське шумовиння. Перегортаються злегка розгойданими хвилями, пливуть, розливаючись до самого неба.

Благословенна тиша навкруги. Лише зашерхоче десь суха зелена ящірка, пробігаючи в траві, бризнуть врізнобіч з-під ніг коники-ковалі та ще жайворонки дзюркочуть у тиші, проймаючи її вгору і вниз, невидимі у повітрі, як струмки, що течуть і течуть, розмаїті, джерельно дзвінкі. Здається, співає від краю до краю саме повітря, співає марево, що вже схоплюється тече, струмує де-не-де над ковилою. Може, і цей текучий, замріяний степ теж тільки марево, що протече і не буде? Але ні, кожна стеблина закоренилася в суху, місцями вже потріскану землю, вбродиш по пояс в золотаві, злегка згойдані вітром шовки, і вони не зникають, вони є, бредеш у шовках серед милозвучного пташиного щебету і відчуваєш на душі, очищеній від усього гіркого, тільки устояну радість, тільки звільнене від усяких пут небесно-легке щастя. Іти б отак і йти серед цієї тихої задумливої краси, сягнути б аж туди, де небо торкається землі, де має бути велике синє море з чайками та бакланами... Ось-ось, здається, хлюпне воно з крайнеба, з-за ковилів (*О. Гончар*).

ІІ. Був я ще маленьким хлопчиком. Так років сім-вісім. Мав я, як інші діти, багато добрих друзів. Ті мої приятелі були всі чесними, слухай, були вони всі чесними і любили мене. Бо був я маленький, тоненький, на тіло кволенький. Тому вони мене так дуже й любили. Бувало, з любові побили мене і до крові. Я терпів їм без слова, без дитячого плачу. Бо був я слабкий на тіло, але духом був я сильний, сильний і впертий.

Записали нас всіх до школи. Мої приятелі, сильніші, почали відставати від мене. Не могли вони перемогти труднощів науки так легко, як я. Жарти вигадували, висміювали нашого старенького вчителя – на тому вони розумілись. Але прочитати щось з книжки, щось написати на дошці без хиби – того вже не потрапили. А я то все розумів. Мертві літери самі відкривали свої таємниці переді мною. Я й читав, і писав, і старенького вчителя любив і поважав. Учитель, здається, також не гнівався на мене. Кажу, був він вже стареньким. Мені здавалося тоді, що любити нікого з нас він не любив. На моїх товаришів і гнівався, бо ні вчитись, ні його слухати не хотіли. Мене, може, й не любив, але гніватись, певно, не гнівався на мене. Довгий час ані разу він мене не вдарив. Часто ще й хвалив. Багато перетерпів я від своїх товаришів за те, що я був єдиним у класі, хто ні разу не дістав по пальцях довгою лінійкою (*О. Маркуш.* Злочинець).

ІІІ. Золота осінь.

Мідним листям заквітчана, спілими яблуками закосичена, червоним верховіттям вінчана, сивим павутинням залентчена, отавою замаєна, стернями обперезана, цвіркунами розспівана.

Линуло листя з лип, кленів, дубів, осик, вільх, ясенів, буків, яворів, топіль, грабів, осокорів, беріз, в’язів, вересів, каштанів, берестів. Линуло жовте, солом’яне, помаранчове, рожеве, мосяжне, бронзове, червоне, руде, малинове, криваве, пурпурове, фіалкове, гниле, синє, чорне, сиве, срібне. Водограї барв, струмені кольорів, потоки яскравих плям і ніжних півтонів, оргія ядерних, гострих мазків і тонких начерків. Густий, ситий, теплий олій і тендітні, легенькі пастелі. Прості, великі, суттєві лінії й маніжні, штудерні, складні закарлючки. Тисячобарвна пісня осені. Спіла пісня життя. Повна, кругла, яра, соковита,

наче стиглі яблука в саді. Пахуча медом у пасіках і житом у шпихлірах. Щедра, розтратна, гучна, великодушна, пишна. Пісня довершеної, досконалої повноти (*Б.-І. Антонич*).

Завдання 4. ***Проаналізуйте прийоми використання емоційної лексики в поданих текстах.***

I.
– Куди тобі, сонечко?
– До зими.
– Ось моє віконечко!
Підвези.

– Де ж ті везли-везлики,
– Як нема?
– Везлики-замерзлики
Край вікна!

Що ж мені робитоньки?
Я пішло.
На затоки й витоки,
Де було.

Там я і сидітиму
На горі,
На морозі грітиму
Снігурів! (*М. Вінграновський*).

II.
Благодатний, довгожданий,
Дивним сяйвом осіянний,
Золотий вечірній гість
Впав бадьоро, свіжо, дзвінко
На закурені будинки
Зголоднілих передмість (*М. Рильський*).

– Чуєш?
Десь падають, падають яблука пізні
в садах…
Піднебні дороги птахами курличуть…
… Синій ключ промайнув бабиним літом
над збуреним плесом криниці…
Де сонце низеньке ринетою впало
в щербате цеберце…
– і –
день
погас…
…Синій ключ промайнув гомоном срібним
Над збуреним серцем…
П'ю яблуневу воду…
П'ю – твою – вроду…
– в пізній час…
– в пізній час… (*І. Златокудр*).

III. Падає, падає листя.

Падає листя пожовкле на Твою голову, на руки. В прозоро-блакитному, ніжно-холодному сонячному повітрі жовто-золоті сльози жалю за минулим… Падають нечутні і тануть як завмираючий лебединий сміх лоскотною тихою тугою радісного небуття.

Оповитий розмаїто-жовтим серпанком осени садок задумливо конав. Шемрали верхівля дерев тобі про останнє… Молитовним піснепохороном линули з хати звуки сопілки, на котрій тужила Іна за вікном. Тужила за весною. А за осінню?

Осінь – то вогневий птах, що, майнувши злото-пломінним крилом, сконає, спопеліє дощенту. Шалений танок різнобарвної смерті, що ниже в бурштинове намисто гаї і садки (*Г. Михайличенко*).

Завдання 5. ***Установіть характер експресивності в наведених текстах. Якими мовними засобами досягається ця експресивність?***

… Спочатку до нас прийшли кімерійці. Вони притупцювали на Степ із-за Волги та Дону. Кімерійські царі на запряжених оленями шкіряних візках, орудуючи бронзовими сокирами, поставили свої шатра саме отут, на Дністрі, на оцих дальніх та ближніх горбах, де їхав тепер Дем'ян, де після них, кімерійців, коли їх не стало, через тисячу двісті років, оперезавшись возами, став табором Наливайко… А прийшли до нас у Степ кімерійці за десять століть перед Різдвом Христовим. Забилось їм серце від не знаної ще краси та новизни, і вони сокирами порозганяли нас на північ від Степу – в ліси. Тікали ми, хто куди бачив. Ми – це наші роди та племена, що жили тут від тієї пори, коли люди тільки-но повилазили із печер: ліпили ми з глини горщики і макітри, сіяли та жали пшеницю й насипали над своїми небіжчиками схожі на небо ковилові могили…

І жили б коло нас у Степу кімерійці, бавили діток, молоділи, старіли та помирали, називали б своїми іменами пасовиська й річки, як назвали вони протоку з Азовського в Чорне море Кімерійським Боспором. Та не встигли в Степу кімерійці й натішитись, як треба було вже згортати шатра, гасити тиглі, споряджатися й запрягати оленів – з Ірану, з-поза Кавказьких гір на запалених конях насунувсь на них невідомий і грізний народ. То були скіфи. Не гаючи часу, вони позабирали у кімерійців жінок. Чоловіків загнали в Кімерійський Боспор й перетопили. Прожили кімерійці в нашім Степу лише триста років, і їх не стало (*М. Вінграновський.* Северин Наливайко).

А що ж завойовники наші, скіфи? Все було б, може, й нічого, якби з-під сірої хмари на виднокрузі не почулось скрипіння гарб: чорними, маслиновими очима на Степ, на скіфів і нас, з іранських країв, звідки прийшли і скіфи, глянули могутні сармати. За тьмою воїнів, тьмами жінок і дітей трусили на кривих лапах шакали. З голодним гавканням накинулись вони на наших лисиць, пороздирали їх і розпотрошили, а сармати накинулись на скіфів. Скіфи стали до бою, та сармати поглинули їх, як жменю піску поглинає хвиля… А ми? Ми знову позабігали в пущі і там віддихувались. А скіфи, як кімерійці, пролюбилися в нашім Степу триста трохи неповних років, і під сарматами не стало їх.

Сарматам-воїнам, сарматам-царям, сарматкам і сарматеняткам подобалися пампушки з часником. Через те як сармати прийшли, то нам вони і сказали: «Або ж ви щоосені даватимете нам зерна і муки стільки, скільки нам треба, або ж ми вирубаємо вас до ноги, і не врятують вас ніякі ліси». Стали ми годувати і їх. Годували п'ятсот з лишком років, коли й на сарматів через двісті років як по Різдву Христовім набіг і впав ще не бачений смерч: женучи перед себе полчища кіз, корів та овець, з кавказьких вершин зійшли на долину чорноброві алани. Або роксолани, як ми їх завжди називали. Хто-хто, а роксолани битися вміли, бо не встигли сармати й оговтатись, як не стало і їх…

Услід за кімерійцями й скіфами пішли на дно Степу й сармати (*М. Вінграновський*. Северин Наливайко).

Завдання 6. ***Обґрунтуйте стилістичну вмотивованість уживання експресивної лексики в наведених текстах.***

І. Роксоланам, на відміну від сарматів, смакували пампушки не з часником, а з коров'ячим молоком. Через те як роксолани прийшли, то нам вони і сказали: «Або ж ви щоосені даватимете нам зерна і муки стільки, скільки нам треба, або ж ми винищимо вас до ноги, і не врятуєтесь ви ніякими вже лісами…» – «Так тому й бути, – подумали ми. – Бо ж куди нам подітись?» І ми вийшли сіяти, а роксолани пасти своїх корів… Та не встигли алани-роксолани й дійницю під корову поставити, коли з півночі, з берегів Одри і Фісли з'явилося й ударило германське плем'я холодних готів. І, вирубаних мечами, не стало аланів. Як і кімерійці, скіфи та сармати, пішли на дно Степу й вони… А готський король Германаріх, лишивши дітей і жінок на Дністрі, Дунаї та Карпатах, рушив на Рим. Вічна Римська імперія захилиталась. Імператор Децій поліг від руки Германаріха. Рим не знав, що робити. Уперше за всі часи в його обличчя так сильно дихнула смерть. Та Рим відкупився від Германаріха: дав йому Дакію, і король повернувся на Дністер. Та не встигли ще готи, прийшовши з римських відвідин, накосити і полину на ніч від бліх, коли Степом, як протягом, втягнуло з Азії, – з Уралу й Алтаю, – приземкуватих гунів. Гуни допались до готів, що з них полетіло драntя…

І провалились готи, як і кімерійці, скіфи, сармати й алани, на дно дрімливого Степу (*М. Вінграновський*. Северин Наливайко).

ІІ. Цар гунів Аттіла, як скрутив в'язи готам, побачивши нас, сказав: «Ми любимо пампушки і з часником, і з коров'ячим молоком, та найбільше з кобилячим кумисом. То або ж ви щоосені даватимете нам зерна і муки скільки вам треба, або ж ми видушимо вас до душі, і ніякі ліси вас не врятують…» Так нам сказав Атілла і того ж 450 року по Різдві Христовім пішов за Карпати, і там, у долині, де тепер є Угорщина і звідки учора повернувсь Наливайко, Аттіла осів. Там, у тихому й теплому придунайському затишку, він вже був і пригрівся, коли раптом у спину його вузькоокій імперії з навершшя Волги затьохкали стрілами орди болгар й аварів. І знову, в котрий уже раз, Степ задуднів від копит. Болгари, вирізаючи гунів, впали на нижній Дунай, заарканили римську провінцію Мезію і там поставили шатра. Авари придушили вгорі по Дунаю Атіллу і там поставили шатра свої.

Так не стало і гунів. Услід за кімерійцями, скіфами, сарматами, аланами й готами пішли на дно Степу і гуни… (*М. Вінграновський*. Северин Наливайко).

ІІІ. А на самому Степові не було вже вільного місця, де б не ступило копито чужого коня чи ратиця корови… Після болгар й аварів трохи ніби затихло, і, ми, слов'яни, знову стали видибувати з Десни і Дніпра, з Прип'яті і Горині. Ховаючись по ярах і за могилами, просунули носа до одного й другого моря – Чорного та Азовського, понюхали далеч – наче ніде нікого… «Все! – сказали ми своїм дітям. – Тепер вже нарешті ми заспокоїмось і візьмемося до діла: запряжемо для оранки в нашім Степу волів, зладнаємо лодії, будемо на морях торгувати та бачити, як живуть люди на схід від нас і на південь, де Персія та Аравія, де розкішна та благочестива стоїть Візантія…

А Степ без продиху гнав і гнав із себе трави, сховавши в собі кімерійців, скіфів, сарматів, аланів, готів, гунів, болгар і аварів… А ще ж тупцювалися після них і хозари, і печеніги, і половці – і всі вони, всі потонули на дні ненаситного, в квітах і пахощах Степу… (*М. Вінграновський*. Северин Наливайко).

Завдання 7. ***Випишіть експресивно забарвлені слова з наведеного тексту. Дайте характеристику лексичних засобів експресивності.***

ПРО НАРОДНУ ПІСНЮ

Останнім часом з'явилася тенденція відвертатись од суто народних пісень, користуватися на естраді, в концертах, на всіляких фестивалях, конкурсах часто

замінниками пісні, якимись худосочними співаними текстами без мелодії, без почуття, із самим криком, який заступає елементарний людський спів. І що лихе, так це те, що діток, дівчаток п'яти-семи рочків уже привчають до цього істеричного крику, в якому гаснуть будь-які почуття, зникають мелодійні барви голосу, і діти вже не співають (не творять співу), а мавпують естрадних «примадон». Тексти ж того «співання» переважно убогі, недолугі, примітивні, ширвжиткові. Зате ж це по-сучасному, в ногу з модою. Не те, що якісь там народні, бабусині пісні, ота «шароварщина». Звичайно, якщо обмежуватися самими отими відвійками від глибокого співу, типу «Ти ж мене підманула, ти ж мене підвела…», то скажеш і не те ще. Але як можна накладати тавро видуманого злими недругами терміну «шароварщина» на народні пісні й піддавати забуттю ці національні перлини:

«Ой ти, козаче,
Ти, хрещатий барвіночку!
Хто ж тобі постеле
У дорозі постілоньку?»
«Ой стелеться мені
Широкий лист та бурковина,
А під голови Голубая та жупанина».

Це з улюбленої пісні Тараса Шевченка «Ой зійди, зійди, ти зіронько та вечірняя!» Або й таку ось невже забудемо навіки:

«Ой з-за гори сонце сходить, а за другу зайде,
А хто кого вірно любить, той усюди знайде!
Ой коли б я зозуленька, коли б крилля мала,
То б я тую Україну кругом облітала,
То б я свого миленького по шапці пізнала».

Скільки тут почуття, отого вірного кохання! Яка чистота цього почуття! А скільки простору в цій метафорі із «зозуленькою», яка панорамність одкривається із зозулиного (з висоти кохання – так!) польоту – і звідти, з піднебесся, вона б «миленького по шапці пізнала». Це не просто пісні в нашого народу, а молитви. Вони допомагали робити з людини Людину. Співаючи такі пісні, дівчина чи хлопець витончували свої почуття, ушляхетнювали їх. У такому співі молода людина росла-підростала душею, духовніла. Згадаймо Петра і Наталку Полтавку з-під Полтави і те, якими піснями, створеними в дусі народних, з народною мораллю, оточує своїх героїв Іван Котляревський. Звідки такі високі, чисті почуття в цих молодих українців? Із сили пісень, цієї квінтесенції мудрости, розуму, духовних глибин рідного народу. Вони, ці пісні, своєю молитовною силою переважають навіть слово матері, старої Терпелихи, знижене нелегким удовиним щоденням. О, не відвертаймося від народної пісні, цього безцінного діяманта, дарованого нашому народові долею, Богом ще тисячі й тисячі років тому. Бережімо цей животворний перегук тисячоліть! (*В. Захарченко*).

Завдання 8. ***Випишіть поетичну лексику з наведеної поезії. Які групи поетичної лексики представлені в тексті? Якої стилістичної тональності надають висловлюванню поетизми?***

СИВА ЛАСТІВКА
Мамо, вечір догоря,
Вигляда тебе роса,
Тільки ж ти, немов зоря,
Даленієш в небеса,
Даленієш, як за віями сльоза.
Ти від лютої зими
Затуляла нас крильми,
Прихилялася

Теплим леготом.
Задивлялася білим лебедем,
Дивом-казкою
За віконечком, –
Сива ластівко,
Сиве сонечко.
Сад вишневий на порі,
Повернулись журавлі.
А мені, як до зорі,
Долітати на крилі
Все до тебе, як до вічної зорі.
Там, де ти колись ішла,
Тиха стежка зацвіла
Дивом-казкою,
Юним соняхом, –
Сива ластівко,
Сиве сонечко… (*Б. Олійник*).

Завдання 9. ***Які семантичні конотації мають місце в наведеному тексті? Яке тло слова (асоціативно-образне, символічне, культурно-історичне) вони створюють?***

Має Україна дуже різних дітей – і шляхетну Лесю Українку, і запеклого Кармелюка, і яничар, і характерників. Має огром, бо є матір'ю, яка прощає. Адже навіть воріженьки в неї гинуть «як роса на сонці», а не під кулями чи шаблями.

Але не про ворогів мова.

Мова при тих, хто розминувся з часом.

Сковорода, Шевченко, Кармелюк… Сковороді б – у часи Відродження, Шевченку – у сьогодні, Кармелюку – до козаччини. Якби ж то так сталось.

Попри усілякі карні закони й кодекси є воля поза нами, є хресна путь із нізвідки до себе.

Шлях, яким ходив Кармелюк, битий не одним чолом. Але ж він не Робін Гуд, він навіть імені не потребує, а про по батькові навіть не йдеться. Не вчасний?

Невчасний, як і мільйони його сучасників, про яких не згадано.

Він не жив так, як було написано людьми. Йшов, як складалося.

Таких імен навіть у світовій історії небагато.

Душа, яка бунтує поза часом.

Він – не козак, не гайдамака, не злодій, не коханець, не варнак і не «народний месник». Він – Кармелюк.

До сьогодні туга за свободою асоціюється з його ім'ям – ганьбленим, клятим, пристосованим.

Але вдивімося – є культурологічні знаки: Леся, Тарас, Устим…

Так, ім'я це поруч (*П. Гірник*. Самосвіт. Погляд дилетанта).

Завдання 10. ***Визначте стилістичний колорит наведених текстів. Які мовні засоби створюють стилістичний колорит?***

I.
А ворон все кряче і кряче.
А серце заходиться-плаче:
Відходять мої найдорожчі,
Відходять рідненькі мої…

Відходять у світ невідомий,
Де руки спочинуть від втоми,

У світ урочисто пречистий,
З якого нема вороття…

Раз по раз напуджена сойка
Вві сні болем-відчаєм зойкне,
Й дрябчастий невидимий іній
Огорне у панцир єство…

Та легкий, як вітер шовковий,
Як літній погідний повів,
Впаде на чоло поцілунок –
Розвіє сум'яття й страхи…

І враз стане світло й тепло,
Й заграє життя вертепом,
І кальга у ветхій хаті
Засвітиться, як колись (*Т. Ліхтей*).

II.

Ох, філологіє! Ох, великомученице! Хто тебе не зважувався брати на муки! Кожен, хто пару слів тямить написати, та ще – не дай Боже – якусь чужу мову зна, – уже вважа себе коли не за справжнього лінгвіста, то хоч за таку людину, яка сміє авторитетно вирікати свій суд про філологічні й лінгвістичні справи. Всі інші науки не такі безталанні, не такі беззахистні перед профанами. Ніхто вам не зважиться (бо попросту посоромиться), не бувши спеціялістом, споритися проти астронома, ляпати дурниці проти техніка, плескати нісенітниці проти хіміка; ну, а в філологічних питаннях кожен-кожен забирає голос... і віщає (*А. Кримський*).

Завдання 11. ***Доберіть із довідки опис лексичного значення до наведених слів. Чи використовуються наведені слова в інших значеннях? Прокоментуйте стилістичні можливості цих лексем.***

Осоння, блават, бентежити, марґінальний, клейноди, світський, офіра, ґрунь, осердя, джура, зело, свічадо, обрус, покіс, любисток, симфонія, пілігрим, отава, серпанок, царина, пектораль, виднокрай, пастель, аура, нестяма, рахманний, байрак, світоч, шати, розмай, перлина, бурштиновий, лаштунки, баюра, ватра, герць, толока, куманець, цимбали, стожари, моріг, химера, черемшина, мереживо, вирій, сум'яття, ряска, оберемок, борвій.

Довідка. 1. Звичайно одноразова праця гуртом для швидкого виконання великої за обсягом роботи, на яку скликають сусідів, родичів, товаришів (без оплати, а за частування).
2. Написаний на берегах книжки або рукопису.
3. Паломник.
4. 1. Волошка. 2. Шовкова тканина блакитного кольору; взагалі шовк; одяг із такої тканини.
5. Не церковний, не духовний.
6. Основна внутрішня частина деяких приладів, апаратів, виробів і т. ін. // Внутрішня частина олівця.
7. 1. Викликати хвилювання, тривогу; хвилюватися, тривожити. 2. Викликати стан замішання, зніяковілості в кого-небудь.
8. На Україні в XVI –XVIII – зброєносець у козацької старшини.
9. 1. Дзеркало. 2. Підвісний свічник для багатьох свічок.
10. 1. Коштовності, самоцвіти. 2. Знаки влади, регалії.
11. Скатерть.
12. Вал скошеної трави, збіжжя та ін.

13. Незатінене місце, що освітлюється та обігрівається сонцем.
14. Великий музичний твір для оркестру з однієї або кількох частин, що відрізняються одна від одної характером музики й темпом.
15. 1. Зелень. 2. Дуже.
16. Трава, що відростає, на місці скошеної.
17. Вершина гори.
18. 1. Легка прозора тканина. 2. Головний убір заміжньої жінки з прозорої легкої тканини, що має вигляд шарфа.
19. Пласка металева прикраса, що вкриває груди.
20. Нездійсненна, фантастична мрія.
21. Обрій, горизонт.
22. Жертва.
23. Багаторічна ароматична трав'яниста рослина родини зонтичних, корені і листя якої використовуються в народній медицині.
24. Густа молода трава; мурава.
25. Психологічний вплив кого-небудь на навколишніх; про атмосферу, обставини, неумисно створювані ким-небудь.
26. Стан розгубленості, замішання, хвилювання.
27. Що-небудь буйно розквітле, зелене.
28. Смирний, тихий; спокійної вдачі.
29. Велика свічка; факел.
30. Одно зерно перлів.
31. Частини театральної декорації, що розміщуються з боків сцени.
32. 1. Окремі сутички, поєдинки українських козаків з ворогами перед боєм. 2. Бій, боротьба між противниками; поєдинок.
33. Велика, глибока калюжа.
34. Багате, розкішне святкове вбрання.
35. 1. Околиця, край села. 2. Місцевість за селом, де пастух збирає худобу; вигін. // Те саме, що пасовисько.
36. Вогнище, багаття.
37. Керамічна фігурна посудина для спиртних напоїв, що використовується тепер здебільшого як прикраса.
38. Теплі, південні краї, куди відлітають на зиму перелітні птахи.
39. Старовинний музичний інструмент, що складається з дерев'яного корпусу трапецоїдальної форми і металевих струн, на яких грають, ударяючи молоточками або паличками.
40. Який має колір бурштину; прозоро-жовтий.
41. Народна назва сузір'я Плеяд, а також деяких інших сузір'їв.
42. Дерево або кущ із зібраними в суцвіття білими квітками й чорними їстівними ягодами.
43. Така кількість чого-небудь, звичайно однорідного, яку можна обхопити, взяти рукою (руками). Зв'язане докупи що-небудь однорідне; в'язка.
44. Сітчаста тканина з узорами, якою оздоблюють одяг, білизну та ін. предмети домашнього вжитку.
45. Різнобарвна дуговидна смуга, яка з'являється на небосхилі після дощу; веселка.
46. 1. Безладний рух, метушня. 2. Сильне хвилювання; неспокій, тривога.
47. 1. М'який кольоровий олівець (без оправи), виготовлений із спресованих стертих у порошок фарб із домішкою з'єднуючих або розбілюючих речовин (клею, крейди і т. ін.). 2. Техніка живопису, заснована на застосуванні таких олівців; відповідний жанр живопису, а також картина або малюнок, виконані такими олівцями.
48. Багаторічна дрібна круглолиста рослина, що вкриває стоячу воду і є їжею для водоплавних птахів.
49. Великий вітер; буря, ураган.

50. Ліс у яру, в долині або яр, порослий лісом, чагарником.

Завдання 12. ***У наведених текстах виділіть стилістично марковані слова. Маркерами яких функціональних стилів вони є?***

І. Учора вперше цього року вибралися в наш садок. Тепле сонце в теплому синенькому небі без жодної хмаринки. Увесь час нам весело співали синиці. Та ще в небі спостерігали вировий грай з півдюжини диких гусей з радісним гортанним криком сюди, на землю.

На все це безмовно, з усміхом дивилися з-над самої землі сині фіялки. І золотий дощик, що вже розцвів, жовтою хмаркою світився із сусіднього садка.

Гарно нам було, аж поки не потомилися до болю в руках і ногах. Тоді дружно почовгали додому. А фіялки цвіли й далі, та й дня ще лишалося багатенько, бо доточений же весною (*В. Захарченко.* Уперте щодення).

ІІ.
Люблю передосінні надвечір'я.
Коли спадають яблука з гілок
І дальні, ледь накреслені верхів'я
Нагадують застиглий оболок.

Жар-птиця осени багряноперa
Ще не спустилась на ліси й поля,
І по ночах остання енотера
Мосяжні диво-чаші розтуля.

Від ночі і до смерку має жити
Недоторканна світлість жовтини.
Тож якось сумно бачити ці квіти:
Лише одну добу цвітуть вони… (*І. Качуровський*).

ІІІ. Це був чудесний вечір. Один із присутніх на тому вечорі гостей, чоловік, причетний до видавничої справи, сказав мені, вертаючись разом зі мною додому: «Такі вечори бувають тільки в одному виданні».

Осінній вітер віяв над полями Київщини, огорненими нічною пітьмою, коли я вертався до Києва, а на серці було так тепло, так ясно, так чисто, ніби дзвенів і переливався у ньому голос «нашого Івана», якого і мені хочеться назвати – нашим. Суща правда – такі вечори бувають лише «в одному виданні»! (*М. Рильський*).

ІV. Козаки ледь гребли. Гребли вони вже два дні. Пішов третій. Ще позавчора, відразу ж після Очаківської веремії, татарські невільники перебрали в козацтва, – аби воно відпочило, – на чайках весла, та позахекувалися невдовзі, заморилися, змиленими від того поту руків'ями поздирали коліна і натовкли груди. Стало видно, що до цієї роботи вони не годяться: весла у них вилізали одне на одне, заклинювались, бо який гріб, який ще тільки весло підіймав, третій ціпав своїм не по воді, а зверху по веслах інших. Врешті козаки перейняли весла назад, а невільників посадили терти на тертках сир: на кожній чайці у запорожців тулився на задку зашпакльований наглухо погрібець, де вони, як вихоплювались на море, ховали в бочечках криничну воду, набої, порох, сіль, пшоно, кругляки овечого сиру й по білій, перестеленій м'ятою, чистій сорочці.

З тихого неба накрапав тихий дощ. Незабаром і Січ. Перед Січчю Дніпро помілкішав. Під своїм правим берегом, де плентались угору по нім козацькі чайки, Дніпро приліг ніби на відпочинок, на тепле, знайоме лежище, аби понюхати буркуни – білі та жовті стеблисті буркуни, що пахли над ним усе Боже літо. Дніпрві якраз у цьому місці притишені

води пропахувалися медвяними буркунами до дна. Намедені, звідси вони знову розганялись до моря. Чорне солоне море, прийнявши їх, не могло тими солодкими дніпровими водами натішитися, бо їх, солодких, любило пити не лише воно, море, а й морська його риба (*М. Вінграновський*. Северин Наливайко).

Завдання 13. ***Проаналізуйте емоційно-експресивну конотацію виділених слів.***

1. **Нестерпне** створіння! І яка **диявольська** настійливість у досягненні своєї мети! (*О. Гончар*). 2. Машини **шугали** по трасі сюди й туди… (*О. Гончар*). 3. **Кабінетна** душа, ти ж ніколи керма в руках не тримав (*О. Гончар*). 4. Туляться попід скелями нужденні **халупи** рибалок (*О. Гончар*). 5. Знає, **шибеник**, яка й пісня Тоні найбільше до вподоби, – докинув Корній (*О. Гончар*). 6. Справжня **шпигуманія** по місту (*О. Гончар*). 7. Згори, з-за Дністра, потягнуло далеким димом. Смалений подих поліз по сонному війську, і козаки – сотня за сотнею – **пролупали** червоні очі. Голота заводила носами, занюхала, понюхала один одного, чи не горять вони, та коли побачила біля конов'язі спокійного гетьмана і старшину, покотом повалилась на землю. Наливайківці захропли знову, та вже не як коні, що дивляться сни все життя на підковах, а лягли на боки, на спини й на животи, як люди… (*М. Вінграновський*). 8. В ті дивні дні, коли мої штани Іще трималися на одній підтяжці, Я все ніяк **допетрати** не міг, Що крутиться земля, мов куля кругла (*Б. Олійник*). 9. У тій колотнечі з вошивою **кацапнею** наздогнала біда й Чорновуса – він підхопив тиф (*В. Шкляр*). 10. А хто ж тебе, самотного, обійде? А хто ж тобі **поїстоньки** внесе? (*Л. Костенко*). 11. Нема життя в такому **животінні** (*Л. Костенко*). 12. Осінь тоненькою плівкою, вже зачувши свою владу, розтягувалась по землі; він минув річку, пішов насипом, **зирячи** у воду – темну й в'язку, як то і належить за перших місяців (*О. Ульяненко*). 13. На вільний божий престол нині стільки претендентів, що вони один одному там не дадуть **усістися**, стягнуть за **штанину** (*П. Скунць*). 14. Парадні двері життя глухо **гупнули** за спиною (*В. Тарнавський*). 15. Інтернат, або «жаб'ятник», як його називали, тулився до професійного швейного училища. Власне, це був **комбінат-інкубатор** для юної **босоти**, яку сюди збирали з усієї області (*М. Дочинець*).

Завдання 14. ***У наведеному фрагменті з наукової статті вкажіть книжну лексику, виділіть терміни. Котрі з термінів подаються в тлумачних словниках із стилістичними ремарками?***

Якщо говорити про можливості міжнародної взаємодії, які дає штучний інтелект, то це, насамперед, ті, які сучасні вчені констатують у якості ключових «стовпів», які сьогодні формують вектор сучасного розвитку – це, насамперед, освіта та медицина, які формують підґрунтя для розвитку суспільства взагалі. Усі інші переваги, які несе в собі штучний інтелект – лише похідні від них.

Так, дійсно, штучний інтелект цілком може бути персональним вчителем. Саме він сьогодні розширює та дає ті освітні можливості, які донедавна були доступні лише для обмеженого кола людей. Сучасні вчителі, які використовують можливості та переваги штучного інтелекту, створюють і значно розширюють не тільки свою міжнародну аудиторію, а й якість взаємодії із тими, кого вони навчають. У свою чергу, це може підштовхувати їх не тільки до постійного самовдосконалення, а й до зміни змісту освітнього процесу як такого, – коли географічні межі взагалі не мають значення.

Щодо використання можливостей штучного інтелекту в медицині, то кращого помічника в постановці діагнозу (інколи доволі суттєвої проблеми, яка є причиною помилкових «протоколів» лікування) та призначенні саме персоналізованої терапії, заснованої на аналізі великої кількості даних пацієнта, важко знайти. Додаткова опція – можливість абстрагуватись від географічного, суб'єктного та кваліфікаційного чинника в процесі лікування хвороб. Треба лише знайти потрібну «програму», яка буде здатна провести необхідну діагностику стану пацієнта.

Штучний інтелект спроможний також вирішити дуже розповсюджену сьогодні для молоді проблему діагностування очних хвороб. За допомогою використання штучного інтелекту «Deep Mind» від «Google» та британського центру з боротьби з захворюванням очей «Moorfields Eye Hospital» розроблена спеціальна нейромережа, яка з використанням усього одного знімку сітківки спроможна діагностувати понад 50 хвороб очей.

В Ізраїлі розроблений додаток під назвою «Waze» (від англ.: wise — «мудрий» і ways – «дороги»), який дозволяє штучному інтелекту уникати заторів. Не важко визначити, скільки палива можна заощадити у такий спосіб – іншої, доволі актуальної проблеми. Ізраїльські компанії вже почали експорт свого корисного продукту. Так, як відомо, у 2013 р. продукт «Waze Mobile» було придбано компанією «Google».

Дійсно, ми живемо в епоху технологій. Будь-який технологічний продукт сьогодні – це результат колективної праці науковців, інженерів, технологів, фахівців з обробки даних, дизайнерів та ін. Його створюють в одній частині світу, користуються його можливостями та перевагами – в іншій. Саме штучний інтелект надає можливості кооперуватись та обмінюватись результатами труда для покращення нашого щоденного життя. Це тільки здається, що в постіндустріальну епоху відношення до нього мають виключно представники країн, які відчувають на собі усі переваги VI технологічного укладу. Це зовсім не так. Наприклад, коли ми завантажуємо у свої смартфони додатки, які дають можливість навчатись, стежити за станом здоров'я, навчатись за освітніми програмами, спілкуватись з друзями з різних країн та ін. – ми також активно користуємось його результатами.

Штучний інтелект – це те, що кардинально змінило світ. Напрям майбутніх змін – наслідок вибору та світогляду його творців (*А. Погореленко*. Штучний інтелект: сутність, аналіз застосування, перспективи розвитку).

Завдання для індивідуальної роботи

1. *Опрацюйте* передмову «Стилістична характеристика слів реєстру» до Словника української мови: в 11-ти томах. Київ: Наукова думка, 1970–1980.
2. *Запишіть* у словник стилістичних понять визначення поняття *стилістична ремарка.*

3. *Випишіть* з одного із тлумачних словників (Словник української мови в 11-ти томах; Словник української мови: У 20-ти томах. Томи 1–14. URL: https://sum20ua.com/Entry/index?wordid=24&page=0.) 8–10 словникових статей із різними стилістичними ремарками.

4. *Законспектуйте* статтю: Бибик С. Стилістична ремарка: дозвіл чи заборона? *Культура слова*. 2000. Вип. 55–56. С. 52–59. URL: http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine55-56-10.pdf

СТИЛІСТИЧНЕ ВИКОРИСТАННЯ БАГАТОЗНАЧНОСТІ

Контрольні питання

1. Стилістичне значення багатозначності.
2. Особливості використання багатозначних слів у науковому й офіційно-діловому стилях.
3. Функції багатозначних слів у художньому і публіцистичному стилях.
4. Основні прийоми введення полісемантичних слів у текст.
5. Поняття «стилістичний прийом». Види стилістичних прийомів.
6. Троп як різновид стилістичного прийому. Система тропів.
7. Епітети. Граматичне вираження епітетів. Стилістична характеристика епітетів.
8. Метафора і її види. Стилістичні параметри метафори.
9. Метонімія і її види. Стилістичні параметри метонімії.
10. Порівняння. Різновиди порівнянь. Стилістична характеристика порівнянь.
11. Стилістичне використання алегорії.
12. Стилістичні функції перифраз.
13. Стилістичний потенціал гіперболи, мейозису і літоти.
14. Стилістичні функції антифразу. Іронія й астеїзм як різновиди антифразу.
15. Стилістичне використання евфемізмів і дисфемізмів.

Література

Бабич Н. Д. Практична стилістика і культура української мови: Навч. посібник. Львів: Світ, 2003. С. 52–66; 283–284.

Дудик П. С. Стилістика української мови: Навч. посібник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2005. С. 155–160.

Капелюшний А. О. Практична стилістика української мови: Навч. посібник. Вид. 2–ге, переробл. Львів: ПАІС, 2007. С. 56–61.

Коваль А. П. Практична стилістика сучасної української мови. Київ: Вища школа, 1987. С. 20–31.

Пономарів О. Д. Стилістика сучасної української мови: Підручник. 3-тє вид., перероб. і доповн. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2000. С. 37–47.

Стилістика української мови: Підручник / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько; За ред. Л. І. Мацько. Київ: Вища школа, 2003. С. 318–362.

Сучасна українська літературна мова: Стилістика. Київ: Наукова думка, 1973. С. 134–145.

****

Домбровський В. Українська стилістика і ритміка. Українська поетика. Дрогобич: Видавнича фірма «Відродження», 2008. С. 51–100.

Кравець Л. В. Генітивна метафора як елемент текстової структури. *Українська мова*. 2005. № 1. С. 60–71.

Кравець Л. Динаміка метафори в українській поезії ХХ ст.: монографія. Київ: ВЦ «Академія», 2012. 416 с.

Кравець Л. В. Метафора і метонімія – два центри тропеїчної системи. *Культура слова*. 2000. № 55–56. С. 30–36.

Кравець Л. В. Метафора як лінгвоментальний феномен. *Українська мова і література в школі*. 2014. № 1. С. 39–42.

Підкамінна Л. Лінгвостилістика та функції перифраз у сучасному публіцистичному дискурсі. *Лінгвостилістика ХХІ століття: стан і перспективи*. Волинь філологічна: текст і контекст. 2014. С. 245–252. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/7112/1/27.pdf

Пустовіт Л. О. Алегорія. *Українська мова.* Енциклопедія. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Пустовіт Л. О. Словник української поезії другої половини XX століття: семантико-функціональний аспект: монографія / Упорядники В. І. Матюша, П. А. Матюша, І. Л. Михно. Київ: УНВЦ «Рідна мова», 2009. 243 с.

Селігей П. Світло і тіні наукового стилю: Монографія / НАН України. Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ: «Видавничий дім Києво-Могилянська академія», 2016. 627 с.

Степаненко М. Публіцистично-політичний дискурс 2021: лексико-словотвірні інновації, перифрастичний ресурс: монографія. Харків: Видавець Іванченко І. С., 2023. 590 с.

Струганець Л. Динаміка лексичних норм української літературної мови XX століття: монографія. Тернопіль: Астон, 2002. 352 с.

Тараненко О. О. Антономазія. *Українська мова.* Енциклопедія. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Тараненко О. О. Астеїзм. *Українська мова.* Енциклопедія. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Тараненко О. О. Гіпербола. *Українська мова.* Енциклопедія. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Тараненко О. О. Дисфемізм. *Українська мова.* Енциклопедія. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Тараненко О. О. Евфемізм. *Українська мова.* Енциклопедія. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Тараненко О.О. Енантіосемія. *Українська мова.* Енциклопедія. Вид. 2-ге, випр. і допов. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Мацько Л. І. Епітет *Українська мова.* Енциклопедія. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Тараненко О. О. Іронія. *Українська мова.* Енциклопедія. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П Бажана, 2007.

Тараненко О. О. Катахреза. *Українська мова.* Енциклопедія. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Тараненко О. О. Магія мовна. *Українська мова.* Енциклопедія. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Тараненко О. О. Метафора. *Українська мова.* Енциклопедія. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Тараненко О. О. Метонімія. *Українська мова.* Енциклопедія. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Тараненко О. О. Образність. *Українська мова.* Енциклопедія. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Тараненко О. О. Полісемія *Українська мова.* Енциклопедія. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Тараненко О. О. Синекдоха *Українська мова.* Енциклопедія. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Тараненко О. О. Табу. *Українська мова.* Енциклопедія. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Тараненко О. О. Троп. *Українська мова.* Енциклопедія. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Тараненко О. О. Уособлення. *Українська мова.* Енциклопедія. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Тєлєжкіна О. О. Звук – слово – текст: мова української поезії ІІ половини XX – початку XXI століття: монографія. Харків: Майдан, 2020. 370 с.

Ткаченко А. Мистецтво слова: Вступ до літературознавства. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Словники

Ганич Д. І., Олійник І. С. Словник лінгвістичних термінів. Київ: Вища школа, 1985. 361 с.

Коломієць М. П., Регушевський Є. С. Короткий словник перифраз / За ред. М. М. Пилинського. Київ: Радянська школа, 1985.

Літературознавча енциклопедія: у двох томах / Авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ: ВЦ «Академія», 2007. (Енциклопедія ерудита).

Літературознавчий словник-довідник / За ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. Друге видання, виправлене, доповнене. Київ: ВЦ «Академія», 2007. 752 с.

Новий словник епітетів української мови / С. Я. Єрмоленко, В. І. Єрмоленко, С. П. Бибик; за ред. С. Я. Єрмоленко. Київ: Грамота, 2012. 488 с.

Словник епітетів української мови / С. П. Бибик, С. Я. Єрмоленко, Л. О. Пустовіт; За ред. Л. О. Пустовіт. Київ: Довіра, 1998. 431 с. (Словники України).

Словник тропів і стилістичних фігур / автор-укладач В. Ф. Святовець. Київ: ВЦ «Академія», 2011. 176 с. (Серія «Nota bene»).

Словник української мови: В 11–ти т. Київ: Наукова думка, 1970–1980.

Словник української мови: У 20-ти томах. Томи 1–14. URL: https://sum20ua.com/Entry/index?wordid=24&page=0.

Завдання

Завдання 1. ***Визначте, котрі з виділених слів у наведених прислів'ях однозначні. Користуючись тлумачними словниками, встановіть обсяг лексичних значень слів.***

1. Радість **сієш**, горе **жнеш**. 2. І від **солодких** слів буває **гірко.** 3. Ліпше солом'яне життя, як **золота** смерть. 4. Як будемо **живі**, то будем і ситі. 5. Одна бджола **меду** не наносить. 6. Всі одним **миром** мазані. 7. **Дружні** сороки і орла заклюють. 8. В **гурті** і комар сила. 9. **Дерево** міцне корінням, людина – **друзями**. 10. Друг-боягуз гірше **ворога**. 11. **Май** холодний – не будеш голодний. 12. Де **багато** крику, там мало роботи. 13. В ніч найтемнішу про сонце **пам'ятай.** 14. Не той друг, хто **медом** маже, а той, хто **правду** каже. 15. **Ворона** вороні ока не видовбає.

Завдання 2. ***Які з наведених слів у своєму прямому (не переносному) значенні є стилістично нейтральними, а які мають стилістичне забарвлення? Яке це забарвлення? Якщо слово має двопланове стилістичне забарвлення, укажіть як перший, так і другий план його стилістичного забарвлення.***

Барабан, завзятий, абонент, зазіхати, ошийок, маля, хронічний, дистрибуція, розкішний, дзвін, в'юнкий, чимдуж, автохтон, іграшка, еліксир, ґрунт, розпач, монофтонгізація, пелена, абрикос, нектар, пані, картяр, урочистий, мить, химерний, скривдити, волоцюга, палац, зупинитися, дистрофія, притока, флора, напружуватися, окраєць, відродження, звивистий, небезпека, звеліти, прірва, милосердя, рукавичка, хлопчисько, увертюра, хуга, фурія, візерунок, колія, обійстя, літечко, пересуди, материк, донат, журба.

Завдання 3. ***Знайдіть багатозначні слова. Які стилістичні функції виконують слова, вжиті в переносному значенні?***

1. Тож, коли вже раз попався, наче в пастку бідна миш, то сиди, немов нанявся, не рушай, мовчи та диш! (*Леся Українка*). Вершомет поставив пастки і вирішив найближчими днями спробувати мисливського щастя на острові (*М. Трублаїні*). Батава дійшла до вузької перейми і зупинилась в непевності, боячися пастки (*М. Старицький*). Так і жили, тішились.

А межи цими ділами так, для розваги, виконували батьків наказ, – косили сіно по сопках, по галявинах над Іманом і заготовляли с а м о л о в и, – пастки такі (*І. Багряний*).

2. В хаосі звуків, барв і ліній, В туманних вуличних огнях Ми загубили обрій синій і до мети своєї шлях (*Н. Лівицька-Холодна*). Великий світ, широкий, довкола круглий обрій (*Б.-І. Антонич*). І дальній обрій знов покаже Забутий шлях у далечінь. І на нерідне небо ляже Знайомим сміхом рідна синь (*Н. Лівицька-Холодна*). У нас, старших, своя естетика, нею ми, певне, підемо й за обрій (*О. Гончар*). За обрій хмари йдуть червоні, з очей спадає пелена… (*П. Мовчан*). Червоним великим колом заходило сонце. По обрію неба сірими та ліловими баранцями побігли волохаті хмаринки; над озером зашелестів очерет; з дерев стиха знімалися й задумливо падали на землю сухі листочки (*С. Васильченко*). Маленька ледве помітна хмарка зачепилася за найкоротшу вершину, окуталася сріблом, задивилася на обрій... (*Х. Алчевська*).

3. Блискають шаблі, миготять криві турецькі ятагани (*І. Нечуй-Левицький*). Криві стежки вились по каменистій спадині (*М. Коцюбинський*). Згадаймо, браття, кождий крок кривий, всі помилки, що важко промайнули (*І. Франко*). В жалю, в сльозах і гіркім смутку богиня сіла в просту будку, На передку сів Купидон; Кобила їх везе кривая (*І. Котляревський*). Три кулі впилися в тіло Юрчика, а він з кривою, іронічною посмішкою, коли падав на долівку, шептав: – Вперед, вперед... (*Г. Косинка*).

4. Став проти хмари, одна нога наперед, і склав руки на грудях. Закинув назад бліде обличчя і вперся похмурим оком у хмару. Стояв так довгу хвилину, а хмара ішла на нього (*М. Коцюбинський*). Поєднання на уроці проблемної ситуації і візуальної демонстрації навчальної інформації за допомогою хмари слів сприяє активізації розумової діяльності учнів, розвитку творчих здібностей і критичного мислення. Хмару слів як дидактичний засіб доречно застосовувати для розвитку мовлення молодших школярів, зокрема у складанні власних текстів та їх редагуванні (*С. Паламар, Л. Нежива*). Над широкими дунайськими плавнями вирує хмара гайвороння (*М. Чабанівський*). А в кого ж було питати [поради]? У Катрі? Дожила до сивого волосся, а все ще у хмарах витає (*І. Муратов*). А ще треба перебрати всі свої папери й папірці, стільки безглуздого й безсенсовного назбиралося, як у старої діви, котра засушує квіти, билинки й записочки, хоча вони нічого не означають. У мене ж, натомість, хмара засушених слів на папері – дмухни – і все розлетиться, як пил (*Н. Бічуя*).

5. Вітер з гаєм розмовляє, Шепче з осокою, Пливе човен по Дунаю Один за водою (*Т. Шевченко*). Пальта наші роздуває вітер і намагається повалити нас на землю, коли ми, поминувши східці до порту, біжимо просто по стежці. Вітер твердий, як гума (*Ю. Яновський*). А що можна сказати про волоцюг і пройдисвітів, які ганяють по світу вітер, оббивають чужі пороги, ніде не можуть нагріти місця, витирають чужі кутки? (*П. Загребельний*). Минули літа молодії, Холодним вітром од надії Уже повіяло. Зима! Сиди один в холодній хаті, Нема з ким тихо розмовляти, Ані порадитись. Нема, Анікогісінько нема! (*Т. Шевченко*). Астрономи Європейської Південної Обсерваторії (ESO) показали неймовірну фотографію, на якій зображений зоряний вітер, що випускається зіркою R Орла. Вражаючий космічний знімок був опублікований на офіційному сайті ESO (*З мережі Інтернет*, 27 вересня 2020). Окрім світла, зірки випромінюють зоряний вітер. Ці вітри, що складаються із заряджених частинок, неминуче взаємодіють з планетами, що обертаються. Прикладом такої взаємодії є полярні сяйва, створені над північним і південним полюсами Землі. Коли сонячні вітри стикаються з магнітною бульбашкою нашої планети – магнітосферою – відбувається кілька процесів, які призводять до появи сяючих зелених візерунків на небі. Але результат витівок зоряного вітру, як виявляється, не завжди такий гарний (*З мережі Інтернет* 10. 08. 2023). Нахаба-вітер Із-під хустини вибив пасма кіс, – А ви й не сердитесь, йому ви вдячні, Бо він вам пісню голубу підносить (*М. Рильський*). Несе мене вітер надій! Несе мене сонце до мрій! (З пісні «Незнайомка». Друга ріка).

Завдання 4. ***Знайдіть у наведених текстах багатозначні слова і встановіть їхнє лексичне значення. Поясніть прийоми введення багатозначних слів у наведених текстах.***

I.
Літо бабине, бабине літо…
Серце чує осінні путі…
Хтось заплутав зажурені віти
в павутиння нитки золоті.
Листя слухає вітру зітхання
і згортає свої прапори.
На покірну красу умирання
сонце дивиться сумно згори…
В'януть, в'януть вуста пурпурові…
Але радість і в осені є!
В золоте павутиння любові
ти заплутала серце моє (*В. Сосюра*).

II.
Ти – весь у слові, як у сповиткові,
З колиски до калини при горбі...
І вже коли ти похитнувсь у слові,
Вважай, що похитнувся у собі (*Б. Олійник*).

III.
Художник – це світогляд і талан!
Його духоозброєння – сучасність!
І план думок, і нервів його план
Лягає в план доби і у всечасність! (*М. Вінграновський*).

IV.
Так дивиться сарна в дрімучому лісі,
Неначе почувши десь шелест в кущах…
Весною фіалки в гаях розцвітають
З таким дивуванням в очах.

Так дивиться чудно душа моя бідна
В темную душу твою…
І щось мені каже, щось хоче сказати,
А я її слів не вловлю (*О. Олесь*).

V.
І в сніговій круговерті завихрилась уже людська жива круговерть (*О. Гончар*).

VI.
Нічого вже не виб'єш клином,
Тим більше, клином журавлиним,
Коли в роси осіння дрож.
Не воруши старого сіна
І вічну пам'ять не тривож (*Л. Талалай*).

VII.
Стежка в черемху

Побігла біла.
Білий бузок
Закипів. Перезлився.
З келихів білих
У біль перелився.
Білий собор
Болить білогрудо
В окропі цвітіння.
Білий собор
В білій піні закляк.
Дрижить білостінний
Собор-переляк (*І. Драч*).

VIII.
І слів немає щось договорить,
І сенсу говорить уже немає.
Усе, що так горіло, пригасає,
А все, що підкидаю, не горить.
І сад на спаді. Й день уже на спаді, –
І метушусь, і знову невпопад
Не знати що, шукаю в листопаді,
Потоптуючи сліпо листопад (*Л. Талалай*).

IX.
Був я вільним,
став іще вільнішим,
та про що писати вільним віршем?..
Все те саме...
Тільки панства більше (*Л. Талалай*).

Завдання 5. ***Прочитайте фрагмент із щоденникових записів В. Захарченка. Прокоментуйте роздуми автора про особливості українського слововжитку. Знайдіть багатозначні слова, поясніть стилістичне вживання цих слів у тексті.***

Розпустили! Трохи «філології»

16.08.2012. Як ми радісно повідомляли всім дорослим про початок наших шкільних канікул: – Нас розпустили на все літо! – Відпустили, – поправляли нас учителі й узагалі дорослі. – Розпустити вас ніяк не можна, бо ви й так уже розпущені далі нікуди. От згадалось. Боже! Ціле літо попереду, і ти вільний кожного дня. Яка таки була радість!.. І все ж ми мали рацію, а не дорослі, – так думаю я сьогодні й дивуюсь, як це навіть учителі не відчували оцього нашого «розпустили»? Вони ж тримали нас у руці, в кулаці всю осінь, зиму, весну, повну школу галасливої дрібноти, і раптом розтискали той кулак, і ми, малеча, в один мент розліталися по довколишніх селах і хутірцях. Саме розліталися, розбігалися, бо нас розпустили! Коли б просто відпустили, то ми б, як щодень, пішли б спокійним гуртом. А то ж розпустили, і ми з тієї руки, кулака розлетілися, випурхнули, мов пташенята. У «відпустили» ніякого ж руху нема. А тут же рух, вибуховий рух, така радість тягне тебе повним ходом через усе літо, тільки встигай ногами перебирати… Як можна такого не розуміти? Ось же вони ще мить тому були у твоїй руці, і вже їх наче поривом вітру здмухнуло, рознесло по зеленому світу… (*В. Захарченко*. Уперте щодення).

Завдання 6. ***Укажіть епітети в наведених реченнях. Які граматичні і стилістичні особливості цих епітетів*****?**

1. І раптом – вітер стрибнув угору, Підняв шалений і дикий рев, Рвав на деревах трухляву кору І сльози-роси трусив з дерев (*В. Симоненко*). 2. Угору – крок за кроком, метр за метром, де зір хорали і дзвінки отар звучать сучасно, а не в стилі «ретро» (*П. Скунць*). 3. І з-під хмар-снігурів Сніговіється даль-хитавиця, Та ще приспана сила снігів, та над серцем зоря-вечорниця… (*М. Вінграновський*). 4. Ходиш, мов пустелею Мойсей, Сорок літ – і все кінця немає. Древній, мов троянда й соловей, І сюжет, де пташка-бард німує, Оплески на святі похорон, А вдова у чорнім – промениста (*Д. Кремінь*). 5. І в осінній красі, по-осінньому ярій, І в осінній журбі, що гірка, мов полин, Нахиляється тихо засмучений явір Над червоно-кармінною кров'ю калин (*Д. Кремінь*). 6. Прискорено йдемо за днем золотокрилим, туди, де криці дзвін напружено гуде... і маком прапори колони рясно вкрили – і квітне маком бій, блакитний бій сердець...(*В. Сосюра*). 7. Хазяйка помешкання, стара Караїмка з закарлюченим, як у сови, носом і оливковим коліром лиця починає вже дратувати своєю солодкавою усмішечкою (*В. Винниченко*). 8. Замкнуся я в себе від цього Содому ґвалтуючих міст, деградованих сіл… Та ходять проблеми до мене додому і мовчки сідають до кави за стіл. Нахабно сідають, даремне, що мовчки. Хоч звіра загнав я давно в зоопарк, приходять нечутно, підступно по-вовчи і мовчки, по-вовчи, хапають за карк (*П. Скунць*). 9. Тобі, освяченій красою, піддавшись серцем і чолом, казав, що схожа ти з осою. І ти помстилася – жалом (*П. Скунць*). 10. Знову прийде весна-королева у свої підкарпатські чертоги, та не всі життєлюби-дерева її вийдуть зустріти з дороги (*П. Скунць*). 11. Лиловий степ. Пустеля вод широка. Убогих нив латки і комишів рябінь. Іржа хаток, похилених в журбі. А над усім – на кряжі голубім Печаль очей великого п р о р о к а (*І. Багряний*). 12. Білі руїни блищать соромливо проти веселого сонця; порожні цистерни суворо чорніють; розбиті боги не пишають в розвалених древніх храмах: у землю, в густі бур'яни ховають скалічене тіло (*Дніпрова Чайка*). 13. О рисаків гарячоноге плем'я, Як вас жене дороги вільний лет!.. (*О. Матушек*). 14. Білі пушинки снігу легенько падали на землю, в ямки кінських копит і, здавалось, хотіли замести і слід кривавих гостей... (*Г. Косинка*). 15. Прадавній міф, то світлий, то похмурий. Такі тобі цікаві всі ці мандри по тих веселих учтах Епікура і тих вогненних снах Анаксимандра! (*О. Пахльовська*).

Завдання 7. ***Випишіть із наведених речень епітети, згрупувавши їх за лексико-семантичними різновидами (емотивні, кольоративні, одоративні). Які стилістичні функції виконують кольороназви*****?**

1. З-за Красного груня, що маківкою вп'явся в блакитне небо і оповився білою хмаркою, поволі викотилось гірське сонце (*І. Чендей*). 2. У темному гаю, в зеленій діброві, На припоні коні отаву скубуть (*Т. Шевченко*). 3. Басували вітри по відкритій рівнині, гасали наввипередки, лопотіли білими сніговими полами, навивали малим молодим вітрам степові пісні (*М. Вінграновський*). 4. Далекі ліси заслонила вишнево-зелена мла, і з тієї лісової імли, запряжені в тихі сани, нечутно, наче їх і не було, з'явилися кінські голови (*М. Вінграновський*). 5. Дихання осені уже на квіти впало, у зелені дерев сумує де-не-де пожовклий лист (*В. Сосюра*). 6. Простелене сіре снігове небо лежало над рівною сніговою землею німо і низько – якраз урівень коня з вершником (*М. Вінграновський*). 7. Де ж дощу спадати, мила? Сяє хмара білокрила, Квітне неба бірюза.. То в душі моїй гроза… (*А. Малишко*). 8. Над посрібленою, розвітреною ковилою з мідного небокраю одна за одною почали виростати погірдні тернові хмари. Останні літні зірниці спалахували в тих фіолетових хмарах і не віщували нічого доброго (*М. Вінграновський*). 9. Червоно-вишневі зорі віщують погожий схід, Ти, може, мене й забула: не бачила стільки літ (*А. Малишко*). 10. З півночі з'явилися перші осінні розвідувальні пасльоновобокі хмари, їх було дві (*М. Вінграновський*). 11. Фарби рожеві, злотисті, червоні, Срібно-блакитне повітря… Ніжні осінні пісні тиходзвонні! (*А. Малишко*). 12. Літній вечір… Гори в млі, В золоті вершини… А під ними ллється десь Пісня України (*О. Олесь*). 13. Лілові плями чебрецю. Трава пожовкла від посухи (Є. *Маланюк*). 14. Ви в ірій линете від сірого туману, Від сірих днів, від суму і нудьги На срібло чистеє спокійного лиману, На пишні береги (*О. Олесь*). 15. Іду

узвозом від глухенької пристані до крайнеба, що он воно, либонь, близько вже, стоїть між дніпровими кручами, як у велетенських воротах, урочисто святе перед ніччю, і на ньому – тоненька бузкова підківчина місяця молодого з однісінькою зорею в парі, теж бузковою (*Гр. Тютюнник*). 16. Вона пройшла і зникла десь у сизій млі… (*О. Олесь*). 17. Мліє степ у малинових променях передвечірнього сонця. Мліє і сходить до неба степова імла – теж малинова. А тумани вже давно щезли: розвіяли їх сині та теплі вітри й вітерці (*Гр. Тютюнник*). 18. Чорна, оксамитно чорна ніч великими очима ззиралася з чорним морем, яке сьогодні не гуло, не гриміло, а тихо-пестливо зітхало, вкладаючись спати (*Дніпрова Чайка*). 19. В грудях набубнявіла тривога Світла, ніби ранок запашний, – Ти ще не хилила ні до кого Лобик свій упертий і смішний (*В. Симоненко*). 20. Свіжий ранок купався у повені сонця (*Ю. Станинець*). 21. Над луками, залитими квітневою повінню, холонув оранжевий вечір, зануривши в мілкі прибережки далеке полум'я хмар. І чим глибше за пагорби поринало сонце, тим нижчою ставала заграва, вужчою – вогниста смуга у воді понад лозами, наче хвилі ткали її кудись під берег (*Гр. Тютюнник*). 22. Молодий замовк. Він засунув одну руку в рукав другої, зігнувся, опустив голову вниз і старався опертися острому, пекучому вітрові, що так і палив обличчя (*О. Кобилянська*). 23. Вечір темний, задумливо-тихий, притомлений. Небо, як густо-синій шовк; на йому хтось розсипав живе срібло, й воно розбилось на безліч дрібних, тремких крапельок, що відбивають блакитним, зеленим і жовтяво-червоним світлом. Затишно й мирно під цим темним покровом (*В. Винниченко*). 24. Перед нами – чорні кілометри, чорний біль і чорні небеса (*П. Скунць*). 25. Над Голубою паддю, над ліловими горами і буйними нетрями стояв сліпучий сонячний ранок, граючи всіма кольорами веселки. Мільярди перлин-росинок мерехтіли на всьому навколо (*І. Багряний*).

Завдання 8. ***Знайдіть постійні епітети в наведених реченнях. Поясніть їхні стилістичні функції.***

1. Вона ішла… і їй всміхалися гаї, Вклонялись трави їй шовкові і щебетали солов'ї (*О. Олесь*). 2. А ввечері – я знаю – знов буде ясне небо, Зелено-жовтий захід і місяць-білоріг... (*М. Зеров*). 3. Де, хто і коли проорав межу між тим щасливим «колись» і гірким «тепер»? (*В. Шкляр*). 4. Чим мені ту дрібну дітвору закропити? (*Дніпрова Чайка*). 5. У мене тепер душа голодна, правди шукає, одвіту на думку питає, а вони мені «мисочку»… (*Дніпрова Чайка*). 6. В степу коливалась пшениця, по луках паслись незчисленні отари, веселий народ населяв не німі кладовиська, а села веселі (*Дніпрова Чайка*). 7. Барвіночку мій хрещатий, Зелений, дрібний, Ой я ж тебе викохала хороший, рясний (*Т. Шевченко*). 8. І всім Троянцям добру долю, мов по звіздам, все віщував (*І. Котляревський*). 9. Сиди ж один собі в кутку, Не жди весни – святої долі! (*Т. Шевченко*). 10. По хаті затанцювали сірі силуети, і кривава-кривава райдуга охопила в обійми вершки тополь: то коло Горлахи горіли скирти — ранком червоний огонь цілував білу зорю... (*Г. Косинка*). 11. Падав циганський дощ, іскристо-прозорий, як павутинка в краплях роси (*В. Дрозд*). 12. Був чотирнадцятий, був чорний рік. Похмурий дощ похмуру землю сік (*М. Рильський*). 13. А брови у неї – такі шовкові (*Л. Костенко*). 14. Добрим козаком має вирости син! (*К. Басенко*). 15. Він дивиться на мене олив'яним, риб'ячим поглядом (*В. Домонтович*).

Завдання 9. ***Прокоментуйте символічно-зображальну функцію прикметника* <u>срібний</u> *у наведених текстах.***

1. Ах, скільки струн в душі дзвенить! Ах, скільки срібних мрій літає! (*О. Олесь*). 2. З-за гір, крізь розметані блискучі хмари, показався повний місяць, посріблив річку, розвішав срібну пряжу на дві нивки (*Ю. Мейгеш*). 3. Срібні акорди, що з серця знялись, Як я в поспів'я їх втілю?! (*О. Олесь*). 4. Полилась по срібній ночі Срібна пісня солов'я… (*О. Олесь*). 5. Срібні вуса, сині губи. Почорнів, як та примара. Це чого ти, княже любий,мов зайшов за хмару? (*Л. Талалай*). 6. Глянь, як сяють срібні води, Як хвилюються луги!.. (*О. Олесь*). 7. А срібний дощ підніме жалюзі – півонії, рожеві, як фламінго, стоять в городі

на одній нозі (*Л. Костенко*). 8. О, не дивуйсь, що стільки зір на небі, Що ночі так прозора срібна мла, Ця ніч ясна вбиралася для тебе, Для тебе й срібло розлила (*О. Олесь*). 9. Кожний ніжний рух сердечний В пісню срібну переллю, Окрилю її любов'ю І стражданням запалю (*О. Олесь*). 10. Ой, дзвін дзвонить, місяць сходить, Срібна Русь у світлі грає; Де ударить його голос, З-під землі Русь викликає (*В. Пачовський*). 11. Вмирав нарцис з журби, з кохання Вмирав… і чув самотній він Чиїсь слова, чиїсь зітхання І поцілунків срібний дзвін… (*О. Олесь*). 12. Схилився вечір до землі і срібним сяйвом ріки стелить (*Б.-І. Антонич*). 13. Ти заснула, мила? Встань! Ніч навколо – срібне море! (*О. Олесь*). 14. Куйовдить вітер срібний струм осик І полохливе листя щось лепече, Мов немовля настрашене (*Є. Маланюк*). 15. Дихають тихо акації ніжні, Злегка колишуться в сутіні срібній… (*О. Олесь*). 16. Повимирали епітети, метафори, завмерла несподіваність порівнянь, жодної срібної кулі, яка влучає в людське серце і не вбиває, а зостається в серці, і від неї серце завмирає на мить – а потім зранено тремтить, тішиться своїм болем, адже срібною кулею діткнене (*Н. Бічуя*). 17. І креше кригу дзвін старих підків. Гортає ніч великі срібні книги (*О. Пахльовська*). 18. О ні, густий, сивий верболіз ховає гнізда качині далеко-далеко від людського ока, й ми, молоді анархісти, коли купалися, не бачили срібних крил качиних... А це – краса! (*Г. Косинка*). 19. Промінь срібного місяця впав на каштанове волосся Немічки, І Лесі здавалося, що це волосся, ці кучері – як хвилі бистролетних днів (*М. Хвильовий*). 20. Розмірено дихали натруджені легені, дивилися просто перед себе стомлені орлині очі, на жилавій шиї – горда срібна голова (*Ю. Яновський*).

Завдання 10. ***Зіставте значення слова <u>золотий</u> у наведених реченнях. Схарактеризуйте образно-виражальне й емоційне навантаження епітетних конструкцій із прикметником <u>золотий</u>.***

1. Я повернувся з мандрів і додому Вертаю знову в золоте село, Яке по грудді вчило по твердому Мене ходити (*І. Драч*). 2. Іржуть коні, а коротка літня ніч уже скидає чорну кирею над борами – сьогодні буде золотий день! (*Г. Косинка*). 3. Хтось ударив без жалю по серці моїм, – І забилося серце в вогні золотім… (*О. Олесь*). 4. Ти з'являєшся, як ранок… Там, на заході, ще ніч, А на сході уже небо Червоніє від проміння, Блиску сонця золотого (*О. Олесь*). 5. На лісах дрімучих, темних, На незайманих степах Спочивала країна В золотих, дитячих снах (*О. Олесь*). 6. Розганяйте струму, сміло рвуть кайдани, Бо рожевий ранок незабаром встане, Засміється сонце в небі золотому, І його проміння не спинить нікому! (*О. Олесь*). 7. Осінь переїхала по полі возом золотим (*Б.-І. Антонич*). 8. В країнах теплих, полудневих Злітає дощ із хмар рожевих, І переймають на путі Його проміння золоті (*О. Олесь*). 9. Й на золотому ковзані Чумацьким Возом править місяць (*М. Вінграновський*). 10. Кликав він проснутись, розгорнути крила, Полетіти небом в золоті краї…Тихо-мирно спала зграя лебедина, І даремно лебідь звав, будив її (*О. Олесь*). 11. Дві хмароньки пливли кудись В убранні золотім І мовчки зупинилися Над краєм чарівним (*О. Олесь*). 12. В золотій смушевій шапці циган-вечір сходив з гір, ніс він ніченьці-циганці з срібла кований набір (*О. Олесь*). 13. Візьміть маленьке золоте щастя. Лишіть велике кам'яне лихо!.. (*О. Ірванець*). 14. Він стрибав на одній нозі, Щоб вилити з вуха воду, І раптом побачив сонце, Красиве засмагле сонце, – В золотих переливах кучерів, У червоній сорочці навипуск, Що їхало на велосипеді, Обминаючи хмари на небі… І застиг він на роки й століття В золотому німому захопленні: – Дайте покататися, дядьку! (*І. Драч*). 15. Надійшла золота пора – пора кохання (*І. Багряний*). 16. Що воно за країна така поза вітрами? Де це росте дика маслина й золота пшениця? (*Д. Гуменна*). 17. І світить осінь днями золотими (*О. Пахльовська*). 18. На обрії крізь туман пробивається щось живе – ось і пробилося: веселе око світової зірки, у рясних золотих віях, радісно тремтить – моргає (*Дніпрова Чайка*).

Завдання 11. ***Прочитайте тексти. Поясніть стилістичну виразність епітетів у наведених текстах.***

I. На щастя, дощ трохи ущух. Над головами, і то досить низько, з великим розмахом женуться величезні кусні чорних хмарин, їх напрямок – схід… Вітер дме з-за Дніпра, десь з тих гір, які зараз майже закрилися поволокою туманної мжички. Інколи намагається прорватися сонце і, коли це йому вдається, воно нашвидку кидає на мокру землю купу змученого світла. Так і помітно, що призначення його не перемогти, а тільки подражнити. Чорні тіні хмарин, мов рухливі ліси, проповзають по сонячних плямах і пливуть, пливуть певно і невідхильно. Вусате кволе світило над землею борсається у валунах, ніби золотий футбольний м'яч (*У. Самчук*).

II.

Осіння пісня

Йду роздольним полем.

В серці несу пісню, що ось-ось вирветься, розірвавши мої груди, й злетить в голубінь ясного неба. Спраглими вустами п'ю вечірні роси, вдихаю пахощі полонинських трав, що їх приніс гірський вітер.

Вересневий день прохолодою обвіває моє лице, а я радий, бо він пестить, як мати малу дитину. Вітер з дитинства мого кострубатив волосся, я йшов йому назустріч, падав в обійми юнаком, коли на пригірках пас овець. Я завжди йшов проти дошкульного вітру, знався з полонинським, колючим, бешкетним. Він бив мене широкими долонями своїх ручищ, а я сміявся йому у вічі дзвінким і рясним сміхом…

Прагнув пісні й прислухався до голосу землі. А вереснева, вона співає тисяччю осінніх мелодій передзимові пісні.

Вітер шарудить-шелестить пожовклим листям, понишклим до зсушеної землі осіннім стебеллям, а в тому шелесті-шарудінні я чую цвітіння весни.

Іду неозорим полем. Під ноги стелеться лан, кличе в далину-далечінь, манить вперед, обіцяє потаємне. Хочу припасти до лану грудьми, обійняти його й любовно пригорнути до серця спраглу скибу землі (*І. Чендей*).

Завдання 13. ***Знайдіть у наведених реченнях порівняння. Визначте їхні лексико-семантичні різновиди. Які стилістичні функції порівнянь (дає уявлення про зображуваний предмет через зіставлення його з іншими предметами; відображає емоційне ставлення до предмета мовлення; виконує оцінну функцію; посилює експресивне забарвлення) у наведених реченнях?***

1. Зорі висипали, як горіхи з кошика, й покотилися по всьому небу. Хмари на соді зазолотіли, а з них, виходячи з-за гір, показався місяць – червоний і великий, як колесо (*Ф. Потушняк*). 2. Сонце все довше досипало за горами. А поки воно спало – осінь злодійкою бігала полями, заскакувала в сади. Сіяла золото: малими крапелинами розбризкувала на зелені листочки, іржею сідала на огудиння картоплі, широкі пера кукурудзи (*Ю. Станинець*). 3. На небі чиста зоряна ніч. Золотими мандаринами між зорями пропливали супутники. Пливе-пливе така мандаринка – і нема, вже на тому боці Землі... (*М. Вінграновський*). 4. Несподівана грізна дійсність, наче грім, вдарила в ціле його єство, наче блискавиця вночі у кліп ока все освітить (*Ю. Станинець*). 5. Весна життя вже давно прогучала, мов буря над лазянськими горами (*Ю. Станинець*). 6. Струс. Поле закрутилось тюрбаном І – до ноги – структури апатичні (*Е. Андієвська*). 7. Той клавесин і плакав, і плекав чужу печаль. Свічки горіли кволо. Старий співак співав, як пелікан, проціджуючи музику крізь воло. На голови, де, наче солов'ї, своє гніздо щодня звивають будні, упав романс, як він любив її і говорив слова їй незабутні. Він цей вокал підносив, як бокал. У нього був метелик на маніжці. Якісь красуні, всупереч вікам, до нього йшли по місячній доріжці (*Л. Костенко*). 8. Згоріли їхні храми. Мужчини їхні вбиті. Втонули їхні дзвони у озері Севан. О, як їм далі жити? На тім кровопролитті не місяць в небі сходить − турецький ятаган

(*Л. Костенко*). 9. Що ж, авторучка − це не шабля з піхов. Ворожа кров не бризне з-під пера (*Л. Костенко*). 10. І місяць – жовтий і танучий – тоненький шматочок цитрини (*Н. Бічуя*). 12. Гасне день, облітає, мов мак (*П. Тичина*). 13. Чого серце, як голубка, День і ніч воркує… (*Т. Шевченко*). 13. Не соколи вилітали, по-соколячи ячали – виїжджали юнаки, натягали луки (*О. Лятуринська*). 14. Ти заснула, мила? Встань! Ніч навколо – срібне море! (*О. Олесь*). 15. Тугий осінній туман валує над Сарматським горбом, мокрі кібляки його перевертаються з боку на бік, ордою сунуть на Городища (*В. Яворівський*). 16. Цілющим бальзамом лилися слова мудреця на розтерзану душу Марії (*Р. Іваничук*). 17. Зорі висипали, як горіхи з кошика, й покотилися по всьому небу. Хмари на соді зазолотіли, а з них, виходячи з-за гір, показався місяць – червоний і великий, як колесо (*Ф. Потушняк*). 18. І сняться-маряться городи, А в них схилились край Дінця Червоні зверху, жовті сподом Не помідори, а сонця!.. (*Л. Полтава*). 19. По росі бредуть корови Під зелено-синім гаєм. Кінострічкою дорога Пшеницями пробігає (*В. Голобородько*). 20. Вивіркою перебіжиш доріжку, Ящіркою – перешмигнеш в кущі, А я все збираю чебрець. Джмелем – заплутаєшся у колись непокірній чуприні, Осою сядеш – на руку. А рука не чує, бо в ній – чебрець! (*Є. Маланюк*).

Завдання 14. ***Знайдіть у наведених реченнях образні порівняння. Визначте різновиди порівнянь (порівняльні звороти зі сполучниками, метаморфозні конструкції, заперечні, описові порівняння).***

1. Облітали люди й стилі, Як під сіверком полова. Набиралося на силі Триста з гаком рідне слово, Що султанів попелило І сміялось чорноброво... (*Б. Олійник*). 2. І гупнуло глухо у двері, Та так, що, як сірі зайці, Притерті слова із паперу Чкурнули в усі кінці (*Б. Олійник*). 3. Осінь напнула гаптовані злотом і багрянцем вітрила. Попливла грунями, видолинками та гаями, мов покотилася велетенськими хвилями. Журливо співала Тересва передзимкову думу. На узліссях, в садах, на одиноких деревах у широкім полі зграями пурхала пташня. Гілля скидало листя, встилаючи землю килимом (*І. Чендей*). 4. Безхмарна синява неба височіла над морем весняної зелені, тільки над Менчулом біліли розкидані хмарки, як вівці на полонині (*Ю. Станинець*). 5. Не сльози, це – витікають крізь запалі ями очей із завмираючого серця останні краплі жалю-болю (*Ю. Станинець*). 6. Народ ледве вичекав благословіння і розіллявся з гори повінню всіма вулицями (*Ю. Станинець*). 7. То не сірий туман З Чорномор’я підняв – Піднімаються гуси то сірії; То не хмару снігів Буйний вітер навів, – Піднімаються лебеді білії (*Л. Боровиковський*). 8. Колюче терниння темніло в тім вибалку, де перед війною можна було ще знайти серед пеньків напівобвалений колодязь, купу саману, порослого бур’яном, де й тоді вас зустрічав обгризений худобою терпкий-претерпкий терен, що, невідь-звідки з’явившись, розрісся й до пізньої осені висів на колючках синім дощем… (*О. Гончар*). 10. У синій синяві рогаликом округлим Став жовтий молодик, і ніч обводить углем Понад дорогою самотній кипарис (*М. Зеров*). 11. Слухай, старче, ти шугаєш Ясним соколом у хмарах, Сірим вовком в полі скачеш, Розумієшся на чарах (*М. Вороний*). 12. Мов скажена хуртовина, Мов страшні Перуна громи, Так ревли-стогнали струни І той спів гудця-сіроми! (*М. Вороний*).

Завдання 15. ***Прочитайте тексти. Дайте стилістичну характеристику порівнянь.***

Городища лежать на самому споді осіннього вечора, як під накидкою довоєнного фотографа. Чорнота в’їдається в Сарматський горб, у хати, дерева, в людей, наче вугільний пил. Вечір такий потужний і категоричний, що треба вкрай присилувати свою уяву, щоб повірити у те, що вранці він безпомічно розтане, засяє Буг біля підніжжя горба, відкриється оголена печаль супокійних полів на всі чотири кінці світу, відкриються людські обличчя із замашними рум’янцями, з тонкою різьбою перших зморщок чи із землянистими притінками старості на чолі.

Вітер застиг, не дихає, став повітрям і вечором, а точніше став н і ч и м, як людина без ідеалу (*В. Яворівський*).

ЕЛЕГІЯ

Як вутла шкірочка на рані,
Як сіточка на молоці,
Як перший нашерх, нашерх ранній
На вихололій в ніч ріці,
Як павутин роса ранкова,
Як золота твоя вуаль,
Як літо бабине шовкове, –
На серце ліг легенький жаль…
Жалкую – літо згасло скоро,
Жалкую – лист останній впав,
Жалкую, що спливло у вчора
Все, що від завтра я чекав…
Цей жаль – хіба ж бо він останній?
Він ще як зайчик на руці,
Він ще як шкірочка на рані,
Як перший нашерх на ріці… (*М. Пасічник*).

Частує медом медуниця,
мов уві сні дитинство сниться,
і підганя петрів батіг
ту стежку, що забути встиг.
Помітить око материнку –
і за плечима чую «синку...»
То гляне так ромашка біла,
немов колись тебе любила,
то гостро пахне лепеха,
то знову – очі незабудок
такі, що радість притиха
і слуха, як співає смуток
про інший час і луг квітчастий,
і кущ калини, під яким,
лише нагнись, – і знайдеш щастя,
що не загублене ніким,
як ця при березі кульбабка,
що підвелась на довгих лапках
і посміхнулась золотим
до тебе зубиком своїм (*Л. Талалай*).

Уже широкий був степ, скрізь був степ навзвиш, навзбіч і навперед. Степ був, як шайба, надоколо них, круглий і безконечний. Ті, хто живуть в горах і в пагорбах, на високих берегах рік і в вогких лісах тут, ідучи в вільному кільці, не побачили б степу. Його не було. Степ – це те, чого немає. Немає ні гір, ні гаїв, ні озір. Є одна шалапутна шайба, над якою тремтить містична блискуча юга. Мовчки стенулися мідні кінці всесвітньої шайби, і по них, як по рейках, пішли кружляти обрієві обручі. І треба було подорожньому дійти до середини дня в степу, щоб почути мільйон його хмільних голосів.

В степу стояв дум. Дум гудів спід землі, спід коріння закурених смаглих рослин, дум упадав з неба, біг навзаводи з шумом трави, югою коливався навсонні, умирав у шепті торішньої тирси і знову ріс: шугав у траві, розбухав у дику монотонну монгольську

оркестру, гудів і глушив вуха, скаженими крилами бився об мідну непереможну шайбу, дзвенів, верещав, ячав і знову, полегав стихаючи, дум западав у тихий шум трав, усихав і зникав крізь землю, покинувши по собі висохлі сльози солонців (*М. Йогансен*).

Серед прозаїків того покоління, до якого належить Загребельний, хіба лиш у Земляка та Дімарова зустрінемо елемент гри уяви, карнавальності, містифікації. Десятки – якщо не сотні – книжок написано зі скреготом зубовним, зі взоруванням на дрімучий дерев'яний, глинобитний натуралізм, який чомусь називали реалізмом. Крок уліво, крок управо від нього – й починалася канонада з критичних гаубиць. Письменник мав бути, мовлячи словами однієї з найнедолугіших сучасних пісень, «справжнім, як природа, як вечеря на столі». Ніяких літературних перегуків чи запозичень – література не повинна бути філологічною, тільки життєподібною. Ніяких психоложеств – тільки прислівниковий психологізм. Ніяких складностей текстури – тільки пролетарсько-колгоспний примітив, генетичне продовження культивованого у «Плузі» й «Молодняку» протокольно обструганого, підсиропленого лірикою й приправленого ідейною риторикою квазістилю (*М. Слабошицький*).

Завдання 17. Прочитайте тексти. ***Знайдіть у наведених текстах метафоричні сполуки. Визначте різновиди метафор за граматичним вираженням. Які стилістичні прийоми використані в наведених зразках?***

I.

Одної ночі зірвалася хуртовина. Спочатку закрутив лапатий сніг, а потім враз потемніло: зима розплакалась довгим дощем, але ще не капітулювала. Та ж тепер вся природа вірила, що смерть уже вхопила зиму за карк. Говорили про те пухнаті хмарки, що кубками викочувались на посиніле небо; говорили нові паростки троянд, що враз прирум'янились і, мов дитячі рученята, підносились до всміхненого неба з молитвою про швидший прихід весни. Бо ж таки дійсно весна десь дуже забарилась! А от, по кількох днях зненацька весь світ зробився, мов Різдвяні драглі: потемнів, подірчавився й сором'язливо присів до землі. А ще за два дні на річці зачав тріщати лід, немов хтось великий-превеликий раз у раз голосно кахикав у долині. Крига напухла і так вмилась студеною водою, що аж та вода стала гнідо-брудна. Вночі хтось цю кригу поколов, немов цукор, на великі шматки, які почали бігти один поперед другого додолу. По рудій воді згори гнали все нові й нові крижані шулики, немов кудись дуже пильно поспішали на чийсь владний поклик: то весна кликала їх до теплого моря!.. (*В. Королів-Старий*).

II.

Вночі прийшла осінь, і вовк хмукнув на сизий листок ожини, хмукнув і сказав: «Ого-го!» Тоді він підняв лапу і лапою вмився. Промив очі, пострушував з себе листя, послухав свист синиці і знову ліг.

– Далеко! – сказав він собі. – А навіщо?

Потім вовк заспівав. Він співав тихим старим голосом, і така дорога лежала за ним, що аж за Одесою і за Єгиптом виднілася кожна бадилина. Вовк лежав між грибами, очима у поле, і над ним по листочку опадав ліс.

Звали його Сіроманцем, і він був найстарішим вовком у світі. Все своє сіроманче життя він водив зграю. Молоді вовки з лісів і яруг мріяли пройти у нього бойову вовчу стратегію і тактику. Він снився молодим вовчицям (*М. Вінграновський*).

Завдання 18. ***Із поданих речень випишіть метафори, згрупувавши їх за видами* (*семіметафора, катахреза, метафора-символ, метафора-порівняння, персоніфікація*). *Прокоментуйте особливості метафоризації.***

1. За вікном клекотіла весна водограями пахощів. Спраглий вітер пив жадібно краплини рясної роси й обсушував стеблини трав та пелюстки квіток. День підпалював

понад далеким узгір'ям ватру сонця (*Б.-І. Антонич*). 2. По-осінньому хмари пливуть, По-осінньому вітер кигиче… У далеку лаштуючись путь, Чорна галич злетілась на віче (*Є. Плужник*). 3. Тиса, завжди пишна своїми врожайними берегами, щовесни дбайливо вкритими масним намулом, тепер аж соромиться зів'ялою і пожовклою кукурудзою на розлогих полях (*Ю. Станинець*). 4. Безумно жить. І проклинати. Залити кров'ю сяйво дня. Над нами Сонце, злотні шати, А тут – звіриная земля (*Я. Савченко*). 5. Хай згине світ – Пілат холодний, Аби ти, страднице, жила! Аби в просторах дух народний Замаяв крилами орла (*О. Олесь*). 6. Зібралось сонце зникнуть в обрій білопінний І покотило в безвість радості дукат. Прийти б до сонця знов і впасти на коліна, Прийти б... вернутися... вернутися б назад (*І. Багряний*). 7. Через сліпучу призму пекторалі тепер для нас всі скіфи золоті (*Л. Костенко*). 8. Долиною йшла осінь. Не йшла, а летіла на пружних крилах полонинських вітрів, на скісному промінні далекого сонця (*Ю. Станинець*). 9. Тепла, суха, золота осінь йшла упевненим кроком у Карпати (*Ю. Станинець*). 10. Тінь акації далеко лежала на траві за ровом, а сонце дивилося своїм гарячим оком під дерево (*Ю. Станинець*). 11. …Завжди останній ряд кордебалету – Пророк і зодчий, вчений і поет, Вони усім прем'єрам ціну знають І славі тій, яка насправді – тлін. Вони спокійно паузу тримають І гордо не виходять на поклін… (*О. Матушек*). 12. Поети! Бійтеся красивих слів – Заколисають, залоскочуть, Не вірте, як навколо «ох!» та «ах!». Повірите – потонете в словах, А я, повірте, я цього не хочу (*В. Лігостов*). 13. В Едгара По є геніальний і загадковий твір – «Ворон». Йогансен лишив нам річ не меншої сили – «Легенду про мертвого крижня». Дивовижна річ! Страшний своїм драматизмом ієрогліф епохи (*О. Гончар*). 14. Вітряк розіп'яв дерев'яні крила на бузковому із синюватими проталинами небі, що океанно перегойдувало качині косяки, німотно оберігаючи гіркаву загадку вічності, і землі, і себе самого, і зухвалого, недосяжного світила (*В. Яворівський*). 15. Зима своє надолужила завдяки водохресним морозам, які відпрацювали на совість, як їм і належить за календарним графіком, зате вже в середині лютого запахло весною (*В. Шкляр*). 16. Стіни неба були ясно-сині, тільки на західній висів торочкуватий килим білої хмаринки. Колесо сонця качалося по мості й купало золоте проміння в срібній піні ріки (*Б.-І. Антонич*). 17. Не знаю, десь згорає сонце, Прозорий день вже спопелів… Зникають, ніби в ополонці, Намиста молитовних слів (*Ю. Дараган*). 18. Гей, поки б'ється в хвилях злив Доби сієї лютий вітер, Так треба грому дужих слів, Що загули б в литаврах літер! (*Є. Маланюк*). 19. Він стояв нерухомо. Минуле овівало його крилами, нова фортуна наставляла на нього свій ріг, і сипалось усе, як весняний дощ (*Ю. Яновський*). 20. Отарка молоденьких лип загородилася високою сосною, мовчки пишається одна з одної, і з гладенької темно-каштанової кори, і з ясного підсподу густо-зеленого листя (*Ю. Яновський*).

Завдання 19. ***Прочитайте висловлювання з «Вечірніх розмов» М. Рильського. Схарактеризуйте особливості метафоричного вживання слів у наведених реченнях*****?**

1. Коли поет, приміром, не має сказати чогось с в о г о про те, що він бачить чи відчуває, то такому поетові краще не тратити чорнила («Про старе й нове»). 2. Я не за те, щоб викидати, приміром, із мови (а вона й «робить музику» в літературі) ті лексичні й синтаксичні її цінності, які комусь здаються застарілими, маловживаними і т. ін. («Крила нашої пісні»). 3. Я хочу тільки поділитися з читачами клаптиками споминів про цього визначного майстра, чарівну людину, з якою я мав щастя бути в приятельських стосунках… («Такі люди не забуваються»). 4. Отож і Денис Каленюк не раз вів перед у веселому ключі косарів, якщо тільки не очолював того ключа такий неперевершений віртуоз, як Павло Пилипчук – загальновизнаний чемпіон косарської справи… Я сказав «веселий ключ косарів» і не хочу тих слів закреслювати («Денис Ісакович»). 5. Ті, хто квапиться скидати з «пароплава сучасності» минуле тільки тому, що воно минуло, не повинні забувати, що завтра і їх захочуть скинути молодші («Про старе й нове»). 6. Ті, хто вантажить на «пароплав сучасності» всяке лахміття лише тому, що воно має голосну репутацію, роблять малокорисну і безглузду роботу просто («Про старе й нове»). 7. Можливо, що де з ким із

них він замолоду, «на вулиці» чи пасучи коней у полі теплої ночі, виспівував улюблені пісні задушевним своїм голосом, срібло якого не потемніло від часу («Козловський у Мар'янівці»). 8. Мистецтво, справжнє мистецтво не ковзається по поверхні речей, воно сягає в глибінь життя. Мистецтво, справжнє мистецтво завжди оглядається назад, але дивиться воно незмінно вперед («Про старе й нове»). 9. Я недавно дістав листа від одного «початківця» в літературі – початківця з досить поважним уже стажем. Пояснюючи свої письменницькі невдачі різними «інтригами» у видавництвах та редакціях, «браком знайомств» і таке інше, автор листа закидає болотом ряд наших поетів, – серед них є й дорогі нам імена, – називаючи їх бездарами, яким пощастило, мовляв, незаконно влізти в літературу («Про товариство і дружбу»). 10. Письменник чи художник, що не радіє успіхові свого молодшого товариша, ще не скинув з себе «ветхого Адама»… («Про товариство і дружбу»). 11. Я хочу сказати: чи доконче видатний митець повинен бути приступним для всіх? Я ступив на слизьку стежку парадоксів, але попробую з'ясувати свою думку («Муза і моди»). 12. Я прожив немалий шмат часу і скільки бачив вихилясів та стрибків моди, приміром, на одіж та взуття! («Муза і моди»). 13. Певен, що луска нарочитої оригінальності, оригінальничання поволі спаде з них [поети] і вони здобудуться на оригінальність високу, справжню, щиру, яка неможлива не тільки без вивчення культурної спадщини, а й без глибокої пошани до неї («Батьки і діти»). 14. Поруч із оповіданнями Яновського могутньо лунали в дні війни оповідання Олександра Довженка, такого ж, як і Юрій Іванович, романтика з голови до ніг («Правда завжди правда»).

Завдання 20. ***Прочитайте поезії. Визначте функції метафор (естетична (зображальна, експресивна), когнітивна (номінативно-оцінна, моделювальна, інструментальна, гіпотетична), комунікативна (евфемістична, популяризаторська), текстотвірна) у наведених текстах.***

I.

КАЛЕЙДОСКОПИ ХМАР

Складні етюди хмар на небі, мов корали,
Не можу розібрати, де знак, а де туман,
Пливуть хтозна куди тендітні карнавали,
Їх вітер розрізає – жорстокий ятаган.

Калейдоскопи хмар – на голубому біле,
Калейдоскопи хмар, що дихають, живуть,
Повільні вальси хмар по душах обгорілих,
По змучених і зболених
пливуть, пливуть, пливуть…
У колючках смерек біжу, спішу до себе,
Не можу розібрати, де знак, а де туман,
У відчаї останньому звертаюся до неба,
Де ріже ніжні хмари жорстокий ятаган.

Обвуглений Стрибог там роздає поради,
Розбушувались внуки – небесні орачі,
Вже не спокійний вальс, а вітряна ламбада
Вистрибує по небу і по моїй душі (*Я. Сенчишин*).

II.***

В едем безхмар'я увірвалась злива
Й покрила нас потоками дощу.
Зашелестіло, ніби пустотливо,

Погрозливо-фатальне «не прощу».

Не відаєм, кому й за що прощати.
Слова завмерли – щирі і прості.
Всі почуття затиснуто в лещата.
Німують душі в гордій самоті (*В. Калашник*).

Підпираючись костуром ямбів,
натягнувши кирею традицій,
прощаюсь з віком атомним,
бо щось мені не сидиться.

І вже мандрівним спудеєм
топчу снігові верета,
промінявши жупища келій
на біблійну скриньку вертепу.

Затихає хупаве місто.
Стіл. Заметіль. Гостина.
У кратерах макітр замішане
тісто солодке стигне.

Бринять ракети веретен
в галактиці каганцевої містики.
На сосновім деці вертепу
починається перше дійство (*І. Калинець*).

III.
Забудь про осінь і туман,
Візьми мене у сон на згадку,
Як неабищицю, закладку
У недочитаний роман.
Засни із думкою про мене,
Нам буде весело вві сні,
Де усміхаєшся мені,
Як суджена і наречена.
Цвіте ромашками довкілля,
Цвітуть гвоздики, чистотіл…
Я наварю крутого зілля,
Знайду вина, покличу змія,
Скажу: – Всі яблука – на стіл!
І знак подам – і через мить
Шампанське піниться фатою,
Сміється й плаче молодою…
І вже дружиною шипить,
Про щось інтимне чайник синій
Пропихкотить у нетерпінні
На вушко чашечці-білявці.
І геть байдужий до подій
Заклякне Буддою на таці,
Задерши вгору ніс кривий.
Оркестр запросить танцювати,

Гостей з-за столу підведе.
Зелений змій обійме брата
І в ноги Єві упаде.
А я шепну тобі: – Живи!
Забудь, що є печаль, невдачі,
Що вершником без голови
Старий будильник в будень скаче.
Допоки ми, як чаклуни,
Допоки ми у позачассі
В одному сні, в одному вальсі,
В одному вихорі весни… (*Л. Талалай*).

IV.
Так от яка ти, дорога Вітчизно!
Так наспівалась, а тепер – німа...
Ще ти проснешся, але буде пізно:
Тебе не стало, а мене й нема.
Це так судилось – дути у фанфари,
Дух веселив окраїнний пейзаж.
А все реальне перейшло в примари.
Фата Моргана. Марево. Міраж.
Фатальна мить до крові і до смерти
Розвіялась, мов цигарковий дим.
Глухонімі нас кличуть на концерти,
А ми писали й пишемо сліпим.
Над нами брами зводяться залізні,
Іржаві брами, а душа – одна...
І тільки вітер віє по Вітчизні,
Така транзитна рідна чужина.
Тут плин віків, а нас і в ложці топлять,
І нас завоювали не в бою...
Сильніше аплодуймо тим, що роблять
Удома в нас історію свою!
Так одрікаймось – на усю Європу,
Що нас нема, не буде, не було,
А як дійде до другого потопу,
Щоб тут лише безоднею гуло!
Потопами, війною, ураганами
Благословив Господь цей бідний край.
А нині й Дике Поле із курганами,
І вся Вітчизна – як земельний пай.
У тих курганах – привиди Вітчизни,
І б’ють литаври, і сурмить сурма...
І все це – від колиски і до тризни –
У титлах емігрантського письма.
Так от які ми в першім поколінні,
Де мчить кортеж на Київському шосе...
А вся Вітчизна в тій іржавій міні,
Яка ландскнехту череп рознесе.
Остання пара чистої білизни,
І мамина могила у снігах...
І – тільки небо милої Вітчизни,

А землю ми рознесли на ногах... (*Д. Кремінь*).

V.

МАРШ ГАЛИЦЬКО-РУСЬКИХ «ТВЕРДИХ»

Далі, браття, буки в руки,
Муж до мужа, остро в бій!
Хоч би сікли нас на штуки,
Кождий твердо стань і стій!
Уставайте з гробу мари,
Вилізайте, раки, з нор!
Загукайте аж до хмари:
«Йори, єри, йор-йор-йор!»
Фонетичну бийте гідру,
Щоб і духу не було!
За омегу очі видру,
Зуби виб'ю за зело.
А за фтиту бий в ланіту,
Щоби знати пальців п'ять!
Наша пісня звісна світу:
«Кси-пси, кси-пси, ять-ять-ять».
Хто нам іжицю відчахне,
Того в міх та й у ріку!
Буде знати, чим то пахне,
Хто нарушить унику.
Щоб на небі сонце згасло,
Щоб уся пропала Русь –
Нам найстарше наше гасло:
«От-я, от-я юс-юс-юс!» (*І. Франко*).

VI.

Догорає, попеліє дивне щастя...
Зажурився день – замріяний і млистий,
А думки мої, натхнені та квітчасті,
Опадають вересневим, жовтим листям...
Ось пішов собі звичайний подорожній.
Більш нічого. Навіть плакати не смію.
Тільки в душу безборонну і порожню
Сум летить непереможним, чорним змієм.
Прийдуть люди – не чужі, не випадкові, –
Буду жити і сміятися, як досі,
Хоч життя мого весняну, світлу повінь
Надпила – у перший раз – холодна осінь (*О. Теліга*).

Завдання 21. ***Знайдіть у наведених текстах метонімічне вживання слів. Укажіть різновиди і стилістичні функції метонімії.***

І.

А за вікном гроза синьо-імлиста
І дівчинка, освітлена на мить,
Біжить, біжить, і музикою Ліста
Травневий дощ алеєю біжить.
Ясмин цвіте. А ніч так швидко тане.
І, причинивши хвіртку за коханим,

Вже через хвіртку
Спрагло палахку
Для поцілунку підставля щоку…
І знову наростаючи звучить
Все той же Ліст. І краплі по воді
Біжать, біжать…
І дівчинка біжить
Із сна у сон біжить, як і тоді,
Біжить у сад, в ясминову цвітінь,
І завмирає, Ліста перегнавши,
І розтає в тумані сновидінь,
З яких і ми й життя маленьке наше (*Л. Талалай*).

II.
Читаю Сінклера й ходжу на біржу праці.
А виріс мрійником серед гаїв на Пслі…
Та від минулого тільки шкільний Горацій,
А про майбутнє – кілька тисяч слів.

Колись наважуся – заплющу серце й вуха!
Мета однакова – чи ця, чи та.
Ах, про майбутнє все я переслухав,
А про минуле все перечитав (*Є. Плужник*).

III.
Доки зірниця, тиха і бліда,
Вгорі погасить ранішню лампаду,
До мудрих книг схилюється на раду
Юнацький вус і сива борода… (*Є. Плужник*).

IV.
Одного дня притихне вічний Рим,
Коли в його праісторичну браму
Увійде з небагатими саквами
Припалий пилом дивний пілігрим (*Б. Олійник*).

V.
Цей плач Атен, і переможний крик
Нещадної, роз'яреної Спарти… (*Є. Маланюк*).

VI.
Сіра мжичка за вікнами. Ніч. Кімната.
І сьогодні таке, як вчора…
Перегортаю Рабіндраната
Тагора (*Є. Плужник*).

VII.
Мудрості не вивчитись чужої, –
Треба помилятися самим.
…Скільки слів лишилося від Трої,
Що забрав собі на оди Рим? (*Є. Плужник*).

Завдання 22. ***У наведених реченнях знайдіть слова, вжиті в переносному значенні. Визначте засоби творення образності.***

I.

1. Журливо співала Тересва передзимкову думу (*І. Чендей*). 2. Все менше рук, що вміють сіять хліб, Все більше рук, що тягнуть все у пельку (*Л. Костенко*). 3. Лиш на обрії гасло багаття зорі (*В. Сосюра*). 4. Сльоза кохання солодко котилась по її гарячій молодій щоці (*В. Сосюра*). 5. Починається хворе світання пізньої осені. Безлистий ліс ледве мріє проти попелястого неба чорною щетиною, а долі по узліссі снується розтріпаний морок (*Леся Українка*). 6. Моє багатство не дозволяє купити мені нові, пробачте, чоботи (*О. Довженко*).7. Холодний дощ плаче рясними слізьми на шибках. Холодна вогкість дихає з кутків (*В. Винниченко*). 8. Я видихаю повітря. Завіса. Оплески і вигуки. Зала починає жити, кашляти, розмовляти й ходити (*Ю. Яновський*). 9. Вже роздягнув і дуба, і березу похмурий, холодний листопад (*М. Драй-Хмара*). 10. Зіграй мені осінній плач калини, Зіграй усе, що я тебе прошу. Я не скрипковий ключ, а журавлиний Тобі над полем в небі напишу (*Л. Костенко*). 11. Місто, розташоване на сопках і в долинах, хукало, тупотіло, хлопало рукавицями і волохатими од інею віями (*І. Багряний*). 12. Лінивим попасом ішло собі сонце через небо старою, завченою дорогою зі сходу на захід. У вже прохололих небесних кошарах запечалено постогнували журавлі (*В. Яворівський*). 13. Айстри-зорі квітнуть в оксамиті Урочистих лагідних небес, Ніч впилася пахощами квітів, дивами і сяєвом чудес (*Ю. Дараган*). 14. Все воскресло. На Чорнім Шляху Гонять знову ясир білотілий (*Є. Маланюк*). 15. По пляну буду жити на сьогодні. Додому доберусь, – візьму Грінченка! Вже сорок літ (чи згадувати годі?) Купила я його й листаю помаленьку Слово за словом. Словничок коханий! Коріння слів, близенькі до санскриту... (*Г. Мазуренко*).

II.

1. Та наливається до хрусту Побіля берега ріки Густими соками капуста, В якій знайшли мене батьки. І стільки таєн найдорожчих Вона приховує в листках! А на стерниці теплий дощик Танцює в жовтих чобітках (*Л. Талалай*). 2. Доки у серці зернина вогню не погасне, Доти людина воістину в дусі живе (*Б. Олійник*). 3. Може бути, що мене не буде, Перебутній час я перебув, Але будуть світанкові губи Цілувати землю молоду (*М. Вінграновський*). 4. І, тихий туман пригорнувши до себе, Вечеряє поле піснями з долин, Над селами й полем вечеряє небо, Вмокаючи в ріки хлібини хмарин (*М. Вінграновський*). 5. Наготовив Марко страви, Вин заморських дорогих, Нарядив у шовк та злото Всіх прислужників своїх (*М. Кононенко*). 6. Надходить дощ. Шумлять бліді берези... Рвуть блискавиці сірих хмар рядно... (*Є. Плужник*). 7. Дощ липневий, примруживши вії, З лісу виглянув – і пішов (*М. Руденко*). 8. Народний бас, що сидів попереду, теж вибіг на сцену, трохи поспівав... (*Ю. Яновський*). 9. Устав ранок світло-радісний, ясно-синій, святочно-блискучою білизною оповитий, а десь далеко, в урочистій тривозі, рожево-синіми барвами обвиті, бились і коливались святочні дзвони, і лагідно десь удалечині скрипів сніг під ногами (*М. Івченко*). 10. І не відаю, як пережити Це мовчання епох кам'яне (*Д. Кремінь*). 11. А штани та картузи посідали на вози (*С. Олійник*). 12. Навчись і ти, коли прийде твій день, Віддать усім прозорий мед любові, Приваблюючи фарбами пісень Мандрівників далеких, випадкових (*П. Филипович*). 13. Заплаче альт, заплаче-заридає. За ним сопрано, і тенор, і бас. І в кожного журба, те ж саме горе, і печаль. І в кожного печаль… (*П. Тичина*). 14. Арканим долю, ніби ловим час, – То в діл, то вгору Мчать шалені коні Тримаючи в обіймах, гріють нас Земля і небо, наче дві долоні (*В. Бойченко*). 15. Визирає з міжгілля, облитого сонцем, перестиглого яблука стомлене око; Тінь горіха, заплетена сіттю легкою, Вже повзе по стіні, що біліє високо (*В. Бойченко*).

III.

1. ...Жовтень, як по рекрутів, прийшов, Вдарив у литаври, загримів Міддю над риданням матерів І повів надії за собою, Загубився в сутіні полів... (*Л. Талалай*). 2. Гарячий день – і враз достигне жито, І доп'яніють обважнілі грона (*О. Теліга*). 3. На вулиці реготав

осінній вечір (*В. Симоненко*). 4. Конає день на золотих ножах… Холодне сонце кулею підбите, Немовби око вилізло з орбіти, Печальне око в золотих сльозах (*І. Багряний*). 5. Шапки та крисані, брилі та фрески, ярмулки та кучми, кожухи, свити, киптарі, халати, бекеші – все, що в Острозі жило, робило і торгувало, все, що хотіло, вийшло за мури, за Татарські ворота, на лід, на Горинь зустрічати військо (*М. Вінграновський*). 6. Ну що мені магнолії, агави? Я поцілую мальву у щоку (*Л. Костенко*). 7. Червонобоким яблуком округлим Скотився день, доспілий і тяжкий, І ніч повільно помахом руки Широкі тіні чорним пише вуглем (*М. Рильський*). 8. І на снігах паперу дивна повість Свою мережку вирізьбить ясну Про молодості легку випадковість І старості сувору сивину (*М. Рильський*). 9. Похмурий день зачаївся в тумані (*О. Ольжич*). 10. Коли мені кажуть «Київ», я бачу, як рано-вранці квапиться Київ на роботу, на великі заводи, розташовані на околицях, і в незліченні установи – цю неодмінну належність столиці, я бачу, який молодий наш Київ, який він бадьорий, веселий і життєрадісний (*П. Загребельний*). 11. Сонце з-за обрію прощально махало червоною косинкою, і дівчина впивалася тим прощанням (*В. Симоненко*). 12. Ми спокійно спостерігаємо найгрізнішу хворобу нашого віку – деградацію мови, панування жаргонів, словесної інфляції, термінологічної каламуті й модних шаленств, внаслідок чого втрачається вартість слова (слова вже й не із словників, а зі смітників), відомо ж, що створювані людьми словесні системи можуть спонукати або, навпаки, гальмувати розвиток нашого розуму (*П. Загребельний*). 13. О принесіть як не надію, То крихту рідної землі: Я притулю до уст її І так застигну, так зомлію... Хоч кухоль з рідною водою!.. Я тільки очі напою, До уст спрагнілих притулю... (*О. Олесь*). 14. Ліси кінчаються десь під Знам'янкою, і далі біжать розлогі, запашні, безмірні степи Херсонщини (*Ю. Яновський*). 15. Ми карасів наловим до обіду І серцем захмелієм як на те, І так поїдемо, і зникнемо без сліду, Що й коров'як на нас не зацвіте (*М. Вінграновський*).

Завдання 23. ***Визначте випадки метафоричного і метонімічного вживання слів у наведених реченнях. Чим відмінні ці різновиди тропеїчної системи*****?**

1. Зітхає сад, і гупають плоди, і щемно так запахла рута-м'ята (*Д. Кононенко*). 2. Затихли оркестри зелених симфоній (*Ю. Станинець*). 3. На вулики в садах облетів і поприлипав вишневий цвіт, розцвіли на городах маки, і літо стало обома ногами на свій поріг (*М. Вінграновський*). 4. Уже куняє й вогник у печі І вітер, позіхаючи сичить… У сінях ніч зніма вечірні шати (*І. Рябченко*). 5. Навпроти сонця удень засокотіли з-під них золоті струмки (*М. Вінграновський*). 6. На крило небокраю сіла хмара в червоній хустині І задумалась, тиха, над краєм землі (*М. Вінграновський*). 7. Ми не маємо підстав святкувати Переяслав. Він став початком великої трагедії народу і безлічі індивідуальних трагедій, Але ми не маємо підстав і соромитися Переяслава. Він мусів бути, він показав наші хиби, але він показав і глибину нашої життєвости (*Ю. Шевельов*). 8. Ранку тонкого напнутий шовк вітер прошиб. Босий дощ бруком пішов, наче жебрак, стукав об шиби (*Б. Рубчак*). 9. Ріка життя уже тече повз мене (*В. Стус*). 10. Дивляться дівчата, як на Туровій кручі князь на сивому коні... Увесь у кармазині, а з пояса золото аж капає... (*П. Куліш*). 11. Більше листя падає. Вітер наступа. По доріжці на 'дній ніжці вітер робить па (*П. Тичина*). 12. Мамонько, матусенько ріднесенька, Покотилися тривоги решетом, Журба й печаль завершують стрибок (*І. Рябченко*). 13. Під вечір виходить на вулицю він. Флоренція плаче йому навздогін (*Л. Костенко*). 14. Потилиця швиденько киває й знову таємничо бубонить, шелестить, воркоче, схиляється то праворуч, то ліворуч (*В. Винниченко*). 15. О, тим і дорога мені – перегортаю сторінки книжок, іду в крамницю, слухаю Бортнянського – про тебе дума (*В. Стус*). 16. Цілий клубок думок, смутних і радісних, заворушився в моїй голові (*С. Васильченко*). 17. Десь шамотить Хрещатик і кішлиться Поділ (*В. Стус*). 18. Біла шапочка звертає в перевулок. Тут менше людей і місяць здається ясніщим. Я швидко наганяю шапочку й деякий момент іду позаду (*В. Винниченко*). 19. – Доброго здоров'я, Кирпатий Мефістофелю! Про віщо тут радитесь, панове жироїди? Га? (*В. Винниченко*). 20. Іди в кубельце спогаду – зогрійся! Хай зашпори від серця відійдуть! (*В. Стус*).

Завдання 24. ***Укажіть випадки синекдохи в наведених текстах. Яку стилістичну функцію виконує синекдоха в художньому творі?***

1. Навкруги двірця заметушилося. Невідомо звідкіля висипався гурт залізничників. Сновигали туди й сюди, вешталися з кута в кут, тягалися по всіх усюдах. Рогаті сині шапки заглядали до їдальні, зазирали до буфету, кружляли довкола сигналового стовпа. Сині шапки вітали одна одну, здоровили себе, сміялися, перехилювалися. Синя шапка зацвіла в касовім віконці. Сині шапки випливали й щезали, підносилися й танули.

Раптово над плямами синіх шапок заблищала червона керівника руху, який з урочистою повагою розпочав свою подорож з одного кінця перону на другий. Червона шапка йшла гордо й байдужо до оточення (*Б.-І. Антонич*).

2. Червоні фези з'являлись скрізь і кривими та крутими стежками збігались до кав'ярні (*М. Коцюбинський*).

3. Тюбетейка вагалася. Тоді майор з притиском, але тихо:

– Що вам наказано!?. І взагалі раджу бути пильнішими. Хіба вам повилазило?.. Пересвідчіться в документах, а тоді подасте своєму начальникові рапорт.

Тюбетейка зблідла, витяглась у струнку:

– Наказано звільнить... Єсть звільнить! Єсть подати рапорт начальству! – і повернувся до місця баталії. Там вони відійшли втрьох набік, дивились папери, матюкались, виправдуючись перед френчем. Френч обкладав їх понурою, босяцькою лайкою крізь зуби. Йому повернули пістоль і обірваний пас (*І. Багряний*).

4. Плющик із невластивою йому нахабністю почав працювати ліктями, розштовхуючи натовп, який щільною хвилею сунув до вузького проходу. Рудий «кінський хвіст» маячив десь далеко попереду. Він ледве наздогнав дівчину і вхопив за руку. Не знав, як поводитися з жінками, аби сподобатися (*І.Роздобудько*).

5. Хто ж той щасливий? Хто ж той бідний багач? Поет (*М. Коцюбинський*).

Завдання 25. ***Проаналізуйте лексичні засоби виразності у наведених текстах. Знайдіть перифрази, поясніть їх стилістичне навантаження.***

От і тебе поневолить спочинок.
Де ті думки – золоті кораблі?
Серце твоє – мов маленький будинок
На неосяжній холодній землі (*П. Филипович*).

Ти ждеш – і погасли багрянці на небі,
І присмерк постав, тиходумний чаклун,
І, діючи чари, в затоки блаженні
Таємно пливе понад килимом рун (*М. Орест*).

Із усього видно – день минає,
Не повернеться ніколи вже.
З-поза річки вечір підповзає
Сірувато-голубим вужем,
Поспіша до яру, щоб зухвало
Проковтнути жовтий помаранч.
Ще секунда, мить, і дня не стало,
Вже не повернуть його, хоч плач (*О. Лупій*).

Мов на прощу прийшов, з дальніх сел
піщаниця,
Видно бані церков. Теплі в осени дні.
А Дніпро проти сонця тут блищить,
ніби криця

На козацьких шаблях, що в бою замашні.
Наче повінь, жура топить київські кручі.
Вдар поклона й торбину знов
поправ на плечі.
Із осінніх небес долинають скрипучі,
Мов немазане колесо, журавлині плачі (*В. Осадчий*).

Завдання 26. ***Визначте стилістичний колорит наведених текстів. Які лексичні засоби образності визначають цей колорит*****?**

І. Шульга шкодував, що не знає турецької. На чужині людина живе лише частиною душі. Є мова буденного спілкування, яку досить просто вивчити, але є ще мова роздумів, і мова снів, і мова спогадів, все це дається від народження з таємничих глибин материнського лона, тому ніякі переселенці, емігранти, перебіжчики й перекинчики ніколи не зможуть досягнути повноти життя в чужій землі і так і вмруть там людьми ніякими. Бо національна душа може бути тільки в національному тілі (*П. Загребельний*).

ІІ. Сонце щоденно зводило завзяту боротьбу з хмарами, з мраками, вітрами, що сповна, всіма силами намагалося не допустити його до влади на землі.

Але сонце не здавалося. Навпаки. Після малої колотнечі воно перейшло в рішучий наступ. Вогненними мечами своїх променів розбивало хмари, розколювало й розганяло мраки, втихомирювало вітри і з непереможною силою брала всюди верх. Припадало до землі, цілувало кожну нивку, кожний лужок, кожну гілку дерев, рослин, і всюди залишало сліди животворного поцілунку. Від його непомітного дотику все оживало, молодшало і дихало незбагненними чарами весни... (*Ю. Станинець*).

ІІІ. Коли я малював сонячну степову Україну, з півночі вже насувався Чорнобиль. Дехто мені дорікав: забагато світлого в тебе, забагато сонця! А в житті стільки похмурого… Відповідав на це: моя сонячність – це теж правда! Хіба ні? Я ніби передчував неминучість Чорнобильської ери і знову й знову спішив ухопити для людей більше сонця; любов моя линула до степів, до південних весен, до золотих українських серпнів, бо степова, сонячна, козацька, незрівнянна Україна була для мене найвищим натхненням, це була моя пектораль, втілення самої краси планети! (*О. Гончар*).

IV.
Забіліла наша хата,
Забіліло все навкруг.
Завірюха пелехата
Прилетіла із яруг.

Прилетіла, насніжила
На стежину лугову
І на спомин залишила
Білу бабу снігову (*І. Багряний*).

V.

Сонця за садком і будинком вже не видко, – волочачи за собою розхристану, розпанахану кирею червоно-фіолетових, оксамитових хмар, п'яно посміхаючись довгими променями, велично сходить у теплу, запашну, сласну ванну ночі. І в тому місці небо пала, трубить червоною міддю, регоче п'яним, весняним, закотистим сміхом. А з другого боку тоскно, тужно, закохано дивиться вслід королеві вічний паж, прогнаний лицар, самотній місяць. І коло нього небо – тихе, журне, зеленкувато-ніжне, а хмарини перлисто-блакитні,

в засмученій задумі. Вічно ходить оддалік бідний прогнаний паж з німим благанням на блідому лиці, з тоскно прикутими до королеви очима.

Але земля не помічає пажа, вона вся світиться посмішкою своєї господині, радісно-червоною, теж трохи п'яненькою і любовно-поштивою.

Трублять золотом бані церков, зашарівшись, сміються стрункі тополі, будинки блискають скляними зубами, димарі фабрик сміються в закурені бороди. Навіть садок, манюсінький, крихітний, отакий собі скромнюсінький, між важкими стінами затиснений, і той аж мало не танцює. Що його всього там: дві сухенькі, кошлаті бабусі-тополі, один присадкуватий, жилавий, як сільський староста, осокор, три-чотири розкудовчених кущі бузку, клумбочки квіток, колючий аґрус, альтанка з покришеними, поточеними шашелем і порізаними ножичками лавами, – от і все. А сміється, а пишається, а п'яніє й галасує, як справжній, вільний, буйний ліс. На клумбах, загонисто, розмашисто закинувши назад голівки, мліють в безсоромній знемозі тюльпани, півонії, півники. Китиці бузку, як п'яні солдати на візнику, перегнувшись, висять, обнявшись і дихаючи навкруги ніжним, солодким чадом. Листя дерев, трава, пелюстки квіток, – все налите соком до бризку, все сласно-набухле, як націловані губи, все готове без рахунку, безмежно віддати себе всього і тут же все хапає без сорому, без вагання, з реготом і радостю. І все червоно посміхається (*В. Винниченко*).

Завдання 27. ***Прочитайте тексти. Якими засобами вербалізовані зорові образи в наведених текстах?***

I.

Серпневий вечір лягав на землю рожево-багряним маревом на заході, фіолетово-синім серпанком на півночі, срібним холодним туманом на сході. Південь губився у голубій таємничій млі. Одноманітно шуміла хвилями, з брили на брилу бралася гомоном, билася плюскотом об скелясті круті береги Тересва.

З толоки поверталися отари. Дзвін-передзвін, дзеленькіт-бренькіт линув околицею. Над чередою знімалася курява.

Де-не-де було видно косарів, гребіль, що йшли додому. Чоловіки несли на плечах коси, жінки – граблі, вила, в бесагах хлюпотіло молоко (*І. Чендей*).

II.

Осіння днина опуска чоло.
Далекий обрій – голубе з червоним.
І павутиння малиновим дзвоном
Вколисує у вибалку село.

Та сон ще бродить ген зоддалеки.
Комбайн іще блуває в кукурудзі.
І буряки, лютуючи на кузов,
Погладжують натовчені боки (*Б. Олійник*).

III.

Осінь розкидала навкруги сріблясті вінки павутиння, розпинала білі повісма на червонім листі каштанів, обмотувала ніжним волокном гостру кільчасту стерню, вишивала шовковою мережкою зелень трави, пряла довгі нитки на кужелі лип, заплітала ясні коси на вербах і березах, висмикувала тонкі мотузки з кучерявої пряжі, розвішувала легкі сіті над шляхами. Зоставляла тенета на людську тугу. Осінь, розспівана мідним лускотом тріскучих каштанів і шумливим шорохом падучого листя (*Б.-І. Антонич*).

IV.

Осінь налита міддю по береги. Дерева й земля наче обковані мідяною бляхою. Біла зима, зелена весна, жовте літо та мідна осінь. Але три перші є щодо барви більш

одноманітні. Пригляньтеся осені. Скільки тут відтінків основного кольору, скільки барвних півтонів, ніжних нюансів від літньої жовтості збіжжя аж до кривавого пурпуру, аж до темної бронзи. Скільки тут розкоші для ока. Вакханалія соковитих барв. Осінь – це малярська пора, навпаки, весна музична (*Б.-І. Антонич*).

У ТРАВНІ

Емаль Дніпра, сліпучо-синій став,
Газон алей і голе жовтоглиння,
І в поводі прозорого проміння
Зелені луки – як розлогий став.

Ніколи так жадібно не вбирав
Я красоти весняного одіння,
Пісок обмілин, жовтобоке ріння,
Брунатні лози і смарагди трав.

Крізь цеглу й брук пульсує кров зелена
Земних ромтин, і листя чорноклена
Кривавиться у світлі ліхтарів.

І між камінних мурів за штахетом
Округлих яблунь темний кущ процвів
Таким живим розпадистим букетом (*М. Зеров*).

Дивіться: осені пейзажі!
Туманом ранки, наче газом,
палету барв прикрили чисту.
І з почуттям побожним, урочистим
розгортую неторкані полотна.
Як передати, осене, твою істоту?
В твоїх очах і синь, і смуток сохне,
а в серці, де гориш – кармін і охра.
На шиї в тебе трохи злота сяє.
Вже завтра, знаю, ти не будеш тая,
ти зацвітеш криваво-золотая
і затремтиш чи з муки, чи з тривоги,
вітри у гніві понесеш по безвістях-дорогах.
Схоплю я лет, і пристрасть, і стремління
й твої розбиті крила на камінні.
І кожний день затре один на лицях колір.
На полотні моїм – все більший холод
білої осені в безбарвнім колі (*О. Лятуринська*).

Завдання 28. ***Які тропи мають місце в поданих реченнях? Схарактеризуйте механізм їх творення і стилістичне навантаження*****.**

1. Степова Каліпсо, я дві тисячі літ Обриваю літа, як ромашковий цвіт (*Д. Кремінь*). 2. Лише галерея не вгаває: ходять, розмовляють, перехиляються через бильця, перегукуються із знайомими й нетерпляче підіймають хвилі оплесків, вимагаючи початку (*Ю. Яновський*). 3. На давню синю тему задумалась гора (*П. Тичина*). 4. Наготовив Марко страви, Вин заморських дорогих, Нарядив у шовк та злото Всіх прислужників своїх

(*М. Кононенко*). 5. Й на золотому ковзані Чумацьким Возом править місяць (*М. Вінграновський*). 6. На вигоні, коло возів і на возах, стоять і сидять люди. Червоні, білі, блакитні хустки і спідниці, чорні й сірі свитки, кудлаті голови – все хвилювалось і вигравало проти сонця різнобарвними кольорами (*С. Васильченко*). 7. Щедра осінь наткала з дощів золоті свої рядна (*Л. Ромен*). 8. Вітрище спросоння розхитує крону. Як вибиті соняхи, Пусті стадіони (*Л. Талалай*). 9. Лягла зима. Завіяло дороги. Тремтять хати від холоду. Клуні Ховають жито миршаве і вбоге, Мороз погрози пише на вікні (*М. Рильський*). 10. Спи, моя дитино золота, спи, моя тривого кароока (*М. Вінграновський*). 11. А отут, поміж смертю й життям, На пюпітрі снігів – Катерина з нещасним дитям (*Д. Кремінь*). 12. І неба душею торкаюсь, Де бджоли, і жала жалю (*Д. Кремінь*). 13. Що нам лишилось? Тільки спалах Дикого, шаленого бузку (*Д. Кремінь*). 14. Стоять дерева, мов зелені коні, що в літо прискакали із весни (*А. Малишко*). 15. Андрій Григорович терпіть не міг їздити з великим багажем і через те узяв тільки: стару, шкуряну, з мідяними, як дві копійки, цвяшками валізку, – в ній була легка одіж; другу, трохи більшу, з одежею теплою; одного коша з білизною чистою і другого – з білизною брудною; один ящик з книжками; другий ящик з старим листуванням і рукописами; пакунок з подушками і ковдрами; кошика з спиртовкою, спиртом, чайником, шклянками, ще одного кошичка з чаєм, цукром, хлібом, салом та іншою їжею; шабатурку з парасолями і ціпочком, схожу на футляр од рушниці; коробку з шапкою і сільським капелюхом; забуті, згадані в останню хвилю і загорнуті в окремий пакуночок дві пари калош, глибоких і мілких (*В. Винниченко*). 16. Жорстока реальність міцно тримає людину в своїх тенетах потреб і необхідностей (*П. Загребельний*). 17. В гірчичнім світлі днів осінніх на літо старша, ти ідеш (*М. Вінграновський*). 18. Така була хороша [Домаха], що й розказати не можна. Зростом собі невеличка: хоч у яку хату ввійде, то головою стелі достане, [...] а личком біленька, як чумацька сорочка (*Г. Квітка-Основ'яненко*). 19. Марную день на пошуки Незримої німої суті в сутінках понять (*Л. Костенко*). 20. Сонце зійшло, перевилося блакитним туманом, та як захрясло у плавнях, в очеретах, то вище й не піднімалось (*М. Вінграновський*). 21. Моря б повстали з наших сліз, Затихли б бурі в нашому зітханні (*О. Олесь*).

Завдання 29. ***Поясніть стилістичні особливості виділеного сполучення.***

1. На сонце-скрипці **бабиного літа** ніхто із скрипалів ще не зіграв (*Н. Петрук*). 2. За плечима похилими **літо бабине** дихає (*Б. Олійник*). 3. Сонце пряло куделю **бабиного літа**, співало золоте веретено журчанням ясної річки, моталося крихітне прядиво по зжовклому бульбинні, по осетах, по соняшниках клапоухих, задивлених сторожко в синю даль (*І. Керницький*). 4. Даленіє вечір в **бабиному літі**, І попід тополі в полі край села Гуселя хмарини плутається в житі, Малинові пера губить із крила (*М. Вінграновський*). 5. Але зопалу вигодинилося, в надрах осені залишилося невижате **бабине літо**, вирвалося на волю, заторжествувало хоч і печально, а проте відчайдушно, останньою шляхетною радістю, на яку здатна лише пізня мудрість (*В. Яворівський*). 6. **Бабине літо** на почесть осені снувало срібну вуаль по золотистій млаці, по стернянках опустілих полів (*Ю. Станинець*). 7. Заплакав шиби листопад, давно позаду **літо бабине**, яке зігріло і побавило і до весни приспало сад (*Л. Талалай*). 8. **Бабине літо** – холодна просинь, тепло останнє, переростання Літа в осінь, літа в осінь, літа в осінь. **Бабине літо** – тихе прощання і розставання. Згубили клекіт Лелеки босі, лелеки босі, лелеки босі. Спини ж коханням те промивання, переростання Літа в осінь, осінь, літа в осінь (*В. Щеглюк*). 9. Вже листя кружляє у **бабинім літі** над містом. І в небі – без краю – осіння висить бірюза… А Ви пригадали весну – з аметистів намисто… І дзвонів небесних торкнулася тиха сльоза (*В. Виноградов*). 10. Біліють пасма **бабиного літа** (*І. Драч*).

Завдання 30. ***Назвіть у поданих реченнях назви зі сфери мистецтва, вжиті в прямому значенні, без спеціальної стилістичної настанови, і ті, які мають образно-переносне значення. До складу яких тропів увійшли мистецькі назви, вжиті в***

переносному значенні? Якими прийомами вводяться ці слова в мову автора і персонажів?

1. Я стомився – від туги вокзалу, і від соло, і від вокалу туги, чорної тисячі туг (*Д. Кремінь*). 2. Коливалося флейтами Там, де сонце зайшло. Навшпиньках Підійшов вечір. Засвітив зорі, Прослав на травах тумани І, на вуста поклавши палець, – Ліг. Коливалося флейтами Там, де сонце зайшло (*П. Тичина*). 3. І плачуть, і співають промені у далині, немов віолончелі (*П. Тичина*). 4. Та було, було… – Людкевич, видно, мав-таки охоту розповісти про віденську пригоду. – Відрекомендувався я професорові й подав йому партитуру своїх творів, була серед них і перша частина кантати «Кавказ». Професор подивився, погуркотів, глянув на мене поблажливо й каже: «Ви анальфабет, контрапункту навіть не нюхали». – Як можете таке говорити? – обурився я. – В моєму краю мене вважають неабияким музи́кою (*Р. Іваничук*). 6. – Рококо? О, це дуже цікавий стилістичний напрям у мистецтві, особливо яскраво виражений в архітектурі. В перекладі з французької означає – черепашка. Та й справді, вигнуті лінії орнаментів у стилі рококо нагадують мушлі. Растреллі, Декокт, Непман… А собор Юра… (*Р. Іваничук*). 7. Звідусіль долинає скрадливе кумкання чорних куманців, які до ночі мають настроїти свої музичні інструменти, а уночі, коли задиригують кумканці, світ сповниться радісно злагодженою музикою жаб'ячого концерту (*Р. Іваничук*). 8. А дужий грім зустрів такі діези, Що злякано дзвенить вікно! (*Є. Плужник*). Лункі октави дальніх голосів запише обрій у вечірній простір (*Л. Костенко*). 9. Багато акордів на струнах моїх, Душа їм і ліку не знає, Життя повнозвучно торкається їх І звуки пісень викликає (*Д. Загул*). 10. Зеленими листками шумлять старі ліси, Десь линуть над вершками таємні голоси. Вітри лісам шепочуть казки зелених гір, Тихесенько бренькочуть на струнах срібних лір (*Д. Загул*). 11. Флейтою плаче серце до вас, Сопілкою схлипує: Покинуті. Пасерби долі. Любі. Рідні. Безвольні. Зараз не вперше, а в сотий раз Я одкриваю для вас Десятилітні болі мої На рідній чужині... (*Д. Загул*). 12. Покладу на музику зітхання, покладу на музику журбу, наше нерозтрачене кохання, нашу нерозгадану судьбу... Як одної скрипки буде мало для твоїх здивованих очей, я тоді придумаю цимбали із ріки, що поміж нас тече (*Г. Калюжна*). 13. Врешті стаю. Мене спиняє біла піна гречок, запашна, легка, наче збита крилами бджіл. Просто під ноги лягла співуча арфа й гуде на всі струни. Стою і слухаю (*М. Коцюбинський*). 14. Як білі клавіші Живого піаніно Берези музиканта Зачекались. Він їх вже завтра, А, можливо, й нині Торкнеться тепло Спраглими руками. Той березень – Найкращий з музикантів: Як тільки пальці упадуть на клавіші – Проснеться листу трепетна токатта І стане світ Прозоріший, смаглявіший. І відбіліють, Як сніги останні, Всі перші квіти – Тихий полонез, І згаслим звуком Пелюстки розтануть… А він мелодію Нову почне (*О. Чорномаз*). 15. Мажорні гами сум дощів осушать (*С. Охріменко*). 16. Іще пташки в дзвінких піснях блакитний день купають, Ще половіє злотом хвиль на сонці жовта риза (Вітри лежать, вітри на арфу грають); – А в небі свариться вже хтось (*П. Тичина*).

Завдання 31. ***Знайдіть і прокоментуйте прийоми алюзії в наведених реченнях.***

1. Темніли в сутіні кущі, І, заколисуючи тишу, Летіли золоті хрущі В сади з Тарасового вірша. 2. Не себе рятував я, а Слово І не тіло, а душу беріг... От і все. Закінчилися лови. Світ ловив, а спіймати не зміг. 3. І від усього в серці тільки щем, Хоч виплакалось листя під дощем І грім свій камінь покотив на гору. 4. Чужий вогонь, Чужі ідеї Неважко перепродавать І обкрадати Прометея, Де треба Зевса обкрадать! 5. Яблунь спішу насадить серед поля, весною доглянути крони і вірю: впаде мені яблуко в долю, як в долю Адама, як в долю Ньютона. 6. Одної ми долі з тобою, одної. Біда нагинала, життя берегло. О, як ти в дитинстві гасав піді мною, Сільського Пегаса веселе ребро! (З тв. *Л. Талалая*). 7. Вже топиться народ у словоблудді. І змій не спить у райському саду. Сучасні доморощені іуди За менше ніж за тридцять продадуть (*Х. Керита*). 8. Чи був то історичний факт чи тільки легенда, але ясно, що після Голгофи (або саме завдяки їй) людство піднеслось на новий, далеко вищий ступінь свого духовного розвитку (*О. Гончар*). 9. Що бачу я! – Червінці за рядок, Монети за слова, за серце і за мозок!.. А ті

«німі», – немов карасі на брідок: «Д и х н у т ь!!.» – А день, а обрії на грози (*І. Багряний*).
10. «Ні кочерга, ні свічка – так, під настрій…» «Ні, кочерга не свічка!» – й навпаки… Крізь очамрілі диспути підмайстрів, немов крізь пальці, витекли віки (*І. Римарук*).

Завдання 32. ***Прочитайте уривок із статті Ю. Шевельова «На берегах хроніки поточних подій». Праця починається вступом: «Те, що я хочу тут сказати, – не наукова доповідь. Мова йтиме тут про деякі проблеми Радянського Союзу і України, але найменше в світі я претендую на здатність виступати як політолог». Визначте жанрово-стильову специфіку наведеного тексту. Які стилістично марковані засоби визначають індивідуальний стиль автора? Як функціонують тропи в стилістичній системі аналізованого тексту*?**

Війна з книжкою – явище не в наші дні народжене. Але на території від Закарпаття до Курильських островів безмірно посилене і вдосконалене. В усіх формах, що з них назву тільки деякі: сувора й прискіплива цензура, найменша потрійна – авторська, редакторська, власне цензорська; газетні й журнальні рецензії як ще один щабель цензурування; книжка, що якось проскочила між Сціллами і Харібдами внутрішньовидавничих церберів, стає жертвою нападу ззовні і таки опиняється під сімома замками в так званих закритих спецфондах; на кордонах установлюються непрохідні бар'єри для видань, що побачили світ поза кордонами Країни дозрілого соціялізму; в'язням тюрем і таборів вихоплюють перо з рук, а коли якомусь пощастить таки дістатися з пером до паперу, новопосталі рукописи конфіскуються і влягають знищенню. Нічого відмінного не принесли тут пишномовні й порожні гасла гласности. Кількадесят книжок виходять на волю з-за колючих дротів спецфондів, але сама інституція спецфондів височить далі непорушна, як тривають цензура в видавництвах, арешти книжок на кордонах, нищення рукописів в таборах.

Хтось може подумати, що все це – вияв ненависти й зневаги до друкованого слова. Нічого подібного. В основі переслідування книжки лежить любов до неї. Надмір любови, обожнення слова, особливо друкованого слова, надання слову, книзі надлюдської сили. Релігія книжки. Книга – знаряддя Боже, але диявол – антибог, що повторює й спотворює дії Божі, спрямовуючи їх проти Бога й усього Божого в людині, схопив у свої пазурі і цю найстрашнішу, найсильнішу зброю – книжку. Книги поділилися на Божі і антибожі, благословенні й прокляті, дозволені й заборонені. Нищити відречені книжки, душити їх ще перед народженням, палити після народження – це подвиг і спасіння, спасіння себе і всіх співлюдей, оборона людей від спокуси й розтління. Кожна нездійснена або по здійсненні сплюндрована книжка – це прояв чесноти нищівника, це щабель до спасіння, до раю, до вічного блаженства. Це вияв шани й любови до книжки, тієї справжньої, правдивої, корисної. Божої. Соціалістичної (*Ю. Шевельов*).

Завдання 33. ***Прочитайте поезію. Запишіть тропи і поясніть їх стилістичні особливості.***

СОНЦЕПОКЛОННИК

Я – сонцепоклонник. Я – словопоклонник...
Та з мертвих колод не майструю богів.
Нехай дорікає філософ-законник,
Що вийшов я геть із його берегів.
Я вчусь у річок, що підважують кригу,
Ідіть критикуйте весняні річки!..
Я небо вечірнє гортаю, мов книгу, –

І зорі, як букви, стають у рядки.
Слівце помірковане,

Кволе,
Обачне
Мені не годилося там, у бою.
Об Сонце, неначе об коло наждачне,
Я вичистив совість і душу свою.

І слово – назовні,
І серце – назовні:
Дивіться, читайте, –
я вийшов на суд.
Стоїть моя доля, як місяць уповні.
Не знаючи збочень і темних облуд.

Поезія – це не лампадна олива:
Я в неї впускаю космічну добу.
Та тільки почуєте слово зрадливе.
Беріть і карайте...
На смерть. На ганьбу (*М. Руденко*).

Завдання для індивідуальної роботи

1. *Опрацюйте* розділ «Метафора як об’єкт лінгвофілософських досліджень» (с. 5–58) у монографії: Кравець Л. Динаміка метафори в українській поезії ХХ ст. Київ: ВЦ «Академія», 2012.
2. *Доберіть* метафори-заголовки (назви художніх творів, збірок, статей, медійних текстів і т. і.). Наприклад, «Свічадо моря» (Є. Маланюк), «Луна блакитного овиду», «Казка білого інею» (І. Чендей), «Бранець чорного лісу», «Студії під небесним шатром» (М. Дочинець). Поясніть стилістичну доцільність дібраних метафор-заголовків.
3. Запишіть до словника стилістичних понять визначення *троп, стилістичний прийом* і визначення типів тропів із самостійно дібраними прикладами.
4. Доберіть перифрази з одного із текстів (на вибір) й опишіть стилістичне навантаження перифраз.

СИНОНІМИ В СТИЛІСТИЧНОМУ АСПЕКТІ

Контрольні питання

1. Зумовленість стилістичних можливостей синонімів.
2. Принципи класифікації і різновиди синонімів.
3. Контекстуальні синоніми і їхні стилістичні функції.
4. Особливості функціонування синонімів у науковому та офіційно-діловому стилях.
5. Основні функції синонімів у художньому стилі.
6. Прийоми введення синонімів у текст.
7. Фігури, побудовані на основі синонімії.
8. Тропи, пов’язані з явищем синонімії.

Література

Бабич Н. Д. Практична стилістика і культура української мови: Навч. посібник. Львів: Світ, 2003. С. 61–62; 277–282.

Дудик П. С. Стилістика української мови: Навч. посібник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2005. С. 166–169.

Капелюшний А. О. Практична стилістика української мови: Навч. посібник. Вид. 2–ге, переробл. Львів: ПАІС, 2007. С. 76–81.

Коваль А. П. Практична стилістика сучасної української мови. Київ: Вища школа, 1987. С. 37–46.

Пономарів О. Д. Стилістика сучасної української мови: Підручник. 3-тє вид., перероб. і доповн. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2000. С. 55–63.

Стилістика української мови: Підручник / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько; За ред. Л. І. Мацько. Київ: Вища школа, 2003. С. 37–38.

Сучасна українська літературна мова. Стилістика. Київ: Наукова думка, 1973. С. 115–134.

****

Єрмоленко С. Я. Нариси з української словесності: (стилістика та культура мови). Київ: Довіра, 1999. С. 115–121; 256–259.

Карпенко Ю. О. Алонім. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Регушевський Є.С. Перифраз. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Тараненко О. О. Синоніми. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Тараненко О. О. Синоніми абсолютні. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Тараненко О. О. Евфемізм. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Тараненко О. О. Дисфемізм. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Тараненко О. О. Ампліфікація. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Словники

Караванський С. Практичний словник синонімів української мови / 5-те вид., опрацьоване і значно доповнене. Львів: БаК, 2014. XIV+530 с.

Коломієць М. П., Регушевський Є. С. Короткий словник перифраз / За ред. М. М. Пилинського. Київ: Радянська школа, 1985.

Коломієць М. П., Регушевський Є. С. Словник фразеологічних синонімів / За ред. В. О. Винника. Київ: Радянська школа, 1988. 200 с.

Літературознавчий словник-довідник / За ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. Друге видання, виправлене, доповнене. Київ: ВЦ «Академія», 2007. С. 27–28 (алонім), с. 32–33 (ампліфікація), с. 216 (евфемізм), с. 198 (дисфемізм), с. 532 (перифраз), с. 625–626 (синонім).

Новий словник епітетів української мови / С. Я. Єрмоленко, В. І. Єрмоленко, С. П. Бибик; за ред. С. Я. Єрмоленко. Київ: Грамота, 2012. 488 с.

Полюга Л. О. Словник синонімів української мови. Київ: Довіра, 2004. 477 с. (Словники України).

Словник синонімів української мови: У 2 т. Київ: Наукова думка, 1999–2000.

Словник української мови: В 11-ти т. Київ: Наукова думка, 1970–1980.

Словник української мови: У 20-ти томах. Томи 1–14. URL: https://sum20ua.com/Entry/index?wordid=24&page=0.

Завдання

Завдання 1. ***Визначте домінанту (стрижневе слово) в кожному синонімічному ряді.***

Безмежний – безкраїй – безкрайній, безбережний – безбереглий – безмірний – незмірний – неосяжний – неоглядний – неозорий.

Хибний – фальшивий – брехливий – оманливий.

Обітниця – слово – обіцянка – обіщання – приречення – завіт – обрік – зарік – присяга.

Лице – обличчя – вид – образ – фізіономія – фізія – лик – парсуна – морда – пика – мармиза – твар.

Солідний – видний – показний – презентабельний – ставний – статечний – імпозантний.

Норма – правило – засада – припис – узус – регула – закон – заповідь – вимога – канон – установа – принцип – девіз.

Союз – об'єднання – співдружність – федерація – співтовариство – конфедерація – коаліція – блок – ліга.

Ілюзія – примара – мара – мана – омана – облуда – химера – привид – привиддя – видиво – візія – обмара – поява.

Завдання 2. ***За допомогою словників синонімів поясніть, у чому полягає подібність / відмінність значень поданих слів.***

Висота – височина – височінь – високість – підхмар'я – піднебесся – вись; галузь – царина – ділянка; вірний – відданий – незрадливий – постійний; зрубувати – стинати – рубати – валити; історія – минуле – минувшина; кінофільм – кінокартина – фільм – стрічка – кіно; напружений – інтенсивний – завзятий – бурхливий; неспокій – незлагода – хвилювання – сум'яття – занепокоєння; перебіг – плин – хід – течія; повів – подув – подих – порух – порив; поспіх – хапанина – поквап; рухливий – жвавий – моторний – швидкий – меткий – прудкий – в'юнкий – спритний; характерний – специфічний – особливий – своєрідний; харчі – продукти – продовольство – припаси; швидко – стрімко – скоро – хутко – прудко; просити – прохати – благати.

Завдання 3. ***Які функціональні можливості наведених синонімічних пар слів? У яких комунікативних ситуаціях доречно вживати ці слова?***

Взаємини – стосунки; витікати – випливати; власник – володар; талант – обдарова́ння; докоряти – дорікати; збігатися – стікатися; змушений – вимушений; зумовлювати – обумовлювати; мета – ціль; сповнений – наповнений; вчити – навчати;

настирливий – настійливий; власний – особистий; плямувати – таврувати; потрапляти – опинятися; прокидатися – просипатися; противник – супротивник; щастити – таланити; появлятися – з'являтися; притаманний – властивий; замок – кріпость; відкривати – здобувати; зрозумілий – очевидний; звичайний – буденний.

Завдання 4. ***Знайдіть у поданих реченнях лексичні синоніми. Визначте, до якої групи (семантичні, стилістичні, семантико-стилістичні) їх можна віднести. Проаналізуйте стилістичні функції синонімів.***

1. …Мислив я, що кожне серце Має інший ритм одмінний; Інший біль і іншу радість, Інший стук і іншу кров, Що по-різному сприймають Люди явища та речі, Барви, лінії, слова. І чудесно ж це! – гадав я, І відрадно це! – я думав, І прекрасно! – міркував (*М. Рильський*). 2. Я пам'ятаю їх, барвінків, навесні. Цвіли вони, синющі, навісні, Такі блакитні, буйні, небоокі, Такі безжальні і такі жорстокі (*І. Драч*). 3. Наука відкриває нові й нові факти, теорія наповнюється, збагачується, увиразнюється, стає переконливішою і вичерпнішою (*П. Загребельний*). 4. Пропало все – погаснув мій ліхтар... І що ж тепер.... І що ж робити... Кого благать... Кого? Одна вночі, Беззахисна, безсила, безпорадна... Розчавлена надсильним тягарем (*І. Кочерга*). 5. Добра, щаслива усмішка робить маму просто красунею (*О. Гончар*). 6. Хто не любить природи, рідної природи, той живе неповним, збідненим, обікраденим життям (*М. Рильський*). 7. А дракон пожирає очима все перед собою і мете услід вогненним хвостом – фосфорить ним по шпалах, по нетрях, обмацує слід за собою, – чи не тікає хто? (*І. Багряний*). 8. Простоту, яка, взагалі кажучи, є ознакою високого мистецтва, іноді плутають із спрощеністю, примітивізмом, голою схематичністю (*М. Рильський*). 9. Вечір був холодний, з гострим, колючим, рвучким вітром (*В. Винниченко*). 10. А десь за ланами гомонів, затихаючи грім, немов той суворий тато, що навідався додому, нашумів, обмив своїм дітям залякані та заплакані лиця, обдарував усіх гостинцями й пішов собі, буркотаючи, геть, добрий і суворий, і все зеленіло, цвіло й осміхалося услід йому (*С. Васильченко*). 11. Сонце зійшло хоч несміливо, якось боком, погнуте, рябе і несерйозне, але – зійшло. Було воно забите, затуркане, видно, ішло воно здалеку до нас, горобці косо поглядали за ним над жоржинами: зійшло чи обманює, чи, може, знову впаде у дощ? (*М. Вінграновський*). 12. Жовте павутиння доріг, навіяне кругойдучими вітрами. Шляхи невідомо звідкіля й невідомо докіль. Стежки таємні, наче прийдешнє. Хто пов'язав мотуззям шляхів землю з небом? (*Б.-І. Антонич*). 13. Одна з насолод мистецтва – зашифрування, щоб бути розшифрованим, недомовлення, щоб бути інтерпретованим (*Ю. Шевельов*). 14. А дощ гугнявить і гундосить, неначе скаржиться мені, що теж стомився через осінь іти по стернях і багні (*В. Сагайдак*). 15. Можливо, то був дух давно розлитих пахощів, дивно поєднаний із запахом житла, або не розвіяний ще дим якогось ароматичного тютюну, або повільні випари давніх тканин чи килимів, замкнених, може бути, в старовинному комоді, – але Городовський з певністю міг би сказати, що такий пряний запах він чув уперше (*В. Підмогильний*). 16. М'якою, теплою, пахучою, в невидимих квітах рікою безгомінним дрімотним степом текла темна тиша. Боком-боком, ніби крадучись з чорної між зорями хмари, над степом став грізно виходити жовтий, в сірих ґудзах місяць. Увесь він з хмари іще й не вийшов, та білим холодним вогнем встиг з-за горбів підпалити Дністер. І його, і глиняні в стрижикових дірках береги. З Дністра місяць рушив на степ. Підпалив і степ. Все заграло, замерехтіло, спалахнуло срібними язиками, запереливалось: злякались і наче пригнулись кущі, стрепенулася і засвітилась кожна в степу бадилина, кожен камінь, корч і ярок (*М. Вінграновський*). 17. Там у нього, в самім куточку, було гніздечко, де він спав уночі, там було спокійно, тепло, затишно (*В. Винниченко*). 18. Тоді на заході розплющило око сонце. Докладніше кажучи, тільки одна його половина, бо друга вже загрузла глибоко під рисою овиду (*Б.-І. Антонич*). На грані обрію половиною заглиблене в невідомім, половиною опукле над крайнебом [сонце] подобало на великий золотий ґудзик, що ним зістебнуто з собою небо та землю (*Б.-І. Антонич*). Це вечір обсипував крайнебо сивим попелом присмерку. День догоряв на заході золотавим пружком. Вогняний капелюх

сонця, що перед хвилиною накривав західний вершок обрію, здійняла ніч лагідною долонею й кинула його за параван гір, наче в плесо ріки. Тільки полум'янопера китиця блиску стриміла ще короткий час понад овидом (*Б.- І. Антонич*). 19. Десь коло річки крикнула жаба, потім вони заскрекотіли гуртом – не кумкали, а верещали. Таки натягувало на дощ (*В. Шкляр*). 20. Вгору туман піднімається срібний, Хмарками-смужками в'ється; Дощик осінній, уїдливий, дрібний Падає, сиплеться, ллється (*Г. Чупринка*).

Завдання 5. ***Прочитайте текст. З'ясуйте роль синонімів у стилістичному звучанні наведеного тексту. Зразком якого функціонального стилю є цей текст?***

Їх отих, які дихають небом, так небагато… Вони не святкують і не празникують, вони ніби світяться – розумінням, тишею і добротою, але кожен має самосвіт, у якому відлуння минулого перегукується з майбутнім.

Це не ворожіння і не чаклунство, це якесь характерництво.

Замулене часом чи спалене на єретичних вогнищах, заборонене, висміяне, зневажене й втрачене, знання лишилося хіба що у самій мові, – вона скоріше за все нагадує промовистий, символічний, напоєний грозою сон, забутий ще уві сні.

По ньому залишається пам'ять про політ, про ясні кольори і високу тишу, лагідні, теплі очі праматері і твердий п'ястук долі…

Про той самосвіт, у якому судилося бути собою (*П. Гірник*).

Завдання 6. ***Укажіть у поданих реченнях синоніми і позначте їхні відмінності (стилістичне забарвлення; хронологічна маркованість; сфера вживання; семантичні відтінки).***

1. – Юрій! – гукнув він, лежачи над струмком. – Справжній тобі нарзан!.. Покуштуй! (*О. Гончар*). Він жив за твердим розкладом, життям справдешнього спартанця (*Л. Дмитерко*). Палійчук – се кучерявий повногубий хлопець, типовий сільський донжуан (*Г. Хоткевич*). Тепер всяк хам показує натуру, а нам мовчать? Се був би чистий страм! (*Леся Українка*). 2. Буває так: ще темна ніч надворі; ще сон колише землю, як маля, німує небо, і мовчить земля, зірок не видно в тиші непрозорій, – і враз прокинешся (*М. Рильський*). 3. Повторення цієї нескладної церемонії прийняття до Січі перебив прихід Бульби (*О. Довженко*). Другого дня, у суботу, розпочався складний весільний ритуал (*З. Тулуб*). 4. Чуттям з тобою брати ми, Однакову думку плекаєм (*П. Тичина*). Черниш і Сагайда мали рівні звання (*О. Гончар*). Приїхали козаки, Та всі три однакі (*Пісня*). Дім невеликий, але з однаковими вікнами, одностайною краскою на подвірних стінах (*О. Маковей*). 5. Знову дзвеніли, бриніли, сурмили комарі, допікали, дошкуляли, гризли ар'єргард десантного флоту, і це значило, що не забариться й ранок (*Ю. Яновський*). 6. Пішли, куди хто забажав. Еней по берегу попхався, і сам не знав, куди слонявся, аж гульк – і в город причвалав (*І. Котляревський*). 7. Неси до людей всі думки, почуття і слова – І серце твоє не згорить, не замовкне, не згасне (*М. Рильський*). 8. Місяць, якому стільки наполегливої праці присвятили астрономи світу, раз у раз викликає щось особливо фантастичне, таємниче, чарівне, казкове, близьке і разом з тим недосяжне (*М. Рильський*). 9. Розвиднівсь день! Мій тихий путівець, Мій кожен крок Земля благословляє! Землі не треба стоптаних сердець, Вагатися доба не дозволяє. Доріг багато, але шлях один! Ганьба, хто вибрав стежечку-обніжку: Людська Земля – це не двоспальне ліжко! (*М. Вінграновський*). 10. Є у мене три дороги, три путі. Є у мене три дороги у житті (*Т. Коломієць*). Шляхи з ріллею стасувались, стежки у борозни лягли, і скільки віч – непевна далеч в полоні сивої імли (*В. Сагайдак*). 11. Чому ж я тут? Куди ж іще заблудить Безглузда путь і хто остереже? Чужа земля, чужі похмурі люди – Й саме життя, здається, вже чуже (*Є. Маланюк*). Чужі: й земля, і небо тут, і люди, І місяця золото-срібний ріг. Життя давно, як божевільне, блудить По манівцях заплутаних доріг (*Є. Маланюк*). 12. Нещира, вимушена, насильна оригінальність – це зворотний бік банальності (*М. Рильський*). 13. Пес і сам не знав, чому весь цей довгий день плететься за старою жінкою узбіччям жвавої перевантаженої траси (*Люко Дашвар*). Із

жалем глянув на безпечні кущі, побрьохав за людиною вслід (*Люко Дашвар*). Та пес був псом, зголоднів украй, тому подерся крізь кущі до людини, зашкандибав поряд, дивився їй в очі благально: дай… (*Люко Дашвар*). 14. Денис Черненко «тонув». Він ішов на дно швидко і стрімко, мов рибальський гумовий човен, пробитий гострим шматком прибережного корча. Потопав, наче найбільший у світі корабель «Титаник» серед нічного океану під час свого першого і єдиного рейсу. Гинув на очах у двадцяти хлопців та сімнадцяти дівчат (*А. Кокотюха*). 15. В обидва кінці дорога захаращена, залізна ріка спинилася до крайнеба, те, що тільки-но летіло, двигтіло, мчалось і стугоніло, зараз стоїть нерухомо, розпікається на сонці, виповнивши повітря духом гарячої гуми, лаку, бензину (*О. Гончар*). 16. Скоро заюжить серпень, затягне степові виднокола курявною сухою каламуттю, – наприкінці літа, як і напровесні, знову приходять в цей край і вітри, і вихори, і курявні бурі… Погасне степ, побуріє, злиняє, осінь роздягне посадки, шквиря-зарійниця покотить мряку полями, хуга засвистить поземкою по твоїм вкритім ожеледдю степовім океані. тісним, безобрійним стане світ, все потоне в туманах, в дрібних моросяних дощах… А поки що – небосхили ясні (*О. Гончар*). «Нема цісаря, нема панів, кожний тепер вільний!» – великими літерами стояло на небосхилі (*Ф. Потушняк*). 17. Саме у тому місці неба, звідки повівав свіжий, ранішній вітрець, підіймалося понад обрій сонце (*Ю. Опільський*). Здається, знову буде недорід: Земля без снігу, а морози добрі. Зблід Обрій… (*Є. Плужник*). День дозрівав, як золотий горіх, Було йому між овидами тісно (*Х. Керита*). 18. А як осінь багряна в сади завіта, То й далекі дороги лягли (*Т. Коломієць*). Не будь, моя пісне, мов листя, Що осінь багряна зірвала (*Т. Коломієць*). Пломеніють на білому папері Пелюстки небачено червоні (*Т. Коломієць*). Жовті й червоні попруги, руді цятки, блакитні сутінки, голубі, сизі померки вовтузилися, клубилися, плуталися, переливалися, заходили одне на одне, танули одне в одному (*Б.-І. Антонич*). На Чорному морі є острів суворий, німий; червоная скеля на буйнім зеленім роздоллі одна піднімається вгору червоним шпилем (*Дніпрова Чайка*). Велике криваве сонце скочувалося за темно-сині вали хмар (*Б. Лепкий*). 19. Дивовижа, містика, чортівня якась: там, де ніби ж то кожен сантиметр землі начинений спресованим вогнем і смертю, коняка, накульгуючи, спокійно просувається крок за кроком і, всупереч всьому, не гине – нагнулась, мирно щипає між мінних дротиків свіжу, соковиту траву... (*О. Гончар*). 20. – Діно, мені потрібна адреса Германа, – кажу тихо, та помічаю: молодий мужчина за столом на мить завмирає, відривається від мобільного, дивиться на мене (*Люко Дашвар*). Я зрозуміла те ще в теплій сирості квартири на Нивках, коли він раптом забув про свій мобільний, застиг, дивиться на мене довго (*Люко Дашвар*). Начепила ліхтарик на лоба, озброїлася електрошокером, вийшла надвір і остовпіла: посеред двору стояла стара жінка (*Люко Дашвар*). 21. А далі, на виднокрузі, простяглись гори, руді, спалені сонцем, обвіяні вітром, сумні, мертві й безлюдні (*М. Коцюбинський*). Десь далеко, край небосхилу, здіймалась сива імла, виповняла повітря… (*М. Коцюбинський*). Ось поминув він останню хату, ось розкинулось, аж до самого небосхилу розляглося засипане снігом поле... (*М. Коцюбинський*). Осіннє сонце сідає за горою, на обрії стає червоно, як у горні, білий туман котиться ярами та видолинками… (*М. Коцюбинський*). І тих... і тих... уже немає, І чуженіють небокраї, стоїть облогою зима (*Л. Талалай*). Заходить сонце і небесна голубизна Багрянцем криється по самий небокрай (*П. Косенко*). День не погляне, не промовить, йдучи військовим кроком В ніч. За сутінь западає овид… (*М. Зеров*). І дальній обрій знов покаже Забутий шлях у далечінь (*Н. Лівицька-Холодна*). 22. Штефан дивився на людське тирловисько і нехитро думав собі, що от … усі ці війни, революції, всі світові завірюхи проминають, а ярмарок – неперебутний. Вічний… Штефан був у січових стрільцях, воював і на Великій Україні – боронив Київ, потім відступав до Проскурова, перебув табори в Румунії і Польщі – скрізь, щойно втихали бої, люд збирався на торжища, хто – аби вижити, інший – побільше на біді урвати, але то було, як казав якийсь, саме життя. Нервові, несамовиті були ті базари, як і світ довкола (*В. Портяк*).

Завдання 7. ***Визначте стилістичну доцільність уживання синонімів у наведеному тексті. Знайдіть контекстуальні синоніми і поясніть їх стилістичне навантаження.***

Все в цьому портреті пронизане червоним кольором: стіна, крісло, тростина, що її тримає чоловік, стіл, книги і, здається, навіть саме повітря. Але яка ніжна, ненав'язлива, спокійна ця червона повінь!

Вона стелиться рівно, м'яко огортаючи постать людини, відсвічуючи на лакованому дереві крісла, роблячи тіні глибокими, вишнево-брунатними. Червоний колір тут – не символ муки, полум'я пролитої крові. Це колір тепла і любові, колір людської доброти.

Художники першої половини XIX століття часто використовували якийсь домінуючий колір, щоб підкреслити характер, настрій свого персонажа, його вдачу, своє ставлення до нього.

З червоного простору на нас спокійно і розважливо – хоча, здається, з ледь помітним докором – дивиться чоловік середніх літ. Може, саме цей погляд і «притишує» червоність полотна. У виразі обличчя, особливо у проникливому вивчаючому погляді світло-карих очей, у нахилі голови, в задумі читається романтична вдача.

Це Василь Андрійович Жуковський (1783–1852) – один з основоположників російського романтизму.

Скромним, замисленим, навіть, здається, трохи сором'язливим змалював п'ятдесятип'ятирічного Василя Андрійовича Жуковського Карл Брюллов, художник-романтик, видатний майстер російського малярства першої половини XIX століття. Ніякої чиновницької пихи, чванства, погорди у постаті, у виразі обличчя. Художник зобразив свого друга (Брюллов і Жуковський були однодумцями, щирими приятелями) не «статським радником» (саме таку офіційну посаду обіймав поет), а передусім мрійником, ліриком.

Один романтик малює іншого... Що може бути прекрасніше у творчості! Здається, ніщо не промовляє у цьому портреті про драму, про хвилюючу подію, до якої були причетні і Брюллов, як автор портрета, і зображений на ньому поет. Адже саме за кошти, виручені від продажу портрета В. Жуковського, було викуплено з кріпацтва генія української поезії Тараса Григоровича Шевченка (*Д. Степовик*).

Завдання 8. ***У наведених реченнях укажіть загальномовні і контекстуальні синоніми, визначте синонімічні ряди. Обґрунтуйте стилістичну доцільність синонімів.***

П'ять років розділяють Гоголя і Шевченка. Справді чудом було, що двох таких геніїв дала світові безмовна, безправна, поглумлена царатом Україна, яка для оборони своєї душі тільки й мала красу мови та пісні! (*О. Гончар*). 2. Читаю Пікуля «Фаворит». Багатюще знання історії. І водночас – шовінізм брутальний, махровий, неприхований. Виправдання віроломства Катерини щодо Січі і навіть незрозуміле в устах письменника злорадство (*О. Гончар*). 3. Людина не завжди може обійтися без допомоги. Іноді потрібна й не поміч, а поштовх, нагода, зачіпка (*П. Загребельний*). 4. Без меж і стін, що тиснуть, станеш тут, бродяга, волокита, шалапут (*Б.-І. Антонич*). 5. Ніч темна, олив'яна, зимна, люта, чорна, лиш вітер обертає хмар важенні жорна (*Б.- І .Антонич*). 6. Спалився вечір елегійний, зів'яв, мов пісня, спопелів (*Б.- І. Антонич*). 7. Спочине серце під крислатим кленом, порине в море трав зелене, і тільки пісня вільна, спіла, жива, нестримна, горда, сміла ітиме далі вже без мене (*Б.-І. Антонич*). 8. Бо вабить, бо манить, бо надить, бо вічно займає в полон життя, повне чару, принади, блищить із зрадливих заслон (*Б.- І. Антонич*). 9. Світ великий, безмежний, широкий, не обняти думками його (*Б.-І. Антонич*). 10. Світ безкраїй, безмежний, широкий, має тисячі, тисячі міст (*Б.-І. Антонич*). 11. Світ багатий, розкішний, привітний має тисячі, тисячі міст (*Б.-І. Антонич*). 12. Нічого цього більше не буде, надивляйся на свого сокола востаннє, бо мине час і все зникне, розтане, облетить, як цвіт з весняної вишеньки, – нікому ще не вдавалось затримати його, той цвіт, надовго, навічно… Радість визволення і біль розлуки – все змішалось, все клекоче в душі, а коли відклекоче, що тобі зостанеться,

дівчино? (*О. Гончар*). 13. Звикли завтра все людці робити, плентатись помалу до мети. Звикни лиш робити все сьогодні, і до неї прийдеш перший ти! (*Б. Грінченко*). 14. М'якою, теплою, пахучою, в невидимих квітах рікою безгомінним дрімотним степом текла темна тиша. Боком-боком, ніби крадучись з чорної між зорями хмари, над степом став грізно виходити жовтий, в сірих гудзах місяць. Увесь він з хмари іще й не вийшов, та білим холодним вогнем встиг з-за горбів підпалити Дністер. І його, і глиняні в стрижикових дірках береги. З Дністра місяць рушив на степ. Підпалив і степ. Все заграло, замерехтіло, спалахнуло срібними язиками, запереливалось: злякались і наче пригнулись кущі, стрепенулася і засвітилась кожна в степу бадилина, кожен камінь, корч і ярок (*М. Вінграновський*). 15. А до вікна припадає гілля – тужить, побивається своїми жалями. Хмари в небі, як хвилі – вирують, вергають валами; горить між ними місяць, як вершок золотої скелі серед моря, горить, бризками сипле. А вітер ганяє, а вітер гасає – шматує, ламає те бідне, обшарпане дерево, безвісти листя односить. Утомиться, притихне на часинку, далі зашумить, загуде люто-люто; брязне гіллям у шибку, ніби шпурне мені межи тихі стіни оберемком нових спогадів, свіжіших жалів (*С. Васильченко*). 16. Оголились долини й горби, Зникли квіти і щезли гриби, Од модрин золота кушпела Вже стежки лісові замела. Та погляньмо на буки старі, На замшілі важкі конарі; Притуливши крило до крила, Темносизі сидять голуби. Їм розмову й ходу нашу чуть. Та вони не злетять, не втечуть: Це ж бо гливи незрушно-німі, Що на буках ростуть узимі (*І. Качуровський*). 17. А генеральний суддя спитав: – Ти чув, Скубенку, як оцей паливода і байдебура, котрого звуть Мамаєм, та лаяв презацного володаря обох берегів Дніпра – від Сану аж до Дін, владного гетьмана Київського, Мирославського, Переяславського, Чернігівського, Волинського, Львівського, Полтавського, Пирятинського, Бердичівського, Вінницького та інших черкаських земель, гетьмана Війська Запорозького Низового, – тож чи ти чув, пане підскарбій, як оцей галабурдник і харциз лаяв ясновельможного пана гетьмана? Чув? (*О. Ільченко*). 18. Були і в тебе Кобзарі – гудці народні, Що співали – віщували Заповіти благородні, – А проте тієї сили, Духу, що зрива на ноги, В нас нема і манівцями Ми блукаєм без дороги!.. Де ж того євшану взяти, Того зілля-привороту, Що на певний шлях направить, – Шлях у край свій повороту?! (*М. Вороний*). 19. П'ятий день він ішов. Не йшов, а гнав, як молодий гордий олень, гнав навпростець, ламаючи хащі. Вирвавшись із пазурів смерті, він летів, як на крилах. «Воля! Воля!». Широко роздимаючи ніздрі, він захлинався нею на бігу, розривав грудьми зелену стіну (*І. Багряний*). 20. А ранок стояв сонячний, мерехтливий, запишаний перлами і веселковими барвами. Усміхнений, золотий ранок (*І. Багряний*).

Завдання 9. ***Знайдіть у тексті синоніми. Чи виявляють вони однакову емоційно-експресивну оцінку ситуації?***

О, яке щастя!

Спомин при читанні книги

31.01.2013. Читаю повість життя – «Третю Роту» Володимира Сосюри. Переповнений ніжними почуттями в спогадах про своє дитинство, рідне село Третю Роту, 62-річний поет, битий, цькований, ламаний комуністичною духовною катівнею – СССР-ом, вигукує в тому ж СССР-і в пароксизмі патріотизму:

«…Коні несуть дядьків у бідних свитинах, з суворими і засмаглими лицями під золотими брилями…

Це – мої дядьки, це – моя Україна…

Яке щастя, що я – українець, що я син моєї прекрасної і трагічної нації».

Пам'ятаю його в 1954-му і в 1955-му роках, як він двічі приходив до нас в університет у Києві на творчі зустрічі в переповнену актову залу, як читав наизусть свої ліричні вірші високим, притишеним, сумовитим голосом, у такт похитуючи опущеною збоку трибуни лівою рукою:

Коли потяг у даль загуркоче…

Смаглявий, з красивими рисами обличчя немолодий уже чоловік. З отакою Україною в серці, про яку не міг нам тоді сказати з трибуни, але сказав у воєнному 1944-му році віршем-вихлюпом тієї ж любови, віршем-заповітом: «Любіть Україну», і ми цей вірш пам'ятали й при імені «Сосюра» подумки проказували полум'яні поетичні рядки-заклик, трепетні слова, промовлені із серця Поета в наші молоді серця.

А в 1956 році прийшов до нас у ту ж битком набиту залу ще молодий Олесь Гончар, моя жива легенда, і в щирій бесіді з нами назвав вірш Володимира Сосюри «Любіть Україну» геніяльним. Це було відразу після 20-го з'їзду партії, після «розвінчання культу Сталіна».

Після нищівної, цитованої по всіх хрестоматіях, комуністичної критики улюбленого поета за цей вірш почути таку високу оцінку його, вимовлену публічно, на повен голос авторитетним письменником, було для багатьох із нас оптимістичним щастям.

…А гарно ж сказав наш поет:

«Яке щастя, що я українець, що я син моєї прекрасної і трагічної нації!»

О, яке щастя!.. Болюче, тривожне, яке живосилом видирає з наших рук, вибиває з наших сердець з неслов'янською жорстокістю угро-фінська Москва.

Та хай хоч як лютують московські людолови, а ми вистоїмо, бо з нами Бог і з нами наша українська свята правда на землі!

Читаю далі щиру книгу поета-патріота (*В. Захарченко*).

Завдання 10. ***Прочитайте тексти. Дайте характеристику смислових відтінків і стилістичних властивостей синонімів.***

I.

Навіть пори року зміщуються до невпізнання. Часто посеред зими зненацька видається сонячний день, потечуть струмки, заголубіє небо, пронизливо запахнуть бруньки дерев, у повітрі мовби розіллється образ весни, і вже не знаєш, чи ще зима, а чи настає весна; а то рання осінь ударить приморозками, дихне загрозливо й похмуро, і знов дивуєшся, але тепер уже злякано щулячись, готовий наставити руки, аби не пустити передчасної холоднечі. Така сама мішанина панує і в роках – тяжкі, нестерпно довгі, нещасливі вдираються в ряд благополучних, мов злий, холодний вітер, усталений хід подій різко порушується, людина, розгублюючись, втрачає на час справжню міру речей, вищий порядок уже не панує в її світі, вона губиться серед безміру часу, події вмирають у його океані, лишаються тільки їхні образи, іноді виразні, точні, мов на гравюрі, а іноді вельми приблизні, розмиті, примарливі (*П. Загребельний*).

II.

Густа імла село заволокла, заслала світ. Виє, крутить, мете. Завіями заносить, перевіває дороги, буруни намітає, кучугури. Сніговий вихор із свистом мчить вуличкою, б'є в хату, січе в лице. Тріщать дерев'яні закутки. Ревище стоїть надворі.

Зима довго не хотіла стелитися, а тоді як закуріло, завихрило – світу не видно. Котить, верне, нагортає перемети, заносить вулиці, хати.

На просторі є де розгулятися хуртовині. Між лісами, серед поля на пагорбі, вздовж шляху стоять могутні тополі. Сюди і збіглися всі польові вітри, що вирвалися з ярів, балок, мов озлилися на весь людський рід, зітнулися на самому шляху, сичали, бушували, шаліли...

Позалипали кожухи, хустки, бороди. Людська ватага вперто стримувала лютий натиск вітрів, одкидала з дороги сніг. Сніг пухкий, не злежався, вітер б'є, курява дихать не дає, люди невтомно дерев'яними лопатами розвівали перемети. Якби хоч дуло в один край. Вихор крутився між тополями, засипав очі, гасав уздовж шляху, замітав розкидану дорогу, навівав кучугури (*К. Гордієнко*).

III.

Тайфун гнався за своїм неслухняним вітриськом, запеклий і нещадний, і навалився на берег, на місто, на готель, на Маріїн прихисток. Вило, стугоніло, грюкотіло, накидалося з дикою ненавистю, так ніби всі прокляття й зло світу зібрано докупи й пожбурено сюди. Клекіт космічних сил, урагани всесвіту, збурення міжзоряних просторів – все холодне, байдуже, безжальне, вгризалося залізними зубами в покрівлю готелю, в стіни, мовби сама рука долі, тяжка й невблаганна, з камінною понурістю била й била в будинок, в людей, у їхні серця. Може, так кінчається світ? (*П. Загребельний*).

Завдання 11. ***Визначте прийоми введення* (*порівняльний прийом, протиставлення, нанизування*) *синонімів у наведених реченнях*.**

1. Ягнич попрямував просто до своєї майстерні. Хоч зазирнути, хоч одним оком глянути – скучив за нею. Бо це ж його кишло, його домівка (*О. Гончар*). 2. Я пішов у темний ліс, ні, не пішов: поліз житами (*У. Самчук*). 3. Горобчисько і той за вікном не пищить, не цвірінькає, співає натхненну свою горобецьку осанну (*У. Самчук*). 4. Вода ще налягала, втягувала, валила з ніг, але найстрашніше було вже пройдено (*О. Гончар*). 5. Навіть не пройти, а промайнути (*У. Самчук*). 6. Почувши недоречний белькіт про «земляка» і якісь Ромни, молодший лейтенант стрепенувся, найоржився, накукурічився, видовжив тонку шийку, вп'явся в Осеницю гострим, як багнет руської трьохлінійки, поглядом (*П. Загребельний*). 7. Шукав [Художник] таких фарб, щоб не линяли, не боялись часу. Зовсім нелинючих. Вічних. А щоб не линяли, для цього нібито треба ще й доброго, якогось особливого, найчистішого воску (*О. Гончар*). 8. – Лопай, нечиста сило! – Я вже сказав: ми не лопаєм, а годуємось, як і належить людям благородним (*О. Ільченко*). 9. Ми всі – проти містики. Бо що таке містика? Суцільна темрява, як кажуть вчені люди, обскурантизм, пережиток, відсталість, приниження й деградація людського розуму (*П. Загребельний*). 10. Нині вночі ходив один попід вікнами, горлопанив, аби його впустили переночувати. Кричав: не маю де спати, ноги змерзли (*С. Андрухович*). 11. Рома незбагненно довго повзла від виходу з метро до церкви Миколая Притиска. У напрямку Флорівського сунули зсутулені жінки, щільно замотані чорними хустками так, що назовні стриміли тільки їхні сповнені осуду рильця (*С. Андрухович*). 12. На Михасі був теплий овечий лейбик, шалінова хустка і хромові чобітки, до яких налипала в'язка земля. Вона мовби хапала Михасю за ноги, не пускаючи в небезпечну дорогу, хоч для неї тепер безпечних доріг не було. Але щось Михасі підказувало, що ось цей путівець серед поля дає їй більшу надію, ніж широкий гостинець, що вів до Тернополя (*В. Шкляр*). 13. Осінній дощ сіє і ниє і дзвонить, Бездушний, холодний, невпинний, безсонний (*Г. Мазуренко*). 14. До покою, з лоскотливим сміхом, не вбігла, не впливла, а шугонула райською птицею вісімнадцятилітня пані Роксолана Купа, прибрана в найлуччі строї, – чи не в десятку разків доброго намиста, тобто щирих коралів, вся в перлах та діамантах, які безславно мерхли, спорячи з її прегарними очима, що вигравали сяйно, освітлюючи її зашаріле й без того, зовсім іще юне обличчя дівчинки, що передчасно стала молодичкою (*О. Ільченко*). А ти, Жупане? – спитав суддя, прийнявши присягу в ставного хорунжого. – Ти чув, як Мамай нашого гетьмана ганив, обмовляв чи неславив, кобенив чи паскудив? Ти чув? (*О. Ільченко*).

Завдання 12. ***Прочитайте уривок з оповідання П. Загребельного «Печеніги». Знайдіть у тексті тропи і поясніть, із якою метою вживає їх автор. Котрі із тропів пов'язані з синонімами*?**

Професор згадував своє довге і неспокійне життя і здригався вже й не тілом, а душею, тяжке почуття покинутості охопило його, безсилля й беззахисності перед усім світом. Все життя в битвах. З невігласами, зі зневагою, з байдужістю, з обмеженістю. [...]. Коли б жив тисячу років, то ще б нічого. Але життя обмежене, і сили твої так само обмежені. А треба було пережити часи, коли про твою науку дехто не хотів і чути, відмахувався, мов од надокучливої мухи. Треба було пережити випадкового чоловічка, що вискочив у керівники наукою, мов реактивний стартувальник, і почав рясно сипати заборони, мов кукіль у

пшеницю. І Київської Русі не було, і Запорозької Січі не було, і навіть слів Маркса про козацьку республіку не було. Професор Гринько зміг тоді пробитися до того реактивного стартувальника, хоч і зневажав його тяжко й навіки, і спитав:

– А я, по-вашому, був коли-небудь? Ось я стою перед вами, років мені удвічі більше, ніж вам, все життя я вивчав Київську Русь, а тепер ви заявляєте, ніби не було її, і забороняєте вживати ці слова. А як же зі мною – був я чи не був?

– Я вас не знаю, – холодно сказав стартувальник.

В зарозумілості своїй він вважав, що його куцими знаннями чи небажанням знання вичерпується істина.

Але людина, хоч як високо підскочить, однаково кінчається, наука ж не кінчається ніколи. А з нею ті, хто несе її, б'ється за неї, віддає всі сили і життя ціле. І як можна позбавити людей знань, обмежити їх тільки найпримітивнішим, звести їхнє життя до найпростішого існування? В тілі людини 639 м'язів. Всі вони повинні мати навантаження, коли людина хоче бути здоровою. Суспільство теж має тисячі таких духовних м'язів, які потребують навантаження для їхнього розвитку й функціонування. Без цього не буде духовного здоров'я народу (*П. Загребельний*).

Завдання 13. ***Визначте в поданих текстах тропи і фігури, побудовані на основі синонімії. Дайте визначення цих стилістичних прийомів.***

Відсиніло, відсміялось, відщасливилось,
Марою спливло у далечінь...
Чи мені це здалося, чи мені приснилося,
Чи мені привиділось у вечірню синь,
Що пливем незнані ми, як зоря, невивчені,
В мріях лиш у мріях, без чужих прикрас...
У дороги сизії, як думки нескінчені,
І лиш батько, мати, вітер знають нас (*М. Вінграновський*).

Сіріє… Синіє… Світає…
Зоря розтала, як друбок,
І хтось по ниточці сотає
Цю чорну ніч… Тугий клубок
Летить в космічну потеруху.
А я ніяк не осягну
Цей планетарний посвист руху
І цю ранкову тишину… (*Л. Костенко*).

Сумно скінчилася й еллінізація приазовських греків. З ними відбулося те саме, що й з українцями: більшість грецьких діячів духовності репресовано. І хоч за нашими греками стояла славетна етнічна батьківщина, колиска світової цивілізації, проте вони були відділені від неї залізною завісою. За умов відриву від Греції та від літературної новогрецької мови приазовські греки продовжували розвивати культуру, зокрема літературу на основі румейських говірок. Але твори румейських письменників не ставали надбанням усього місцевого населення, яке не мало після репресій 30-х років ні шкіл, ні газет, ні театрів (*О. Пономарів*).

Чи ти коли роздумував про білу, мармурову класику зими, про досконалу гармонію простих, дорійських форм снігового вбрання? Чи ти дивувався з молодечої готики весни, коли все струнке, шпилясте, внебозривне, коли все підноситься, росте, прямує вгору? А могутній розгін ренесансу літа, пори широких, кручених, лагідних, повних, спілих форм? Вкінці з черги бароко осені – химерне, казкове, поплутане, неправильне, нерівномірне, нерівноположне, неодноманітне, багатобарвне, багатоформне й багатотонне. Повінь

прикрас, орнаментів, позолочення, гарячі, ситі кольори. Півтони та чвертьтони… і якась нудьга. Знеохочення, пересит вражень, наче в людей, що багато пережили. Будівництво сучасся знову вертає до простих, прямовисних, могучих постатей без орнаментових витребеньків. Архітектура, майбуття, може, нагадуватиме непорочним склом дорійський мармур зими. Колесо природи й мистецтва є замкнене й обертається (*Б.-І. Антонич*).

Навпаки, життя заплітає нас у складний коловорот вражень та подій, веде на перехресні стежки колишнього, сучасного та прийдешнього, каже розбирати нам поплутані сліди минулого, пізнавати заслонені дороговкази теперішнього й відчитувати нечіткі знаки майбутнього. Кладе нам перед очі нерозбірну мережку, ускладнює кожне найпростіше, найзвичайніше явище, заслонює мерехтливими змінними брижами таємну тривку глибину, показує в нутрі кожної речі незбагненну загадку й лишає нас самотужки. Бунтується проти цього наша вдача, наша снага, наша кебета, наш підсвідомий гін. Ні, ми не будемо розмотувати ниток, розкутувати плетива, розплітати нерозгаданих вузлів, розв'язувати загадливих ключок, розшифровувати тайного письма. Ми гострими молодими зубами розчавимо твердий горіх загадки життя (*Б.-І. Антонич*).

Завдання 14. ***Знайдіть у наведених текстах індивідуально-авторські перифрази. З'ясуйте їхні стилістичні функції.***

1. Місяць – димчатий шмат плазми – у подертому хмар'ї… (*О. Гончар*). 2. ... лиш дуб – рослинний лев, над лісом, гордий і скупий монарх підводить вранці сонця жезл над марнотратним світом (*Б.-І. Антонич*). 3. Горбате диво, привид Азії, сумирний жовтий страхолюд, з якоїсь придбаної оказії – іде під вербами верблюд (*Л. Костенко*). 4. Місяць – щербате циганське сонце – вибився з-за хмар й став над степом у західній частині неба; десь далеко в той бік горять стерні за балкою, хтось підпалив, і видно, як величезні багрово-бурі валовища диму, освітлені місяцем, вирують, важко стеляться низом (*О. Гончар*). 5. Знічев'я дивимось і дивимось на працюючі мигавки, на ті дивні лічильники спиненого часу. Щось фатальне є в них, нікому не підвладне, тривожне, позачасове (*О. Гончар*). 6. … Вільний, заллятий сонцем Славутич, він більше, ніж небо, світить тут людям своїм простором (*О. Гончар*). 7. Іду в полях. Нікого і ніде. Півнеба захід – золото червоне. Я йду, і одуд стежкою іде, моїх полів маленький чичероне (*Л. Костенко*). 8. Бджолине поселення трохи аж схоже на нашу слободу: вулики стоять, мов хатки, чепурненькі, в усяку пору повні життя, оповиті духом таємничості (*О. Гончар*). 9. Дніпро, старенький дебаркадер, левино-жовті береги лежать, на кігті похиливши зелену гриву шелюхи (*Л. Костенко*). 10. Весь остаток сили, Всю душу він зосередив в очах, І очі ті послав у даль безмірну, Туди, де в пурпуровому промінні Купавсь величний, ясний город божий, Де рай виднівся (*І. Франко*). 11. Підіймається сонце, пала Вся небесная стеля, І стоїть на молитві Мойсей Нерухомий, як скеля (*І. Франко*). 12. Холодом осінь війнула. Північний вітер на кончівських луках гуляє, небо на заході червоніє студене якесь, полярне. А над лісом молодик завис – ятаган турецький (*О. Гончар*). 13. І зламалось. І вже ні зростить, ні склеїть. Дні проходять, як риби на темному дні. Прямокутник блакиті в проваллі Бродвею. Хвилі каменю й криці. Безсонні вогні (*Є. Маланюк*). 14. Сьогодні вже не так, не так: складнішає життя, і, наче чорний стяг, шумить над серцем кожна ніч, і місяць – мідний птах, таємна рожа неба, лампа поетів та сновид веде мене в сріблистих снах зигзагом мрії та безумства понад безодню світу (*Б.-І. Антонич*). 15. Гості з моря – білосніжні чайки-реготухи – кружляли над водяними дзеркалами, вільно сміялись в повітрі (*О. Гончар*). 16. Тепер ми знову над морем, і знову паші очі бродять по синій пустелі, але в мене є певність, що вони й там стрітися можуть (*М. Коцюбинський*). 17. Та, може, вітер, трубадур осінній, Від поля співом мудрим пропливе – Про те, що сховано в малім насінні Життя нове! (*Є. Плужник*). 18. Коли промінчик днини розтає, Старі дуби співають про Чугайстра, І ходить місяць, жовточубий майстер, Та по зорі деревам роздає (*Х. Керита*). 19. Зійшло козацьке сонце – місяць, Степ цвіркунами задзвонив (*Ю. Дараган*). 20. Ці люди – від землі і на землі, Немов святі. Хіба що замість

німбів – Хустинки, та намітки, та брилі. А як старався райцентрівський маестро, Цей фотонестор похорон, весіль... (*Д. Кремінь*).

Завдання 15. ***Поясніть роль синонімів у прислів'ях.***

1. Бідному всюди біда. 2. У поганого та недоброго чоловіка жінка завжди нерозумна. 3. Лихо якщо не вморить, так спотворить. 4. Хто нужди не бачив, той щастя не знає. 5. Від напасті полу вріж, а тікай. 6. Нещастя ніколи само не ходить. 7. Щастя має ноги, а біда – роги. 8. Де багато шуму й гамору, там мало толку. 9. Горить, палає і втоми не знає. 10. Не поле родить, а нива. 11. Як підмурок кріпкий, то й будинок міцний. 12. Де можна в лантух, там мішка не треба. 12. З нього ні діла, ні роботи. 13. Косо, криво, аби живо. 14. Переливає з пустого в порожнє. 15. Не лукав, не хитруй, а добре працюй. 16. Стукотить, гуркотить, комар з дуба летить. 17. Горе тільки рака красить. 18. Часом з квасом, порою з водою.

Завдання 16. ***Прочитайте тексти. Прокоментуйте стилістичний ресурс лексичної синоніміки в наведених текстах.***

І. На війні перед тобою щомиті постають справи конечні, і для душі немає ні розслаблення, ні туги, ні нездійсненного. І це тому, що смертей там завжди більше, ніж життя. Дивно, але він уцілів. Било в танк твердо і страшно, гриміла смерть над ним і тупо вдаряла йому майже в саме серце, він вижив. Але ті удари боліли в серці більше й більше, війна не відходила від нього, стояла біля узголів'я і – диво! – вела за собою геть незбагненне, не властиве їй, вороже й чуже.

Всі ці роки дедалі частіше й болісніше приходила в його сни біла ніжна постать, виникала некликана й незвана, ласкаво усміхалася йому, огортала і обвивала його м'яким серпанком, тихо вела за собою, і він слухняно й безтямко йшов за нею, мовби провалюючись у солодке небуття, щоб опинитися самотнім і покинутим у безнадії розпачу і туги. Зворушливо-ніжне видиво з чарівливо-легкою, як шовк, постаттю, з ласкавою усмішкою, що пливла в просторі, тонка й прозора, мов ранковий туман під сонцем, виникало завжди несподівано й нежданно, в мандрах і вдома, короткими літніми ночами і взимку, в знеможеності й нестомі, і щоразу кликало за собою, вело і вабило, а тоді тихо щезало в глибинах сонної уяви, лишаючи в душі Колядки тяжку тугу, самотність, покинутість і сирітство.

Самотність людина ще може подолати, але покинутість і сирітство ніколи й нізащо! (*П. Загребельний*).

ІІ. Інколи писав довгі листи. Переливав на білий байдужий папір увесь полин, що його налило до душі безпросвітне життя. Наливав гарячу кров до холодного чорнила. Складав набряклі почуваннями речення про те, що є самітний, що немає ні одного близького серця, яке б його розуміло та йому співчувало, що його життя є сіре, безбарвне, одноманітне, вилиняле, споловіле, безвиглядне, безвідрадне, безвихідне, безнадійне, що тужить, що скучає, що нудьгує, що ожидає її, щоб приїхала, щоб узяла його із собою, вирвала з кліщів безрадісної щоденщини, повела на широкі води життя. Писав: де ти? писав: жду. У цих рядках, киданих вогнем серця на німі сторінки, був справжнім поетом, а не тоді, коли римував «мадам» і «дам» (*Б.-І. Антонич*).

ІІІ. Несподівано відкрився їй жах коліс. Невпинне, безжальне, вперте обертання. Мовчазна безнадійність руху. Їхала, їхала, їхала… Куди, навіщо? Мов вигнаний дух, загублений у просторі, приречений блукати, тулятися, поневірятися, неспроможний зупинитися, пустити коріння. Людина створена сидіти на землі чи отак їхати безвісти? Досі здавалося Євпраксії, що все її дотеперішнє дванадцятилітнє життя – то добрі колеса. Переїзди з Чернігова до Переяслава та до Києва, а там з одного князівського двору до другого, але то була їзда з надією, з поверненням, там колеса крутилися від нижчого до вищого, від гріха до чистоти, до праведності й святості, від поразок до злетів, там завжди

над нею було лагідне небо її дитинства, були земля і зело, були мамка Журина й ласкаві чеберяйчики, непомітні, але всюдисущі, – тепер усе лишалося безнадійно й безповоротно позаду, а жорстокі колеса безжально, в тупій упертості відвозили її далі й далі від Києва, від усього рідного, від землі й неба, і дороги стелилися ворожі й німі, земля не належала їй, дівчина не належала землі, лишала назавжди світ свого дитинства, а може, то дитинство полишало її, відрікалося від неї (*П. Загребельний*).

Завдання 17. ***До якого стильового і жанрового різновиду належить наведений текст? Вмотивуйте функціонування засобів образності в тексті. Які особливості синонімів у цьому тексті?***

Сулейман I Пишний

(1520–1546)

Думки європейців про нового султана Сулеймана Пишного і правдива характеристика. Прозвання Сулейманове у європейців і в турків.

Європа була легко зітхнула, як почула, що султан Селім Грізний помер. І коли в осиротілій османській державі в одній з елегій, котрі оплакували Селімову смерть, пишно сказано було, що Грізний султан за небагато літ свого панування встиг наробити діл багато, та й, наче вечірнє сонце перед своїм заходом, встиг за короткий час усеньку землю своєю величною тінню обкинути, то європейці – навпаки – втішно були б могли сказати, що Європу ота велична султанова тінь ще, на щастя, не обкинула. Восьмилітнє Селімове султанування подвоїло обсяг османської держави на територіях Азії та Єгипту, не Європи.

З величезною цікавістю і з боязкою надією направляла Європа свої очі на новітнього османського монарха, на молодого султана С у л е й м а н а (потім прозваного «Пишний», Magnificus, 1520–1566), що засів на царгородському троні після свого батька Селіма Грізного. Чи мав би й Сулейман Пишний статися для Європи такою самою грозою, якою от-от готовий був зробитися вмерлий передчасно Селім Явуз? Оце питання захоплювало всіх. Хотілося всім вірити, що молодий Сулейман (йому було 26 років) має вдачу зовсім одмінну од батькової. Наївно думалося, що це натура м'якенька, малодосвідчена, геть не войовнича; одним словом – що на турецькому троні, як переказує ті мрії тодішній політик Паоло Джовіо, «скажений лев залишив собі в наступники лагідне ягнятко».

Котрі, одначе, з європейців жили в самому Царгороді і через те стояли ближче до царгородських двірських справ, ті швидше од інших мусили побачити, як мало скидається С у л е й м а н П и ш н и й своєю благородновеличною, високоцарівською вдачею на якесь малодосвідчене, для всіх покірливе, нікому не страшне «лагідне ягнятко», mansueto agnello. Щоправда, натуру він мав таки справді лагідну, та ніяк не ягнячу, тільки щиро людяну, розумно спокійну, достойну великого падишаха й халіфа. […].

Щодо тієї завойовничої ненажерливості, яка була в Селіма Грізного і якої так лякалася Європа, то Сулейман Пишний, по суті, не мав її. Тільки ж робити сусідам відступки на шкоду османській державі не було в нього ані найменшого бажання і, коли державні інтереси підказували Сулейманові Пишному війну, він твердо й сміливо ішов на війну, – та й його безмаль 50-літнє панування дало Туреччині неабияку військову славу. Один з найновіших істориків мусульманських династій, рівняючи завойовничу діяльність батька й сина, Селіма Грізного та Сулеймана Пишного, влучно скаже на Сулеймана: «Patris fortis filius fortior».

Сучасна Сулейманові Європа назвала його «Пишний» та «Великий», очевидячки, зважаючи на його видатну військову та політичну могутність. Турки так його не прозвали. Вони найбільшу ціну склали султанові за його культурні заслуги та за його мудру опіку над державою й людністю. Їхній титул для Сулеймана Пишного – то «Законодавець», «Сулейман ель-Кануні». А втім, може, не тільки за мудрість, ба й за величаву пишність таки прирівнювали вони його ще й до біблійного царя Соломона, що по мусульманському

зветься «Сулейман», та й нарекли свого падишаха «другий Соломон», «Сулейман ес-сані». Європейці не розбираючи точної ваги цього величання, ще й досі ладні перекладати цей титул, як Сулейман II (*А. Кримський*).

Завдання 18. ***У наведених реченнях із роману М. Вінграновського «Северин Наливайко» виділіть дієслівні синоніми із загальним значенням*** **говорити, мовити.** ***Якими смисловими, емоційно-оцінними відтінками вони відрізняються?***

1. А той, на пагорбі, про щось з гармашами іще погомонів, стріпнув руками, крутнув головою, полою сорочки витер шию й вискочив на коня. 2. Заждіть хвилинку, зачекайте! – прогув Прокіп, у димарі замовкло. 3. Дякуємо, – сказав дід Максим, видобув із кишені солодкого зайчика, зігнувся, тицьнувся вусами в лоб малого й простягнув гостинця. 4. Просили тато і мама, і ми вас просимо до нас на вечерю! – чистим, як сніжок, голосом заговорив малий і розгорнув припеченого калача, закутаного в звієць полотна. 5. А скільки ж їх там на Запоріжжі є? – озвався й собі з кучугури Петро Жбур. 6. Я розтеревенився, а ви, хлопці, – вам аби слухати! 7. Ой Божечки, дідуню, роздягніться! Роздягайтеся, дорогі наші свати і гості, бо я так чи то розгубилась, чи що, вам і не запропонувала! – зажебоніла Докія, й кілька темно-червоних руж, що лишалося іще на рушниках, перелетіло на щоки і їй. 8. З Різдвом Христовим! – ніби до давніх знайомих, випалив двадцятилітній, як і Петро Жбур, прибулець із Острога. 9. За ними, – без мушкетів, мушкети везлися на фурах, – важко перемовлялися жовніри з одвислими під очима мішками. 10. Тоді забалакай з ними ще по-якомусь. По-якому ти ще умієш? Більше не вмію ні по-якому. Аби вмів, то забалакав би. 11. Зак, зак, – б'ючи поклони, прошамкотів дідок-воячок. Я, пане сотнику, я лише вам одному... я вам зараз покажу таке, чого ви не бачили зроду-віку, – хлюпаючи вином з глека на полу кунтуша, заговорив пан.12. Ша, бо почує! – мимрить хтось із старших примар до молодших і знову: 13. Цінь! – цього разу вже певно подала голос із гілля над ним принцеса. 14. – Сестро, сестро, не стріляй – я свій! – проговорив до неї Петро і зняв з голови шапку, аби послушниця краще могла розгледіти його, що він ніякий не жовнір і не татарин. 15. – Та... та... – замимрив Петро. – Наче ні. Наче ні, бо... 16. – Драстуйте! – промовили гості. – Доброго здоров'я! – відповіли скіфи і ми. – А хто ви? 17. – Хто вона, звідки й чия? – прогула з муру ігуменя. 18. – Ці два проминемо і під'їдемо до того третього, – прошелестів Петро. 19. – Та горобець залетів у намет, – іще тихіше продихав Семен. – І цвірінчить... А я його вигнати ніяк не можу... Наливайко ж спить... 20. Так ви з Наливайком є? – не слухаючи про дівчину, – каркнула ігуменя (*М. Вінграновський*).

Завдання 19. ***Проаналізуйте синоніми в наведених текстах. Яка роль синонімів в емоційно-експресивному забарвленні текстів?***

І. Усе жде на нас. Усе існує тільки тому, щоб ми мали що направляти, поправляти, виправляти, справляти, розправляти, приправляти, доправляти, відправляти. Хочемо змінювати, відкривати, здобувати, винаходити, й з тяжкими джаганами йдемо розбивати замки давно відчинених дверей. Бажаємо, щоб усе було простолінійне, рівне, явне, ясне, зрозуміле, очевидне, наглядне, відкрите, мов на долоні.

Навпаки, життя заплітає нас у складний коловорот вражень та подій, веде на перехресні стежки колишнього, сучасного та прийдешнього, каже розбирати нам поплутані сліди минулого, пізнавати заслонені дороговкази теперішнього й відчитувати нечіткі знаки майбутнього. Кладе нам перед очі нерозбірну мережку, ускладнює кожне найпростіше, найзвичайніше явище, заслонює мерехтливими змінними брижами таємну тривку глибину, показує в нутрі кожної речі незбагненну загадку й лишає нас самотужки. Бунтується проти цього наша вдача, наша снага, наша кебета, наш підсвідомий гін. Ні, ми не будемо розмотувати ниток, розкутувати плетива, розплітати нерозгаданих вузлів, розв'язувати загадливих ключок, розшифровувати тайного письма. Ми гострими молодими зубами розчавимо твердий горіх загадки життя. Зашморгнуло нам життя на шию петлю таємниці, але вона не задушить нас, ми її розхристаємо нігтями, розцундримо губами, звільнимо

п’ястуками. Не хочемо розкладати мережива дійсності, ми його розсіпаємо, розсмикаємо, роздеремо на дрібні торочки. Розпорпаємо пальцями глиби невідомого. Коли не можна розплутати сіті, то її потнемо на шкамаття, розтягнемо на малі мотузки, зімнемо нагамуз. Ми не будемо переговорювати з життям, тільки боротися з ним до крові, змагатися до втрати тямки, хоч би прийшло гризти яснами, хоч би прийшло штовхати чолом, колоти лобом у кам’яну безвість (*Б.- І. Антонич*).

ІІ. З сибірських настроїв

Передчасно опалому листю.

У Сибіру, власне, нема осені й весни. Мазне раптом де-не-де пензлем по сумних, принишклих деревах рання осінь і тільки-но гляне на свої жовті та багряні акварелі, як враз усе прибере. І барви, і тепло, і саме листя. Наче хтось насуплений і мовчазний пройшов одної вересневої ночі по тайзі, старанно обминаючи сосни й ялини, і по-діловому обірвав геть усе листя на березах, осиках і черемсі. Та й по всьому… Не шурхотітиме довго під ногами опале листя, бо ось-ось його вкриє перший сніг; не лине з високості прощальне журавлине «кру-кру»: за який день пролетять тут враз дикі гуси й качки, поспішаючи на південь, бо незабаром захвище, завиє пурга; холоне й обривається незакінченою журна пісня на вустах, бо вже сковує кришталеве повітря мороз…

І здається – не вбратьcя вже ніколи деревам у зелене листя, не прорости крізь сніг буйній траві, не цвісти пишно барвистим сибірським квітам – усе замела й поховала розлютована пурга, все затиснув у крижаних лещатах цупкий мороз…

Та чи ж назавжди?

Ні, таки прийде, неодмінно прийде і сюди колись весна! Хай запізниться вона, затримається десь на битих шляхах, поки дочвалає до нас, неборака, хай промайне тут тільки короткою гостею на кілька днів, щоб мерщій уступитися літу, але пусте! Повернуться назад, до холодної непривітної батьківщини птахи, проткнуться крізь талий сніг перші зелені паростки й потягнуться до сонця, випереджаючи одне одного, щвидко зазеленіє, мов випущене на волю, листя на деревах, і ростиме воно невпинно – в ясний, погожий день і в світлу сибірську ніч, і знову оратиме й прикрашатиме матінку-землю людина.

Бо й серед непроглядної осінньої мли людина живе, вірячи в неминучу, хоч і далеку ще весну. Таке воно життя, де все має своє місце і час… Так чого ж журиться в темну осінню ніч, якщо, однаково, прийде колись весна? Якщо навіть не для мене, то для інших, а конче прийде!.. (*Б. Антоненко-Давидович*).

ІІІ. Раптом з-під сонця, що лежало непорушно на західнім похилі неба низько над рискою овиду, наче джерело з-під каменя, бризнула срібна струя. Пляма брудного срібла, зразу невелика, сливе непомітна, стала хутко поширюватися, з кожною миттю більшати, аж блискучою імлою, немов абажуром, прислонила лампу сонця й велике півколо західного небосхилу.

Нагло безшелесна тиша луснула, мов надутий пухир. Грюкіт перекотився лісом, наче повінь. Вітер зірвався, мов кінь з припону, заіржав хрускотом ламаного галуззя, гупнув копитом у піскові галяви й підняв непроглядні тумани куряви, потряс буйною гривою хмар. Зубами хватав сосни, наче стеблини трави, й торощив їх. Хвостом, немов помелом, змітав бовдури хвої. Стрінувши тверду стіну гущі, ставав дуба, підносився вгору й падав своїми грудьми на густе верховіття, що пригиналося, мов під ударом молота. Задніми ногами рив яруги, розпорпував верству чатиння та листя, що обтулювали пні дерев, роздирав одежу моху, що вкривала чорне тіло землі, й сипав високі кучугури. Вихор казився. Ревів, вигукував, свистів, гоготав, голосив, сміявся, грюкав, гутарив, брязкав, деренчав, виляскував, порскав, пирхав, мугикав, рипів, рюмсав, рокотав. Наче волосся з голови, видирав з дубових чубів гілля, крутив ним, закреслював у повітрі химерні колеса й жбурляв у далекі багнюки. Хватав берези за коси й гнув їх білокорі в’юнкі шиї аж до самої землі.

Торгав сосни за пелехате віття, віддирав шишки й розсівав їх, наче сівач зерно, відщібав чатинки, мішав їх з піском і насипував з них надми. Верболози, тернина, молоді вільхи, кущі малин, боровиць та вся інша лісова голота принишкла, причикнула, покорчилася, мовби бажала запастися під землею, зникнути, потахнути в глину, сховатися, знайти під мохом захист від вітру. Сосни горбилися, перегиналися, стріпували вітками, наче долонями, й журливо жалілися: а-яй, а-яй, а-я-а-а-а-а-ай… (*Б.-І. Антонич*).

Завдання для індивідуальної роботи

1. *Підготуйте* презентацію (на вибір) «Синоніми в науковому тексті», «Синоніми в інформаційному тексті», «Тропи, пов’язані з синонімами».
2. Підберіть текст художнього стилю (прозовий), проведіть стилістичний експеримент: замініть, де це можливо, слова синонімами. Зробіть висновок про результати роботи.
3. Доберіть приклади використання синонімів у різних жанрах художнього, наукового, публіцистичного стилів. Вмотивуйте доцільність, поясніть стилістичні і функції і відповідність синонімів стилістичним нормам української мови.

СТИЛІСТИЧНІ МОЖЛИВОСТІ ОМОНІМІВ І ПАРОНІМІВ

Контрольні питання

1. Причини обмеженого стилістичного використання омонімів.
2. Використання омонімів у художньому і публіцистичному стилях.
3. Причини уникнення омонімів у науковому й офіційно-діловому стилях.
4. Явище міжмовної омонімії і використання його в художньому стилі.
5. Зумовленість стилістичних можливостей паронімів.
6. Функції паронімів у мові художніх творів.
7. Пароніми і близькозвучні слова.
8. Стилістичні фігури і прийоми, що творяться на основі паронімів. Каламбури. Парономазія. Паронімічна атракція. Метатеза.
9. Мовностилістичні помилки, пов'язані з уживанням паронімів. Гетерофемія і малапропізми.

Література

Бабич Н. Д. Практична стилістика і культура української мови: Навч. посібник. Львів: Світ, 2003. С. 60–61; 282–283.

Дудик П. С. Стилістика української мови: Навч. посібник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2005. С. 160–165.

Капелюшний А. О. Практична стилістика української мови: Навч. посібник. Вид. 2–ге, переробл. Львів: ПАІС, 2007. С. 61–63.

Коваль А. П. Практична стилістика сучасної української мови. Київ: Вища школа, 1987. С. 31–37.

Пономарів О. Д. Стилістика сучасної української мови: Підручник. 3-тє вид., перероб. і доповн. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2000. С. 47–55.

Сучасна українська літературна мова. Стилістика. Київ: Наукова думка, 1973. С. 107–114.

****

Пономарів О. Д. Культура слова: Мовностилістичні поради: Навч. посібник / 2-ге вид., стереотип. Київ: Либідь, 2001. 240 с.

Тараненко О. О. Каламбур. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Тараненко О. О. Омоніми. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Тараненко О. О. Пароніми. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Тараненко О. О. Паронімічна атракція. *Українська мова*: Енциклопедія 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Тараненко О. О. Парономазія. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Словники

Гринчишин Д. Г., Сербенська О. А. Словник паронімів української мови. Київ: Радянська школа, 1986. 221 с.

Демська О. М., Кульчицький І. М. Словник омонімів української мови. Львів: Видавництво «Фенікс», 1996. 224 с.

Літературознавча енциклопедія: у двох томах / Авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ: ВЦ «Академія», 2007. (Енциклопедія ерудита).

Літературознавчий словник-довідник / За ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. Друге видання, виправлене, доповнене. Київ: ВЦ «Академія», 2007.

Словник-довідник з культури української мови / Д. Гринчишин, А. Капелюшний, О. Сербенська, З. Терлак. Львів: Видавництво «Фенікс», 1996. 368 с.

Словник труднощів української мови / Гринчишин Д. Г., Капелюшний А. О., Пазяк О М., Сербенська О. А., Терлак З. М.: За ред. С. Я. Єрмоленко. Київ: Радянська школа, 1989. 336 с.

Словник української мови: У 20-ти томах. Томи 1–14. URL: https://sum20ua.com/Entry/index?wordid=24&page=0.

Завдання

Завдання 1. ***Прочитайте речення. Випишіть омоніми, назвіть різновиди омонімів і поясніть їх значення. З якою метою вжиті омоніми в наведених реченнях*****?**

1. Струни на́строю настро́ю На бадьорий юний лад: Гей! Летить життя стрілою – Не повернеться назад (*В. Еллан* (*Блакитний*). 2. Кінь сказав: «Ти – мужчина, і годі плачу́, Я інакше не міг – прости. Я сьогодні по-братськи собою плачу́, Ти ж за нас за обох сплати» (*Б. Олійник*). 3. Вересню мій, веслами весело греби, Ждуть тебе на березі з кошиком гриби (*Б. Олійник*). 4. Теплий вітре, шуми, Ясне сонце, в зеніті світи. Ми будуєм для щастя, Для нашого щастя світи (*В. Сосюра*). 5. Так інколи і ми, як дітвора, Дуріємо, ніде правди діти: Ведмедикам надаємо добра, А самі плачемо, як діти (*Л. Глібов*). 6. І в а н. Отака курочка була в роті… Г а н н а. В чиїм роті? І в а н. У нашій роті, ще як служив на Капказі. Г а н н а. Тьфу! (*І. Карпенко-Карий*). 7. На бе́резі білі берези напнуті, мов струни (*Б.-І. Антонич*). 8. Мов блудний син, я втік перед тобою, схиливши голову, спустивши зір, нездібний погляд піднести до зір, шукати за дорогою ясною (*О. Тарнавський*). 9. Не стало на Тур'ї останнього тура. Ще туряча в річки у повінь натура. Пливи собі, річко… Сумна давнина, та втишся і втішся: не наша вина. Тепер – охорона, тепер – інспектура. Ще наша природа могутня без тура, останній із нею не зіграно тур… Ще вітер у нетрях – не вітер, буй-тур (*П. Скунць*). 10. Скажи мені, Тисо, про дерево тис, повідай про древо своє родове… А тиса немає. А Тиса – пливе, із гір смерекових біжить собі вниз в сади-виногради, забувши про тис (*П. Скунць*). 11. На срібнім березі Дніпра Слов'янства золота столице, Світанку мови і добра, вікно у світ стооке і столице… (*М. Вінграновський*). 12. Брати́ – це добре. Але коли з наголосом на другому складі. А тут, на жаль, – на першому (*П. Скунць*).

Завдання 2. ***Прочитайте «Квітневі каламбури» П. Скунця. Прокоментуйте стилістичний ефект використання омонімів у наведених текстах.***

В кабінеті *міністрів*
Я спідницю *міні стрів*.
Скоро жити й *голо вам*,
Як верховним *головам*.

Ох ревнують *комуністи*:
Півмільйона *кому ніс ти*?
Строк, суддя, не *призначай*,
це для тебе *приз – на чай*!

Дорога *райрадо*,
Ти вела в *рай радо*,
Я – Адам, *а дама* –
Гола у *Адама*.

Ти лежиш собі в *постелі*,

Водиш поглядом *по стелі*,
Не до пива, *не до курки*,
Коли палиш *недокурки*.

Знав я *час – тоді в Кабулі*
крала *часто дівка булі*,
а колгоспник *теля вів*
годувати в *Тель-Авів*.

Хоч наші корені *не в дачі*,
Ідуть із містом на городи
І невпо*корені невдачі*,
І дуті змістом нагороди.

Завдання 3. ***Поясніть різницю між наведеними паронімами, уведіть пароніми (на вибір) у речення.***

Змістовий / змістовний; діалектний / діалектологічний; адрес / адреса; здатний / здібний; тактовний / тактичний; громадський / громадянський; декваліфікація / дискваліфікація; стилізований / стилістичний / стильовий; абонемент / абонент; афект / ефект; болісний / болючий; вегетативний / вегетаційний; виголошувати / проголошувати; відчуття / почуття; кам'яний / кам'янистий; консультативний / консультаційний; статус / статут; таємний / таємничий; словотвірний / словотворчий; комунікативний / комунікаційний; термінний / термінологійний / термінологічний; топонімія / топоніміка; дискурсний / дискурсивний; текстовий / текстуальний; синонімія / синоніміка.

Завдання 4. ***Доберіть із довідки до наведених паронімів синоніми. Введіть 3–4 пари паронімів у контекст.***

Лінгвальний / лінгвістичний; покажчик / показник; ефективний / ефектний; героїзм / геройство; колірний / кольоровий / кольористий; корисливий / корисний; театралізований / театральний; особистий / особовий; ославлювати / уславлювати; культурний / культурницький; виголошувати / проголошувати / оголошувати; вимисел / домисел; показний / показовий; діловий / діловитий; інформативний / інформаційний; первісний / первинний.

Довідка. Мовний, мовознавчий, знак, прилад, довідковий список, свідчення, доказ, ознака, потрібний, належний, яскравий, сліпучий, придатний, дійовий, результативний, плідний, звитяга, доблесть, різноколірний, забарвлений, меркантильний, жадібний, вигідний, добродійний, сценічний, індивідуальний, приватний, обмовляти, судити, прославляти, звеличувати, цивілізований, інтелігентний, обнародувати, фантазія, припущення, прилюдний, взірцевий, помітний, привабливий, підкреслений, помпезний, фальшивий, службовий, працьовитий, заклопотаний, довідковий, перший, низовий.

Завдання 5. ***Знайдіть у поданих реченнях пароніми і близькозвучні слова. Поясніть значення паронімів і прийоми їх використання.***

1. А там, де зорі сипав сприт, Крізь серце – потойбіччя спрут (*Е. Андієвська*). 2. Де ви, мальви, біля мальованих стін (*В. Вовк*). 3. Осінь, наче в'юнка кокетка з далеких днів, що в протертім портреті предка, на чарки дні бачить очі палкі, протлілі, і чує жаль, і колише в закляклім тілі свій перший вальс (*Б. Рубчак*). 4. Прийдем безкрикими кроками рінню травневого рання: квіти співатиме соками сонця міцне дозрівання (*Б. Рубчак*). 5. Співати будем, пута забудем, славу здобудем (*Б. Рубчак*). 6. Габою губиться сузір'я, Губою голубник порушили (*Е. Андієвська*). 7. Балянс всесвітнього активу, Де вічности гуде октава (*Е. Андієвська*). 8. О Боже, зглянься, бо нема вже сили. Гидь надто залила за шкіру сала

(*Е. Андієвська*). 9. Були вже в нас святі полки І Святополки окаянні (*В. Вовк*). 10. А день давився голодом і глодом (*Б. Бойчук*). 11. Цілую тебе цілу (*Б. Бойчук*). 12. Свідомість, як на ланцюгу хижак, Де зриме – на одну суцільну пастку... В думках – не щільники – лускою пустка (*Е. Андієвська*). 13. Голубиться голубок До булок голубих (*Е. Андієвська*). 14. Німфа на бильці німба Пливе за метеликом з міста (*Е. Андієвська*). 15. Тополю пригублять очі, і щоки приголублять білі (*Б. Рубчак*). 16. Зелені ятірці з усесвіту висильні У мозку – плинні вежі – підтюпцем васальним (*Е. Андієвська*). 17. Віршам і снам не вір: травур, та рев, та вир. З варив розрив-трави скроплений кожен вірш (*Б. Рубчак*). 18. Кожен наступний ступінь мусить наступом стати (*Е. Андієвська*). 19. Єдина суть – устами спивати в сутінь з уст життєдайну росу (*Б. Рубчак*). 20. Борються невпинно з бурунами бурі, Плавають, літають – вгору, вглиб і вшир (*О. Веретенченко*).

Завдання 6. ***Поясніть прийоми використання паронімів і близькозвучних слів у наведених реченнях.***

I.

1. Мені довелося бачити найвидатніших поетів світу – всі вони були не естрадники, а страдники. 2. А через півжиття, коли ти вже здорожений, ця нереальна мить – як сон серед садів! Ця тиша, це вікно, цей погляд заворожений, і навіть той їжак, що в листі шарудів. 3. Тягар дрібниць і мудрощі дурниць шпурну на дно покинутих криниць. 4. І знову джміль розмружить квітку, і літо гратиме в лото. 5. Біднесенький мій ліс, хіба уже пора? А може, ти ще в осені побудеш? Завернеш птиць сріблястого пера, одягнеш листя і звірят побудиш. 6. Той клавесин і плакав, і плекав чужу печаль. 7. Біда, коли земля така ласкава, коли така правічна й молода. Тоді її пригорнуть і обнімуть. Тоді її розгорнуть і однімуть... 8. Чужа душа сиділа одесную, в чужій душі усе було чуже. У цій журбі одплачу, одісную, аж поки час тих днів не одпряже. 9. Чекаю дня, коли собі скажу: оця строфа, нарешті, досконала. О, як тоді, мабуть, я затужу! І як захочу, щоб вона сконала. 10. А в сірі будні буду бити, як в бубни. 11. – Ми велетні, ми велетні, ми велетні. Ми телепні, ми телепні, ми телепні! 12. Загартований, заґратований, прикиданий землею, снігами, кременем, досі був би реабілітований. Хоч посмертно, зате – своєвременно. 13. Ти половець, ти правнук печеніга, з чужої муки і з чужої Мекки. 14. Вербують верби у монографії. Вивчають біо– і гео-графію. Полюють в полі на три тополі... 15. Химери хмар задушать горизонт. 16. Обережні люди придумали забобони – між серцем і розумом знак заборони. 17. Барикади цегли – роти бездомності. Барикади поезії – проти бездумності.
Барикади совісті – проти берій. На барикадах – не до фанаберій. 18. В корчах і кручах умирають міфи (*З тв. Л. Костенко*).

II.

1. Пергамен пам’яті пом’ятий, не шелестить, не шумлять затьмарені сади вечора і вітер гне, наче лук, дугу далечі і луки ликують під фіялками сутінку (*В Лесич*). 2. Видмухує, аби кохання пал Тебе сягнув, ще заки я – на пил (*Е. Андієвська*). 3. За мармурові мури мрій Землі не долітає гомін (*Є. Маланюк*). 4. Болиш? Боли ж! Боли, Бо лине крик Від можа і до можа Україною... (*М. Вінграновський*). 5. Аж латаття в літепле лопотить: Весь світ потоплять (*Е. Андієвська*). 6. У вухах їм галактики бринять, а венами колують кораблі; кує ненависть гордий герб у серці і навіть горб наїжив зелену шерсть (*Б. Рубчак*). 7. Були вже в нас святі полки І Святополки окаянні (*В. Вовк*). 8. Піськами літ у дзвоні потонулому все заніміло, щезло, одгуло – у проминулому, у промайнулому, де ще тебе у мене не було (*Л. Костенко*). 9. О Боже, зглянься, бо нема вже сили. Гидь надто залила за шкіру сала (*Е. Андієвська*). 10. Дощ, сині незаконний син (*Е. Андієвська*). 11. Свобода плавань тепер – полон, а путь полинова, тьмава (*Б. Рубчак*). 12. Пливуть, як віники, в вінках і без. Їх жужмом виникли (*Е. Андієвська*). 13. Довкола храму – хмара ворожа (*В. Вовк*). 14. Решткі сині – в стільники осині (*Е. Андієвська*). 15. Набридло, знаєш, груднем жати жито (*Б. Рубчак*). 16. І ми собі казали, що життя – посіяних зернин дозріле жито (*Б. Бойчук*). 17. Свідомість, як на ланцюгу

хижак, Де зриме – на одну суцільну пастку... В думках – не щільники – лускою пустка (*Е. Андієвська*). 18. Веди мене шляхетними шляхами. І не віддай цим людям на поталу, – вони вже іншу віру напитали (*Л. Костенко*). 19. Чорний жар Чорний жаль Чорний біль Чорнобиль (*В. Вовк*). 20. Чорний чад Чорний сад (*В. Вовк*).

Завдання 7. ***Визначте стилістичний потенціал (засіб поетичного текстотворення, естетична виразність, образна співмірність зближуваних словесних образів) паронімічної атракції у текстах.***

I.

ВАЖКІ АЛІТЕРАЦІЇ

У броні під брехню обранців
Вбивав брат брата… для добра.
В тамтами тумкали тамтамці
Та горя горбилась гора.

Ревли на папертях прапóри,
Громи громадились між гори,
Зміїлись блискавки згори.

Човпли чорнобильські чорниці,
Димилось догорання вдів.
Не чарували вечорниці,
І тільки в чарці чад чадів.

Рамена розпирали рами,
Повиставлявшись напоказ.
Манкуртові молитва мами
Воскресла й скам’яніла враз.

Радіння радилось з риданням,
А сум сумирно брав суму,
Немов горюча рана рання
І не пекла уже йому… (*В. Бровченко*).

II.

Шумить базар, підшитий лисом,
шумить народ, ой, темним лісом,
а в тому лисі, темнім лісі,
де хащі майже непролазні,
той пада в грязь, той лізе в князі,
той на осичині вознісся (*Л. Талалай*).

III.

Не маю позиції, навіть – і пози,
Отож балансую між віршів і прози.
Але не пишу я в ній про патріотів,
Про славне лицарство – про них і поготів.

Чи то – поготів? Ні, здається – поготів.
Також не пишу я про гуннів, про готів,

Ані про манкуртів, ні про яничарів,

Ані про Батурин, ані про Почаїв,

Ні про Калнишевського, ні про Мазепу.
Варю собі каву. Читаю газету… (*О. Ірванець*).

IV.
У денні речі перетворюються
буденні речі перетворюються
в істоти із своїми химерами
істоти – в містичні постаті
події – в емблеми й символи

з дня на день
чарівна вервечка
прядеться від ранку до вечора
наче окремі відступи
тієї самої новели (*В. Вовк*).

V.
Все нижче нас схиляє осінь,
короткий день, короткий час,
і навіть сонце тільки скоса
з-під хмари дивиться на нас.

Зате світлішають зірки,
і ніби з пам'яті роки,
і з неба падають частіше
в глибоку тишу ніщоти,
де ти ніщо, де ти – не ти… (*Л. Талалай*).

Завдання 8. ***Прочитайте текст. Дайте стилістичну характеристику лексичних засобів образності.***

Взагалі світ того дня сміявся сонцем, барвами, звуками. Лише не для мене. І я, мабуть, виглядав дивно, коли підійшов до живоплоту непоказної господи на горі, яку називали тут Поповою, пришиблений, пом'ятий, нечесаний. З дурнуватою картонною коробкою під пахвою.

– Я приятель Толі. Мені б кілька днів перебути. Якщо можна… Я заплачу.

– Ти вже плакав днесь. Може, доста?

Це було мовлено мирним, безбарвним голосом. Тоном перевізника, що звично відкликається до того, кого має переправити на той бік. Старий подався двором у хату, а я, як приблудне теля, пішов за ним.

– Дизель за Чопом перегрівся, – мимрив я за його плечима. – Мусив пересісти на попутку. А за Мукачевом уперся в канал і довго шукав мостик… А тут дачі, блудив ними, доки вийшов на возову дорогу…

– Головне, що прийшов, – сказав старий і простягнув мені горнятко води. – Ти дома.

Ці слова оглушили мене спокоєм. Густим, дивовижним спокоєм. Схожим чимось хіба на вечірнє кумкання жаб у дитинстві, на сюрчання цвіркуна в бабиному запічку. Я пив із глиняного посуду, здавалося, не так воду, як той спокій. Призабутий спокій, десь розхлюпаний, загнаний за решітку муштрованих нервів, Тепер я його жадібно заковтував у себе. Охлялі пальці не втримали недопите горня і воно вислизнуло. Але не впало – дідова

рука підхопила його. Він неначе засоромився цієї несподіваної спритності. Приплющив повіки і ворухнув устами. Я радше прочитав на них, ніж почув:

Спочинь з дороги.

І я спочивав. Це був не сон, не відпруга, не відпочинок, а саме – спочинок. Тоді я ще не знав закону слів і літер: що дрібна буквиця, її присутність чи відсутність, наскрізно і глибинно міняє питому сутність слова. Відпочивають від чогось, відходячи від нього, відпускаючи його. Я ж спочивав у душевному забутті, як немовля, в кубелечку спокою. Він сотався тут із усього: з дощатого склепіння, затемненого часом, із глинобитної долівки, притрушеної лугом, із плодів айви на скрині, поцяткованій шашелем, і з самого потойбічного скрипу шашеля, ще й із тугої домотканої верети, що пахла вітром. Я хотів насититись тим спокоєм і за вчорашні дні, і на прийдешні. Як та дитина (*М. Дочинець*).

СТИЛІСТИЧНЕ ВИКОРИСТАННЯ АНТОНІМІВ

Контрольні питання

1. Зумовленість стилістичного потенціалу антонімів.
2. Квазіантонімічні відношення.
3. Поняття «енантіосемія», її зв'язок із явищем антифразису.
4. Функції антонімів у художньому і публіцистичному стилях.
5. Використання антонімів у науковому та офіційно-діловому стилях.
6. Роль службових слів у реалізації функцій антонімів у текстах різних функціональних стилів.
7. Використання антонімів у малих фольклорних жанрах.
8. Контекстуальна антонімія.
9. Образно-виражальні засоби, побудовані на антонімічних відношеннях. Антитеза. Оксиморон. Антонімічна іронія. Паралелізм. Контраст. Хіазм. Каламбур. Астеїзм.

Література

Бабич Н. Д. Практична стилістика і культура української мови: Навч. посібник. Львів: Світ, 2003. С. 62–63.

Дудик П. С. Стилістика української мови: Навч. посібник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2005. С. 169–171.

Капелюшний А. О. Практична стилістика української мови: Навч. посібник. Вид. 2–ге, переробл. Львів: ПАІС, 2007. С. 81–82.

Коваль А. П. Практична стилістика сучасної української мови. Київ: Вища школа, 1987. С. 37–46.

Пономарів О. Д. Стилістика сучасної української мови: Підручник. 3-тє вид., перероб. і доповн. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2000. С. 63–70.

Сучасна українська літературна мова. Стилістика. Київ: Наукова думка, 1973. С. 103–107.

****

Журавель Н. В. Засіб експресії – антонімія. *Культура слова*. Київ: Наукова думка, 1981. Вип. 20. С. 32–34.

Лисиченко Л. А. Антоніми в сучасній українській мові. *Українська мова і література в школі*. 1976. № 1. С. 26–33.

Тараненко О. О. Антитеза. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Тараненко О. О. Антифразис. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Тараненко О. О. Антоніми. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Тараненко О. О. Енантіосемія. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Тараненко О. О. Оксиморон. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Словники:

Калашник В. С., Колоїз Ж. В. Словник фразеологічних синонімів української мови. Київ: Довіра, 2004. 284 с. (Словники України).

Літературознавчий словник-довідник / За ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. Друге видання, виправлене, доповнене. Київ: ВЦ «Академія», 2007. С. 48, 49, 52, 505–506.

Полюга Л. М. Повний словник антонімів української мови. 3-є вид., допов. і випр. Київ: Довіра, 2006. 510 с. (Словники України).

Словник української мови: У 20-ти томах. Томи 1–14. URL: https://sum20ua.com/Entry/index?wordid=24&page=0.

Завдання

Завдання 1. ***До поданих слів доберіть антоніми з довідки. Які словотвірні особливості дібраних антонімів? У якому жанрово-стильових різновидах мови їх найчастіше використовують*****?**

Релятивний, максимальний, асиміляція, синхронний, егоїзм, пропорція, оптиміст, апогей, активний, гармонійний, дивергенція, інтраверт, асоціація, індукція, інфляційний, лайк, ар'єргард, шифрувати, кваліфікація, динамічний, омфорт, баланс, вірус, логічний, еміграція, септичний, соціальний.

Довідка. Дизасоціація, песиміст, екстраверт, дискомфорт, антисоціальний, дисиміляція, алогічний, діахронний, дедукція, посесивний, антиінфляційний, імміграція, авангард, дисгармонійний, антивірус, дешифрувати, дизлайк, перигей, альтруїзм, дисбаланс, конвергенція, диспропорція, дискваліфікація, статичний, пасивний, мінімальний, антисептичний.

Завдання 2. ***До кожного синонімічного ряду доберіть спільний антонім. Визначте стилістичне забарвлення синонімів*****.**

Берегти, зберігати, економити; прокляття, анафема; благородний, великодушний, лицарський; безлюдний, порожній; безпомилковий, правильний, істинний; працьовитий, працелюбний, роботящий, трудолюбивий; талановитий, здібний, обдарований; стверджувати, схвалювати; буденний, робочий, простий, повсякденний, звичайний; жартома, несерйозно, легковажно; ласкавий, привітний, ніжний; постійний, сталий; природний, натуральний; різниця, несхожість; сильний, міцний, дужий; тихий, нечутний, слабий, безззвучний; успіх, досягнення; акт, дія, подія, вчинок, діяльність, робота, праця.

Завдання 3. ***Знайдіть у поданих реченнях антоніми. Проаналізуйте прийоми їхнього використання у тексті.***

I.

1. Мені нагадують людські серця крихке й тоненьке серце олівця – зламати легко, застругати важче, списати неможливо до кінця (*Д. Павличко*). 2. Хоч на щастя життя багате, але кожну людину ждуть і печалі, і сум, і втрати, і не можна їх обминуть (*В. Симоненко*). 3. Мабуть, годі уже розчулюватися, що «багацько нас є» і що нашого цвіту по всьому світу. Пора вже помітити, що й нашого сміття теж по всьому світу (*Л. Костенко*). 4. Не жартуй наді мною, будь ласка, І, говорячи, не мовчи. Нащо правді словесна маска? Ти мовчанням мені кричи (*В. Симоненко*). 5. Заболю, затужу, заридаю... в собі, закурличу, А про очі людські засміюсь, надломивши печаль (*Б. Олійник*). 6. Красо моя! Вкраїночко моя! Ну, що мені робити – я не знаю! То прилечу, то знову відлітаю, А день за днем і гасне, і сія... (*М. Вінграновський*). 7. Наснився мені чудернацький базар: під небом, у чистому полі, для різних людей, для щедрих і скнар, продавалися різні Долі (*Л. Костенко*). 8. Один вітає, наче брата, Кепкує другий над тобою. Не встигнеш стежку протоптати – Як світ поділений надвоє (*Л. Талалай*). 9. І як у серці поєднати розлуки лід, любові жар! (*В. Сосюра*). 10. Здіймаймо, товариство, наші крила Із древніх і нових його глибин! (*М. Вінграновський*). 11. І час гойдається, і гори, І день, і ніч, і щастя, й горе – Чи не гойдаємось і ми? (*М. Вінграновський*). 12. Легко і просто називати себе сином народу, важко і далеко не

кожному випадає щастя бути достойним цього високого імені. Легко і просто говорити про свою любов до України, важко і не кожному вдається справді любити її (*І. Світличний*). 13. Де вже грішнику до раю, Певне, буду у смолі! А, можливо, загуляю, Що й зостанусь на землі! (*Л. Талалай*). 14. То засвітиться день, То раптово померкне, То зрадіє душа, То спохопиться вмить (*Л. Талалай*). 15. Поєднання двох стихій – сліз і сміху, трагічного й комічного, болю й надії – це, власне, і є найяскравіший вияв безсмертя народного духу (*П. Загребельний*).

II.

1. Подумалось мені, що світова література, яка обертається навкруг любовних та родинних тем і сюжетів, не охоплює всієї складності життя, що слова вірність і зрада, кохання і обов'язок, чеснота і розпуста не покривають усього того значного, що буває межи людьми (*М. Рильський*). 2. Старий темнів од жаху і печалі. Свіча в кутку сичала, як змія. «Спочатку – *Слово*... Але ж ти мовчало, Покіль тебе не проглаголив... я?!» (*Б. Олійник*). 3. Світ – наді мною і піді мною. А я під світом і над ним (*В. Стус*). 4. Росли брати, вростали, та не були друзями, Семен це добре пам'ятав. Неоднакову вдачу мали. Щирий та щедрий Семен ніяк не міг погодитися з лукавим та заздрим на чуже добро Романком (*М. Коцюбинський*). 5. Півбіди, що взялись звоювать вороги, а біда, коли друзі мовчать (*В. Козак*). 6. Гнів і жаль, огонь і холод, несамовита радість і гірка туга разом охопили Петрове серце (*Панас Мирний*). 7. У легкості вітрила, у попелі згорань ти знаєш слово-брилу і слово-філігрань (*Л. Костенко*). 8. «Блажен, хто змолоду...» Вірніше – хто в сивині не постарів, для кого юнь плоди колише і світить небо вечорів, для кого грім і синя тиша, земна любов і гордий гнів є суть єдина (*А. Малишко*). 9. Крила вітряка на Сарматському горбі замерехтіли, наздоганяючи одне одного, а потім злилися в суцільне, летюче (один край торкається вічного неба, а другий – вічної землі) коло, в якому вже годі було знайти кінець і початок (*В. Яворівський*). 10. …Великий поет – це голос доби. Він може оплакувати славне й сумне минуле, але очі його завжди дивляться вперед, у славне й радісне майбутнє (*М. Рильський*). 11. Я завжди щастям міряв нещасливість, Гарячим днем я міряв дні холодні (*М. Вінграновський*). 12. Чужих лиходіїв, від яких треба боронитися, все менше, зате в цісаря більшає доморощених ворогів. Бо така людська натура: волелюбна і рабська водночас, віддана і зрадлива (*М. Дочинець*). 13. Ніхто вголос не смів навіть бовкнути «темрява», так і казали – «зворотний бік світла», наче саме нагадування про темряву могло її принадити (*Д. Корній*). 14. Гляну на схід – оранжевий світ. Гляну на захід – червоний слід, Гляну на північ – синь як тінь, Гляну на південь – жовтий день. Гляну угору – блакить голуба, Гляну униз – фіолетова мла, А на землі – я. Зелено (*Д. Чередниченко*). 15. Я бачив, як хлопці падають духом. Страшно сказати, що робить із людьми безнадія. Говіркі стають мовчазними, веселі – зажуреними, хоробрі – боягузами, а певні – зрадниками (*В. Шкляр*).

Завдання 4. ***Випишіть із наведених поетичних текстів антоніми. З'ясуйте, які стилістичні функції*** **(*протиставлення, зіставлення, антонімічної градації*)** ***вони виконують*****.**

I.

Життю – ні кінця, ні начала.
І вічно по колу землі:
Комусь – лебеді від'ячали,
Комусь – ще сурмлять журавлі.

Один передбачливо очі
Прикрив ще за крок від межі,
Ввійшовши клітиною ночі
Тихенько: чи жив, чи й не жив?

А інший – на кроки не міряв:
Летів, і гримів, і... згорів,
І люди відкрили в сузір'ях
Зіницю нової зорі (*Б. Олійник*).

II.

Наївшись терну і яблук
довідавшись де брами раю і пекла
вигравши у долі кілька партій наосліп
я відчуваю
що з літами
маю і вмію сказати
все більше

попри мої намагання і спроби
вірші виходять короткі мов телеграми

мабуть з літами
у мене менше слів
яким вірю (*В. Сагайдак*).

III.
Душа наїлася та бреше.
А бреше як! І те і се.
Що вуж, мовляв, корову ссе,
А відьма жінці косу чеше.

Мовляв, каміння – це вода.
Нещастя – щастя. Радість – горе.
Зажура – сміх. А сміх – біда.
Зозуля – півень. Крапля – море.

Що бороною розум чеше
Цей вічний час в ім'я доби...
Душа наїлася та бреше.
А бреше як, не доведи!.. (*М. Вінграновський*).

IV.
Серпень, Вересень вже непорушно стоять
І чекають на спізнений Жовтень.
Десь надійде з-за обрію черга твоя
І той день, що його не знайшов ти.

Він освітлить роки. І прийдешнього путь
Встане просто і ясно-тверезо,
І оціниш, чого не вдалося збагнуть:
Як у *тезу* вповзла *антитеза* (*Є. Маланюк*).

V.

У дужих дні – немов слухняна глина,

Покірна волі й пальцем різьбаря;
А я схилюсь тихенько на коліна, –
Шумуйте, днів розбурхані моря!

Але не гнів, не заздрість і не втома
(Благословенний шлях, що ним іти!), –
Якась нова, словам ще не відома,
Солодка мука здійснення мети!

Хай іншим дні прозорі і покірні,
Нехай я сам покірний дням моїм!..
…О днів прийдешніх обрії безмірні,
О тишина моїх маленьких рим! (*Є. Плужник*).

VI.

НОКТЮРН

(Жовтневий)

Вже, друже, осінь. Ні, ще не сльота
Ще у повітрі лагідь промениста,
Ще далечінь бринить, прозоро чиста,
Але щедрота сонця вже не та!

Як міниться корона золота
На пишнім клені, сяйво урочиста!
А на калині – кетяги намиста
Осінній вітер пружить і гойда…

Це – час на спогади, на трохи пізній жаль,
Але також це – час на мудру втіху.
Все повертається в невпиннім колобігу –
Весна і осінь, радість і печаль.

У сонці зводиться, пливе в обійми дню,
В цей тихий жовтень, сповнений вогню… (*Б. Олександрів*).

VII.

З НАСТРОЮ

На життя я дивлюся тверезо,
але спробуй,
живи тверезим,
коли дихає хмелем березень
і п’яніють від вітру берези.
Розумнію –
колись, по осені,
закружляють сніжинок оси
над важкими твоїми косами,
і білітимуть чорні коси.
Розумію –
не жити двічі нам…
Все це мить –
а не жити двічі…
Але вирвемо мить із вічності –

і в ту мить обірветься вічність (*П. Скунць*).

VIII.
Ярій, душе. Ярій, а не ридай.
У білій стужі сонце України.
А ти шукай – червону тінь калини
на чорних водах – тінь її шукай,
де горстка нас.
Малесенька щопта
лише для молитов і сподівання.
Усім нам смерть судилася зарання,
бо калинова кров – така ж крута,
вона така ж терпка, як в наших жилах.
У сивій завірюсі голосінь
ці грона болю, що падуть в глибінь,
безсмертною бідою окошились (*В. Стус*).

Завдання 5. ***Прочитайте тексти. Поясніть стилістичні функції антонімів у текстах різних функціональних стилів*.**

Приплив зміняє відплив, день – ніч, зима – літо, наростання дня – наростання ночі. В ширших колах ери похолодання й оледеніння заступають ери потепління й розтавання льодовиків. Існують протилежності, і існує їх рух.

У житті людини існує дитинство, мужність і старість (свого роду повернення до дитинства). У громадському житті диктатуру монарха зміняють революції, а революції зміняються новими диктатурами. Коли нам заперечують, що «все тече», що «життя невпинно йде вперед» (вперед тут не значить, звичайно, ані до абсолютно нового, ані до кращого за всяку ціну, то нам залишається хіба запропонувати нашому суперечникові поглянути на своє фото двадцять років тому… (*Ю. Шевельов*).

****
Ніколи, ніколи, ніколи
Ні куб, ні квадрат, ані коло
Не зловлять – а най би трісли! –
Простісінький порух мислі.

Ні штампи, ні норми, ні форми,
Ні семирозумні формули
І досі збагнуть не в силі
Просту таїну хлорофілу.

І богові зась, і чорту
Утямить таке ось діло:
Чому воно вдень – біло,
Вночі ж навпаки – чорно?

Сучасний учений месія
Розгублено скельцями косить:
Чому це спочатку – сіють,
А вже аж потому – косять?

Росте собі дуб в Криворівні...
А от я звертаюсь до тебе:

Чому він у землю – корінням,
А крона тим часом – в небі?

Ні космос, ні кібер стомислий,
Ні в ступенях вищих числа
І досі мені не відкрили:
Чому на чужому полі,
Хоч сонце й пече доволі,
А мені холодно?
Та все це
у мить осіння
чудову
Мені освітило СЛОВО (*Б. Олійник*).

Прагнення польоту… Саме польоту, а не вільного падіння. Заздриш не літаку, не комару чи горобцю, а лелеці чи орлу…

Заздриш висоті, де спалюють крила Ікари. І напевно, крім реальності і позареальності, є й самосвіт – той неповторний, непередбачуваний світ, який не стосується логіки.

Світ мрій не завжди банальний, казки не завжди добрі, мрії не завжди шляхетні… І все ж є чи не в кожного те, що пориває у простір, у безмір, до зірок – особливо в дитинстві чи замолоду.

Чиї ж ми діти – вогню чи пожежі, волі чи сваволі?

Звідки це прагнення польоту? Неможливого для тіла, необтяженого духом (*П. Гірник*).

Наприкінці доби середньовіччя дослідники простежують відчутне переплетення давньої язичницької пісенності з новим церковним співом. Внаслідок цього, за влучним спостереженням О. Кошиця, «з одного боку, старовинний поганський культ і пісня набрали нового християнського змісту, а з іншого — ця ж поганська пісня своєю барвистістю, свіжістю та національним кольором надала яскравості, принади й нового характеру християнським святам, і, врешті, вийшла християнізація поганства і українізація християнства» (*Д. Степовик.* Історія української культури).

Завдання 6. ***Визначте належність тексту до жанрово-стильового різновиду. Поясніть місце і стилістичні функції антонімів у тексті?***

Протягом кількох тисячоліть орнаментика була найширшою сферою мистецької діяльності, важливим інструментом пізнання складних ритмів і циклів природи. Орнаментика є інформаційно містким «паспортом» архаїчних мисливських, скотарських, землеробських етнічних спільнот, класичних культур стародавнього світу й середньовіччя, простонародної творчості більшості націй нового часу. В орнаментиці зберігаються та відтворюються символи й знаки різноманітних інформаційних систем як загальновідомих, так і езотеричних.

Інтелектуальна закодованість давнього орнаменту не заважає сприймати його емоційно – через взаємовідношення в просторі розмаїтих форм, пропорцій і ритмів; фактів і кольорів; частин і цілого; головного, доповнюючого, розмежувального, обрамовуючого; зовнішнього й внутрішнього; короткотривалого, продовжуваного, безкінечного; тупого й гострого, м’якого й жорсткого, пластичного й крихкого, в’ялого й пружного, розрідженого й густого. Всі ці й подібні їм абстрактні, а іноді й філософські поняття, либонь, найлегше збагнути й усвідомити через естетичні почуття, народжувані близькими й зрозумілими тепер кожному образами орнаменту.

Проте, споглядаючи невичерпну розмаїтість і позірну простоту «примітивного» ритмічного візерунка, ми пам’ятаємо, що це – простота високого «примітива». Вона є

наслідком тисячолітньої роботи людського духу, душі й розуму, результатом великої неолітичної революції. Завдяки їй колишній кочовик ставав осілим рільником, а схематичний орнамент витіснював ілюзорні наскельні зображення, які, у властивому смислі, й мали б називатися примітивними, тобто первинними.

Коли головним об'єктом художньої творчості первісного мисливця були конкретно-чуттєві феномени природи, то для орнаменталіста-рільника – надчуттєві закономірності світу. Якщо мисливець палеоліту віртуозно імітував у зображеннях стрибки диких тварин, то землероб неоліту невпевнено моделював рухи небесних світил. Його увага від конкретного, короткотривалого переходила до всезагального, умоглядного, вічного. Так дикий Хаос ставав у мистецтві освоюваним Космосом, плоть підкорялася духові (*М. Селівачов.* Лексикон української орнаменталістики).

Завдання 7. ***Прочитайте поезії. Знайдіть у поданих текстах антоніми. Поясніть роль антонімів як центрів антитези.***

КОЛИ ЖИТТЯ ПЕРЕД ОЧИМА

Були негоди і поразки
І радість справжньою була,
І кров ні риб'яча, ні рабська
В моїх судинах не текла.

Усе життя – перед очима.
І знову розум поміча,
Що вже немало за плечима,
Що вже багато на плечах.

Я переборював пороги,
Шукав надійної руки,
І переходили дорогу
Мені із відрами жінки.

І, ніби спраглий подорожній,
Я пив у снах і наяву
Із відер повних і порожніх
І мертву воду, і живу.

Старів, знесилений, у тиші,
І на світанні молодів,
І був на світі найбіднішим,
І цілим світом володів (*Л. Талалай*).

Комусь – щоб хліба скибка.
Комусь – щоб тільки лаври.
Одна душа – як скрипка,
а друга – як литавра.

А тут не все так чітко.
То крила, то вериги.
Від Баха – до чечітки.
Від «чижика» – до Ґріґа.

Від ніжного ноктюрна –
до громових симфоній.
Від буйного обурення –
до сміху саксофонів.

Всі голоси природи,
всі види й різновиди,
від голосу народу –
до писку індивіда.

Все в душу входить вперто.
Ввійшло – навік зосталось.
Оце такі концерти.
Аж серце надірвалось (*Л. Костенко*).

Завдання 8. ***Знайдіть у текстах образно-виражальні засоби (антитеза, оксиморон, антифраз, астеїзм), утворені на основі антонімії. Поясніть їх роль у тексті.***

I.
Так много записалося в поети,
І так мало… поетів.
Так рясно у віршах кінематографічної роси,
І так мало звичайної роси,
Щоб зволожити справжні уста.

Так мало кольорів,
І так густо фарби!
Мало бджіл, а працюють до сьомого поту.
Сьомий піт їх – то мед.
Скільки мух на той мед –
Тут шкільна арифметика надто наївна! (*Б. Олійник*).

II.
Мені на сірому причалі,
Де стільки злизано слідів,
Такого море намовчало
В своїй одвертості сліпій,

Що тільки наслухай покірно,
Лише встигай зважать на те,
Як поміж хвилями то вирне,
То заховається підтекст (*Б. Олійник*).

III.
Який це все має сенс без нашого болю й розчарування? яку це має вагу без нашої втіхи? (*С. Жадан*).

IV.
І тому ми будуємо цю дорогу з тиші та глею, протягуємо її, ніби нитку, лишаємо за собою, між голосом і мовчанням, між небесами й землею (*С. Жадан*).

V.

Нема великої і малої Правди: єсть її протилежність – неправда. Нема активної і пасивної любові. Єсть її протилежність – ненависть. Нема революційної й контрреволюційної честі: єсть її протилежність – безчестя. Це так ясно й зрозуміло, як день і ніч. Єсть біле і чорне. І треба біле називати білим, а чорне чорним.

І правда, і любов, і честь – це Вітчизна. Нема долі і слова поза Вітчизною – поза правдою, любов'ю і честю, поза народним життям (*Б. Харчук*).

Завдання 9. ***Поясніть, якими мовними засобами досягається контраст у наведених текстах.***

I.

А там, позаду, звідки приїхали ми, за три перегони від цього місця – галицький кордон. Там – також бій.

Старими австрійськими дорогами, старими цісарськими мурованками, де стоять іще смугасті стовпи з габсбурзькими орлами – повзуть сюди, в наш бік, сиві австрійські канони, коливаються на вибоїнах дороги величезні, як у циганів, фургони з розіпнятим брезентом, а за ними з боєм, уперто залишаючи крок за кроком, відходять знеможені, змучені галицькі частини.

Там і тут – два цілком інші світи. Там і тут – два протилежні бігуни.

Там – уся мужва при борні. Там по біленьких хатках, де висять іще портрети старого Франца Йосифа і де величаво, як старозавітний Мойсей, із жезлом у руці стоїть у божниках митрополит у білих шатах, – там самі жінки та діти. Без грайцара за душею, без хліба у коморі, без курчати на обійстю.

Тут – сито і спокійно визирають з-поза обор у зелених садках дядьки, що повернулися додому з царської війни. По хатах у них – крісла з розібраних панських садиб, по комірках і горищах – мішки з цукром і кулеметні стяжки з набоями.

Там – голод і тиф. І всі страхіття воєнної пожежі. Тут – ситість, гаразди, лукава усмішка в сторону тих, що маленькими жменьками йдуть у військових колонах.

Там – змора війни, цілі колонії вошей у зморшках обвивачів на стрілецьких ногах. Тут – прохолода весни й благодатні пашківські та садківські республики з неграмотними батьками-отаманами, з гаремами баб, з племінною худобою по загородах і самогонними кубками по хатах.

Два світи. Тільки одна й та сама по цей бік і по той бік – пісня жайворонків у небі та сухе скрекотання рябих сорок на верхах сонних придорожних верб (*Ф. Дудко*).

II.

Хто подав адекватну характеристику мові українській як богослужбовій, щоб так само талановито, як це зробив архієпископ Августин, показати її потенціал не менший, як у мові церковнослов'янській, без елементів якої українські тексти не створюються?!

Церковнослов'янській мові, як і іншим стародавнім мовам (наприклад, старогрецькій), притаманна особлива динамічна структура: вона краще передає пульс релігійного життя, глибше виражає молитовні почуття, ніж сучасні мови. Стародавні мови більше підходять до цільного синтетичного сприйняття, нові – до логізування, стародавні – повні енергії та емоцій, нові – у порівнянні з ними мають раціоналістичний описовий характер. Стародавні мови дають більшу можливість торкнутися глибини явищ, духовних субстанцій, зробити людину діючою особою, сучасні – описати явище у визначеній системі і дати його аналіз. Порівнюючи лексичну і граматичну основи стародавніх і нових мов, ми бачимо, що їх граматичні будови відрізняються великою різноманітністю, пластичністю і досконалістю. Мобільність і експресивність дієслівних форм, багатство афіксів і флексій, які не мають аналогій у сучасних мовах, лаконізм і динаміка синтаксичних структур, етимологічна глибина лексики створюють неповторну виразність і, за словами патріарха Пімена (†1990), «особливу красу» церковнослов'янської мови. Ці можливості церковнослов'янської мови

дозволяють виразити в богослужбових текстах багатоплановість подій, синергізм і паралелізм подій, об'єднати різні хронологічні періоди в спільні смислові цикли – ніби подолавши лінійну протяжність у часі, виявити і підсилити підтекст кожного речення. Лаконізм, внутрішня чеканність і одночасно ніби зовнішня незавершеність і уривчастість речень, часто без послідовних переходів від одного предмета до іншого, наповнюють смислові паузи емоційним змістом, підкреслюючи що богослужбовий текст це не монолог, а діалог, таємнича бесіда душі з Божеством, що в священних подіях присутні, як їх постійний суб'єкт? Образно кажучи, динаміка стародавніх мов співзвучна динаміці світла. Богослужіння – це симфонія струменів Божественних енергій. Священна історія зображується в цій Божественній симфонії на фоні вічності, що світиться, земні реалії – у їх логоїстичному преображенні (*Н. Бабич*).

III.

Правобіч зеленіли парки, а ошую громадились важкі паралелепіди й куби будинків. Там були різні будинки. Були розсміяні в ранковому сонці і ті, що тихо сумують у вічнім затінку, були горді й прекрасні будиночки, що завжди хизуються своєю гармонійною досконалістю, і були такі, що скромно туляться подалі від вулиці, і патьоки в них на стінах – мов сліди давніх сліз, викликаних самотністю і нижчістю, були споруди яскраві, мов крик, і біло-спокійні, мов тихе зітхання, були такі, що зваблювали своїми вікнами, прикрашеними єдиною в світі київською буйнолистою зеленню і квітами, а інші лякали сліпою порожнечею своїх вікон, і порожнеча в тих вікнах нагадувала пустоту в очах у байдужих людей (*П. Загребельний*).

IV.

сніг накриває село
сніг накриває село
білою уґлею
і тільки церковна баня

править за дороговказ
мороз скрипить під ногами
старою скрипкою...

а тут віяла пальм
в'януть від спек (*В. Вовк*).

V.

Краплі шелестять по дикому винограду, десь там мокне й осувається моя хата. А тут усе чуже: оцей столітній дім, у якому не скрипить підлога, оці кімнати з етажерками й полицями, високими ліжками – наче птахоферма. І склянки, що пахнуть еліксиром, і фортепіано, оце старе на вишуканих лапах фортепіано, і навіть вугільний самовар. А що вже говорити про Зоїні манери – про комірці та воланчики, про її «ах», що виходить чомусь, як «кох».

Думаю про бабусину хату. Про знавіснілих куниць на горищі (оце, дитинко моя, встережу я її, ох, устережу, пошиємо тобі ватянку, а комірець пухнастий, дай мені тільки вила нові з кузні принести), про домоткані фіранки і про скриню з посагом. І про латаття, що цвіте так, що аж очі одбира.

Там по вихідних ми з бабусею ставили ятері або сапували город. А тут я їду в кінотеатр «Дружба», п'ю коктейлі, їм морозиво і шурую на всі боки очима, чи не встрелю якогось дефективного – нормальні давно розібрані (*Л. Пономаренко*).

VI.

Гадаєш ти, що я боюся суду?
Запевне, бридко між гадюк попасти,
Та я їх не боюсь, суд не страшний для мене, –
Небесний чи земний, для мене все одно, –
Однакові для мене рай і пекло,
Бо я не вірю в них (*Леся Українка*).

Десь вимахують крани високих споруд.
Ти ж заснеш восени при нетопленій печі.
І стотисячний хор оспіває твій труд, –
Та ніхто не піддасть тобі клунок на плечі (*М. Руденко*).

VII.
В природі наші виміри відсутні –
Вона не ходить з метром у руці.
Ламають скелю квітів корінці,
Корали творять острови могутні.

Тож неминуче скоро день настане,
Коли світи побачать з торжеством,
Як зомореним, скарлюченим єством
У карликах ворушаться титани (*М. Руденко*).

VIII.
Коли не знаєш, хто ти, з ким, для чого,
Коли в душі ні доброго, ні злого, –
Пропаща юність і життя пропаще (*М. Вінграновський*).

IX.
Попереду народження й прощання,
Попереду минучість й неминучість,
Шумить мені годин бистротекучість,
Шумить мені не перша, не остання… (*М. Вінграновський*).

X.
Життя – мандрівка фантастична неспокійна –
Кому як випаде: то пішки, то конем,
То з вантажем тяжким, то просто порожнем
Долатимеш його. Твоя зоря стихійна

Світитиме тобі з висот небесних, мрійна,
Чудовим, неземним, божественним вогнем
І найтемніша ніч тобі засяє днем –
На те ж вона і є мандрівка фантазійна! (*П. Косенко*).

Завдання 10. ***Прокоментуйте вживання антонімів в епістолярному тексті.***

Я не знаю, як там у вас говоряться такі речі, краще я не буду Вам сього казати ні по-вашому, ні по-нашому. Я тільки думаю, що зовсім нема чого ставити питання про перемогу того чи іншого діалекту, адже літературна мова мусить витворитись з усіх діалектів, без жадного насильства, сварки й колотнечі. Я не такий завзятий лінгвіст, щоб так уже

«преломляти копье» за мову. Маю надію, що мене розуміють усі добрі люди і в Галичині і на Україні. Принаймні мене в Галичині розуміли і старі і діти (*Леся Українка*).

Завдання 11. ***Прочитайте уривок із роману Ю. Мушкетика «У пастці». Схарактеризуйте засоби вираження контрасту.***

Людське життя… Воно, неначе пісок в піщаному годиннику, тече, витікає, відміна та, що в годиннику все видно, а в нашому внутрішньому годиннику – ні. Тільки почуваємо, що там його зменшується. Страх старіння, смерті – джерело неврозів, скепсису, війн, загарбництва. Чингісхан рубав голови своїм наближеним, вимагав від них собі безсмертя. І нині знову чимало хто клопочеться тим же, хоче порятуватися клонуванням, генною інженерією – перехитрувати Бога, перехитрувати Велику програму, Великий комп'ютер. Не перехитрує. Його закон вічний, всьому є початок і кінець. Й сама цивілізація тече в той бік. Вона розпочалася в невидимих туманах і, скоріше всього, в них, розмитих, і скінчиться. Видно, як завершується Європейська, Американська цивілізація, вона могла б протриматись на первозданності Африки, Азії, але й ті вже захоплені в кігтисті лабети. Будь-яка розвинена цивілізація увесь час нарощує темп, розвивається, міняючись «на ходу», і врешті вичерпується й гине. Пригальмувати біг, розвиток не можна, бо також загинемо. Й що ж тоді є призначенням людини? Вона творить літаки, космічні кораблі, щоб виправдати своє буття, творить буцімто для того, щоб пізнати космос. Для чого? Щоб створити його кращим, ніж створив невідомо хто? Абсурд. Яким кращим? Пишемо книги, картини, щоб у них він був кращим? Ще більший абсурд. Тоді що їй вготовано звище – щастя чи страждання? Нині все більше людей бачать щастя як погоню за насолодами, а причиною всіх лих – невігластво, неосвіченість, але ж більше страждань приносять люди витончені, які й вважають себе єдино вартими життя, вони кажуть, що свобода і добробут це і є щастя, але ж ніхто ніколи не був вільним насамперед від себе, а вигадані великі істини насправді малі, або й ніякі, тим більше, багато істин, як ми сьогодні бачимо, – догми. Як ота комуністична, з закликами до віри в майбутнє, либонь, істиннішими є не заклики до безкінечної свободи, а до самообмежень, до покаяння, до прощень. І вочевидь, що ні любов, ні краса не перемагають зло й не врятують світ, а ми, однаково, повинні плекати їх, бо тільки з них проростає те, що допомагає вижити й терпіти. І в усьому цьому поступі, щоб він не кінчився дочасно, я все частіше вертаюся назад, не до закликів безкінечної свободи, руху, а до самообмежень, до каяття, до прощень, до злагоди в собі. Але служити треба не собі, не комусь, а істині. Тоді можна чогось досягнути. І знову ж, не в плані матеріальному, а в науці, поезії, гармонії душі. Зробити гнучким розум, розвинути пам'ять, уміння бачити красу. І по крихті, по цяті рухатися вперед. Навіть коли цей шлях вже був пройдений кимось, ти його розчистиш, втрамбуєш, накотиш, покажеш всі хибні відгалуження, й то вже не важливо (хоч здається дуже важливим), чи пролунає коли-небудь голосно твоє ім'я, чи вимовлятимуть його школярі. Проте рідко кому вдається йти упевнено до однієї мети. Людина складена з протиріч, її кидає то в один бік, то в інший. Вона собі тільки намислює, що стійка, цілеспрямована, в її ж душі нуртують пристрасті всілякі (*Ю. Мушкетик*).

Завдання 12. ***Розкрийте зміст наведених прислів'їв. Визначте в них антонімічні пари слів. Вмотивуйте стилістичні функції антонімів у прислів'ях.***

1. Бережи здоров'я змолоду, а честь під старість. 2. Шабля ранить тіло, а слово – душу. 3. Лихо говірливому, та не добре й мовчазливому. 4. Праця чоловіка годує, а лінь марнує. 5. Гірка робота, а солодкий хліб. 6. Говори мало, слухай багато, а думай ще більше. 7. Багатий бідного не знає. 8. На чорній землі білий хліб родить. 9. Багатому щастя, а убогому діти. 10. Воно дуже добре, та нікуди не годиться. 11. Буде добре, як мине зле. 12. Доброго і корчма не зіпсує, а злого і церква не направить. 13. Як не було добра змалку, то не буде до останку. 14. Не бачиш гіркого, не побачиш і солодкого. 15. Не лізь у чуже, щоб не втрати свого. 16. Для приятеля нового не пускайся старого. 17. Добро пушить, а лихо сушить. 18.

Кожух краще новий, а приятель старий. 19. Гірко зароби, солодко з'їж. 20. Добре треба шукати, а зло саме прийде. 21. Скрипуче дерево стоїть, а здорове летить. 22. Дурний шука видного місця, а розумного і в кутку бачать. 23. Щебече, як соловей, а кусає, як гадюка. 24. На язиці – мед, а на думці – отрута. 25. На язиці медок, а на серці – льодок. 26. Балакає густо, а виходить пусто. 27. Хороші діти – вінець, а лихі – кінець. 28. Учений іде, а неук спотикається. 29. Не смійся над людьми нині, бо завтра люди над тобою будуть сміятися. 30. І чорна корова біле молоко дає.

Завдання 13. ***Визначте в наведених текстах функціональні можливості прямих, непрямих, контекстуальних, функціонально-стилістичних, ідіостилістичних антонімів.***

Любити відчайдушно, як весна,
Ненавидіти, як зима, нещадно, –
Се повноцінність.
Але не сповна.
Коли не маєш талану прощати (*Б. Олійник*).

Високе діло розміняв на слово,
Високе слово – на дрібні діла,
І нишком розпадається основа,
Що цільність душ і духа берегла (*Б. Олійник*).

Мов строф гончар, що ліпить дзбани
з розспіваної глини слів,
промінюючи плач і сміх
в ліричне ремесло й купецтво,
невтишним серцем зрозумів,
що речі дві найкращі з всіх:
ясне кохання
й похмуре
мистецтво (*Б.-І. Антонич*).

Ми давно переглянули
Вартість речей,
Розділивши святе і фальшиве,
Нам важливо не тільки:
Якої речеш,
А і мислиш якої, важливо (*Б. Олійник*).

То, виходить, я – кінцевість?
Ні, виходить, я – початок:
Після крапки починаюсь
Я із нового рядка... (*Б. Олійник*).

Був чоловік... І – нема.
Як же це, вічний світе?
Вернеться осінь... зима.
Прийдуть весна і літо.
А чоловіка – нема...
Як же це, клятий світе?!

...Грошей не дбав у мішок
Справно ходив на роботу.
Якось і не знайшов
Дня,
щоб спочить по турботах.
Що їй – стоїть робота!
...А чоловік пішов.
Ну, не догодиш усім:
Друзі були й набриди.
Надто запеклий сусід

– От уже мав сусіду!
Що там – живе сусід...
Від чоловіка – й сліду.
Щось підупав сусід.
Ходить, цигаркою блиска.
Тихо. Як вимер світ.
Навіть... полаятись ні з ким.
Все-таки був чоловік
От і нема чоловіка.

Космос в собі дріма.
Діти біжать до школи.
Осінь мина... Зима...
Літо й весна – по колу.
А чоловіка – нема...
Страшно не те, що нема,
А що й не буде ж ніколи!
Вже тих учених – тьма.
Все прояснили на світі.
Ще б їм одне прояснити:
Як ото був – і нема.
Що вже простіше на світі?
…А чоловіка – нема (*Б. Олійник*).

У цьому світі, повнім білих днів,
У цьому лагіднім, у цім бурхливім світі
Утаємниченім примхливим світлом,
Що никне й міниться при самім дні,
При цій ріці, де світлих тіней тінь,
При цім човні, де два весла і руки,
Де зустрічі початками розлуки,
Де кожна мить, як той крилатий кінь,
В краплині кожній – нових див причали,
Де лагідно чаклує течія.
Сама себе спитаю: «Ти чия?»
Й відчую, що слова всі від’ячали,
Що слів нема, є тільки білий світ,
Й при цій красі я буду і не буду,
Ще й біла риба щемно б’ється в грудях
І чистих хвиль – нових чекає літ.
У хвилях тих. Де їм кінець, початок?

Де я – ще я, а де вже сад, ріка?
І веслами продовжена рука,
І небуттям пробуджене зачаття.
Оця вода – і літепло, і лід.
Я пам'ятаю все, я все забуду.
А в світі – і не зникне, й не прибуде,
А буде світ, цей дивний білий світ (*Л. Голота*).

В поетів славних я навчавсь дзвінкої рими,
Співучості рядків і змісту повноти, –
Так воду спрагло п'ють в оазі пілігрими
Із срібла-джерела в дорозі до мети.

Та я не позичав чужої навіть коми,
Хоч таланом слабкий, убогий я піїт!
Усе моє – моє, хай сіре й невагоме,
А щире й дороге – то кров моя і піт (*Р. Дурбак*).

Завдання 15. ***Доповніть наведений ряд самостійно дібраними прикладами. Як називаються ці стилістичні прийоми? Поясніть особливості стилістичного вживання цих одиниць.***

Гірка радість; некоронані королі; величні нікчеми; сухі сльози; дзвінка тиша, голосне мовчання.

Завдання 15. ***Простежте, як сприяють службові слова в реалізації стилістичних функцій антонімів у наведених текстах.***

ПОЕТ (у книзі окремо)
Немає значення: тіара чи галера,
На раменах твоїх лахміття чи вісон.
Чи ти переступав чи пильнував закон
І хто була вона – мадонна чи гетера.

Чепіги рільника, рушниця браконьєра,
І навіть міць берла, залитий кров'ю трон –
Не це важливо нам. Бо це міраж, химера,
А дійсність – тільки вірш і ліри чистий тон.

Хоч ти плазуєш псом до панського підніжжя
І ночі присвятив науці чорнокнижжя,
Сплітаючи діла в один гадючий сплет.
Хоч на твоїй путі отруйне зло цвістиме,
Та ми найтяжчий гріх і злочин непростимий
Тобі прощаємо, тому що ти – поет (*І. Качуровський*).

Синя лінія Дніпра майже ідеально ділить *глобус* України на дві пів кулі – східну і західну. Цей суто картографічний образ найбезпосередніше пов'язаний з тим, що прийняти називати комплексом *двох Україн.* Якщо річки – це кордони, то Дніпро – це передовсім кордон ландшафтів: пагорби з лісами, так звані *гори*, на заході, себто на правому березі, і рівнина, степ на сході (лівий берег). При цьому все, що західніше від Дніпра, видається культурно споконвічним, осілим, аграрним і стійким, а все, що східніше – безкоренево-номадичним, колонізованим, пролетарським, спустошеним. Це, власне кажучи, і є колишнє

Дике Поле – терен ненастанних пересувань і переселень сотень кочових народів, усіх можливих *сарматів* чи навіть підперезаних ірано-осетинських мечем *саоромантів* (*Ю. Андрухович*).

Стара людина, що кохалася тільки в описаннях пригод, а не в самих пригодах, усміхнулася теплою старечою усмішкою і ласкаво, по-батьківськи, подивилася на свого палкого молодого опонента, що так завзято боронив динаміку життя і громив «статичне» животіння, гідне зневаги й презирства.

А гідна зневаги статика без перепон лилася у відчинене вікно теплими терпентинними подихами вечірнього бору, тишею, що немов дзвеніла комариним дзижчанням та алюміново-білим світлом місяця.

– Там – життя й боротьба, тут – убоге нидіння! Там – пафос будівництва, а тут – спогади старої дівулі! Там – динаміка, а тут – статика (*О. Слісаренко*).

Один зводить храм Артеміди, а другий позиркує на нього поглядом Герострата. Відколи й рід людський існує, борються в ньому ці дві сили, дві пристрасті, одна з яких увінчує нас вінцем безсмертя, а друга, друга – ламай, трощи! – стає мовби нашим прокляттям (*О. Гончар*).

МАТИ СІЯЛА СОН

Мати сіяла сон
під моїм під вікном,
А вродив соняшник.
І тепер: хоч буран, хоч бур’ян чи туман,
А мені – сонячно.
Мати сіяла льон
під моїм під вікном,
А зійшло полотно.
І тепер: хоч яри, хоч вітри крізь бори,
А я йду все одно.
Мати сіяла сніг,
щоб він м’яко – до ніг,
А вродило зілля.
І хоч січень січе, а мені за плечем
Журавлі журавлять.
Мати сіяла хміль,
щоб дівчат звідусіль
Станом я знаджував,
А вони, як на сміх, проминали всі.
Все ж одна – зважилась.
Мати вибрала льон.
І вино вже давно
Хмільно так хмелиться.
І з-під крил журавлиних
мені під вікно
Листопад стелиться.
Тільки квітом своїм
при моєму вікні
Не опав соняшник.
Я несу його в світ,
щоб не тільки мені,
Щоб і вам – сонячно (*Б. Олійник*).

Завдання 16. ***Прочитайте текст. З'ясуйте, зразком якого функціонального стилю є цей текст. Поясніть, як жанрові особливості впливають на стилістичну роль антонімів у наведеному тексті.***

ЧИСТА НАГОРОДА З ЧИСТИХ РУК

Я не знаю, хто, коли й кого нагородив уперше. Мабуть, це було давно. І яка це була нагорода – священний камінчик, золота бляшка чи зуб акули? У стародавніх греків – лавровий вінок. У фінікійців, здається, перстень. Знаю тільки, що з давніх давен були і є нагороди, так би мовити, двох категорій: нагороди нечесні, що заохочують служити владам, і нагороди почесні, за справжні заслуги перед суспільством.

Ті перші сипалися щедро, і часто з рук неправедних.

Ті другі завжди приходили з запізненням, а часом і посмертно.

Досить згадати хоча б трьох славетних поетів – Данте, Петрарку і Торквато Тассо. Всі знають знаменитий портрет Данте з лавровим вінком на голові. Важко собі уявити цю горду голову без лаврового вінка. А одначе живий Данте не був увінчаний цим лавровим вінком, це прималював йому Рафаель, вже на посмертному портреті.

Петрарка теж так і не дочекався гідного визнання. І з гніву, з образи за поезію, за поетів, він сам собі поклав на свою втомлену голову лавровий вінок, – не з марнославства, а щоб не була понижена в очах людства велич поетового генія.

Токвато Тосса так і збожеволів, зацькований, прикутий ланцюгом до ліжка, і лавровий вінок йому, вже мертвому, поклали на груди.

Така сумна історія найславетніших лавреатів, то що вже казати про тих, що не сягнули їхньої слави, хоч і мали талант і працювали подвижницьки для своїх народів. Лаври здавна вважалися символом перемоги і слави. Була навіть легенда, що в лавр не може вдарити блискавка. Але в голови поетів завжди били всі громи і блискавки всіх суспільних нещасть.

Недарма Ярослав Івашкевич дискретно сказав у одному вірші, що доля плете поетові два вінки. Тобто – лавровий і терновий.

Далі в процесі гірких еволюцій людства на поетів одягали і солдатську шапку, і арештантську робу, і стріляли їм у спину, і ставили чобіт на груди. Вдосконалювалась також і система заохочень. І все глибшою робилася прірва між двома типами поетів, особливо помітна в наш час. Ще зовсім недавно про це я писала:

Буває час орлів, а нині різне птаство.

З державної руки сипнули їм пшона.

Відцвірінькали. І настав грізний час – блискавка вдарила у фальшиві лаври, і вони обсипалися із суєтних голів. Я щаслива, що дорога спокус і нагород була мені завжди чужа. Що я мала моральне право написати:

Митцю не треба нагород. Його судьба нагородила.

Коли в людини є народ, тоді вона уже людина.

А одначе, такий парадокс, – і я вже одержую нагороди. Хоча й писала: «Для лаврів сучасності треба чавунні скроні». Лаври не лаври, а за останні три роки це вже друга премія. Але щастя в тому, що це вже в якісно інший час. Ну, і таки ж не посмертно.

Що ще важливо, – що перша премія присуджена там, на Батьківщині, а ця тут, від українців діаспори. І це вселяє надію на магнетичний процес притяжіння двох духовних материків, так трагічно й давно вже роз'єднаних, розбитих на дві культури, дві літератури.

Адже література кожного народу становить одну цілість. Генрік Ібсен чверть століття жив поза Норвегією, а створив скандинавську перлину «ПерГюн». Байрон помер у Греції, Гоген жив на Таїті, але вони не були відчужені від своїх національних культур. Може, настане час, що талановиті письменники еміграції зможуть прийняти нагороди з рук України.

Принаймні вже ось на фестиваль поетів будуть запрошені українські поети звідусіль, куди їх закинула доля, забувши їм сплести ті два вінки, а одягши на них таку шапку-невидимку, що й досі ми там не знаємо кращих ваших поетів, а ви – наших.

Коли три роки тому мені вручали Державну премію імені Т. Г. Шевченка, я подякувала Шевченкові. Бо не державі ж дякувати, не партії – яке вони мають відношення до Шевченка? А в цьому випадку – чиста премія з чистих рук – я дякую найперше високошановним фундаторам цієї премії, пані Тетяні та панові Омеляну Антоновичам за їхню великодушну посвяту справі української культури. Дякую журі, що визнало мене гідною цієї високої відзнаки. Дякую всім, хто прийшов і приїхав на це урочисте дійство, що схиляє не лише до радості, але й спонукує до глибших роздумів. Бо кому й за що дякую, – це ясно і самоочевидно. Але чому я вважаю за необхідне підкреслити цю вдячність – мушу пояснити. Звичайно ж, не тільки тому, що це почесно і по-людськи приємно – одержати премію. І не тому, звичайно, що там, в Україні, знатимуть, що мене не лише обікрадено у Нью-Йорку, а й нагороджено у Вашинґтоні. А насамперед ось чому.

Українська література на сучасному етапі входить у таку вже звичну для неї, а на цей раз, можливо, ще болючішу й тяжчу фазу, ніж у всі періоди дотеперішніх «відлиг». Ми не маємо нормального літературного процесу. Ми живемо від періоду до періоду. Ми задихаємось і гинемо між цими періодами. І коли, нарешті, настає, здавалось би, найвищий час, щоб творити справжню літературу, знову зчиняються суспільні катаклізми, знову треба йти від письмового столу на мітинги, в боротьбу, знову прокручуються в барабані історії ті ж самі проблеми, ті ж гасла, не вирішені, не викричані протягом багатьох століть. Сьогодні нам повертають дещицю тієї свободи, яку письменники інших країн мають уже давно. Сьогодні нам повертають письменників, що були вбиті півстоліття тому. А коли ж літературі буде повернуте ненаписане сьогодні? Знову писати нема коли, знову треба іти в політику. Знову це програмує нашу літературу на відставання від світового рівня.

У нас і віддавна вже нема глибокого розуміння ролі літератури в духовному розвитку нації. Наші «рідні примітиви», як сказав один розумний чоловік, просто нездатні усвідомити, що таке письменницька праця. Наше літературознавство часом має рівень долітературного мислення. Люди часом надто швидкі на заперечення на всіх рівнях некомпетентності. Все це призвело до того, що наша література, при всіх її для нас очевидних досягненнях, – об'єктивно і досі є, так би мовити, всесвітньо невідомою літературою. Це патологічна ситуація, з неї треба виходити. Треба повірити тим, хто знає шлях, або принаймні, його шукає.

Тим часом навіть тут, у, здавалось би, вільному світі, просять у мене інтерв'ю як у письменника, а питають, чому ж це я не йду у політику? Одна жінка у Філадельфії під час мого виступу запитала: чи маю я право слухати музику слова, коли найактуальніша зараз ідея визволення України? Ось така специфіка буття української літератури. Український письменник ніби як не має права належати своєму мистецтву, реалізувати свій талант, зрештою, усамітнитися, чути оту саму «музику слова» писати. Він не може, як Гюго, поселитися на маяку. Він все одно буде вдивлятися у те своє трагічне море, і все світитиме, щоб хтось не заблукав, не розбився об рифи наших проблем. В той час, як інкрустовані очі Мадонни, періоду раннього Відродження, викликають захоплення всього світу, і всі знають, що це Італія. А наш дивовижний митець Архипенко, – у художньому музеї у Філадельфії є його роботи, а підписано: «Born in Russia», «народився в Росії». На саркофазі Яна-Казиміра в Парижі – фрагменти Берестецької битви, такі шляхетні крилаті гусари і якісь темні варвари, – вся ж справа у художньому осмисленні подій. Як мистецтво подасть образ свого народу, його ментальність, – так світ і сприйме. Ми дозволили розкрутитися цій інерції. Ми не зупинили її незаперечними досягненнями людського духу. Все сподіваємося на майбутнє. А якщо глянути з майбутнього в життя сьогоденне? Які духовні скарби надбав сьогоднішній день літератури? Навіть самі ще не осмислили, чого ж ми хочемо від світу?

Дорогі мої, політика – діло сьогоденне, а поезія вічна. В початку було Слово. В початку людства. І в початку кожної нації. Кінець Слова може бути кінцем нації. І саме

тому, що нам лелека не приніс у колиску Гомера, що «Слово про Ігорів похід» знайшов Мусін-Пушкін, а не, скажімо, Іван Вишенський, тому нам так і тяжко тепер.

Коли я чую назви індіанських річок і гір, і сучасні американці їх вживають, вже не знаючи, що вони колись означали, я думаю про трагедію свого народу.

В Пенсільванії бачила «стежку апалачів» на межі гір і неба. Апалачів уже нема, залишилася тільки стежка. А мій народ іде на межі поля і неба. І якби Тарас Шевченко не написав «Заповіт», занедужавши тоді в Переяславі, то хто зна, чи йшов би досі наш народ навіть і по цій межі свого національного буття. А одначе йде. Завдяки своєму геніальному поетові. Вся річ у тому, щоб не урвалася ця можливість творення справжньої поезії. Все потрібно – і йти у вир суспільних проблем, боротьби і протистояння. І писати. Не змарнувати можливостей Слова. Бо добігає кінця XX століття, а ми все ще боремося за право на свою мову. І ось чому я вдячна вам – не стільки за себе, скільки за те, що ви віддали належне самому феномену письменницької праці. В цих політичних катаклізмах, в шумі й галасі громадянських пристрастей, коли немає коли писати, коли нема коли творити Слово, – оця скромна подія – вручення літературної премії українському поету у Вашінґтоні – хай свідчить, що все у нас є: і Рух, і громадянська мужність, і той безсмертний дотик до душі – поезія.

Травень 1990 року,
Вашінґтон, Джорджтаунський ун-т

Завдання 17. ***Знайдіть синоніми й антоніми в наведеному тексті. З'ясуйте стилістичну доцільність синонімів. Які функції виконують антоніми в тексті?***

У кожному разі, друже, мене дорога щоразу чомусь хвилює. Чи буде то маленька стежина, що побігла в поля, чи сучасна гудронова траса... Хіба ось така стрічка, що зникає перед тобою десь у безвістях, може своїм виглядом не викликати в нас певні емоції?.. Пригадуєш, як, бувало, котрийсь перехожий питався в нас, пастушат, у степу: «Куди ця дорога веде?» Чуєш – веде?.. Та й нам кортіло більше знати про нашу дорогу: куди вона? Звідки? Де їй початок? До буде кінець?

– А по-моєму, – докидає Ліда слівце, – дороги нізвідкіль не починаються й не кінчаються ніде...

Заболотний думає якусь мить, ніби зважує те, що сказало дівча, потім визнає:

– Може, ти й маєш рацію... Хоча все на світі десь-таки свої початки бере і десь мусить мати свої фінали; принаймні коли йдеться про чиюсь конкретну стезю. От хоч би і в нас із цим, – це стосується моєї особи, – почалося від стежини на левадах не відомої тобі, Лідо, Тернівщини, де зустрічали ми свою дитячу зорю, а тепер ось намотуємо милі на цьому хайвеї... (*О. Гончар*).

Завдання 18. ***Визначте стилістичні функції контекстуальних антонімів у наведених реченнях. Поясніть лексичне значення слів, які виступають у ролі контекстуальних антонімів.***

1. Такими шляхами до поета приходила популярність – лиха і світла. Одні били, лаяли, картали, а інші переписували вірші, пускали їх по руках, завчали напам'ять. Ім'я Миколи Вінграновського сяяло на устах народу. Поет виростав із нього і в нього вростав (*Т. Салига*). 2. Ти линеш до сонця – я все ще блукаю стернею пустої надії (*П. Карманський*). 3. Злива листів надійшла до редакції. Пишуть люди різних професій. Чоловіки і жінки. Ветерани і юнь. Пишуть лаконічно і широко, гостро і роздумливо, полемічно і обережно, фактографічно і аналітично. Є вірші. А є цілі наукові трактати… (*С. Плачинда*). 4. Завжди величніша путь на Голгофу, ніж хід тріумфальний (*Леся Українка*). 5. Чи совам зборкати орла? Чи правду кривді подолати? (*М. Рильський*). 6. Ох, друже, та хіба ж ти сам не бачиш, Що з того всього полишились ями, А постатів давно нема? (*Леся Українка*). 7. Вставай, рибалко! В зоряну заграву Веди моторів і човнів політ. Я заберу твою солону славу І не

віддам солодкою у світ (*М. Вінграновський*). 8. Що й не знати, чи я справді була колись камінною... Та ба... Я була живою... (*М. Матіос*). 9. Жінкам потрібні лицарі, а не ховрашки (*Л. Костенко*). 10. Схід зображається червоним і прорадянським, Захід – націоналістичним і антиросійським (*Л. Костенко*). 11. Люди — це тонкі, надзвичайно чутливі генератори енергії, своєрідні антени, які вловлюють і спокійні вітри земних енергій, і лавинні протоки енергії космосу (*П. Загребельний*). 12. Але те саме життя з його жорстокою реальністю викликало й цілком протилежне бажання: вискочити з цього пекельного ліфта у вічність, залізти в нору і зализати свої рани (*П. Загребельний*). 13. Ще з школи, а тоді в коледжі, в університеті, повсюди й завжди Лукас незмінно наштовхувався на непробивний мур, який звався білі, англосакси, протестанти. Він був білий, але не англосакс, не протестант, а католик, і це автоматично відкидало його в світ неповноцінний, кольорових або просто невизначених громадян цієї дивної держави, яка знесла над усім світом світильник статуї Свободи, а сама не могла випручатися з мертвих стисків найжахливішого середньовіччя (*П. Загребельний*). 14. Жар любові перефарбовував усе чорне в червоне та рожеве. Нині я знаю, що кохання – це мить, і здебільшого, омана душі, хоч в той же час воно найбільше, що послано людині небом, воно підносить нас під хмари й кидає вділ, і вже пом'яті, з ґулями та синцями, покірно прошкуємо туди, куди призначено йти од народження – до свого останнього дня (*Ю. Мушкетик*). 15. Була осінь, але не пізня, а тиха, золота і печальна... (*В. Сосюра*). 16. Прийшли в епоху Інтернету – І перейшли усю планету. Та ми в епосі мезозою – Нас ледве видно за сльозою... (*Д. Кремінь*).

Завдання 19. ***Поясніть прийоми використання антонімів у заголовках. Як антонімічні пари в заголовку втілюють задум автора?***

Книга спогадів В. Яворівського «Вони були, вони є. Про великих українців зблизька, з відстані відчайдушних юнацьких пригод і чоловічої дружби завдовжки в усе життя» (2010); поезія С. Жадана «Жити значить померти» (1974); «Тепло-холод» (П. Мовчан); поезії «Не боюсь я ні бога, ні біса», «День і ніч сердитий вітер…»; «Не можу жить, не можу згинуть…» І. Франка; «Зазимую тут і залітую» (М. Вінграновський); «Рядки про можливе і неможливе» (П. Скунць); П'єса В. Винниченка «Чорна Пантера і білий Медвідь»; поетичні збірки І. Франка «З вершин і низин» (1887), М. Рильського «Гомін і відгомін» (1929), «Троянди й виноград» (1957), Є. Маланюка «Стилет і стилос» (1925), Н. Лівицької-Холодної «Вогонь і попіл» (1934), «Поезії старі і нові» (1985), Д. Павличка «Любов і ненависть» (1953), В. Герасим'юка «Кров і легіт» (2014), Г. Чубая «Говорити, мовчати і знову говорити» (1990), П. Вольвача «Бруки і стерні» (2000), Ю. Андруховича «Небо і площі» (1985); повість Г. Пагутяк «Мій Близький і Далекий Схід» (2009); збірка есе О. Бойченка «Більше / Менше» (2015); роман Ю. Мушкетика «Серце і камінь» (1962); оповідання Ю. Покальчука «Великий і малий» (1986); роман Ю. Щербака «Причини і наслідки» (1986).

Завдання 20. ***Прочитайте тексти. З'ясуйте стилістичні параметри підкреслених слів і зворотів.***

***

Не журись, що не був у того фарисея,
Де сиділи лукаві лише при столі.
Стане легше, коли почитаєш Ван-Вея
І сирітку-димок пригадаєш в селі.

Не піддайся мані – надокучливій свасі,
Марна слава мирська – до часу, до пори…
Тобі мати грушок насушила на блясі,
Батько дав самосаду тобі від жури.

На хвалу і хулу не треба зважати,
Туга й радість – намарні, не жди співчуття.
Вийшли в поле женці спіле житечко жати –
Що ж, людині тут вільно, доки плине життя (*В. Осадчий*).

Завдання 21. ***Визначте стилістичні фігури, побудовані на антонімії, у наведених текстах.***

КУМИР
Прийшов з вербово-степових країв,
Де все таке безмежне і зелене.
І втиснута в квадратну раму сцена
Його гнітила реготом вогнів.

Спочатку слухачам своїм навстріч
Виходив по-косарському понуро.
І театральний модний однострій
Лякавсь його могутньої статури.

Та голос був – позаздрив би й Гомер!.
Він потрясав колони, як підпорки.
Ревла у дикім захватігальорка,
І навіть млів досвідчено партер.
А час минав. По килимах афіш
Усе певніше він ступав на сцени.
І зкожним днем м'якіше і ладніш
Лискучий фрак всідався на рамена.

Зійшла засмага. Між колег обтерсь,
Осмислив жести на вагу і доторк:
Уклін глибокий – в голубий партер,
Демократичний помах– на гальорку...

Бувало, проклинаючи силон
І фанатичну відданість гальорки,
Він наїздив у батьківське село
Відчути степ і вирій без підпорки.

Існову – сцениголений аркет,
Автографи, коханки і зальоти...
Вжене співав – обігрував партер
І загравав обачно до гальорки.

І вірив, що юрба– олімп і дно –
Раби його примхливої химери.
Незчувшись, як попавсь уже давно
На довідок гальорки і партеру.

Та якось – чи забракло в нього сил,
Чи переграв, чи ще якась холера, –
Зірвався голос. Обів'яв і сів
До хрипу рядового контролера.

І зал його, немов плювок, розтер,
Роздерши криком тишу на пацьорки.
– Ганьба! – гукав досвідчений партер
Під свист і тупіт юної гальорки.

І він зійшов. І тої жмиті вмер
Для тих, із ким він торгувався щиро...
Тим часом вже на іншого кумира
Націлились гальорка і партер (*Б. Олійник*).

КОЛИ ПОВЕРНУСЯ...
Коли повернуся до вас,
вже одягнутий в камінь, –
Я камінь зніму із душі і квадратних рамен
І стану легкий,
мов хмарина в дорозі на Канів,
І ввіллється в душу, як вчашу,
козацький ромен.

І стануть нікчемними
виляски «слава-неслава»,
Порожній двобій язиків ні про що і про все, –
Коли я побачу, як сонце голубить отави
І мудний мурах
обережно личинку несе.

Пощо тоді, хлопці,
каррарський заманливий мармур,
І золото Креза,
і вкупі з хвалою – хула, –
Я віддаю за одне
недоспіване: «мамо»,
За те, що долоню мою
освятила бджола.

Пощо тоді слів перелітних
лукава пороша,
Холодні обійми
майстрів залаштункових справ,
Я все віддаю за хустину у синій горошок
З далекої пісні про ту, що любив, та не взяв.

Я все вам прощу,
побратими і недруги вчені, –
Хай доля врожайного вам надарує дощу!
Але не прощу і пилинки
На образ Шевченка
І зламану гілку калини
повік не прощу!

Тоді я прийду на відплату,

одягнутий в камінь,
І рухом гранітним мету крамарів і сутяг,
І хай мене судить по правді і совісті Канів –
Єдино Верховний мій
і Повноважний Суддя! (*Б. Олійник*).

ЛЕКСИКА ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ В СТИЛІСТИЧНОМУ АСПЕКТІ

Контрольні питання

1. Джерела запозичень слів в українській мові.
2. Функціонування в українській мові давніх запозичень.
3. Стилістичні функції старослов'янізмів.
4. Стилістичні можливості інтернаціоналізмів і власне іншомовних слів.
5. Екзотизми, особливості використання екзотизмів у публіцистичному та художньому стилях.
6. Стилістичні можливості варваризмів. Кальки. Різновиди кальок.
7. Сучасні тенденції у функціонуванні нових слів іншомовного походження в українській мові. Посилена англізація українського мовного простору.
8. Роль пуризму в сучасній мовній ситуації.

Література

Бабич Н. Д. Практична стилістика і культура української мови: Навч. посібник. Львів: Світ, 2003. С. 65–66.

Дудик П. С. Стилістика української мови: Навч. посібник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2005. С. 150–154.

Капелюшний А. О. Практична стилістика української мови: Навч. посібник. Вид. 2–ге, переробл. Львів: ПАІС, 2007. С. 92–101.

Коваль А. П. Практична стилістика сучасної української мови. Київ: Вища школа, 1987. С. 54–60.

Пономарів О. Д. Стилістика сучасної української мови: Підручник. 3-тє вид., перероб. і доповн. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2000. С. 71–78.

Сучасна українська літературна мова. Стилістика. Київ: Наукова думка, 1973. С. 78–84.

***

Андерш Й. Ф. Богемізм. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Белей Л. Не минаючи ані титли… Лінгвобіографія старослов'янської мови. Київ: Темпора, 2015. 256 с.

Гаркавець О. М. Тюркізм. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Екзотизм. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Єрмоленко С. Я. Пуризм. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Їжакевич Г. П. Русизм. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Караванський С. Пошук українського слова, або боротьба за національне «я». Київ: Видавничий центр «Академія», 2001. 240 с.

Клименко Н. Ф. Калька. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Ленець К. В. Варваризм. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Ленець К. В. Макаронічна мова. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Лукінова Т. Б. Українська лексика: семантичні зміни в запозичених словах. *Мовознавство*. 2013. № 2–3. С. 18–38.

Муромцева О. Г. Англіцизм. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Муромцева О. Г. Германізм. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Пономарів О. Д. Грецизм. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Пономарів О. Культура слова: Мовностилістичні поради: Навч. посібник / 2-ге вид., стереотип. Київ: Либідь, 2001. 240 с.

Пономарів О. Д. Лексика грецького походження в українській мові. Київ: Видавничий центр «Просвіта», 2005. 128 с.

Рибалкін В. С. Гебраїзм. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Русанівський В. М. Старослов'янізми. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П.Бажана, 2007.

Самійленко В. Чужомовні слова в українській мові. *Самійленко В. Поетичні твори*. *Прозові твори. Драматичні твори. Переспіви та переклади*. Статті та спогади. Київ: Наукова думка, 1990. С. 500–511.

Селігей П. Світло і тіні наукового стилю: Монографія / НАН України. Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ: «Видавничий дім Києво-Могилянська академія», 2016. 627 с.

Селігей П. Що нам робити із запозиченнями? *Українська мова*. 2007. № 3. С. 3–16; 2007. № 4. С. 16–32.

Семчинський С. В. Галліцизм. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Семчинський С. В. Латинізм. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Сербенська О. А. Інноваційні процеси у мові сучасних засобів масової інформації. *Українська періодика: історія і сучасність*. Львів, 2000. С. 232–235.

Сербенська О. Інтерференційні явища в публічному мовленні. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Вип. 24. Ужгород, 2011. С. 171–181.

Сербенська О. А., Волощак М. Й. Актуальне інтерв'ю з мовознавцем: 140 запитань і відповідей. Київ: Видавничий центр «Просвіта», 2001. С. 122–129.

Стишов О. А. Нові іншомовні слова в українськомовних ЗМІ початку XXI ст. *Studia Philologica (Філологічні студії)*: зб. наук. пр. Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2017. Вип. 9. С. 66–75.

Тараненко О. О. Суржик. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Ткаченко О. О. Вкраплення. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Ткаченко О. Б. Запозичені слова. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Ткаченко О. Б. Запозичення. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Ткаченко О. Б. Інтернаціоналізм. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Ткаченко О. Б. Іншомовні слова. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Ткаченко О. Б. Іранізм. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Ткаченко О. Б. Полонізм. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Тупиця О., Зімакова Л. Безеквівалентна лексика: проблеми визначення. URL: https://dspu.edu.ua/native_word/wp-content/uploads/2016/04/2012-34.pdf

Шаповалова Г. Джерела сучасної неологічної лексики іншомовного походження та доцільність її використання. *Вісник Львівського університету*. Серія «Журналістика». Вип. 23. Львів, 2003. С. 121–125.

Ясинецька Н. А. Лінгвостилістика нових запозичених англізмів в українській мові. *Філологічні студії*. Науковий вісник Криворізького національного університету. Зб. наук. праць. Кривий Ріг, 2014. Вип. 10. С. 255–263. URL: https://core.ac.uk/download/pdf/268531204.pdf

Словники

Бибик С., Сюта Г. Словник іншомовних слів: тлумачення, словотворення та слововживання / за ред. С. Єрмоленко. Харків, 2006.

Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. Київ, Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005.

Коломієць М. П., Молодова Л. В. Словник іншомовних слів. Київ: Освіта, 1998.

Нечволод Л. Сучасний словник іншомовних слів. Харків, 2007.

Словник іншомовних слів: 2300 слів та термінологічних словосполучень / уклад. Л .О. Пустовіт, О. І. Скопненко, Г. М. Сюта, Т. В. Цимбалюк. Київ: Довіра, 2000.

Словник іншомовних слів / Уклад.: С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута. Київ: Наукова думка, 2000. 680 с.

Словник іншомовних слів / за ред. акад. О. С. Мельничука. Вид. 2-е, випр. і доп. Київ: Українська радянська енциклопедія, 1985. 967 с.

Словник новітніх англізмів / Уклад. Л. Белей, А. Гончаренко, М. Ківу, І. Олександрук. Київ: Наукова думка, 2022. 320 с.

Словник української мови: В 11-ти т. Київ: Наукова думка, 1970–1980.

Сучасний словник іншомовних слів: Близько 20 тис. слів і словосполучень / Уклали: О. І. Скопненко, Т. В. Цимбалюк. Київ: Довіра, 2006. 789 с. (Словники України).

Словник української мови: У 20-ти томах. Томи 1–14. URL: https://sum20ua.com/Entry/index?wordid=24&page=0.

Завдання

Завдання 1. ***Доберіть опис лексичного значення до поданих слів іншомовного походження. Визначте, котрі з поданих слів є інтернаціоналізмами.***

Імпреза, апокриф, анафема, конвенція, репертуар, віадук, папараці, ремікс, коктейль, пілігрим, бешамель, арабески, патетика, буклет, аскетизм, панацея, сатисфакція, ваніль, прецедент, вар'єте, дайджест, синекура, косплей, римейк, лейбл.

Довідка.

1. Утамування почуття образи, *перев*. у формі поєдинку, дуелі, поєдинку з особою, яка образила.
2. Засіб, який може допомогти в усіх випадках життя.
3. Журналіст-фотограф, який усіма способами намагається зробити сенсаційні знімки знаменитих людей.
4. Випадок, що стався в минулому і є прикладом або виправданням для наступних подібних випадків.
5. Періодичне видання, що містить матеріали, переважно скорочені, передруковані з інших видань.
6. У християнстві відлучення від церкви з оголошенням довічного прокляття.

7. Складний орнамент з геометричних і стилізованих рослинних візерунків, переважно з арабськими написами.
8. Детальне відтворення образу улюбленого героя літературного, кінематографічного, анімаційного твору за допомогою костюма, манери поведінки, міміки, відомих фраз.
9. Добре оплачувана посада, на якій майже нічого не треба робити.
10. Артистично-дизайнерський і комерційний термін, який означає випуск нових версій уже існуючих творів мистецтва з видозміною або додаванням до них власних характеристик.
11. Новий варіант, переробка старої мелодії, пісні і т. ін.
12. Крайній рівень помірності, стриманості, відмова від життєвих матеріальних і духовних благ, добровільне перенесення фізичних мук, труднощів.
13. Густий соус із молока або вершків з яйцями та борошном, яким поливають м'ясні, рибні та інші страви.
14. Спеціально оброблені ароматичні стручки повзучої рослини, що використовуються в кондитерському й парфумерному виробництві.
15. Сукупність п'єс, які виконуються на сцені театру за певний час.
16. Рекламне чи дитяче видання або путівник на одному аркуші, який складається паралельними згинами й не потребує розрізування під час читання.
17. Стародавній релігійно-легендарний твір, зміст якого не цілком відповідав офіційному віровченню і який відкидався церквою, не визнавався нею священним.
18. Звукозаписувальна компанія.
19. Естрадний театр легкого жанру, для якого характерні комедійність, іронія, пародія, еротичні елементи.
20. Міст звичайно на високих підпорах через глибокий яр або ущелину.
21. Прочанин; богомолець, який іде на поклоніння до святих місць; *перен*. – мандрівник, подорожній.
22. Угода, міжнародний договір із якихось спеціальних питань.
23. Настроєвість, тон промови, твору літератури, музики, кіно, театральної вистави, які характеризуються пафосом, піднесеністю, схвильованістю.
24. Напій, що становить суміш коньяку, лікеру та вин, іноді з цукром, прянощами тощо.
25. Культурно-розважальний, спортивно-розважальний, благодійно-розважальний і т. ін. захід з нагоди ювілеїв, свят і т. ін. (концерт, виставка, конкурс тощо).

Завдання 2. ***Користуючись словниками іншомовних слів, поясніть значення наведених слів. До якої групи слів іншомовного походження належать ці слова? Визначте головну сферу їх функціонування. Запишіть три речення з цими словами.***

I. Антураж, елокуція, графоманія, віньєтка, імпозантний, автентичний, колізія, конґломерат, індиферентний, акредитив, інкрустація, мадригал, реверанс, сноб, ротонда, саміт, електорат, міленіум, толерантність, інцидент, ракурс, евентуальний, кітч, компіляція, перманентний, альтернатива, раритет, прерогатива, катарсис, філантроп, плей-оф, сиквел.

II. Графологія, харизма, цейтнот, скринінг, імпровізація, екслібрис, мізантроп, педант, муляж, конгломерат, інкрустація, реверанс, індиферентний, меломанія, мельхіор, меморандум, меркантилізм, креативний, марґінальний, дескриптивний, наративний, дебютант, лістинг, плюралізм, екстрадиція, інфляція, коаліція, істеблішмент, інавгурація, транш, ґрант, тендер, прерогатива.

Завдання 3. ***Укажіть старослов'янізми в наведених текстах. Визначте диференційні риси старослов'янізмів (фонетичні, словотвірні, семантичні). Яка стилістична роль старослов'янізмів у наведених текстах?***

Псалом новий Господеві
І новую славу
Воспоєм честним собором,
Серцем нелукавим.

Во Псалтирі і тимпані
Воспоєм благая,
Яко Бог кара неправих,
Правим помагає.
Преподобнії во славі
І на тихих ложах
Радуються, славословлять,
Хвалять ім’я Боже;
І мечі в руках їх добрі,
Острі обоюду,
На отмщеніє язикам
І в науку людям.
Окують царів неситих
В залізниє пута,
І їх, славних, оковами
Ручними окрутять,
І осудять губителей
Судом своїм правим.
І вовіки стане слава,
Преподобним слава (*Т. Шевченко*).

Блаженний муж на лукаву
Не вступає раду,
І не стане на путь злого,
І з лютим не сяде.
А в законі господньому
Серце його й воля
Навчається, і стане він –
Як на добрім полі
Над водою посажене
Древо зеленіє,
Плодом вкрите. Так і муж той
В добрі своїм спіє.
А лукавих, нечестивих
І слід пропадає, –
Як той попіл, над землею
Вітер розмахає,
І не встануть з праведними
Злії з домовини;
Діла добрих оновляться,
Діла злих загинуть (*Т. Шевченко*).

Благословенная в женах,
Святая праведная Мати
Святого Сина на землі.
Не дай в неволі пропадати,
Летучі літа марне тратить.
Скорбящих радосте! Пошли,
Пошли мені святеє слово,
Святої правди голос новий!
І слово розумом святим
І оживи, і просвіти!

І розкажу я людям горе,
Як тая мати ріки, море
Сльози кровавої лила,
Так, як і Ти. І прийняла
В живую душу світ незримий
Твойого розп’ятого Сина!..
Ти Матер Бога на землі!
Ти сльози матері до краю,
До каплі вилила! Ридаю,
Молю ридаючи, пошли,
Подай душі убогій силу,
Щоб огненно заговорила,
Щоб слово пламенем взялось,
Щоб людям серце розтопило.
І на Украйні понеслось,
І на Україні святилось
Те слово, Божеє кадило,
Кадило істини. Амінь (*Т. Шевченко*).

***

Які вожді, такий і їх народ.
Хоч сто віків, як паводок, збіжить,
зіпершись раз на милості заброд,
своїм умом вони не будуть жить.

Де ж той, котрий колись іще гряде
і подарує дух новий Дніпру,
розвіє вічний морок горя, де
отой, що нашу розжене журу?.

Народе мій, з-посеред інших стань
високим, як блакитні небеса,
і возложи комусь на тім’я длань
і, доки зір не виїла роса.

скажи: ось він, обранець на віки,
що вийшов з надр, а не із суєти!
Та твердь своєї щедрої руки
не подаруй нікому всує ти.

Бо ниций духом – ницість породжа,
тебе тримати буде у нужді,
І з вуст чужих сяйне, як зблиск ножа:
який народ, такі його й вожді (*Л. Горлач*).

І ми, старі, в мистецтві голоси,
Співаємо псалом твоїм «Калинам»;
Але скажи по правді, роз’ясни нам,
Яким ти чином возсіяв єси
Між крамарів на чесному бенкеті –
Новий Орфею, славний во кларнеті?! (*М. Зеров*).

Даждь нам, Боже, днесь. Не треба завтра –
Даждь нам днесь, мій Боже! Даждь нам днесь!
Догоряють
українські ватри.
Догоряє український весь
край. Моя дорога
догоряє… (*В. Стус*).

Такі сумні забуті імена –
Сама луна у шкаралущі літер.
Заломить руки втомлена мана,
Зітхне горішній чи долішній вітер.

Вдихни тепло у це сумне єство,
Єство забутого, яке навколо,
У тризні відізветься торжество,
З'єднається за ними вічне коло.

Самі себе по голосу знайдуть.
Самі себе по звуку відпитають –
Це відпуст душ, які на гору йдуть.
А на горі там Гошів чи Почаїв? (*Б. Криса*).

Не раз повстане але всує, всує!
Чорнильну лжу породить каламар.
Усіх одурить, вольності скасує,
задавить всіх підшитий лисом цар (*Л. Костенко*).

КОНІ

Вихор гонить завію
в незатворену браму,
сивим снігом поволі
замітає олтар…
Вам не холодно, коні,
під склепінням храму,
перед ликом Господнім,
серед смертних примар?
Ваше дихання мірне
вкрило інеєм стіни,
полохкі ваші ніздрі
обернулись на лід…
Вам не холодно, люди,
на руїни Вкраїни?..
Це Батиєве стадо…
Цей заметений слід…
Ця знеславлена пам'ять
про знеславлену волю… –
як усе це обридло!
і коли промине?..
Сиза віхола квилить
по глухому роздоллю,
засипає ікони,

і хрести, і мене…
І хотілось би згинуть
у хвилину ту са́му,
коли все це зібралось,
і на душу лягло…
Тільки хто ж тоді коней
повиводить із храму?..
Тільки хто ж тоді коней
забере під сідло?.. (*Ю. Бедрик*).

Так, ми на те у наш убогий мир прийшли,
щоб мову з мов людських принижену, забвенну
З народних уст узять, і в перло возвести (*П. Куліш*).

Завдання 4. ***Знайдіть у наведених реченнях слова іншомовного походження. З'ясуйте їх значення і стилістичну вмотивованість уживання.***

1. Чисте, майже тепле повітря, зосереджено пружна тиша – небо й земля, а між ними своєрідне анданте великої симфонії вічності (*У. Самчук*). 2. У моїх нових апартаментах було тихо, як у льоху, – не вірилося, що цей будинок у самісінькому центрі міста (*В. Шкляр*). 3. Перед від'їздом ми ще посиділи в барі, і, порушуючи власне табу, я випив кави, яка завжди викликала в мені нав'язливе почуття тривоги (*В. Шкляр*). 4. Перед ним на невеликому столикові лежав розгорнутий фоліант, старий та пожовклий, переплетений в шкуратяні товсті палітурки з застіжками (*І. Нечуй-Левицький*). 5. Купріян лягає на диван, деякий час дивиться на пусту філіжанку чаю, що парує на столі, і закриває очі (*Г. Тютюнник*). 6. Ми всі – проти містики. Бо що таке містика? Суцільна темрява, як кажуть вчені люди, обскурантизм, пережиток, відсталість, приниження й деградація людського розуму (*П. Загребельний*). 7. Ось уже рік виходить у Києві газета «Світ про Україну» – дайджест зарубіжної преси, в міру їстівна закришка, де всього потроху – від політичних коментарів та аналітичних статей до легковажних французьких анекдотів і світських пліток із життя «зірок» (*О. Забужко*). 8. Пером огненним вічність пише Свій нескінчимий фоліант, І вітер з ніжністю колише Листки замислених троянд (*М. Рильський*). 9. Індустрія!.. Електрика!.. Машини!.. Нащо ж сади тут, люди, солов'ї? Машини, брат, симфонію розчинять, Поб'ють в диму цю вигадку гаїв (*І. Багряний*). 10. Феацький квіте, серце Навсикає, Як промінь злотний на піску морському. Перед тобою – вбогий пілігрім І море пурпурове і безкрає (*М. Зеров*). 11. І темний ряд євангельських історій Звучить як низка тонких алегорій Про наші підлі і скупі часи (*М. Зеров*). 12. Хайвей, вигинаючись відповідно до рельєфу місцевості, струменить, мерехтить у далеч; скільки зглянеш, лисніє під сонцем спинами машин. Пролітають обіч нас на відстані силуети міст, незрозумілих веж, фрески звернених до хайвею грандіозних реклам, пролітає світ інший, відсторонений від цього потоку, де без краю свистить розітнуте, збурене рухом дороги повітря (*О. Гончар*). 13. Справді, градобій припинився. Свою одноманітну пісню покінчив протяжним, стишеним акордом (*Б.- І. Антонич*). 14. Туча не вгавала. Камертон вітру строїв ліс і піддавав деревам понуру, хмарну мелодію (*Б.-І. Антонич*). 15. Навчися лісової мови із книги лисів та сарнят! Виходить місяць до діброви писать елегії на пнях (*Б.- І. Антонич*). 16. Вітер жовтий лист з дерев змітає помелом, в гущині сухе гілля гуркоче мідяний псалом (*Б.-І. Антонич*). 17. Перґаментом папір розгортує листи, І майже без зусиль ляга під стрічку стрічка (*Є. Маланюк*). 18. За хвилину ліворуч від літака зі снігового місива виринув блакитний аеропортовий деайсер (*М. Кідрук*). 19. Шкода, що Ти не працюєш методами експериментальними, а маючи много можливости, вирішив би Ти не одну квестію (*І. Панькевич*). 20. По срібній линві тої амплітуди проходять дивні видива буття (*Л. Костенко*).

Завдання 5. ***Аргументуйте роль слів іншомовного походження відповідно до стильової належності наведеного тексту.***

Слово «екслібрис» дослівно означає «із книжок», тобто книжковий знак. Це окремий вид графіки, що акумулює ставлення людини до друкованої продукції, розповідає про взаємини читача з книжкою, які сягають своїм корінням Середньовіччя, коли в освічених людей проявлялася глибоко відчутна потреба мати книжки, бути їх гордими власниками. Книжку в ті часи писали на замовлення окремих осіб, і цей факт підкреслювали особливо виразно. У псалтирі князя du Berry на першій сторінці зазначено: «Ця книжка була зроблена на замовлення Його Величності Князя Івана, сина Короля Франції, і т. д. і т. ін., «вона була закінчена в році Божому 1409».

Якщо власницею книжки була жінка, то часто на першій сторінці був її портрет: як вона молиться або читає молитовник. […].

Екслібрис у такій формі, як ми його знаємо, появився в історії мистецтва з початком XVI століття. Його поява тісно пов'язана з винаходом друкарських черенок та з фактом, що друкована книжка стала доступною у більш як одному чи й кількох примірниках.

Найдавніші відомі нам книжкові знаки роботи Дюрера, Гольбайна та Кранаха тільки на декілька десятиріч віддалені від Біблії Гутенберга. Але з XVI до XIX століття екслібрис як окрема форма мистецтва ще не існував. Він мав тільки одну конкретно означену функцію – ствердження власності. […].

Початки українського екслібрису датуються кінцем XVI-го та початком XVII століття. З тих часів зберігся знак цехового майстра Станіслава Самборського із Кам'янця-Подільського.

Із половини XVIII століття збереглися знаки, виконані львівським гравером Іваном Филиповичем, екслібриси О. Безбородька, Ф. Туманського, М. Франковича, Бернатова та монастирської бібліотеки міста Холма.

В XIX столітті український екслібрис не проявився. Він відновився та дійшов до повного розквіту щойно в XX столітті, коли екслібрисом, як окремою формою книжкової графіки, зацікавилися Модест Сосенко, Олена Кульчицька та Юрій Нарбут. У 20-х роках екслібрис розвинули Василь Кричевський, Іван Мозалевський, Леонід Хижинський та Олена Сахновська.

Розвиток екслібрису йшов у парі з мистецьким оформленням книжки. Ті самі митці творили обкладинки до книжок… (*М. Кузьмович*).

Завдання 6. ***Визначте тропи, утворені на основі слів іншомовного походження.***

I.
І вірші ті мої чогось усі, як осінь,
Що на плечах дощів трима важженне небо,
Десницями вітрів притягує до себе,
Над часом переносить…
Кудись тебе, у височінь заносить
Мене незнана сила, що ж робити?..
Довкола – Космос світлим манускриптом
І зорі, що покинули орбіти,
А на землі дрімає зимна осінь… (*Я. Сенчишин*).

II.
І не посміють істину авгури
Вдягати в мотлох кривди і химер;
І дух знання – великий піонер –
Не буде битись крилами об мури,
А поведе у далечінь – не хури,
А повітряних тисячі галер

За межі часу, вимірів і сфер –
Такий могутній, вільний та безжурий!
Й митець, від браку живлення понурий,
Не оберне натхнення в адюльтер;
І зникнуть з творів славлені Лаури,
Пташки, зітхання, зорі і етер… (*Є. Плужник*).

III.

Є в Тихому океані, закинутий далеко від материків і великих островів, маленький кораловий атол Бікіні. Він став відомий після того, як американці зірвали над ним свою першу водневу бомбу. Той страхітливий вибух мовби відлунився в похмурій легковажності деяких людей, які вигадали купальний костюм «бікіні» (максимум оголеності), жіночу зачіску «бікіні» (максимум нісенітності), плаття «бікіні» (максимум несмаку). Стиляги всього світу слідом за модним італійським співаком Маріно Маріні гундосили пісеньку «бікіні» (максимум безглуздя): «Ох, ох, ох, тітсі-бітсі, пені-вені, еллов-пола дот Бікіні...»

А тим часом Бікіні – острів радіоактивної смерті (*П. Загребельний).*

IV.

Ти не любив приблизних рим,
Суворий майстре, – тільки стислі.

Крізь грім доби, кізь хаос гри
Мінливих хвиль, ти бачив Рим
І вседержавну владу мислі.

І, може, добре, що твій день
Накрила ніч незупинима –
Підтята дисонансом рима.

…А ранок? Ранок, він гряде
Неспішним кроком піліґрима (*Є. Маланюк*).

Завдання 7. ***Якого стилістичного звучання набувають слова іншомовного походження в наведених текстах?***

I.

…Може, це – архаїка, дурниці,
Атавізм, дикунство, примітив,
Та сьогодні голосок синиці
Душу всю у мене оновив! (*М. Рильський*).

II.

Калина міряє коралі
А ти летиш по магістралі
Життя – це божевільне ралі
Питаю в долі
А що далі? (*Л. Костенко*).

III.

Танцюй, танцюй, дитино!
Життя – страшна корида.
На сотню Мінотаврів –
один тореадор (*Л. Костенко*).

IV.
Але напевно десь є світ,
В якому все не так погано,
В якому сльози – просто міф...
Який чарує і бентежить,
Якщо заглянути в вікно...
Але ми тут і ми – реальні,
А наші мрії як кіно...
Пройдуть, загаснуть і затихнуть
У каламбурі почуттів... (*Л. Костенко*).

VI.
Пером огненним вічність пише
Свій нескінчимий фоліант,
І вітер з ніжністю колише
Листки замислених троянд (*М. Рильський*).

VII.
Не хочу лаврів, ні кадила
За горем ковані пісні:
Моя безсонниця творила
Не за похвали голосні.

Душа моя ішла самотня,
І я не був нічий васал,
І пісня серця, ще й скорботна,
Гучних не любить людних зал.

Не тим співав я, що стрічають
Життя, як п'яний карнавал,
А тим, що в серці на одчаю
(В безсонні ночі) виє шквал.

Для них душа моя горіла,
Для них співав я ці пісні.
Тож хто щаслив, остріте стріли:
Анафему пишіть мені (*П. Карманський*).

Завдання 8. ***Знайдіть у поезії Б. Олійника слова іншомовного походження. Яка стилістична доцільність цієї лексики в стилістичному звучанні твору?***

СЮЖЕТ
Колами, колами листя –
в осінньому танго..
Може, це спогад?.
А може, незбутий сюжет:
Ніби в Полтаві
біляво біліє альтанка...
Ніби і дості там
чийсь мерехтить силует...
Як це далеко?!

...Уже на моїм небоспаді
Вечір в задумі
схиляється на парапет.
Може, це казка?
А може, було те насправді:
Біла альтанка
і твій неземний силует?
Парами плавають
горлиці в небі кохання,
Плавко спадаючи
на молодий бересклет.
Може, це пісня?
А може, це просто омана:
Одсвіт альтанки
і цей полохкий силует?
Скоро затужиться
стужам на цілому світі.
Холод пониже до серця,
Як хижий стилет.
В темінь грудневу
свічею провісною світить
Біла альтанка
і твій неземний силует.
В час одиноцтва,
коли перевесники в рій
Ті відлетіли,
а інші збираються в лет,
Не похитнусь
у любові, надії і вірі,
Доки на прузі
видніє хоча б силует.
Колами, колами
лист опада з високості.
Зорями хтось вишиває
небесний намет...
Може, це казка? А може?..
А може, це просто
Осінь мені нагадала
забутий сюжет? (*Б. Олійник*).

Завдання 9. ***До якого функціонального стилю і типу мовлення належить наведений текст? Дайте стилістичну характеристику іншомовної лексики.***

У 1577-му році в Пйорткові зібрався синод польських єпископів. Він пригрозив анафемою усім, хто буде сповідувати іншу віру, крім католицької. Таке рішення синоду благословив папа римський Григорій Тринадцятий.

Одним із перших прихильників єзуїтів на Україні був парох галицького міста Рогатина, канонік львівської капітули, член Віденської єзуїтської колегії Петро Скарга. Скарга досконало вивчив українську мову, щоб проповідувати нею українським мирянам-ремісникам і селянам. Він написав книгу: «Про єдність костьола Божого під одним пастором і від грецької єдності відступити». У ній Скарга закликав православних перейти до унії – до злиття католицизму і православ'я. І присвятив це своє творіння не кому-небудь, а саме князеві Василю Острозькому. Книга так швидко розійшлася, що Скарга відразу ж

запідозрив щось неладне і, чорний від люті, почав звинувачувати «багату Русь», що вона її скупила і спалила... Скарга писав, що лише римська церква зберегла правдиву Христову віру; що православна церква не може гарантувати віруючим після смерті спасіння, бо не визнає Рима і чистилища; що православна церква дозволяє священикам женитися, а, найголовніше, користується руською мовою, якою з Богом розмовляти не можна.

Князь Василь відчував, чим може обернутися злиття церков, до чого закликав Скарга, і чим це може скінчитися для православ'я. Тому він і став за православ'я горою. І ні єзуїти, ні король, ні папа не могли його похитнути.Та і як до нього було підступитися, коли його, крім віри, підпирало багатство, якому в Європі не було рівних? Князь Василь стверджував: український народ – народ православний і за свою віру він буде боротися хай там що. Назрівала гроза. Князь почав стягувати до Острога культурні сили. У 1579-му році він закладає школу вищого типу, яку називали ще «триязичним ліцеєм», бо там викладалися руська, грецька й латинська мови. Називали її ще й колегією, і Академією, а самий Острог – новими Волинськими Афінами.

Князь Василь був одружений із затятою католичкою, вельможною дідичкою, репрезентанткою одного з перших польських домів, Софією Тарнавською. Від неї він мав п'ятеро дітей – трьох синів і дві дочки. Старший син Костянтин таємно від батька, під крилом матері, перейшов на католицтво, захопився містикою і пішов у світи. Дочку Гальшку князь видав за реформатора-кальвініста Яна Кишку – одного з найбільших магнатів Литви. Молодша – Катерина – вийшла за католика Криштофа Радзивілла – великого литовського князя. Іван-Януш виявив військові здібності ще замолоду (зовсім юним у 1577-му році побив під Дубном татар, ходив на царя під Чернігів і Великі Луки), а після того, як батько двічі посилав його у Відень на австрійський двір імператора Максиміліана, перейнявся Заходом і став католиком по своїй волі. Януш заснував на Волині три костьоли: домініканців у Старокостянтинові, францисканців у Межиріччі та бернардинів у Дубні. І ось він тепер в Острозі – польський каштелян і сенатор. Його мати мусить бути вельми задоволена...

При князеві лишався малий Олександр – єдина його православна надія. (Пізніше єзуїти його отруять).

Петро Скарга, знаючи, що вже четверо з п'ятьох дітей Острозького – католики, підняв крик, буцімто князь сам примушував своїх дітей перейти на католицтво... (*М. Вінграновський*).

Завдання 10. ***Визначте стильове забарвлення і стилістичну доцільність слів іншомовного походження в поданих текстах. Поясніть значення іншомовних слів.***

I.

Треба було нам одного разу з Сергієм зафільмувати рідкісний вибух. Епізод із життя каменоломні. Близько дванадцятої було зроблено все, що треба. Змовкли перфоратори, громохкі бурильні молотки. Серію потужних зарядів уже закладено в моноліт, у щойно пробурені шпури. В кожну свердловину вставлено патрон-бойовик: він має виконати роль детонатора. Всю серію з'єднано. Відтепер слово за толом, за амонітом. Перекрито шлагбауми. Піднято сигнальний прапор на щоглі. Всюди стирчать застережні знаки: «Вибух! Небезпечно для життя!» Тиша залягла над кар'єрами, люди поховалися в укриттях. Ждуть у тривожній напрузі тієї миті... Тиша, тиша. Повітря світиться, ряхтить, і бджолиність золота гуде в ньому. Гуде, вібрує, мов далекі великодні дзвони дитинства (*О. Гончар*).

II.

Під ґейтом, притулившись щокою до телескопічного трапа, що вистромлювався зі скляної стіни термінала, стояв велетенський «Boeing 777» зі стилізованим під арабську в'язь написом «Altair Air» на борту. На доріжці для маневрування, що тягнулася паралельно до термінала, у черзі на зліт вишикувалися чотири літаки. Фюзеляжі розпливалися та

мерехтіли в мареві гарячих газів, що виривалися з турбін. Удалині, на тлі випаленого неба застигла вервечка сріблястих цяток – авіалайнери, що один за одним заходили на посадку (*М. Кідрук*).

III.

Півгодини тому, після оголошення про початок зниження перед посадкою, Анна поговорила зі стюардом – високим хлопчиною з темними очима та блискучим від гелю чорним волоссям – і дізналася, що всі рейси компанії «Altair Air» вирушають від крила С Термінала 3, а їхній літак прибуває до старого Термінала 2, що стоїть осторонь на півночі аеропорту. Що ще гірше – Анна не мала на руках посадкового талона на рейс до Бангкока. У березні їй виповнилося сорок сім, востаннє вона заходила до літака понад двадцять років тому, а відтак не знала, що на рейс можна зареєструватися онлайн, о першій же ночі під час реєстрації в Жулянах щось не спрацювало, тож Анні видали талон лише на переліт до Дубая. Чорнявий стюард, коли це почув, подумав, що безмежно здивується, якщо пасажирка встигне на свій рейс, однак засмучувати її не став, натомість трафаретним голосом пояснив, що потому, як лайнер зупиниться, їй треба спуститися до трансферної стійки перед виходом до зали прильотів, а звідти добиратися до Термінала 3 шаттл-бусом (*М. Кідрук*).

Завдання 11. ***Прочитайте поезію. Які іншомовні слова вжиті в переносному значенні? Назвіть тропи, утворені на основі багатозначності.***

Готичні смереки над банями буків,
гаркаві громи над країною крон.
Ночей чорнокнижжя читаю по буквах,
і сплю, прочитавши собі Оріон.

А вранці повстану. Обуренням серця,
веселим азартом очей і ума.
На вікнах розсиплеться сонячне скерцо
і рух засміється над скрипом гальма.

Обридли відьомскі шабаші фікцій
і ця конфіскація душ під гармонь.
І хочеться часом в двадцятому віці
забитись в печеру і няньчить вогонь.

Свободи предтеча – розхристана втеча
з мурованих дум у мандруючий дим.
Дзвенить ручаїв стрімголова малеча
блакитною кров'ю камінних глибин.

Світанки мої у смарагдовій ворсі
над кумканням всіх ропухатих дрібниць –
готика самотності, готика суворості,
рубінові розсипища суниць…

Отут я стою під замисленим небом
на чорних вітрах світових веремій,
і в сутичці вічній святого з ганебним
світлішає розум зацькований мій.

Болять дисонанси. Сумують симфонії.
Пручаються ноти в розпечений залп.
Будую мовчання, як зал філармонії.
Колонний безсонний смерековий зал (*Л. Костенко*).

Завдання 12. ***Знайдіть екзотизми в наведених реченнях. Поясніть значення й стилістичне призначення екзотизмів.***

1. Потому вона начепила на шию своє багатство – рясне намисто з золотих дукачів, а на голову накинула маленький фез, густо зашитий монетами. Легка чадра на плечі і червоні капці доповняли її туалету (*М. Коцюбинський*). 2. Алі раз побачив її. Він стояв коло кав'ярні і стежив, як тихо ступали жовті патинки по кам'яних сходах, що єднали Меметову хату з землею, а ясно-зелене «фередже» складками спадало по стрункій фігурі од голови аж до червоних шароварів (*М. Коцюбинський*). 3. Літніми вечорами, такими тихими й свіжими, коли зорі висіли над землею, а місяць над морем, Алі виймав свою зурну, привезену з-під Смірни, примощувався під кав'ярнею або деінде і розмовляв з рідним краєм сумними, хапаючими за серце згуками (*М. Коцюбинський*). 4. Цієї миті закричали муедзини на мінаретах міських мечетей, оглянулася Марія – у дворі вже стояв Мурах-баба, простягнувши руки на схід. Простелила намазлик, і вклякнули обидві тут же, на вулиці. Мальва молилася, вона вже напам'ять знала сури корану (*Р. Іваничук*). 5. Словами пісні він [Абібула] плакав над грішним світом, бо тепер хаджі навіть забули дорогу честі, шейхи – своїх батьків, а судді – правду і справедливість (*М. Коцюбинський*). 6. Мальва здерла з лиця яшмак і побігла ущелиною, протинаючи грудьми холодне повітря, і була вона тепер дівчинкою з-над Узенчика, і ніхто б не вгадав по ній, що це йде до матері можновладна дружина хана (*Р. Іваничук*). 7. Тихо ступаючи, гордо пройшов у теке шейх, високий, пишно зодягнений (*М. Коцюбинський*). 8. Народ треба раніш підготувати… Дайте йому перше добрий мектеб, відповідний новим педагогічним вимогам, зробіть його письменним, дайте коран на татарській мові, бо арабської він не розуміє й через се темний… (*М. Коцюбинський*). 9. Старі вірмени співають тисячолітніх дивних пісень, торговці зброєю, підібгавши ноги, сидять на звірячих шкурах, п'ють шербети, погладжують бороди, вибурмочують вірші корану, а довкола них купи ятаганів, рушниць, пістолів, дамаські шаблі, курдські кинджали, кії і палиці з кавказького залізного дерева (*П. Загребельний*). 10. Євнух наливав терпку пахучу каву до порцелянових фільджанів і, кланяючись, розносив послам, що, порозсідавшись на міндерах, зі селянською безпосередністю розглядали виноградні розписи на стінах і майстерні вітражі на маленьких шибках, притулених під самою стелею (*Р. Іваничук*). 11. Чи то правда, а кажуть старі меддахи по кафеджіях, що турки колись з'їли серце Байди, бажаючи набратися його хоробрості (*Р. Іваничук*). 12. Алім був готовий до всього: подати чашу шербету новому султанові а чи шовковий шнурок колишньому (*Р. Іваничук*). 13. У нас жінка в неволі, закутана, як маграмою, нашими ж забобонами, темна, безправна… (*М. Коцюбинський*). 14. Бренькав веселий сантер й засипав хату гомоном струн (*М. Коцюбинський*). 15. Тут пишний храм стояв колись, а нині Серед піском занесених руїн Старе шатро напявши, бедуїн Куняє в спеку… (*Є. Плужник*). 16. І пригадалася мені ще історична згадка про лютого султана Амурата, котрий, здобувши Багдад, засудив тисячі полонених на смерть, але як почув гру одного з невільників на шездарі, так розжалобився, що дарував життя всім засудженим (*О. Маковей*). 17. Через хвилину до Лоуренса наблизилася дівчина в довгій синій спідниці, синьому жакеті зі значком у вигляді орла з розкинутими крилами на лацкані та білому хіджабі (*М. Кідрук*). 18. Був чи не був [Осениця], а міг відповідати ствердно. Бо скрізь дзюркоче вода в ариках, і старі карагачі кладуть густу тінь на землю, і в чайханах синьо й зелено мальовані піали з тисячоградусним кок-чаєм у них, і цілі стоси свіжих перепічок на дастарханах (*П. Загребельний*). 19. Пишні «тюрбе́» – мавзолеї – самітно сіріють на полі між будяками і грузом, важкі, великі, байдужі, як ті святі та хани, що спочивають під ними. Чорною купою заснув на землі монастир – «теке», а над ним стоїть мінарет, як білий привид

(*М. Коцюбинський*). 20. А раз до мене прийшов його маленький брат-горянин і повів показувати Кульпи. Ми ходили з ним по лабіринту вузеньких і кривих вулочок, а з боків були глиняні, з плескатими покрівлями саклі. На саклях паслись кози і спали жінки і діти. Ми ввійшли до саклі, де жив хлопчик. На долівці покотом лежали його рідні, і їх голови були замотані рушниками. Я думав, що хтось їм попровалював голови і вони обв'язали їх і лежали хворі. А вони просто відпочивали, і голови їм були не провалені і обмотані не рушниками, а чалмами. Це такі головні убори. Я потім узнав про те. А тоді мені їх було дуже жалко (*В. Сосюра*).

Завдання 13. ***Поясніть стилістичну доцільність екзотизмів у наведеній поезії А. Кримського. Які особливості вживання цієї лексики в образній системі тексту?***

Ох, арабські фоліанти!
Вас несила вже читати:
Бо розкинувсь сад запашний
Під вікном моєї хати.

Підведу од книжки очі, –
Під вікном ростуть банани,
Шелестять високі пальми,
Мирти, фіги і платани.

Є й мигдаль ясно-зелений
Єсть і сивая маслина,
І акація рожева,
І смолистая кедрина.

Підійду я до віконця, –
Пахнуть рожі й базилики,
Туберози, і фіалки,
Й наркотичнії гвоздики.

І нудьга, немов гадюка,
Обгортається круг серця.
Сам не знаю, звідки смуток
І куди ж те серце рветься (*А. Кримський*).

Завдання 14. ***У наведених реченнях знайдіть варваризми. Схарактеризуйте їх за походженням, значенням, способом передавання, функціонуванням.***

1. Я пішов до тих знайомих… Не застав Тебе я там І занудився в розмовах З паном дому і з madame (*А. Кримський*). 2. Інтелектуальне і духовне формування Величковського відбувалося саме в атмосфері високої української барокової культури, творцем і носієм якої була Києво-Могилянська академія, alma mater кількох поколінь Величковських (*В. Пилипович*). 3. Першими ж Україну як самостійну державу визнали de jure держави Центрального блоку (Німеччина, Австро-Угорщина, Болгарія та Туреччина) (*В. Чалий*). 4. Таким чином, його дійсний, реальний читач насправді таки мусить знати українську мову (de facto мусить бути україномовним, тобто українцем); але імпліцитно він може бути російськомовним (тобто росіянином), аби тільки бути (за тодішньою формуляцією) «любителем малоросійської словесності» і (принаймні) ретельно користуватися запропонованим словничком (*Г. Грабович*). 5. Цілком логічно, що Мавка сприймається як alter ego Лесі Українки, яка, знов-таки, «жива і вічно буду жити, бо в серці має те, що не вмирає» (*Є. Кононенко*). 7. А що кому дасть ваш крик? – схопився роздратований Полетика. – Може, дасть він волю тим, що нині описані? Що ви пропонуєте de facto, крім фраз?

(*Р. Іваничук*). 8. Гей, гриземо в alma mater і дома ми Корінь науки міцний. Знання ковтаємо цілими то́мами – Служим науці одній (*М .Зеров*). 9. 10. Як Гамлет, я ходжу поміж гробами, Святих могил питаюся в журбі: Чи далі жити з темними рабами, Чи геть піти – to be or not to be? (*Д. Павличко*). 11. Поки що Катерина перетворила свого майбутнього чоловіка у персону грату з чудодійною силою – сумних змушувати усміхатись, озлоблених говорити приємні речі, хворих забувати в його присутності про свої хвороби, незадоволених не нарікати, голодних не відчувати голоду (*І. Вільде*). 12. Годі, годі, генерале. Так було завжди і так має бути... Beatitudo non est virtutus (*Р. Іваничук*). 13. – Фінал, само собою, буде оптимістичний? – Обійдемося без happy end, але світло в кінці тунелю, звичайно, буде (*О. Гончар*). 14. І от життя веде криву На злих координатах авеню і стрітів (*Є. Маланюк*). 15. Де є дійсності грань, де уяви є світ non est certum: в Тускулюм добрий Горацій на рундуку мармуровім пише поему до грацій і слухає… радіоконцерту (*Б.- І. Антонич*). 16. Про живих людей у приватному житті старатися говорити тілки добре або нічого, себто, як про мертвих: aut nihil, aut bene (*В. Винниченко*). 17. – Шарман! – Буасі д'Англя енергійно змахнув рукою. – Прийдіть до мене за тиждень. – Він потермосив співрозмовників за плечі й вигукнув патетично: – Bella, horrida bella! (*Р. Іваничук*). 18. Не здогадувався, що дорогий одяг так змінює людину. Навпаки, вони з Любою і Гоциком віддавали перевагу casual – як стилю життя, а не одягу (*Люко Дашвар*). 19. Ще вам не раз звертати на той самий Знайомий шлях – проклятий вже не раз – Знесилля, муки й темряви образ, Политий потом, кров'ю і сльозами! Аж доки там, за дальніми часами, Не раз змінившись в профіль і en face, Давно розставшись з степом і лісами, Почуєте доби нової глас… (*Є. Плужник*). 20. Однак це була стихія, це був той особливий стан, вищий за grenuill, коли твої бронхи перетворюються на зябра, а легені стають плавальним міхуром, який до всього ще є резонатором і з неймовірною чутливістю вловлює найменш звукові порухи (*В. Шкляр*). 21. Але ж Кирило Заболотний, людина крилата, мій alter ego, – це також наша українська реальність! (*О. Гончар*).

Завдання 15. ***Назвіть різновиди іншомовної лексики, представлені в наведеному уривку. Які чинники визначають уживання іншомовної лексики в художньому тексті?***

Цього вечора мій колега теж, здається, не в настрої. Сидить у шезлонзі, курить, спідлоба розглядає екран штормової ночі. Хоч би постригся: патли стирчать з-поза вух, спереду чуб на лоба напущений, як у бітла.

– То на чому ж зупинимось? – питаю Сергія.

Цей пуд сценарної руди... Чи багато він нам радію дасть?

– Радію нема, є мотлох... – Сергій вживає ще різкіше слово.

Це в його манері: з плеча, зі всією категоричністю.

– Отже, даремно й читали? Змарновано час?

– А ви іншої думки? Ви щось знайшли?

Він глузує, бо таки є з чого... Схоже на те, що це ремісницьке сценарне добро побувало вже не на одній студії... Коли там не йде, тоді його відфутболюють нам (*О. Гончар*).

Завдання 16. ***Доберіть до поданих слів іншомовнго походження українські відповідники. Поясніть доцільність уживання запозичень у різних сферах українського літературного мовлення. Який стиль української мови зазнає найбільшого англомовного впливу?***

Чизкейк, блогер, стрим, гайд, кейтеринг, супервайзер, новнейм, плейлист, лук, фастфуд, кешбек, бейбісітер, дедлайн, тенденція, інвайт, лузер, апелювати, пролонгувати, маркер, кореляція, реляційний, дискретний, каузальний, рентабельний, елімінувати, релевантний, вербалізувати, концептуалізувати, рефлексія, рецепція, аудіювання, імплементація, реверсний, аватара, бан, бестселер, букмекер, мейнстрім, драйвер, комільфо, седан, сиквел, трейлер, флешмоб.

Завдання 17. ***Доберіть до поданих лексичних значень іншомовні відповідники.***
Як називається

I.

1. Швидкісний багатомісний пасажирський літак.
2. Водостічна канава вздовж шляху і залізничного полотна.
3. Натурального розміру зліпок із гіпсу, воску, парафіну тощо, який точно відтворює форму предмета.
4. Короткі наукові, критичні та інші твори вільної композиції, які трактують часткову тему і передають пов'язані з нею індивідуальні враження й міркування.
5. Модельєр одягу, що відповідає вимогам сучасної моди.
6. Широке публічне обговорення якогось спірного питання на зборах, у пресі тощо; *перен*. спір, суперечка окремих осіб, співбесідників.
7. Наука про особливості почерку.
8. У ряді країн, особливо США і Англії, ходова книга на офіційні і сенсаційні теми, видана великим тиражем; ходовий товар.
9. Густий соус із молока або вершків з яйцями та борошном, яким поливають м'ясні, рибні та інші страви.
10. Виголошування промови, складання віршів, музики без попередньої підготовки. Гра актора, не передбачена драматургічним текстом.
11. Орнаментальна композиція на зовнішніх елементах книжки чи окремих її сторінках (титульних, початкових, кінцевих).
12. Спеціально оброблені ароматичні стручки повзучої рослини, що використовуються в кондитерському й парфумерному виробництві.
13. Сукупність п'єс, які виконуються на сцені театру за певний час.
14. Напівспів, напівдекламація, спосіб, яким виконуються думи.
15. Епіграф на початку книжки, брошури тощо.
16. Звичне використання неправильного слова або неправильної фонетичної одиниці у мовленні.
17. Сукупність людей, які утворюють однорідну в певному розумінні групу, категорію.
18. Похвальний, утішний відгук про кого-, що-небудь.
19. Поєднання результатів досліджень інших науковців без власної інтерпретації; розвідка, виконана таким методом.
20. Застій у виробництві, торгівлі тощо.

II.

1. Той, хто перебуває навпроти.
2. Розкриття змісту чого-небудь; пояснення, витлумачення. Творче розкриття образу або музичного твору виконавцем.
3. Дипломатичний документ, у якому викладаються погляди уряду або урядів з якого-небудь питання.
4. Дріб'язковий розрахунок; корисливість.
5. Пристрасна любов до музики та співу.
6. Благодійник, добродійник, доброчинець.
7. Частка кредиту, що надається на різних умовах через певний проміжок часу протягом терміну дії кредитної угоди.
8. Ідеалістичне філософське вчення, світогляд, за яким в основі світу і його явищ лежать численні самостійні, незалежні духовні сутності.
9. Естрадне або театральне видовище-огляд, що складається з невеликих сцен, номерів, різних за жанром, але об'єднаних спільною, перев. злободенною темою.

10. Покрита зверху легка будівля в саду, парку і т. ін. для відпочинку й захисту від сонця, дощу.

11. Психічний стан людини, що виражається в характерних переживаннях і поведінці, те, що викликається об'єктивно непереборними (або суб'єктивно сприйманими як непереборні) труднощами на шляху до досягнення мети і розбіжності реальності з очікуваннями суб'єкта.

12. Церемонія вступу на посаду голови держави або на високий духовний сан.

13. Прочанин; богомолець, який іде на поклоніння до святих місць; перен. – мандрівник, подорожній.

14. Артистично-дизайнерський і комерційний термін, який означає випуск нових версій уже існуючих творів мистецтва з видозміною або додаванням до них власних характеристик.

15. Згуртована спільною метою група людей.

16. Сорт сливи з дрібними ароматними плодами жовтого кольору.

17. Рекламне чи дитяче видання або путівник на одному аркуші, який складається паралельними згинами й не потребує розрізування під час читання.

18. Стародавній релігійно-легендарний твір, зміст якого не цілком відповідав офіційному віровченню і який відкидався церквою, не визнавався нею священним.

19. Напій, що становить суміш коньяку, лікеру та вин, іноді з цукром, прянощами тощо.

20. Естрадний театр легкого жанру, для якого характерні комедійність, іронія, пародія, еротичні елементи.

Виконайте тестові завдання

1. Що означає в науковому і публіцистичному стилях слово *царина*?
а) щабель зростання; б) розділ науки; в) шлях розвитку; г) галузь (ділянка) дослідження.

2. Украй неприємний, такий, що викликає до себе негативне ставлення – це значення слова:
а) обструктивний; б) одіозний; в) превентивний; г) деструктивний.

3. Що означає слово *філістер*?
а) людиноненависник; той, хто ненавидить людей, уникає спілкування з ними; б) людина з вузьким, міщанським кругозором і святенницькою поведінкою; обиватель; в) комічний персонаж давнього народного італійського театру; г) неписьменна, неграмотна людина; неук.

4. Слова *авеню, сер, міс, салям, селяві, адью, візаві, уїк-енд, нон-стоп, барбекю, локдаун* – це – а) суржикові слова; б) варваризми; в) жаргонізми; г) етнографізми; ґ) екзотизми.

5. Яке слово слід дібрати на місці знака питання?
а) регрес – занепад, консенсус – згода, корупція – ?
б) антиципація – передбачення, преамбула – передмова, паритет – ?
в) іпотека – застава, номенклатура – перелік, радикальний – ?

6. Котрі із слів є старослов'янізмами?

Глашатай, храм, адвокат, алібі, жалощі, зачарований, голота, грядущий, гординя, недолугий, мислитель, вождь, розкішний, ество, благий, благодатний, блаженний, нотаріус, прокурор, вия, вовіки, восхвалити, во спасеніє, глаголати, глас, господь, гражданин, жизнь, цивільний, юрист, нужда, оглашати, празник, рождати, сиріч, стезя, трепетати, труждатися, чаяти, юноша.

7. Котрі із слів є латинізмами?
Календар, арешт, мелодія, ода, хор, бібліотека, артикул, гонор, гумор, герб, конституція, матеріал, окуляри, фарисей, лінгвістика, мобільний, оператор, оксамит, ризикувати, тестамент, турбувати, цвинтар, театр, планета, аматор, бестія, брутальний.

8. Яка стилістична властивість підкресленого слова в науковому тексті?
Рукопис Пересопницького Євангелія являє собою том in folio, оправлений у дубові дошки, обтягнуті зеленим оксамитом, уже досить потертим (*І. Чепіга*).

9. Украй неприємний, такий, що викликає до себе негативне ставлення – це значення слова:
а) обструктивний; б) одіозний; в) превентивний; г) деструктивний.

10. Яке стилістичне вмотивування підкресленого слова?
У 98-му ми з ним кілька годин крокували Бродвеєм, і це було something! (*Ю. Андрухович*).

11. Підкреслене слово в реченні *Доля несподівано відкрила новий файл* (Л. Бернакевич) виступає
а) метонімією; б) метафорою; в) евфемізмом; г) перифразом.

12. Котрі із слів є екзотизмами?
Хештег, сейм, тореадор, маркет, гейша, аул, вігвам, фортеп'яно, фазенда, сакля, паранджа, чадра, сарі, тюрбан, лате, пармезан, хіджаб, голкіпер, філіжанка, саке, барбекю, чебурек, лаваш, чача, спойлер, дрон, мусака, маца, шаурма, кебаб, паста, суші, злотий, ієна, скайп, песо, юань, рамазан, ханука, корида, зурна, піала, джезва, сер, фрау, містер, феншуй, мурал.

13. Підкреслені слова в реченні *У цей період для заповнення газетних шпальт чи ефірного часу в спортивних ток-шоу використовували вбогі вигадки на кшталт «ТОП–10 найгірших розіграшів сезону» чи «ТОП–5 тачдаунів, закинутих із відстані понад сорок ярдів у ході матчів плей-оф»* (М. Кідрук) – це а) екзотизми; б) варваризми; в) архаїзми; г) неологізми.

14. Котрі із слів є давніми запозиченнями в українській мові?
Абревіатура, вчитель, єдиний, флешмоб, єднати, мудрість, нужда, вишня, канат, кедр, кипарис, кит, корабель, тариф, корал, крокодил, лавр, левада, лиман, мак, мигдаль, миска, м'ята, огірок, парус, вівтар, кесар, коляда, фортуна.

15. Підкреслене слово в реченні Уздовж вулиці плелися суцільним вінком задбані троянди, обрамлюючи квітники й колодязі і ведучи просто до кірхи на самому початку поселення, спрямованої до неба гострими сиґнатурками (*С. Андрухович*) – це а) екзотизм; б) варваризм; в) стилістичний архаїзм; г) неологізм; д) історизм.

16. Підкреслене слово в реченні – Чи далеко гетьманський поїзд? – звернувся обозний до Михайлика. – Поглянь лишень! (*О. Ільченко*) – це а) екзотизм; б) варваризм; в) історизм; г) неологізм; д) стилістичний архаїзм.

17. У якому значенні вжито підкреслене слово в реченні?
Білявим піском повисипувані стежки окружали, кокетливо вигинаючися, клумби і арабески і губилися в корчах, що росли густо під холодним муром... (*О. Кобилянська*).

18. Котре із слів іншомовного походження вжите в тексті в переносному значенні?

Ви, Софіє Іванівно, розписку з нього візьміть, – радить Дударевич. – Та й взагалі, нащо ви йому даєте візу на цю сумнівну подорож? Пожертвувати уїкендом, гнати за сотні миль, щоб тільки глянути на якусь там фальшиву Мадонну... – Чому фальшиву? – нахмурюється Заболотний (*О. Гончар*).

19. Підкреслені слова в речення Сонячний блиск. Тиша. Південь. Ось-ось заспіває муедзин свій співучий азан і на високій вежі цитаделі великі італійські дзигарі виб'ють дванадцять. Тіні коротшають. Туляться вони під виступи водограїв, заповзають під дахи, низько напущені над стінами, наче в китайських кумирнях, але навіть в їх бузковій сутіні: – не сховаєшся від спеки (*З. Тулуб*) – це а) екзотизми; б) варваризми; в) історизми; г) неологізми; д) стилістичні архаїзми.

20. Слова іншомовного походження в реченні Таумі Ремпбел була знаменитою моделлю. Супермоделлю, яка заробляла мільйони доларів лише за один-єдиний вихід на подіум. Звичайно, так було не завжди. Хоча ніхто, здається, не пам'ятав шляхів її сходження до вершин світового модельного бізнесу (*В. Лис*) а) надають висловлюванню відтінку книжності; б) виконують номінативну функцію; в) надають колориту урочистості; г) виступають засобом передавання емоційного стану.

СТИЛІСТИЧНІ МОЖЛИВОСТІ ДІАЛЕКТНОЇ ЛЕКСИКИ

Контрольні питання

1. Особливості функціонування діалектної лексики в науковому стилі.
2. Функціонально-стильові настанови використання діалектизмів у художньому стилі.
3. Стилістичні функції діалектизмів у публіцистичному стилі.
4. Стилістичне використання етнографізмів.

Література

Бабич Н. Д. Практична стилістика і культура української мови: Навч. посібник. Львів: Світ, 2003. С. 53–54; 316–318.

Дудик П. С. Стилістика української мови: Навч. посібник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2005. С. 144–149.

Капелюшний А. О. Практична стилістика української мови: Навч. посібник. Вид. 2–ге, переробл. Львів: ПАІС, 2007. С. 26–28.

Коваль А. П. Практична стилістика сучасної української мови. Київ: Вища школа, 1987. С. 73–90.

Пономарів О. Д. Стилістика сучасної української мови: Підручник. 3-тє вид., перероб. і доповн. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2000. С. 107–110.

Сучасна українська літературна мова. Стилістика. Київ: Наукова думка, 1973. С. 78–84.

Винник В. О. Діалект. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Гриценко П. Ю. Діалектизм. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Ґрещук В., Ґрещук В. Діалектне слово в контексті та словнику: монографія. Івано-Франківськ. Місто НВ, 2015. 372 с.

Левченко Т. М. Диференціація діалектної лексики у мові засобів масової комунікації. *Вчені записки ТНУ імені В.І.Вернадського*. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Том 30 (69). № 4. Ч. 1. Херсон, 2029. С. 23–26.

Матвіяс І. Г. Відображення особливостей говорів у мові української художньої літератури. *Мовознавство*. 2008. № 6. С. 3–12.

Пискач О. Використання діалектної лексики в публіцистичному тексті (на матеріалі закарпатської районної преси). *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. Збірник наукових праць. Вип. 6. Збірник пам'яті Кирила Галаса. Ужгород. 2002. С. 281–287.

Ткачук М. Діалектна мова і нормативна лексикографічна практика. *Українська мова.* 2018. № 3. С. 54–66.

Гриценко П. Ю. Етнографізм. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Чабаненко В. А. Говіркове мовлення як джерело експресивних засобів української літературної мови. *Українська літературна мова в її взаємодії з територіальними діалектами*. Київ: Наукова думка, 1977. С. 189–200.

Словники

Словник української мови: У 20-ти томах. Томи 1–14. URL: https://sum20ua.com/Entry/index?wordid=24&page=0.

Завдання

Завдання 1. ***Прокоментуйте наведені висловлювання. Викладіть свої міркування у формі есе.***

Скільки розкішних словесних діамантів розсипано поза одинадцятитомником! Чому? Здогадатися неважко: йдеться здебільшого про діалектизми, на які накладено табу і в пресі, і навіть у художній літературі. Більшість редакторів так і чатує, аби не пропустити діалектного слівця – навіть у мові героя. Але навіщо позбавляти твір колориту, відривати його від типових обставин? Адже діалекти – це пам'ять тисячоліть, відгомін далеких віків, свідки високої мовної культури й образного мислення наших предків. Діалекти – такі ж наші духовні скарби, як і народні пісні, думи, казки, легенди, як старожитності (*С. Плачинда*).

Тоталітарний сленг заподіяв Слову ще одну страшну шкоду: відірвав від праматірного живого організму – го́ворів, яким було призначено нівелюватися під інтенсивним напором новітньої української літературної мови, ядром якої стали так звані радянізми (і тут не обійшлося без одержання (!)). Говори були знецінені як архаїка (дарма що вони несуть у собі історичну інформацію ще з праіндоєвропейської та праслов'янської мов і вливають нашу мову у величезну лінгвородину, посвідчуючи її генетико-історичне рівноправ'я на індоєвропейському етнопросторі, дарма що «діалектні» новели Василя Стефаника – це психолого-художні шедеври, дарма що маємо багатющий літературний континент від Маркіяна Шашкевича аж до сучасних поетів Лемківщини, Закарпаття, Галичини, в Україні і не в Україні сущих, які щедро послуговуються багатющими покладами західного говіркового масиву, та як явище «регіональне», і не дай, Господи, якщо у шкільному творі заплутається припадково діалектизм: стилістична помилка (!). Відцентровий тоталітарний сленг споконвічний єдинокровний зв'язок між живою мовою як стихією, динамічною і спосібною до регенерації, та офіційним Словом, що обслуговувало «надбудову». До речі, у російській мові ця віддаль також досить значна і помітна. Це відображало психологічне відчуження «патриціїв» і «плебсу». Ще й тепер ця смуга, що пролягла між ними, так і залишилася соціально-психологічним кордоном, а Слово, як індикатор, не перестає це виявляти (найчастіше воно прориває́ться у висловах, побудованих на антиномії: «Народ и мы…») (*О. Федик*).

Завдання 2. ***У поданих текстах знайдіть діалектизми. Обґрунтуйте доречність їх уживання та проаналізуйте прийоми введення діалектизмів у художній текст.***

І. На лавці коло колиби з дерну сидить Степан. Довкола лежить і ремигає худоба. Під стоянкою, між глинистими берегами тягнеться потічок. На гатці – чередарчук Андрійко час від часу сягає руками в жовту, як чир, воду. Ловить рибу.

Степан мовчки дивиться. У білій сорочці і вузьких гатях, у чорній засмоленій клебані, в петеці він схожий на гриб, що несподівано виріс серед худоби та гною на стоянці. Сонце світить йому в сиву голову та плечі, але він не ховається в колибу. Обличчя його пісне, як земля, і непорушне, як камінь. Посоловілими очима дивиться навколо. Це помічає чередарчук.

– Вам, діду, студено? Йдіть в колибу!

– Студено, синку. А ти ще у воду лізеш!

– Андрійко пустотливий, неслухняний хлопчисько.

– Хі-хі-хі, – сміється він. – Спека така, що земля тріскає, а вам холодно. Вмирати хочете, діду, чи що?

Слово «вмирати» лякає його самого. Він боязко оглядається, швиденько одягається і стає перед дідом. Сонце пече його в плечі, і йому дивно, чому дідові холодно.

Степан повертає почорніле обличчя, обрамлене довгим волоссям, киває йому, щоб сідав. Але Андрійко не сідає. Він спирається на палицю й стоїть над дідом.

– П'ятдесятка минула нині, як чередарюю. П'ятдесят років на спеці й дощі…

– Андрійко здивовано поглянув на діда, бо дотепер він ніколи такого не говорив, і сідає поруч. Був досі це для нього тільки старий дід, вередливий, як усі діди. Два місяці стереже він з ним череду. Ще тиждень, і треба до школи йти. Та він лишиться, мабуть, пастухом, бо погано вчиться.

– Це, діду, у вас ювілей, – говорить він. І сам дивується, що в його голові вдержалося слово, яке в школі чув.

– Ювілей, кажеш? – повторює незнане слово старий. – Гм! Ювілей! А ти ось послухай (*Ф. Потушняк*. Повінь).

II. Війна як несподівано вибухнула і з якою страшною силою знищувала все, що попадало під обсяг її руйнівного меча, так скоро і затихла. Вже тільки хромі, слуті каліки і нагадували її. Ті, що не повернулися додому, помалу забувалися...

Зачали люди звикати і до нових кордонів, до нової держави, до нових урядників. До чого наш чоловік не звикне...

Свобода, народні ради, автономія і їм подібні нові слова, нові поняття, нові «світи» зачали об'являтися по селах, по країні. Пішли мадяре, прийшли чехи. А в Ужгороді зійшлися наші люди та назвали край «Підкарпатська Русь». Файна назва. А ще долучили до неї слово: автономна Підкарпатська Русь. Ніхто із селян не знав, що це за слово. Але по селах почали відкривати школи. Вдень дітвора наповняла їх, а вечорами засвітлювали нафтові лампи. І по три висіли зі стель на дротах, бо замість дітей за лавками сиділи дорослі люди. Вчилися читати, писати й числити на курсах неграмотних. Або йшли проби співу новозаложених хорів, чи репетиція якоїсь п'єси драматичного гуртка. А щосуботи поштар приносив руські новинки поважним, грамотним господарям, аби у неділю мали що читати, довідатися, що нового в країні, у світі широкому. Ага, та йсе то-то має означати слово «автономія» – толкували собі розважні люди, дивуючись змінам, які вривалися в голови, в серця люду під Карпатами (*Ю. Станинець.* Юра Чорний).

III. А в цей час над нами твориться диво Господнє... Заходить сонце, і над Лавками після недавнього дощу починає на все небо всміхатися осіння райдуга. Спершу якось розгублено, непевно, а далі раптово стрепенулася, підхопилася і, наче її підняли буйні і хмільні від свята лавчани, засяяла на увесь світ, з'єднавши барвисто-весільною аркою осінні овиди. І над нами постали, сяючи і мерехтячи кольоровими колонами, велетенські ворота, через які, здавалося, можна потрапити до раю.

Із гори Ловачки випорхнула зграя галасливих птахів. Підхоплених вітром, їх занесло прямісінько в райдугу. І тут сірі, непримітні птахи раптом, потрапивши в кольоропад, почали розцвітати в небесах. І бачилося вже, що то не птиці, а квітучі божі ружі, вишикувавшись у довгу вервечку, летять пишною зграєю через сяючі небесні ворота до раю.

Баба, роззявивши рота, якусь мить дивилася на це неймовірно красиве видовище, а далі схилила голову на плече діда і, схлипуючи, сказала:

– Ось так, Мішку, єдного красного дня і ти піднімешся туди, – вказала пальцем у небеса. Мороз ня б'є, ночами не сплю, коли здумаю, як ми будемо розлучатися.

– І сам не знаю, за що мене, великого грішника, Богонько так полюбив і подарував на все життя тебе, дорога Марько, – почав сльозитись і Соломон. – Я такий щасливий у Бога, що все життя ти йшла зі мною. Слава і дякую тобі, Божіньку, за мою Марьку, – підняв молитовно до райдуги руки дід Соломон.

– Ти, Мішку, не журися. Коли прийде твій час, я сама оцими ручками закрию тобі оченьки, – мовила тихо далі баба. – Одна-однісінька тебе і помию, і чисту сорочку натягну, і руки на грудях тобі схрещу. Абись постав перед Богом, як достойний челядник, як ґазда, а не якась жебрач.

– А чого се дідо має вмирати першим? – питаю я.

– Він мусить вмерти першим, бо наш дідико дуже добрий, а тому слабенький... Якшто зостанеться сам, згине без мене, і нікому буде його навіть на ослін покласти, – не знімаючи з дідового плеча голови, журиться баба.

– Божіньку, за що ти мені дав таке щастя? – обнімаючи бабу, вкотре запитує в небес дід Соломон.

– Абисьте лем і направду не вмерли од того щастя, – сказав я.

– Слухай, збийвіче, а ти що мішаєшся, коли старші говорять? – раптом спохвачується баба і легенько дає мені по потилиці. – Казала я тобі, Мішку, кілько вовка не годуй, він усе буде ліс хвалити. Видиш, зла наполійонівська кров – і хоть ти умри.

– Нич, Марько, прийдемо думів, накрутимо йому вуха, – твердо обіцяє дід Соломон.

І піднявши із землі клунки з останками гостини, дід із бабою, ніжно обнявшись, ідуть до нашого села. Я йду позаду й умиротворено дивлюся, як вони піднімаються на один із пагорбів. І тут опиняються у навстіж відчинених воротах райдуги (*Д. Кешеля.* Родаки).

IV. Некрутація – це була найстрашніша пошесть Гуцульщини. Іти «у вояцьку службу» – це був такий страх, що не один леґіник волів би смерті пожити. Взагалі відорвати гуцула від його гір, то все одно, що зв'язаного орла занурити в воду, а рибу пустити літати в повітря. І леґіні тікали. В гори, ліси, куда очі дивляться – аби не впасти в руки, аби не датися зловити. А коли не вдалося і ставав леґінь жовнєрочком, – тікав при першій же можливості і ставав дизентиром.

От із тих дезертирів і рекрутувалися опришки. Відірваному від усього рідного, загнаному, затравленому леґіникові була одна дорога – в опришки. До хати вернутися він не міг, бо могла статися зрада – адже за ворога не тяжко. Ну й прощався легіник з дєдем-ненев, брав кріс на плечі, бартку в руки і йшов зводити рахунки зі своїми й людськими кривдителями. Починав нараз відчувати всенародне гуцульське горе і ставав месником народних терпінь, а вже на сім ґрунті виростало все, чого хочеш.

І як уже наближалася бранка, кожний леґінь, котрий кємкував, що його мають на приміті, – уже був насторожі, чекав, надслухав. Мало спав у хаті, розпитувався.

Але от горами, відбиваючи гримливою луною від верхів, проноситься крик: «Б е р у т!! У ж е, а д и, б е р у т!!» Все молоде, сильне, почувши цей остерігаючий гомін, летіло стрімголов у ліси, у дебрі, залазило в печери, під каміння, лізло на високі смереки. А селами рискають посіпаки, б'ють стариню за втікача-сина, знущаються, рвуть. І вистріли селом чути, і брязкання кайданів, і крики – і ще глибше заривається в землю леґіник, ще вище лізе на скелю, стискаючи в руках зброю – спробуй його хто звідти узяти (*Г. Хоткевич*. Камінна душа).

Завдання 3. ***Прочитайте тексти. Яких додаткових смислових та естетичних відтінків набувають діалектизми в текстах художнього стилю? Чому саме в мові художньої літератури діалектні елементи естетично оцінюються?***

***

Не спочиває днина-шовґориня,
В туманних свитках – латані дірки.
Леґіник-вечір ген де на воринні
Сидить собі, полузує зірки.

А я за ним з віконця підглядаю,
Бо вечір дуже файний, молодий.
Над зворами лиш пугачі літають,
І сарни поспішають до води.

Блищить у небі місячна підкова,
Мале джерельце стережуть дуби.

То й не джерельце – велетень казковий
У зворику горнятко загубив (*Х. Керита*).

Сивіють ген далеко оболоньки.
Дивитися б на це довіку нам!
Там конюшинки плещуть у долоньки,
Вигукуючи «браво» цвіркунам (*Х. Керита*).

Між тим, як окрему потраву чи замінник хліба, пекли богач, локшу, попелюх, ощипок, налисник. Розплескані коржі богача випікалися з кукурудзяної муки прямо на плиті. Прісну локшу ліпили з житньої муки, тісто для неї розкачували качалкою. Таким робом пеклися й ощипки, лише з вівсяної муки (*М. Дочинець*).

Завдання 4. ***Визначте належність висловлювань до стильових різновидів. Поясніть особливості вживання діалектної лексики в цих текстах.***

І. Різне призначення рушників зумовило відповідний кожній окремій функції розмір та орнамент. За цими прикметами в народі розрізняють: утирач – для обличчя і рук; стирок – для посуду; божник – для ікон; кілковий рушник – для прикрашення картин і портретів; плечовий – для сватів; подарунковий – дещо дешевший; по-сучасному сказати – тиражований – для весільних подарунків гостям (*М. Чудна*).

ІІ. Пишу під своїм канадським дубом. Навпроти, на бильці лавки, висить лляний рушничок із благеньким шитвом синьої барви. Щоб відволіктися, пробую набрати з пам'яті синонімічний ряд: обрусик, обруся (бабине слово), втиральник, утирач, стирок, ручник, рушник, онучка, кендув (у Хусті кажуть), ряднина, курман, отиранник, рянда, полотнина, шматка, рогожка, полотенце, веретка, верітка, пеленка, цурбатка, цундра... (*М. Дочинець*).

ІІІ. А на столі – полив'яне горнятко з водою. І я вже довкола нього нанизую словесні пацьорки: горня, кінва, коновка, кварта, кухоль, водянча, кружка, корець, повничка, стирка, чаша, канчів, карватка, судинка, чара, рябунець, черепок, ківш, пугар, черпак, збанок, товканець, склянча, фінджа, філіжанка, піала, бляшанка... (*М. Дочинець*).

ІV. Історія знає два види гончарного круга: давній, шльонський, на спицях, і сучасний, так званий волоський, на веретені. Саме волоський і використовують донині. Гончарний круг має верхній круг (верхняк), нижній круг (спідняк) і вісь (веретено), котра їх з'єднувала. Верхняк, як і весь гончарний круг, виготовляли з дерев'яної дошки завтовшки вісім–десять сантиметрів, діаметром тридцять п'ять–сорок сантиметрів. Аби верхняк не спадав униз, робилися зарубки; вісь завдовжки вісімдесят–дев'яносто сантиметрів, завтовшки шість–сім сантиметрів затісували, спідняк по діаметру міг бути до вісімдесяти сантиметрів, а завтовшки до п'яти сантиметрів. Веретено закріплювали в дубове поліно, закопане в долівці хати, і видно було тільки верхівку. Веретено дощечкою (коником), припнутою мотузками, утримується вертикально; другий кінець коника двома цвяхами прибивають до споду лави коло стіни під вікном. Щоб кінець веретена не стирався, у ямку час від часу наливали олії чи коломазі, а на місце, де коник утримує вісь, підкладали шматочок кінської шкіри. Цікаво, що гончарі ніде, крім Опішні, не називали круг машиною (*В. Качкан*. Уривок із роману-есе «Опішня»).

Завдання 5. ***У наведених фрагментах текстів знайдіть діалектизми. Визначте типи діалектизмів. Обґрунтуйте доцільність уживання діалектної лексики і проаналізуйте прийоми її введення у текст.***

І. Та враз музика стихла, наче з переляку: на ближніх відрогах Ґрофи, над видолиною, поставали велетні в довгих сардаках, виквітчаних на комірах волічковими

басарунками, у постолах і вишиваних камашах, у чорних кресанах з блакитними павами і з крісами на плечах.

Вони підняли ген до неба довгі труби, притулили денця до уст – і затремтіло над горами тужливе курликання, довго воно не змовкало, а коли вщухло, запала над долиною святкова тиша, і люди заніміли в очікуванні несподіванки.

Й вона сталася. Велетні, поклавши долі трембіти, зійшли з горбів, поскладали до куренів кріси, вихопили з-за чересів бартки, зчепили їх лезами над головами, дзенькнули ними, аж іскри посипалися, а тоді вдарила музика до танцю.

Велетні побралися за плечі, почали розганяти коло: задуднів притуп, затіпала танцюристами трясунка, й барвистий людський обруч закрутився в шалених обертах то ліворуч, то праворуч, і не стало видно постатей; обруч стиснув музик ще дужче докупи, і тільки чутно було вигуки: «Раз-два, а прибий, раз-два, ще такий!»

Довго крутився розшалілий аркан – чи то втоми велетні не знають? – та враз утихла музика, ніби струни обірвалися, сопілки потріскали від натуги, а бубновий квач зламався; поставали леґіні, піт градом котився з їхніх лиць, бартки за череси позакладали, розбирали кріси з куренів й вирушали з базару, не чекаючи дяки, ніби виконали тут свій обов'язок, потішивши танцем народ, а далі в них важливіша справа – йдуть воювати з ворогами.

Зупинив їх Єпіфаній, простягнувши вперед руки:

– Хто ви: угри, чехи, волохи чи дияволи?

– Опришки, святий отче! – відповіли хором.

– Православні, католики, протестанти чи погани?\

Українці, отче! (*Р. Іваничук*. Орда).

ІІ. В тім місці, де потік Радавець глибоким проваллям несе свою брудну чорну воду на зарінок Прута, околиця гориста і скалиста. Прут розливається тут широко, одним раменом б'є об лівий берег, обриває його споконвіку так, що зробив високу, стрімку стіну, на яку не можна ступити певною ногою, щоб не злетіти разом з обривом у воду; а другим раменом опливає спокійно острівець, засипаний лозою та засипаний рінню. Потім оба рамена сходяться і бистрою течією пливуть на полудне, минаючи височенний лівий берег, у котрім жерела і зливи повидовбували камінисті провалля.

По правім боці, над Радавцем, росли букові праліси, котрими вела з Молдови невелика і не дуже вбита дорога до ріки. Тут, на сім широкім коліні Прута, був у погідний час добрий брід, котрим легко можна було переправитися на той бік ріки, де жила невелика громада липкан – татар. Дивним дивом, лісів по тім боці ріки не було, мовби ріка спинила їх дальший розріст; зате околиця ставала щораз більше степовою, тихою і мертвою. Против неба сіріли високі незарослі горби; а там, за горбами, здавалося, западалося все в безодню, з котрої не було виходу (*О. Маковей*. Ярошенко).

Завдання 6. ***Визначте стилістичний колорит поданого тексту. Які мовні засоби увиразнюють стилістичний ефект? Яка роль діалектизмів у створенні стилістичних ефектів?***

Не знати, хто єго, той язик, завив. Доста, що єго все розвивати треба. Бо не розвиваєш – то він собі так, завитий, і сидить.

Згадати б хоч би наших земляків десь в Аргентині, ци де. Ото сидять вони та й сидять, і все сидять. І діти в них суть, й школа єсть. Взагалі – культура єсть. Діти до школи ходять. А школа стоїть. Аж тут книжок, читанок, значить, треба. Наука без книжок – се сокира без обуха. Треба, значить, книжки писати.

Сидять собі наші земляки та радяться. Радяться та сидять. Дебатують, по-вченому кажучи. Вже і сусіди посходилися.

– Ци відомо вам, – кажуть, – що книжку лиш на язиці мож писати? А хіба у вас єсть язык?

– Єсть! – кажуть радісно і язик вивалюють. На всі боки показують.

–То не язик!

– Ци пак не язык? Ой господи! – і ще ліпше вивалюють. Показують. У голови чухаються. Руками всяко розмахують. І взагалі рухомо сидять.

– На вашім язиці не мож книжок писати. Подивіться лиш на наші! – кажуть сусіди і собі язики повивалювали. – Ми вам, як чесним людям, своїх позичиме!

Та добре! Вже й язики суть. Папір єсть, перо єсть, чорнило єсть і язики усякі суть. Лиш сідай і пиши. Та й сідати не треба, бо ніхто і не стояв. Сиділи, як висше сказано. Тепер уже робота пішла, так би мовити, як по леду. Взяли папір, підклали під нього язик. І появилася читанка «Віночок» (*Марко Бараболя*).

СТИЛІСТИЧНЕ ВИКОРИСТАННЯ ТЕРМІНІВ

Контрольні питання:

1. Стилістична характеристика термінів. Основна сфера використання термінів.
2. Особливості функціонування термінів у науковому стилі. Прийоми введення термінів у тексти наукового, науково-навчального і науково-популярного стилів.
3. Мета вживання термінів у художньому стилі.
4. Номенклатурні назви і професіоналізми. Особливості їх функціонування у різних стилях.

Література

Бабич Н. Д. Практична стилістика і культура української мови: Навч. посібник. Львів: Світ, 2003. С. 53–54; 316–318.

Дудик П. С. Стилістика української мови: Навч. посібник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2005. С. 144–149.

Капелюшний А. О. Практична стилістика української мови: Навч. посібник. Вид. 2–ге, переробл. Львів: ПАІС, 2007. С. 26–28.

Коваль А. П. Практична стилістика сучасної української мови. Київ: Вища школа, 1987. С. 73–90.

Пономарів О. Д. Стилістика сучасної української мови: Підручник. 3-тє вид., перероб. і доповн. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2000. С. 91–96.

Сучасна українська літературна мова. Стилістика. Київ: Наукова думка, 1973. С. 78–84.

****

Антоненко-Давидович Б. Як ми говоримо. Київ: Либідь, 1991. 256 с.

Бабич Н. Д. Основи культури мовлення. Львів: Світ, 1990. 232 с.

Бойко Н. І. Терміни у мові художньої прози. *Культура слова*. URL: http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine26-11.pdf

Винник В. О. Професіоналізм. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Дзюбишина-Мельник Н. Я., Лаврінець О. Я., Симонова К. С., Ціцюра Л. Ф. Читай і знай!: Довідник-практикум з граматики та стилістики сучасної української мови. 2-ге вид. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. 198 с.

Ковтюх С. Л. Статус професіоналізмів у лексико-семантичній системі української мови. *Наукові записки*. Серія: філологічні науки. Кропивницький, 2017. Вип. 151. С. 59–97.

Кочан І. Термінолексика в поетичному тексті. *Культура слова*. 2022. Вип. 1 (96). С. 152–164.

Крижанівська А. В. Термінологічний аспект сучасного літературного мовлення. *Мова і культура*. Київ: Наукова думка, 1986. С. 161–171.

Непийвода Н. Мова української науково-технічної літератури (функціонально-стилістичний аспект). Київ: ТОВ «Міжнародна фінансова агенція», 1997. 303 с.

Паночко М. М. Спортивні терміни і звичайна мова. *Культура слова*. Київ: Наукова думка, 1981. Вип. 21. С. 31–33.

Панько Т. І. Номенклатура. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Пономарів О. Д. Культура слова: Мовностилістичні поради. 2-ге вид. Київ: Либідь, 2001. 240 с.

Симоненко Л. О. Термін. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Томіленко Л. М. Термінологічна лексика в сучасній тлумачній лексикографії української літературної мови: [монографія]. Івано-Франківськ: Фоліант, 2015. 160 с.

Словник української мови: У 20-ти томах. Томи 1–14. URL: https://sum20ua.com/Entry/index?wordid=24&page=0.

Завдання

Завдання 1. ***Укажіть стилетвірні ознаки наведеного тексту. Поясніть особливості вживання термінологічних назв.***

В Україні розрізняють понад сто технік одностороннього та двостороннього вишивання. Перша група – це нанесення стібків з лицьового боку («поверхниця», «набирування», «кафасор», «верхоплут», «кіска», «хрестик» і т. д.) або з вивороту («низинка», «занизування»). Двосторонньо вишивали техніками «позад голки», «перебір», «двостороння гладь», «соснівка», «штапівка» тощо та різними так званими «прозорими» швами («виколювання», «вирізування», «мережання», «рубцювання» тощо), що давали ажурні візерунки.

Українському народному вишиванню властиві мініатюрність, ювелірна чистота виконання, коли вишивка виглядає однаково з лиця та вивороту, надзвичайне багатство регіональних і локальних варіантів, яке відбиває культурну специфіку кожної з українських земель. Так, найбільш архаїчні риси збереглися на Поліссі. Вишивання тут однотипне сусідньому білоруському. Монументальні ромбо-зіркові візерунки тільки фахівець може відрізнити від аналогічних тканих. У першій половині XIX ст. багато вишивали білим по білому, бо лляні нитки мало придатні для тривкого фарбування природними барвниками. Вишивальні нитки нерідко сукали вдвоє, що надавало їм полиску й підкреслювало фактуру візерунка (*Селівачов М.* Лексикон української орнаментики).

Завдання 2. ***Прочитайте текст. Запишіть термінологічні і номенклатурні назви. Вкажіть прийоми введення їх у текст.***

«Червона книга України. Рослинний світ» складається з 5 розділів, що включають статті про 541 вид (підвид, різноманітність, форма) рослин і грибів: судинні рослини (439 видів), мохоподібні (28), водорості (17), лишайники (27), гриби (30). Основними науковими критеріями відбору видів для занесення їх до Червоної книги є: х о р о л о л і ч н и й – поширення і стан популяцій ендемічних видів (тобто характерних лише для певних регіонів), диз'юнктивно-ареальних (з розірваними ареалами), пограничко-ареальних і рідкісних видів у складі флори; ф л о р о г е н е з н и й – реліктові види (тобто представники різних геологічних періодів) і ті, що зникають з природних причин; е к о л о го-ц е н о т и ч н и й – види різних рідкісних і таких, що зникають, фітоценозів та специфічних екологічних ніш; п р а г м а т и ч н и й – практичне використання видів та їхнє відношення до родичів культурних сортів; е с т е т и ч н и й – включення гарноквітучих та інших декоративних дикорослих видів, які стають рідкісними або зникають внаслідок масового винищення цих рослин у природному середовищі тощо. Статті про кожний вид рослин і грибів розміщено в систематичному порядку за загальноприйнятою класифікацією; матеріал викладено за такою схемою: назва родини, до якої належить вид, наукове значення, статус, прийнятий з урахуванням Червоної книги МСОП та Європейського Червоного списку, поширення в Україні та за її межами (характеризується загальноприйнятими ботаніко-географічними або фізико-географічними регіонами, а для уточнення – назвами окремих країн), місця зростання, чисельність і причини її зміни, у т. ч. антропогенні – промислове будівництво, меліорація тощо, загальна (морфологічна та біологічна) характеристика, заходи охорони (здійснені, рекомендовані, необхідні для врятування виду), джерела інформації (література) (З передмови до «Червоної книги України. Рослинний світ»).

Завдання 3. ***Прочитайте поезію. Знайдіть терміни. Дайте їхню стилістичну характеристику. Які тропи і фігури є в стилістичній структурі наведеного тексту?***

РИНГ

І гнів, і жах. І білі маски
Облич.
І злами рук, як ринв.
І от затихло.
Тільки пласко
Лисніє квадратовий ринг.

Там не суперник мій,
а ворог
Зіперсь бундючно на канат.
Над ним у чорному,
як ворон,
Чаклує хижий секундант.

Той ворог хитро, як лисиця,
Мені готує рішенець.
Нахабно в праву рукавицю
Кладе для певності свинець.

Суддя те бачить.
Та... не баче.
Вони у змовинах давно.
Та й переможців же тим паче
Не судять потім все одно.

А зал, як тур, реве безжально.
Назад одрізано путі:
Мій секундант у роздягальні
Лишив рушник на видноті.

Що ж, буде бій.
Важкий. Без правил.
Мій ворог – публіки владар –
Мені вцілятиме ізправа
Під серце зважений удар.

Він буде бить мене, як схоче:
І знизу, й справа, і згори.
І нижче пояса. І очі
Схова продажний рефері.

Я все стерплю в жорстокім герці,
Аби лише, зберігати стиль,
Не пропустить удару в серце.
Не пропустить... Не пропустить...

Ще буде потім раунд третій.
І вжє коли в канатний скрут
Я буду ворогом припертий
І загнаний в четвертий кут,

Коли, нахабний і безкарний,

Повірить він у мій кінець
І для останнього удару
Зведе з правицею свинець,

Я визбираю в жмуток силу
Своїх поразок і удач –
В ім'я отця, і духа, й сина
Обрушу з лівої удар

Такий, що раптом
ляже тиша.
І стануть зайві лікарі.
І марно буде, наче миша,
Метатись підлий рефері.

То буде бій...
А зараз мертво
Лисніє холодом квадрат.
Іду. І поруч мене твердо
Крокує Честь
– мій секундант (*Б. Олійник*).

Завдання 4. ***Прочитайте фрагмент із післямови до словника-довідника «Фразеологія перекладів Миколи Лукаша». Визначте жанрово-стильові ознаки тексту. Дайте характеристику наукової лексики. Вмотивуйте доцільність мовних засобів експресивності.***

Микола Лукаш повертається.

Він повертатиметься до нас іще дуже довго й багатопроявно. І цього разу він повертається не як перекладач, не як оригінальний поет, не як високоосвічений літературознавець, а як лексикограф. І то ніяка не випадковість, радше закономірність. Для Миколи Лукаша безсмертям була українська мова, він стільки навизбирував, натрусив, насіяв соковитих, повнокровних народних виразів, – тільки бери й уставляй у нові твори! […].

Читаючи Лукашів «Бал в опері», Максим Рильський не приховував подиву: «І де він набрався отих слів?» Сьогодні можемо відповісти на це запитання: збирав скрізь, де тільки міг і куди лише потрапляв. Вишукував мовні раритети в рукописних і друкованих книжках, відважно витворював і заводив до вжитку неологізми, уважно дослухався до того, як гомонить, мовить навколишнє середовище, насамперед його рідна Кролевеччина. Передусім дошукувався незатертих, незареєстрованих науковцями слів та виразів, що ними послуговується народ, – Лукаш орієнтувався на усну, живу мову. Але й полюбляв порпатись у літописах, судових справах, пожовклих документах, листах. І все те, не обтяжуючи себе сумнівами, тягнув до власних творів-перекладів, бо відав: мова українська має органічну здатність і самоочищатися, і саморозвиватися. В першу чергу сказане стосується фразеологізмів, адже саме знання фразеологічних виразів, їх використання в усній та писемній мові, свобідне володання їхніми невичерпними запасами найкрасномовніше зугарні демонструвати первородство, якість не тільки мови, а й культури нашої! Це тим більш важливо, що культура, не лише українська, рухається вперед аж ніяк не по одній узаконеній колії, розвивається не виключно по висхідній, але циклічно.

Останнім часом з'явилося кілька солідних фоліантів, автори яких, анітрохи не вагаючись, оголошують своє творіння «новою Біблією України», – зверніть увагу: їх уже маємо декілька. Лукаш ніколи не поспішав зі своїми козами на торг, не квапився виголошувати щось подібне – взагалі це йому якось не спадало на думку, проте

«Фразеологія Миколи Лукаша», безумовно, має всі резони претендувати на це почесне звання (*Л. Череватенко*).

Завдання 5. ***Назвіть терміни в наведених реченнях. Проаналізуйте стилістичні можливості термінологічної лексики в художньому стилі.***

1. Не відкриватиму вже давно відкритого, лише нагадаю аксіому: коли поет закорінюється в національний ґрунт до тієї глибини, де вже пульсує плазма протолюдського, то цікавішим він стає і своєму народові, і всім сущим на землі (*Б. Олійник*). 2. У правилі математичнім світа За дужки викинена невідома, Незнаний косинус днів наших літа (*Б.-І. Антонич*). 3. Верлібри днів, немов похмурі міти, Зривають з віч здивовану полуду, Я вчуся дихати і вчуся жити В цей темний переддень Страшного Суду… (*Я. Сенчишин*). 4. Проте, перебуваючи на вигнанні в Бендерах, Карло XII ще вірив у щасливе призначення козацької нації, яка стала на сьогодні ферментом європейської ворохоби (*Р. Іваничук*). 5. В багрянім полі тануть журавлі, Як видиво навіки неповторне, Лише вітрів притишені валторни Возродять звук, даруючи землі (*А. Малишко*). 6. Різнокольорові граніти й мармури, славетний житомирський лабрадорит, топази, яшми, опали, кварц і аметист, малахіт і берил загадково прозирали крізь скляний саркофаг, в якому вони були розташовані не безладно, а в точній відповідності до класифікації мого покійного друга – академіка Лазаренка (*П. Загребельний*). 7. Я навіть пробував відвідувати лекції академіка Карналя для співробітників. Безнадійна справа. Недобереш і не запам'ятаєш! Ось послухайте: «Інтерпретація відрізняється від трансляції принципово лише тим, що в процесі трансляції результат перетворення вихідної програми фіксується в пам'яті робочої програми...» (*П. Загребельний*). 8. Міжпланетні інтервали… Сонце (скрізь цей сон!), Юпітер… А між ними не хорали – Вітер… (*П. Тичина*). 9. Земля кружляє у космічнім вальсі. Вітри галактик – вічні скрипалі. Гармонія крізь тугу дисонансів Проносить ритми танцю по землі (*Л. Костенко*). 10. Десь у диві, у видиві вмовклих ночей, у музичному лісі, на синім узліссі цвіла, мов калина, віолончель і пахло весною чиєсь піаніссімо (*Г. Чубай*). 11. Аналіз, синтез, колби і реторти, алегро, скерцо, модерато, форте, – немає таємниць під зодіаком: вона покрита особливим лаком (*Л. Костенко*). 12. Жовтень – найдраматичніша пора осені. Він весь із нерозв'язаних протиріч, із величі й гротеску, з барвистих парадоксів (*Є. Гуцало*).

Завдання 6. ***Визначте належність виділених у реченнях термінів до галузі наукових знань. Якими способами вводяться терміни у тексти різних стилів і жанрів?***

1. Під час дослідження генези козацького стану важливе значення має застосування методу просопографії, тобто висвітлення біографій найтиповіших репрезентантів певного осередку в той чи інший період (*В. Щербак*. Козацька верхівка лругої половини XVI – середини XVII ст.). 2. Нова суспільна позиція верхівки козацької безурядової старшини зумовлювала появу нової, спільної для них назви, яка б вирізняла їх серед решти старшини і служила б ознакою їх елітарної єдності. Нею стала назва – бунчукові товариші, тобто старшина, що підпорядковувалася безпосередньо гетьману, перебувала під гетьманським знаком – бунчуком (*В. Панашенко*. Бунчукові товариші). 3. Статус бунчукових товаришів офіційно фіксувався в кампутах (списках), що велися в Генеральній військовій канцелярії чи Малоросійській колегії (*В. Панашенко*. Бунчукові товариші). 4. З середини XVII ст. в Україні формувалася й зростала нова генерація соціальної еліти – козацька старшина. Це насамперед тогочасні урядовці – генеральна старшина (генеральний обозний, писар, осавули (2), хорунжий, бунчужний, судді (2), підскарбій), полковники і полкова старшина (обозні, писарі, осавули, хоруижі), сотники і сотенна старшина (осавули, писарі, хоруижі) (*В .Панашенко*. Бунчукові товариші). 5. Розвинене суспільство соціально, отже, і мовно диференційоване: у ньому є різні стратуми, тобто верстви, шари: класи, стани, прошарки, групи (великі – малі, постійні – ситуативні, відкриті – закриті) тощо (*Я .Радевич-Винницький*. Двомовність в Україні: теорія, історія, мововживання). 6. Перекодування

(міжмовна субституція) легко досягається на фонемному і набагато важче на лексико-семантичному рівні, який має найбільшу кількість одиниць, безпосередньо залежить від екстралінгвальних чинників, а того йому властива відкритість, лабільність, безеквівалентність та інші вияви асистемності (*Я. Радевич-Винницький*. Двомовність в Україні: теорія, історія, мововживання). 7. З огляду на розрізнення трьох рівнів пізнання науковий метод допускає три способи обґрунтування. Поряд з онтологічною (підтвердження фактами, досвідом) і теоретичною (підтвердження дедукцією, індукцією, методологічними міркуваннями) формами аргументації існує й так звана контекстуальна аргументація – посилання на традицію, цінності, визнані авторитети, естетичний смак, здоровий глузд тощо (*П. Селігей*. Світло і тіні наукового стилю).

Завдання 7. ***Прочитайте текст. Визначте стильові ознаки цього тексту. Проаналізуйте способи введення термінологічної лексики в текст.***

Дослідники переклали лист турецького султана Мехмеда IV до гетьмана Богдана Хмельницького. Він зберігається у Кам'янець-Подільському державному історичному музеї-заповіднику. «Це один із найунікальніших експонатів музею. Йому більше трьохсот років. В Україні більше таких не збереглося», – каже директор установи Олександр Заремба.

Науковий співробітник історичного музею-заповідника Ігор Старенький пояснює: «Це султанський фірман, або, простіше кажучи, указ. Документ достатньо великого розміру – близько 1 метра 40 сантиметрів в довжину. Написаний він на папері. Зверху можна побачити султанську тугру – персональний знак правителя, щось на зразок сучасного підпису. Виконана тугра золотим письмом і належить султану Мехмеду IV, роки правління якого припадають на 1648–1687 роки».

До останнього часу ніхто не зміг прочитати, що зашифровано давньою османською в'яззю. Колишня мова Османської імперії помітно відрізняється від сучасної турецької. Фахівців-тюркологів знайти практично неможливо не лише в Україні, пише gazeta.ua.

Перекласти його вдалось історику Олександру Середі, який довгий час працює в Туреччині.

«Мехмед IV – саме той султан, якому козаки-запорожці пишуть листа на знаменитій картині Іллі Рєпіна. Тож ми також очікували, що, можливо, там буде якась гнівна відповідь. Насправді, усе виявилося набагато цікавішим», – каже продюсер стрічки Акім Галімов.

Султан звертається до «одного з найбільших володарів над народами християнського віросповідання, козацького гетьмана Богдана Хмельницького».

Олександр Середа визначив дату написання цього листа – 1651 рік. Якраз напередодні битви під Берестечком. «З офіційної історії ми знаємо, що баталію було програно полякам через те, що в останню мить кримський хан, який був союзником Хмельницького, залишив поле бою разом із військом. Хоч доказів цьому не було, версія добре «лягала» в радянську ідеологію, за якою кримські татари – зрадники та вічні вороги українців. Цей стереотип нав'язувався роками. Але у тексті султанського послання до Богдана Хмельницького йдеться про те, що він, султан Мехмед IV, особисто просив кримського хана Іслама Гірея допомагати Хмельницькому у боротьбі проти Польщі. Навряд чи хан ослухався би свого правителя і залишив Богдана. Тож цей документ – справжня історична сенсація. Саме такі фірмани заново показують історію, сфальшовану свого часу», – пояснює історик Олександр Середа.

Наприкінці листа міститься ще цікавіша інформація. «У тексті йдеться про те, що Мехмед IV розглядає Богдана Хмельницького як дуже близького приятеля, і шле йому в подарунок золототканий халат. На той час в Османській імперії це був найвищий прояв приятельських стосунків та найбільший подарунок від султана, на який можна було заслужити», – пояснює суть документа Олександр Середа.

Мехмед IV – султан Османської імперії, який був тісно пов'язаний з Україною. Він напівукраїнець. Його мати, Турхан Хатідже Султан, була українкою, з Поділля. До полону її звали Надією. У віці 12 років вона стала наложницею султана Ібрагіма І. Через 3 роки

народила майбутнього султана Мехмеда IV. Мати завжди зазначала його походження, нагадувала, що син походить із роду козаків. Саме з Мехмедом IV укладали союзи Богдан Хмельницький, а пізніше його син Юрій – проголошений князем України у складі Османської імперії. З ним домовлялися про протекцію Іван Виговський, Павло Тетеря, Іван Брюховецький. Це йому писали свого знаменитого листа запорожці на чолі з отаманом Іваном Сірком. Більш того, він був єдиним султаном, що побував в Україні – в 1672 році Мехмед IV особисто очолив похід на Поділля (Джерело: http://vsviti.com.ua).

Завдання 8. ***Визначте жанрово-стильову належність тексту. Проаналізуйте стилістичний ресурс наукової термінології. Схарактеризуйте принципи введення термінів у текст.***

Відомо, що Сковорода перекладав із латини. Уявлення про перекладацькі принципи письменника дають його «Філологічні виписки» (написані латиною), зокрема параграф «Як перекладати авторів на рідну мову». Філософ зробив таку виписку з А. Бухнера, яка показує глибоке розуміння суті перекладу, необхідності враховувати особливості мови, на яку здійснюється переклад: «Якщо окремі латинські слова ти висловиш тими ж німецькими, вийде нісенітниця. Бо про один і той же предмет латинянин говорить так, а німець інакше. Наприклад, у Теренція сказано: коней або собак годувати (alere) для полювання. Якщо ти в цьому випадку захочеш «equos alere» (годувати коней) перекласти через «Pferde nähren», то ти передаси значення дієслова «alere», але відступиш від правил і традицій німецької мови: німці говорять не «ein Pferd nähren», а «ein Pferd halten». Таким чином, коли ми що-небудь перекладаємо з латині, завжди слід враховувати традиції і властивості мови, не обмежуючись передачею смислу і значення слова» [ ].

У своїй перекладацькій діяльності Сковорода послідовно дотримувався цього принципу, виступаючи проти дослівного перекладу творів. У писаній латиною примітці до «Оди» він зауважував: «Цю оду я не переклав, а витлумачив. Перекладач ставить слово замість слова, як зуб замість зуба, а тлумач, як ніжна годувальниця, кладе в рот своєму годованцеві розжований хліб і сік мудрості». [ ]. У листі до М.Ковалинського (жовтень – грудень 1762 р.), написаного з приводу перекладу оди Горація «Про спокій душі», він зауважує, що стежив тільки за тим, щоб, наскільки це було можливим, передати дух автора, не дбаючи про красу стилю. Як свідчать інші його листи до цього самого адресата, Сковорода тонко відчував специфіку мов, з яких і на які здійснювався переклад. Його поради щодо окремих складних для перекладу з латини і на латину мовних конструкцій, зокрема ідіоматичних одиниць, засвідчують глибоке розуміння сутності мистецтва перекладача – необхідності адекватної передачі змісту: «Щодо твого прислів'я [«абы ся курило»], то воно мене замучило: майже три дні я ним займаюся. Але, насамперед, візьми до уваги таке: не обов'язково у греків і латинян увійшло в прислів'я те, що увійшло у нас. Тому не прислів'ям, я думаю, ти досить задовільно можеш сказати латинською мовою так: mihi umbra sufficit, sive titulis, sive imago – мені досить тіні, назви або образу. Греки в прислів'ях кажуть – ніби знаком. Наше прислів'я в даному разі твердить, що досить диму, хоч би до вогню справа не дійшла. Таким чином, і тут тінь – замість тіла, знак – замість речі. Але ось тобі прислів'я dicis gratia, як кажуть – для виду, ти б сказав: dicationis gratia – для показу, – коли що-небудь робиться нашвидкоруч… Перекладай так: [абы то для славы] та ін.» [переклад із латини] (*Л. Гнатюк*. Мовний феномен Григорія Сковороди в контексті староукраїнської книжної традиції).

СТИЛІСТИЧНЕ ВИКОРИСТАННЯ РОЗМОВНОЇ І ПРОСТОРІЧНОЇ ЛЕКСИКИ

Контрольні питання

1. Стилістичне використання розмовної лексики.
2. Соціолект. Професійні жарґонізми. Соціальні жарґонізми. Основна сфера функціонування і стилістичні функції жарґонної й арґотичної лексики.
3. Стилістична характеристика просторічної і вульґарної лексики.

Література

Бабич Н. Д. Практична стилістика і культура української мови: Навч. посібник. Львів: Світ, 2003. С. 53–54; 316–318.

Дудик П. С. Стилістика української мови: Навч. посібник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2005. С. 144–149.

Капелюшний А. О. Практична стилістика української мови: Навч. посібник. Вид. 2–ге, переробл. Львів: ПАІС, 2007. С. 26–28.

Коваль А. П. Практична стилістика сучасної української мови. Київ: Вища школа, 1987. С. 73–90.

Пономарів О. Д. Стилістика сучасної української мови: Підручник. 3-тє вид., перероб. і доповн. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2000. С. 120–130.

Сучасна українська літературна мова. Стилістика. Київ: Наукова думка, 1973. С. 78–84.

****

Антисуржик. Вчимося ввічливо поводитися і правильно говорити / За заг. ред. О. Сербенської. Львів: Світ, 1994. 152 с.

Антоненко-Давидович Б. Як ми говоримо. Київ: Либідь, 1991. 256 с.

Бабич Н. Д. Основи культури мовлення. Львів: Світ, 1990. 232 с.

Бибик С. П. Оповідність в українській художній прозі. Київ; Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2010. 288 с.

Бибик С. Стильова норма та розмовна лексика. *Культура слова*. 2011. Випуск 74. С. 59–65.

Бибик С. П. Усна літературна мова в українській культурі повсякдення: Монографія. Ніжин: Аспект-Поліграф, 2013. 589 с.

Винник В. О. Арго. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., випр. і доп. Київ: Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Винник В. О. Арго. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., випр. і доп. Київ: Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Винник В. О. Діалект. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., випр. і доп. Київ: Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Єрмоленко С. Я. Розмовна лексика. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., випр. і доп. Київ: Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Єрмоленко С. Я. Розмовна мова. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., випр. і доп. Київ: Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Коваленко Б. О. Стилістично знижена лексика в мові сучасної української публіцистики: монографія. Кам'янець-Подільський: ПП Буйницький О. А., 2010. 160 с.

Ленець К. В. Вульгаризм. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., випр. і доп. Київ: Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Масенко Л. Суржик у сучасній художній літературі. *Дивослово*. 2011. № 4. С. 25–30.

Пилинський М. М. Розмовна лексика в писемних стилях сучасної української літературної мови. *Взаємодія усних і писемних стилів мови*. Київ: Наукова думка, 1982. С. 28–67.

Пономарів О. Д. Культура слова: Мовностилістичні поради. 2-ге вид. Київ: Либідь, 2001. 240 с.

Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія, Полтава: Довкілля-К, 2006. 716 с.

Ставицька Л. Проблеми вивчення жаргонної лексики: соціолінгвістичний аспект. *Українська мова*. 2000. № 1. С. 55–69.

Тараненко О. О. Просторіччя. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., випр. і доп. Київ: Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Словники

Словник української мови: В 11-ти т. Київ: Наукова думка, 1970–1980.

Словник сучасного українського сленгу / Упорядник Т. М. Кондратюк. Харків: Фоліо, 2006. 350 с.

Словник труднощів української мови / Гринчишин Д. Г., Капелюшний А. О., Пазяк О. М., Сербенська О. А., Терлак З. М. / За ред. С. Я. Єрмоленко. Київ: Радянська школа, 1989. 336 с.

Словник української мови: У 20-ти томах. Томи 1–14. URL: https://sum20ua.com/Entry/index?wordid=24&page=0.

Завдання

Завдання 1. ***Визначте жанрово-ситуативний стиль наведених текстів. Запишіть мовні засоби, які мають стилістичне забарвлення розмовності. Чи доцільно ототожнювати поняття «розмовний стиль» і «розмовна мова»?***

– Василь Гордійович? Це... Краще нехай він сам тобі оповість. З ним вуха тримай нашорошеними... І якщо найдеш підхід — щось та надзьобаєш у твою дисертацію.

– А як його шукати, той підхід?

– Ну це... Як трапиться. Дивись по ситуації. Шмаляй отако прямо, тією самою вулицею, якою сюди приткав, а на вигоні за церквою бери цабе, вулиця – вниз, попід горою, понад річкою, минеш кладовище по горі – його третя хата з синіми віконницями і з флюгером на бовдурі. Чеши!

...З лівого боку вставала гора в диких грушах та вишняках, тернах, дерезі, шипшинах, подекуди до гори ліпилися хатки, з правого боку хати стояли на просторі, за ними – городи, за городами зеленіли очерети, звідти долітало кигикання чайок. Старе кладовище по горі, в тернах і хащах дерези та малини, хата, точніше хатина з синіми віконницями, лісяним хлівцем, городом, який збігав до річки. Біля хлівця спиною до вулиці стояв високий чоловік і щось майстрував. Олег не одразу помітив, що чоловік попід-руки підпертий милицями, що майструє він вудки. Зайченко торигнув дощаною хвірткою (ворота благенькі, з лат), бо помітив біля дровітні чорного з білими підпалинами пса, який, зігнувшись дугою, сік зубами при корені хвоста блохи.

На стукіт воріт чоловік оглянувся, кинув:

– Він чужих не кусає.

Олег не знав, як сприймати ці слова, мабуть, як жарт, і пам’ятаючи, що сказав Петро, та щоб одразу не показатися в очах Чорного боягузом, зайшов. Пес двічі гавкнув, забіг ззаду, Олег зіщулився, далі тіпнувся – пес тицьнув носом у литку. Олег таки стримався, страху не виявив.

– Така дурна звичка – до всіх забігати ззаду. Вже й відучував...

Це був чоловік високий на зріст, з різкими рисами обличчя, крутими вилицями, просивиною в густій кучмі – справжній гриві, – коротко підстриженими вусами, з

острішкуватими бровами, гострим поглядом, давно неголений, щетина сивіла на вилицях, він здавався трохи схожим на татарина.

– Ви до мене? — не приховав здивування. Олег, сам не відаючи чому, дістав посвідчення, подав Чорному, той узяв, нітрохи не здивувавшись, прочитав, повернув:

– Чим можу служити? – запитав старомодно, трохи іронічно (*Ю. Мушкетик*. Прийдімо, вклонімося).

II.

ЗУПИНКА

Про що балакають автобуси, що скупчилися на нічній стоянці hard day's night, тобто після важкого трудового дня? Хто його знає… Ті, що у літах, напевно, обговорюють тисняву у заторах, зношеність гуми, перебої у камері згоряння та сліпоту сутінків. Молодші вмикають свої ефеми і під акомпанемент наскрізного шансону обмовляють вуличні ралі з «поршами» та «мерседесами», ну й, звісно, не забувають пригадати круті стегна новенької «ауді». Середняки більш стримані. Їх мотори ще не зношені, тема запчастин не хвилює, пусте миготіння фарами вони вже проїхали, на маршрут прямують без зайвої метушні, плавно везуть пасажирів і фінішують завжди вчасно. Їхній контакт з вершником-водієм на рівні інтуїції: щойно той вставить ключ запалювання, відкриється, чим закінчилася вчорашня гаражна вечірка, пізній візит до нічного гастроному і непередбачуваний наліт координатора Клавдії Давидівни (в народі Скаженої Клави). Та найцікавіше – звичайно, спогади автобусних салонів; ось вже кому дійсно є про що поговорити: сотні осіб, сотні людей, потоки слів, море емоцій… Ну й, зрозуміло, історії, підслухані цими самими салонами. Шістнадцятий маршрут, наприклад, надавав перевагу байкам про пенсіонерів:

Цікава пані трапилась нам сьогодні, трохи скоцюблена, але миловидна, доглянута. А поруч з нею дівчина. Плаття коротке, майже всю спину видно, татуювання одне на одному. Бабуся зацікавлено вдивляється у натільний живопис. Дівиця зиркнула раз, зиркнула другий, а потім так розв'язно, по-хамськи: «Чого дивитесь? Я вам що, телевізор? Цікаво? Не було за вашу молодість татушок, так?»

– Ні, дочко, були. Все було. Тільки я двадцять років китайську в університеті викладала і ніяк не можу зрозуміти…

– Що зрозуміти не можете? – сміється дівчина.

– Чому у тебе на шиї написано «ще раз не заморожувати»?

Між моторами пробігли смішки, але коментарів не надійшло (*С. Лазо*).

II.

Захаращена найрізноманітнішим товаром, вузька й темна крамниця десь на самому замісті переповнена старими жінками й дідами, котрі порпались у тому товарі, бо могли купити його: крам продавали за зниженими цінами, і продавчиня пильно стежила, аби хто не запхав собі до кишені якого дріб'язку, чи то забувши заплатити, чи то не маючи чим. Тут можна було надибати старі, облізлі мітли і гігантський плюшовий купальник, в який могла б убратися дружина Ґарґантюа; а ще також у дерев'яний ящик було наскидано найрізноманітнішого взуття усяких фасонів і калібрів – від чогось такого на височенних каблуках до полотняних незграбних «балеток» і кирзових шкарбунів; були там скляні коралі, пластмасові ляльки без рук, глиняні коти з видряпаними очима, якісь потворні лампи і картина «Степ»…

– То не продається, не руш, – сказала продавчиня до дівчинки, котра торкнулася якоїсь дивної скульптури – чи то погруддя, чи то карлик з гігантською головою. – То не для тебе, чуєш, що я сказала?

Дівчинка відступила на крок, але крадькома таки торкнулася чорного волосяного покрову на тій моторошній голові.

Продавчиня тим часом пасла очима бабуленцію, котра вже з добру годину порпалася в ящику із взуттям, – що ви там так довго сидите? – буркнула вона до старої, аж та здригнулася, ніби збуджена з якогось гарного сну, – ще-сте не вибрали нічого?

– Та я би вже вибрала, пані, – сумно й зніяковіло показала голі ясна бабуленція, –лиш не можу правого черевика знайти… – Вона крутила перед очима якийсь нечупарний черевик, який, видно, чимось підійшов їй, – може би ви мені помогли…

– Не поможу, – сказала продавчиня, похмуро одвернувшись, – правих нема, Самі ліві.

– Як же то? Як – самі ліві?

– А так. Якби були й праві, то би продавали в іншій крамниці, – неохоче пояснила продавчиня. – Не руште того, – сказала вона мені, – не продається.

Я стояла й не могла відвести погляду від тої чорної, моторошної голови; вона щось мені нагадувала, я достеменно знала, що я вже бачила десь щось подібне, тільки якоїсь деталі бракувало, чогось тому обличчю бракувало.

– І що ви там шукаєте? Я ж вам сказала – самі ліві! – гаркнула продавчиня на бабуленцію, а та зачудовано дивилася на черевик:

– Та вже-м чула, тільки ще хочу знати, до якої крамниці завезли праві? Хіба може аж на тамтой світ? – засміялася бабуленція сама до себе.

– Як хочете, то йдіть і там пошукайте, – і собі зареготала продавчиня. – Не руште! Не продається! – знову сказала мені, одразу погасивши усмішку (*Н. Бічуя.* Камінний господар).

Завдання 2. ***Випишіть із наведених текстів розмовні і просторічні слова. Що спільного і відмінного у стилістичному використанні цих слів? Визначте стилістичний колорит висловлювань.***

1. – Oh mon dieu! Quels paysans, quels parvenus! – промовила вона до Миколи Миколайовича, який теж здивовано лупав банькатими очима по сторонах і не знаходив ніде знайомих облич, крім кількох земських та повітового ветеринара (*Б. Антоненко-Давидович*). 2. Звісно, дуже це не проста річ – «унюхати» оту о б д а р о в а н і с т ь, яка часом тільки ще «прорізується» (*М. Рильський*). 3. Та я вже бачила таких мудрагелів (*А. Свидницький*). 4. У мистецтві, в літературі, приміром, нарочита, зумисна оригінальність породжує всякі дадаїзми, абстракціонізми і т. п. – і, при безперечній талановитості окремих представників цих ізмів, не просвітлює людську душу, а туманит і тьмарить її (*М. Рильський*). 5. – Нотаріусу, куриному перу, доручить п’єсу? Ха-ха-ха! Ні! Він ще не зна Гаркуна-Задунайського, ничтожність паршива! Гаркун-Задунайський ще має очі! Я найду суфльора і без його. На світі много чесних душ! Я вам предлагаю буть у мене... у нас суфльором! – раптом зупинився він проти мене і милостиво протягнув мені руку (*В. Винниченко*). 6. І тут наші вколочують м’яч, і мокрі горлянки ревуть – вау-у-у-у-у!!! – вау-у-у-у-у!!! – ревуть вони і від цього реву сотні й тисячі сонних голубів зриваються зі сну і вилітають, мов снаряди, зі своїх сідал, встелених пір’ям, землею і лотерейними квитками, вилітають хвилею під мокре небо, і ця хвиля б’ється об Собаку Павлова, і той не втримується і летить униз, пролітає свої кілька метрів і смачно ляпається на лаву, поруч з Вовою і Володею, ті, врешті, згадують про свого товариша, повертаються до нього і бачать його поруч із собою, як і має бути (*С. Жадан*). 7. Попри всі райдужні сподівання рідних, що я піду в будівельне ПТУ і стану добрим малярем-штукатуром, я поїхала до Києва, здала документи на журфак і на вступних іспитах несподівано набрала досить пристойні бали. Тільки зараз можу зізнатися, що, пишучи твір на вільну тему, «втюхала» туди цитати з власних віршів, підписуючи їх першими-ліпшими прізвищами, котрі спадали на думку. Власне, так само я робила і в школі. Але ніхто з учителів мене на цьому не спіймав. Щиро прошу мені вибачити! (*І. Роздобудько*). 8. Коло кіоска ошивалося ще двійко братанів (*Ю. Іздрик*). 9. Для тих, хто хоч раз проходив повз цей будинок-монстр на Хрещатику, 26, скажу, що всередині він нагадує лабіринт із багатьма ліфтами, переходами та переходиками, коридорами та коридорчиками, у яких можна заблукати. На початку 90-х цей монстр конвульсивно смикався, випускаючи останній подих. Облуплені стіни,

допотопна техніка, зашкарублі методи роботи із обов'язковою «розшифровкою» усіх – навіть зовсім незначних інтерв'ю і… дивовижна фонотека із записами старих вистав, що зберігалися на плівках, які буквально розсипалися під пальцями (*І. Роздобудько*). 10. – Як? Та в кожній же трупі... – Єсть суфльор? – гірко перебив він мене. – Може, скажете, в кожній порядочній трупі? (Він саркастично підкреслив «порядочній»). Не бійтесь, моя-то вже трупа порядочна... Да!.. Но... наш суфльор зостався в тім городі, де ми грали недавно, і повинен приїхать, ще вчора повинен був тут буть. І нема. Приносить учора поштальон телеграму: «Играйте без меня, заболел». Ви бачите в цьому рок, судьбу, прокляту, злостную судьбу? Га? Ви бачите тут насмішку рока? (*В. Винниченко*). 11. Жінки одразу ж розходилися, а чоловіки терлися біля прилавка, й коли остання молодиця, напташивши повен кошик хліба та ситра, вийшла, заоскирялися до Степана: – То, може, Кіндратовичу, сьогодні заради такої оказії той... до десяти... – і занишпорили по кишенях, дістаючи пожмакані карбованці, а дехто порпався поза пазухою тільки задля годиться: мовляв, чого спішити з-поперед батька в пекло, мо', лавочник на радощах і свою виставить (*Г. Тютюнник*). 12. – Паньмаш, чорт, забігаю я, значить, у Берлін і питаю: де тут Гітляр? Дивлюсь, треться один у гурті серед німчуків, вуса отако стовпчиком, чубчик набік і з білим хлажком у руках... А сам у цивільному. Бачу: бочком, бочком – за спини ховається. Генде гох! – кажу... – Попався, гад? – І автомат йому в груди наставив. – Ком за мною, кажу... – Ну й брехло ти, Самійле. Гітлер же спалився! (*Г. Тютюнник*). 13. – Ну, Мишко, тепер катай під ліжко, бо швидко, мабуть, вернеться наша плаксуха з міста. Недовго вагаючись, Мишко тільки захурчав, куди показали. Далі вистромив голову, моргає весело, бадьоро: – Товариші, пошамать би чого-небудь трошки! (*С. Васильченко*). 14. – Це ж треба, ви – сестри. А я би й не здогадався! – часто міг бовкнути якийсь грайливий кокетун без особливих шансів (*І. Карпа*). 15. Тут панують збудження й тиснява, товчуться розтелепи та роззяви, під ногами шмигають малі обірванці, я відчуваю вкрадливу присутність кишенькових злодюжок (*С. Андрухович*).

Завдання 3. ***Проаналізуйте наведені тексти із погляду стильової належності та доцільності використання розмовної та інших груп лексики. Визначте стилістичний колорит текстів.***

I.

Підкова ішов полем і відчував, що назирці за ним тюпачить його Старість. Кілька разів заледве стримував себе, щоб не озирнутися і не запитати: «Ну, чого ти хочеш? Гаплик за петельку!» Бряжчала в'язка ключів у кишені, занудно храбустів нейлоновий плащ, як квашені пелюстки капусти на чиїхось здорових, ще не латаних пломбами зубах.

Він ішов по гречаній стерні, яку б годилося переорати, але всі людські, кінські й залізні сили, які підвладні йому в Городищах, кинуто на цей проклятущий буряк, за який йому й присвоєно Героя кілька років тому, і ніхто вже його не переконає, що сіль добувати важче, ніж цукор (може, через те він уже багато років не бере в рот цукерки, а чай п'є без солодощів). Не вагаючись, оддав би він цю Зірку тому, хто нарешті винайшов би путній бурякокомбайн, яким можна було б до осінніх дощів вкласти в кагати біля асфальтівки цей буряковий подільський материк, отримати свій цукор і гроші з цукроварні й приступати до осінніх весіль та до проводів в армію. Якби-то, гаплик за петельку!

Маркіян Тадейович ступає податливою гречаною стернею, уже прив'ялою і збляклою на дощах та осінньому сонці, сколоченою колгоспним стадом, гусеницями тракторів та волокушею, чує, як млоїть його зболений шлунок, а за кілька кроків позаду, на відстані маленької тіні Підкови, плуганиться його Старість (*В. Яворівський.* Оглянься з осені).

II.

– Ну, от... – сказав нарешті Кутузов. – Ми маємо дуже мало часу. Війна, брат, і ніколи займатись єрундою. Ясно? Тож давайте будемо говорити прямо, дивлячись у корень.

«Сматрі в корень!» – сказав хто? Козьма Прутков... Ото ж! Так коротко й прямо – в чом дєло?! А дєло в тому, що ви нам не підходите. Взагалі не підходите. По калібру. Еге ж, по калібру! Це геніяльно сказано, що? Запишіть там... Ось у цьому і все дєло. Ви занадто... ну, як так сказати, – норовистий... Ні, гордий. А через те перед вами стоїть дилема... Підкреслюю: перед вами, а то ви все думаєте, що перед нами, гм... А дилема така: або – або. Або вмерти, або зігнутися – і то понижче, понижче... Що ви вибираєте?

– Перше, – буркнув Максим з нудьгою.

– Гм. – Кутузов поторсав чуба й вилаявся. – Йолоп! – І зашипів: – Ні, брат, ні!.. Ти перше зламаєшся, як... як гниляк, от як! І будеш рачкувати, слизняком повзати, а тоді... Тоді вже...

– Побачимо... – відповів Максим так само, як і перше, з нудьгою, й зітхнув. Дивився задумливо на свої босі пальці, ворушив ними. А тоді перевів погляд на вихрясту копицю волосся біля столу. «Десь я цю копицю вже бачив».

– Побачимо... – протяг Кутузов, немовби приймаючи виклик. А тоді враз повернувся круто до варти й махнув рукою в невідомому напрямку:

– Взяти!..

Вартові підскочили на цей раз ще швидше й знову втрьох.

– К общему чіслу? – не запитав, а гаркнув котрийсь весело.

– К общему числу, – відповів Кутузов байдуже й пішов до столу. Справу закінчено, можна далі грати в шахи.

Максима повернули поштовхами зброї до дверей і повели (*І. Багряний.* Людина біжить над прірвою).

Завдання 4. ***Знайдіть у тексті розмовні і просторічні слова. Якого стилістичного забарвлення надають вони оповіді?***

I.

Ось чому я знов зачастив до «Трьох поросят», маючи надію що-небудь дізнатися про того чоловіка, та ще більшою несподіванкою стало для мене те, що й Іван Маловічко, і Сергій Приходько, і Василь Іванович не могли до пуття згадати, хто тоді з нами був, вони взагалі довго не могли допетрати, що я від них хочу, шукаючи торішнього снігу. Тобто вони туманно пам’ятали, що було товариство чимале (видно, коли я пішов, вони ще довго сиділи), був, здається, Петро Чоломбитько, художник, авжеж, ми ще говорили, що можна заночувати в майстерні, був начебто Степан Маківка, отой з філармонії, потім підійшов Бен, ну ти ж Бена, напевно, знаєш... Ще б мені Бена не знати. Я познайомився з ним випадково п’ятнадцять років тому, коли був ще студентом, тоді ми в ресторані «Метро» завелися через якусь фіфочку, і я хотів начистити писка цьому здорованеві, а тоді так упився, що розмовляв мертвою латиною, а він, цей бугай, раптом позадкував переді мною і давай миритися: чого ти, мовляв, гарячкуєш, ну наб’єш мене, розквасиш пику, а що далі? – чи не ліпше нам взяти пляшчину й поїхати до мене, адже ресторан уже зачиняється, а ми посидимо ще по-людському й станемо друзями. Я так отетерів від його щирості, що за хвилину ми вже мчали в таксі на Святошин, а коли зайшли в його квартиру, то мені відібрало й мертву латину, і рідну. Всенька стіна була завішана спортовими медалями, бо той, кому я так поривався начистити писка, виявився чемпіоном Європи з боксу Віталієм Бендаловським (*В. Шкляр*. Ключ).

II.

На моє щастя, у приміщенні було багацько народу, натовп людей, що байдикують увечері. Ці люди сиділи в барі, пиячили, курили, вителефоновували коханців і коханок, а може, ще когось. Тепер така хвацька молодь, вони можуть дзвонити не лише коханцям, коханкам, уже не кажучи про батьків, їм вільно телефонувати в інші світи, невідомим і їм самим зрозумілим постатям.

Молодь гралася з мобільними телефонами, отримувала і відсилала тупі електронні повідомлення. «Я сиджу в барі, тут кльово». «Ти де? Тут – супер». Я вважаю, що мені поталанило. У моєму дитинстві не було мобільних телефонів і комп'ютерів, друкарські машинки – й ті були не в кожного письменника, тому я писав справжні листи, заходив чи приїздив у справжні гості, волав під вікнами друзів та подруг і – головне – я вмів спілкуватися очима. Я навчився дружнього тепла. Я навчився дарувати та отримувати його в подарунок (*Л. Денисенко.* Кавовий присмак кориці).

III.

Отож і того грудневого вечора я поскидав торби в машину, а сам пішечки рушив у напрямку кав'ярні «Троє поросят». Давненько я там не був, може, тому, що останнім часом велось мені непогано, оминав ту гамірну місцину, де завжди збиралися невдахи, де постійно витав дух біди, і часом мені здавалося, що її, ту біду, можна підхопити, як нежить. Та коли ставало непереливки, я мимохіть вирушав до «Трьох поросят», бо завжди тут зустрічав когось із друзів або й ціле нове товариство бодай звіддалік знайомих мені людей, вірних завсідників «Трьох поросят». В одному гурті тут можна було побачити забутого актора, меланхолійного поета і безнадійного бродягу, якого щойно випустили з тимчасового ув'язнення, поважного журналіста і п'яного як чіп вантажника. Одне слово, погомоніти було з ким, але того вечора я, крім усього, мав ще сподіванку напроситися до когось переночувати, перш ніж напитаю нову квартиру (*В. Шкляр.* Ключ).

IV.

– Ніхто не прийде. Ось побачиш, – недовірливо пробурчав Денис і поправив на плечах лямки наплічника. Максим мовчав. Він відчув, як увесь дрібно труситься від нервової напруги. Все ж таки Золотий кубок вони вирішили сьогодні повернути, і він переживав, аби добрі наміри не призвели до того, що кубок доведеться втратити назавжди. Зустріч вони призначили о шостій годині вечора в найбільш зручному місці – біля входу в «Макдональдс». Тут навіть якщо захочеш – не заблукаєш. З іншого боку, тут постійно багато людей. Якщо все піде не так, і ситуація повернеться не дуже безпечним боком, завжди можна гукнути на допомогу. Денис же навіть цим не переймався: він вірив, що цього разу розумник Максим теж помилився, помилився ще грубіше.

– Доброго вечора, дітвора, – почулося раптом ззаду.

Хлопці дружно повернулися. Навпроти них стояв чоловік років тридцяти. Трохи покривлений, явно перебитий у бійці ніс, неголене підборіддя, близько посаджені вирячкуваті очі та брови, що зрослися на переніссі.

– Драстє, – привітався Максим.

– Думаю, ви тут не просто так стоїте. Когось чекаєте, правильно?

– Можна й так сказати, – ухилився від відповіді Максим.

Він уже знав, хто до них підійшов. І був переконаний – Денис теж упізнав цей голос, густий і ледь хриплуватий. Цього незнайомця його молодший співбесідник тоді, в роздягальні, називав дядею Костею.

– Тоді ви дочекалися. В смислі – догралися, – у голосі дяді Кості тепер звучали лиховісні нотки. – То як, самі підете зі мною, чи вас, наче кошенят, за шкірку брати?

Денис першим відчув – тепер з ними ніхто не грається. Для них ігри в сищиків-розбійників так само раптово скінчилися. Біда буде. Першим шарпонувся вбік, цілком слушно міркуючи, що за його прикладом Максим кинеться в інший. Може, вдасться втекти, якщо зірватися ось так, із місця.

Не вдалося. Дорогу втікачеві заступив кремезний хлопець у спортивній куртці та светрі з каптуром. Каптур натягнений на обличчя, у півтемряві розгледіти, хто це, не було можливості. Сильні руки згребли Дениса, міцно стиснули, немов капканом.

– Гайда з нами, дітвора. Ми про все домовимося, – сказав дядя Костя тоном, який не визнавав заперечень.

Він взяв за лікоть Максима, хлопець у каптурі – Дениса. Неподалік, біля бровки тротуару, стояла машина. Дядя Костя посадив свого полоненого поруч з водієм. Хлопець у каптурі запхав свого на заднє сидіння поруч із собою. Сівши за кермо, дядя Костя засвітив у салоні світло.

– Привіт, Вовчику, – звернувся Максим до хлопця в каптурі.

Той рвучко скинув свою машкару, і Денис скреготнув зубами: поруч з ним дійсно сидів кращий спортсмен школи, його особистий супергерой, головний суддя шкільного чемпіонату Володя Завгородній.

– Розгадали, значить… – просичав він.

– Чисто випадково, – поквапився пояснити Максим. – Черненко, твій палкий фанат, мало не силою переконав мене в твоїй повній непричетності до цієї історії. Хто завгодно, тільки не ти. Я повірив і думати про тебе забув. Але для чого було жаліти Вітю Горобця через те, що Золотий кубок йому ніколи тепер не дістанеться? Хоча Горобець – єдиний, хто мав сто відсотків його отримати, бо ти, головний суддя, виступатимеш за нього.

– То й що? – не зрозумів Завгородній.

– Нічого особливого. Просто те ж саме ти говорив і Денисові, і ще кільком спортивним пацанам із сьомих та восьмих класів. У мене вчора цілий день пішов на те, аби опитати їх. Ти говорив одне й те саме щонайменше десятьом хлопцям. Значить, ти в більшості випадків навмисне брехав. Для чого дурити молодим спортсменам голови? Для чого спокушати Золотим кубком, тим більше вкраденим? Поки що відповіді я не маю, одначе така хвиля брехні сама по собі викликає підозру. Ось тому ти й отримав листа з пропозицією зустрітися. Тепер ми знаємо, хто хотів украсти Золотий кубок.

– Ви ні фіга ще не знаєте, шпанята, – зітхнув Завгородній.

– Розумецькі дуже, – озвався дядя Костя і запустив мотор машини. – З нами поїдуть. Твоя проблема, Вова. Ти і вирішуй. Тільки швидко.

Вони рушили в невідомість (*А. Кокотюха.* Мисливці за привидами).

Завдання 5. ***Випишіть стилістично марковану лексику з наведених текстів. Визначте критерії вмотивованості та стилістичне навантаження розмовної й просторічної лексики в текстах.***

I.

Надтріснутий подзвін рейки, підвішений до бантини біля вартівні, сповістив про настання трудового дня. Першого дня на п’ятнадцятій колоні. І хоч їх, цих днів, потім буде багато в моєму житті, того першого дня я ніколи не забуду. Після підйому, перевірки і сніданку починається розвід. До барака вривається у супроводі двох вгодованих мордоворотів нарядник Фікса; за халявою у нього стирчить піка, у піці чималий дубець.

– Ану, падлюки, вилітай з барака! Мерщій!

Хто затримується, длубаючись у шмутках, того хрестить дубцем або копняком під зад викидає за поріг барака. Мордовороти, хижо блискаючи злодійськими очима, нишпорять по нарах і під нарами, витягують за ноги вуркаганів, що заздалегідь поховалися. Крики, лемент, плач, лайки наповнюють барак. Однак Цигана і його шестьору Мишаню вони обходять, дають спокій хворим, звільненим від роботи лікпомом.

До вартівні тягнуться вервечки зеків, вишиковуються побригадно; більшість з них ледве тримається на ногах. Осторонь бригад стоїть сонний економіст Тома в бушлаті наопашки і кирзяках поверх кальсонів, із дощечкою у руці, на якій він відмічатиме розведену по об’єктах «рабсилу», щоб потім звітувати по селектору в Хановей, скільки вийшло зеків на роботу. Нарядник Фікса перераховує бригади, щось звіряє з папірцем, який тримає у кулаці, мов неспокійна тінь, зупиняється перед Графом.

– Де чотири чоловіки, Бугор?

– Двоє хворих, а двоє… Сам знаєш, Циган і його шестьора…

Їхні погляди зустрілися, і Фікса по-рот-фронтівському підіймає руку.

– Вирушай за зону! До зустрічі в нарядній!

За зоною до бригади Графа Нагибіна підходить розводящий з двома конвоїрами. Тримаючи одну руку в кишені, а другу, з цигаркою, простягнувши у простір тундри, він велично оголошує:

– Застерігаю: крок управо, крок уліво вважається за втечу і конвой стріляє без попередження (*І. Гришин-Грещук*. Дні і ночі під Воркутою).

II.

Висипалася Редька регулярно і тепер – через два роки після закінчення студій. Бо жодного разу, якщо розібратися, ніде по-справжньому не працювала. Хоча що значить «по-справжньому»?

– Це, дочко, значить, щоби з трудовою книжкою та з пенсією, – казав якісь страшні слова її дід.

– Як люди ото, встають зранку і йдуть на роботу. А потім вертаються вечерком, і сидять з дітками, і мають сім'ю, і планірують майбутнє… – мріяла бабця.

– І помирають.

Бабцю засмутив такий беззаперечний фінал. Вона тяжко, безнадійно зітхнула.

– Ну чого ти, ба? Я ж не вмираю з голоду, не бомжую, роботу маю всяку… час від часу, гроші отримую тільки за те, що зробила, а не за те, що протерла в офісі штани, віддавши їм шмат свого життя. А дітей мені ще рано.

– Ага, рано! Давно вже замуж думати пора. Кого ти ждеш? Принца? Нашо ти йому така красіва нужна…

– Ой ба, ну от, зразу принца. Але ж і не за першого-ліпшого урода якогось іти заміж. І взагалі, звідки тобі там на принцах розумітися – може, якраз таким страшним, як я, принци й дістаються.

– Ага, його кінь на диби встане, тебе побачивши, – заходить у кімнату старша сестра Редьки і ставить жирну крапку на її «плануванні майбутнього» (*І. Карпа*. Піца «Гімалаї»).

Завдання 6. ***Знайдіть слова з високим чи зниженим стилістичним забарвленням, визначте їхні стилістичні функції у реченнях.***

1. Він по секрету сказав мені, що просив у батька гроші купити й для мене рушницю і батько погодився дати, в разі Анемподист перелізе у восьмий клас (*Б. Антоненко-Давидович*). 2. Між іншим, із навчання «заради п'ятьорок» виникає і погляд на школу як на дорогу до, кажучи давнім словом, кар'єри (*М. Рильський*). 3. Звісно, дуже це не проста річ – «унюхати» оту о б д а р о в а н і с т ь, яка часом тільки ще «прорізується» (*М. Рильський*). 4. Називаю саме ці міста тільки з любові моєї до протокольної правди, бо міг би любісінько написати, що розмовляв з Іркутськом, з Варшавою, з Парижем, і ніхто б тому не здивувався (*М. Рильський*). 5. І з оригінальності раптом витикається звичайнісіньке мавпування – антиоригінальність (*М. Рильський*). 6. До викрутасів, які полюбляє Драч, Вінграновський здебільшого не вдається (*М. Рильський*). 7. Але навіщо ж називати її народною і навіщо «заспівувати», затріпувати цю пісню «до безпам'ятства»? (*М. Рильський*). 8. Я говорю елементарні речі, але багато ще елементарних речей мусимо ми не те що говорити, а просто-таки товкти і втовкмачувати (*М. Рильський*). 9. Хіба тільки моторошно точна фантастика кібернетичних чудасій досі ще якось не влазить у голову таким запеклим і безнадійним «гуманітарникам» як от я. Досі – тобто тимчасово (*М. Рильський*). 10. В Югославії живе чимала група (понад 41 тисяча) українців-русинів, як вони себе називають. …Говорять вони гостро відмінним від нашої загальнонародної мови діалектом, до якого налипло чимало слів з інших слов'янських мов (*М. Рильський*). 11. А гроші так швидко все залагоджують… Півдня – і ти власник автівки з реєстрацією і номерами, які представники салону замість тебе отримують у ДАІшників (*Люко Дашвар*). 12. – Молодчага! – хвалять, а я червонію і посміхаюся так, ніби в мене губи померзли: це зі мною завжди буває, коли мене хвалять (*Г. Тютюнник*). 13. – Еге-ге! Та він, сукин син, чи не голодающий! Мишко затулився драним рукавом і гірко заплакав: – Я без-при-тульний... Всі од каміна, обступили, дивляться: – От

тобі й папаша з мамашею! – От тобі й каша з молоком, і чай у накладку з булкою (*С. Васильченко*). 14. У всіх країнах мови як мови, інструмент спілкування, у нас це фактор відчуження. Глуха ворожість оточує нашу мову, навіть тепер, у нашій власній державі. Ми вже як нацменшина, кожне мурло тебе може образити (*Л. Костенко*). 15. Воно й зрозуміло: для них Кирило син як син, а я синиха лиха, бо не жалілася їм ні разочку і одвикла за мачухою... (*Г. Тютюнник*). 16. Пропадає, розсмикується, розбазарюється мій час бездарно. На роботі режим ужорсточують так, що тепер треба нам щодня ходити в контору й сидіти від дзвінка до дзвінка. Це мені на старість розтринькувати свій уже треть- чвертьмізинний час? А хочеться ж ще писати. І читати кортить. І решток сил жалко. Та й третій том Щоденника треба ж написати. Може, він допоможе Україні? (*В. Захарченко*). До речі, недавно був в Моринцях та Кирилівці. 17. Обшарпані Моринці спішно припудрюють до 150-річчя Тараса, бо інакше туристам не буде що показувати. Оформляють державним (?) коштом центр села. Не вирішено тільки, кому біля клубу ставити монумент – незабутньому Потьомкіну чи Шевченкові. А люди кажуть приблизно таке: – Що воно за людина той Тарас? Навіть мертвий добро нам робить (*В. Симоненко*).

Завдання 7. ***Прочитайте уривок із комедії М. Кропивницького «Нашествіє варварів». Знайдіть у ньому просторічні елементи й дайте їх стилістичну характеристику. Поясніть, із якою стилістичною метою письменники використовують просторіччя.***

К а р п о І л л і ч (одпивши чаю, озивається до Антона, котрий увесь час стояв біля порога). Ну, ти тепер ти зрозумів, хто ми такі?

А н т о н. Да, тепер как будто понятливо…

К а р п о І л л і ч. Хто ж ми?

А н т о н. Звиніть, кумедіянти б сказать?..

К а р п о І л л і ч. Так, влучив: комедіянти, або ж актьори, артисти.

А н т о н. Да, понятливо… Ну сперначалу скольки не прислухався, скольки не придивлявся: што воно, думаю, за знак? По одежі настоящі господа, алібо купці, а по розмові, звиніть, деревенські мужики…

К а р п о І л л і ч. Мужики, та ще й деревенські?

А н т о н. Да. Я гавару до вас по правилу, потому што одежа на вас правилная, благородная, і часи єсть, і хвабрость, і усе как слєдуїть бить, а разговор мужицкой.

К а р п о І л л і ч. А пани у вас тут не говорять так?

А н т о н. Штоб у городі так не сліхав.

К а р п о І л л і ч. А доводилося тобі бачити коли комедію?

А н т о н. Да, видав.

К а р п о І л л і ч. Чию ж ти трупу бачив?

А н т о н. Как ви говорите? Я не пойму, про што ето ви?..

К а р п о І л л і ч. Ти ж кажеш бачив комедію?

А н т о н. А как же. Такой сказать балаган і над дверима балькон і виходять чалавєки у жовтих лібо у красних вузьких бруках, хвазаномії запачкані крейдою та вугіллям, один іграїть у трубу, другой вибиваїть у барабан, а третій ковтаїть горюче клоччя, лібо яїшницю жарить у шляпі…

К а р п о І л л і ч. Так он яку ти бачив комедію. Ми не з тих комедіянтів.

Завдання 8. ***Прочитайте текст. Визначте стилістичний колорит тексту. Поясніть, які мовні одиниці створюють цей стилістичний колорит.***

Батько Жені Шуробурєєва був дрібний поштовий службовець у повітовому місті на Харківщині. Женя був у батьків одинак, і батько з усіх сил пнувся вивести сина в люди, а для цього треба було віддати його в гімназію. Мізерної батькової платні ледве вистачало на прожиття сім'ї, а тут треба було справляти синові гімназіальну уніформу, купувати підручники, головне, платити за навчання п'ятдесят карбованців на рік двома ратами – восени й на початку весни. Кожного разу батько мало не впадав у розпач, бігаючи по

знайомих позичити гроші, але знайомі люди були не грошовиті, і батькові доводилося забігати не в один двір, поки назбирає потрібну суму. Це тяжко позначалося й на самому Жені: у класі він належав до принизливої категорії бідних, чи, як їх називали, «нуждающихся», і двічі за своє перебування в молодших класах йому доводилось зазнавати ганьби й червоніти по самі вуха, коли гімназіальний наглядач з розчепіреними руками спиняв його біля вхідних дверей, кажучи: «Шуробурєєв, вам не можна йти до класу, поки ваші батьки не внесуть гроші за право навчання...».

У старших класах цього вже не траплялося, бо Євген підробляв гроші репетиторством, але через це сам став відставати в науці і закінчив гімназію досить посередньо, хоч мав неабиякі здібності взагалі, а надто щодо чужих мов.

А тим часом батько, зачуханий поштовик, прославився на всю імперію. 1913 року, в зв'язку з трьохсотліттям царського дому Романових, випущено нові поштові марки з портретами царів. У всі ці марки урядовець Іван Петрович Шуробурєєв стукав штемпелем не роздумуючи, а от штемпелювати марку з обличчям останнього царя Миколи II категорично відмовився: «Як я можу опускати штемпель на дороге лице улюбленого імператора!» Начальник повітової пошти попервах не знав, як слід поставитись до такої сваволі дрібного службовця, але, коли про батьків вчинок стали писати газети, називаючи це зразком справжнього патріотизму, начальник пошти навіть запишався, що в його конторі служить такий уславлений патріот. Проте це аніскільки не позначилось на добробуті сім'ї, бо батькова платня лишилась та сама...

Батькові трохи полегшало з непролазними злиднями, коли Євген, вступивши на філологічний факультет Харківського університету, не потребував більше матеріальної допомоги, бо пробивався всяким випадковим заробітком – то розвантажував вагони з вугіллям на товарній станції, то пиляв дрова домовласникам, а взимку інколи скидав сніг з дахів. Але через рік після того, як Євген перейшов на власний хліб, батько помер, і на Євгена перейшов обов'язок годувати матір, що лишилась одна-однісінька без усяких засобів для існування. Не йти ж їй, хоробливій, підтоптаній, а до того ж інтелігентній жінці в найми! На другому курсі Євген зовсім занехаяв лекції в університеті, двічі зрізався на заліку з латини, а як тільки пригріло літнє сонце, подався в рідне місто до матері. Тут, після того, як він репетирував у восьмому класі несосвітенного телепня, сина міського голови Стелєцького, і таки перетягнув його в четвертий клас, за Євгеном ствердилась репутація доброго репетитора. Пропозицій було багато, бо тепер, коли вже другий рік палахкотіла війна з Німеччиною та Австро-Угорщиною, треба було репетирувати не тільки гімназіальних бовдурів, що на кінець літа мали переіспити, але й готувати до екстерна тих молодиків, на яких насувався призов і їм конче треба було скласти іспит за шість класів гімназії, щоб вступити до військової школи, а не йти рядовими солдатами на фронт. Євген набрався тих лекцій по саму зав'язку, але була ще одна причина, що вабила Євгена приїхати до рідного міста (*Б. Антоненко-Давидович.* Шурябуря).

СТИЛІСТИЧНЕ ВИКОРИСТАННЯ ХРОНОЛОГІЧНО МАРКОВАНОЇ ЛЕКСИКИ

Контрольні питання

1. Сфера використання застарілих слів.
2. Функції архаїзмів та історизмів у текстах різних функціональних стилів.
3. Стилістичний ресурс загальномовних неологізмів.
4. Стилістичні можливості індивідуально-авторських неологізмів.

Література

Бабич Н. Д. Практична стилістика і культура української мови: Навч. посібник. Львів: Світ, 2003. С. 63–66.

Дудик П. С. Стилістика української мови: Навч. посібник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2005. С. 171–175.

Капелюшний А. О. Практична стилістика української мови: Навч. посібник. Вид. 2–ге, переробл. Львів: ПАІС, 2007. С. 101–102.

Коваль А. П. Практична стилістика сучасної української мови. Київ: Вища школа, 1987. С. 60–73.

Пономарів О. Д. Стилістика сучасної української мови: Підручник. 3-тє вид., перероб. і доповн. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2000. С. 120–130.

Сучасна українська літературна мова. Стилістика. Київ: Наукова думка, 1973. С. 115–134.

***

Вокальчук Г. Авторський неологізм в українській поезії ХХ століття (лексикографічний аспект) / за ред. А. П. Грищенка: Монографія. Рівне: Науково-видавничий центр «Перспектива», 2004. 254 с.

Вокальчук Г. М. Словотворчість українських поетів ХХ ст.: монографія. Острог: Національний університет «Острозька академія», 2008. 536 с.

Гаврилюк Н. Авторські лексичні новотвори як джерело поповнення словникового складу мови. Лексикографічний бюлетень: зб. наук. пр. Київ: Інститут української мови НАН України, 2012. Вип. 21. С. 121129. URL: http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/185349/14-Gavryljuk.pdf?sequence=1

Ковальов В. П. Словотвір художніх неологізмів. *Українська мова і література в школі*. 1983. № 6. С. 25–28.

Колоїз Ж. Українська оказіональна деривація: Монографія. Київ: Акцент, 2007. 310 с.

Лексико-словотвірні інновації (2007): словник / [К. Коротич, С. Лук'яненко, А. Нелюба та ін.; за ред. А. Нелюби]. Харків: ХІФТ, 2009. 171 с.

Нелюба А. Лексико-словотвірні інновації (1983–2003): Словник. Харків, 2004. 136 с.

Нелюба А., Нелюба С. Лексико-словотвірні інновації (2004–2006): Словник. Харків: Майдан, 2007. 144 с.

Нелюба А., Редько Є. Лексико-словотвірні інновації (2014). Словник / Загальна редакція А. Нелюби. Харків: Харківське історико-філологічне товариство, 2015. 220 с.

Нелюба А., Редько Є. Лексико-словотвірні інновації (2015– 2016). Словник / Загальна редакція А. Нелюби. Харків: Харківське історико-філологічне товариство, 2017. 204 с.

Підкамінна Л. Лінгвостилістика неологізмів у мові сучасних українських ЗМІ. *Лінгвостилістичні студії*. Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, 2019. Вип. 10. С. 144–153.

Пустовіт Л. О., Клименко Н. Ф. Оказіоналізм. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., випр. і доп. Київ: Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Стишов О. А. Динаміка лексичного складу сучасної української мови. Лексикологія. Лексикографія: навч. посіб. Біла Церква: Авторитет, 2019. 198 с.

Стишов О. А. Українська лексика кінця XX століття: на матеріалі мови засобів масової інформації / 2-ге вид., перероб. Київ: Пугач, 2005. 388 с.

Тараненко О. О. Активний словник. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., випр. і доп. Київ: Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Тараненко О. О. Архаїзм. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., випр. і доп. Київ: Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Тараненко О. О. Застарілі слова. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., випр. і доп. Київ: Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Тараненко О. О. Неологізм. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., випр. і доп. Київ: Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Тараненко О. О. Пасивний словник. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., випр. і доп. Київ: Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Словники

Активні ресурси сучасної української номінації: Ідеографічний словник нової лексики / Є. А. Карпіловська, Л. П. Кислюк, Н. Ф. Клименко, В. І. Критська, Т. К. Пуздирєва, Ю. В. Романюк; Відп. ред. Є. А. Карпіловська. Київ: ТОВ «КММ», 2013. 416 с.

Белей Л., Белей О. Старослов'янсько-український словник. Львів: Свічадо, 2001. 332 с.

Пуряєва Н. В. Словник церковно-обрядової термінології. Львів: Свічадо, 2001. 160 с. URL: https://slovnyk.me/dict/rite_terms

Словник української мови: В 11-ти т. Київ: Наукова думка, 1970–1980.

Словник української мови: У 20-ти томах. Томи 1–14. URL: https://sum20ua.com/Entry/index?wordid=24&page=0.

Завдання

Завдання 1. ***Знайдіть у поданих реченнях матеріальні й стилістичні архаїзми. З'ясуйте їх лексичне значення. Прокоментуйте стилістичні ремарки до цих слів у словниках.***

1. Удар був такий міцний, що із стола у дуків попадали чарки й пляшки, з печі полетіла сажа, а шинкарка з переляку присіла за шинквас (*Д. Мордовець*). 2. Ганжа крикнув на свого джуру, джура зняв сап'янці (*І. Нечуй-Левицький*). 3. Цікаво, чи є у неї пістолет? – раптом подумав Орест, оглядаючи її маленький оксамитовий ридикюль, що висів на бильці стільця (*І. Роздобудько*). 4. Двірська челядь Вишневецького замкнулась в старому замку, котрий поставив ще Єреміїн батько князь Михайло й перевіз туди сорок три гаківниці з Вишневця (*І. Нечуй-Левицький*). 5. Курені, в яких розмістилося товариство і їхній військовий риштунок, зроблено було із хмизу і вкрито для захисту від дощу та іншої негоди кінськими шкурами (*Д.Мордовець*). 6. Коріння дерев, грубе, немов рамена, виринало гадюкою з моху (*О. Кобилянська*). 7. Як кішка на здобич, кинувся старий запорожець на кнура і всадив йому у в'язи запоясника по саму рукоять (*Д. Мордовець*). 8. Одні виносили з палацу срібну й золоту посуду – келихи, чарки, усяке оружжя – мушкети, шаблі, пістолі, запоясники; другі зносили з комор та льохів борошно, викочували бочки і барила з горілкою, «ренським» та старим «венгржином»; ті виводили із стайні коней й, сідлаючи їх, в'ючили переметними сумами й торбами (*Д. Мордовець*). 9. А колись я мала своїх гайдуків, своїх паннів, дістала од гетьмана право видавати гетьманські універсали монастирям!.. (*І. Нечуй-Левицький).* 10. На сонячній колісниці Летить по степу гарячому Карооке літо (*В. Чабаненко*). 11. Хлопи вже не так послуха́ють, а ті люди в осадах, що вже їм минули строки вільготи, чомусь не хотять давати податів, несправно дають очкове, одсипне, подомне (*І. Нечуй-Левицький*). 12. Виплакалась осінь, З вітром пріч майнула, А зима габою Білою махнула (*В. Чабаненко*). 13. Хлопці і дівчата сідають… і розкладають книжки, скриптури і т. ін. (*І. Франко*). 14. Вечір-скіф з високої могили Відпускає карого коня – І летить, розгнузданий, щосили, Золоту

лошицю доганя (*В. Чабаненко*). 15. Ми не платимо в державний скарб нічого; тепер навіть ми скинули з своїх маєтків плату за землі, − «ланове», по два шаги з лану (*І. Нечуй-Левицький*). 16. Живий ще корінь-дивосил, Ще лицар волі при забралі, Ще сяють сяйно із могил У Всесвіт наші пекторалі (*В. Чабаненко*). 17. А з Батуринського полку подали чолобитну. «Дозвольте нам вільними голосами купно з Військом Запорізьким вибрати собі гетьмана» (*Р. Іваничук*). 18. Бо він народ. Бо він – глагол життя. Він – зміна змін. Йому нема заміни. Бо він один крізь весни і крізь зими Веде свій шлях з не бути у буття (*М. Вінграновський*). 19. Ми не погане, Ми настоящі християне, Ми малим ситі!.. (*Т.Шевченко*). 20. Напала ти на нас… Як та злодюжка. Як тать. Вночі. Ой, не жартуй з огнем! Бо ми ж тебе не так ще рубонем (*П. Тичина*).

Завдання 2. ***Прочитайте речення. Поясніть стилістичні функції застарілих слів у наведених реченнях. Укажіть типи стилістичних архаїзмів (лексичні, семантичні, морфологічні, фонетичні).***

1. Весь край слов'янський чує крок дружин, які спішать на збір у Дорогочин (*М. Бажан*). 2. А скільки ж він зазнав тяжких трудів, в яких боях кривавих ісполчався, які поправ крамоли і лукавства, аж поки прах їх не розвіяв вітер, на отчий стол не сів і пота витер, і цілу Русь, як древле об'єднав (*І. Кочерга*). 3. Наступила тая чорна хмара, аж темно стало, а над ратним полем знову всіма своїми голосами, криками та громами озвалася війна, а людська кров цебеніла скрізь на тучну й без крові землю, кров народу, що від неї аж кипів над бойовиськом клубами чорнісінький туман (*О. Ільченко*). 4. Козаки чайками і возами везуть до Перекопу тютюн, збіжжя, олію, міняють своє добро на саф'ян, єдваби, вино і сіль (*Р. Іваничук*). 5. От і добре, що, серце Тодозю, оце прийшла до мене на оденки! – сказала ласкаво Гризельда (*І. Нечуй-Левицький*). 6. На добру чверть милі розтягнулася валка. Риплять довжелезні мажі, ковані залізом, як рипіли за часів Святославових (*З. Тулуб*). 7. Моїх полковників парсуни британські пишуть малярі (*Л. Костенко*). 8. А мій язик… він, правда, був гострішим од моєї шаблі, але ж… не гострішим від твого лицедійського язика! (*О. Ільченко*). 9. Він учора трохи й розбагатів, але ж думав, що так притьмом воно й буває в го́роді (*О. Ільченко*). 10. І прегарною наляканою птицею Серце так тремтить у грудях. Осіни ж, Великий, Тихий, десницею Тернистий, скривавлений шлях (*Ю. Дараган*). 11. Мої полки світи стрясали, кресали іскри ого-го! Писарчуки універсали писали з голосу мого (*Л. Костенко*). 12. Високо над головами хорунжий підняв запорозьке червоне знамено і махав ним, показуючи, щоб задні швидше поспішали на міст (*І. Нечуй-Левицький*). 13. Валялись там шапки, кіраси, конфедератки, шлики та мисюрки, мечі, шаблі, списи та келепи, порохом порозривані рушниці й гаківниці (*О. Ільченко*). 14. Пан Пампушка-Стародупський, потрапивши з-під хлющі до теплої кімнати, де весело палахкотіло полум'я в челюстях печі, вже принюхувався, аж кінчик носа йому ворушився, аж ніздрі роздимались, мов у Песика Ложки. – Лепсько пахтить, – обізвався обозний (*О. Ільченко*). 15. – А-а, – засміявся єпископ. – Такий ти важний пан! – І спитав: – Якщо дівки не впізнали тебе, чом же не сказав їм, що це – ти? (*О. Ільченко*). 16. Він дивився на себе в дзеркало з венеційського скла і сам собі сильно подобався, особливо збоку, в тому повороті, в якому карбували його профіль на монетах, бо й справді-таки був, нівроку йому, помітної вроди шляхтич, і він бачив у тому венеційському верцадлі на обличчі в себе два носи. І ділив їх на два, бо ж, хоч і двойнило йому в очах, навпомацки знав, що ніс у нього, як і в усіх людей, один (*О. Ільченко*). 17. В степу все цвіло, як і годиться в травні місяці (хоч треба сказати, що тоді май, як і належить, звався квітнем чи цвітнем, бо все ж тоді цвіте, а травнем називали місяць трав, теперішній апріль) (*О. Ільченко*). 18. Деякі, правда, потомні художники, нехтуючи відповідальністю перед народом, Бога не боялись і малювали, замість людей, ангельські лики, мало не з німбами, мало не з крилами, ложно пориваючи їх некрилаті душі на тому пір'ї чи не до самих небес, але ж і їх спостигала завше кара за нещирість і неправду (*О. Ільченко*). 19. Твої розумні діти кизилбаші підносять меч на призвідців твого горя і будучої загибелі твоєї, а ти, засліплений і нерозумний, вбиваєш їх –

своїх спасителів (*Р. Іваничук*). 20. Казано ж тобі многожди: для держави найперше важать здібності в чоловікові (*П. Загребельний*).

Завдання 3. ***Укажіть стилістичні функції застарілої лексики (засіб відтворення культурно-побутового колориту епохи; надання висловлювання урочистості, піднесенності, небуденності; іронічного, сатиричного, гумористичного звучання) в наведених текстах.***

Прости мої вдачі ранні
І мій велемовний стиль.
Єдиного – заграванння
Зі словом – мені не прости!

Коли у моєму слові
Олжа павутиння зітче,
Жбурни його, як полову,
На сором моїх очей.

Щоб я у твоєму гніві
Навіки-віків осліп.
Щоб губи мої зрадливі
Забули, як зветься хліб (*Б. Олійник*).

– Куди котиться світ, цей старенький ридван? –
Невідступно допитує ніч органіста,
І до ранку не мовкне в соборі орган,
Бродить містом забута мелодія Ліста.
Вітер листя арканить з пониклих рамен
Оповитих імлою старих осокорів
І несе його в небо, холодне й німе,
Крізь порожні очниці забутих соборів (*І. Прокоф'єв*).

Жив у Києві в неволі
Ханський син, малий хлопчина,
Половецького б то хана
Найулюблена дитина.
Мономах, князь Володимир,
Взяв його під час походу
З ясирем в полон і потім
При собі лишив за вроду.
Оточив його почотом
І розкошами догідно –
І жилось тому хлоп'яті
І безпечно, і вигідно (*М. Вороний*).

Завдання 4. ***Прочитайте тексти. З'ясуйте лексичне значення історизмів й стилістичних архаїзмів. Поясніть особливості вживання застарілої лексики в поданих текстах.***

І.

Великий султан поїхав на Джігад. А за ним лавами їхала пишна кіннота й артилерія і плила струями піхота, обминаючи з пошаною повіз султанки. А повіз її стояв на шляху, поки виднів ще на коні Сулейман Величавий, що зник на обрію, як сон. Тільки ще раз

блиснув на горбі зелений прапор його. І довго летіли за ним на тлі неба стада чорних круків і великі супи – страшні «воздушні черви». На їх вид християне в Стамбулі хрестилися й відмовляли молитви.

Султан Сулейман перший і останній раз не додержав слова, яке дав улюбленій жінці своїй. Не додержав, бо не міг додержати.

Дня 29 серпня 1526 р. несподівано зустрівся коло Могача над Дунаєм з усім військом угорського короля Людвика. Було саме полудне, як заграла до битви музика мадярів і рушило бігом до бою їх блискуче лицарство. До двох годин проломив його, а заки сонце зайшло – смертельно викосив великий завойовник Османів. А король угорський в утечі утонув в одній з рік угорських, і ніякої битви не міг султан показати жінці своїй.

Сулейман заняв столицю Угорщини без бою і в 1200 скринях з буйволових шкір вивіз до Царгорода всі скарби і клейноди її. Несподівана легкість побіди застановила його так, що не пробував іти дальше. Оглянув тільки чорні гори Карпати і став на границях Угорщини, котра ночами світила загравами пожарів, немов велика жертва за гріхи.

(*О. Назарук.* Роксоляна).

II.

А я думав собі так: чи ж справді Русь менша за цю ромейську імперію? Хто їх міряв і хто знає? Щоправда, Царгород далеко більший за Київ, незмірно більший, але ж замкнений подвійним обручем страхітливих мурів, за якими іноді й неба не видно, оточений з трьох боків морем, задихається і гине від тісняви, зате ж який простір довкола нашого Києва і які дива розстеляються тобі перед очима з тої зеленої гори! Може, зваблював той широкий світ і нашого князя Володимира, як і його отця Святослава, бо людина завжди чогось ще не має і їй кортить здобути оте щось. Залежно від можливостей люди поділяються на простих і можних. Простому шматок хліба та одежину, можному – земель та просторів. Князю Святославу важило, скільки річок перебрів його кінь, на яких землях палали багаття його дружини, а князь Володимир ще й жон звозив звідусюди до Києва, бо багато жінок – це ніби здобуття мало не всього світу. Та й від цього, мабуть, втомлюєшся, хоч ти й князь, і переконуєшся, що все те омана, нічого ти не здобув, і тоді замахуєшся на щонайбільше. Так Володимир вибрав собі в жони ромейську царівну. Вважав, що вибрав він, а тоді побачить, що вибрали його, як стовп, до якого припнули коня. Що саме до цього йшлося, бачили навіть ми, доки сиділи в Царгороді.

Анна плакала і не хотіла їхати, брати-імператори, мабуть, умовляли її, чи як воно там ведеться, Добриня розкладав перед священними очима дарунки князеві: мед, віск, хутра, зброю і льон, що дорожчий за золото. А що їм ті дарунки? Імператорська сестра знай розшукувалася: «Ліпше мені вмерти тут, ніж іти в той полон». Була вже перезріла, мала літ двадцять і п’ять, могла б і вмирати собі в своєму Царгороді, нащо така князеві Володимиру?

Брати-імператори Василій і Костянтин переконували сестру святістю подвигу, коли вона всю безмежну землю Руську приведе до бога і водночас вибавить свою імперію від лютої раті, від усіх бід, яких завдавала і грозиться завдати ще їм Русь.

І все ж настав той день, коли, плачучи й ридаючи, сіла царівна в ромейську неоковирну кувару, щоб попливти до темних варварів, хижих умів, тупих душ, в дикість і безвір’я. Але то тільки так мовиться, що сіла в кувару й попливла. Бо вже перед тим послано в Рим, щоб повідомити імператора й папу про те, скільки пресвітерів і слуг віри супроводжує Анну, щоб хрестити Русь, яка дружина супроводжує сестру імператорів, щоб захистити при потребі віру й честь, які дарунки відправлено київському князеві: мечі, кольчуги, лати, золоті ланцюги, срібні й золоті тканини, фібули, сосуди.

Все це пливло на ромейських незграбних кораблях-куварах, волочилося по морю повільно й тяжко, ми насилу стримували свої меткі легенькі ладьї, щоб не вирватися наперед і не завдати образи високій особі. Берегом, не відстаючи від морського походу, супроводжувало нас кінне ромейське військо з повозами, шатрами, припасами на всі забаганки Анни, коли набридне їй море і зволить вона зійти на берег для спочинку.

Царственна невіста, здавалося нам, не так пливла, як спочивала на березі (*П. Загребельний.* Тисячолітній Миколай).

III.

Тоді осавул поквапив запорожців, і вони далі побігли кіньми по тасьмі. Поблизу Оргієва нагнали малий татарський чамбул, а з ним Дорошенкове посольство в Крим. Старшим у посольстві був ротмістр надвірної хоругви Дорошенка Іван Мазепа. Дев'ятеро кримських татар гнали полоном п'ятнадцять занютованих у кайдани запорозьких аргаталів. Дорошенківці захопили їх на своїх випасах і віддавали ханові в ясир яко свідчення своєї приязні.

Чорне посольство саме стало до переправи, коли його обскочили запорожці. Двоє татар, вив'язавши з очерету плотики, поклавши на них одіж, пливли кіньми на той бік, сподіваючись знайти в чагарях рибальський човен, їх і уздріли запорожці, пустили обох влучними пострілами на дно пасти дністрових раків. Коні ж перепливли на той бік і поволокли плотики в степ. Решта татар причаїлася у верболозі за півтори сотні кроків од того місця, де на горбі просто з коней смалили з мушкетів по плавцях запорожці, їм, може б, і вдалося заховатися – вони позапаковували невільникам роти ганчір'ям, але ті почали дзвонити в кайдани. Запорожці зачули передзвони, вдерлися в чагарі, татари кинулися навтьоки. В ярості за занютованих у залізо своїх братів одного ординця зарубали у воді, решту – на березі, хоч басурмани й просили пощади, молитовно попадали на коліна та поскладали на грудях руки. Білий чистий дністерський пісок обагрився сімома кривавими плямами – згарячу перерубали навпіл і одного дорошенківця, порубали б і інших двох, та зупинив осавул, сказавши, що їх треба допитати. Він і пригнав до Сірка поперед себе Івана Мазепу з арканом на шиї. Русявий, блакитноокий ротмістр був блідий як полотно, язик йому заплітався, він поспішав виповісти кошовому одразу всі таємниці, й Сіркові раз по раз доводилося зупиняти його та починати усе спочатку. Сірко чинив допит у своєму наметі, сам сидів у глибині, а ротмістра посадовив біля порога, щоб бачити його вид (*Ю. Мушкетик.* Яса).

Завдання 5. ***Доберіть до наведених описів лексичного значення застарілі слова з довідки. Позначте стилістичну ремарку при словах.***

1. Бойовий довбаний човен з вітрилами та веслами, обшитий зовні дошками або очеретом для кращої плавучості й захисту від ворога.
2. Положення релігійного віровчення, що визначається за незаперечну, вічну, незмінну, Богом дану істину.
3. Палиця з кулястим потовщенням на кінці, яка була колись військовою зброєю. // Така ж палиця як символ влади.
4. Пивоварний завод.
5. 1. Офіційний письмовий акт правового значення, документ, що свідчить або встановлює що-небудь. 2. Лист, послання або який-небудь запис.
6. Окремі сутички, поєдинки українських козаків з ворогами перед боєм.
7. На Україні в XVI–XVIII ст. – зброєносець у козацької старшини.
8. Невелике укріплення в запорожців, обнесене частоколом.
9. Вождь, отаман козаків на Запорізькій Січі.
10. 1. Окрема частина Запорізького козацького війська. 2. Житло козаків, що складали частину такого війська.
11. 1. Виборна особа, що керувала куренем. 2. Ватажок куреня.
12. Обличчя, а також його зображення (звичайно на іконах).
13. Воїн, озброєний мечем.
14. Виборна службова особа, що обіймала одну з адміністративно-військових посад на Україні в XVII–XVIII ст.

15. Бранці, полонені, яких захоплювали турки й татари під час розбійницьких нападів на українські, російські та польські землі з XV до 60-х років XVIII ст. // Полон, неволя.
16. Козацька біднота на Запорізькій Січі; голота.
17. Старовинна зброя – коротка палиця з металевим наконечником на зразок оперення; символ влади у козаків.
18. В'язниця, тюрма.
19. Заява, скарга або прохання від окремої особи чи соціальної групи, яку подавали до місцевих чи центральних органів управління на Україні і в Росії в XV – на початку XVIII ст.
20. Людина без постійної роботи і постійного місця проживання.
Довідка. Догмат. Дейнека. Бурлака. Паланка. Кошовий отаман. Чайка. Чолобитна. Курінь. Пернач. Сірома. Курінний отаман. Дзиґарі. Грамота. Шинквас. Герць. Джура. Осавул. Острог. Булава. Бунчук. Лик. Мечник. Броварня. Ясир. Копа.

Завдання 6. ***Замініть стилістичні архаїзми в наведених текстах сучасними відповідниками. Як змінився стилістичний колорит висловлювань?***

1. Переболіло. Перетліло літом, Де наших літ берегові огні… Як буду я прощатися зі світом, Що наостанку скажеш ти мені: Можливо, друзі. А можливо, вразі (*Д. Кремінь*). 2. Голоси неславетних поетів, – Кіммерійців, шумерів і хетів У вкраїнському слові звучать. Тут, на нашій пропащій півкулі, Нам ячать соловейки втонулі, Звідти, З дна соловецьких свічад (*Д. Кремінь*). 3. Тобі сісти ошую дано. А тобі – одесную… Як я п'ю із живими вино! Як я милу цілую! (*Д. Кремінь*). 4. Над літами самої землі, Над садами, де ми – всесамі, Усесвітній пустельник один Над пустельністю наших годин. Над хвилинністю наших імен. І над плинністю уст і рамен (*Д. Кремінь*). 5. А тепер, після мук і одмін, Солов'ям не озватись. Прозирає з розтерзаних стін Візантійськими ликами святість, Прозирати і нам довелось У безодню неволи і чести, Де хреста український Христос На Голготу не може донести. Але чую на древнім валу І в печерному склепі Не анатему, а похвалу Іоанну Мазепі! (*Д. Кремінь*). 6. Хто збагне душу панів начальників, – досадливо здвигаючи плечима, одвічала мати (*О. Ільченко*).

Завдання 7. ***Випишіть індивідуально-авторські (художні, поетичні, стилістичні) неологізми з наведених речень. За якими словотвірними моделями утворені ці слова? Поясніть значення і стилістичне навантаження неологізмів. Як передано експресивність висловлювання за допомогою авторських неологізмів?***

1. Весь світ жемчужиться мені Небесною красою Весь світ сіяє у вогні До сонця під росою (*В. Пачовський*). 2. Твоя біла постать небеснопромінна, Така мелодійна, як пісня яка, Яка ж та юрба побіч тебе відмінна, Де ж ти відродилась, де взялась така? (*В. Пачовський*). 3. А твоя мова так дзвенить Як гарфа сріблострунна – В душі твоїй немов горить Пожежа яснолунна! (*В. Пачовський*). 4. Снігами вітровінь поля відволочила, Прижовклено збіліла далина – Дніпровими високими очима Дитинносіро глянула весна (*М. Вінграновський*). 5. Не прапор-раб, не прапор-порохня Нам обпожежив душу, товариство. Не встанемо, братове, із коня, Доки не стане в полі нашим чисто (*М. Вінграновський*). 5. Дорогий Романе, це не лист, а тільки коротке міжлистя (*Ю. Шевельов*). 6. Українніймо мовно, духовно! Безсмертіймо! Адже з рідною мовою на устах ми вічні (*В. Захарченко*). 7. У ластівки – ластівенятко, В шовковиці – шовковенятко, В гаю у стежки – стеженятко, У хмари в небі – хмаренятко, В зорі над садом – зоренятко Вже народилося (*М. Вінграновський*). 8. Зображенню потворних явищ життя часто віддається перевага. Але ж хіба зосталася в житті сама антипоезія? Поезія людини вона теж є, художник має віднаходити її, відтворювати закохано, без цього великої літератури не буде (*О. Гончар*). 9. А все-таки І я в комп'ютерленді доживу, Де український Гамлет гомілетики Знов посипає попелом главу (*Д. Кремінь*). 10. Тоді пригнув лапою собі до носа коров'як, нюхнув його верхню квітку, під нею понюхав нижчу, під нижчою ще нижчішу, під тією найнижчішу, а попід найнижчішою

найнайнайнижчішу, вже при самій землі на піску (*М. Вінграновський*). 11. Посланець вернувся, бо з сіней сільради виступили два сизомундирні міліціонери і покурюють (*В. Барка*). 12. Микола на них вимовив: − Хліботруси! − А ми ні: ми хліботруди, − сказав Андрій. − В основному вірно; але хліботруди не ми з тобою, а старші. Ми хлібокуси. Андрій мовчки згодився; потім повідомив: − Я знаю, хто всякі другі. − Що знаєш? − Є хлібопроси, і всякі. − Добре! − сказав Микола. − Твій горщик здібний варити. А ще? − Ну, є... хлібоноси і хлібовози. − Ще − хто? − Ще, зараз подумаю, є хліботорги, і хлібокупи, хлібокради. Це все. − Гаразд. А хто − ті, що хліб дають хлібопросам? Андрій думав і вагався, і не міг сказати; видно, знайшов слово, яке не задовольняло − плечима знизав від невирішення. − Звуться: хлібодани! − назвав Микола, − Їх мало; витіснили їх сильніші. Скажи, хто ті, що хліб беруть? − Хлібобери, чи ні... Микола поправив: − Вони хлібохапи (*В. Барка*). 14. Він не повчав, не вітійствував, не розглагольствував, не цицеронив і не демосфенив (*П. Загребельний*). 15. Подзвонив Миколі Платоновичу на роботу, поздоровив, він просто щасливий. Тягне з останніх сил. Ось таких би побільше трудяг нашій культурі!.. А то мордаті славоїди – все за рибкою, за ікринкою на край світу… (*О. Гончар*). 16. Я хочу кожний день все слів нових Нових нових пісень ідей нових Я хочу кожний час новожиття Горіть палать в екстазі почуття Нових нових пісень і тем нових Я хочу кожний день років нових! (*М. Семенко*). 17. Глибинами не втану, не змілію, верхів'ями розкрилено росту (*П. Тичина*). 18. О мила, біла, сніжнокрила, Ти прилетіла, прибула, І руки навстіж розкрилила, І шовк одкинула з чола (*М. Рильський*). 19. На всерозхресті люті і жаху, на всепрозрінні смертного скрику дай мені, Боже, чесного шляху, дай мені, Боже, гордого лику! (*В. Стус*). 20. У білім сні, у білім сні зимовім, В землі під серцем ворухнулася весна, І тінь конвалій синьоголосна Нам почала весну в своїм пахучім слові (*М. Вінграновський*).

Завдання 8. ***Прочитайте. З'ясуйте мету (увиразнити, оновити певне явище чи поняття; викликати в читачів образно-естетичні асоціації; надати твору патетичного звучання) функціонування індивідуально-авторських неологізмів у наведених текстах.***

– Бачиш, Марку, листя, що паде з дерев, і айстри, що он там цвітуть?

– Очевидячки.

– А мені здається, що це не є дійсне листя й дійсні айстри.

– Якже ж?

– Маю враження, що це поетичний трафарет, що це банальний образ з якогось віршика. Наша поезія жахливо розосеніла, набрякла, напухла цією осінню, нассалася її, мов бібула чорнила. Покажи мені в нашій літературі такого поета, щоб не поповнив вірша про осінь. Немає. Зів'яле листя та айстри. Айстри та зів'яле листя. Зів'ялі айстри та листя. Можна ці слова ще й інакше переставляти. Наші поети осінь до краю зсонетили, зтріолетили, зоктавили, зтрохеїли, занапестили, оспівали, виспівали, розспівали, переспівали. Вичавили з неї все можливе, мов з цитрини останню краплю соку (*Б.- І. Антонич*).

Завдання 9. ***Укажіть неологізми, визначте їх значення і стилістичне забарвлення. Розмежуйте неологізми лексичні / семантичні; номінативні / стилістичні; загальномовні / індивідуально-авторські.***

1. День догоряв так світозарно (*О. Лятуринська*). 2. Літо кипіло вишнево, лутово, Густо сміялося, половіло, Переморгувалося зеленоброво (*І. Драч*). 3. Футбольний клуб «Ювентус» завжди був важковаговиком італійського і європейського футболу (Українське телебачення, Стишов). 4. Ми сьогодні – снігопади У снігу – дахи і сходи. Небо – дзвінкомолоде. Ми сьогодні – снігоходи: Ті, хто вулицями йде (*Г. Фалькович*). 5. Не руш мене. Я сам самую. Собі у руки сам дивлюсь (*М. Вінграновський*). 6. Стобальним, стоглобальним болем До неба дибиться душа (*М. Вінграновський*). 7. Пливе по річці мертве слово. Кричить модерний віршобай: – О милий Боже, видибай! Ген сяє храм злотоголово…

(*М. Руденко*). 8. Начебто за кожним із перспективних ставків «стоїть» якийсь небожитель місцевого масштабу. Називають відомі у краї прізвища (газета «День», *Стишов*). 9. Це такий хіт-лайнер нашого прокату, – зазначає Ростислав Держипільський. – Для мене як режисера це, з одного боку, джек-пот, з іншого, я розумію, що в цю виставу вкладено багато досвіду, любові до землі української й до театру (*Стишов*). 10. Через кілька хвилин нас радісно знайомитимуть: «Анно, це автовіртуоз, ювелір автосправи, гонщик зі стажем…». Я ще гальмуватиму на попередніх емоціях, застрягнувши у щойно пережитому. А тоді, коли цей шумахер удавано відсторонено дивився вгору, подумала: божевілля! чи не з'їхала я часом з глузду? (*Г. Вдовиченко*). 11. А сього-одні-пересьогодні це ще актуальніше не в десять, у сто разів, адже всі засоби масової інформації вже майже повністю захоплені окупаційними властями, особливо поставлені вони під щільний контроль на місцях (*В. Захарченко*). 12. Таке враження, що це саме суспільство в наших Черкасах так реагує на русифікаторську політику влади з її українознищувальним мовним законом "КК" христопродавців Колєсніченка і Ківалова, горіти їм у пеклі синім полум'ям (*В. Захарченко*). 13. Пропонується бізнес на платних критих стоянках для велосипедів, вуличних велокав'ярнях, торговельних автоматах із велотоварами, ніпельних автоматах платного підкачування шин електронасосом… (ДТ А. Нелюба). 14. Я «відмайданила» від і до, з першого до останнього дня, а вони не прийняли Майдану (ДТ А. Нелюба). 15. Во ім'я Отця, і Сина, і Святого Духа. Господи, спаси нашу обітовану, даровану нам Тобою Україну від московського полону, як тілесного, так і духовного. Амінь (*В. Захарченко*).

Завдання 10. ***Визначте індивідуально-авторські неологізми в наведеній поезії, встановіть їхні словотвірні особливості.***

I.
Немає сонця… і мене не стане…
Втечу я в свою зраджену весну,
Як в лоскоті ночей її насню.

Як в лоскоті ночей її насню
Оранжевоквіткову, і тендітну,
Бутонову, брунькову і розквітлу,
Бентежну, недосяжну. Осяйну!

Її – чарівну, променевосвітлу,
Жадану, дивовижну і одну –
Ту мрію кришталеворосяну,
Що світить із надламаного світу.

Вона для мене зіркою була.
І я, діставши мрії павутину
Ділила навпіл – матері та сину,

Щоб кожен з них мав пригорщу добра,
Коли заграє знадно, злотопінно
Забутого багаття ржа осіння (*І. Рябченко*).

Завдання 11. ***Випишіть із наведених речень приклади пасивної лексики (історизми, архаїзми, неологізми). Поясніть стилістичну роль цих стилістичних засобів.***

1. Ти зробив собі рай на землі, а нас живцем закинув у пекло ще за нашої жизності (*І. Нечуй-Левицький*). 2. Пишні шати на князеві та його прибічниках. Візантійські шовки та парча відбивають сонце, і сонце покірно падає на жовтий та червоний сап'ян обув'я та на

коштовну збрую коней. Служка Йона дізнався, що сьогодні князь Святослав поїде полювати у пущі на Стругну. Тівун князів Яцемир розповів про це своєму небожеві (*О. Слісаренко*). 3. От прикладом: студенти не мають права навіть ходити й гуляти по садку по дві душі вкупі, вони повинні ходити або по одному, або втрьох, – сказав патер. – Молодому княжаті доведеться коритись і слухатись і нас, і своїх (*І. Нечуй-Левицький*). 4. – Чимсь закушували після горілки... здається, був кав'яр, а там далі був борщ з карасями, а потім... я вже й лік погубив тим потравам, бо обід був довгий, як літній день (*І. Нечуй-Левицький*). 5. – Так от, майстре, – Лука запашніше всівся, радо встряв до словесного бою, – знай: ні тої, ні третьої на скрижалях не було, а була мова сирійська, нею ж і бог глаголив (П. Загребельний). 6. Еге, добродію, – каже Василь Невольник, – благую честь ізбрав собі пан Черевань... (*П. Куліш*). 7. Чужинці скрізь посіли наші гради (*Л. Костенко*). 8. Попереду загону стали три комонні: богатирського зросту довговусий козак у суконному кунтуші, в хутряній шапці з двома буйними перами посередині – втікач від шляхетської розправи гетьман війська Запорізького Зиновій-Богдан Хмельницький. Праворуч – старший віком від гетьмана – кропивенський полковник Филон Джеджалій, ліворуч – юнак у білій свиті, Тиміш Хмельниченко (*Р. Іваничук*). 9. Від «Іліади» до сучасної літературної дияволіади, від Сократа до технократа – невже і весь шлях? (*О. Гончар*). 10. Як показати всьому дворові султана свою побіду над гаремом? (*О. Назарук*). 11. Хоч я родом не вкраїнець, але я цілком поукраїнився (*А. Кримський*). 12. Хто єсте й пощо хапаєте мене як татя! – хрипів київський князь, хрипів од болю й безсилої люті (*І. Білик*). 13. В степу, по зелених травах зляканий Кінь окульбачений скаче, Чорні ворони вчора ще крякали, А галич сьогодні кряче… (*Ю. Дараган*). 14. – В нас тепер часом і бабам доводиться оборонятись і од чужих, і од своїх ворогів, якби трапився наїзд на оселю, бо в Польщі і на Україні шляхта ще й досі не позбавилась розбишацьких норовів: наїде якась лиха сатана, що ворогує з тобою, зруйнує палац, оселю, забере товар, вівці розжене, поб'є челядь, а землю та ліси забере собі та й обладує ними (*І. Нечуй-Левицький*). 15. Білі стіни біліють прабілістю тіл, І співають осанну невисохлі ріки (*Д. Кремінь*). 16. Отак іду, дорадників чортма. І глас народу чую, він несхвальний (*Л. Костенко*). 17. Як на землю багряна осінь розсипає вогненний цвіт, я проллю ці пізноголосі вірші у світ (*Н. Лівицька-Холодна*). 18. Ось як тепер рухалася по трасі, а понад нею [Манюня] вгорі, перед її очима, похитуючи хмариною, йшло синьобоке небо (*М. Вінграновський*). 19. З галер виходили, кваплячись на ясир-базар, турецькі купці, йшли маршовою колоною яничари – султанська охорона для кафського паші, поспішали мубашири відраховувати п'яту частину з татарського ясиру для турецького падишаха – йшла османська неясить на кримську землю (*Р. Іваничук*). 20. Обапіл колії став, швидше – озеро. Легким туманом вода піаніссімо піанить (*П. Тичина*).

Завдання 12. ***Прочитайте поезію Д. Кременя. Дайте стилістичну характеристику застарілої лексики. Знайдіть індивідуально-авторські неологізми. Визначте словотвірні особливості та стилістичну виразність індивідуально-авторських неологізмів у наведеному творі.***

ВЕЖА

Розпалив серед степу багаття,
У багаття підкинув курай…
Як ватагою кинутий тать я,
Та не тать я. За це і карай.

Я ішов до ранкового моря.
Та не море зорю вдалині:
Велетенську межу стомов'я
І безмов'я вежі скляні.

Там, де стежі тернові злодійські,
Череп кінський регоче з трави.
І чертоги, і храми ольвійські
Наші предки взяли на хліви.

А в фіналі еллінської драми
«Бог з машини» одне повелів:
Із каміння возводити храми.
І взялись. І возводимо… хлів.

Але люди, змордовані й ниці,
Перед богом не падають ниць.

І белькочуть продажні язиці
З вавилонів, з вертепів столиць.

І горить у всесвітнім безмежжі,
Мов папірус, торішня трава.
І від веж вавилонської вежі
Відбивається контур хліва.

УКРАЇНСЬКА ФРАЗЕМІКА В СТИЛІСТИЧНОМУ АСПЕКТІ

Контрольні питання

1. Історично-часова характеристика української фраземіки.
2. Аспекти стилістичного вивчення фразеології. Стилістична класифікація фразем.
3. Експресивно-стилістичні властивості фразем у функціональних стилях.
4. Стилістичні функції фразем у художньому стилі.
5. Основні способи трансформації (видозміни) фразем. Індивідуально-авторські модифікації фразем.
6. Стилістичне використання прислів'їв, приказок, крилатих висловів, афоризмів, сентенцій, парадоксів, максим, ремінісценцій, літературних цитат.
7. Способи відтворення фразем під час перекладу з однієї мови на іншу.

Література

Підручники і посібники:

Бабич Н.Д. Практична стилістика і культура української мови: Навч. посібник. Львів: Світ, 2003. С. 94–97.

Дудик П. С. Стилістика української мови: Навч. посібник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2005. С. 175–179.

Капелюшний А. О. Практична стилістика української мови: Навч. посібник. Вид. 2–ге, переробл. Львів: ПАІС, 2007. С. 144–164.

Коваль А. П. Практична стилістика сучасної української мови. Київ: Вища школа, 1987. С. 102–119.

Пономарів О. Д. Стилістика сучасної української мови: Підручник. 3-тє вид., перероб. і доповн. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2000. С. 120–130.

Стилістика української мови: Підручник / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько; За ред. Л. І. Мацько. Київ: Вища школа, 2003. С. 38–40.

Сучасна українська літературна мова. Стилістика. Київ: Наукова думка, 1973. С. 150–210.

Додаткова література

Авксентьєв Л. Г. Семантична структура фразеологічних одиниць сучасної української мови та особливості її формування. *Мовознавство*. 1988. № 3. С. 77–83.

Алефіренко М. Ф. Фразеологізм. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., випр. і доп. Київ: Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Алефіренко М. Ф. Фразеологія. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., випр. і доп. Київ: Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Алефіренко М. Ф. Ідіома. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., випр. і доп. Київ: Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Багнюк А. Символи українства. Художньо-інформаційний довідник. Тернопіль: Новий колір, 2008. 826 с.

Білоноженко В. М. Фразеологічне значення. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., випр. і доп. Київ: Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Білоноженко В. М., Гнатюк І. С. Функціонування та лексикографічна розробка українських фразеологізмів. Київ: Наукова думка, 1989. 156 с.

Гнатюк І. С. Афоризм. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., випр. і доп. Київ: Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Гнатюк І. С. Крилаті слова. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., випр. і доп. Київ: Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Демський М. Т. Пареміологія. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., випр. і доп. Київ: Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Демський М. Т. Приказка. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., випр. і доп. Київ: Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Демський М. Українські фраземи й особливості їх творення. Львів, 1994. 62 с.

Їжакевич Г. Стилістична класифікація фразеологізмів. *Українська мова і література в школі*. 1971. № 10. С. 13–21.

Коваль А. П. Крилате слово: Довідкове видання. Київ: Радянська школа, 1983. 222 с.

Коваль А. П. Спочатку було Слово: Крилаті вислови біблійного походження в українській мові. Київ: Либідь, 2001. 312 с.

Коваль А. П., Коптілов В. В. Крилаті вислови в українській літературній мові. Афоризми. Літературні цитати. Образні вислови / Вид. друге, переробл. і доп. Київ: Вища школа, 1975. 335 с.

Колоїз Ж. В., Малюга Н. М., Шарманова Н. М. Українська пареміологія: навчальний посібник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів / за ред. Ж. В. Колоїз. Кривий Ріг: КПІ ДВНЗ «КНУ», 2014. 349 с.

Кононенко В. І. Символи української мови. Івано-Франківськ: Плай, 1996. 272 с.

Скрипник Л. Г. Фразеологія української мови. Київ: Наукова думка, 1973. 280 с.

Сюта Г. М. Цитатний тезаурус української поетичної мови XX століття: Монографія. Київ: ТОВ «КММ», 2017. 384 с.

Ужченко В. Д. Народження і життя фразеологізму. Київ: Радянська школа, 1988. 278 с.

Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологія сучасної української мови: Навч. посібник. Київ: Знання, 2007. 494 с.

Українська афористика. Київ: Просвіта, 2001. 320 с.

Словники:

Калашник В. С., Колоїз Ж. В. Словник фразеологічних антонімів української мови. Київ: Довіра, 2001. 284 с.

Коломієць М. П., Регушевський Є. С. Словник фразеологічних синонімів / За ред. В.О.Винника. Київ: Радянська школа, 1988. 200 с.

Латинська фразеологія: Словник-довідник / Авт.-уклад. П. І. Осипов. Київ: Академвидав, 2009. 344 с.

Словник античної міфології / 2-е вид. Укладачі: І. Я. Козовик, О. Д. Пономарів. Київ: Наукова думка, 1989. 238 с.

Словник української мови: В 11-ти т. Київ: Наукова думка, 1970–1980.

Словник української мови: У 20-ти томах. Томи 1–14. URL: https://sum20ua.com/Entry/index?wordid=24&page=0.

Словник фразеологізмів української мови / Уклад.: В. М. Білоноженко та ін. Київ: Наукова думка, 2008. 1104 с.

Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологічний словник української мови. Київ: Освіта, 1998. 224 с.

Фразеологічний словник української мови / Уклад. В. М. Білоноженко та ін. Київ: Наукова думка, 1993. 984 с.

Завдання

Завдання 1. ***Вставте на місці крапок зоосемізми. З'ясуйте значення відновлених стійких зворотів. Поясніть їх походження?***

Куди і ... кісток (кості) не заносить; і … не скривдить; з ... . робити; прикидатися ...; ловити .... в каламутній воді; ні .... ні м'ясо; метати бісер перед...; як ...наплакав; відігрівати ... біля серця; ось де [в чому (тут)] ... (зарита); підкладати (підсувати і т. ін.) / підкласти (підсунути і т. ін.) ...; вішати всіх ...; … на сміх; стріляний ...; як ... у воді;

крутитися, як ... в колесі; жити, як … з …; … шкребуть; крутити ... хвости; як .... язиком злизала; старій ... по коліна; невелика...; не бачити смаленого ...; пекти ...; брати… за роги; заблукана …; вішати (всіх) …; …цицьки дасть; вбити двох…; … під хвіст; битися, як … об лід; тягти … кота за хвіст.

Завдання 2. ***Користуючись фразеологічними словниками української мови, поясніть значення та визначте стилістичне забарвлення поданих фразем.***

I.

Спалити мости; одним миром мазані; пекти раків; їсти чужий хліб; яблуко розбрату; помазатися паном; кпини робити; не нашого пір'я птах; посипати голову попелом; нитка увірвалася; сліпці сватають; сізіфова праця; витрішки ловити; виносити сміття з хати; жереб кинуто; справляти липу; стерти на макуху; пускати червоного півня; до грецьких календ; купувати витрішки; мірятися чубами; змотувати вудки.

II.

Співати дифірамби; топтати ряст; вавилонське стовпотворіння; притча во язицех; зірок з неба не хапати; скуштувати віника; танталові муки; на всю губу; розпустити ханьки; ніде голки встромити; кадити фіміам; вбиватися в колодочки; куштувати гарбуза; на ладан дихати; зривати личину; мастити п'яти салом; піймати облизня; китайська грамота; заливати черв'яка; сидячи на санях; на макове зерно.

Завдання 3. ***Знайдіть у наведених реченнях фраземи, з'ясуйте джерело їх походження. Проаналізуйте стилістичні функції відібраних фразем.***

1. І доки буду ряст топтати – бо ще ж зоря моя горить! – Хотів би мову так пізнати, щоб із землею говорить (*Ю. Петренко*). 2. [Ізоген:] Тепера з молодими трудно… Не хотять ніяк ходити в шорах (*Леся Українка*). 3. Вся Україна полум'ям горить, він і на цьому теж нагріє руки (*Л. Костенко*). 4. З нас кожен місце своє має, і на роботу єсть свій час. Нехай же рук не опускає ніколи і ніхто із нас. Ніщо, що є, не пропадає (*Б. Лепкий*). 5. Торжествують: він не помилявся, Не змочив – ні разу! – підошов, Проти вітру – жоден раз! – не пхався, Але ж він нікуди і не йшов! (*В. Симоненко*). 6. З людиною буває часто так, Що, добре знаючи колишнього події, Вона сучасності ні в зуб не розуміє (*М. Рильський*). 7. Коронний гетьман Жолкевський пише мені чемні листи й посилає послів. Чує старий лис нові часи, як жаба зміну погоди (*З. Тулуб*). 8. – А тепер, – звернувся Кармелюк до Андрія й до солдата, – нагодуйте цих голодних та й своїм дайте заморити черв'яка (*М. Старицький*). 9. Офіцер на прощання відважив татові ляща, потім нас облишили (*А. Кокотюха*). 10. Чи ти вже знаєш себе? Ти ж, Горбенку, вже не той, що був. Ні, ні – зовсім не той. Ти вже вкусив від дерева добра і зла (*Б. Антоненко-Давидович*). 11. Учитель мав улюбленців між нами, – ми, зуби зціпивши, їм догоджали, щоб приподобитись йому хоч тим (*Леся Українка*). 12. Хай булави дохопиться проноза. А я покочусь по оцій землі – п'ятим колесом вашого воза, десятою водою на киселі… (*Л. Костенко*). 13. Одним судилося впасти, як дереву в бурелом. А інші потрапили в пастку, і десь їх візьмуть в поло Розбиті, сумні, розпорошені, бредуть до своїх родин. А я, переможений гетьман, сиджу тут, як перст, один (*Л. Костенко*). 14. Вони ж ніколи не були скупими на тридцять срібних для іуд… (*Л. Костенко*). 15. Сонце. Вітер зі сходу. На вечір і на ніч затихає, лягає спати з курми, з ними ж і встає (*В. Винниченко*). 16. З сонцем передано куті меду (*В. Винниченко*). 17. Як бачимо, у стихії бурлеску, балагану й буфонади Зеров почувався, як риба у воді (*В. Панченко*). 18. Дехто з людей так залив смальцю за шкіру іншому як не за межу, то через заздрість, що пустив би у дим чужу господарку в кліп ока, якби не боявся, що хтось таки тримає село в дисципліні (*М. Матіос*). 19. Піснями повниться садок. Іще ходити мені рястом, Але обламано бузок Моєї молодості часом (*Л. Талалай*). 20. Три чисниці до смерті – а вона ніби й не жила. Лише чекала… (*М. Матіос*).

Завдання 4. ***Знайдіть фраземи у поданих реченнях. З'ясуйте стилістичні функції і прийоми введення цих фразем у текст.***

1. Час од часу міряв я оком близький ліс, що дихав з густих глибин тяжким глухим віддихом (*М. Дочинець*). 2. Старший лейтенант заборонив і собі, і своїм підлеглим визначати дистанції на око (*О. Гончар*). 3. Сагайдачний гартував козацьке військо в боях та походах, але про око залишався вірний підданець Зигмунда (*З. Тулуб*). 4. Мені в зуби диплом і розподілення в незабутній край босоного дитинства (*А. Крижанівський*). 5. На відміну від моїх батьків, у Яви все навпаки: тато був добряк добряк (мухи не скривдить, ніколи голосу не підвищував, тільки на скрипці грав), а мати – грім і блискавиці (*В. Нестайко*). 6. Ферма старого Лі була маленька, до того ж занехаяна (після смерті дружини в старого опустилися руки) і майже не приносила прибутку. А в останнє десятиріччя свого життя старий взагалі махнув рукою на ферму, ледве зводячи кінці з кінцями, і повністю потрапив у залежність від фірми по виготовленню комбікормів (*В. Чемерис*). 7. Але ж і там, де за останнім рогом Ще і тепер дозволено полям Нудити світом, не знайду нічого, Чому б курити пісні фіміам! (*Є. Плужник*). 8. Прислали восени молодого вчителя в село. Поки була у його з батюшкою згода, то й дідькові дихалось вільно: ніхто його не рушив. Та надало батюшці пожалітись кудись – учитель читає мужицькі газети й книжки. Вчителеві й утерли носа: коли ти, мовляв, пан, то й вичитуй по-панському, а коли ні, то із села під чотири вітри, а під п'ятий шум пряма дорога!.. (*С. Васильченко*). 9. Передали, як кажуть, куті меду – І от зайшла в них жвава суперечка, Що незабаром в сварку перейшла (*М. Рильський*). 10. Мені аж мороз побіг поза шкурою: печатки на посвідченні нема! (*Б. Антоненко-Давидович*). 11. Але за вікном уже на повну котушку світило сонце (*І. Роздобудько*). 12. Я роззирнувся по боках, і в око знову впала дідова куфайка, що теліпалася на кілочку (*В. Шкляр*). 13. Адже Чорнобиль, якщо вціліли реактори буде запущено, весь час дамокловим мечем висітиме над Києвом, життя в місті стане вічним кошмаром для горожан (*О. Гончар*). 14. Планета в руках самовпевнених, в руках тупорозумних, що ллють крокодилові сльози над Червоною книгою зникаючих видів! (*О. Гончар*). 15. Завтра в Києві відкриється Музей Вітчизняної війни. З тією «тіткою» на горбах, що стала вже притчею во язицех (*О. Гончар*). 16. Письменник, який не боїться посміятися над собою, – то справжній письменник. То Гоголь, то Вишня... І для нас, читачів, він цим аж ніяк не применшується. Смішний в наших очах, навпаки, той, хто весь час пнеться на котурни, пнеться натужно, аж очі рогом лізуть (*О. Гончар*). 17. Мої гріхи вже до стіни приперті. Я вже ослаб, я вам не захисник. Мені уже три чисниці до смерті. Я вже гіркий і чесний як часник (*Л. Костенко*). 18. А ці уже і вухом не ведуть. Мед-пиво п'ють і по-чужинськи чешуть. А ці уже і матір продадуть, І Україну по світах оббрешуть (*Л. Костенко*). 19. Вітер стогне, виє, свище, Вітер збився з пантелику, Утворив з життя він грище, І буяє, і теряє вільну силу, міць велику (*В. Еллан*). 20. На час, коли тридцятирічний київський адвокат влаштувався до пана Штефка помічником, контора переживала не кращі дні. Степан Якович розсварився з усіма партнерами через нюанси в політичних поглядах. І тримався на плаву лише через те, що дивом вдалося зберегти стару клієнтуру (*А. Кокотюха*).

Завдання 5. ***Прочитайте уривок. До якого функціонального стилю належить наведений текст? Які стилістично марковані слова увиразнюють експресію тексту? Мотивуйте стилістичну доцільність використання фразем у наведеному тексті.***

МОЇ ЗУСТРІЧІ З ГРИГОРОМ ТЮТЮННИКОМ

Моє знайомство з Григором Тютюнником започаткувалося у видавництві «Молодь», де він тоді гибів над рукописами перших прозових книжок. Обом нам перебігло далеко за тридцять, але в нього була вже збірка оповідань і слава талановитого письменника, а в мене – кілька публікацій у товстих і тонких журналах. Григір зустрів мене не вельми привітно: глянув доскіпливо тільки раз, як вітався, а далі погляд його важко повзав (так мені видалося)

по рудуватій стіні, чи то від давності, чи то від надмірного куріння (цигарка з рота редактора не вибувала) по столі, заваленому журналами, газетами, словниками, кількома теками. Якщо й відривав від того погляд, то на короткі миті.

Мене вразило його обличчя – чим довше вдивлявся в нього, тим міцніше, глибше вкорінювалася певність, що редактора вимучує біль, може, фізичний, може, душевний, і йому великими зусиллями волі вдається гамувати його в собі.

– Оповідання ваші в журнальному варіанті читав, – говорив стишено, – а до рукопису руки не дійшли. Треба здавати одного молодого в друк, то ось дотягую…

– Чи не краще, щоб дотягував автор, – несміло заперечив я.

– Звичайно, краще, – відразу погодився Григір. – Але не всім під силу це, навіть талановитим. – І враз зовсім про інше: – Хто з молодих прозаїків подобається вам найдужче?

– Євген Гуцало, Валерій Шевчук, Микола Вінграновський, ну, і Григір Тютюнник, – додав я після короткого вагання.

– Хм-м-м, – набрижив лоба редактор, – такі різні…

Я чекав іще чогось, може, якщо не дратівливих слів, то дратівливого позирку у мій бік – як-не-як прохопилося підлабузництво. А може, сподівався на мову про мою писанину, що мені дуже свербіло. Проте Григір, смокнувши повагом цигарку, подивися на рукопис, який лежав перед ним, і заговорив із гіркуватим смутком:

– Серед тих, хто береться за перо, чималенько людей, за чиїми плечима багато років життя… Життя вони знають – куди твоє діло! Але мало знати те, про що пишеш, мало його любити… Треба ще мати талант письменника.

Мені й років накрутило, і село знав та любив (про нього була збірка), тож подумалося: редактор кинув камінь у мій город. Проте чим довше ми гомоніли, тим дужче я переконувався: Тютюнник і справді всього рукопису не читав і не хотів робити про мої здібності якихось висновків. Я ж усіляко намагався виказати прихильність до Григорових творів, але до моїх поцінувань він, либонь, не дуже прислуховувався, чи не все пропускав повз вуха. Коли ж від чергової похвали він скривився, мовби кисляка скуштував, я осмілився вколоти редактора, сказавши, що надмірне вживання перекручених слів, до чого він любив удаватися, псує твір.

– Хіба я передаю куті меду? – пожвавішав Тютюнник. – Та й вдаюся до цього лише в діалогах, що як на мене, творові на користь. І говорять так… А ось тут, – поклав руку на рукопис, – усе підряд здобрене покручами. І найгірше – не від невміння дотримуватися міри, а від незнання мови. На горе нам, цим хворіють не тільки початківці, і не тільки графомани… (*М. Ярмолюк*).

Завдання 6. ***Визначте мовні засоби образності в наведених текстах поезій. Визначте експресивне забарвлення фразем.***

БУДНІ
День не погляне, не промовить,
йдучи військовим кроком
В ніч. За сутінь западає овид
І так, без дотиків і стріч,

Мій час причаєний триває,
Склада життєпис сторінки...
Чому ж жадоба серце крає?
Чом надять лаврові вінки?

І все ввижається майбутнє
У сяйві війн, у громі сурм,

Коли крізь дні, крізь мертві будні
Заграє пурпуровий штурм (*Є. Маланюк*).

CREDO
Не продасться справжня ліра,
Повна гніву, повна сліз!..
Не твори собі кумира –
Мій улюблений девіз.

Я люблю натхненні звуки,
Я люблю святу красу,
Так до вас, ворожі дуки,
Я душі не понесу!

Я люблю свої страждання
І страждання тих людей,
Що тримають до сконання
Прапор страдницьких ідей.

Братом світла, братом сонця
Я зроблюся хоч на мить, –
В небі ж брязканням червонця
Блиску сонця не купить!

Сяйво, світло – скільки зору –
Все моє, моє й моє.
До блакитного простору
Дух мій гімни подає!

Дзвонить, стогне, плаче ліра.
Я іду за Рубікон.
Не твори собі кумира –
Мій улюблений закон!.. (*Г. Чупринка*).

Завдання 7. ***Із текстів яких функціональних стилів відібрані наведені речення? Знайдіть у цих текстах (реченнях) фраземи і поясніть особливості їх уживання.***

1. Порушу ще питання правопису, хоч свідомий того, що це означає відчинити скриньку Пандори… (*Ю. Шевельов*).

2. Така книжка не читається як роман, тож довшого часу треба було її студіювати, як кажуть титла за титлою… (*І. Панькевич*).

3. Такий був тепер час у цих неміряних лісистих горах.

І такий час тут був завжди.

Як, напевно, й усюди.

Та замислюватися над цим не мали коли ні ті, кому тут пуп різали з діда-прадіда, ні ті, що недавно ввійшли сюди господарювати, не питаючи ні в кого ні дозволу, ні згоди.

Як, урешті, не питали згоди й ті, що були перед ними… (*М. Матіос*).

4. Так само віршами, рясно написаними серед скорбот 1880 року, Франко набив собі руку і навчився добре віршувати (*А. Кримський*).

5. Єсть на світі, особливо між великорусами, багато таких кумедних людців, що ладні б не давати великої ваги Шевченкові , хоч зовсім його і не знають. Як же їм покажемо, що із студій про Шевченка можна скласти цілу велику бібліотеку та що поміж дослідниками

виблискує безліч імен дуже поважних людей, то вони зараз і підібгають хвоста, та, дивись, зачинають уже й самі хвалити Шевченка. Сам я таких бачив (*А. Кримський*).

6. І якщо ти втратив здатність співпереживати, співрадіти, співуболівати, співсподіватися, то твоя самотність уже зробила тебе каменем… Але й на камінь є крапля, яка може його довбати, тобто повертати до тих піщинок, з яких він колись зробився каменем (*Н. Бабич*).

7. – Жди, – понуро муркнув Петро, спльовуючи, – Шукатимуть вони. Діждешся! Точно кажу – навіть пальцем не кивнуть, щоб нагодувати нас! Катюги! (*О. Бердник*).

8. Зніміть рожеві окуляри: вчені пояснили, чим небезпечний оптимізм (*Масмедіа*).

9. Вражений і перепинений горем, що звалилося їй на плечі, Кожух не зважувався зрушити з місця й підступитися до неї, стоячи з простертою рукою (*Б. Харчук*).

10. Билися в тяжкому герці одна з одною думки, і змагала віра невіру, і не заздрив більше кошовий отаман відважному Максимові, який пішов на те, на що не зважився б він сам (*Р. Іваничук*).

11. Почекай панікувати, щось придумаємо. Теж мені... супермен! Лізеш у вбивці, а тепер я мушу собі сушити голову, як тебе порятувати. Пікантна ситуація! – вигукнув Джо дещо театрально. – Ну й життя ж у нас пішло. Та гаразд, від слів треба переходити до діла. Зараз вип'ємо кави та поміркуємо, як нам далі бути.

Джо пішов у кухню, заварив каву, а коли повернувся з двома чашками й кавником на таці, то весело загомонів:

– А взагалі – оригінально. Приватний детектив кайфує із своїм невдатним убивцею... (*В. Чемерис*).

Завдання 8. ***Прочитайте уривок. Знайдіть у наведеному тексті фраземи. З'ясуйте джерела їх походження і стилістичну вмотивованість.***

Там, де йшлося про загальні проблеми, Кучмієнко повторював загальні фрази. Все життя плести загальні фрази – це набагато простіше, ніж сушити голову над істинами, яких людство ще не знає. Істини живуть незалежно від нашого знання й наших зусиль. Ніхто їх не відкриває, просто називають час від часу й здіймають галас, ніби хтось щось знайшов. Як отой канадський професор, що «відкрив» так званий стрес. Без стресу ні тпру ні ну, без стресу як без води, стрес і шкідливий, але стрес і корисний, бо дає вихід нашим почуттям і ще там всілякому душевному шлакові, очищає наші душі, серця й організм. От відкрив! Мільйони років люди гризлися між собою, сміялися, плакали, цілувалися, захоплювалися, стресували, не знаючи, що виконують настанови майбутнього професора, який народиться колись у Канаді! Коли на те пішло, то й у кібернетиків Кучмієнко не бачив ніяких відкриттів. Всі ці хлопчаки в Глушкова і в Карналя тільки морочать людям голову. Замість звичайної людської мови вигадуюсь чортівню – Глушков навіть відділ лінгвістичних проблем відкрив. Може, думають примусити людство заговорити якоюсь новою мовою? А дзуськи!

Кучмієнко аж спітнів од думок (*П. Загребельний*).

Завдання 9. ***Прочитайте текст. Визначте належність тексту до функціонального стилю. Проаналізуйте стилістичне використання прецедентних виразів.***

В революції багато незрозумілого й непевного, отих «журавлів у небі», яких неохочий ловити міщанин, що має свою «синицю в руках». Звичайно, він і не від того, щоб спробувати вловити журавля, але так, щоб і синицю не випустити з рук.

Коли говорилося ці слова, у відчинене вікно з вулиці ввірвався оскаженілий брязкіт трамвая і гарчання автобуса, що заглушили слова бесідника. Той, що слухав, зачинив вікно і спитав:

— А інтелігенція ж як?

— Інтелігенція в певній своїй частині теж неохоча випускати з рук синицю заради непевних журавлів...
— То ви ставите під підозріння справжню революційність інтелігенції?
— Ніяких підозрінь!.. Краща частина інтелігенції обома Руками ловить фігуральних журавлів, випустивши іноді непогану синицю з рук, але робить це до того часу, доки Розуміє революційні процеси.
— Цебто ви вважаєте інтелігента тільки попутником Революції? Навіть у тому разі, коли він без застережень кидає свою синицю?! Так, чи що?!
— Ні, не зовсім так... Справа в тому, що інтелігент вірить у святість різних норм і у всьому шукає математичної закономірності, і коли втрачає можливість контролювати процеси революції з своєї нормативної каланчі, він зневіряється і губить перспективи. З цього правила є, звичайно, тисячі винятків... (*О. Слісаренко*).

Завдання 10. ***Прочитайте висловлювання із збірки «Вечірні розмови» М. Рильського. Дайте стилістичну характеристику фразем у наведених реченнях.***

1. Я маю на оці питання про одвічну боротьбу молодого із старим в літературі, зміну естетичних смаків, зумовлену зміною людських поколінь, критику, якій піддають молоді старих, і недовіру, з якою старі зустрічають молодих. 2. Гребінчине «ви, братця, все-таки домівки не цурайтесь» треба раз у раз пам'ятати, розуміючи під домівкою і рідний край, і рідну мову, і берізку біля рідної хати, і те оточення, серед якого ти зріс, тих людей, які помогли тобі стати на ноги і навчили тебе добра... 3. Самі-но цикли козацьких, гайдамацьких, чумацьких, заробітчанських, рекрутських пісень, – минаю вже пісні про кохання, про родинне життя, про громадські справи, – являють собою таке ідейне, тематичне, мелодійне, словесне багатство, що аж дух захоплює! 4. Природа – це дорогий наш скарб, який повинні ми берегти як зіницю ока. 5. І коли приходить у світ митець, що промовляє тільки для людей із певним нахилом смаку та мислення, то чи треба за це побивати його камінням? 6. Читання – не тільки «пояснювальне» читання, що іноді ще, на жаль, супроводжується у нас таким вульгарно-соціологічним або безплідно-формалістичним аналізом, від якого вуха в'януть, але й звичайне, просте читання вголос (виразне, певна річ, – і цього вчителеві треба в ч и т и с я!) посіє в серцях дітей і юнаків любов до творчості Шевченка, Марка Вовчка, Лесі Українки, Франка, Коцюбинського, Грабовського, Стефаника, Васильченка, любов до творчості Тичини, Бажана, Сосюри, Петра Панча, Козланюка, Гончара, Стельмаха, Микитенка, Корнійчука, Кочерги… 7. І хіба б могла піднятись у мене рука кинути камінь у вікно нашої школи, на голову нашого вчителя – молодшого віком мого товариша? 8. Зустрівся я там і з друзями мого дитинства, і з молоддю, яка тільки-но зіп'ялась на ноги. 9. Королю не подобалося, що перед його замком стирчить вітряк, який застує йому краєвид, і він велів той вітряк знести з лиця землі. 10. Дуже прикро буває, коли початківець ловить свого вчителя на невірному, скажемо, вживанні спеціальних термінів, на плутанні фактів та імен і т. ін. 11. Я аж ніяк не хочу тут кидати суцільну тінь на нашу критику, на наше літературознавство. 12. Чи не було б це водою на млин заперечувачів української мови, тих, що устами царського міністра Валуєва проголосили: «Никакого особого малороссийского языка не было, нет и быть не может»? 13. Я не належу до тих людей, що ладні мокрим рядном напасти на так званих молодих у нашій літературі за те, власне, що вони молоді і що завдяки молодечому своєму темпераментові іноді оголошують період «бурі й натиску», не завжди здаючи собі справу, проти кого скерована їхня буря і кого має тиснути їхній натиск…

Завдання 11. ***Прочитайте фрагменти з роману Сервантеса «Премудрий гідальго Дон Кіхот з Ламанчі» в перекладі Миколи Лукаша. Запишіть фраземи і дайте їх стилістичну характеристику. Скористайтесь словником-довідником «Фразеологія перекладів Миколи Лукаша» (Київ: Довіра, 2002). Як співвідносяться переклади М. Лукаша з думками М. Рильського: «Багато різних думок висловлюється ... з приводу***

перекладу фразеологізмів, прислів'їв, приказок, ідіом. Треба, мені здається, перекладати їх відповідними виразами своєї мови, якщо вони не мають специфічного національного чи історичного характеру»?

1. Козопаси, що тих розмов про джур та рицарів ні бе, ні ме не тямили, їли собі мовчки та, знай, на гостей позирали, що з великим апетитом запихалися шматками м'яса в кулак завбільшки. 2. Тут така закрутилась веремія, що страх: вартовики то до в'язнів кидались, що вже почали кайдани рвати, то од Дон Кіхота одбивались, що на них напосідав, та ні там, ні тут не могли собі ради дати. 3. Та що там! Такого мені доклав воза лихий мій господар, що мусив я аж до сього часу в шпиталі вилежуватись. 4. Ах, Боже ж ти мій, Господи! – бідкався Санчо. – Чи не казав я вам, пане, щоб стереглися, бо то вітряки, воно ж усякому видно, хіба тому ні, в кого вітер у голові ганяє. 5. Ще якби прописували історики, що такий, мовляв, і такий лицар ізробив такий і такий подвиг, а пособляв йому такий і такий джура, без якого вода б не освятилась... 6. …їм [слухачам] здавалося, як і всім іншим, що про те раніш чували, що такий дивочний блуд не охмарював ще, певно, жодної макоцвітної голови. 7. Нехай же кожен двигає свій гріх. Бог усе бачить із неба й не забариться покарати грішника чи надгородити праведника. 8. Здавалось, не було такої історії, якої б він [Дон Кіхот] не знав на зубок від дошки до дошки. 9. – Мені здається, – зауважив Санчо, – що ті двоє рицарів не просто так собі покуту справляли і дурня клеїли, а то горе їхнє таке витворяло, причина, виходить, була. 10. Мудрий чоловік береже себе нині для завтрашнього дня і ніколи не ставить на карту всього, що має. 11. … ще той не родився, перед ким я п'ятами мав би кивати, і той не виріс, кого б я не міг на лопатки покласти. 12. То скажіть мені, пане, на милость: як ви можете називати сю пригоду щасливою і предивною, коли нам обом утерли такого маку? 13. Тим часом Санчо повечеряв і розстався із корчмарем, який починав писати мисліте... 14. А тут іще в корчмаря каганець погас і потемки всі збилися в одну купу та й гамселили безпощадно хто кого влучив, що ні в кого, мабуть, живого місця не зосталось.15. Нечиста сила лукава: такого тобі під носа підсуне, що незчуєшся, як і спотикнешся. 16. А як того [вченого] ступеня досягнуто, як пройдено всі ті мілизни, обійдено всі Сцілли і Харібди, як зичлива фортуна підставить свої крила, не раз ми бачимо тих колишніх бідаків, як вони сидять у кріслах і судять та рядять усім білим світом. 17. Неправду ви не раз в бою долали, За що вам добре чосу задавали Невігласи, ледаща і п'яниці. 18. – Пане, я собі чоловік тихий, смирний і потульний, на всяку кривду незлобивий, бо маю жінок й діток, а їх же треба якось годувати й до пуття доводити. 19. – В кожнім разі, Санчо, прошу тебе, не впадай на дусі, – підбадьорював його Дон Кіхот. – А в моїй безстрашності ти сам зараз пересвідчишся. 20. Санчо весь аж обімлів і поклав собі не розмикати губи, поки знаходився в такій кумпанії. 21. Але одвічний ворог згоди і недруг миру, зазнавши такої ганьби та наруги і побачивши, як підігріта ним ворохобня звелася ні на що, надумав іще раз спробувати щастя, зірвавши нову бучу, нову колотнечу.

Завдання 12. ***Знайдіть у поданих реченнях фраземи і згрупуйте їх у синонімічні ряди. Укажіть домінанту в кожному синонімічному ряді.***

1. Володькові зовсім нічого робити і він ламає голову, що б тут йому розказати (*У. Самчук*). 2. Всім соромно було визнавати, що їх, мов малих дітей, обкрутив навколо пальця отой довготелесий, рідкочубий істерик (*П. Загребельний*). 3. Я, шановний, – тертий калач, шукай когось дурнішого (*І. Григурко*). 4. Може, й справді нас за ніс обвели, то треба послухати людей. Люди завжди правду кажуть (*Ю. Бедзик*). 5. Абдулаєв був старий вовк, він знав – «язика» взяти нелегко (*Г. Тютюнник*). 6. Дивно! Патриції, замість іти на збори, ведуть якісь балачки по кутках! (*Леся Українка*). 7. Еней пустив на насману (*І. Котляревський*). 8. Оксана: Ви всі хлопці – парубки одним ликом шиті (*М. Старицький*). 9. Перед паном, попом і урядником шапки не ламав, поводився незалежно, бо знав собі ціну (*Б. Антоненко-Давидович*). 10. Але Марта була не з таківських: вона говорила, й говорила багато, а як більше сердилась, то більше давала волі своєму язикові (*І. Нечуй-Левицький*). 11. І там вони одним духом дишуть. Учора контору обікрадено (*Панас Мирний*). 12. Я вже

й тоді пробував викидати різні коники з природою, пробував дещо схрещувати, використовуючи для цього наші місцеві народні сорти (*О. Гончар*). 13. Соломія: От я зараз прийшла набрать на цілий місяць борошна, сала і пшона, щоб потім не заглядать тобі у руки (*І. Карпенко-Карий*). 14. А де ж це телята? Гляне, аж вони давно в шкоді. Біжить Зінько завертати... Побачить сторож або хазяїн, та таких духопелів йому надає... (*Б. Грінченко*). 15. Нам не довелось морочити собі голову над тим, як зібрати аудиторію (*Б. Антоненко-Давидович*). 16. Та батько ж з тебе три шкури здере, та він же на тобі живого місця не оставить (*В. Винниченко*). 17. Спізнилися вже! І не оббивайте по-дурному пороги: Паля Степанівна вийшла заміж (*Б. Антоненко-Давидович*). 18. Іноді дядя Живак брав її в розвідку, удаючи себе за сліпого, а Зою – за поводиря. Лишав «з носом» зайд-карателів (*В. Земляк*). 19. Перед виконробом та кухарками замовив за неї словечко. Ліні аж незручно було за цю його непотрібну протекцію (*О. Гончар*). 20. Василь Григорович забив собі баки голосними та приголосними і наполягав на речівники (*Б. Антоненко-Давидович*). 21. Я запнувся, і мені впала в очі пишна, чорна борода в огрядному сіряку, що неподалеку вперто торочила: – Ми не понімаємо вашого малоросійського язика!... Не понімаємо! (*Б. Антоненко-Давидович*). 22. І не собака ж наш кошовий, яке коліно викинув, усіх як кругом пальця обмотав (*М. Кропивницький*). 23. За часів нашого дитинства не було навіть убогих руїн від того замку! Ні цурочки, ні цеглинки малої… Все мов лизень злизав (*О. Пчілка*). 24. Дали якраз до лісу тягу, Бистріше бігли од хортів; Спасались бідні на одвагу Від супостатів, ворогів (*І. Котляревський*). 25. – Ну, містере Лі, віднині ви маєте всі підстави говорити при нагоді своїм знайомим: леді і джентльмени, я народився в сорочці. – Дякую, міс. При нагоді я скористаюся вашою порадою. Якщо, звичайно, леді і джентльменам буде цікаво про це послухати. – Ах, містере Лі! Таким щасливчикам, як ви, можна лише позаздрити. Адже не кожному вдається повернутися з того світу. Точніше, не кожному по кишені (*В. Чемерис*). 26. Як не затаював Бжеський свого наскоку на боярську садибу і своєї ганебної втечі, гусари розпатякали про все, і не раз у товаристві пани глузливо розпитували за чаркою венгржина, чим налякали його служниці боярині, що шляхетний. лицар накивав їм п’ятами, тікаючи, мов від самого пана Люцифера (*З. Тулуб*). 27. Найпростіше було Василеві. Він і досі був одинаком, жив десь на висілку, наймаючи собі кімнату, не сушив голови різним житейським дріб’язком (*П. Загребельний*). 28. А ведмідь, наче господар, посува та оглядає, де кращий вулій, солодший мед, і, як впав йому в око такий, зараз він лапу патлату туди, видира і лакомиться (*Марко Вовчок*). 29. Але скільки ідолів і лжепророків кануло в Лету, а Мойсей зі скрижалями і Христос з проповіддю на Горі все ще стоять і навчають (*Є. Сверстюк*). 30. Ближче... Уже лишилось тільки рвучко зімкнути пальці, – як звірка враз ніби вітром здмухнуло (*І. Багряний*).

Завдання 13. ***Знайдіть у наведених реченнях фраземи. З’ясуйте прийоми і стилістичну доцільність трансформації цих фразем.***

1. Насуне хмара з гуркотінням – Трава й листком не поведе (*Л. Талалай*). 2. Я без сорочки народивсь, Та на сорочку зароблю ще (*Д. Кремінь*). 3. Як пророчив мені побратим по перу – народивсь я в сорочці, без сорочки помру (*Л. Талалай*). 4. І юність моя На світанні вирує І чашу солодку Свою допива, І лунко сміється, І жадно цілує, І пісню останню Безсмертну співа! (*Л. Талалай*). 5. Чавунний запилений сунеться вечір І тягнеться в небо благаючим димом, Неначе вовчиця завила над Римом, Коли Ціцерон в палахтінні заграви Побачив загибель імперської слави І ніч привітав, хоч в оракула Риму Мурашником страх ворушивсь за плечима (*Л. Талалай*). 6. А від часів моїх десяток фраз В нудній колекції анахорета, Немов часам прийдешнім напоказ, На берегах лишить байдужа Лета… (*Є. Плужник*). 7. І журавлі цієї весни Так ґелґотіли над водою, Неначе знали, що за них Віддав синицю б ти з рукою (*Л. Талалай*). 8. Ну хоч тепер увінчують запізнілими лаврами, геть розгубивши почуття гумору (*О. Гончар*). 9. Не треба падати духом, аж поки не стане його зовсім. Коли не стане, тоді він сам упаде (*В. Винниченко*). 10. О, схаменись, вовчице люта! Голодні душі нагодуй І в каятті залізні пута На чисті рала перекуй. Не чуєш ти:

Червона пісня У тебе на устах шумить… Не чуєш ти… а Україна Уже кайданами гримить (*О. Олесь*). 11. Хоч із запізненням, а картина прояснюється: хто був справді герой, а хто лиш присвоював чужі лаври (*О. Гончар*). 12. Тепер можна працювати, віддати свій час і силу думання та чуття на щось краще, ніж вигадування способів, як видрати десь шматочок сиру, щоб не загинути (*В. Винниченко*). 13. Не зрадь мене, моя утіхо, Моя остання і одна! І так я випив кубок лиха Із власних рук своїх до дна (*М. Рильський*). 14. І Гавана, як і завжди, привів велетенський кизляр-ага, вклонявся перед султаншею до самої землі, не зводив з неї рабського погляду, а з покою не йшов, стовбичив коло дверей, хоч і знав, що, як завжди, буде ганебно вигнаний самим лиш киванням пальчика Роксоланиного (*П. Загребельний*). 15. Сиджу, дивлюся, – вік прожив на світі, на те гніздо у тому верховітті та й думаю: дурний ти чоловік, що от прожив на світі цілий вік і, наловивши повну душу гав, гнізда собі ти так і не зібгав (*Л. Костенко*). 16. Шеф і радий би хоч якось насолити сусідам, але й остерігається. Коли ж це буде зроблено всупереч його вказівці, то він не проти... Ловко. І Кларнес, зітхнувши, вийшов з кабінету шефа, котрий іноді – ніде правди діти – любив кусати ближніх, але кусати чужими зубами (*В. Чемерис*). 17. Можна бути певним, що її посли не пошиються в осли, діла не попсують (*Б. Лепкий*). 18. Вони мусять випити гірку чашу до дна разом з усіма (*І. Багряний*). 19. Минає пів, година, півтори. Панночка не приходить. О дев'ятій терпець мій досягнув кінця (*У. Самчук*). 20. Я вийду, вийду, вийду живим з трощі, бо я її знаю, як свою кишеню, тут мені кожен пташок брат, кожна купина перина (*В. Шкляр*).

Завдання 13. ***Прочитайте текст. Визначте фраземи, які зазнали авторської модифікації. Яка роль цих засобів у стилістичній тональності оповіді?***

Пам'ятаєш, як усе твоє село сміялось над Веприком? Щастячко привалило сироті. Жив самотою в батьківській хаті, а одного дня привіз із району собі таку жіночку, що недовго й шукали їй прізвисько. Принцеса! Павою ходить, лисичкою дивиться, голубкою воркує, пір'ячко чистить, ну як же тут не позаздрити? Принцеса, та й годі, а Веприк, дарма що такий собі глевтячок, а теж, бачся, Принцом став на людських язичках, зла вона, заздрість. Спершу прізвиська причепили, а далі вже й слава покотилася: то там бачили Принцесу, то з тим, то з п'ятим, десятим, і виходило, що на Веприковому городі нічого не росло, окрім гречки, і посипались у той городик камінчики. Усі все бачать, один Веприк сліпий, ніколи бідному вгору глянути, бо день і ніч працює в лісництві, таку жіночку треба ж сокотити, медком поїти, в шовки зодягати – а що, куфайку їй натягати на тіло біленьке... (*В. Шкляр*).

Завдання 14. ***Простежте в наведених текстах прийоми стилістичного обігрування відомих (прецедентних) висловів. Яке походження цих виразів?***

1. Виїжджаючи на трасу, я повернув ліворуч, бо мені таки судилося поїхати в те містечко. Саме туди тяглася моя остання павутинка з вутлої аріадниної нитки (*В. Шкляр*). 2. Усе починалося так просто й банально (саме у тій непримітності й губилася ниточка Аріадни, за яку я не міг ухопитися), так звично усе виглядало, що тільки згодом я став дошукуватися в кожному слові чи спостереженні якогось таємного знаку і поволі впадав у містику (*В. Шкляр*). 3. Ти вся – в дощі. Ідуть дощі століть, осклілі краплі по щоках стікають. А очі ляку все чогось чекають і Аріяднину шукають нить. Ти вся – в дощі. Ти вся – зійшла плачем (*В. Стус*). 4. Так само, як до тієї квартири, я був прикутий до «Трьох поросят», у яких шукав сліду мого благодійника, адже він мусив лишитися там, його слід, мусила лишитися якщо не аріаднина нитка, то бодай якась павутина, за яку я рано чи пізно зможу вхопитися (*В. Шкляр*). 5. Могутні стіни... Плутані коридори, переходи і сходи. Тут справді не завадило б мати напохваті «нитку Аріадни» (*П. Утевська*). 6. О, люта пам'яте, безсонна Аріядно, Ти сучиш нить свою, складаючи нещадно Кровоточиві літери в рядки (*Є. Маланюк*). 7. Мій сад не бачив чар весни, Не бачив мрійних снів – І лиш співає восени Червоно-жовтий лист кленів Свій лебединий спів (*В. Еллан*). 8. Лиш тому вінок лавровий

Увінчає горде чоло, Хто одягне сам терновий, Щоб пірвати чарів коло (*В. Еллан*). 9. О далекі! Майбутнє безкрає! Це для вас, о, я знаю, для вас Свій терновий вінок посипає Конфетті мій скривавлений час! (*Є. Плужник*). 10. Картагена нашої провінційности мусить бути зруйнована (*Ю. Шевельов*). 11. І саме тоді, коли знову закралися сумніви, коли, здавалося, я знов опинився лише на початку темного лабіринту, втративши аріаднину павутинку, саме тоді, коли від тяжкої змори уже злипалися очі (я б, напевне, давно заснув, якби так не муляв мені у крижі «Марголін», якого я застромив, як той справжній професіонал-дойда, за джинси під випущену майку на попереку, і він мені страшенно муляв, та не було кращого місця, куди б його заховати, і я застромив чорний «Марголін» за чорні джинси під чорну майку – улюблений колір Сатурна), отож коли мене майже зморив сон, коли в очах зарябіли темні хвилі, – я ще побачив чомусь сіру чаплю над водою, яка вичікує здобич, – і саме тоді з коридору долинули скрадливі кроки, а ще за мить я почув, як поволі відчиняються двері до моєї кімнати (*В. Шкляр*). 12. Я караюсь, і мучусь, і каюсь, Мов гарячої ватри торкаюсь (*Д. Кремінь*). 13. Співає сад, бо ще не онімів. Співає сад, бо ще не остовпів, Як я в полоні горя і біди… З Гераклових стовпів серед степів Мені вже сяє вічність (*Д. Кремінь*). 14. Нам було дароване багато…. Продали. Проїли. Пропили. Україно-Лето, древню річку Знов мені виносить древній міт. І згадаю. І поставлю свічку Пам’яті печальних наших літ. Все моє життя тепер – як спомин. І не повернеш, хоч вовком вий. Все життя минуло… тільки гомін… Тільки гомін… тільки золотий… (*Д. Кремінь*). 15. Ми були на щиті й під щитом. А тепер лежимо під хрестом: Хто розтопить непам’яті кригу? (*Д. Кремінь*). 16. Покидаючи рідний свій край, нащо їде козак за Дунай? Що шукає козак за Дунаєм? (*Д. Кремінь*). 17. Сивію сам, багатий, наче Крез… Невже не треба нам ні черт, ні рез, І нам судилось у безмов’ї скніти? І нам судивсь неперебутній час: За сто століть, як викопають нас, Ми буде тихенькі, наче скіфи (*Д. Кремінь*). 17. Я знаю: Перекують на рала мечі. І буде родюча земля – Не ця. І будуть одні ключі Одмикати усі серця. Я знаю! І буде так: Пшеницями зійде кров, І пізнають, яка на смак Любов (*Є. Плужник*). 18. Повстаньмо ж тепера усі, як один, за діло братерськеє спільне! Розкуймо на зброю плуги! Що орать, – Коли наше не вільне (*Леся Українка*). 19. Я молодий, бо з молодими! Я – сто чортів, п’ятсот відьом! – Поневажаю разом з ними Харона ветхого пором! Творити хочу я, карамба! Тесать, рубати, будувать, Охоти теслям додавать Тугими приструнками ямба. А як зайдеться на війну – В найвищу вдарити струну, Щоб найсильніш рука стискала Меч, викуваний із орала… (*М. Рильський*). 20. Адам перед Богом про Єву поставив питання ребром (*П. Скунць*).

Завдання 15. ***Прочитайте тексти. Знайдіть ремінісценції й алюзії в наведених текстах. Дайте стилістичну характеристику мовних засобів.***

І.

І відчуваєм поклики астральні
Ще з сивої, як Велес, давнини.
І цвіту нашого – по всьому світу,
І світочів сусідам роздали.
Щоправда, вдома сидимо без світла,
Напевно, скоро взуєм постоли (*Б. Олійник*).

На землі, що між Тисою й Доном,
ніби є ми і ніби – нема.
На Вкраїні ми всі за кордоном,
бо Вкраїна й на волі німа.
Я здержу наболілі прокляття,
попрощатись не можу з добром,
хоч зробилось моє Закарпаття
прохідним європейським двором (*П. Скунць*).

Усе спливло водою, димом,
і молодість, неначе мимо,
як за водою, за очима,
і, як зоря, уже не зійде.
Стоять порожні двійко відер,
висить коромисло горбате,
садок вишневий коло хати
хрущами спогадів гуде…
А де?.. А де?..
Ніхто не їде і не йде (*Л. Талалай*).

Вчорашній день, і ми вчорашні,
вчорашнє море в черепашці
порожній порожньо шумить,
неначе зупинилась мить
така прекрасна і легка
в своїм польоті і падінні
і, ніби мумія листка,
тремтить на сивій павутині,
і їй ні заходу, ні сходу…
І знову з моря ждать погоди,
ту ж саму зв'язувати нить,
в'язать те ж саме Пенелопі
і довго дмухати на попіл,
допоки птиця не злетить (*Л. Талалай*).

ЗЛОВІСНЕ
Знов захід буряний. Недобрий.
Знов пророкує кров'ю літер,
Що ми загинем, яко обри,
Що буде степ, руїна й вітер.

Що почорніє світ сей білий,
Що все живе пожруть пожежі,
Що тільки віщий свист Сибілли
Лунатиме в сліпім безмежжі.

Сузір'ям скаже Бог вознести
У мертвім небі пентаграму,
Й новий про се напише Нестор
В самотній катакомбі храму (*Є. Маланюк*).

Отче наш, Тарасе всемогущий,
Що створив нас генієм своїм,
На моїй землі, як правда, сущий,
Б'ющий у неправду, наче грім.
...Да святиться слова блискавиця,
Що несе у вічну далечінь
Нашу думу й пісню. Да святиться
Між народами твоє ім'я. Амінь (*Д. Павличко*).

Твій берег я пройшов, моя ріка!..
Вже згадки дихають в обличчя, наче коні…
Вони біжать, ночами-днями повні.
Мені легка хода їх і важка…
Далекі образи спішать мені в безсонні:
Клубочаться, хвилюються, кричать…
Гіркі… солодкі… чорні і червоні…
Як привиди мальовані ячать!
Вітаю вас! Ви – творча моя глина,
І я руками серця і думок
Бентежно виліпив із вас оцей вінок.
Нехай він в бурво океанне плине!..
Пливіте, хато, хмари, і зайці,
І сонце в небі, і зерно в руці (*М. Вінграновський*).

Поети – євнухи у наш двадцятий вік!
Звичайно, не усі і не на всій планеті. –
Я лиш всього про земляків моїх –
Лише про них – про євнухів-поетів.

Родившись з крилами, не вчилися літать,
Родившись гордими, навчились плазувати...
«Співочий грім батьків» вони таять!..
І от тепер:
вони в капелі состоять –
В капелі є в н у х і в п р и к а т і!
«Ура – ура!!.» – піють на сьомий глас.
О, де ж він, геній, страдник той, Тарас?!

Він возвеличив їх – отих «рабів німих»,
Він насторожі слово коло них
Поставив дивне...
Правнуки ж взяли
І на гешефт те слово потягли.

Переночуй мене, вишневий саде,
Бо це моя остання в світі ніч.
Бо завтра хрест мені на плечі сяде,
Як символ роздоріж і протиріч.

Переночуй мене, вишневий саде,
Вишневий саде, звешся Гефсимань.
Бо завтра, завтра, хрест на плечі сяде,
Як символ – ще чого? ридань? страждань?

А півня крик розбуджено-співучий
Розноситиме вітер по горбах.

Ось вже цілує мене в губи учень,
І чути присмак вишень на губах… (*О. Ірванець*).

ХОДІННЯ ПУСТЕЛЕЮ

Манівцями навмання
ми йдемо пустелею,
рік і два, і двадцять два...
ідемо пустелею.
Перед нами – міражі,
міражі – за нами.
Ми з потьомкінських сіл
ідемо пісками.
– А куди ж ви, куди
крізь піски й негоди?
– Нас Мойсеї ведуть
на Потьомкінські сходи.
– А скажіть, на фіга
вам Потьомкінські сходи?
– Там зручніше чекати
з моря погоди (*Л. Талалай*).

СІЗІФОВИМ ШЛЯХОМ

Свою Батьківщину
– Україну –
відповідно до вірувань наших пращурів
бачимо горою
– Золотою Горою.

Ми відходимо від роду,
йдучи слідом за каменем днів,
що скочується у провалля.

Тяжко котимо камінь
– сізіфовим шляхом –
Догори (*В. Голобородько*).

Завдання 16. ***Поясніть стилістичне навантаження паремій у наведених реченнях.***

1. Народні слуги, що не злічені, Кричать з парламентів і рад. Вони гадають, ми лиш мічені, А їм і чорт уже не брат (*Д. Кремінь*).

2. Життя справді складне, і єдиний у нього підручник – досвід (*Гр. Тютюнник*).

3. Софія справді розлучалася з ними тяжко, хоч їхали не за тридев'ять земель, та коли поїзд рушив, Микола побачив крізь вікно вагона, як по її щоках, мов горох, покотилися сльози, і стислося серце від жалю до Софії, що от він їде, а вона, жінка, лишається тут (*В. Шкляр*).

4. Майстер озирнувся на Майю. – Ти що, серденько, забула про нас? Дякую. Так от, – вів він далі, – казав пан, кожух дам. Тепер у Товстосума грошей як гною, а чоловіка нема. Був – і нема… То що, рушили? (*В. Шкляр*).

5. Ще раз кажу, нас або виріжуть до одного, або заберуть у полон. Tertium non datur (*Б. Лепкий*).

6. Кожен художник розпочинає свій похід за золоти руном мистецтва на власний страх і риск (*П. Загребельний*).

7. Оба́біч шляху із Варяг у Греки Ще й досі живуть ні варяги, ні греки, А, так собі, еманація, гра – Дрижить протоплазмою без ядра (*Є. Маланюк*).

8. Бо манна з неба Не падає і не впаде. Нам дуже й дужче жити треба – Свобода в нас і – з нас іде! (*М. Вінграновський*).

9. Я так і завмер у багні, яке булькотіло смородом гнилі, і тільки важке дихання, розриваючи груди, нагадувало, що я ще живий, я ще не випив свою чашу до дна (*В. Шкляр*).

10. Одного квітневого ранку мене покликав до свого кабінету Микола Петрович Довбня, який, наче той човен у синьому морі, то виринав, то потопав у хвилях тютюнового диму (*В. Шкляр*).

Завдання 17. ***Визначте семантичні різновиди (образні, логічні) афоризмів і їх функціонально-стилістичні особливості. Назвіть слова в наведених текстах із визначальним емоційним компонентом.***

1. У житті літератури більше, ніж у самій літературі. Ніяка вигадка не може бути багатшою за Життя. Адже вигадує людина, а вона тільки частинка Світу, Життя, людський мозок витворений Світом, він не може передати нічого більшого за те, що було або є у Світі. Та й не може вигадка по- сравжньому хвилювати людину, бо людина живе тривогами власними, пов'язаними з тривогами інших людей і світу (*Ю. Мушкетик*). 2. Згадай, безумче! Світ – не тільки ти: Крім тебе є думки, планети, птиці. Є з'явища такої красоти, Яка тобі, дурному, і не сниться! Вмираючи, умій зо співчуттям, З усмішкою поглянути навколо... Хто злився раз із світовим життям, – Згниє в землі, але не вмре ніколи! (*М. Рильський*). 3. Письменника або ж знають, або ж не знають (*П. Загребельний*). 4. Великі письменники завжди були мостами між минулим і майбутнім (*П. Загребельний*). 5. Важливість людини залежить від важливості проблем, які вона вирішує в силу обставин чи за покликанням (*П. Загребельний*). 6. Таланту не можна запланувати. Він приходить несподівано з місць, яких ніхто наперед визначити неспроможен (*П. Загребельний*). 7. Злі не можуть бути письменниками (*П. Загребельний*). 8. В дитинство ніхто не може повернутися, воно дається тільки один раз, як і саме життя, в цьому його неповторність і вічна привабливість (*П. Загребельний*). 9. Кожен художник розпочинає свій похід за золотим руном мистецтва на власний страх і риск (*П. Загребельний*). 10. Наші книжки старіють швидше за жінок (*П. Загребельний*). 11. Головне в літературі – написати. Але написати так, щоб люди прочитали, поєднати людські серця, примусити їх здригнутися (*П. Загребельний*). 12. Історією не завжди можна втішатися – в неї треба ще й учитися (*П. Загребельний*). 13. Лицемірство й обман ніколи не сміються, а завжди надягають машкару поважності (*П. Загребельний*). 14. Фальшива позолота блищить краще від самого золота (*Г. Сковорода*). 15. Фільм ніколи не замінить книги (*П. Загребельний*). 16. Дурість – гріх непрощенний (*М. Дочинець*). 17. Одні – скрізь удома, інші – скрізь і завжди чужі (*М. Дочинець*). 18. Слово й мелодія – два крила одного птаха, і лише одностайним їх змахом підіймається співак на осяйну верховину краси (*М. Рильський*). 19. Наш Бог – це пам'ять. Добра і зла, милосердна й жорстока. Вона, як ворожка, перетасовує карти нашої долі: що захоче, те й кине (*В. Шкляр*). 20. Мрії збуваються, коли стають сильнішими за страх (*М. Дочинець*).

Завдання 18. ***Прокоментуйте значення афористичних висловів. У яких комунікативних ситуаціях доречним є вживання цих висловів?***

1. На щастя, словники царям непідвладні (*П. Загребельний*). 2. В життя приходиш чистий і красивий. З життя ідеш заморений і сивий (*Л. Костенко*). 3. Людина спроста ближнього не вб'є (*Л. Костенко*). 4. І не люблю я двох облич, коли вони в одній людині (*Є. Маланюк*). 5. Безкриле серце не окрилити (*Є. Маланюк*). 6. Є сотня мов, а правда лиш одна (*М. Рильський*). 7. Викладати мову – це означає, передовсім, прищеплювати любов до мови (*М. Рильський*). 8. І прописні істини потребують, щоб їх часом нагадували

(*М. Рильський*). 9. Куди приходить мода, там умирає муза (*М. Рильський*). 10. Бог все поставить на місце, а ти йому все ж поможи (*І. Драч*). 11. Там, де справжній талант, – там, справді, немає старості (*С. Петлюра*). 12. Без труду не горить і сухеє поліно (*І. Франко*). 13. А що має бджола з того, що мед збирає? (*О. Кобилянська*). 14. Тиша – це мова, якою говорить до людини Бог (*Б.-І. Антонич*). 15. Коли любиш – люби серцем, а не язиком (*Л. Глібов*). 16. Найбільшою містерією є слово (*Д. Донцов*). 17. Життя складається з обіцянок і погроз (*П. Загребельний*). 18. У літописців є найстрашніша зброя – замовчування (*П. Загребельний*). 19. Убога стилістика найчастіше є предметом убогої думки (*О. Гончар*). 20. Не може бути мода провідником і дороговказом у поезії, в музиці, в образотворчому мистецтві, в театрі. Не може – бо одна з істотних ознак, власне, найістотніша ознака моди – скороминущість, а одна з провідних, вирішальних ознак мистецтва – довготривалість (*М. Рильський*). 21. Найбільшої хоробрости вимагає прощення (*В. Барка*). 22. Зраду можна зрозуміти, але не можна виправдати (*В. Шкляр*).

Завдання 19. ***Прочитайте тексти. Схарактеризуйте функціонально-стилістичні особливості тексту на лексичному і фраземному рівнях.***

I.

Дядько головою захитав.

– Нема чого більше до Києва пхатися. Нема столиці. Тільки й того, що електрику задурно всю ніч палять. І гівна там… як на нашій свинофермі у кращі часи.

– Та треба ж якось райцентр відстоювати! – Забідкалися.

Свиря вухам не повірив. Дядька за рукав – смик.

– Оце райцентр?

– Так, хлопці.

Свиря до Микишки:

– Куме, чув? Ми у райський центр втрапили. Тут місце чисте. Люд не гнилий.

– А Чигирин нині є? – недовірливо спитав Микишка. – Столиця козацька…

– Звичайно, – розсміявся хтось із люду. – Теж райцентр. – Та до дядька: – Що це ви за хлопців з собою привезли?

– Так нас усі тут бачать! – не повірив Свиря. До людей, до людей: – Помагай Біг! Помагай Біг!

– І Батурин є? І Котельва? І Ніжин? І Глухів? – Микишка своє.

– Теж райцентри, – подалися до кумів люди.

Свиря з Микишкою задихнулися дивним захватом, на коліна впали, Богові поклони б'ють. Дядько занервував – оце так виставу посеред вулиці влаштували.

– Пішли вже, хлопці, сало куштувати, – посунув вулицею. Куми на ноги та вслід.

– Так он де Україна поховалася! По райських центрах, де слава гула. Чистих душ по тих центрах докупи зібрала – це ж ніяких цурпалків не вистачить, аби порахувати, – радів Свиря.

– Я так собі міркую, куме Свиря, що у тих райцентрах чистим душам не дуже радісно, – Микишка йому. – Дивись-но – у людей очі втомлені… Кажуть, столиця їх не чує.

– Хай втомлені, а правду бачать! Нас бачать! Ти, куме Микишко, мене своїми розмірковуваннями з пантелику не збивай. Коли це Україна на Київ озиралася? Україна по Чигиринах та Батуринах будувалася. Під Котельвою сили набиралася, у Ніжині та Глухові рішення ухвалювала. Оце сала поїмо, підемо по райських центрах. Людей до поваги закликати. Спочатку на Чигирин. Раптом батько Хмель, як оце ми, прокинувся, військо збирає. Петро Дорофійович плани будує. Сердюків пошукаємо. Он у чому Божий план!

Микишка з повагою глянув на кума, головою хитнув, мовив:

– Ох і розумний ти, куме Свиря (*Люко Дашвар*).

II.

МОВНА МІСІЯ: ЗНИЩИТИ НЕМОЖЛИВО ЗДІЙСНИТИ

Він відмовився зросійщувати словники української мови.

І відмова ця коштувала йому волі. Могла насправді коштувати й життя. Але на нещадну прю із радянським свавіллям стали невідомі філологічні боги.

А спочатку ж ніщо не віщувало таких поневірянь.

Народитися у родині залізничника у ті часи означало чимало. Наприклад, шанс на пристойну освіту. Тож він 1917 року закінчив Охтирську гімназію. Але потім навчався і не закінчив фізико-математичний факультет Харківського університету та історико-філологічний факультет Київського університету.

Не закінчив, бо змінився суспільний лад. А він 1919 року необережно служив в Армії Директорії.

І це була не єдина його вада. Іншою вадою стала його любов до рідної мови. Він – говорив українською, знав українську, захищав українську. Доводив, що вона – сучасна, багата, модерна. То ж її треба вчити, а не звужувати до фольклорних піснеспівів чи максимально зближувати з російською. Бо, може, радянські республіки – й сестри (комуністичній партії видніше), але українська й російська – мови різні. Неозброєним оком видно. Хіба ні?

Отож бо. Воно то видно, але своє бачення було безпечніше тримати при собі.

Він занадто любив життя, тож у 1933 не зміг наважитися на те, що зробили два Миколи – Хвильовий та Скрипник, – через зневіру вкоротили собі віку. Натомість тікав. У Казахстан. Де взявся при тамтешньому державному видавництві перекладати казахську літературу українською та навпаки. Але від тогочасної влади було не сховатися навіть у безкраїх казаських степах. Тож за відмову вписувати в українські словники слова, котрі б максимально уподібнювали словниковий склад мови української до мови російською 1935 року був звинувачений в «інакомислії». І отримав смертний вирок. Щоправда, ось тут філологічні боги і вирішили за нього вступитися, бо мали на нього неабиякі величезні плани. Розстріл замінили на десять років таборів. Хоча при тому йому дісталося як Мазепі і Шевченку разом: влада наказала ім'я прокляти й заборонити згадувати всує, усі твори вилучити – і спалити. Тож десять років він будував залізниці, довбав мерзлу землю, працював шахтарем й «лупав цю скалу» у прямому значенні слова – важким кайлом.

Щоб усім смертям на зло таки вижити, 1946 року повернутися до Києва і отримати новий вирок – цього разу довічне заслання у Красноярський край.

А тоді Сталін нарешті помер. З'ясувалося, що справа на нього - як і тисячі інших справ - сфабрикована. 1957 року його реабілітували. І навіть поновили у складі Спілки письменників України. Хоча це була така суєта суєт і мізерщина, що й думати про неї не хотілося.

Натомість думалося про інше: про неоплатний борг перед рідною мовою. Якою він – нехай і подумки – відчайдушно підспівав собі, вгризаючись кайлом у бездонні надра сибірських копалень.

Це вона тримала його. Це за неї він тримався.

Тож 1970 року побачило світ те, заради чого так опікувалися його долею загадкові філологічні боги, – «Як ми говоримо?». Праця про чистоту української літературної мови.

Книжку видав «Радянський письменник». Звісно, з купюрами. Тому пізніше і повніший варіант надрукувало об'єднання українських письменників Америки «Слово», одне з видавництв Нью-Йорка, Канадський інститут українських студій... Потім були іще перевидання. Не одне.

Він же нарешті виконав свою місію.

Борис Антоненко-Давидович.

Для якого настільки важило «на каком язикє», що він за це пішов у «Сибір неісходиму». І вижив. За нелюдських умов. Аби написати одну з найвідоміших книжок про українську (*З мережі Facebook*).

Завдання для індивідуальної роботи

1. *Підготуйте* відеоролик (презентацію) за висловлюваннями (мудрослів'ями) у «Щоденниках» Олеся Гончара.

● Не можна робити еталоном примітив.
● Це ж просто нещастя людини, котра нікого не любить, крім себе.
● Лише людина порочна здатна робити ненависть своїм ремеслом…
● Брехня всяка викликає огиду, але особливо відворотна вона, коли натягає на себе благородну, інтелігентну одежу.
● Наклеп не може бути думкою.
● Аморальність, дістаючи доступ до наймогутніших досягнень науки, стає небезпекою глобальною.
● Людина в небезпеці, якщо вона бездуховна. Її треба лікувати.
● Першопричина трагедії нашого суспільства – криза моральна.
● Ненависть – безплідна завжди була і безплідна буде.
● Жорстокість – це найгірше з почуттів, якими покарано людину з часів Адамових.
● Нічого нема мерзеннішого на світі, як ренегат, відступник і зрадник…
● Достойне жалощів і співчуття видовище, коли людина, яка ще вчора була в ореолі службової величі, раптом стає ніким і нічим.
● Найстрашніший раб, котрий дорвався до влади.
● Влада людину псує. Просто вона … скоріш її виявляє.
● Все лихо від чиновництва та політиканів.
●… наша провина в тому, що вигодували хмару кретинів і доручили їм нами керувати.
● Влада не додає таланту….
● Надійна це річ – пам'ять народна.
● Нема нічого на світі міцнішого за материнську пам'ять!.
● Все пережите людством – твоє. Якщо ти людина мисляча, ти не одноденний, тобі тисяча літ. Тобі 3000 літ!
● Народні молитви ніколи не старіють.
● Під чужим небом зотліває душа.

2. Виконайте лінгвостилістичний аналіз фраземіки в медійному тексті (на вибір).

СЛОВОТВІРНІ ЗАСОБИ СТИЛІСТИКИ

Контрольні питання

1. Стилістичний аспект словотвірних засобів української мови.
2. Стилістичні властивості суфіксації і префіксації.
3. Безсуфіксний спосіб словотворення і його стилістичні можливості.
4. Стилістичні функції основоскладання, словоскладання і подвоєння слів.

Література

Бабич Н. Д. Практична стилістика і культура української мови: Навч. посібник. Львів: Світ, 2003. С. 105–112.

Дудик П. С. Стилістика української мови: Навчальний посібник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2005. С. 180–182.

Капелюшний А. О. Практична стилістика української мови: Навч. посібник. Вид. 2–ге, переробл. Львів: ПАІС, 2007. С. 165–263.

Коваль А. П. Практична стилістика сучасної української мови. Київ: Вища школа, 1987. С. 119–178.

Пономарів О. Д. Стилістика сучасної української мови: Підручник. 3-тє вид., перероб. і доповн. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2000. С. 131–142.

Стилістика української мови: Підручник / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько; За ред. Л. І. Мацько. Київ: Вища школа, 2003. С. 41–42.

Сучасна українська літературна мова. Стилістика. Київ: Наукова думка, 1973. С. 286–338.

***

Возний Т. М. Стилістичні можливості дієслівного словотвору в сучасній українській літературній мові. URL: **http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine2-4.pdf**

Волкотруб Г. Практична стилістика української мови. Тернопіль: Підручники і посібники, 2004. С. 95–214.

Денисовнць І. В. Словотвір і стилістика сучасної української дитячої прози. Полтава: Астрая, 2018. 272 с.

Караванський С. Пошук українського слова, або боротьба за національне «я». Київ: Видавничий центр «Академія», 2001. 240 с.

Клименко Н. Ф. Словотворення. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Малюга Н. М. Вивчення словотворення в контексті історичної стилістики. *Філологічні студії.* 2014. Вип. 10. С. 83–92.URL: https://core.ac.uk/download/pdf/268531182.pdf

Нелюба А. Лексико-словотвірні інновації (1983–2003): Словник. Харків, 2004. 136 с.

Нелюба А., Нелюба С. Лексико-словотвірні інновації (2004–2006): Словник. Харків: Майдан, 2007. 144 с.

Пономарів О. Культура слова: Мовностилістичні поради: Навч. посібник / 2-ге вид., стереотип. Київ: Либідь, 2001. 240 с.

Чабаненко В. А. Стилістичні можливості словотвірних варіантів. *Українська мова і література в школі*. 1983. № 11. С. 38–40.

Шевчук О. С. Стилістичні функції словотворчих засобів. *Українська мова і література в школі*. 1987. № 5. С. 30–36.

Завдання

Завдання 1. ***Визначте значення і стилістичні функції префіксів у виділених словах.***

1. З-під ліхтарів вітром жене цілі завії снігу чистого, **пречистого**… (*О. Гончар*). 2. Довгий сон під склепінням неба В тишині твоїй занімілій, **Правкраїнське** радіо степу – Не дає ні вітру, ні хвилі (*Є. Маланюк*). 3. Така вже біла – Аж **пребіла** тиша… (*О. Чорномаз*). 4. Ліпше чесно жить годину, аніж цілий день у скверні, Ліпше один день святий од безбожного року, Ліпше один рік **пречистий**, ніж десятки літ осквернені, Ліпше десять літ **пречистих**, ніж життя тягти мороку (*І. Драч*). 5. І ось Данилко з **прадідом** Данилом вийшли з села, **по**простували в степ, просто на південь, перед ними розступилася голуба далина, виросли на південному обрії над далеким морем **прекучеряві** хмарки, мов крайсвітній вишневий розквітлий сад (*Ю. Яновський*). 6. Цього **пострадянського** бестіарію завтра не буде. Але він забрав наш час. Він і далі забирає наше життя (*О. Пахльовська*). 7. Призначають вибори, проводять **перевибори**, загрожують **пере-перевиборами** (*О. Пахльовська*). 8. Вітер гнав на захід патлаті хмари, а над лісом вималював широку синю смугу, схожу на Дніпро коло Зеленогаївки. У ту смугу, здавалося, вітер вмочив старі дуби ще **прадідівського** бору – таке було суворе й грізне небо (*Г. Косинка*). 9. І треба багато ходити в житті – тоді побачиш, яке воно є, що й умирати не хочеться, і рід наш увесь ходючий, батьки й **прабатьки**, то й Данилко, мабуть, ходитиме, доки й ноги не відпадуть (*Ю. Яновський*). 10. Скажімо, не прибували ми звідкись в Україну, як то французи та англійці до Канади, а навпаки – автохтонно, з **пра-пра**-і **правіків** тут живемо, тримаючи естафету свого рідного українського слова (*А. Погрібний*). 11. Тобто **праспоконвічному, праодвічному**, автохтонному на цій частині планети масиву українського етносу – титульній нації – настирливо, набридливо, у спосіб узяти українство за жабри чи на змор, нав'язується цілковито перевернутий з ніг на голову мовний порядок, що здатен продемонструвати хіба що вияв живого та живучого у наші дні **неоколоніялізму** (*А. Погрібний*). 12. Тут не бажаєм більш нічого – **обкутатися** мохом сну, в **прапервісний** природи морок, в **прадавню** впасти глибину (*Б.-І. Антонич*).13. Я теж виріс у селі (на хуторі) в такій же хаті, де не можна було навіть черкатися перед іконами, перед карточками **прародичів** на стінах. Тому мене дуже схвилювали оці слова одного з рідних класиків. Повторюймо їх як молитву, поки очистимо свої змосковлені душі й припнемо дурний язик до українського **пракореня** (*В. Захарченко*). 14. Розсипалось намисто сине, Розкрилися **премудрі** вії Твоїх очей… (*Ф. Потушняк*). 15. Як же ви далеко, простори простерті, Що такий свіжистий збуджували щем! На **прарідне** лоно я вернусь по смерті Блискавкою-громом, зливою-дощем (*О. Веретенченко*). 16. Буде в ягід у червоних гіркота, Як самотня-**пресамотня** самота… (*Т. Коломієць*). 17. І узріли люди: ікона **предивна,** ангелом святим писана, волею Господньою – не інакше (*Н. Бічуя*). 18. І засміялась провесінь: − Пора! − за Чорним Шляхом, за Великим Лугом − дивлюсь: мій **прадід, і пра-пра, пра-пра** − усі ідуть за часом, як за плугом. За ланом лан, за ланом лан і лан, за Чорним Шляхом, за Великим Лугом, вони уже в тумані − як туман − усі вже йдуть за часом, як за плугом (*Л. Костенко*). 19. В старім порту солоний вітер віє; Повзе по мурах **празелень** віків… (*І. Качуровський*). 20. Древній дух землі прийшов до мене Рівно опівночі, як тотем. Поле освітилося зелене Аспидним **прамісячним** огнем (*Д. Кремінь*).

Завдання 2. ***Яких смислових відтінків надають суфікси виділеним іменникам у наведених реченнях?***

1. Місяць поглинули чорні **хмаровища**, що облягли Місто, непроглядна темрява взяла віллу в суцільну облогу (*В. Чемерис*). 2. Настав звичайний, як і завжди, поганенький, сірий **деньок** (*У. Самчук*). 3. **Мамусю**, – шепче Кіті й гладить матір хисткою рукою. – **Мамусю**! Не треба. Не побивайся. **Мамунечко**, добра моя **мамусю**! Сердечна, щира, золота мамо! (*У. Самчук*). 4. Малий **чабанець** (що може вивчитись на **чабанчука** й вийти на **чабаненка** і, нарешті, заступити батька-чабана) повертається смерком додому (*Ю. Яновський*). 5. Прудко біжать молоді **коники**, а легкі **саночки** ледь торкаються гладенької колії дороги (*У. Самчук*). 6. Рід завзятий і непосидючий, козакували й землю робили, на Пслі осілися, село було Турбаї, тої **турбації,** турботи й **турбанини** повне жило, от і були ті люди турбаї справжні… (*Ю. Яновський*). 7. Чиста була річка. **Розсипища** піску. Прозора така річка,

Видно все на дні. Колись я бачив річку **чистюлю** отаку (*І. Драч*). 8. Про цей **готелик** я почула в теленовинах – у фойє сад тропічної зелені, золоті **рибки** під фонтаном (*Л. Пономаренко*). 9. На базарі **рученьки** ісклала, В білій хустці, в сірім піджаці, На **хлібину** голову поклала, Задрімала в хліба на щоці (*М. Вінграновський*). 10. Вітре, вітре мій, **вітруньо**! Чого ти по степах, чого ти по дорогах, коли в селі тебе потрібно? Вітре, **вітрику**… (*П. Тичина*). 11. Г а н н а. А яка з тебе робітниця? Пожила біля **татка** в городі, **чайку** попила, а тепер би тілько ніжилась (*І. Карпенко-Карий*). 12. А з **хмаренятками** у звишші **Хмарина**-мама йде сумна… (*М. Вінграновський*). 13. Маріє, мріє, **мрієчко** моя, Моя **Марієчко** тривожна, Твоїм гірким, як світ, ім'ям Мені звучить хвилина кожна (*М. Вінграновський*). 14. Зраділий, Я обізвався серцем в світ, І вже крізь тебе пораненько Я крикнув, повен сил і дій: – Мій світе, **світку, світотенько**, Мій **світонько, світище** мій!.. (*М. Вінграновський*). 15. Г а н н а. Їм тілько змовчи, то й **лапки** покладуть, тоді сама працюй, гнися, а **невісточка** буде вилежуваться (*І. Карпенко-Карий*). 16. По дорозі В школу підходила в червоному **платтячку** підліток-**дівчинка**. Вона, ще здаля зачервонівшись, усміхалася. – **Наталочко**, здоровенькі були! – лагідно вітався до неї щуплуватий бідовий **хлопчик**, зчепившись на паркан. – Я ж думав, що то **сонечко** сходить, коли ж то наша **Наталочка** йде у новій сукні (*С. Васильченко*). 17. До незначного пересопницького **князька** заїхав поважний ігумен київський і після трапези щедрої забачив серед **дітлашні** одного худого, маслакуватого хлопця, з очима чи то мученика, чи то навіженого (*П. Загребельний*). 18. Якийсь вульгарний **чолов'яга**, спотворений спазмом злости, вибіг зі свого «паджеро» і кричав, не розбираючи слів (*С. Андрухович*). 19. **Баркасик** сну уткнувся у причал, На білих вежах задрімали зорі (*Х. Керита*). 20. Жаба заздрості в грудях росте, І мале **жабеня** підростає (*І. Драч*).

Завдання 3. ***Прочитайте. У поданих реченнях визначте слова, які сприяють поетичності чи стилістичній зниженості висловлювання.***

1. Іще не всі реліктові дуби Злодійчукам улізли до кишені (*Х. Керита*). 2. Видно, одчаяка був не один, може, їх двоє чи троє побачили, що трощу беруть у лещата, і вирішили спробувати щастя в бою (*В. Шкляр*). 3. Мені довелося косувати одним оком не лише на Стефу, а й на цікавого чоловічину за столиком біля вікна, який, потягуючи пиво, читав гвзету, наче він зайшов щонайменше до паризького бістро (*В. Шкляр*). 4. Михася поцілувала Марійку в маленьке, як долонька, личко і пішла навпростець на Морґи (*В. Шкляр*). 5. Я навмання пішов довжелезним проспектом, хоч назустріч подув такий вітер, що довелося застебнути плащ на всі ґудзики (*В. Шкляр*). 6. Ті липи ще цвітуть, такі вже запахущі, аж наче весь тим пахощем облип (*Л. Костенко*). 7. Ти, крім того, ще й інтелігентик. Ось воно що. Ось що кілочком сидить у тобі і заважає (*Б. Антоненко-Давилович*). 8. Був яскравий сонячний день, кінець квітня. Жадібно всмоктувала земля життєдайне тепло, тяглася до сонця незчисленними голками проростi, ясно-фіалковими гронами бузку, смолистим листом тополь і синюватими стрілками соснових паростків (*З. Тулуб*). 9. Колись Токовий був лиш молоденьким інженериком, тепер уже заміщав начальника цеху (*П. Загребельний*). 10. Байдуже ніхто не міг пройти повз Оверка, усім пада в око розкішний паруб'яга (*К. Гордієнко*). 11. Ллє живодайний дощ, і купається під ним Мальва, біжить попереду, хлюпається в теплих потоках, набирається сили (*Р. Іваничук*). 12. Вогкий вітер з'їдав сніги, але на ранок підмерзали шляхи, блискуча вода в коліях бралася блисняковою плівкою, а блакитнувата паморозь вкривала, наче сіллю, горбасту землю (*З. Тулуб*). 13. Всіх підряд він почав періщити по ребрах, аж загуло. Хлопці і Варка заверещали, заойкали, кинулися втікати. Лісник вслід їм посварився здоровенним кулачищем. – Я вам покажу, як під деревами курити! Лежні нещасні! (*О. Бердник*). 14. А вона була скрипкою, скрипочкою, скрипченятком. Скрипка грає тоненько-тоненько, в ній немає того глибинного тону, що в кларнеті, і загадковості теж немає, вона відкрита всьому світові, навіть, сказати б, розпростерта й розпахнута (*П. Загребельний*). 15. Стояли всі гуртиком, до різні в очах вглядалися в те морське дивовисько (*О. Гончар*). 16. Коло берега

кригу розбив штормок, а все показувало, що незабаром ревтиме і справжній штормило (*Ю. Яновський*). 17. Як ти міг бути справді великим І по-справжньому бути малим? Бути праведником і чоловіком? І вселюблячим, і всезлим? (*Л. Полтава*).

Завдання 4. ***Визначте основну експресивну тональність колискової. Якими засобами досягається ця тональність (семантична і словотвірна реалізація стилістичного значення ласкавості звертань, використання суфіксів суб'єктивної оцінки, поетична лексика, перевага чуттєвого чинника над змістовим)? Проаналізуйте семантично-стилістичний колорит суфіксальних утворень.***

НАД КОЛИСКОЮ

Пісня матері

Спи, мій малесенький, спи, мій синок...
Я розкажу тобі безліч казок!
Нащо ж ти віченьки знову розкрив?!
Спи, моя пташко, то вітер завив.
Стогне і виє уже він давно,
Б'ється і стука у наше вікно...
Геть, розбишако, в далекі степи!..
Спи, моя ластівко, солодко спи!
Ось уже й вітер зовсім занімів...
Мабуть, заснуть під намет полетів...
Холодно зараз в лісах і лугах,
Все потонуло в глибоких снігах.
Бігають зайчики, мерзнуть, тремтять,
Затишок хочуть собі відшукать.
Ось вони вгледіли, о кущик стоїть,
Годі! давно вже лисичка там спить.
Кинулись знову кудись на грядки,
Ой, там ночують сьогодні вовки.
Краще ви в поле біжіть, за лісок...
Знайдете там ви соломки стіжок,
Глибше забийтесь, зарийтесь в снопки,
Щоб не знайшли вас голодні вовки...
Спи ж, мій малесенький, годі гулять...
Зайчики білі давно уже сплять (*О. Олесь*).

Завдання 5. ***З'ясуйте емоційно-експресивне значення прикметникових суфіксів.***

1. Данилко заплющував очі перед таким височезним світом, коло такого старезного прадіда, що йде собі й підспівує старих пісень і повідає Данилкові казки й приказки, як зветься кожна трава і яка квітка на яку користь (*Ю. Яновський*). 2. Що ж, назад не повернеш голобель у вчорашню чорняву журбу (*П. Скунць*). 3. Тим часом школярі до двору все прибували та прибували. Новаки в довгих батьківських піджаках, що досягали їм мало не до п'ят, у здоровенних чоботях, з примазаними оливою коструватими чубами, з цілими оклунками паляниць, груш, яблук у руках боязко вступали до двору і тихенько ставали по кутках (*С. Васильченко*). 4. Ходить полем мій кінь вороненький, Ходить полем мій кінь молоденький, Ходить полем коник молоденький… (*М. Вінграновський*). 5. Світочка в старому шовковенькому платті стояла посеред хати з кочережкою в руках – мабуть, у грубі перемішувала (*Л. Пономаренко*). 6. Дрібні хвилі зливались докупи і, мов брили зеленкуватого скла, непомітно підкрадались до берега, падали на пісок і розбивались на булу піну (*М. Коцюбинський*). 7. Семен був великий, як гора, а дівчат любив височеньких та тоненьких (*Л. Пономаренко*). 8. Увечері до тюрми вкинули маленького, зовсім

манюнького салдатика зі здоровенною рушницею (*І. Багряний*). 9. Жовтавим безневинним гроном Вона ще йшла жовтаво, без вини, І сині сльози билися червоно, Як об каміння стиглі кавуни (*М. Вінграновський*). 10. Горобчисько і той за вікном не пищить, не цвірінькає, А співає натхненну свою горобецьку осанну (*І. Муратов*). 11. Коло діда хмелем в'ється білокучерява студійка з невгасимою печаттю юності на смуглявих щоках (*С. Васильченко*). 12. На небо вискочив місяць, зазирнув у вікно і засвітився на Гальчиному обличчі білявенькими іскрами – дрібними й легенькими (*В. Підмогильний*). 13. Блакитнуваті проміння місяця здивовано заворушились, забігали і освітили їх напружені обличчя (*В. Підмогильний*). 14. Один зупинився метрів за п'ять від мене, і я бачив, як по його червонястій тварі стікав брудний піт (*В. Шкляр*). 15. Треба було вибиратися з мякої постелі, щоб зігрітися в русі, шукаючи вузенькі ворота, як каже Святе Письмо, що ведуть до життя (*В. Шкляр*). 16. У нас люди такі: якщо в когось великі вуха, то кажуть вухатий; якщо ніс – носатий, а як у дівчини великі очі, то назвуть окатою або й балухатою, наче це якийсь ґандж (*В. Шкляр*). 17. Він багато усміхався, цей веснянкуватий красунчик, показуючи гарні великі зуби (*С. Андрухович*). 18. У ледь морозяному повітрі вже висів запах пересмажених на отруйній олії пиріжків (*С. Андрухович*). 19. …А перед цим було так, що в Черемошне з початком війни зайшла ріденька німецька частина і розквартирувалася по людях (М. Матіос). 20. Рому рішення директорки занепокоїло. Вона погоджувалась із тим, що валізам у їхньому Архіві не місце, але їй стало нестерпно прикро від думки про всі ті сотні дурнуватих знімків із наївними простацькими обличчями на них, про листівки й нотатники з нерозбірливою базграниною серед смороду і жаху сміттєзвалища (*С. Андрухович*).

Завдання 6. ***Прочитайте поезії. Поясніть граматичні, смислові й експресивні функції словотвірних засобів.***

…Не плач, дитиночко моя...
Тобі колисочку зроблю я.
Схилюсь і заспіваю я:
«Дрімки, дрімки, задрімай,
А ти, батечку, заграй,
Щоб синочок наш почув,
Щоб малесенький заснув.
Кличе батечко: «Бир, бир...»
Біжать вівці його з гір,
Біля його лягли ситі
І заслухались трембіти.
Сяє личенько твоє...
Тільки мати сльози ллє...
Та й вона спочити ляже,
А колись про все розкаже...
Дрімки, дрімоньки, бай, бай,
А ти, батечку, заграй,
Щоб синочок наш почув,
Щоб малесенький заснув» (*О. Олесь*).

ХМАРА

то не хмара
а дірява парасоля
сама змокла
ще й мене

до нитки
намочила
бачив я бачив
як несе вона
на плечах
малі хмарята
вони мені
ріжки виставляли
міни надимали
а від них
маленькі дощики
дитячі парасольки
гороб'ячі калабаньки
і веселки в росі (*І. Калинець*).

Одчахнулася гілочка,
Білий цвіт облетів…
Одчахнулася гілочка –
Білий світ потемнів.
Обірвалася пісенька –
Ні мотиву, ні слів.
Обірвалася пісенька –
Білий світ занімів.
Обірвалася стежечка,
Наче нитка, з-під ніг,
Обірвалася стежечка –
Не дійшла до доріг… (*Т. Коломієць*).

Завдання 7. ***Які словотвірні засоби виконують у наведених реченнях стилістичні функції? Поясніть ці функції.***

I.

1. Ось офіцер, довготелесий і горбатоносий, як біблійний пророк, сидить на ослику, черкаючи ногами землю. На прапращурі цього осляти Христос в'їздив у Єрусалим, обкидуваний квітами... А цей прибув на такому осляті на страшнючу війну і ось їде, обкиданий вошами й грязюкою і зігнутий тупим відчаєм, ще й сухотами, в три погибелі (*І. Багряний*). 2. ... Тьох-тьох! – залящав коло мене близенько Веселий, гульливий співун-соловейко (*А. Кримський*). 3. Та тую зброю можна буде влітку покласти і на вози, на колеса!.. Ну ж і хитрунчики, ну й козаченьки, ще й запорожченки!.. (*М. Вінграновський*). 4. Чистенький, чепурненький, він зовсім не мав нахилу до Федькових забав (*В. Винниченко*). 5. Прийде ранок. Заблищить Сонце променем чудовим. Сива горлинка турчить В свіжім гіллячку лавровім (*А. Кримський*). 6. Що ромашки – білявенькі, Чорнобривці – чорнявенькі, А в нагідки така біда, Така біда – коса руда. Стоїть вона, сиротина, Одним одна коло тину. А ромашки дивуються, Чорнобривці дивуються, Чорнобривці чудуються: – Звідкіля ти, гарнесенька, Як сонечко, яснесенька? (*Н. Коломієць*). 7. Пливе, прадавньої снаги, Грози прапервісної повен (*О. Стефанович*). 8. Що вибереш: чи образ бездоганний, а чи праобраз для усіх один? Міцніша – віра і дзвінкіший – чин За словоблудіє і за тимпани! (*О. Ольжич*). 9. Сниться гомін дубів прадідівський та річка, Бідна хата та тепла долоня сестри... Тільки б рідного поля зворушливу стрічка! Тільки б сіра солома прабатьківських стріх! (*Є. Маланюк*). 10. Роман не повинен нагадувати довжелезний газетний фейлетон (*О. Гончар*). 11. В маленькій біленькій хатині сон мрії колише в колисці дитині. По усточках сонних, мов тіні по сіні, блукається усмішка брижа (*Б.-І. Антонич*). 12. Пильнуйте, люди

добрі й щирі, Не спіть, учені і женці! Чатують вас людинозвірі З страхіттям атомним в руці (*В. Симоненко*). 13. Але в тому диво-царстві, Зневажаючи закон, Жив у мандрах і митарстві Добрий дядько Лоскотон (*В. Симоненко*). 14. За тих дітей, що бігають до школи, За матерів, змарнілих у труді, За рідні наші верби довгополі, За наші дні прекрасні й молоді (*В .Симоненко*). 15. Панько занедужав. Ковзався на ставку з іншими хлопцями, вгрівся й потім скинув кожушинку (*В. Королів-Старий*). 16. Все, як в пісні: було літо Та й стала зима – Як не було пригодоньки, Так тепер нема, Не було й нема… (*М. Лукаш*). 17. Глядь – дівчина незнайома у простенькому платті, черевички на босу ногу (*Л. Пономаренко*). 18. Він дивився, яка вона тоненька, мов полинина, і гарна, боявся слово сказать (*Л. Пономаренко*). 19. Цвіте при хмарі хмареня, І зірка недалечко… І чуло сонне каченя: Цвіте його крилечко (*М. Вінграновський*). 20. Другого дня полізла [бабуся] полізла в скриню, знайшла там сувій ситчику білого в синенькі квіточки і наказала одвезти тій дівчині (*Л. Пономаренко*).

II.

1. Причина ворожнечі таїлась у невеличкому джерелі, що било з-під скелі і стікало течійкою якраз посередині села, поміж татарськими городами (*М. Коцюбинський*). 2. Довжелезні вусяра й пишно-біла борода, орлиний ніс, волохаті (крилаті) брови, саженний зріст і широченні груди – це все те, що привертало увагу в Масєці (*І. Багряний*). 3. Правічну думу думають ліси, вгрузають в мох столітні дідугани (*Л. Костенко*). 4. Кривульками в'ється біла дорога з монастиря у грішний світ (*М. Коцюбинський*). 5. Синіє день, як пізні капусти. Приходив дощ, а потім було зимно. Біднесенький мій ліс! − він крила опустив. Нема грибів, хоч би який мізинок (*Л. Костенко*). 6. В житті горю… Життя люблю – І лоскіт сміху, й терпкі сльози, І кожну радощинку п'ю, Як сонце п'є ранкові роси (*В. Еллан*). 7. І дощ, витрусивши безліч краплин, посунув свої хмари далі, збирав до себе всі випари і перешиковував хмаровище, відганяв хмарки тендітні, оболоки прозорі, залишаючи темних, плідних, дощовитих, надійну підпору й силу (*Ю. Яновський*). 8. До хати увійшдо ще кілька і гарненько підібрали нашу зброю (*У. Самчук*). 9. Я їм скажу: чортові душі. Є ж іще сила в цій булаві! Я ж не лежень, я ж дужень, я ж того й занедужав, що не знав, чи ви хоч живі (*Л. Костенко*). 10. У нашого хлоп'ятонька блакитні оченятонька, волоссячко м'якесеньке, а личенько білесеньке (*О. Олесь*). 11. От такої!.. – сказав страшнючим басюрою Масєка, підійшов і взяв Максима на оберемок... точнісінько так, як брав ягнят (*І. Багряний*). 12. Ще хлопчаком… Скільки мені було рочків? Десять? Дванадцять? Я заповзявся перечитати, звісно, в перекладі, «Одіссею». Старші мене застерігали: так, твір класичний, знати його наче й належить, але ж і нуднющий! (*Ю. Шевельов*). 13. Та й це ще не все! Збоку від нього, на такому ж манюнькому конику зі своїм мізинним військом гарцював і розмахував шабелькою малесенький Наливайко. Він теж щось кричав і до мізинчиків, і до війська, підкидав вороненького чуба, аж поки і зник, розтанув з полками й Петром у тужавому місячному корінні... Лишилися ті, що в бриликах, сорочечках і свитках, з голубими, посрібленими зісподу вусами... (*М. Вінграновський*). 14. Поспішала на Каховку звідусіль пазуриста степова хижачня (*О. Гончар*). 15. Все виволікалося з суден, ми виводили на берег коней, хоч ніхто нікуди не мірився скакати, розкладалися вогнища, пресвітери налагоджували свої святилища, гарно звані вівтарями, кадили приємним димом, виспівували щось теж дуже приємне, поволі призвичаюючи наші вперті душі до нової віри, яку вважали найвищою і найрозкішнішою. Може, воно так і було. Кожному своя віра наймиліша (*П. Загребельний*). 16. А я так мало, небагато благав у бога. Тілько хату… Та безталанную мою, мою Оксаночку; щоб з нею удвох дивитися з гори на Дніпр широкий, на яри Та на лани золотохвилі… (*Т. Шевченко*). 17. А що, як я побалакаю з директором вашої лісової школи, щоб він її узяв на викладацьку роботу. Вчителькою відьмознавства (*В. Нестайко*). 18. Дотики її рук були приємно-ніжні, як у бабусі Світлани (*В. Нестайко*). 19. Те характерне шипіння-сичання вона би розпізнала навіть тоді, коли би була глухою

(*M. Matioc*). 20. Але зараз у ній, здавалося, забилася вся кров – ніби одне велике-превелике серце (*M. Matioc*).

Завдання 8. ***Знайдіть у наведених фрагментах із книг В. Захарченка слова, утворені способом осново- і словоскладання, і визначте їхнє стилістичне забарвлення. Поясніть зв'язок емоційно-оцінних ознак цих слів із стилістичним забарвленням контексту.***

Дійшло вже до того, що в одному серйозному видавництві зробили мені цілком безапеляційне зауваження: «У вас у романі багато застарілих слів». Можете собі уявити, це вони так дивляться на щиро народні українські слова із золотих історичних шарів нашої мови, які ще живуть, хвалити Бога, в усному мовленні українських селян, скажемо, Полтавщини чи тих же Вінниччини, Львівщини, Житомирщини тощо. З давніх-давезних прачасів, праепох живуть. «Застарілі» для вас, супер-сучасних, супер-модерних… Це ж усе одно, що отак підійти із сокирою до величного прадуба й сказати: Щось тут у тебе не все гаразд. Гілля твоє і геть-то розкидисте, радує око буйною зеленню, а ось отут, із землі випинається якесь сіре, безбарвне корінне плетиво. Щось воно давно вже не гармоніює із твоїм піднебесним зеленим гіллям. Застаріло. Треба підчистити. Пора й перепорило вже. Скільки ж можна миритися з цією архаїкою? Ой, шановні-перемалошановні! Не варт набиватися в тезки до Старого (*В. Захарченко*. Правічний дух мови. Україніссімо).

Та варто заговорити про багатотисячолітню давність нашої мови, як знову ж натрапите на скептичний усміх. Ну, гаразд, усміхайтесь, але звідки ж тоді в нашій рідненькій українській мові оця щиро-широка варіантність – через синонімізм, густу метафористику, образність, через особливий синтаксис, який часто переростає в метафору? І все це простий народний мовець уживає на інтуїтивному рівні, щоб якнайтонше, найточніше передати суть сказаного ним, донести свою думку, почуття, настрій. Це вам не штучно скомпонована, бездиханна церковнослов'янщина! Таке не понавидумуєш, не створиш за якесь століття-двоє. Таке (як бачимо, відчуваємо!) виколошувалося, виколисувалося, розвивалося не одним тисячоліттям душею і розумом високоталановитого, ясночолого народу (*В. Захарченко*).

А можна ж сказати живою, образною мовою, згадавши, що є на світі така жива річ, як синоніми. Наша ж мова надзвичайно багата синонімічно! Не рідкість у ній такі слова, які налічують по кілька десятків синонімів. А в окремих слів кількість синонімів сягає за півсотню, а то й за всю сотню… Отже наша мова одна з ряду найсинонімічніших мов світу. Більше того. Багато слів нашої мови легко піддаються сюхвилиннородженій синонімізації (скажемо, з допомогою префіксів і суфіксів), виходячи за межі словників. Це свідчить про надзвичайну природню гнучкість нашої мови, про її здатність до передачі найтонших почуттів, найдрібніших деталей змісту сказаного, до висвітлення найсокровенніших куточків нашої думки, самої *динаміки її формування*. Таке створювалося не за рік чи сотню років, таке створювалося, виговорювалося віками й віками, тисячами й багатотисячами (!) літ, ще в сиві-сивісінькі часи Дотрипілля, з *першомовлення* нашими українськими предками. Отаке ми маємо не розтрачене у віках національне супер-багатство!.. Договорене, дописане до нашого національного *багатотисячолітнього* сьогодні… (*В. Захарченко*).

Завдання 9. ***Прочитайте поезії. Якого стилістичного колориту надають наведеним текстам словотвірні засоби? Встановіть спосіб творення слів.***

НА ПОЛУСТАНКУ

Хутірець зосенілий. Манюній перон.
І дівчатко манюнє на мокрім пероні.

І бабуся – у хвіртці. Й грімкий ешелон
І обличчя, обличчя – у вікнах вагонів.

Юна мама
з підніжжя вже
доньці гука
Про гостинці найкращі
в наступну суботу –
Поспішає до міста. Її там чека
Гуртожиток фабричний і чиста робота.
Що ж бо діяти тут їй
у двадцять літ?
Замуровувать молодість в долю вдовину?
… І дівчатко стоїть,
мовчки дивиться вслід,
В кулачечку сховавши
Сльозу,
Як провину (*І. Прокоф'єв*).

Ікона «ВСЕВИДЯЩЕЄ ОКО» (інтонація прокляття)

Ви не убили, ні, ви не убили,
ви з острахом поклони довго били.
Кому? Йому… розп'ятому пророку,
чи згубному Всевидящему Оку,
його всевладі і його всесилі?..
Такі слухняні і безвинно-милі,
і непорушні, мовби кам'яні,
що до вподоби стали Сатані.
О, вакханаліє! Тепер не допоможе
Тобі ні маска, ані Око гоже,
тепер не лицедій, а лицезрій
на карколомну круговерть подій,
на суть усіх каліцтв, усіх облуд.
Сюди ж!
Гляди ж!
Гряди ж, страшенний Суд! (*І. Вовк*).

ДОЩ В УЖГОРОДІ

Уранці дощ умив обличчя міста,
Прополоскав тугі долоньки площ,
На струни вулиць видріботів Ліста,
Намив комусь окропчику на борщ.

Полив суху гераньку на вікнові,
На хвилечку присісти захотів…
У чистій рясі кам'яний Духнович,
Мабуть, на цілий вік помолодів (*Х. Керита*).

ПРАОСІНЬ

Як ніжна праосінь, ти йдеш моїми снами;
Мов китиці калин, рожевієш устами,
Очима темними, мов вереснева ніч,
Округлістю тьмяни́х алябастро́вих пліч
Ти невідступно скрізь з моїми почуттями.
Проміння слів твоїх стоцвітними огнями,
Стожарами мені горить у далині.
Ти давню праосінь нагадуєш мені:
Широколанний степ, бліді свічада ставу,
Берегових грабів грезет і злотоглави,
Повітря з синього і золотого скла
І благодатний дар останнього тепла (*М. Зеров*).

Завдання 10. ***Запишіть емоційну лексику, схарактеризуйте її місце в архітектоніці наведених текстів. Які словотворчі засоби створюють стилістичний регістр?***

I.

Кілька слів про культ Шевченка. Нині дуже багато говорять про нього. Я розумію це так. Якщо культ тримається на наборі заяложених фраз, за якими приховується справжня суть великої постаті, пропаганда фальшивих кон'юнктурних приписів, ідеологічне зомбування людини; якщо під портретом Шевченка і з допомогою його слів, відповідно препарованих, вершиться щось аморальне, антилюдяне, глибоко антишевченківське, то – подалі від такого культу. Але якщо образ Шевченка допомагає відчути себе людиною, не безбатченком, а українцем, якщо разом з цим образом входить в тебе моральна висота, почуття прекрасного, наша дума й наша пісня, тоді на портрет Шевченка в рушниках на покуті рідної хати не гріх і помолитися… (*М. Коцюбинська*).

II.

Ось він іде, думаю я, дивлячись на його забрьохану штанину – чоловічок з білою борідкою, в чорному капелюсі і з чорною парасолькою; чоловічок цей наче ворон; здається, ось-ось змахне він крилами, кра-кра, чую я над головою – летить ворон, сивий, з білим дзьобом, у нього малі чорні оченятка, летить бозна-куди, хоч я й здогадуюся куди; вогники спалахують ув очах; навколо весна, висипали бруньки на деревах; весна летить у мене над головою, голубокрила й добра, з цим малим сивим вороном у лівому оці. Вона хоче струснути його на землю; лящать синиці – веселі сльози, які, певне, байдужі цьому малому сивому чоловічкові з парасолею. Бо він зі своєю парасолею й калошами – тінь далеких, неповоротних часів, він смішний, як смішний ворон серед блакитного неба (*В. Шевчук*).

III.

…Маленький пра-пра-правнук сідає на механічне Гриневе коліно, дбайливо складає крильця за спиною (як ангелочок і як маленький Гринів син на мутній фотографії, яку він отримав уже на фронті), витирає дрібного носика шовковою хусточкою, на якій вишито «Гринь Перепадя наймолодший», довго вмощується і питає, вийнявши з рота соску-пустушку:

– А чого у вас, діду, таке тверде коліно? Тут не засидишся – таке твердюще… – І знов кладе між губи соску, вовтузиться на мулькому коліні, – якесь неживе воно у вас…

– На війні одпаяло, внуче, – одказує Гринь і норовить чукикнути пра-пра-правнука протезом, але дитя морщиться, розправляє крильця, щоб злетіти. Пра-пра-прадід поспішно гладить його по голівці, і воно заспокоюється (*В. Яворівський*).

IV.

Хтось колись зауважував, що жінці стільки років, на скільки вона виглядає, а чоловікові – на скільки той чується. Держава наша виглядає добре таки підтоптаною, а й на підлітка не чується, а от безвічній Батьківщині нашій так само на 18-те літо занеслося, і терновий вінок у її косах нині зацвів. Наростає з нас, напівмертвих, живісіньке молоде пагіння, і буяє, і нехтує, як заманеться, а не як дозволено, і ховає під собою галузяччя й будячиння батьківської обережності. І лячно за нього, за оте зухвале українське диво, і моторошно, бо – даленіє, одсувається, перебаранчає, цурається сталості й стриманості, і радісно, бо поєднує нас у часі віра в добро й милосердя (*П. Гірник*).

Завдання 11. ***Прочитайте. Укажіть слова із суфіксами суб'єктивної оцінки. Визначте стилістичне забарвлення цих слів.***

СНІЖОК
Легкий, ніжнесенький пушок, –
Мов сон дитини…
Паде білесенький сніжок
На полонини.
Паде на соннії поля,
На тихі ниви –
І зимно дихає здаля
Вітрець лінивий.
Навколо тишина німа,
Усюди тихо,
Розіспана земля дріма,
Забувши лихо.
І сняться їй нові казки,
Нові едеми,
І сяйв, і барв, і зір разки
І діадеми.
І сниться їй нова весна,
І трави, й квіти,
Розкішна пісня голосна
І звук трембіти.
А пла́точки снігу падуть –
Землицю криють,
Узліссям вже вовки бредуть
І тихо виють (*Зореслав*).

ПРАОСІНЬ
І зелен-зілля й зеленяві клени
І прозелень примхлива, наче мить.
Дитячі очі й зорі день зелений
Прозорим зеленцем обзеленить.

Промають маєм дні зеленкуваті,
Нестиглих ягід спраглі і вина –
І молодість нестримна й захватна
Порветься зазелень барвінок рвати.

Та сплинуть з плес вінки зелені рути,
Любов гарячим процвіте жар-зіллям,
І в глеках літошніх достигне вмить

Данням терпкавим призелень отрути.
То праосінь, кмітлива ворожиля,
Зелінкою нам зорі й зір затьмарить (*Б. Кравців*).

Завдання 12. ***Визначте стилістичні функції осново- і словоскладання у наведених текстах.***

1. Дзюрить, дзижчить, дзюрчить, дзирчить вода, мелодії грає на каміння флейті, а в білих пін хвилястогривім рейді риб щічки розцвітають з глибу дна (*Б.-І. Антонич*). 2. А я подивлюсь, як квітуватимуть кончівські сади. Вишневого сонцесяйного цвіту прагне душа! Сади брунькують… (*О. Гончар*). 3. Зі скель хмародряпів дивлюся в бездонну ніч (*Є. Маланюк*). 4. В садах далеких, що без нас росли, Що розливали сльози сніжно-білі, Вже золотом під місяцем плоди Липневим жаром в щасті загорілись… (*О. Де*). 5. П'яніє світ від братозради (*О. Де*). 6. Що є братерства гідніше На цій крутоплечій планеті?! (*І. Драч*). 7. О народе мій сизий, Чорнокрильцю мій сонценосний! (*І. Драч*). 8. Ми – двоє крил. І ти і я. Ти – двоєкрил, Бо я – твоя (*І. Драч*). 9. Земля – арфа мільйоннострунна, арфа злотострунна, земля – шарфа мільйоннорунна, шарфа зеленострунна, земля – скрипка дрібнотонна, скрипка срібнодзвонна, земля – буря невгомонна, буря всебурунна (*Б.-І. Антонич*). 10. Іван розказує-розказує тихим голосом, ніби гладить Дарусю по голові, ще й рукою показує (*М. Матіос*). 11. Розхристана й простоволоса, В ялиновій юрбі Мене береза злотокоса Стрічає на горбі. Бере за руку, яснозора, і в шелестливу тінь Веде, спокійна і прозора, немов у свій курінь (*Ю. Клен*). 12. Згадаю маму біля двору, її напучення і страх, і як сльоза далекозора тремтіла в мами на очах (*Л. Талалай*). 13. Прощай, любов, і зненависть, і горе! Прощайте, думи! Щастя і жалі! Мене до себе первозданно горне Дніпророжденний світ мій на землі… (*М. Вінграновський*). 14. Чи чекаєш-ждеш на мене, мила, при відкритім навстіжень вікні, як тоді, коли нас полонила біла мрія – пташка на весні? (*О. Тарнавський*). 15. Як же ви, далеко, простори простерті, Що такий свіжистий збуджували щем! На прарідне лоно я вернусь по смерті Блискавкою-громом, зливою-дощем (*О. Веретенченко*).

Завдання 13. ***Які словотвірні засоби підсилюють стилістичний колорит наведених текстів*****?**

І. Я діткнувся душею до української народної стихії, в якій таїться правічний дух нашої мови. За кілька молодих років у мене зібралися тисячі цих виписок. Шкода буде, коли все оце пропаде з часом разом із моїми блокнотами, розвіється, намертво забудеться. А це ж наше-нашеньке: і синтаксис, і лексика із сконденсованою в них українською духовністю на згині нашого національного думання, нашого найпервиннішого зітхання, пронесеного, донесеного через віки (*В. Захарченко*).

ІІ. ДЗЕНЬКИ-БРЕНЬКИ
(Поетичний жарт)
Викликає ясний дух
Вірш легесенький, як пух,
Вірш, як усміх неньки,
Вірш маленький, коротенький,
Без задуми, без вагання,
Без кохання, без благання.
І серденьку легко-легко,
Бо прогнали сум далеко
Дзеньки-бреньки.
Ллються, в'ються
І сміються
Дзеньки-бреньки,

Різнотонні,
Різнодзвонні,
Солоденькі,
Золотенькі
Життьові брехеньки (*Г. Чупринка*).

ІІІ. Сама собою річка ця тече,
Маленька річечка, вузенька, як долоня.
Ця річечка – Дніпра тихенька синя доня,
Маленька донечка без імені іще (*М. Вінграновський*).

IV. «Вклонися ж йому ти низенько... низенько...» –
Сказала ти вчора мені...
А в мене забилось, забилось серденько,
І щось увірвалось в його глибині...

Вклонивсь я від тебе... зрадів козаченько,
Веселий, як сонечко, став...
Я глянув і ще раз: Низенько, низенько...» –
Крізь сльози йому проказав (*О. Олесь*).

V. На чорній ніженьці, мов срібна хмарка, вишня світиться:
і синьогруда птиця,
і меншенька: крізь листя пурхнула;
майнула тінь крилата
по сірій грядці,
по квітниках…
І джміль у жовто-чорній ризоньці,
Шукач гудучий,
в'ється й мерщій тікає
понад травою.
Світло. Звідкись – хмара. Тінь. І от тоді
тюльпани так таємно в тій зеленій тіні саду
аж загорілись,
аж спалахнули, як огненна кров; і гостролистими рядками, в скорбних іскрах,
замерехтіли квітники (*В. Барка*).

VI.
КИЇВСЬКА ЧЕРЕШНЯ
Чорну черешню
глупої ночі
гублять-голублять вітри-поторочі.
Сиплються темні очі додолу.
Котяться сльози вниз, до Подолу.
Губи лукаві, сухі, нетутешні
випекли тіло чорній черешні.

Сторожко стихли гнізда осині,
янголи-груди, прожилки сині

повні гіркого, світлого соку…
Нікому.
Тільки вихри високі
вдарять у плечі, очі бісівські…
Все поглинають вітри голосіївські (*І. Козаченко*).

VII. По широкому, на всю стіну вікні адміністративного корпусу навскіс ударила кулеметна черга – наче хто горохом сипонув по шибках. На кольорову пластикову підлогу посипалося скло. Міс блискавично щезла під столом, наче її й не було. Джо, кинувшись до вікна, втиснувся в куток і обережно виглянув: високо над дахами суперхмарочосів, спалахуючи в сонячному промінні надкрилками, два яскраво-оранжеві поліцейські птахольоти переслідували третій – зелений. Втікаючи, той огризався короткими кулеметними чергами.
З оранжевих птахольотів теж татакнули кулемети, і всі троє, зробивши крутий віраж, зникли за одним із приватних банків. Усе стихло. В голубому небі мирно кружляли якісь білі птахи (*В. Чемерис*).

VIII. **ЧЕРЛЕНЬ**
Червневий день в іржі черленій
і луки черленню взялись...
Зозуля нам кує на клені...
Усе, кохана, як колись:
чебрець, васильки – і цілунком
осотує пахуча нить –
і дзвонить день червневий лунко,
і червень серце черленить (*Б. Кравців*).

Завдання 14. ***Прочитайте. Схарактеризуйте стилістичні властивості вжитих у текстах займенників*****?**

1.
Коло тебенько я – дивись!
Ходять хмари нехмарним небом,
По воді сон зорі повивсь
Біля тебенько, коло тебе.

Зірно каже собі про дощ,
Про краплину малу на ньому,
Про чорнобил і нехворощ,
І дорогу – назад додому.

Бо додому воно завжди:
Полину і сльозі – додому.
Сніг іде. Голубінь з ожин.
І морозик цвіте по-свому.

Коло тебенько я – за всіх.
А як ні – за одне лиш небо…
Збився з ніг золотий поріг
Біля тебенько, коло тебе (*М. Вінграновський*).

2. О, тут таке, що й не зрозумієш, хто свій, а хто чужий…

Але своїша – таки оця мудра Панна-Жінка… бо нараз вона щодуху втягує Северину в білу свою намітку, ніби хоче сховати під непорочним своїм покривалом (*М. Матіос*).

3. Але Марта була не з таківських: вона говорила, й говорила багато, а як більше сердилась, то більше давала волі своєму язикові (*І. Нечуй-Левицький*).

4. Немає щастя, – можна жити без. В душі людській, крім видимого неба, є одинадцять всяческих небес (*Л. Костенко*).

Завдання 15. ***Схарактеризуйте стилістичні функції словотвірних засобів у наведених текстах.***

ОГІРКИ

На городі огірочків
Насіяла для синочків.

Та на перші огірочки
Не приїхали синочки.

І на другі огірки
Не приїхали синки.

Не приїхали рідненькі
І на треті, солоненькі.

А приїхали печальні
На гіркі, на поминальні (*Л. Талалай*).

***

Швидко, швидко ми побачимось,
Рідна матінко моя...
Наговоримось, наплачемось...

Розжену я хмари-тученьки
На поораним чолі,
Обцілую твої рученьки...

Замету усі доріженьки,
Де ходила ти сумна,
Змию слізьми твої ніженьки...

Розкажу тобі, старесенькій,
З чим зустрівся я в житті,
Коли вийшов я малесенький...

Все розтрачено, розгублено,
Бо воно було людьми
Не шановано, не люблено...

І зберіг я тільки, ненечко,
Скарб один, що ти дала, –
Золоте, як зірка, сердечко...

Виглядай мене в віконечко:
Незабаром я прийду.
Принесу я серце – сонечко... (*О. Олесь*).

Завдання 16. ***Випишіть індивідуально-авторські неологізми, групуючи їх за способами словотворення. Якого стилістичного звучання надають ці слова тексту?***

1. Ти світ цей десь перехлоп'ячив, Перепозначив «так» і «ні», Як друзям всі гріхи пробачив, Не пробачаючи брехні (*В. Моруга*). 2. Гайда, мій Києве-листопад… В багряно-сизому інеї, У сизо-збурену небопадь Здійми мені хоча б якесь Літатенятонько нещасне (*М. Вінграновський*). 3. Вже небо не біжить синьо-білим бігом В своєму зорехмарному ряду (*М. Вінграновський*). 4. В кабиці дотлівала дровиняка. І вітер віяв із вечірніх плес. І спало все – пракішка й праконяка, прапівень, пракорова і прапес (*Л. Костенко*). 5. Коли слова для тебе – грище, Звукосполучення нове, – Тебе народ, суддя найвищий, Марнописателем назве (*М. Рильський*). 6. Багряною півчарою схилився В вологих сонцетінях небозвід; І морезвід півчарою другóю – І чара зустрічі в руці моїй горить! (*М. Вінграновський*). 7. У поета-гумориста – В цьому впевнився вже я – Мусить бути особиста сміхологія своя (*П. Глазовий*). 8. Глянь Під мостом, у нижнім гіллі – Увесь горить золотодощ: Струснув росу чарівний кущ, Лизнули ноги свіжі хвилі (*В. Вовк*). 9. Ластівко біля вікна, Ластівко нашої хати, Що тобі, ластонько, дати: Меду, борщу чи пшона? (*М. Вінграновський*). 10. У всеправуючого Бога усе записано як є (*Л. Костенко*). 11. Літаками, в авто, кораблями Здоганяв я тебе, здоганяв, Мов на сонція місячні плями Голіруч, голідуш обійняв (*Д. Кремінь*). 12. «…Нам зображення, – думає Мирон Данилович. – Брат брата на вилах держить; під груди вдарив і підняв, поки – смерть; поставлено малюнок, як нагадку проти каїнства, що діється, і погіршало, бо з родинами гублять» (*В. Барка*). 13. Тепер місяці нові – вчора нам сусід сказав. – Як по-новому грудень? – Зветься: трупень. – Січень – як? – Зветься: могилень. – А ті, що попереду? – Вересень тепер розбоєнь, бо грабували всіх, жовтень – худень, а листопад – пухлень. – А після січня? – Лютий – людоїдень, березень – пустирень, квітень – чумень, а далі я забув. Так приходь завтра! (*В. Барка*). 14. Тут трагічно усім притомним. Бал орди. Суща альма-руїна. Я вдивляюсь у цей вертеп і не вірю, що це Україна (*І. Малкович*). 15. Спинись мені. Помовч. Ні слова. Я й так стомився від обмов. Це ліпше – зірка змієлова. Це як посада: мрієлов. Тепер – живу. Потому – зникну. Не в цьому сенс, не в цьому суть (*Д. Кремінь*).

Завдання 17. ***Прочитайте поезії. Визначте лексичні засоби, які сприяють стилістичній тональності текстів. Прокоментуйте місце і роль цих мовних одиниць у стилістичній системі?***

ОКСАНА
І спродалась, й скупилась, та й додому,
Окрай дороги стежкою собі…
А на обличчі тихомолодому
Цвітуть два маки тихомолоді.

В одній руці корзина базарова,
І на другій дитина засина…
Дощу набрала хмара вечорова
На неї й на дитину з-за села.

По крапельці, по краплі, по мокренькій
До маку, до маківоньки, до нас…
А ми собі малі та молоденькі
Ідем додому в звечоровий час.

То буде сон… і нам присниться тато…
А тату – ми, стежиною йдучи…
А хаті – хата, нашій хаті – хата
Під крапелиною хмарини уночі (*М. Вінграновський*).

БАЛАДА ПРО ВЕСНОНЬКУ

– Господаре, господароньку, відтвори ворітонька!
– Хто воріт кличе? – Яронька Веснонька!
– Ой зелена Веснонько в рутянім віноньку,
У кожній квітоньці – по золотій бджілоньці,
А на чім же ти сидиш? – На злотнім кріслечку,
В небесі посаджена, хмароньками обгороджена.
– А чим же ти граєш? – Золотим яблучком,
Ой не золотим яблучком – золотим сонечком.
– А чим же погрожуєш? –
Золотий ножик маю.
– Ой весна-красна, що ж нам винесла?
Як ти звісила по небесоньках долю-райдугу,
Відтворим воротонька, пустим раденько:

Малим діточкам побіганнячко,
Старим бабонькам посіданнячко,
Красним дівонькам на співаннячко,
А господарям на робіттячко.

– Ой весна-красна, що ж нам винесла?
Як нам винесла сонце в хмароньці, кров на ратищі,
Затворим воротища, втопим радощі:

Малим діточкам – сиротиннячко,
Старим бабонькам – голосіннячко,
Красним дівонькам – сльози-нитоньки,
Господаронькам – крівцю литоньки.

– Господаре, господароньку, відтвори ворітонька!
Золотим сонцем сяю, золотий ножик впускаю,
Топлю в морі-окіяні – твоя владонька!

Всі бджолята забджолили,
Й сонечко між ними,
Одним крильцем світ затьмили,
Другим – роз'яснили... (*І. Драч*).

Завдання 18. ***Прочитайте висловлювання з «Щоденників» Олеся Гончара. Котрі неологізми можна кваліфікувати як індивідуально-авторські новотвори? Поясніть спосіб творення цих одиниць. Дайте їх стилістичну характеристику*.**

1. У часи брежнєвської мафії, в розпал протисоборного терору все було можливе. Як і часи сталінщини, сваволя не мала меж. 2. Бо Україна – це вічна вдова, а в неї є сини і є дуже багато антисинів, брудних запроданців. 3. Є речі, про які писати художні твори я не зміг би.

Скажімо, про голод 1933-го. Це вже не горе, а надгоре, надвідчай, це антижиття. 4. Початок кінця. Прелюдія кінецьсвіття. Так зараз сприймається Чорнобиль. 5. Читаю записи свідчень – з народних уст – про голод 1933-го. […]. Все про весну, про те страшне літо нечуваного людомору. 6. Цей радіоламентатор, що, здається, і вночі не закриває рота, що аж піну пускає, як тільки десь побачить хоч абияку трибуну чи щось схоже на неї, сьогодні просвіщав діток по телевізії... 7. Бути постійно на варті чистоти мови, збагачувати її всебічно, повертати їй первісну естетичну красу, мудрість, милозвучність – ось наше національне надзавдання. 8. Хто ж це позакривав [українські школи]? Із-за якого моря прийшли ці нищителі? А чи не ті вони, домашненькі, хто повиганяв українську мову з установ, із різних нарад, із пленумів ЦК та урочистих вечорів? Чи не ті це плюндрачі, що люттю мовоненависників винищували всюди українське слово, фальшиво розбазікуючи, що «самі українці, мовляв, не хочуть у школах рідної їм української мови»? 9. Студія носить ім'я Довженкове, а яке здрібнення! Який дрібнодухий**,** ремісницький став екран. Родинні чвари, вбивства, криміналістика… Злодюг, звичайно, багато, але ж хіба детективами вичерпується життя?! 10. Сказав йому, що, працюючи, вбачав свою місію в тому, щоб підтримувати людей талановитих, орієнтувався на них, а не на білялітературних ділків. 11. Наближається день присудження Шевч[енківських] премій 1971. І яку дику порогооббивальну енергію дехто виявляє! 12. Довженко був мислитель, красою думки багато що компенсувалось, а в епігонів нічого ж, крім пишнослів'я, нема! 13. І яку щедру та світлу душу треба було мати, щоб усі терни життя перейти і не озлобитись, не ожорсточитись… 14. І яким чином колишній твій приятель, медовустий шанувальник, стає відступником? 15. Бо Україна – це вічна вдова, а в неї є сини і є дуже багато антисинів, брудних запроданців. 16. Останнім часом літрекетири, різні невдахи з патологічною оскаженілістю взялись атакувати Спілку, а деякі вже й сиві політикани теж стали безсоромно підспівувати молодим хижакам: розпустити, ліквідувати Спілку! 17. Сумнозвісний симпозіум в Інституті літератури, де ревізували Шевченка, і глумління того пасквілянта над Сосюриним «Любіть Україну», і антисоборний шабаш на пленумі СПУ – це ж усе явища одного ряду… 18. Є речі, про які писати художні твори я не зміг би. Скажімо, про голод 1933-го. Це вже не горе, а надгоре, надвічай, це антижиття. 19. Забалотували їх наші академаксакали та наукова молодь… Кажуть, за всю післявоєнну історію Академії це чи не єдиний випадок, що когось з апаратників посміли не обрати. 20. Здається, серед наших демократів розбрід, амбіції та славолюбство беруть гору.

Завдання 19. ***Дайте стилістичну характеристику словотвірних засобів, які визначають експресивне забарвлення текстів. Які лексичні засоби підсилюють емоційний зміст висловлювань*****?**

І.

І якось воно так це дивно виглядає, наче трипільці – це звідкись примандрований на нашу оцю територію якийсь етнос, і от ми жили й жили тисячів років поряд з ним, а потім після нього (а куди він дівся???) стали, так же ж щасливо стали (!) спадкоємцями його небувало розвиненої цивілізації.

Читаючи ці сучасні боязко-обачні теоретизування про оце отрипілювання нас, нашої вітчизняної історії, я, популярно кажучи, бачу таку картину: візьмемо звичайний якийсь рід звичайних собі Хомиченків. Жив він віками, розвивався з діда-прадіда, з покоління в покоління, і раптом (!) в одному поколінні сталося щось дивне-предивне: єдинокровний, повнокровний і по батьковій і по материній лініях Хомиченко чомусь став, скажемо, Тарасенком. Отак ні з сього, ні з того став і все тут. Мудрий такий, майстровитий, кмітливий, працьовитий. І наступні покоління все того ж роду Хомиченків стали називати себе прямими спадкоємцями отого їм діда, прадіда Тарасенка. Отак існував собі рід Хомиченків з покоління в покоління, природньо, природозаведено унаслідуючи від попередників усе, чим ті жили і як жили, без теоретизувань про спадкоємність (само собою

не те що зрозумілу, а відчутну всім своїм єством) і раптом плюс до цього стали ще й отарасенкуватися.

До чого я це веду? Та до того, що ми чогось ломимося в широко відчинені двері з оцією нашою «прямою спадковістю від Трипілля». Ну для чого тут ламати списи? Та інакше й бути не могло!!! Адже трипільці, то були не хто інші, як ми, українці, тодішні праукраїнці, які жили тут, де ми оце ходимо, ще задовго до Трипілля, і в час Трипілля, і після Трипілля. Усе ж Трипілля, вся його культура пронизані наскрізь, до самого щирця рідненьким україністичним, прокричані мовчечки нам про це аж до білостінної глиняної хатки під солом'яною стріхою, до колеса, винайденого тут таки, до ручиці у возі, до хомута, обротьки на прирученому коневі, до пшениці, висіяної в полі, до пісні, однієї з тих наших понад 300 тисяч, до нашого сивого-сивісінького на сьогодні, бо споконвічно вічного українського словечка… (*В. Захарченко*).

II.

Гусенятко розплющило одне очко, потім друге, пискнуло і – народилося. Мама подивилась на нього, вкрила його крилом і заплакала: вночі гуси мали відлітати. Її чоловік з табуном і старшими дітьми зранку подався політати над полем і плавнями перед відльотом. Гуска лишалася на пізнім своїм осіннім яйці. Вона ще мала надію, що з цього яєчка нікого не буде, – аж на і є, знайшлося: згорблене, вогке, сумне, з прилиплою шкаралупкою на дзьобику, гусенятко обсихало під маминим крилом і не знало, що двоє його братів і четверо сестричок народилися ще у травні, весною, коли й треба, а воно – восени, сьогодні, коли іній цвіте на зеленім лататті і давно вже не, чути голосу їхніх найближчих сусідів-деркачів.

Гуска думала: що робити? Летіти з дітьми через три моря і так нелегко, а це, сьоме, сьогоднішнє, куди? Під крило його не візьмеш і на спину не покладеш – упаде. А тут на дзьобі уже зима, заплава замерзне – що тоді? Зимувати з малим? А вітер, а сніг, а мороз та лід, а лисиці, тхори, куниці, кібчики, приблудні коти, собаки, а мисливці, а їсти що? Пропали…

І старій гусці вперше не захотілося жити. Вона вважала себе довголітньою, бо прожила вже три літа і три зими. Тієї першої осені, коли вона молодою злетіла у перший свій вирій через три моря у тепле, з очеретів піднялася така стрілянина, що тепер із свого покоління лишилася вона одна… Спитати б кого старшого, що їй робити з оцим малим, так серед гусячого табуна не було жодного діда-гусака або баби.

Гуси до дідівства не доживали. Та й чоловік її – молодий, на вирій молодший від неї…

Гуска підняла крило і глянула на свого мізинчика: гусенятко кисло кліпнуло на маму і заснуло.

– Горе мені з тобою та й годі… (*М. Вінграновський*).

III.

Іванова голова теліпалася в сухеньких материних руках, ніби гарбуз на гудині, він кричав, одбивався.

– Пусти! Пус-с-сти! Не крав я! Я хотів, щоб тобі... тобі ж на добро!..

– Не треба мені такого добра, бусурманська твоя душа! – чихвостила мати сина і спереду і ззаду. – Я тобі покажу, як красти! Ти дивись – не встигли вуса пробитися, заїди не пропали на губах, а вже попер в бандити! Що з тебе буде, як виростеш?!

Схопивши чаплію, мати лупила Івана по спині, аж гупало всередині.

– Ой, – скрикував Іван. – Ой, я не крав! Ой, запитайте Петра! Це все Пришелець!

— А, то ти разом з Петьком, тим стилягою недоробленим? – кричала мати. – Та ще й з Пришельцем якимсь зв'язалися? Ходімо в сільраду! Ми вас у район повеземо. Там про все дізнаються! Кажи – де пограбували?

– Ой, ми не крали, – рюмсав Іван, намагаючись випручати чуприну з рук матері. — Ми з Петром та з Варкою гуляли... Ги-и! А тут Еліксир! Я не винен! Я хотів, як краще...

– Ах ти, злодюго! То з вами злигалася й ота придуркувата Варка Нікселунікгороду? Та ще й Еліксир якийсь? Мабуть, городська шпана. Пішли за мною!
– Куди-и-и! Я не хочу!
– Ходімо, – гримнула мати. – І не думай опиратися. Я тобі цього так не прощу.
Вона потягла його надвір. Лівою рукою тримала за рукав, правою вимахувала закопченою чаплією.
Звідусюди набігли діти. Загаласували радісно:
– Хропло! Хропло попався!
Сусіди з-за тинів кричали:
– Марино! За що це ви його так? Може, огірки десь крав?
– Які там огірки! – бідкалася мати, ведучи Івана посеред вулиці. – Десь ощадну касу пограбували. Цілу купу грошей припер!
– Що ви кажете? – сплескували руками люди. – Ніколи б на Івана не подумали! Такий сумирний хлопець – тільки спати та їсти!..
– Зв'язався з Петьком, отим Абсолютно, чи як його дражнять! – голосила мати. – Та підпряглася Варка ота божевільна, і ще якісь дві зайди городські! Поведу до сільради, доки не попав у тюрягу, – треба рятувати хлопця.
– Атож! – гукали сусіди. – Дати пам'ятного! І як рукою зніме!
З бокової вулиці виводили Петра. Його тримав за комір батько – здоровенний засмаглий чолов'яга, і на ходу періщив очкуром. Той репетував, викручувався.
Ось їх звели докупи. Іван стогнав, рюмсав:
– Петьку! Скажи хоч ти-и-и! Ми не винні-і-і! Ги-и! Ми хотіли як краще...
– Я вже казав, – стогнав Петро, звиваючись вужакою. – Так не віри-и-ить!..
– Я тобі покажу, – погрожував батько, витріщивши страшні чорні очі. – Я тобі покажу, як красти, та ще й брехати! На марсіанина хочеш звалити?
– І мій луципер, – бідкалася Марина, – звалює на когось! Треба розкрити, бо тут ціла банда! Бач, до чого доводить неробство, гультяйство! Я тебе, ідолюку, на тиждень в комору посаджу, якщо в міліції випустять!
– За що нас в міліцію! – плакав Іван. – Ми не винні!
– Там розберемось! – похмуро сказав Петрів батько. – Ходімо!
Вони рушили до сільради, знявши хмару куряви.
А за ними – валують собаки,
весело регочуться, вистрибом, колесом виграють діти,
золоті соняхи здивовано-насмішкувато схиляють важкі голови до землі...
І ось вже біля невеликої хати, де на вивісці виведено: с і л ь с ь к а Р а д а, бадьоро вуркотить автомашина, а в кузові, рядочком, любесенько сидять на ослінчику, ніби кури на сідалі, Петро, Іван і Варка. Дівчина й тут тримається незалежно, презирливо закопилила губу, дивиться на людей ніби з висоти королівського трону. Біля злочинців – виконавець з рушницею, молодий здоровило. З дверей сільради виглянув голова – товстесенький добродушний чоловік.
– Прямо в міліцію. Та не вовтузьте їх. Діти вперше попали в перепльот. Одумаються! Аби лиш призналися! Ну – сідайте й ви, батьки! (*О. Бердник*).

IV.

Явдоха ворухнулась була щось відповісти, але здалось їй, буцім уже куняє хлопець, і вона сиділа над ним тихо й сторожко, сама собі нишком, як молитву, проказуючи звичні пестливі слова, ніби йому було оце не дев'ятнадцять, а тільки п'ять чи шість.

– Мій цвіркунчику, – шепотіла над парубком мати, – моє зозулятко! Кучерявчику мій, пострибунчику! Лебедику мій прехороший! Патретику мій достеменненький!.. Ти ж, бач, вузличок мій тугенький! Горобчику мій проворненький… – і доброта материнська струміла з усіх зморшок її чистого та виразного лиця, доброта до всього й до всіх, доброта в голосі, в погляді, в будь-якім русі, в зітханні, в розмові, в мовчанні, доброта, як те й

належить матері, будь-якій матері, всім матерям всіх часів і народів, матері, неньці, мадонні, яку Господь Бог сотворив задля добра, задля миру, задля сліз, проливаних тисячоліттями – над помилками й прогріхами нерозумних дітей, хоч Явдоха, правда, й не плакала зараз, але все-таки їй чогось було сумно, як і завше матері, що схилилась над сином, котрий став на порі.

Мати оберігала сон Михайликів, хоч парубок, перевернувшись горічерева, спати й гадки не мав (*О. Ільченко*).

СТИЛІСТИЧНІ МОЖЛИВОСТІ МОРФОЛОГІЧНИХ ЗАСОБІВ

Контрольні питання

1. Морфологічні синоніми та паралельні форми.
2. Стилістична характеристика іменника.
3. Стилістична характеристика прикметника.
4. Стилістична характеристика числівника.
5. Стилістична характеристика займенника.
6. Загальна стилістична характеристика дієслова.
7. Дієслівні форми й категорії, використання яких можливе зі стилістичною метою.
8. Синонімія часів дієслова. Використання одних часових форм у значенні інших.
9. Стилістична характеристика прислівника. Сфера функціонування прислівників. Специфіка стилістичних функцій прислівника.
10. Стилістика службових слів. Стилістичні функції прийменників. Стилістичні функції сполучників. Стилістика часток. Стилістика вигуків.

Література

Бабич Н. Д. Практична стилістика і культура української мови: Навч. посібник. Львів: Світ, 2003. С. 121–131.

Дудик П. С. Стилістика української мови: Навч. посібник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2005. С. 180–182.

Капелюшний А. О. Практична стилістика української мови: Навч. посібник. Вид. 2–ге, переробл. Львів: ПАІС, 2007. С. 165–263.

Коваль А. П. Практична стилістика сучасної української мови. Київ: Вища школа, 1987. С. 119–178.

Пономарів О. Д. Стилістика сучасної української мови: Підручник. 3-тє вид., перероб. і доповн. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2000. С. 143–163.

Стилістика української мови: Підручник / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько; За ред. Л. І. Мацько. Київ: Вища школа, 2003. С. 41–42.

Сучасна українська літературна мова. Стилістика. Київ: Наукова думка, 1973. С. 286–338.

****

Волкотруб Г. Практична стилістика української мови. Тернопіль: Підручники і посібники, 2004. С. 95–214.

Волкотруб Г. Й. Практична стилістика української мови. Використання морфологічних засобів мови: Навч. посібник. Київ: Тов.: «ЛДЛ», 1998.

Городенська К. Українське слово у вимірах сьогодення. Вид. друге, істотно доповнене. Київ: КММ, 2019. 208 с.

Дідківська Л. П., Родніна Л. О. Словотвір, синонімія, стилістика. Київ: Наукова думка, 1982. С. 6–123.

Караванський С. Пошук українського слова, або боротьба за національне «я». Київ: Видавничий центр «Академія», 2001. 240 с.

Коваль В. П. Експресивне використання категорії числа в українській художній літературі. *Українська мова і література в школі*. 1988. № 2. С. 34–38.

Кочан І. Числівники в художньому тексті. *Вісник Львівського університету*. Серія філологічна. 2009. Вип. 46. Ч. 2. С. 197–206.

Наконечна Л. Функціонування дієслів теперішнього часу у значенні минулого у структурі поліпредикативного комплексу в сучасній українській мові. *Сучасні проблеми*

мовознавства та літературознавства (Збірник наукових праць). Вип. 8: Збірник пам'яті професора Василя Добоша. Ужгород, 2005. С. 415–421.

Недбайло Л. І. Стилістичні функції морфологічних одиниць. *Теоретичні проблеми лінгвістичної стилістики*. Київ: Наукова думка, 1972. С. 87–104.

Селігей П. Світло і тіні наукового стилю: Монографія / НАН України. Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ: «Видавничий дім Києво-Могилянська академія», 2016. 627 с.

Завдання

Завдання 1. ***Проаналізуйте особливості стилістичного вживання виділених форм множини іменників у наведених реченнях*.**

1. І маємо ж таланту не на гривню, І до роботи нам воли зрідні, І воїни, яким немає рівних, І ратаї, яким нема рівні, Що від обох **Америк** до **Австралій** Зерном і потом всіяли лани (*Б. Олійник*). 2. Тут, в пляшці, й королі, й царі побідники, І Цезар, і Александр Македонський, і **Нерони** та **Калігули** сидять отут на самісінькому дні, як жаби в болоті (*І. Нечуй-Левицький*). 3. Ради тебе перли в душу сію, Ради тебе мислю і творю – Хай мовчать **Америки й Росії**, Коли я з тобою говорю (*В. Симоненко*). 4. В кождім народі є **Дон Кіхоти і Панци**, **Річарди** і **Гамлети**, **Малюти Скуратови** і **Обломови**, **Шевченки** і **Шельменки** (*Д. Донцов*). 5. Оті **Сталіни, Гітлери, Муссоліні, Рузвельти**, королі, президенти, міністри, банкіри і «тутті кванті», чи вони мають бодай гарне місце під сонцем? (*В. Винниченко*). 6. До **Тичин** і **Сосюр** я навмисно тверезим варягом Увійшов в цю добу історичних вітрів і злив (*Є. Маланюк*). 7. Відвіку й донині Еллада й Юдея – Два вороги люті на древній землі Хрестом і залізом та ядом ідеї Руйнують – будують і **Рими**, й **Кремлі** (*Є. Маланюк*). 8. Давайте нам літературу. **Давайте Байронів, Шекспірів, Ґете**!.. Й ми станемо поруч із іншими, ми увіллємось у сім'ю культурних народів! – кричав Джіафер, зігрітий суперечкою (*М. Коцюбинський*). 9. Що мені телефони, версалі, експреси? Нащо грім **Аргентин**? Чудеса **Ніагар**? Сниться синя Синюха і верби над плесом, Вольний вітер Херсонщини, вітер-дудар (*Є. Маланюк*). 10. Кому ж ви служите, приручені **Антеї**, Відірвані від матері-землі? (*В. Симоненко*). 11. В **донжуани** на алеї стінені, В демагогію, у твіст, у джаз, у вальс Я тікав, тікав від цього імені, Як тікають тисячі із нас (*М. Вінграновський*). 12. Так мало їх воїнів, і так багато **Брутів**! Та пізно важить: бути чи не бути (*Б. Олійник*). 13. Я про інше: читали ми десятиліттями такі статті й так і не знали, хто ж то справді оті **Антоничі, Ольжичі, Наталі Холодні**… Та й де було дізнатися, коли книжки цих поетів були не тільки надійно (хтось би хотів, щоб навічно) заховані у спецфондах, а якщо хто і мав удома якусь книжку, то боявся показати, аби не виключили з вузу чи не звільнили з роботи (*М. Ільницький*). 14. В спогадах дальніх поколінь ці маленькі **Зіверти** встануть в один шереґ з **Маратами, Робесп'єрами, Домбровськими, Делаклюзами**, Ґонтою і Залізняком (*Б. Антоненко-Давидович*). 15. Сталінщина ж на Україну завжди дивилася з підозрою. Тому-то автор трилогії про визвольний похід, крім усього, ставив собі на меті також і це довести: що **Хаєцькі, Блаженки, Шовкуни, Маковеї** воїнами були ніскільки не гіршими, ніж усі інші (*О. Гончар*). 16. Не почути вже більше **Бетховéнів, Шопенів**, Не напитися сонця чарівливих сонат! (*Зореслав*). 17. Немає народів – **Каїнів**, То й немає народів – **Авелів…** (*І. Драч*). 18. Я виріс на Дніпрі, в Микитиному Розі, Де наш Богдан збирав розбурхані полки. Сьогодні в тих степах і **Байди**, і **Сірки** Затягують очкур в кріпацькому колхозі (*П. Косенко*). 19. На наші очі, мов рясні каскади, Лились струмками **бомбаї** й **багдади** (*Б.-І. Антонич*). 20. Три дні палило сонце. На небі ні хмариночки. І ось у 31-градусну спеку надвечір по обріях стали **арарати** хмар (*В. Захарченко*). 21. Вони ж ніколи не були скупими на тридцять срібних для **іуд** (*Л. Костенко*). 22. Це ті ж старці, ті ж київські прохачі, про яких писали Нечуй-Левицький, Архип Тесленко, чи інші? Чи це ті самі **пани польські, возні, раденки** в іномарках, чи їх привезли звідкілясь? Все те ж, все ті ж в іншій одежі й інших транспортних засобах? (*Ю. Мушкетик*). 23. Народе мій, коли тобі проститься крик передсмертний і тяжка сльоза розстріляних, замучених, забитих по **соловках**, **сибірах**,

магаданах? (*В. Стус*). 24. Бій під Полтавою Петрові виграли українські Кочубеї (*Ю .Шевельов*). 25. І мусиш тратить свої дні, коли інші гріють попереки в **кримах**, їдять апельсини на **кавказах** (*Л. Пономаренко*).

Завдання 2. ***Які морфологічні форми в наведених реченнях виконують стилістичне навантаження?***

1. Подібні до тисячі Коновченків і Сірків […] були сотні й тисячі нашого колишнього воїнства світського й духовного (*Д. Донцов*). 2. Це була спроба сплебеїти наш національний ідеал, спроба, яка довела в політиці до ідеалів Шельменків і пізніше тиранолюбства, в соціяльнім житті – до ідеалу татарських людей, в культурнім – до безбожництва (*Д. Донцов*). 3. [...] не можна було б охоронити спільноту від сваволі біблійних Рагабів, Авіронів, Каїнів і Юд, ані ухоронити від Ефілятів і Кочубеїв (*Д. Донцов*). 4. Бо ще недавно так, немов із скоти, дивився світ на далі золоті, І тільки де-не-де серед кротів Довговолосі скніли Дон-Кіхоти… (*Є. Плужник*). 5. І поту давнього гіркі струмки З засмаглих чол Семенів та Іванів Вже не роситимуть пісок і камінь, Що хліборобові дались взнаки… (*Є. Плужник*). 6. Недавно ще стояли копи пшениць, гречок (*О. Лятуринська*). 7. Михайло виходжував Матронку літо, осінь і цілу зиму. Поїв молоками-медами, вигрівав шкірками молочних собачат, відпарював у настоях арніки і валер'янки, натирав борсуковим салом і обвивав свинською оболонкою (*М. Матіос*). 8. А скільки ми зазнали нелюдського страждання? А скільки ті чужинці сподіяли нам кривд?! (*Л. Костенко*). 9. Колись було, то піший, то комонний. І німець мандрував, і київський спудей (*Л. Костенко*). 10. Майже всіх пройшов я Дон-Жуанів. Цікаво мені – чому Гейне не взяв цієї теми і як би він з нею справився? У мене єсть донжуанізм (*П. Тичина*). 11. Був я свідком такої епохи, де на попіл – і душі, і плоть. Мов нічних мотилів у гербарій, безтілесна збирала рука потаємних страшних канцелярій, – всіх, од старчика до юнака. Цебеніла там кров із аорти, шили юдам нові кунтуші… (*Д. Кремінь*). 12. І замість Канад і Гамерик, і замість вальяжних Европ, І замість плачів та істерик! – (Проциндрив історію хлоп!) Існов забуттям покарають, Зженуть, як худобу, в хліви… Ти глянь: наші душі палають, Немов дерев'яні церкви… (*Д. Кремінь*).

Завдання 3. ***Які морфологічні форми в наведених реченнях можна кваліфікувати як експресивно виразні?***

1. В житті найперше – це притомність духа, тоді і вихід знайдеться з нещасть (*Л. Костенко*). 2. І звичка, звичка, спадок всіх неволь (*Л. Костенко*). 3. Він був людина – не із чемних і не співав мені осанн (*Л. Костенко*). 4. Недавно ще стояли копи пшениць, гречок (*О. Лятуринська*). 5. Сніг іде. Голубінь з ожин. І морозик цвіте по-свому (*М. Вінграновський*). 6. Хоч би й від турка чи від москаля, хоч би там що, – посли недоторканні (*Л. Костенко*). 7. Забувалися звичайні турботи, забувались ворожнечі поміж одинокими родами, всі як один ставали до роботи, щоб скріпити город і зробити його спосібним до оборони (*Б. Лепкий*). 8. Ще не було ні анта, ні венеда. Але під вечір, на розливі рік, старий валун був схожий на ведмедя − і зупинився дикий чоловік. Над ними пролітає птеродактиль, прогуркотівши, наче вертоліт (*Л. Костенко*). 9. Ні! Мій народ не дим, не горевіз, І я не дам його по брехнях і по кривдах… (*М. Вінграновський*). 10. Чи ми вже здобич для чужих сваволь? (*Л. Костенко*). 11. Коли ж віднімуть у людей і мову, коли в сибірах закатруплять їх, душа Богдана в розпачі німому нестиме неспокутований гріх (*Л. Костенко*). 12. Не пощастило нашому народу. Дав Бог сусідів, ласих до нещасть (*Л. Костенко*).

Завдання 4. ***Схарактеризуйте стилістичні функції аналітичних і синтетичних форм ступенів порівняння прикметників у наведених текстах. Які особливості вживання цих форм у різних стилях і жанрах?***

1. З усіх слів найзбагненніше мати, найкволіша рука вузлувата, найвразливіше серце щербате, найнадійніше плечі хреста (*П. Мовчан*). 2. Думаю про того ж Квітку, до

якого так тепло звертався Шевченко. Півтораста років тому Квітчині твори веселять наш народ, зігрівали душі людям в найпохмуріші часи (*О. Гончар*). 3. Не перестаю дивуватися первородній силі Шевченкового генія. Навіть серед унікальних – він найунікальніший (*О. Гончар*). 4. Голосом Найголоснішим не скосити зла (*О. Де*). 5. Є люди гарні, а є ніби найгарніші з-поміж усіх людей (*О. Гончар*). 6. Мусимо всі сили свої прикласти на те, щоби перекладі наші, особливо переклади Святого Письма, стали найкращими зразками літературної української мови (*І. Огієнко*). 7. Хто шанує Лесину пам'ять, той повинен віддавати належну пошану і пам'ять її найщирішого, найкращого приятеля-друга, пам'яті її батька, що за все її життя не поклав і марної стеблини поперек Лесиної дороги, а навпаки, як тільки міг і вмів, промітав тую дорогу до неї (*О. Косач-Кривинюк*). 8. Я люблю слухати розмови значно начитаніших від мене людей і щось із них виловлювати для себе – таким чином можна заощадити на читанні й обдумуванні першоджерел, себто передусім на часі (*Ю. Андрухович*). 9. Яка була річка! Яка була річка! Прекрасніша між усіма річками! (*О. Довженко*). 10. Хвала Господу-Богу, що ми, найрозсудливіші з нас, хоча б дійшли нарешті до того, аж визнаємо тепер, що тисячі років тому українці, праукраїнці, які населяли тоді сучасну територію України, стали спадкоємцями Трипілля, трипільської цивілізації, більше того, прямими спадкоємцями, найпрямішими виходить з усіх можливих (існуючих) на той час етносів (*В. Захарченко*). 11. Колиско пристрастей, о наші пута й крила, окови найсолодші й хмелю найхмільніший! (*Б.-І. Антонич*). 12. Сурмить мені побудку рання рань. Позаду попіл спалених вагань. А попереду – майже що політ – Найкаторжніша із людських робіт (*Т. Коломієць*). 13. Читаю цей збірник – відгуки світової преси на фільми Довженка. Дуже високо оцінюють. Поет світового кіно. Вважають, що навіть конформізм не міг заглушити в ньому художника. Найсильніший там, де прагнув піднестись до понадчасових, надсоціальних вічних категорій. Можливо, це й так. «Звенигора» – це, певне, найбільш довженківський фільм. Але від нього, кажуть, збереглися лише фрагменти (*О. Гончар*). 14. Кулі примхливі, як дівчата, − вибирають найкращих. Підлість послідовна, як геометрія, − вибирає найчесніших. В'язниці гостинні, як могили, − вибирають неприборканих (*Л. Костенко*). 15. Ось він, наш найсерйозніший доказ, − показав я на сповиток, у якому лежав Ярко (*В. Шкляр*). 16. Я б сам радніший більше вторгувати, так що ж, за мій товар більш не дали (*Леся Українка*). 17. Ну, знаєш, Юдо, я тепер кажу: доволі вже балачок! Бо як правда, що ти любив його, то те плюгавство іще мерзенніше (*Леся Українка*). 18. Не так, мій гідний гостю. Найчільніший провінціал зрівнятися не може з тим, хто зоветься «римський громадянин», – а ти ж при тому й іншу гідність маєш (*Леся Українка*). 19. Останній проповідник з передмістя яскра́вішу, живішу славу має, ніж ти, найперший в місті адвокат! (*Леся Українка*). 20. Всесвітньо відомий письменник поспішав в «істинно українські середовища». Він любив бувати в Тернополі, що став для нього, як і рідна Полтавщина, «найукраїннішою Україною» (*О. Гончар*).

Завдання 5. ***Якими смисловими, емоційно-експресивними, функційно-стилістичними відтінками відрізняються форми ступенів порівняння прикметників у наведених реченнях?***

1. Колиско пристрастей, о наші пута й крила, окови найсолодші й хмелю найхмільніший! (*Б.-І. Антонич*). 2. Слухай, сину, чи слава ж є найбільша нагорода? Чи ж найпочесніше у світі – лавр? (*Леся Українка*). 3. І сняться сни, гіркіші від ропи (*Л. Костенко*). 3. А раз стиль – це, по-моєму, стилістика, то виходить, що коли та стилістика в письменника багатша, гнучкіша, вишуканіша і т. д., то більшим повинен бути письменник? (*П. Загребельний*). 4. Гончар ніколи не уникає проблем найскладніших, найкардинальніших, найгенеральніших (*П. Загребельний*). 5. Життя дає матеріал, дає засоби, дає барви, а вже художник вибудовує з цього свій мистецький світ, свій косомос, свій універсум, і чим він просторіший, чим прекрасніший, чим правдивіший, тим більше ми віримо художникові і охочіше йдемо за ним (*П. Загребельний*). 6. Його [Коцюбинського] твори багатші за всі існуючі підручники стилістики! (*П. Загребельний*). 7. Хоч

найвидатніший фільм – він ніколи не замінить книгу, як ніколи не замінить кіно літературу, про що так часто полюбляють галасувати недовчені безвусі кінорежисери й сценаристи (*П. Загребельний*). 8. Дитя до берега; вінок, черевички, панчішки, платтячко, – білі, найянголиніший образ на зелені земній (*В. Барка*). 9. Найзеленіша зелень зібрала воду в листатих жменях (*В. Барка*). 10. Що вибереш: чи образ бездоганний, А чи праобраз для усіх один? Міцніша – віра і дзвінкіший – чин За словоблудіє і за тимпани! (*О. Ольжич*). 11. Та ріки сохнуть в цім краю, Максиме, Земля у камінь обернулась трудний; Вже й найдорожчі виноградні рими Розпродають на торзі велелюднім (*Л. Полтава*). 12. Та закохані солов'ї, очманілі, дурні, засліплені найдужчим у світі, найчистішим і найбезглуздішим почуттям, вони ж ніколи не думають, бідолашні, про майбутнє (*О. Ільченко*). 13. А чийсь дужий голос, трохи вищий, трохи мужніший, дещо вправніший у хитрому мистецтві співу, долучаючись до пісні Михайлика, насмішкувато питав: Хто ж кохає без надії? Хто марнує молодії, Молодії літа – марно? Чи така вже дівка гарна? Ой чи гарна, чи чупарна, А кохати незугарна! (*О. Ільченко*).

Завдання 6. ***Визначте сферу вживання і стилістичні функції коротких форм прикметників. Котрі з цих функцій ілюструють наведені тексти?***

1. Був і я щаслив і юн колись. Мав надії і в коханні втіху, Доки на дорозі не зустрівсь Із красивим і гнучким горіхом (*Б. Олійник*). 2. Дрібен дощик на осінній сад, світиться стоокий виноград, багряніє крона поріділа, в яблука заплакана щока, і на світ дивитися несила з висоти осіннього листка (*Л. Талалай*). 3. А світ навколо повен дзвону (*М. Рильський*). 4. Вийшов я з учорашнього бруду Зовсім молод, прекрасен і гож. Я ніколи щасливим не буду, Та нещасним не буду також (*П. Скунць*). 5. Я повен дум про велелюдну згоду, Я повен дум про серця чисту вроду – Переді мною далеч океанна… (*М. Вінграновський*). 6. Вже би' заснув сиз вечір (*П. Тичина*). 7. Ти мені люб, і я твоя люба (*Л. Голота*). 8. Полилась частівка рясно-рясно, Ніби дрібен дощик ізгори… (*Т. Коломієць*). 9. В однієї таємниці – срібен перстень, А в другої – звичайнісінька обручка… (*І. Драч*). 10. Хто тут не жив! А в нагороду хто вдячен був коли цьому народу?! (*Л. Костенко*). 11. Ой там, в степу, при дорозі, Шумлять-гудуть дрібні лози. Ой там молод козак блудить, Під ним сивий коник нудить (*З народної пісні*). 12. Чуєте? – перекликання йде по світу. Славен час! (*П. Тичина*). 13. На народ наш подивіться, – він у всьому чорнобровен, силою ж – це океан! Океан повен... (*П. Тичина*). 14. Не деріть ви горла, півні, щоб десь клюнуть на землі! Бомбоклюнуть вам не вдасться: мир – для всіх народів щастя, мир для нас – завжди чудовен (*П. Тичина*). 15. Нічого у світі щоб вже не боятись, нічого! – хай буду я молод чи сиз (*П. Тичина*). Був день, як – плач, а потім – горд і гнівен: У колісницю відьм запряженії пси, В огнях шаліючи, гарчали на ліси, На степ, на зляканість... І – німо. Післязливен Зіп'явся міст (*Ю. Липа*). 16. Ще вмію я старому й молодому любовної привабити мороки – і в повен чуда, в дивен світ широкий на мрій мітлі меткій злітати з дому (*Б. Кравців*). 17. Але певен, що жодного разу У вагання і сумнівів час Дріб'язкові хмарки образи Не закрили б сонце від нас (*В. Симоненко*). 18. Я із надій будую човен, І вже немовби наяву З тобою, ніжний, срібномовен, По морю радості пливу (*В. Симоненко*).19. Як бачу, сестро, наплювати тобі на свого кума – не варт він слова путнього; не варт того, що ради його ми сьогодні, як дурні, цілий день бігали, нишпорили! – закінчила Зінька (*Панас Мирний*). 20. І там ніхто мене вже не дістане, і срібен дощик йти не перестане (*Л. Костенко*).

Завдання 7. ***Поясніть стилістичну виправданість уживання нестягнених форм прикметників у наведених текстах.***

1. Я в казку дивную свою Усю фантазію ввіллю… (*О. Олесь*). 2. Весни гарячеє вино Розлилося в сузір'я, Далекий промінь зміряв Світове дно (*Ф. Потушняк*). 3. Над озером пахучим, золотавим дзеленькає маленькая бджола (*Б.-І. Антонич*). 4. Бо в дорогах звабливая врода (о зелень! о юність! о мріє!) (*Б.-І. Антонич*). 5. Мене задужали вітри, Ослабли корені мої. Зосталось два, а може, три Листочки яворовії (*Д. Павличко*). 6. Від

холоду не чую ніг, Кінчається життя моє, І налітає тихо сніг На серце яворовеє (*Д. Павличко*). 7. Сплять кипариси, дрімають гранати, Ніч розкидає сріблястії шати (*О. Олесь*). 8. Розвилось дзвонів золотеє віття, Ожило сонце, втоплене в ріці… (*Ф. Потушняк*). 9. Минаю я, було, долини, й гори, і моря гучного непевнії простори, чужі краї обступлять навкруги, захопить ніч; на горах чорні тіні, на морі хвилі, тумани в долині здаються наче справді вороги (*Леся Українка*). 10. Вгледіти щастя, зомліти, осліпнути, Скрикнути тільки: «Мій раю!» І стратити… Боже всесилий! Чи зміг би ти вигадать Муку ще більшую, гіршую, тяжчую?! (*О. Олесь*). 11. У нашім раї на землі нічого кращого немає, як тая мати молодая з своїм дитяточком малим (*Т. Шевченко*). 12. Світ нам застелено чорною хмарою, Сонечко яснеє ще нам не сходило... (*О. Олесь*). 13. Долини сплять, а я на горах Один на цілу ніч стою, Шукаю в небі, в добрих зорях Зорю недобрую свою (*О. Олесь*). 14. Хай у дні ясній Зерно проросте, Як мої надії, Як мої літа (*В. Симоненко*). 15. Сивая дорога в'ється, як змія, А кругом нікого, шум і вдалині – Сивая дорога, коні вороні (*В. Симоненко*). 16. Єсть у нас коні воронії І чотири воли плуговії (*Народна творчість*). 17. Встає пожар, і диму хмара Святеє сонце покрива (*Т. Шевченко*).

Завдання 8. ***У наведеному тексті опущено прикметники. Уставте замість крапок прикметники. Зіставте з оригіналом.***

[…], задумливий вечір спускався на […], розкидане по […] берегу […] річки, місто. Воно не знало спочинку ні вдень, ні вночі, а гуркотіло, гомоніло, кипіло, ніби поспішало прожити той час, що випав йому від долі, – прожити й завмерти, унишкнути хутчій навіки, А вечір, […], як сама тиша, неохоче поволі покривав сю метушню, […] турботи: здавалось, що йому прикро й боляче змішувати […] спокій, свій […] […] смуток з […] гомоном життя.

Понад річкою закурилась [… серпанком в […] берегах […], […], як […] сон, імла, і коли б не […], […] або […], […] гудки пароходів, що неслись звідтіля, то можна було б подумати, що там, за городом, існує інше життя, […] й […], як […] […] казка.

Сонце давно зайшло; зникли […] […] тіні.

Поясніть стилістичну роль прикметників у наведеному тексті.

Тихий, задумливий вечір спускався на велике, розкидане по нагористому берегу невеличкої річки, місто. Воно не знало спочинку ні вдень, ні вночі, а гуркотіло, гомоніло, кипіло, ніби поспішало прожити той час, що випав йому від долі, – прожити й завмерти, унишкнути хутчій навіки, А вечір, сумирний, як сама тиша, неохоче поволі покривав сю метушню, денні турботи: здавалось, що йому прикро й боляче змішувати поважний спокій, свій поетичний глибокий смуток з безладним гомоном життя.

Понад річкою закурилась сріблястим серпанком в зелених кучерявих берегах сива, легенька, як чарівний сон, імла, і коли б не важкі, грубі або тонісенькі, пронизливі гудки пароходів, що неслись звідтіля, то можна було б подумати, що там, за городом, існує інше життя, таємне й привабливе, як чудова стародавня казка.

Сонце давно зайшло; зникли довгі передвечірні тіні (*С. Черкасенко*).

Завдання 9. ***Дайте функціонально-стилістичну характеристику числівників у наведених текстах.***

1. Оце і все. Одна така поразка закреслює стонадцять перемог. 2. Іслам-Гірей так тяжко зрадив нас? Він за два дні міняє три личини, та ще й четверту має про запас. 3. Чорний, худий, у брудній сорочці, – ось ваш гетьман, лляні Сорочинці! Зеро. Нуль. Чоловік без шани. 4. І хоч склепіння проточили зливи. і вже та піч розтрісла увсібіч, ще кахлі є зеленої поливи – якась жар-птиця, виноградний лист і лев зелений, китичкою хвіст І сажотрус з драбинкою, і кінь. і ще химерних кількоро створінь. 5. Все занепало, все взялося плямами. Вже цій фортеці років триста є. Та при дзиґарку пані порцелянова все ще на мармур ніжкою стає… 6. Ані двора. Церковці й поготів. Лиш на узгір'ї декілька хрестів. Оце й весь слід народу безталанного. 7. Набудувавши кам'яних твердинь, посівши край по всі його тополі,

тут потім рід шляхетський не один чинив свої наїзди і розбої. 8. Гей, та було ж нас доволі! А зосталось триста. Гей, та було ж нас триста, та усі шаблисті. Дві душі зосталось, та й ті непаристі. 9. На мене йшло до двіста тисяч війська. Державний крок, важучий від броні. 10. Все винен я. За все. У всьому. Не штука битву розпочати. І першу битву, й другу, й сьому, – все мусив я передбачати. 11. Віки ідуть. А нам усе амінь. Нема спокою між Дніпром і Бугом. Вже стільки літ, вже стільки поколінь! – усе життя – між шаблею і плугом. 12. Мосьпанство йде гуртом на одного. А наш один і чорта не боїться. Аби який перед собою корч – півсотні війська полетіло б сторч. 13. Стою. Стрічаю воїнів. Молюсь. На схилі, сивий, кланяюсь їм низько. Дві сотні… Три… Не дай Бог, помилюсь. І ще… І ще… І ще їх ціла низка! 14. Яка там влада? Джура, двоє коників. 15. Прийшло їх двіста. Вдарили чолом (*Л. Костенко*).

Завдання 10. ***У яких функціональних і жанрово-ситуативних стилях уживаються подані фраземи? Поясніть їх значення.***

Сім п'ятниць на тиждень. За тридев'ять земель. Сидіти між двох стільців. Як дві краплі води. В один голос. Одним миром мазані. Два чоботи пара. Ставати на одну дошку. Стригти всіх під одну гребінку. П'яте колесо до воза. Перша скрипка. За сімома печатками.

Між двох вогнів. Не один пуд солі з'їсти. Три чисниці до смерті. Бути на сьомому небі. На всі чотири вітри. У дві пригорщі не захопиш. Нуль без палички. Десята вода на киселі.

Завдання 11. ***З якою стилістичною метою ужито особовий займенник*** **ти** ***в наведених текстах?***

1. Треба більше, більше дорожити словом! Не здаватись на умовляння. А то ось «Соціалістична культура» (є такий журнал) друкує раптом статтю, якої ти не писав. Була мова про інтерв'ю, йшлося про те, що візьмуть дещо з твоїх виступів на теми миру, от і взяли, і вийшла окрошка, тарабарщина, а подано це різностильне, різночасове місиво як статтю, що ти її до свята нібито спеціально написав. Та й сам винуват: треба було виявити рішучість, не давати згоду на публікацію (*О. Гончар*. Щоденники).

2. Хоча, на жаль, в людях багато егоїзму. Ось розбираю пошту: кожен до тебе зі своїми клопотами, кожен згадав про твоє існування лиш у хвилини своєї скрути, йому болить, а тебе й не догадується запитати: а тобі як? Йому й на думку не спадає, що ти теж можеш нездужати, можеш почувати потребу хоча б у теплому слові. Ні, ти, в його уяві, як залізний, тобі не може боліти… Насправді ж кожен на світі потребує підтримки (*О. Гончар*. Щоденники).

3. Художник по суті дуже беззахисний перед чавунним свинцевим лицем обставин. Доки він, за чеховським рецептом, по краплині вичавлює з себе раба, доки намагається хоч на йоту зробити себе кращим (переконуючись, як це нелегко), доки він блукає в серпанках образів і, довірливий до наївності, тче ніжне, духовне, – над ним у цей час нависає пика чиясь, товста, як озаддя, жорстока морда якого-небудь фантомаса, стократ сильнішого за тебе саме відсутністю душі, совісті! Цілим натовпом обступають тебе і кар'єрист, і доносщик, і майстер інтриги; і кожен хоче перетворити тебе в скомороха, цинічно принизити, загнати в тванюку брехні й словоблудства, де сам він давно вже обвикся, принатурився, бо нащо йому твоя чистота, несхожість, ти нею його тільки дратуєш… і все ж не шкодуй. Ти знав щастя, Ти торкався небес.

Таким і будь. Хоч як буде важко. Хоч скільки підступностей довкруг… (*О. Гончар*).

Завдання 12. ***Поясніть специфіку вживання займенників у наведених реченнях.***

1. Шукати Україну в Україні. Десь має ж бути, десь вона та є! Своя. Свобідна (*Л. Костенко*). 2. Все хтось про когось вигадає байку (*Л. Костенко*). 3. Як я втомився бути все на людях! Важке це діло – влада, булава. То вони люблять, то вони не люблять (*Л. Костенко*). 4. Усі усім втовкмачують своє (*Л. Костенко*). 5. Ми, вільні люди вільної

землі, тавро поразки маєм на чолі (*Л. Костенко*). 6. Лежить твоя зглузована Вкраїна, схрестивши руки всіх своїх шляхів (*Л. Костенко*). 7. Ми ж за державу билися свою (*Л. Костенко*). 8. І Бог згортає чорними сувоями Твоє терпіння, виткане з біди… (*Л. Костенко*). 9. Твою свободу охрестили ґрати (*Л. Костенко*). 10. Хмелій, Хмельницький! Де ж твої клейноди? (*Л. Костенко*). 11. Ми думаєм про вас. В погожі літні ночі, В морозні ранки, і вечірній час, І в свята гомінкі, і в дні робочі Ми думаємо, правнуки, про вас (*В. Симоненко*). 12. Хоч і без надії на визволення, а треба жити. А на що надіятися? На випадок? На чудо? На Бога? На диявола? Сподівалася тільки на себе, на свій легкий норов, на добру душу… (*П. Загребельний*). 13. Порад не потребую. В своїй державі якось розберусь (*Л. Костенко*). 14. Гей, спокійні, досвідчені! Всякі! Ви! Чиї щелепи мов обценьки! Я тихенький, тихенький. Тихіш од трави… Взагалі я дуже тихенький (*Є. Плужник*). 15. Товариші завжди є. Без них пропадеш. Але не всі вони – земляки (*П. Загребельний*). 16. У вас, у нас, ви – Січ, а ми – Полтава. У вас права, ми ж – охоронці права (*Л. Костенко*). 17. Ну хто про що, а я про Наливайка (*Л. Костенко*). 18. Так тоскно на душі. Ми навіть не пропащі. Ми просто вже ніхто. І всім вже не до нас (*Л. Костенко*). 19. Відгриміли, відвили, відплакали І малі, і великі бої. Були люди людьми, і собаками, І чужими були – свої (*Л. Полтава*).

Завдання 13. ***Визначте стилістичні параметри займенників у наведених реченнях. Назвіть займенники без займенникового значення, які функціонують у ролі стилістем (підкреслюють, увиразнюють інші слова, створюють особливе звучання тексту).***

1. Іде собі наш Ярема, нічого не бачить (*Т. Шевченко*). 2. Жив собі, був собі козак і оддав свою дочку заміж (*Марко Вовчок*). 3. Зачав мій шпак пісні виводить (*Л. Глібов*). 4. Мені ж знову уп'ялася Нудьга в серце та холодна Мов та гадина голодна Його нівече та ссе… Мабуть, випила вже все! (*І. Манжура*). 5. Що не кажіть, а він живий, той вітер (*М. Коцюбинський*). 6. Це свято печалі – моє. Не твоє. Як я не хотів цього свята печалі! Але воно вже заспівало своє, І я вже не знаю, як жить мені далі (*М. Вінграновський*). 7. Як же вона, ота поетеса, гордо, з обуренням казала: – Закликають устати з колін. Чого це мені зводитися? Я зроду не стояла на колінах. Хай той устає, хто на них стояв (*В. Захарченко*).

Завдання 14. ***Виділіть у наведеному тексті займенники, визначте їх стилістичне забарвлення (книжне, застаріле, розмовне). Які смислові й експресивні відтінки виникають у контексті при використанні займенників?***

Його преосвященство кличе пана сотника, – сказав Мамай.

– Сотника вбито в бою, – відмовив Михайлик, не розуміючи – про кого мова. – Де ж моя матінка?

– Я тут, – озвалась Явдоха, виникаючи біля сина. – Живий?

І неня всього Михайлика обмацала, наче не вірячи власним очам.

– Гей, сотнику! – знову гукнув через голови, ставши на камені, отець Мелхиседек. – Тебе, тебе кличу, пане Михайле!

– Мене? – здивувався Михайлик.

– Тебе ж! – засміявся єпископ. – Іди-но сюди!

– Кличуть, синочку! – підштовхнула Михайлика неня, як і завше, зрозумівши все з півслова.

– Але чому ж… – розгублено поглянув він на матір.

– Тому, що ми з тобою, лебедику… ми з тобою стали зараз оце… сотниками, — стиха пояснила Явдоха.

– Як то, мамо?

– Ми з тобою вже сотники, синку! – голосніше сказала ненька.

– Я сам, мамо, я сам… – спробував був хоч трішки вговтати свою паніматку Михайлик, але Явдоха вже виступила вперед і, плечем прокладаючи Мамаєві та Михайликові

дорогу поміж лицарями, ще гарячими від пекла бою, сердито на всіх покрикуючи, вела до білого каменя, де дожидав владика.

– Дорогу сотникові!

– Мамо! – з докором благав Михайлик. – Облиште, мамо! Але Явдоха добре знала своє материнське діло.

– Дорогу панові сотникові! – погукувала вона, пробиваючись між вояками.

– Чолом тобі, пане сотнику! – привітав Михайлика єпископ.

– Це ж – не я… – непевно почав був хлопець.

– Коли тобі говорять, що це ти, – перепинила матінка, – не сперечайся!

Хіба ж це не ти погнав ворога? – спитав архирей.

– Це – козаки, владико.

Не ти хіба врятував од загину, од ганьби, од полону – загін покійного сотника Борозенка?

Вони відбивались од німців, як дикі коти. Побачили б ви, владико…

Хіба це не ти показав їм, як треба, щоб слави козацької не потлумити, як треба ворога періщити, стинати, бити, а не відбиватись?

Як же я міг показати, коли я й сам… не той…

Несміливий? – кепкуючи, спитав Козак Мамай.

Коли ж я й сам…

Не сердитий?! – щасливо засміялась матінка.

То це не за тобою вони пішли в бій? – спитав, повівши довкола рукою, єпіскоп.

За ним, за ним! – загукало вдячне козацтво, яке з бою вийшло з честю – під несподіваним проводом ковалиська.

Чуєш? – смішливо смикнувши себе за сергу, спитав Козак Мамай.

– Чуємо! – відмовила за хлопця матінка, постерігши, куди той дивиться, бо ж він очей не зводив з лікаря, який уже порав ся коло Ярини.

– От і виходить, що став ти сотником, парубче, – урочисто промовив пан полковник, а Михайликові аж млосно стало, аж отетерів од несподіванки, і дуже ж йому хотілося, щоб це був жарт або сон, і він уже скоса поглядав на матінку, очима благаючи про допомогу.

– Ну, які з нас сотники?! – сором’язно пишаючись і підбираючи губи, почала Явдоха і аж почервоніла, як дівчинка, бо ж їй ця розмова була таки приємна, і мати повторила ще раз: – Які з нас сотники, владико!?

– А кажуть же, ваш хлопчик був у бою – сотник як сотник!

– Так то ж – у бою! – озвався й Михайлик. – Та й вийшло все воно, владико, ненароком, – і парубок аж руками розвів, ніби просив пробачення (*О. Ільченко*).

Завдання 15. ***Проаналізуйте, як у наведених текстах чергування часових форм увиразнює художню мову (створює живописання, експресивність)?***

I.

Пішов Гонта, похилившись;
Іде, спотикнеться.
Пожар світить; Гонта гляне,
Гляне – усміхнеться,
На степ оглядався.
Утер очі… тілько мріє
В диму, та й сховався (*Т. Шевченко*).

II.

Вечірнє сонце соснами обгасне,
тріпнеться птахом і в зорі згорить,

і ти збагнеш пітьмою, що то – жить
і що – зникома мить і сонце ясне.
Тоді в отяглім погляді земнім,
о присмерковій стишеній годині,
цей скам'янілий мармуровий дим
скидається на образ України,
а ворожнеча синяви й оранжу –
тяжким хрестом або насланням вражим (*В. Стус*).

Завдання 16. ***Поясніть, у котрих реченнях форми теперішнього часу дієслова вжиті замість минулого, форми майбутнього часу – замість минулого. Визначте стилістичні ознаки часових форм.***

1. В ті давні часи, коли йде наше оповідання, Запала долина не була поросла лісом (*І. Франко*). 2. Тепер він похнюпив голову, рідко сміявся, перестав жартувати, а часом було як кине на кого жартовливим словом, то ніби вогнем пече (*І. Нечуй-Левицький*). 3. Сам імператор приймає параду. Точно, хвилину в хвилину, зробить развод; точно, хвилину в хвилину, вислухає рапорт генерала-шефа; точно, хвилину в хвилину, дасть кожному командиру полка наказ; точно, хвилину в хвилину, виїде на манеж інспектувати муштру верхової їзди (*М. Лазорський*). 4. І досі сниться: під горою Меж вербами та над водою Біленька хаточка. Сидить Неначе й досі сивий дід Коло хатиночки і бавить Хорошеє та кучеряве Своє маленькеє внуча. І досі сниться, вийшла з хати Веселая, сміючись, мати, Цілує діда і дитя, Аж тричі весело цілує, Прийма на руки, і годує, І спать несе, А дід сидить, І усміхається, і стиха Промовить нишком: – Де ж те лихо? Печалі тії, вороги? І нищечком старий читає, Перехрестившись, О т ч е н а ш. Крізь верби сонечко сіяє І тихо гасне. День погас І все почило, Сивий в хату Й собі пішов опочивати (*Т. Шевченко*). 5. Як уже раз прийшли до неї, то і вдруге прийдуть, сказала сама собі Северина – і відтоді все більше пильнувала дорогу. Вилізе в граба, роздивиться на на всі боки долину – а далі летить у хату. Щось там мудрує (*М. Матіос*). 6.

Завдання 17. ***Котрі з дієслівних форм у наведеному тексті вжиті в переносному значенні? Якого стилістичного ефекту досягає автор?***

Тими сірими великими очима, що суворо оглядали всякого з-під великого чола, тією поважною ходою Василько завжди викликав усмішку в дорослих. Коли б хто почув, як було гукне він улітку, одвертаючи од гречки корову, то, не бачивши його, подумав би, що то гримає старий, бородатий Микита-чабан, а не малий Василько, якому тільки цієї весни пошили штани.

Дома Василько як почне «старувати», то всі тільки дивуються!

За обідом нехай тільки хто накришить хлібом на столі або розіллє борщ з ложки, – Василько так і гукне, чи то буде свій, чи чужий: «А нащо так накришувати та наляпувати!» Або забуде хто шапку в хаті зняти, – він зразу видереться на лаву або на ослін, підбереться, скине шапку й пучкою на образи покаже, мовлячи суворо: «Он бач, що там таке».

Не вподобається йому що-небудь – зараз на піч, укриється рядном і почне звідтіль вичитувати та всі непорядки в хазяйстві перебирати: і те в нас недобре, і те не так, як у людей ведеться! (*С. Васильченко*).

Завдання 18. ***Прочитайте текст. Укажіть форми теперішнього часу, вжиті в значенні інших часів. Дайте стилістичну характеристику функціонування дієслівних форм.***

Робота була тяжка в школі, все ж жили без суму, навіть весело.

Розповідає, скажемо, Тетяна про те, як писарчук із волості «по-панському» виявлявся їй в своєму коханні. Андрій з реготу хилиться з стільця, біжить до кухні пити воду і,

вернувшись звідти, знову заходиться од реготу. Пересміявшись, він побожно зітхне й докірно похитає головою:

– Регочемося, дуріємо, а чи маємо ж ми на це право, нещасні недоуки?

Тетяна, найперша виновниця незаконних сміхів, набирає сумного вигляду, а в її очах знову вже виблискує якийсь новий жарт.

Бувало, в темну, найтемнішу ніч, коли темрява билася у вікна, як хвилі безмежного моря, під віконню несподівано зчиниться гомін, у шибках процвіте цілий рій цікавих очей – синіх, сірих, карих... Здається, що підпливали вони на чорних хвилях, як черідка цікавих рибок до самітного в морі темряви огника в вікні. Увійдуть в школу – книжки набік, гомін, сміх, співи... З'явиться скрипка – танки...

Нашумлять, нагомонять і знову в темряву одлинуть. З піснями, з гомоном, мов на човнах кудись одпливають.

Випаде сніг – зіб'є бучу; їхать на санях; гуртом їдемо в сусіднє село, до старого вчителя в гості. Метелиця, гребні – світу не видно, а з нами мов якась мара весела починає заграваті: вигукуємо, сміємось, співаємо, підскакуємо на кожному гребні й, хапаючись один за одного, перекидаємось у сніг (*С. Васильченко*).

Завдання 19. ***Укажіть дієслівні форми відносного вживання. Яке їх стилістичне навантаження в розповіді?***

Але смерті не було. Ніч зомкне його очі на сон, та не навіки, бо ранком їх знову розплющує. Він зводиться з постелі і йде надвір, у загороду. Свіжа земля витягує хворий жар із його ніг, із його тіла. З бездонного блакитного неба сиплеться на його голову тепло сонячного проміння, заливає його, купає, пестить. Він уже може пройтися садом. Зайде аж під горбочок своєї загороди, там ляже в буйну, зелену травицю, дивиться, як зачинають наливатися сливи. На полях цвіте зелено-темна конюшина, легенький вітерець колише ниви колосистої пшениці. Коло цвинтаря біліються гірлянди акацієвого цвіту, пахне чебрецем.... З поля дише на нього своїми велетенськими грудьми літній вітерець і без тями опоює його запахами квітнучих ланів (*Ю. Станинець*).

Завдання 20. ***Аргументуйте експресивну функцію прислівників. Визначте стилістичні прийоми посилення виразності стилістичних функцій (повтор, синоніми, антоніми, словотвірні засоби і т. ін.).***

1. Тим часом ніколи: вісімдесятим ліком, Двадцятим віком почнемось – нема!.. Учоренько тут басувало літо, Тепер дивися: молода зима! (*М. Вінграновський*). 2. – Ну, так у чому ж тут річ? – Не знаю!.. Так! І вона починає простісінько ридати (*В. Винниченко*). 3. Адже без того «шкодливого жрецького класу» любісінько, мовляв, можна перебутися (*А. Кримський*). 4. Хлопець удавав спокійного і звичайнесенько вклонився панам (*А. Кримський*). 5. Мабуть, заробила, – питаю я привітненько, а сама аж трусюся та колотюся, чую навіть, як серце мені лускотить од злості (*А. Кримський*). 6. Спокійно пливе ріка, Любовно на своїх лицях несе Задумані ліси, кучеряві хмари... А потім, на перекатах, розбиває їх У дрібні кристали (*В. Вовк*). 7. Вже листоноша – Осінь Щедроруко довкола Роздає листи й листочки, А гонець-Вітер З айстрою в бутонерці Їх розносить по всіх усюдах (*В. Вовк*). 8. Робили тихо, не співаючи, без сміху й жартів, немов чекаючи чого. Навіть Ґудзик не ходив за паровик, а понуро й суворо сидів на лантухах, спідлоба позираючи іноді по робітниках (*В. Винниченко*). 9. Модиска здивовано-перелякано зупинилась і незрозуміле стала дивитись в їх бік (*В. Винниченко*). 10. Потім щось дуже гостро вдарило по зубах, по носі, в роті зробилось солоно-солоно, потім почувся якийсь крик, його чогось возили по землі й, нарешті, він опинився на ногах (*В. Винниченко*). 11. Тут – неба муть. Оголена стерня Кінчається без сенсу у просторі, Даремно зір по обріях ганя, Даремно там шукає він опори (*С. Гординський*).

Завдання 21. ***Назвіть прислівники, які виконують функцію тропів (епітетів, порівнянь) у наведених текстах.***

1. В темряві, як хорий, Вогонь пожежі гарячково блимав, І перелякано тремтіли зорі (*Ю. Дараган*). 2. Мріє ніч, і чуйно зорять зорі, Зорі-айстри і букети зір, Ясний шлях відбився в тихім морі, Чуйно зорі – в небезпеці мир! (*Ю. Дараган*). 3. А ти співаєш про Стамбул, Про байдаки та бідних бранців, Що з зойком прокидались вранці, І з України вітер дув, І тужно-тужно сльози сьорбав І танув золотий туман… (*Ю. Дараган*). 4. Чебрець пахтить несамовито (*Ю. Дараган*). 5. Зорі злякано дивилися в очі близькому Дневі, що займався вже в бою… (*Ю. Дараган*). 6. Там дзвонять на вежах. Там дзвони крчать у безмежжя! Там червоно-червоно. Червоно без меж! – Там попруги пожеж Усе небо пережуть! (*Є. Маланюк*). 7. Так смачно в росах паслось коневі, Так соковито кожен хробустав, – Трава, мов ліс той, висока-густа… (*О. Стефанович*). 8. Диха гірко, по-весінньому Вітер білий (*Г. Мазуренко*). 9. І понад половецьким низом злітали соколиці сизо, а вітер тугу гнав із шалом, не озираючись за валом (*О. Лятуринська*). 10. Вже ходить пусткою луна, іржавіє залізна зброя, похмуро стіни око поять, а ще похмуріше з вікна (*О. Лятуринська*). 11. Уранці будять осокори: Сьогодні біло так надворі! Так біло-біло, наче ново (*О. Лятуринська*). 12. Знову осінь утікає злякано Під травневою, рясною зливою: Перший раз сьогодні я заплакана, Не сміюся, бо така щаслива я! (*О. Теліга*). 13. Здавалось: сім гарячих смуг веселки перепліталось барвами своїми – могутньо, пишно, гордо, тріюмфально – і розкривало вічну таїну живого світла. Так з тих струн промінних, з первісносте своєї, поставали ті дивні звуки і плили простором... (*С. Гординський*). 14. Увечері серцю тісніше. Пругасто обсотують тіні щербату, безколірну дійсність у ґрати хвилясті й розпливні (*В. Лесич*). 15. Крізь просинь паморозь химерно мерехтить (*В. Лесич*). 16. Смугляво шелестить рахманна вечорінь в розіп’ятих тремтюче тінях (*В. Лесич*). 17. Свій тихий жаль я туго прив’язав На дні душі (*Б. Олександрів*). 18. Жовте листя, що недавно висло, Вже ліниво падає на брук (*Л. Лиман*).

СТИЛІСТИЧНЕ ВИКОРИСТАННЯ СИНТАКСИЧНИХ ЗАСОБІВ

Контрольні питання

1. Стилістичні можливості синтаксису.
2. Синтаксичні синоніми та паралельні конструкції. Стилістичне використання синтаксичних синонімів та паралельних синтаксичних конструкцій у різних функціональних стилях.
3. Синонімія різних типів речення.
4. Стилістичні особливості вживання односкладних і двоскладних, поширених і непоширених, повних і неповних, неускладнених і ускладнених простих речень.
5. Сегментація та парцеляція як засоби експресивного синтаксису.
6. Стилістичні особливості однорідності.
8. Стилістичні властивості вставності в тексті. Особливості функціонального використання вставлених компонентів.
9. Звертання номінативні та художньо виразні.
10. Змістове, синтаксичне й стилістичне значення порядку слів у реченні. Функціональна, стилістична, естетична доцільність зворотного порядку слів у реченні.
11. Стилістична характеристика способів відтворення чужого висловлювання. Використання прямої мови в різних функціональних стилях і жанрах. Стилістичні особливості невласне прямої мови. Стилістичні та граматичні зміни при заміні прямої мови на непряму.
12. Стилістичні можливості складного речення в різних функціональних стилях.

Література

Бабич Н. Д. Практична стилістика і культура української мови: Навч. посібник. Львів: Світ, 2003. С. 131–136.

Дудик П. С. Стилістика української мови: Навч. посібник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2005. С. 222–280.

Капелюшний А. О. Практична стилістика української мови: Навч. посібник. Вид. 2–ге, переробл. Львів: ПАІС, 2007. С. 264–373.

Коваль А. П. Практична стилістика сучасної української мови. Київ: Вища шк., 1987. С. 179–300.

Пономарів О. Д. Стилістика сучасної української мови: Підручник. 3-тє вид., перероб. і доповн. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2000. С. 164–227.

Стилістика української мови: Підручник / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько; За ред. Л. І. Мацько. Київ: Вища школа, 2003. С. 59–60.

Сучасна українська літературна мова. Стилістика. Київ: Наукова думка, 1973. С. 339–356; 369–464.

****

Багмут А. Й. Порядок слів. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., випр. і доп. Київ: Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Баранник Д. Х. Текст. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., випр. і доп. Київ: Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Ващук В. О. Емоційно увиразнений присудок. *Культура слова*. Вип. 10. Київ: Наукова думка, 1976. С. 73–78.

Ващук В. О. Стилістичні особливості дієслівного складеного присудка. *Рідне слово*. Вип. 6. Київ, 1972. С. 37–41.

Горяний В. Д. Синоніміка і стилістика односкладних речень. *Односкладні речення в сучасній українській мові*. Київ: Вища школа, 1976. С. 67–85.

Гуйванюк Н. В. Експресивний синтаксис. *Гуйванюк Н. В. Слово – речення – текст:* Вибр. праці. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2009. С. 409–478.

Гуйванюк Н. Синтаксичні експресеми з антиципацією. *Лінгвостилістика: об'єкт – стиль, мета – оцінка*: Збірник наукових праць, присвячений 70-річчю від дня народження професора С. Я. Єрмоленко. Київ НАНУ Ін-т укр. мови, 2007. С. 84–92.

Гуц Л. М. Синтаксична синоніміка як один із засобів мовної експресії. *Українська мова і література в школі.* 1973. № 6. С. 36–41.

Дегтярьова І. Стилістичний синтаксис української постмодерністської прози. *Українська мова*. 2009. № 3. С. 27 –38.

Дідківська Л. П., Родніна Л. О. Словотвір, синонімія, стилістика. Київ: Наукова думка, 1982. С. 124–158.

Дорошенко С. І. До проблеми розрізнення понять «приєднання» і «парцеляція». *Лінгвістичні дослідження*. Науковий вісник. Випуск 3. Харків: ХДПУ, 1997. С. 132–137. Передрук: *Синтаксис української мови*: хрестоматія: у 2 ч. / Упор. А. Мойсієнко, В. Чумак, С. Шевель. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2019. Ч. 2. С. 230–235.

Дорошенко С. І. Безсполучникові складні речення в системі синтаксичних синонімів. *Українська мова і література в школі*. 1978. № 5. С. 37–40. Передрук: *Синтаксис української мови*: хрестоматія: у 2 ч. / Упор. А. Мойсієнко, В. Чумак, С. Шевель. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2019. Ч. ІІ. С. 80–85.

Дудик П. С. Явища номінації, сегментації і контамінації в структурі речення. *Синтаксис словосполучення і простого речення* (синтаксичні категорії і зв'язки). Київ: Наукова думка, 1975. С. 212–221. Також: *Синтаксис української мови*: хрестоматія: у 2 ч. / Упор. А. Мойсієнко, В. Чумак, С. Шевель. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2019. Ч. 2. С. 219–230.

Єрмоленко С. Я. Експресивність. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., випр. і доп. Київ: Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Єрмоленко С. Я. Семантичний аспект дослідження синтаксису і проблеми стилістики. *Мовознавство*. 1981. № 1. С. 16–25.

Єрмоленко С. Я. Синтаксис і стилістична семантика. Київ: Наукова думка, 1982. 210 с.

Єрмоленко С. Я. Синтаксис у стилістиці і стилістика в синтаксисі. *Українське мовознавство*. Міжвід. наук. зб. ВПЦ «Київський університет», 2004. Вип. 31. С. 59–62.

Єрмоленко С. Я. Стилізація. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., випр. і доп. Київ: Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Єрмоленко С. Я. Стилістика граматична. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., випр. і доп. Київ: Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Єрмоленко С. Я. Стилістичне значення порядку слів. *Українська мова і література в школі.* 1972. № 8. С. 29–38.

Зоріна Ю. Називний теми і називний уявлення в контексті сегментованих конструкцій поетичного і публіцистичного текстів: монографія. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2020. 214 с.

Калита О. Експресивність наукового стилю (синтаксичний рівень). *Дивослово.* 2018. № 3. С. 50–53.

Коломійцева В. Явище плеоназму в українському синтаксисі. *Українська мова*. 2009. № 1. С. 33–40.

Кононенко В. І. Проблеми стилістичного синтаксису. *Українська мова і література в школі*. 1975. № 4. С. 25–36.

Кононенко В. І. Стилістичний аспект синтаксису. *Слово і труд*. Київ: Наукова думка, 1976. С. 114–123.

Кроть Д. Т. Приєднувальні члени в мові художніх творів. *Мовознавство*. 1971. № 3. С. 69–73.

Марич С. М. Видільні речення як образний засіб. *Культура слова*. Вип. 27. Київ: Наукова думка, 1984. С. 76–77.

Меркотан Л. Й. Структурні типи цитат у дискурсі сучасної української прози. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. Філологічні науки. 2015. Вип. 38. С. 229–233.

Пацаранюк Ю. Вставлені компоненти як носії іронічного значення у структурі речення. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства* (Збірник наукових праць). Вип. 8: Збірник пам'яті професора Василя Добоша. Ужгород, 2005. С. 428–436.

Плющ Н. П. Парцеляція як засіб експресивного синтаксису. *Українська мова і література в школі*. 1981. № 1. С. 68–71.

Руденко Н. Складні та прості речення з умовною модальністю в текстах різних функціональних стилів сучасної української мови. *Лінгвостилістика: об'єкт – стиль, мета – оцінка*: Збірник наукових праць, присвячений 70-річчю від дня народження професора С. Я. Єрмоленко. Київ НАНУ Ін-т укр. мови, 2007. С. 129–133.

Селігей П. Світло і тіні наукового стилю: Монографія / НАН України. Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ: «Видавничий дім Києво-Могилянська академія», 2016. 627 с.

Сюта Г. Іншомовна цитата в українському поетичному тексті. *Мовознавство*. 2016. № 1. С. 77–88.

Сюта Г. Лінгвокогнітивні механізми цитації в сучасному поетичному тексті. *Українська мова*. 2014. № 1. С. 9–23.

Сюта Г. Функції цитати в поетичному тексті: теоретичні та практичні аспекти (I). *Українська мова.* 2014. № 3. С. 21–31.

Сюта Г. Функції цитати в поетичному тексті: теоретичні та практичні аспекти (II). *Українська мова*. 2015. № 3. С. 100–113.

Чабаненко В. А. Структурно-стилістичні особливості інфінітивних речень. *Синтаксис словосполучення і простого речення*. Київ: Наукова думка, 1975. С. 201–212.

Шабат-Савка С. Т. Категорія комунікативної інтенції в українській мові: [монографія]. Чернівці: Букрек, 2014. 412 с.

Шульжук К. Ф. Функціональні параметри складного речення в художньому стилі. *Актуальні проблеми сучасної філології*. Мовознавчі студії: збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету. 2002. Вип. 10. С. 4–10.

Завдання

Завдання 1. ***Визначте жанрово-стильовий різновид і функційний тип тексту. Дайте характеристику структурно-семантичних типів речень. Як ці типи речень визначають функційно-смисловий тип мовлення?***

На гори ліг туман. Тяжкий, мов віки, й мертвий, як скелі. Шпилі Говерли, Пєтроса, Близниці, Величного, як храм, Туркула, могутнього Попа-Івана гордо знялись у височінь, сягнули хмар, продерли їх слив'яну масу й виглядають далекого дорогого гостя – величне світило землі.

Над горами пливуть хмари. Невидимий великий жрець приносить жертву, й дим її поволі та урочисто зводиться до небес. Ліси, полонини, скелі дикі брязком хрусталених вод співають величні гімни. Вічна, мов непомірність часу, земля твердо й непохитно тримає свій шлях, незрозуміла й урочиста.

Родиться день. Притихли й скулилися величні гори. Ущухає і вкладається, забираючи за собою слід великого сну, довга, тяжка ніч і шпиль Говерли вже вітає перший промінь жагучого світила, що чітко й владно возноситься в порожнечу захланих просторів.

По горах котиться туман. Котиться й розтає. Бринить роса, грає одинокою струною кришталевий водопад, летить орел, серна стрибає по кущах, реве заспаний медвідь, і доживає свій скромний вік остання полонинська квіточка.

І, нарешті, туман розходиться. Зеленими прапорами замаяли зім'яті поверхні розлогих лісів. Контури гір усе яркіше й яркіше висуваються на кін і по часі стають перед очима лавою велетенських постатей, Це, мабуть, на бій приготувалися. Виступили з небуття, з туману. Вийшли, наблизилися й зупинилися в задумі несхованого гніву.

Стрілою злетіло, засяяло сонце (*У. Самчук*. Гори говорять).

Завдання 2. ***Які комунікативні і структурні типи речень визначають емоційно-експресивний колорит текстів? Визначте семантичну структуру речень.***

I.

Пригадую, як невдовзі після операції батько прийшов додому напідпитку. Мама – вчителька української мови та літератури – ще не повернулася зі школи. Ми були самі. Він сів біля мене на табурет і почав говорити.

Я думав, він нарікатиме на життя, на хворобу, але ні, він говорив про сім'ю та ще – дуже плутано й незв'язно – про любов і повагу. Говорив довго, завершивши розлогий монолог черговою псевдофілософською фразою: «Не можна втримати в серці те, для чого там немає місця». Тринадцятирічний я насилу стримався, щоб не пирснути. Тоді його слова здавалися кумедними. Не так слова, як те, що вони злетіли з уст сорокадворічного напівпрофесійного тренера напівпрофесійної волейбольної команди, який півжиття проходив у спортивних штанах і кедах. Із замацаним свистком на грудях. Не втримуй у серці те, для чого там немає місця. Мене розсмішило, що батько вірив у дурниці, які говорив (*М. Кідрук*).

II.

ЖИТТЯ

Зловіщий брязкіт днів, що б'ються на кавалки,
І жах ночей, що затискають плач,
Ти, зраджений життям, яке любив так палко,
Відчуй найглибше, але все пробач.
Здається, падав сніг? Здається, буде свято?
Розквітли квіти? Зараз чи давно?
О, як байдуже все, коли душа зім'ята,
Сліпа, безкрила – сунеться на дно.
А ти її лови, тримай, тягни нагору!
Греби скоріше – і пливи, пливи!
Повір: незнане щось у невідому пору
Тебе зустріне радісно – живи!
Тді заблисне сніг, зашепотіють квіти
І підповзуть, мов нитка провідна.
Ти приймеш знов і так захочеш жити.
Його пізнати глибоко, до дна (*О. Теліга*).

III.

Ми всі потрохи…
Губимо Вкраїну.
Глибокі тіні – на ясне чоло!
Той викрав в неї пісню лебедину.
А той зломив собі своє крило.
А той посіяв вітер.
На руїнах!

Аби останні замести сліди…
Щодня в журі палає журавлина.
Луна щоночі падає. В льоди! (*А. Листопад*).

IV.

Скільки пісень погублено тепер – старих і розрадних!.. Скільки мелодій увібрала в себе чужа гармошка – захрипла істеричка, де ноти тьмаві, а пісні метушливі й неповажні, де знижується мистецька глибина мелодії, гармошка-демагог, багатоголоса перекупка! Ось співає скрипка чи розмовляє кобза: одна, ледве помітна нота простягається в повітрі, і її коливання таке ж, як і коливання повітря. Струна дає чистий – до божевілля – звук. Коливаються віки, вузьке коло часу поширюється на все життя всього народу. Рівна, прозора, проста до геніальності нота з'єднує віки. Завмирають люди, дрижать їхні плечі від розкритої таємниці, тремтять вії від набіглої щасливої сльози. Та скрипка грає далі. Нота міниться, пролітають дрібні сплески звуку, ніби в скрипці проривається сміх. Обличчя яснішають. Розчулена до краю душа жадібно сприймає веселі звуки. Ноги самі стукотять такт. Годі вже їх стримати, коли грає зворушлива скрипка. Старе й молоде рушає в танок. Ходором ходить подвір'я. Бубон клацає й гупає, як веселий парубійко. Переплуталися пари: на втіху, на сміх. Та скрипка вже стомилася. Десятки рук частують скрипака, кожний хоче з ним випити, поцілуватися, кожного скрипак хоче прославити на скрипці, і постає галас, гомін (*Ю. Яновський*).

Завдання 3. ***Визначте комунікативні типи речень у наведеному тексті. Поміркуйте над стильовими особливостями тексту. Поясніть, як структурні і комунікативні різновиди речень створюють стилістичний ефект висловлення?***

Найвищий суддя мистецтва – народ. Це в загальному розумінні не викликає ніяких заперечень. Але чи випливає з цього, що к о ж н и й читач, глядач, слухач мають право вважатися незаперечними, «непререкаемыми» цінителями мистецтва у всіх його видах? Адже серед людей , що читають книги, дивляться на картини й статуї, ходять до театру і т. ін., є люди чуйні й нечуйні, є люди, здатні сприймати музику, слово, живопис, а є й хворі на глухоту в прямому чи переносному розумінні, на своєрідний дальтонізм і т. ін. Коротше: є «споживачі мистецтва» талановиті, є малоталановиті, а бувають і зовсім бездарні. Відоме й таке: чим менше людина розуміється на якійсь справі, тим рішучішими, безапеляційнішими бувають її присуди: «не подобається», «нісенітниця», «мура», «мазанина»… Або навпаки: «чудово», «геніально», «оце то так», «вот дайоть!».

Виходить, треба-таки р о з у м і т и с я на мистецтві? А треба, звісно! Недарма ж так часто і так розумно говорять у нас про посилення естетичного виховання, естетичної освіти в нашій школі. Писати книги чи малювати картини треба в м і т и. Ну, а читати книги чи дивитись на картини? Т е ж т р е б а в м і т и (*М. Рильський*. Серйозна річ – мистецтво).

Завдання 4. ***Визначте функціонально-стилістичні особливості речень питальної модальності в наведених текстах.***

I.

В яких ти піснях і мотивах,
Якими згадками бриниш?
Чи й досі в минулого зливах
Душею бентежно тремтиш?
Чи й досі ще в серці могутнім
Ховаєш бойовищ луну,
Чи, може, повірила в будні
І казку забула ясну?
Яка Ти тепер, чи стражданням
Душа Твоя повниться вщерть?

Чи віриш іще у повстання,
Що зломить побідницю-смерть?
Чи знов, неохайна і бідна,
Забула про помсту і гнів?
О земле, обіцяна, рідна,
Які в тобі сплять ще пісні? (*Н. Лівицька-Холодна*).

II.
Де поділось казачество,
червоні жупани?
Де поділась доля-воля?
Бунчуки? Гетьмани?
Де поділося? Згоріло?
А чи затопило Синє море
твої гори, Високі могили? (*Т. Шевченко*).

III.
Куди йдемо? Який лишаєм слід?
Хто пам'ять змив, як дощик акварельку?
Все менше рук, що вміють сіять хліб,
Все більше рук, що тягнуть все у пельку (*Л. Костенко*).

IV. Мойсею, що дадуть твої скрижалі
сліпій, глухій, притупленій юрбі –
прозріння й віру? Ну, а далі, далі…
Яку могилу виріють тобі,
яку вготують пастку чи гадючник,
яку пожежу чи трясовину,
яким мечем тобі у спину влучать,
яку заслугу приймуть за вину,
якою ложжю осквернять язики,
яким залізом пам'ять відсічуть,
які помутять чистокровні ріки,
куди вони і звідки потечуть?..
Ото ціна, ото страшна офіра
тобі, Мойсею, за твої ж слова!
Вдесяте, всоте похитнеться віра,
коли бездумно вродить голова (*І. Вовк*).

VI. Тисячі років товклися в наших степах кочові тюркські, а ще раніше ірландські племена. Печеніги, алани, половці… Де вони? Щезли безслідно. А Парфенон стоїть, а Київ є. Хто збагне примхи чи закономірності історії?

Зараз агонізує, конає на очах найстрашніша і найкривавіша імперія. Що постане на її кривавих руїнах? На її гулагах, на її незліченних катівнях? Може, й справді постане новий світ? А чи буде в ньому місце для України, для її пісень, для її геніальних творінь? (*О. Гончар*).

Завдання 5. ***Прочитайте текст. Схарактеризуйте стилістичний ресурс окличних речень у наведеному тексті?***

Великодність у всьому – великодність! Травця пробивається така зелена, ніколи не буває вона така зелена, як цього дня! (Згадай дитинство). Згадаєш – і здається, що саме в цей день ти народжувався на світ, бо то народжувалась твоя душа! Коли босоніж гасали

по весняній великодній траві, і літали на гойдалці, і крашанки котили з горбика, і слухали музику дзвонів, той золотий благовіст… (*О. Гончар*).

Завдання 6. ***Прочитайте текст. Визначте стилістичні параметри комунікативних типів речень у наведеному тексті. Які емоційні стани передають інтоновані синтаксичні конструкції? Які стилістично забарвлені лексичні елементи сприяють цьому?***

Кому історія, а кому антиісторія

17.05.2009. Цинізм Росії доходить уже останніх меж. Від нього вже аж зашкалює. Цими днями Міністерство закордонних справ Російської Федерації виступило із заявою, в якій висловлює своє імперське обурення, що до 300-ліття Полтавської битви, цієї страшної трагедії України, в Полтаві буде споруджено пам'ятник великому гетьманові України Іванові Степановичу Мазепі. Це, мовляв, «переписування нашої спільної історії». Чого це ти, імперіє, розпоряджаєшся в нас, у Полтаві, в Україні, в нашій суверенній державі, як у своїй вотчині? Яка в нас із тобою, Росіє, може бути «спільна історія»? Отой золотий стерв'ятник з вінком у дзьобі в Корпусному саду в Полтаві – монумент «русской славы», воздвигнутий колись на честь 100-річчя Полтавської битви? Чи Батурин, вирізаний тобою до ноги, і дорослі, і всі діти й старі його мешканці? То яка ж це (Боже збав!) спільна історія? Це твоя проклята у віках, ворожа нам, бандитська, розбійницька історія. У нас не може бути з тобою ніякої спільної історії, бо не буває спільної історії в ката і його жертви. Усе, що зв'язано з тобою, кате, то була, кажу, твоя історія, а наша антиісторія. То було твоє виштовхування нас із історії, затирання нас як народу твоєю катівською мовою – «зачістка» нас, нашої території. Тебе, Росіє, письменниця, культуролог, науковий співробітник Інституту літератури НАН України Оксана Пахльовська назвала «чорною дірою», яка всмоктує в себе цілі країни, цілі народи, а в чорній дірі зупиняється, зникає час, тобто будь-яке існування. Отже й припиняється історія жертви. З великим трудом, після багатьох спроб поталанило Україні вирватися за 350 років з твоєї імперської діри на світ Божий, в історичне буття. Отож, не заважай нам, кате, творити свою історію. Нічого в тебе не вийде з новим поглинанням України. Історія нас уже підхопила й понесла. Нам тільки треба спрямовувати цей невпинний, могутній рух у правильний бік, подалі від тебе, від затяжної, убивчої сили твоєї чорної діри. Веслуймо в нашу історію, ловлячи у свої вітрила її ходовий вітер! (*В. Захарченко*. Уперте щодення).

Завдання 7. ***Аргументуйте відповідність двоскладних синтаксичних структур функційно-стильовим параметрам наведеного тексту.***

Степ мав вигляд незвичайний.

Травневі зливи, що зачастили після снігового березня та мокрого квітня, перетворили курну рівнину у водяне царство. У завжди пересохлих балках та ярах зараз вирували каламутні потоки, на кожній рівній ділянці озимини або цукрових буряків води було по кісточки. Жайворонок невтомно тріпотів у небі, глибоко віддзеркалений в залитому водою степу. Лелека хазяйновито бродив посівами, високо піднімаючи з води ноги. Очманілий заєць кидався раптом навтікача із свого сухого лігва, його біг через степ відмічався шумливим розпліскуванням води. Потоплі ховрашки пливли, погойдуючись, вздовж обочин. Сади цвіли, стоячи по коліна у воді (*Ю. Яновський*).

Завдання 8. ***Прочитайте тексти. Визначте стилістичний потенціал означено-особових речень у наведених текстах.***

I.

То як же ми читали Загребельного тоді й не запам'ятали такого поетичного зізнання чи освідчення в любові до Мови, до Ріки своєї, до своєї літератури?! [...].

Хоч тепер вчитаймося в оцього інтелектуала, ерудита, енциклопедиста, найдосвідченішого й найначитанішого з українських письменників! «Думки нарозхрист» –

це не просто публіцистика. «Думки нарозхрист» – це крик душі і стогін зболеного серця в лиху годину зіткнення тисячоліть – XX і XXI, культур – Християнства та Ісламу, загибелі імперій і безоглядного й жорстокого панування наддержави-переможниці в «холодній війні» над усім світом! [...].

Вдумаймося в те, що мучить великого мислителя й письменника Загребельного, мого обдарованого й чесного перед Літературою і Істиною друга і ровесника. Іронічного й колючого, а тут раптом такого вразливого! Тут він, мабуть, вперше відкриває нам свою душу, схвильовану й покошлану ефемерністю нашого буття. І яка ж вона насправді – вразлива, чуйна, милосердна! До того ж, принагідно спитаймо самі себе: чи часто замислюємось над сенсом того, що відбувається в світі? Чи дошукуємося істини – у якому світі живемо? (*О. Сизоненко*).

II.

Ліньки переходити дорогу. Стільки машин… Один трамвай.. Другий… Зрештою, я ж мушу перейти цю дорогу. Поволі плентаюся на другий бік. Загальмувала якась машина. Несподівано дізналася все, що думає про мене якийсь шофер. Байдуже. Втома. Тотальна втома. А по ночах сниться Сінгапур.

Сходи. Раз. Два. Три… Ліньки. Мушу йти в цю кав'ярню. Не хочу, але мушу. Шукаю художників. З самісінького ранку шукаю. Брак грошей. Теж тотальний. Маю кілька хороших ідей. Для художників. Гроші для мене. Та вони, певно, не здогадуються, що я їх шукаю.

Заходжу в кав'ярню. Пусто. Чому тут пусто? Стільки вільного місця… Звично сідаю за свій столик. Чекаю художників і не маю, чим зайнятися. Майже нікого немає.

Чай. З лимоном. Байдуже. Беру чай, щоб змінити звичку пити каву. Сиджу. Опустила голову. Мені не обов'язково її піднімати. Маю добрий слух. І знаю кроки тих, кого чекаю (*Л. Демська*).

Завдання 9. ***Укажіть у наведених текстах частково узагальнено-особові речення. Поясніть їхні структурно-синтаксичні особливості. Дайте стилістичну характеристику цих речень.***

I.

Сходило величне сонце. Сходило того ранку особливо. Тихо, боязко. У такі ранки на полях роса. На лугах легкий вовнистий туман, у лісі спокій і хори птахів на полонинах, зводиться та йде скубати соковиту траву худоба.

Лежиш чомусь зігнутий на землі. Поза незвичайна. Так, як звалився, розкидав руки й ноги – й гаразд. Дивишся на свої ноги бозна-як далеко від тебе. Хочеш поворухнути ними й не маєш змоги. Нерви не передають наказів голови, відмовляються послуху (*У. Самчук*).

II.

Сидиш у кімнаті, пишеш. За вікнами – сонячний день. І не можеш протистояти яскравому блиску шибок. Виходиш на город, копаєш, садиш, умиваючись потом. Землю скопуєш, угноюєш, руками кожну грудочку розімнеш, ніби стелеш постіль. І десятки разів за день бігаєш поглянути на посаджену тобою учора зелену цибулю. А що уже курей сусідських ненавидиш! Або ідеш від криниці з відром води і раптом зупинишся і стоїш, дурнувато усміхаючись до сонця, і в хату не хочеш іти. Побредеш по схилу – виглядаєш підсніжників, рясту, але весна пізня, лише барвінок і зеленіє (*В. Дрозд*).

III.

Яка відповідальна робота в лікаря, скажемо, в стоматолога чи хірурга, нейрохірурга... Тут потрібна надзвичайна точність, щоб якомога менше мук, болю завдавати пацієнтові.

Така ж точність у доборі слова, в побудові фрази необхідна й у нашій письменницькій роботі. Тільки лексичну, стильову точність ми перевіряємо (переносимо) на собі.

Підбираєш те слово, ставиш його в ряд з иншими, а воно ріже тобі вухо, збиває з ритму твоє дихання, утруднює вимову. Шукаєш заміну невдалому слову, міняєш місцями слова, тобто позбавляєш від майбутніх мук свого читача. «Треба пам'ятати: всяке письмо настільки добре, наскільки за нього заплачено болем, стражданнями і мукою» (*П. Сорока*. Денники).

IV.

... Часом вам сниться сон: ви стоїте над страшною безоднею. Над такою безоднею, що у вас терпнуть не тільки ноги, а й терпне, холоне душа. І от вам треба над тією безоднею йти. І є лише тонесенька риска переходу понад самим краєчком, – і йти вам треба по тій тонюнькій-тонюнькій рисці, по вузенькій гривці якогось муру чи гірського хребта, на голокрутній висоті. Під вами така прірва, що лише туман сивіє десь унизу, а дна й не видно.

І от на тій гривці, над тією прірвою балянсує ваше похололе серце... (*І. Багряний*).

V. Напишеш, рвеш… І пишеш знову!
І знов не так… І знов не те…
Аж доки слів цвілу полову
Утома з пам'яті змете! (*Є. Плужник*).

VI.

Читання супроводжує мене все життя. Читаєш, ясна річ, не лише те, що має безпосередній стосунок до твоєї роботи. Бо письменникові, здається мені, читати хочеться так само, як і писати. Ще мені здається: тебе теж не читатимуть, коли не вмітимеш і не любитимеш читати сам. Ось яка афористика!

Живеш щоденністю, тому намагаєшся познайомитися передовсім з твоїми сучасниками, радієш з успіхів, нудьгуєш над нездарним, злостишся на пустопорожню претензійність, знизуєш плечима, вже котре зустрічаючись з постачальниками фальшивих літературних цінностей, але то є процес, тут усе можливе, тут, коли хочете, багато дозволено, бо з цього розмаїття виростає талановите, виформовується й народжується, мов ота богиня грецької краси з піни морської (*П. Загребельний*).

VII.

Суспільство до дідька багате. Воно може дозволити собі таку розкіш: надати для тебе кімнату на третьому поверсі вілли «Вальдберта». Разом з панорамою Альп, сосон, вічнозеленими кущами і вікнами на Італію.

Разом із цією тишею та розміреністю. Думай, пиши, оглядай багатосерійні сни про Європу, пий вино, зрештою. Від тебе ніхто нічого не вимагає. Ти не мусиш нікому віддячувати, писати славильні оди. Єдине прохання: сп'яну не побий порцелянові тарелі в кредансі.

Бо ви, поети зі Сходу, іноді полюбляєте щось подібне встругнути.

Цей будинок, на жаль, знаходиться у Фельдафінгу, Верхня Баварія, Німеччина. Ні, не у Ворохті і не у Косові. А міг би. За трошки інших поворотів історичного сюжету. А втім, навіщо ці безглузді зміщування акцентів? Питання явно не в тому, чи гарніші Альпи від Карпат... (*Ю. Андрухович*).

Завдання 10. ***Проаналізуйте семантично-стилістичні особливості безособових речень у наведених текстах.***

I.

Зимно. Сніжно. Синьо. Ніжно.

Березнево, Пролісково.
Рано. Пізно. Радо. Слізно.
Всміхнено, промінно знову.

Сумно. Струнно. Перелітно.
Голосисто. Невимовно.
Вербно. Терпко. Брунькоцвітно.
Незабутньо колисково.

Сонцебризно. Безупинно.
Дзюркотливо денно, нощно.
Так бентежно-лоскітливо,
Нерозгадано-жіночно... (*В. Калашник*).

II.
Перегриміло. Одійшло.
І знову сонце, знову ранок,
І де грозою пропекло, –
Лишилась тільки чорна рана (*Є. Маланюк*).

III.

Треба вкласти в уста персонажів все краще і високе, що сприяло б художній висоті і високій життєвій поетичній правді твору. Треба відповідно мистецькому стильовому плану і вибрати і персонажів, і одежу, і особливо пейзаж. Останній мусить відігравати особливу, вирішальну в великій мірі роль.

А народ увесь в цілому треба поставити над війною. Щоб він у картині був більший за війну, народ радянський, смертю смерть поправший (*О. Довженко*).

Завдання 11. ***Схарактеризуйте стилістичні функції номінативних речень у наведеному тексті.***

Кав'ярня.

Удень ніхто до неї не заходить.

Крісла на столах доголи ногами стоять, мов якісь акробати. Зігнута бабуся долівку миє, поміж столами тиняється, наче тінь. Недокурки сигарет для чого мужа збирає.

Що лиш увечері кав'ярня оживає, двері раз у раз відчиняються, електричні вентилятори гудуть.

О восьмій годині починається кабарет.

Дві скрипки, бас, флейта і фортеп'яно. За фортеп'яном бубон, литаври, тріянгель.

Невелиий, але голосний оркестр.

Оркестр – це живчик кав'ярні.

Перша скрипка у фраці. Білий накрохмалений перед, блискучий комір, гостроносі «лякери».

Перша скрипка – це серце оркестру.

Вона їй темпо вливає, темпо й темперамент. Оркестру й усій кав'ярні.

На першій скрипці молодий скрипаль грає. Стрункий, буйна чуприна, гарно різьблений профіль. Скрипка і він – одне ціле. Головою такт дає, очима кудись далеко літає. Ніби він тільки тілом тут, а думками… хто знає, де він думками, може, у концертній залі, там, де оплески, вінки, де слава…(*Б. Лепкий*. Співачка).

Завдання 12. ***Якими стилістичними фігурами доповнені описові речення?***

І тільки гриви… курява… і свист…
Лунких копит оддаленілий цокіт…

І ми… і степ… і жовтий падолист….
І цих дворів передвечірній клопіт (*Л. Костенко*).

Етапи
Етапи
Етапи
Стукіт вагонних коліс
За гратами сині Карпати
Журно прощається ліс
Етапи
Етапи
Етапи
Куди і за що нас везуть?
Солдати, солдати, солдати
Шмони, прокльони, бруд
Етапи
Етапи
Етапи
Сніжища заюшених піль
Крім Бога кому розказати
Про наш арештантський біль (*Я. Лесів*).

Завдання 13. ***Дайте характеристику стилістичного потенціалу односкладних речень у наведених текстах. Укажіть синтаксичні засоби експресивності.***

І.

Географію роману треба виписати особливо точно, з документальною правдивістю.

Треба описати село, краєвиди, район. Припустим, він з Великого Перевозу або з Шишаків.

Отже, мусить бути описано, як німці під час бою чи відступаючи палили село, як утворилася замість села пустеля.

Ріка. Пригадати бій коло ріки з «Перемоги».

Озера, сінокоси. Дерева, рослини, трави, все, що росло в полі, як звалося. Зробити ілюстрації і фотографії флори і фауни села. Можна дати також і фотографії вулиць, хат. Людей окремих. Ландшафту. Надати, таким чином, усьому вигляд справжньої і точної документальності.

Таким чином, мій рукопис мусить бути оздоблений не тільки заставками, кінцівками, заглавними літерами, не тільки великою кількістю ілюстрацій, а й фотографіями. Зробити все рукою любовно і досконально, як твір життя. Літопис (*О. Довженко*).

ІІ.

Візьміть, припустим, людське ім’я. Уже тепер, приміром, щодо молоді куди не глянь: Олег чи Ігор, дочка – як не Світлана, то Тамара. Безпомильно. І хороше. І зрозуміло, і красиво, а головне, нікому не образливо. Ніхто не засміється і не плюне – се вам не Грицько і не Срулик, не Акакій і не Мордохайчик.

От через що, коли директор лялькової артілі Кабанець-Певний сказав, що його звуть Торохтій Макогонович, всі аж присіли. Ніхто не сподівався такого імені. Іностранець, так не іностранець. Більш того, мов не знає, за кордоном не був, родичів не мав – чиста, незаймана людина. От ім’ячко, Торохтій. Треба ж було уміти читати святці, щоб найти отаке гучне ім’я. Се вам не Олег і не Джек, се Торохтій Макогонович. Те, що він не іностранець, хоч і Торохтій, видно було і по його обличчю, і по одежі, і по манері. Все у нього було точнісінько таке, як і у нас. Церобкопівське (*О. Довженко*).

III.

Штурмовики вирвалися з-за чорного дощу, випередивши розпачливе виття сигналів повітряної тривоги. Прилетіли, коли їх ніхто не ждав. Уже темніло, постові заворушилися в своїх незграбних довгих плащах, аби збирати полонених, перелічувати, як худобу, й мерщій гнати до ночівлі. Аж тут засвистіло, вибухнуло, пойнялося червоним, вдарила смерть звідусюди, рятунку не було – падай, де стоїш, бурмоти в душі благання про порятунок, про щасливий випадок, сподівайся, що перечекаєш, вцілієш, виборсаєшся й цього разу. Штурмовики йшли двома хвилями, перші скинули бомби, другі вдарили із скорострільних гармат і з кулеметів, не знати, що й жахливіше: чи роздерте вогнем чорне небо, чи дике нишпорення куль по землі. Війна виступала перед ними завжди тільки із зав'язаними очима, смерть не вибирала, свій чи чужий, не було для неї кращих і гірших, ворогів і друзів, для живих вона завжди страшна, але ще страшніше безсиле ждання смерті (*П. Загребельний*).

Завдання 14. ***Які структурні різновиди простих речень переважають у наведених текстах? Дайте стилістичну характеристику односкладних речень.***

I.

ТАНЦЮЮТЬ ТІЛЬКИ ЧОЛОВІКИ

Якщо прагнете екзотики, то вирушайте в це село – тут збереглася унікальна традиція.

Щоб побачити ритуальний танець «Сербен», у село Чортовець, що на Івано-Франківщині, їдуть туристи з усієї України. Починають його танцювати на Великдень, а на Провідну неділю обходять усе село.

«Коли «Сербен» з'явився в селі, чому його танцюють саме на Великдень і розпочинають біля церкви – невідомо, не збереглося ніяких історичних записів, – розповідає етнограф Ярослав Левкун. – Слова приспівок до ритуального танцю ще в 1870-х роках записав польський етнограф Оскар Кольберг.

Назву танцю часто пов'язують із … Сербією. Коли уважно придивитися до рухів, то «Сербен» у Чортівці справді схожий на сербський, ще й військовий чоловічий танець. Та й мелодія протяжна, як у південних слов'ян. Ймовірно, у давні часи туди на заробітки їздили чоловіки та привезли сюди танець і мелодію. А може, це відгомін княжої історії, коли на цих землях були білі хорвати».

Танцюють «Сербен» лише чоловіки. Починає ритуальний танець найповажніший – заводило. У руках заводило тримає металевий топірець, своєрідний символ старшинства, змахує ним і починає співати. До нього підходять інші чоловіки, юнаки та хлопчаки. Жінкам і дівчатам – до чоловічого танцю зась! Усі танцівники беруться за руки.

Крок уперед, крок назад. Змах руками доверху, згодом донизу. Так селяни тричі обходять за годинниковою стрілкою церкву, далі – коло біля резиденції священника. А згодом маленькими кроками тупцяють до другої церкви в селі. Танець може тривати кілька годин.

Опісля чоловіки виходять за ворота церковного подвір'я. І так танком через село. Жінки й дівчата лише спостерігають за дійством. «Загалом у танці беруть участь кілька сотень чоловіків, – веде далі пан Левкун. – Нині «Сербен» – це зв'язок поколінь, родин і земляків, які живуть далеко від села, а на свята повертаються додому. Танцюють «Сербен» лише в Чортівці й тільки на Великдень та Провідну неділю» (*С. Ружицька*. Газета «Експрес»).

II.

Нарешті вибрався на гору. Тут ліс поступився і гора височіла гола, вся вкрита квітами. А за нею... Дивний краєвид відкрився його гарячковим очам. Скільки оком сягнеш, розпростерся хвилястий, зелений океан, збрижений велетенськими химерними хвилями, що йшли одна за одною: то ліс підіймався на кряжі гір, опускався і знову підіймався... Найближчий гребінь – сизо-зелений, зубчастий. За ним – сизо-фіалковий: ліворуч, скільки оком сягнеш, і праворуч тягся ламаний контур. Потім – сизо-голубий... Голубий...

І все вище й вище. Фантастична, дивовижна панорама. Могутня в своїй красі і... страшна. Його ніколи не перейти і не подужати, не випливти з цього жахливого океану (*І. Багряний*).

Завдання 15. ***Визначте стилістичні функції речень називних уявлення*** **(*уводять читача у філософські роздуми героя чи автора / оповідача; вводять читача в ситуацію спогадів; виконують текстоутворювальну функцію, пов'язуючи основну частину з попереднім контекстом або виступаючи своєрідним зачином на початку тексту*).**

1. Говерла. От стоїть вона, цариця наших гір, задумана в вічність (*У. Самчук*). 2. Мої літа... Перебігли вони рейками, мов паротяг без машиніста, і відлетіли далеко, далеко від моєї залізниці (*Б. Антоненко-Давидович*). 3. Мальва! Цілий світ для мене ніби повернувся з нею сюди (*В. Земляк*). 4. Турки, татари, шляхта... шляхта, татари, турки... турки, шляхта, татари... – Зневідь-чого взялися у Северіновій голові ці троє слів (*М. Вінграновський*). 5. Правда… Тільки вона, правда, була проводирем у моєму житті. Я ніколи не зрадив правди… (*Остап Вишня*). 6. Дитинство й ти. Це наче все. Далеко так. Близенько так. Мене до тебе принесе З паперу зроблений літак (*Д. Павличко*). 7. Айстри задумані, квіти останнії, осені пізньої сльози багрянії… Сумно шепочеться вітер над вами, і обмиває вас небо дощами (*В. Сосюра*). 8. П'ятнадцять віків Києва. Хто тут жив? Про кого зосталася пам'ять? Полум'я часу. Марнослав'я (*П. Загребельний*). 9. Його рідне місто. Осередки пам'яті, мов давно висхлі озера, загачені річечки, ручаї, струмки, зриті пагорби з реліктових глин, знесені будівлі, знищені цілі епохи і народжені епохи нові в кварталах, масивах, викликаних потребою і... модою. Чи ж довговічна мода? (*П. Загребельний*). 10. Щастя... Хіба не думав про нього Степан? (*В. Підмогильний*). 11. Дитинство... Це, мабуть, царство виповнення всіх бажань (*М. Дочинець*). 12. Мальва! Цілий світ для мене ніби повернувся з нею сюди (*В. Земляк*). 13. Села, все села... Іноді рудники... Але рудники – як бистролетні сни, рідні й неповторні... І шахти, кліті, стволи, шахтарі, запах милого дитинства од вугільної руди, рейок, сиве мелькотіння вагонеток і «страданье», срібний плач або буйний розгул золотих ладів під п'яними пальцями коногона, чубатого й одчайдушного (*В. Сосюра*). 14. Сметанівка. Це невелике село, майже хутір. Батько був там учителем (*В. Сосюра*). 15. Дінець. Ріка мого золотого дитинства. Ти вічно в мені, в моїх золотих згадках про тебе, про солодке й гірке, що переснилося і одснилося моїм карим і сумним очам, душі моїй тривожній... (*В. Сосюра*).

Завдання 16. ***Який стилістичний ефект створюється поєднанням однорідних членів (досягається однoплановість елементів оповіді, засіб компактного зображення подій, явищ; мінімілізоване відтворення зорових картин; деталізація, конкретизація авторської оповіді; урізноманітнення образної мови; посилення експресивності; активізація стилістичних фігур*) *у наведених реченнях?***

1. І квіти, і зорі, й зеленії віти Провадять розмови кохані (*Леся Українка*). 2. Та іскра тліла, не згасала, І розгорілася багаттям ясним, І освітила темную темноту (*Леся Українка*). 3. Тільки «ся», мов кліщ, вчепилося за мене, неспокійно вертілось, про щось настирливо дзижчало, линучи за мною у невідомі країни… (*С. Васильченко*). 4. Їм милі тріумфи, і лаври, і квіти (*Леся Українка*). 5. Хай серце плаче, б'ється, рветься тут (*Леся Українка*). 6. Люблю тебе. Боюсь тебе. Дивлюсь Високим срібним поглядом на тебе. З вогню і вод, від неба і до неба Твоїм ім'ям на тебе я молюсь… (*М. Вінграновський*). 7. По селах чулася безладна стрілянина, моторошні крики, голосіння жінок і валування собак (*В. Шкляр*). 8. Сумно. А ще сумніше в темний, довгий, холодний вечір. Вітер наче казиться – то стогне, то плаче, то регіт підніме, то стиха, поволі застука по віконницях запертих, то знов заскиглить, завиє, й сипне, і сипне дрібненьким дощем (*В. Винниченко*). 9. А народ український, з його пристрастями, насмішкуватістю й жаданням величі, з його князями, гетьманами, митрополитами, схимниками, єретиками, мандрованими дяками і філософами, поетами,

іконописцями, ушкуйниками, бродниками, братчиками, козаками, гайдамаками, довбушами й кармелюками, бурлаками й покритками, невиплаканими слізьми страждань і гучним клекотом і гомоном незгоди, з війнами, революціями, стихіями, голодоморами – чи ж хоче і чи захоче він зректися своєї історії? (*П. Загребельний*). 10. Пташки, мирно погойдуючи галуззя, креслили дзвенющі рисунки окликів; перелітали між листками, барвіючи пір'ям, і обкидали круги над решткою саду, що обернулася в невеличкий пташинник (*В. Барка*). 11. Місто шуміло й хвилювалось, кипіло й реготало. Життя виштовхувало вдень на вулиці його тисячі, десятки тисяч людей, котрі заклопотано бігали, метушились, щось думали, обмірковували, сміялись, плакали, сподівались і, нарешті, помирали, – все це іноді тут же на вулиці, а здебільшого під залізними дахами кам'яних мурів, що самі ж і утворили собі, аби ховатись на ніч для спочинку й кохання (*В. Підмогильний*). 12. Крім сенаторів і послів посольської ізби, що з'їхалися з цілими натовпами двірської шляхти та челяді, сюди зібралися і крамарі, сподіваючись корисно розпродати свої товари, і мазовецьке панство з дорослими доньками, полюючи на багатих наречених, і околичне селянство – на ярмарок, і дрібна шляхта – шукати долі і захисту (*З. Тулуб*). 13. Цілу ніч у гонтах даху вило, скреготіло, шаруділо й шипіло (*М. Матіос*). 14. Гаспидська люлька давно вже погасла, не тріщала. Не шипіла й не сипала іскрами, а кресало та кремінь у нього відняли, вкидаючи в хурдигу, рейтери чи жовтожупанники (*О. Ільченко*). 15. Третій день ніхто не йде до школи. Директор боїться розголосу, не дзвонить у всі дзвони, просто об'їжджає двори на власному «Запорожці» і просить, погрожує, закликає (*Л. Пономаренко*). 16. Але Григорієві було приємно брати участь у загальному клопоті, в такому незвичайному готуванні. Збори, як у якусь довготривалу експедицію. Тут тобі і борошно, і цинки з набоями, і рушниці, і вухналі, і якісь накомарники, і сажанки, і сокира, й пилка-ножівка, і багато таких речей, що він їх уперше бачив і не розумів, що воно й до чого, ходив разом з матір'ю то в погрібник, то в комору… Пересипали сіль, овес, борошно, наливали з великого дзбана спирт, цідили мед, розстеляли брезенти, перепорожнювали і знову наповнювали сакви (*І. Багряний*). 17. Чоловік обережно поставив на столик свою ношу, влаштувався на стільці навпроти Лукаса і став розвантажувати піднос. Ніколи не бачив Лукас, щоб людина могла одразу з'їсти стільки страв! Гора індичого м'яса, замаскована широким листям салату, холодна баранина з баклажанами, вермішельна бабка завтовшки з поролонові мати в секторах для стрибків з жердиною, запечена в тісті риба, фруктовий салат «мімоза», пудинг з айвовим варенням, дві папаїї, схожі на товсті жовті морквини, золотисте манго, з якого витікали сік і пахощі, дві металічні банки пива і висока пластикова посудина з гарячою чорною кавою. Лукас і сам після виснажливих матчів міг попоїсти, але щоб отак! (*П. Загребельний*). 18. Андрій згадав батькову пригоду, згадав пісню дівочу, згадав вартового з його найріднішою мовою, згадав, як його везли вулицею, згадав сьогоднішню подію вдома, згадав свою матір, нанизав усе те в один разок, слухаючи журну мелодію... і на серце від того всього ліг тяжкий-претяжкий камінь (*І. Багряний*). 19. Заклавши за спину руки, статечно і спокійно, поскрипуючи начищеними до блиску чобітьми, офіцер обійшов довкола воза (*І. Чендей*). 20. Він знав, що люди є добрі і лихі, скупі й щедрі, мовчазні й балакучі, хитрі й простодушні – яких на світі нема! – але вперше бачив того, що за всяку ціну ні про що і ні за що оббріхує не лише його, але й коня (*І. Чендей*).

Завдання 17. ***Поясніть особливості творення однорідних рядів у наведених текстах. Яка стилістична доцільність використання однорідності в цих текстах?***

I.

Урядове втручання у внутрішні закони мови було радянським винаходом і новиною. Ні поляки, ні румуни, ні чехи до цього не вдавалися, як і не вдавалася царська адміністрація дореволюційної Росії. Вони всі обмежувалися на заходах зовнішнього тиску… Радянська система встановлює контроль над структурою української мови, забороняє певні слова, синтаксичні конструкції, граматичні форми, правописні й орфоепічні правила, а натомість

пропагує інші, ближчі до російських або й живцем перенесені з російської мови… Боротьба відбувалася не тільки в людській психіці, а й у самій мові (*Ю. Шевельов*).

II.

На відміну від інших, не можу сказати, що сприйняла Шевченка, його слово з молоком матері, так би мовити, на «генному рівні». Мати моя, яка виховала мене і мала вирішальний вплив на моє становлення як особистості, не була українкою. Кримська вірменка за походженням, росіянка за мовою і освітою, вона, щойно увійшовши в родину Коцюбинських, швидко і досить успішно українізувалася. Та літературними явищами, через які вона передусім прилучилася до української культури, були історично і ситуативно ближчі їй Коцюбинський і Тичина. Аж до того, що Тичинині «Пастелі» співала мені як колискову…

Але Шевченка вона знала і любила. І я з раннього дитинства знала і декламувала дещо доступне мені з Шевченкового репертуару, як той-таки «Садок вишневий» або «Хлюпочуться качаточка…» (*М. Коцюбинська*).

III.

Життя Верховини котилося своїм старим річищем, скрипіло, як дерев'яна підвода, осідало в грязюках осінніх доріг, перекидалося на вибоїнах, ранилося, але йшло, йшло, йшло… Воно, здавалося, плуталося, як в непрохідних хащах, в політиці тридцяти буржуазних партій, виривало з тіла колючки і – йшло, йшло, йшло… Губилося в релігійних догмах, металося, як потопаючий, шукаючи правди, від уніатів до протестантів, від салвістів до баптистів, від євангелістів до єговістів; воно дзвеніло в національній гризні – чехізація, мадяризація, українофільство, русофільство… Але йшло. Хтось в його бурхливому потоці виринав: будував собі нову хату, прикуповував землі, когось без жалю загортала каламутна хвиля, валила з ніг (*Ю. Мейгеш*).

IV.

Наприкінці лютого спали морози і ліс терпко запах весною. Під час відлиги кілька днів сіялась мряка, яка майже злизала сніг – тепер він де-не-де білів поміж дерев окремими острівцями. На початку березня з-під тих острівців полізли перші підсніжники, дерева взялися бруньками, берези пустили сік.

Це вже була весна.

Ніхто не виглядав її так, як вони, ніхто не любив її дужче за них.

Одного ранку за озерцем, де починався густий ялинник, почулися дивні звуки – там хтось бурмотів, фиркав і шепеляво посвистував. На галявину з-за дерев і гущавин висипала ціла зграя барвистих півників. Розпустивши крила й пістряві хвости, вони кружляли один довкола одного, походжали то боком, то околяса, погрозливо квоктали, а потім, як і годиться півням, затіяли бійку.

Так розпочали свої токові грища тетеруки, котрі теж любили лісову глухомань. Вони з джинджуристим підстрибом нападали один на одного, ворохобилися, вдарялися грудьми, гублячи пір'я, люто схрещували дзьоби, але не так, щоб убити суперника, а щоб показати себе перед самкою, які вони гарні та дужі.

П'яні від любовних гульок тетеруки навіть не почули свисту стріли, яка зненацька пронизала найбільшого забіяку, і тільки тоді, коли він перекинувся мертвий, вони злякано залопотіли крилами й наосліп шугнули поміж дерев, збиваючи додолу сухі гілки, шишки й глицю.

Та через деякий час півники знову зібралися на токовищі.

І знов у повітрі свиснула стріла (*В. Шкляр*).

V.

Тим часом Шахай частував гостей: братів Шворнів – розумного Саньку й пришелепуватого Митьку; Макара – колишнього чередника, рудого велетня із страшними вусами, кудлатою червоною головою і з дитячими блакитними очима; Бубона Петра – найкращого в світі наводчика, котрий міг би набоями обкопати навкруги, мов межею, своє поле з трикілометрової дистанції; братів Василишиних – незрівнянних розвідників, телефоністів, і – у вільну годину – музикантів; Виривайлів – чотирьох соколів, що загинули згодом усі, – один по одному – рубаючи шляхту, стріляючи кадетів, домучуючи генералів; Виривайла Івана – геніального сурмача з неймовірними легенями, котрий міг перекричати всі стихії, збудити мертвих і виповнити поле бою тривожним, полохливим, зворушливим, переможним сигналом; Виривайла Петра – комбрига кінної, майбутнього героя Успенівської операції, котрому зробив поминки Марченко, наказавши зарубати над його тілом сотню полонених; Виривайла Семена – першого в армії злодія, що обкрадав усі кінні полки і щодня мав нового коня, а його ескадрон – навіть пташине молоко; Семена зарубав третій ескадрон, оточивши його своїми стодвадцятьма клинками в полі, вислухавши глузування і лайку, давши йому змогу попрощатися з білим світом; Виривайла Панька – гордість піших і кінних полків, кулеметників і гарматників, Панька, що складав пісні – гострі, як бритва, співав їх так, що вершники падали з коней від реготу, і вивчив солідно лаятись увесь свій полк – він командував потім полком (*Г. Тютюнник*).

VI.

УРАГАН

В хмарі, в мареві, диму
Чорну бучу підніму,
Грюкну в полі...
В чистім полі,
На роздоллі
Понесусь над сонним краєм,
Степом, гаєм,
Без розбору,
Піднімуся вгору, вгору
Буровієм, буроломом,
З блиском, з громом,
Все скручу,
Илом
Пилом
Оточу!..
Дужче, дужче забурую,
Завихрую,
Загремлю,
І над миром
Диким виром
Прошумлю!
Тихі води розхвилюю,
Буйні хвилі рознесу,
Димом небо розмалюю
І змарную,
Розруйную
Умираючу красу!..
Смілим іспитом смертельним,
Димом-полум’ям пекельним
Подихну
Вгору, вгору,

Без розбору –
Серед степу, серед бору,
В полі, в морі,
На просторі,
Всі устої, всі підпори
Зворухну!.. (*Г. Чупринка*).

Завдання 18. ***Прочитайте речення. Назвіть ускладнювальні компоненти в синтаксичній структурі цих речень. З'ясуйте стилістичні функції ускладнювальних компонентів.***

1. Колись її чорне, як шовк, волосся лиснілося на молодих плечах і грудях; смагляве лагідне лице віддавало молодістю, а очі – чудові, прекрасні ті чорні зорі – горіли огнем сили й надії (*О. Кобилянська*). 2. Оце сміюсь, балакаю, клюю, а завтра – пурх! – та вже і у раю (*Л. Костенко*). 3. Чумацька пісня з виразним алегрето залунала зовсім близько: «Мені шляху не питать, прямо степом мандрувать…» – і коли пан Демид, причепурившись, вийшов на середину дороги і, випнувши черево, почав, як воно й годиться панові начальникові, вписаному до запорозької, як ми тепер сказали б, номенклатури – десь поміж бунчуковим товаришем та писарем суду генерального, – почав наш обозний надиматись, напринджуватись, набундючуватись, напружуватись, нажаблюватись, нагиндичуватись (хоч і хтозна – чи й були тоді гиндики в нас, на Вкраїні, бо ж їх тільки року 1520 вперше привезли до Європи з Америки), напутрюватись, мов сич на сову, мов квочка на дощ, надуватися і червоніти, та так же й ловко, що пані Роксолана аж замилувалась, на свого мужа дивлячись, і аж розсердилась, забачивши, як байдужісінько проходять повз нього чумаки з наймитами своїми в чорних, навмисне від нападу нужі просочених дьогтем сорочках, з півнем, що куняв на передній мажі, котрий будив чумаків у дорозі щоранку, нагадуючи про рідну хату – вони, оці наскрізь пропечені сонцем і обшарпані всіма вітрами добрі люди, ішли вони та й ішли мимо нажабленого полкового обозного, мовби перед ними на дорозі не було ні пана, ні ридвана, ні пихи прегидкої, – хто на воликів собкав, хто покрикував на двох верблюдів та сумну віслючку, що плентала за валкою, хто з передніми чи задніми товаришами перегукувався, хто сам собі думку снував, а хто й виспівував: «Прямо степом мандрувать, гей, гей, долю доганять…» (*О. Ільченко*). 4. Те, найстрашніше, що Ілько не зможе довести панам свою невинність, відлетіло від неї. Тепер, коли той добрий пан (господоньку, подай йому з роси та з води!) взявся заступитись за її чоловіка, нічого їй тремтіти за Ілька (*І. Вільде*). 5. Ось цього разу йдеться саме про Сильвестра Івановича. Колись давно, неймовірно давно, я випадково запримітила, а може, просто вигадала оту його чудернацьку, ледь окреслену, майже неозначену, як легка тінь, поставу, його хрипкуватий голос, його маломовність і навіть недорікуватість, нехарапутність… (*Н. Бічуя*). 6. А я стужився за самим собою, згубився десь серед чистого поля, намагався знайти себе, та мені завжди щось перешкоджало – то общипана квітка, то пересохлий потічок, то гребінь шоломів над обрієм, то якийсь невдатний циган (*Р. Андріяшик*). 7. Отож на початку серпня, сонячного суботнього передобіддя, приїхали гості й до Никифора Дзякуна та Параски Дзякунки: син Павло, рудий, витрішкатий, уже з пузцем і в капроновому капелюсі у дрібних дірочках, невістка Рита, товстенька, як куховарка, балакуча й догідлива (*Г. Тютюнник*). 8. Вечір чорний і м'який, між чорним небом і чорною землею, прикрив собою неуявний і глибокий світ. Не видно ні слідів, ні колій, ні бистрих порухів, ні повільного кроку… (*У. Самчук*). 9. Орфографія наша, як історія мідян, «темна и непонятна»… (*М. Рильський*). 10. Здалося, що кладка через Ріку (тут її називали лавкою) зсохлася і стяглася, як покинутий хвіст ящірки (*М. Дочинець*). 10. Були в тім міцнім настої і гіркуваті пахощі опалого листя, і смак нехворощі з осушеного, розораного, але так і не приведеного до ладу лугу над річкою, і навіть хмільний дух винограду. Виноград, дрібний і терпкий, мабуть, з декоративних сортів, стелився по стіні її будинку, аж до третього поверху (*В. Дрозд*). 11. У світі є небагато див, здатних збудити в кожному почуття прекрасного, щирий подив умінням людини осягнути вічність. Серед них можна назвати

український рушник, мистецтво виготовлення якого є одним із найпоширеніших видів традиційної народної творчості (*М. Чудна*). 12. Рисунки на вазах збереглись у своїй первозданній красі завдяки вмілому обпаленню кераміки і особливому складові блискучого чорного лаку (що не змінюється від часу й довгого перебування в землі), що вкриває вазу (*М. Скржинська*).

Завдання 19. ***Прочитайте фрагмент із щоденникових записів Олеся Гончара. Поясніть стилістичну вмотивованість вставних компонентів у наведеному тексті.***

Модерн, зокрема в поезії, навряд чи коли буде здатен глибоко хвилювати людей мого покоління. По-моєму дехто лише вдає, що модерна поезія чи живопис ним сприймається емоційно. У творчості модерністів для нас багато надміру ускладненого, раціоналістичного, «заумного», зрештою, штучного. Кажуть, що це «новий етап». Не знаю. У нас, старших, своя естетика, з нею ми, певне, й підемо за обрій… За нашим уявленням, поетичне слово – від Шевченка й до Сосюри, Малишка чи Симоненка – має адресуватись безпосередньо до людської душі. Воно здатне викликати бурю в наших почуттях, а чи здатен на це модерн, його абстрактна, хай і глибока образність? (*О. Гончар*).

Завдання 20. ***Які особливості функціонування вставлених компонентів у текстах різних жанрово-стильових видів? З'ясуйте стилістичні функції вставлених одиниць у наведених реченнях.***

1. Про поетичні народні назви квітів – зозулині черевички (так подекуди називаються ті самі братки, деінде й фіалки), кручені паничі, красольки, косарики (це ті самі гладіолуси, по-російськи шпажники), сокирки, золототисячник, безсмертник, тройзілля, сон чи сон-трава, півники, чорнобривці і ін. – існують цілі наукові дослідження (*М. Рильський*). 2. «Ви несхвально пишете про «нав'язування українського слова в перекладах загальновизнаних творів»… Ох, краще б не вживати тут слова «нав'язування»… Португалець чи француз ніколи не скаже, що йому «нав'язують» його рідну мову!» (*М. Рильський*). 3. З опису Толстого видно, що це та квітка, яка зветься у нас будяком або таки й татарником. (Можливо, що ботаніки зловлять мене тут на помилці, – здаюсь заздалегідь. Словники дають до «татарника» інші відповідники, які нічого мені не промовляють) (*М. Рильський*). 4. Якщо виникне потреба перевидавати мої твори (не завжди ж Україна сидітиме без паперу!), то необхідно взяти найновіші видання, скажімо, видані «Веселкою» «Собор» і «Твою зорю», і «Прапороносців», і новели, і «Спогад про океан» (теж «Веселчині»)... Бо лише ці видання заново відредаговані автором, тобто вільні вже від тоталітарного накипу та цензорських втручань (*О. Гончар*). 5. Перебендя – а цим ім'ям можна сміливо окреслити творчість не тільки раннього Шевченка – не був лише синонім отого «кобзаря», що, мало не до етнографізму спримітизований, так довго тяжів над спадщиною поета разом із «кожухом і шапкою» (*Є. Маланюк*). 6. Народні художники малювали Мамая не в січі з ворогом, не верхи на коні, а в спокійній, споглядальній позі: тільки зброя лежить напохваті, тільки лиш кінь басує, а сам Козак, схрестивши ноги, спокійнісінько сидить під деревом, – бо ж він передусім був чоловік мирний, якщо, звісно, його не займали, якщо не зазіхав ніхто на волю й славу простих людей України, – а коли вже й зачіпав Козака хтось, то зразки народного малярства часом являли нам і лють його розплати з ворогами (*О. Ільченко*). 7. Наші надто ретельні законодавці мови, наші літредактори, які мають спеціальні списки заборонених слів (не думайте, що йдеться про якісь непристойні слова) і бояться, як чорт ладану, синоніміки (кожній речі, кожному явищу, на їх гадку, може відповідати тільки о д н о слово), бояться відтінків, шукань і дерзань, сміливого розсування мовних меж, недобру роблять справу! (*М. Рильський*). 8. До салон-вагона зайшло двоє в гумових плащах, в елегантних хромових чоботях і в узбецьких – таких модних влітку – тюбетейках (*І. Багряний*). 9. Коли нас переможуть – нічого нам чекати ні тепер, ні потім – від нас і нашу славу відберуть, розтопчуть нашу чесноту й сміливість, заплюють нашу мету і наші очі. Можна або перемогти, або вмерти

(*Ю. Яновський*). 10. Об'їхавши всі застави, що не випускали нікого з села, побалакавши з селянами, що прикидалися безпросвітними дурнями, і вирікши долю полонених солдатів (офіцерів порубано зразу), Шахай почув одинокий постріл недалеко (*Ю. Яновський*). 11. Заборона студій давньої української літератури (до кінця 70-х років!) логічно пов'язана з «арештом» літери «ґ», проголошеної «націоналістичною» (*О. Пахльовська*). 12. Тож у ставленні до української мови з боку пострадянського плебсу, де б він не перебував – у самій Україні чи за її межами, – ми постійно стикаємося з тією самою матрицею: особи, не навчені поважати Іншого, в Іншому здатні бачити лише міфічного «Ворога» з великої літери (*О. Пахльовська*).

Завдання 21. ***Прочитайте уривки. Який стилістичний колорит увиразнюють вставлені компоненти в наведених текстах? Які ще синтаксичні одиниці ускладнюють прості речення?***

I.

Сергій Монарх розучував із колгоспним духовим оркестром попурі з опери «Запорожець за Дунаєм». Усіх музикантів він зібрати не зміг, бо одні пішли в нічну возити буряк (баритоніст і сурмач), альтист не зміг піднятися на вершину Сарматського горба, бо сьогодні отримав повістку до військкомату і вже прощається з «низами», які, правда, в один голос називають себе «основою», а бубніст Сашко Тур сказав, що в нього сьогодні нічна операція. Це були дуже відчутні втрати, але Монарха вони не приголомшили, бо в оркестрі завжди когось невистачало, а йому таки хотілося підготувати бодай вступ до опери «Запорожець за Дунаєм» на проводи Підкови на пенсію.

Тому він «заткнув дірки» кількома шкільними духовиками, один з яких мав великі, як листки в олеандра, вуха, що давало йому повне право бути позбавленим музичного слуху більше, ніж баба Капшучка. Вуханчик (так його в думках охрестив Монарх) весь час губив темп і викрикував:

– Почекайте-почекайте, я зараз дожену!

Інший (це був старший син Василя Круця, і Сергій його охрестив Круценя) володів музичною тямковитістю, але весь час фіглярував і зухвалив (може, й тому, що довідався: батька хочуть обирати головою колгоспу); коли сам веде партію – можна плескати в долоні, а коли починає зводити мелодії, непомітно пустить такого когутяру, що й баба Капшучка скривиться. Кілька разів Сергій стерпів, бо не хотілося загризатись із сином зооветеринара (на Новий рік буде різати кабанчика – без довідки на базар не вивезеш), але нарешті його терпець урвався:

– Лаврінчику, ти весь час форсуєш звук.
– А я що? Я дую, а з труби виходить не те, що я вдуваю. – Лаврін повторив давній, як духова музична традиція в Городищах, дотеп, що переходить від покоління до покоління городищенських музикантів (*В. Яворівський*).

II.

Ні ж таки! Ми часто шукаємо виходу (якщо шукаємо!) деінде, тільки не там, де залягають золоті шари нашої мови. Дійшло вже до того, аж дехто з літераторів заявляє (наче ж при повній свідомості, при своєму розумі!), що мову нашої прози, рятуючи її від канцелярщини, сухості, прісності, можна оживляти, пожвавлювати її стиль чим би ви думали?.. Ряснотою нецензурщини (ще густішої, багатоповерховішої, ніж досі), позиченої в Росії на всіх поверхах, а ще сленгом рівня «воровского» і ще хтозна чим (у нечистого цілий арсенал цього добра, тільки подружись із рогатим). Отак! Шукають «рятунку» від мовного безпліддя хоч у диявола, тільки, кажу, не у вітчизняних золотих шарах української мови, зокрема ж і в сільських мовців, й у творах наших класиків. Ні, це ж треба додуматися до повного блюзнірства! (*В. Захарченко*).

III.

Місце, до якого ми їхали того дня через Усть-Чорну (вона ж Königsfeld) називається Лопухово. Але так було не завжди – щойно з 1947 року. Змінюючи географічні назви, совіти намагалися засиґналізувати свою рішучість усе на світі позмінювати. Спершу ми змінимо назви, а потім і внутрішню совість – так це слід було розуміти. Приміром, я саме так це і розумію. Я розумію, чому Німецьку Мокру вони перейменували на Комсомольськ. Але звідки взялась ідея перейменувати Брустури у Лопухово? Бо справжня назва Лопухова – Брустури.

Румунською мовою *brustur* – це Symphytum cordatum, себто живокіст серцевидний, багаторічна трав'яниста рослина родини шорстколистих. Це аж ніяк не те саме, що *brusture* – arctium lappa L, себто лопух великий, дворічна трав'яниста рослина родини складноцвіткових. Люди, які 1947 року вирішили перейменувати Брустури на Лопухово, цієї різниці, вочевидь, не зауважували і до уточнень, що саме мається на увазі за назвою села – *brustur* чи *brusture,* живокіст чи лопух, не вдавалися. Для них будь-яка наділена великими листками трав'яниста рослина була лопухом. Вони переклали румунську назву села своєю радянською мовою, нітрохи не сумніваючись у тому, що переклади її точно. При цьому тутешня річка так і залишилася Брустурянкою, не ставши Лопушанкою. Дивно, але вони взагалі не перейменовували річок. Їхній замах на дійсність виявився непослідовним.

Інша річ, що в російській мові слово «лопух» має ще й переносне значення – дурень, роззява, простак. Такий, що легко піддається обманові. Автор ідеї про перейменування Брустурів на Лопухово не міг не знати цієї конотації. Скоріше за все він навіть нею скористався – то був його жарт.

Жарти 1947 року в цій частині світу були особливо жорстокими. Йшлося знову ж таки про гру між назвою та суттю, між значенням і призначенням. Жити в Лопухові – це бути вічним невдахою, недорозвинутим недотепою, олігофреном. Червоні комісари ще 1939 року прийшли в Карпати з твердою службовою переконаністю, що місцеве населення жахливо відстале. Воно майже не читало творів Сталіна, замість фабричних костюмів носило традиційний домотканий одяг, вірило в чаклунів і ходило до церкви. З цими лопухами слід було щось робити – їхню ідеологічну відсталість лікували, наприклад, арештами й масовими вивезеннями до Сибіру.

Але Закарпаття! Воно аж до кінця війни залишалося поза сферою *виправлення і боротьби з відсталістю.* Реґіональна складність Закарпаття полягає передусім у тому, що цей шматок переважно гористої землі з власним нарцисовим мікрокліматом є справжньою есенцією Центрально-Східної Європи, де всі ознаки її покрученості виявили себе в екстремально чистому вигляді. Серед інших – і постійне перебування *поміж,* а також *під,* у чужій системі, під пануванням когось далекого, за обставин, коли тебе лише пригнічують, лише використовують, нічого тобі не даючи, бо тебе нікому не шкода. Влада де-небудь там, за горами – у Будапешті, Відні, Празі, Москві чи Києві, а ти тут – наодинці з цими горами й цим бездоріжжям, завжди – незалежно від того, де сидить влада, у Відні чи Москві – на периферії, чи то східній, чи то західній, завжди приречений на відчуття відірваності й непотрібності. В тебе є лише ці гори, за якими живуть чужі – ті, що не розуміють (*Ю. Андрухович*. Живокіст серцевидний).

Завдання 22. ***Прочитайте текст. Прокоментуйте стилістичні особливості речень-реплік у діалозі. Знайдіть у тексті синоніми і дайте їх стилістичну характеристику.***

Микола перейшов греблю, ступив на першу сходинку, пристояв. Потім рушив угору, вслухаючись у своє єство, вслухаючись у пітьму, яка обступала його дедалі щільніше й ховала навіть від самого себе. Східців не бачив, ступав навпомацки, та, виявляється, пам'ять закарбувала тут кожну сходинку, і він ішов рівно, не спотикаючись. Зупинився на півдорозі.

І почув важке дихання.

А потім приглушений елегійний голос:

– Давно тебе тут не було, синку.
– Давно.
– Чому не приходив?
– Справи.
– Як вони, твої справи?
– Ех…
– Що, уже розбився твій білий острів?
– Розбився.
– Не журися, рано чи пізно це чекає на кожного.

Від Його постаті сходило біле світло, воно розсичувало темряву, і Микола бачив зосереджено-спокійне обличчя, яке не видавало ні смутку, ні радості, ні збудження, ні байдужості. Мабуть, таким і мусить бути обличчя мудреця, звільненого від хвилинних марнот. Тільки втоми не міг приховати цей чоловік, і вона відчувалася в усій Його розслабленій поставі, в розстебнутому на всі ґудзики макінтоші (видно ґаптовану хрестиком вишиванку), в капелюсі з провислими крисами, в неприпаленій цигарці, яку він розминав у пальцях, розсипаючи тютюн.

– Це чекає на кожного, – сказав Він. – З юністю відпливають за обрій наші білі острови. А як твої вірші – пишуться?

– Під настрій.

Як це – під настрій? У поета завжди є настрій: поганий чи добрий, а є. Навіть у часи злих вітрів і тривог треба писати (*В. Шкляр*).

Завдання 23. ***Прочитайте. Визначте стильові параметри наведеного тексту. Які синтаксичні засоби визначають стилістичний колорит тексту? Назвіть стилістично марковані лексичні засоби.***

Христя ніколи не виходила далеко за своє село, ані з старшими. Але тепер їй було так тяжко на серденьку, що вона наважилась піти потай аж до Очеретяної Балки. Нехай буде, що буде! Але ж, коли на братову неміч є тільки один цей лік – проліски, вона мусить його знайти. І то якнайшвидше, бо ж очевидно, що без того ліку Панькові стає чимраз гірше…

Прокинулась вранці, враділа, що світить сонце неповітно, взяла з собою хліба й шматочок сала в хустину, в ручку – галузину й подалась в далеку подорож шляхом, що показала їй бабуся. Йшла швидко й без пригод. Ніхто не здибав її в дорозі. Тільки трохи злякали чорні великі круки, що прохожали по ріллях. Та біля одного гайка перерізав їй дорогу сірий заяць, за яким гнався рудий пес.

Зморена, мокра, вся заляпана багном, дійшла вона до села, що лежало в долині, нижче проваль та прірв, оточених високими піскуватими горами. Довго блукала в перелісках, спустилась аж на діл до жовтого бурштинового потічка в зеленавім мереживі верб, – й нарешті, в ольхівнику побачила жадані поцілунки весни. Розрадована назбирала маленький пучечок блакитних зірочок й, не гаючись, спробувала вертати додому. Але чобітки, вбрані в глей, страшенно поважчали, ніжки боліли, а тривога наростала в серці, бо сонце швидко закочувалось за гори на обрію. Коли ж почала спускатись в долину, здавалось їй, що вона й не переходила цього місця. Вогкий туман занимав землю мокрою хусткою, й барвив все довкола насіро. Йшла навмання, з кожним новим кроком втрачаючи надію, що дійде. В порожніх полях не було нікого. Навіть круки потягли до лісів. Нарешті, згори пролетів колючий подув голчастого вітру. Туман розвіявся, але стало холодно. Особливо мерзли руки, бо ж надвечір знову почав дужчати мороз (*В. Королів-Старий.* Проліски).

Завдання 24. ***Прочитайте. Визначте парцельовані одиниці. Поясніть функційне навантаження парцельованих одиниць як засобу експресивного синтаксису.***

1. Вітер. Холодний, колючий, мокрий. І сморід пероксиліну. І запах крові всуміш із запахом горілого ганчір’я. І туга, мов мряка туманна, над розбомбленим містом (*І. Багряний*). 2. Був ти. Твій голос. Перший усміх твій. Твій перший крок. Твоє найперше

слово (*О. Підсуха*). 3. Сьогодні піде дощ. Теплий, липкий, краплистий дощ (*Ю. Яновський*). 4. Мріли степові кургани. Вони відривалися від землі і зеленими шапками повисали на срібній повітряній течії. А гігантські машини-поливальниці поливали пшениці, здавалося, не водою, а райдугами. Червоними озерами цвіли в лісосмузі маки. Синіми озерами біля них – сокирки. Або молоточки. Або собачі мордочки. Так їх по-різному називають (*М. Вінграновський*). 5. День відійшов. Тривожний, неспокійний, в ясній одежі і галасливий. Зайшов за гори разом із сонцем – і стало тихо. Спокійна, тиха, як богомільна черниця, з'явилась ніч. Замовкла сіра земля, здрімнули хати, тополі і поле (*М. Коцюбинський*). 6. Мозок працює тепер нормально, скепсис мій розтанув у розумінні вселюдського. Я не можу гніватись, бо немає людини, яка могла б заподіяти щось достойне мого гніву. Мені іноді стає страшно вві сні, коли я на секунду старечого сну відчую себе не старим. Я стою на високому щаблі, і мої роки дають мені можливість із неприступної гори оглядати місцевість. Без захоплення дрібницями. Без гніву. Без жалощів. Без страху. Без особливих переживань і ненависті. В холодній старечій любові до найпрекрасного (о, повірте мені), що я знав у світі, – до Життя (*Ю. Яновський*). 7. Все винен я. Всіх мусив захистити. І тих, і тих. І тих від тих і тих (*Л. Костенко*). 8. Чекаю лиха, Звідусіль. Щомиті. Біди чекаю, Горя. Звідусіль.Вжезірочки на чорнім оксамиті Чумацьким Шляхом розсипають сіль (*Л. Костенко*). 9. Я стою на високому щаблі, і мої роки дають мені можливість із неприступної гори оглядати місцевість. Без захоплення дрібницями. Без гніву. Без жалощів. Без страху. Без особливих переживань і ненависті. В холодній старечій любові до найпрекрасного (о, повірте мені), що я знав у світі, – до Життя (*Ю. Яновський*). 10. У цій абсолютно правдивій історії лишилося повідомити кілька речей. Про те, як Таумі все ж побувала разом з Іваном на могилі Туммі Маліколоне. Як стояла на пагорбі-могилі й дивилася на безкраю савану й думала, що з цього місця починається Африка і її рід. А може, й цілий світ (*В. Лис*). 11. Начальник осікся і замовк здивовано. Спробував розгніватися, але замість того почервонів розгублено. Промовчав. Нарешті промовив: – Це ви даремно. Але... гм... я забув, що ви сиділи чимало часу в в'язниці і в таборах (*І. Багряний*). 12. Як то буде – коли над голим тілом землі пропливатимуть сірі хмари? В чому вони будуть відбиватися? В байдужих, мертвих людських очах? Такий собі тихий Апокаліпсис. І відтиражована в премногій кількості, видерта з журналу картинка. Наприклад, соняшники. Наприклад, Ван Ґоґа. Чи Неванґоґа. Наприклад, на сірій стіні, що зосталася від чийогось дому (*Н. Бічуя*). 13. …Привиділися кадри з чорно-білого кіно: темні прапорці гойдаються на вітрі. Стрибок, лечу – і гепаюсь об землю. По який бік прапорців, не встигаю побачити. Бо стегно неприродно відійшло трохи вбік від коліна, впершись у тканину, і це вже не сон, а кольорова реальність (*Г. Вдовиченко*). 14. Вирушаючи до вовків, я брав із собою лише свободу. Від усього. Від почуттів, прив'язаності, любові, дружби, слів, обов'язків… (*Г. Вдовиченко*). 15. А Наталка байдуже, зосереджено, замріяно майструвала щось із кори. Вправно. Мистецьки. «Почекайте, ось буде диво» (*І. Багряний*).

Завдання 25. ***Прокоментуйте експресивне навантаження парцельованих конструкцій у наведених поетичних текстах.***

І.

Якби ж ми звичні до таких відвідин.
І шкельцем грати з королівських лож.
Щоб ми були появлені пред світом
в реляціях послів, в опініях вельмож.

Щоб мали свій Версаль. Щоб панство було вчене.
Щоб на жінках блищали коштовності, кольє.
Щоб не до короля, але таки до мене
приїхав той Боплан чи той же Шевальє.

Щоб двір у мене був. Щоб танці відзіґорні.
Щоб з'їхались посли. Щоб цісар гостював.
Щоб був пиїт, ділами й духом горній.
Щоб той мені пиїт хоч жінку оспівав.

Вона ж у мене що, не гірша королеви.
Її вдягнути в це, і вже «пардон, мадам».
У них там Фонтенбло. У них герби і леви.
А в нас тризуб князівський. І той же мій «Абданк».

Щоб сяяв мій палац. Щоб музика і сальви.
Щоб знали етикет. Щоб їли артишок.
А в мене вона що, в садку садила мальви.
Полковникам внесла три миски галушок.

От ми такі і є в очах всії Європи –
козакко, чернь, поспільство для ярма.
Ізгої, бидло, мужики і хлопи,
В яких для світу речників нема (*Л. Костенко*).

II.
Щаслива я. І ні про що не думаю.
І мозок мій здивований у край.
Що я сміюсь. Що говорю дурниці.
Що чую голос вимерлих племен.
Що у сучасність гонти і драниці
не закидають вудлища антен.
Що тут нема транзисторної музики,
лише пташки щебечуть лісові
і маслючків брунатні карапузики
з дощами в шахи грають у траві (*Л. Костенко*).

Завдання 26. ***Визначте семантику і стилістичні функції звертань у наведених реченнях.***

1. О коротенька, наче смерть, дорого, Що розірвала світ на тут і там! Вже я тепер нікому не віддам Так, як раніше міг, себе усього! (*Є. Плужник*). 2. О днів майбутніх спокою глибокий, На землю цю знесилену прийди! (*Є. Плужник*). 3. Ні, голубе, ні, серденько, любчику, ясочко, поїдьмо! Не опинайся! Вирвався, розумієш, тільки на два дні. І спеціяльно для того, щоб сприснути своє відродження. Спеціяльно! (*В. Винниченко*). 4. Ніч… а човен – як срібний птах!.. (Що слова, коли серце повне!) … Не спіши, не лети по сяйних світах, Мій малий ненадійний човне! І над нами й під нами горять світи… І внизу, і вгорі глибини… О, який же прекрасний ти, Світе єдиний! (*Є. Плужник*). 5. Ой, не шуми, луже, зелений байраче, Не плач, не журися, молодий козаче (*П. Чубинський*). 6. І я розбита, любий, але нова вступає в душу сила (*Леся Українка*). 7. Ти, Ріко, вчила мене ще й невідворотності кожної хвилини (*М. Дочинець*). 8. «Райський закуток! – аж захлинався від захвату Аркадій. – Старий, ти пригостив мене воістину царським десертом» (*М. Дочинець*). 9. Рідні гори мої, синє диво дібров, Із далеких доріг знов до вас я прийшов (*А. Драгомирецький*). 10. Промовила конвалія: «Прощай, гаю милий! І ти, дубе мій високий, Друже мій єдиний!» (*Леся Українка*). 11. Сестричко, рідна, найдорожча, молю тебе, благаю, не питай і не примушуй говорити! Може, се правда, що слова мої отрутні, що й очі забивають людську силу! (*Леся Українка*). 12. А я, мої панове, їхав з моїм контрабандистом Семеном Пустуном

до кордону (*В. Винниченко*). 13. Тут Петро одверто, розмашисто глянув просто в лице Кіндратові й з розгоном поклав йому руку на плече. – Давай, братухо, поговоримо на всю душу! Га? – Давай... – трошки здивовано сказав братуха (*В. Винниченко*). 14. – Ей! Псс! Чаек! Ти що ж це, серденько, не по формі подаєш? Льодку, льодку давай! Швиденько! Йому приємно погукувати, робити шамотню, наливати (*В. Винниченко*). 15. – Та чого ж ти сердишся, чудний ти чоловіче? Та кажу ж тобі, що я не знаю, про віщо ви там балакали (*В. Винниченко*). 16. – Ні, тепер ти мені відповідай! Звідки ти взяв цю дику, безглузду нісенітницю? Через що, дурний ти, смішний чоловіче? – Із слів самої Соні! От звідки! Розумієш ти, розумний і несмішний чоловіче?! (*В. Винниченко*). 17. – Ти правду кажеш мені, Михайлюк? – раптом якось дуже серйозно питає він. – Саму правду, Дмитре (*В. Винниченко*). 18. Ех, хохли неотесані, – не обличчя, а твар. Ви не вперше принесені на всесвітній вівтар (*П. Скунць*). 19. Ще один маленький закид Миколі Вінграновському. Він пише: Летячи із Африки на хату чорногузи – Курли-курли – в них лапи у крові… Не курличуть чорногузи, любий Миколо, вони тільки клацають дзьобами, Курличуть інші птахи, що ніколи й ніде не гніздяться на хатах, – журавлі… (*М. Рильський*). 20. Потім дід увійшов до хати, заглянув на піч. – Змерз, онучку? А ти ножки – на черінь, а зверху кухваєчкою... Олесь глибше зарився в подушку і тоненько заскімлив (*Г. Тютюнник*).

Завдання 27. ***Прочитайте поезію. Дайте стилістичну характеристику звертань у поезії. Назвіть лексичні засоби виразності в наведеному тексті.***

Королівно, ясна панно,
ви себе навік забули!
Що з’єднало вас зо мною,
вбогим лицарем без спадку?
– Мій лицарю, любий пане,
се мені гірка образа, –
я ж не звикла продавати
свого серця за червінці!
– Королівно, ясна панно,
стану вашому належить
багряниця і корона,
а не ся буденна одіж.
– Мій лицарю, любий пане,
та невже я вам миліша
в багряниці та короні,
ніж у простих темних шатах?
– Королівно, ясна панно,
я зовсім безславний лицар,
бо від зрадницької зброї
умираю вдома, в ліжку.
– Мій лицарю, любий пане,
хай впаде за зраду сором,
слави ж маєте доволі:
ви обранець королівни.
– Королівно, ясна панно,
чує серце, що загину, –
хто ж вас буде боронити
від неслави, поговору?
– Мій лицарю, любий пане,
не боюсь я поговору, –
все чиню по власній волі,
бо на те я королівна.

– Королівно, ясна панно,
тяжко буде вам дивитись,
як мене ховати будуть
простим звичаєм, непишно.
– Ой лицарю, любий пане!
Не вражайте мого серця!
Що мені по всіх пишнотах,
як би мала вас ховати?
– Королівно, ясна панно,
заклинаю вас коханням,
майте гідність і в жалобі,
як належить королівні.
– Мій лицарю, любий пане,
нащо сі страшні закляття?
Се ж найгірше в світі лихо –
непрозора, горда туга… (*Леся Українка*).

Завдання 28. ***Прочитайте наведені фрагменти щоденникових записів В. Дрозда. Які риси стилістичного синтаксису ілюструють наведені тексти?***

I.

Я копаю грядку. Земля ще мокра. В'язка. Якимівна зі свого двору: «А ми ще не копали… А ви оце вже копаєте? А чи не рано? А ми ще не копаємо. Земля ще холодна, цибулю садити рано, ми ще не садимо. А ви – уже садите… Може ви чули, що буде уже тепло?» У голосі Якимівни – тривога. На ранок – морозчик. Якимівна радіє. За годину – сонце. Моя цибуля (садив проростлу) підняла голову. Якимівна через межу: «Ви таки щось знаєте… Таки правда. Що грамота не в ліс веде, а з лісу…» Садити ще справді рано. Але – неперекірне бажання садити, побачити на темній землі зелений пагін (*В. Дрозд.* Бог, люди і я. Щоденники).

II.

Син – військовий льотчик. Служив у Німеччині, тепер – на Далекому Сході. Давно не був удома. Мати прихворіла, дуже хотіла побачити сина, скучила. Сестра дала фальшиву телеграму (знайомий лікар підписав): «Мати помирає. Вилітай». Йому дозволили летіти своїм літаком із Далекого Сходу. Бориспіль посадки не дав, дала Біла Церква. Генерал, начальник аеропорту, дав вертоліт. Вертоліт опустився просто на городі, неподалік хати. Побув удома три дні. Спали на сіні із товаришем дитинства. Зустрічався з рідними. Розповідав про службу. Підполковник. Просили земляки пролетіти низько над селом. «Не можна, – відповів. – Шибки повилітають. Один льотчик, батько якого загинув у війну у німецькому містечку, пролетів над містечком – скло із вікон вилетіло, посадили його на губу…» Але коло зробив над селом, прощальне. Мати невдовзі померла, на похорон уже не прилітав (*В. Дрозд.* Бог, люди і я. Щоденники).

Завдання 29. ***Які синтаксичні засоби підтримують емоційно-експресивний тон наведених текстів?***

I.

Оце у волості був… носив подушне… при мені бумага получена, об'явити жінці, чи дітям, чи родичам яким, щоб прийшли у місто признавати… Знайшли у снігу замерзлого… Загнибіда либонь признав… (*Панас Мирний*).

II.

Людське життя. Я бачив, як у червні квітує степ асканійський. Бачив місячну доріжку на морі, що постелилась удалеч, в античність. Чув мільйон весняних солов'їв, що

шаленіли, витьохкуючи у вечірніх кончівських левадах. Я знав години й літа натхнення. Я – жив! (*О. Гончар*).

III.

Не хочу вежі зі слонової кості. Вежа має бути з яшми. Яшмова вежа скрізь, де ти хочеш її вибудувати. Навіть серед стосотенного мітингового натовпу.

Проміжок між рядками. Цезура в часі. Між і між годинами.

Спрага мандрівок усе ще (слабше, може, ніж колись) озивається. Хочеться вирушити. Поїхати. Знятися з місця. Податися. Кудись. Часом – сконкретизовано, означено. Наприклад, в Грузію. Чи в Іспанію.

Там теж є вежа з яшми? З зелено-прозорої яшми (*Н. Бічуя*).

Завдання 30. ***Прочитайте тексти. Якими лексичними й синтаксичними засобами досягається інтенсивність емотивної виразності оповіді?***

I.

А першу Запорізьку козацьку Січ зі столицею на острові Хортиця в 1554 році заснував волинський православний князь Дмитро Вишневецький, знаменитий і знаний під іменем Байди. Йому набридло ходити під Польщею та її королем, і він в один день покинув на Західній Україні свою дідизну Кременець, села і хутори, покинув подаровані йому королем міста Черкаси й Канів на Україні Східній, сів на коня, підкрутив вуса і з шаблею та гаманцем поїхав на Україну Південну – у Дике Поле, на Запороги, в Пониззя Дніпра. У Пониззі, роздивившись, що воно і як, Вишневенький зібрав біля себе річкові, степові та озерні ватаги озброєного люду. Столицею для ватаг він обрав скелястий острів Хорт, або, як ще його називали, Хортицю. У 972 році печенізький хакан Куря убив тут першого запорізького козака, київського великого князя Святослава... Приглядались один до одного козаки й Вишневецький недовго. І він, і вони зрозуміли відразу: і їх, і його повивало одне – воля і гідність. Підсвітивши багаттями дикі над Хортом зорі, Вишневецький підняв козаків на війну з кримським ханом Давлет-Гіреєм, батьком Газі-Гірея, а заодно і з його патроном – турецьким султаном Селімом за відібране ними у козаків Чорне море. Своє Чорне море козаки мали мати собі. Билися вони дев'ять літ.

По страті Вишневецького-Байди на палі в Стамбулі запорожці подивилися на себе збоку: так ось вони які люди, яка сила, яке товариство! З розкиданих по Дикому Полю та Дніпру безпритульних ватаг зробилося військо. Тепер, об'єднаних Хортицею, їх стали остерігатись, а то й підлещуватися до них ті ж самі татари і турки, а також московський цар Іван Грозний та польський король Жигмонт-Август. Особливо ж козацтво відчуло себе на силі з такими своїми призвідцями, як гетьман Косинський, коли він був ще живий, коли ще не вбили його у Каневі польські жовніри, та нині сущий гетьман Григорій Лобода. Лобода, правда, не вгодив їм і недавно подався на Київщину гетьманувати над реєстровими козаками. Як пішов від них Лобода, на Великому Колі запорожці проголосили собі кошовим Микошинського, і хоч у першім із ним поході половину їх під Очаковом перебито, та що вже вдієш? Зате турки й орда – принаймні, орда! – надовго зарубають собі козаків на носі!..

Сорок років пробули запорожці на Хортицькій Січі, а три роки тому знайшли для життя собі інше, безпечніше місце – неподалік від Хортиці вниз по Дніпрі, на його притоці, що звалася Базавлук. У гирлі цієї притоки під такою назвою й острів: острів Базавлук, що із татарської мови по-нашому означає крига, лід. На цьому острові і вкопало козацтво свої нові курені Базавлуцької Січі. Кращого місця годі було й шукати! Зі сходу, з татарської сторони, оберігав товариство Дніпро. З заходу, від Дикого Поля, під лобатим, з червоної глини, тернистим кряжем, бурчав сам Базавлук – ріка з характером, звивиста і глибока. З півночі та півдня біля нової Січі стояли прісні лимани – Бейкуш та Журавлинський. А випаси, а гаї, а діброви в лиманах на островах! А плавні! Плавні навколо такі, що коли в них не заблудиться вуж, то скаже Богу спасибі. Дякую, скаже, тобі, мій Господи, за те, що

я, з жовтими вушками вуж, у цім безкінечнім плетиві, нависанні, диханні та булькотінні не заблудився й щасливо доповз додому!.. От що скаже Богові вуж (*М. Вінграновський*).

III.

Зрештою, треба підкреслити, що письменники наші – справжні письменники – зовсім не прагнули бути масовими, а свої твори зробити «здобутком широких трудящих мас». Вони виступали проти плужанства, цього літературного козакування по селах і хуторах. Вони замкнулися в ексклюзивні письменницькі організації. Бо вони хотіли говорити й говорили до тих тільки, хто мав вуха й голову, щоб чути й розуміти їх. Найбільшим знущанням з пам'яті Юрія Яновського є доданий у виданому НТШ «Майстрові корабля» анонімний словник, делікатно названий «Пояснення деяких слів». Тут читач довідається, приміром, що «архаїзм – застаріле слово», «акробатика – руханкове мистецтво», «бухта – малий залив», «гример – мистець характеризації» й десятки таких же непотрібних, безглуздих і безграмотних означень. Ніби Яновський писав для впорядників букварів, для читачів, що не знають цих слів, для сільської просвіти. І ніби, якщо з'ясувати значення цих слів – навіть з'ясувати їх правильно, – читач цього рівня зрозуміє і оцінить твір як цілість! (*Ю. Шевельов*).

Завдання 31. ***Прочитайте тексти. Дайте характеристику смислових і стилістичних особливостей складних речень у наведених текстах.***

I.

Вчотирьох сиділи біля багаття, було так затишно, любо, пахло димком, печеною картоплею, пахло першими помідорами, літом, пахло холодною м'ятою, і нагідками, і чистою білою кімнатою, і лагідним вечором, який буває тільки раз у житті. Потім як не старайся, що не роби, а такого не повториться більше ніколи; палитимеш багаття, пектимеш картоплю, приспіють перші помідори, прийде лагідний вечір, як подих нагідки, але такого… такого більше не буде (*В. Шкляр*).

II.

Блищала на сонці черепиця дахів, світились вікна в мечетях, пашів нагрітий камінь, горіли, як маки, фези, кричали птахи і продавці, дзвенів метал по кузнях, безперестанку дзюрчала вода, запирав віддих у грудях запах шкури, кави та часнику, бряжчала посуда, шкварчав шашлик, душив усіх пил, – і в сьому пеклі життя, у сьому хаосі фарб, ліній, пахощів, згуків, у сій неможливій тісноті проскакував часом, зайнявши всю вулицю, новий фаетон під білим парасолем, із елегантними європейцями, як щось чуже, негармонійне, й зникав за хмарою пилу… (*М. Коцюбинський*).

III.

Було всього, а буде ще всьогіше.
І що не день – все гірше, й гірше, й гірше.
То мор, то мур, то голод, то війна
То з неба грім, то в полі сарана (*Л. Костенко*).

Завдання 32. ***Прочитайте тексти. Які структурні типи речень переважають у наведених текстах? Як впливає поєднання різних за структурою речень на загальний стилістичний регістр тексту? Прокоментуйте смислові і стилістичні особливості простих і складних речень у наведених текстах.***

I.

Мар'яна раз у раз виходить на балькон – переконатися, чи справді війна розпочалася.

Місто-велетень причаїлося в нічних мороках. Може, спить? Може, так ось від якогось часу, як спадуть вечірні сутінки, як засяє перша зірка, – безтурботно вкладається усе спати? Може, порожньо у цих мовчазних кам'яних велетнях-тінях, нема для кого вбирати місто у

вечірній одяг електричних діядем? Може, й самого міста нема, а привиділося воно колись раз якомусь фантастові-мрійникові?

Ні, за примарною тінню безлюдного міста, за кожним поворотом, в кожній шпарі чатує мільйоновий вартовий. Чи не світиться де світло, – он така тонесенька, ледве помітна смужечка? Чи не йде диверсант, шпигун, парашутист? Чи не летять мессершмідтівські мотори, чи не заплачуть-заянчать зловісно сирени?

Ні, не спить місто і не сплять його мешканці. Вони бродять по своїх кімнатах, по дворах, ніколи не роздягаючись, ладні кожної хвилини зірватися й бігти до непевних сховищ, – готові до грядущих іспитів.

Яке «завтра» стукає в брами Києва?

В магічно-зеленавих хвилях місячного променя полощуться вежі, багатоповерхи, скляні дахи і сади та площі Києва. Під цією місячною купіллю пейзаж затемненого міста стає ще мертвіший.

– Все це – якесь неправдиве, – каже Мар'яна, можливо, про химерні ажури від фіранки на відсвіченому від місяця паркеті. – Вчора ще все було таке звичайне, а сьогодні… сьогодні я наче падаю в безодню й відчула глибину її.

– Ти думаєш, – може докотитися до Києва? – питає Ребе.

Затишна їдальня у місячному відсвіті видається святковою. Молочна білість скатерки на столі, лякований рояль, таємничий блиск кришталю на буфеті – все це ніби мирно й задушевно розмовляє пошепки між собою. Клава, Ребе й Мар'яна раз у раз виходять на балькон, переконатися, чи справді війна розпочалася сьогодні вдосвіта, або вірніше, о дванадцятій годині дня промовою Молотова, бо ранкове бомбардування ще й досі видається їм лише повітряними маневрами.

Справді, все це нереальне. Оцей примарний Київ, що відразу зробився подібний на старовинні гравюри, окутаний ніччю й кучерявими масивами садів; оцей раптовий зрив усієї звиклої рутини щоденности, оця розвернена безодня невідомости завтрашнього дня, оця боротьба в душі – жаль за навік обрізаними канатами минулого і радісний подих чогось нового. Яке не страшне, – а незвичайне, небувале. Радість зміни, щохвилинна новина, хай моторошна.

Цю радість бачила Мар'яна на вулицях, у розбурханих розповідях, як хто сприйняв хвилину переходу від мирного часу до воєнного. Війна вже розпочалася, а люди йшли на базар із кошиками, їхали на прогулянки, читали про таврів... а вже були збомбардовані усі великі міста й не були то ніякі маневри. Справжня війна, якої всі чекали й яка прийшла несподівано. Прийшла вона відразу в Київ – модерна повітряна війна, а не якісь там далекі прикордонні окопи, що про них довідуєшся із газет. Тому кожен мав потребу ще й ще раз пережити, передивуватися, згадати останні дні, згадати знаменні події, слова, що ніякого значення досі не мали (*Д. Гуменна*).

II.

Від Троянівки до Чупахівського заводу – двадцять п'ять кілометрів дороги. Спочатку вона в'ється гребенем Беєвої гори, потім стікає в рівний, одноманітний, безлісний степ. Вгорі чисте, по-весняному лунке небо; крикне ворон – і бринить його крик довго-довго, і не в силах загасити його степова безвість. Полетить угору, гойдається у сліпучих потоках сонця, в ніжній синяві крила миє, даленіє чорною цяточкою, доки й зовсім щезне. Зеленіє обабіч дороги перша ніжна весняна травичка, молодесенька, тендітна, ще не налита густим соком; дикі груші, що стоять на пагорбах, ще тільки брунькуються, ще не випустили своїх листочків, гілки їх чорні, ніби викувані із заліза. Але уже струмлять по них весняні соки, уже вирує приховане від людських очей життя. Степ у цю пору весь залитий сонцем, огорнутий голубими димками весняних випарів, привільний, широкий і безконечний, навіває на людину віковічне почуття ще більшої жадоби до життя.

Розбуджена свіжим весняним повітрям, гіркуватим присмаком свіжо-зеленої землі, невтомним щебетанням жайворонка у високості, трубним криком журавлів, відчуває

людина стремління пригорнути весь голубий світ; і вона робиться добрішою, відвертішою, співчутливішою, довірливішою, тому що є щось чарівне і до солодкого щему в серці хвилююче в природі цієї пори року, щось замріяно-величне в тій хитрій і непомірно тяжкій і складній роботі, яка відбувається приховано від людських очей, щось урочисте і разом з тим суворе, вічне, невпинне, могутнє, що примушує тебе подумати про вічність буття і замислитися, для чого ти живеш на світі і який слід розуму і рук своїх залишиш після себе на цій землі (*Г. Тютюнник*).

Завдання 33. ***Прочитайте уривки. Які синтаксичні засоби, на вашу думку, найвиразніше сприяють логічності й емоційності оповіді?***

I.

– А що тепер ми собі їсти наваримо, сестро? – Оленка вже запитувала Одотю, знаючи, що залишиться у неї на полуденок. При готуванні наговоряться вони, обігріються разом в прадавній родинній хаті Зозулишиних, і вже їм буде тепло й тоді, коли Одотя з узгір'я спуститься до свого Вертуна, а вона залишиться одна…

– Я тобі принесла від себе, але мене чомусь так бажить картопляний токанець, бринзою перекладений та шкварками приправлений. – Ця їжа селянська в горах з овечими отарами з давніх-давен була в пошані та славі особливій, бо саме без неї не обходився орач і сівач, коли піднімав навесні ріллю і висівав зерно, косар у сінокіс, як робота тяжка починалася раннім ранком при росі і пташиних співах до перших променів і не кінчалася, доки не відпалав та не вгас догораючим сонцем червоний захід… Без токану з бринзою, врешті, не обходився на роботі і лісоруб, валячи на схил смереки і буки, – що додавало іще стільки сили й тримало таку постійну і надійну міць?

Звісно – гріх було б таїти правду! – замішаний на вареній картоплі з кукурудзяної муки токан завжди був незвичайно для шлунка легким, для здоров'я поживним, на смам – не запахущим, а цілою звабою! Ця страва проходила з повними ковтками овечого, в гіршому разі незбираного коров'ячого, молока отак з кухля; полуденок чи вечеря горянина, натрудженого підносили на сьоме небо, до висоти істинного блаженства, вкладали до глибокого сну з казковими видіннями. Вранці піднімали до роботи у новій силі і повній бадьрості!..

Токан з бринзою їли дорослі, їли молоді, їли діти без найменшого риску для якихось розладів чи несподіванок, для всіх з вівцями на Верховині він був стравою страв!.. Хіба кожен регіон у світі не має своєї характерності, в тому числі й у їжі? Чому ж не мати цього і предковічній Забережі з ближчими й віддаленими околицями, полонинами та овечими отарами?.. (*І. Чендей*).

II.

На степу росте багато їстівного зела, треба лише знати, яке з нього можна їсти, щоб, бува, блекоти не вхопити чи жаб'ячого маку, а різні там брандушки, або козельці, або молочайник (не той, що по толоці росте), або пасльон та дикий мак, – це все неабиякі ласощі, степові гостинці. І степом можна йти безвісти і лягти на землю, прикласти вухо до землі – то тільки вмій прислухатися – шумить і гомонить, а коли лягти горілиць і вдивитися у глибоке небо, де пливуть хмарки на синьому повітрі, тоді здасться, що сам летиш у небі, одірвавшись від землі, розсуваєш руками хмари, ростеш під синім повітрям і, вернувшись на землю, бачиш – скільки живих друзів у тебе в степу.

І жайворонок, що загубився в небі, співаючи жайворонисі, і орел, що повис на вітрі, ледве ворушачи кінчиками крил, виглядає здобич, чорногуз бродить по траві, як землемір, ящірка перебігла обніжок – зелена, мов цибулиння, дикі бджоли гудуть за медом, ховрашок свистить, цвіркунці – одно пиляють у свої скрипки, наче сільський швець на весіллі (*Ю. Яновський*).

III.

В Омелькових піснях – і в церковних, і в світських – сильно грала народна струя…

Його вчили не тільки міланські чи віденські професори, не тільки протопсальти київської Софії, де він співав попервах, а й рідна матінка вчила співати, не тільки над ним колискових мугичучи, бо співала ж вона, і гончарний круг обертаючи, і снопи в'яжучи, і городину полючи. І шарудіння вітру в степовій траві слух Омелькові малому витоншувало. І дзюркіт рідної річки Рубайла. І соловейків спів. І думи кобзарські. І дівочі веснянки. І все, що він чув на Вкраїні, все те вчило його слухати. Все те вчило його співати. Все те вчило його складати пісні. Все те приваблювало до нього, до його кебети, до голосу його козацького, до серця його широкого, – все те приваблювало тисячі і тисячі людей (*О. Ільченко*).

Завдання 34. ***Прочитайте текст. Визначте його жанрово-стильові ознаки. Дайте стилістичну характеристику виражальних можливостей цитування в наведеному тексті.***

Одначе Шевченкове зерно виявилося правдивим і повновартісним: не оживєтъ, аще не умрєтъ. І воно справді вмерло в поколінні кінця минулого віку, щоб воскреснути, вибухнути цілою потугою своєї несмертельності в поколіннях пізніших, вже на наших очах.

Тільки геть пізнішим поколінням дано було вповні зрозуміти й пережити враження перших читачів Кобзаря: чому-то старому Квітці «волосся на голові настовпужувалося», чому Костомарову здавалося, що «зірвано завісу… проламано якусь підземну засуву, вже від кількох віків замкнуту на багато замків, запечатану багатьма печатями… І страшно, і солодко, і боляче, і захоплююче було заглянути туди»; чому Куліш з такою стислістю стверджував, що «устами Шевченка увесь наш нарід заспівав про свою долю», і що з того моменту «всі у нас поділилися на живих і мертвих, та й довго ще (пророче додав він) ділитимуться».

Справді, людям мого покоління, незалежно від того, чи були вони т. зв. «мартівськими» українцями, чи з дитинства чули вірші Шевченка з уст батьків, – образ поета, що відкрився на тлі [19]17-го року, викликав, перш за все, образ вибуху, вулкану, Везувія… Образ підземного полум'я самої нашої землі, що раптом прорвало якісь віковічні надмогильні плити і стрельнули ввись, і розіллялося вогненним морем, і зарокотало пломінною карою, запалюючи й пропалюючи наскрізь.

Образ чуда.

[…].

Немає більшого заперечення справжнього Шевченка, як ота, вульгаризацією і своєрідною «традицією» вироблена суміш «крестьянскаво поета» з Тарасом (теж своєрідна «помста» Гоголя!) Бульбою, як отой «дядько в шапці», просвітянська ікона, перед якою, як перед символом зубожіння нації, відправлялося рік-річно некрофілічно-слізливі «академічні» відправи.

Він був не лише пророк і Кобзар Нації, не тільки поет і не тільки маляр, і не тільки діяч чи історична постать… Це щось зовсім інше. І в плані лише історії, і в плані лише культури – він все виглядатиме спрощеним і обкраяним.

Він, що якось дивно сполучав у собі і Ґонту, і Мазепу, (соромлюся, що колись, в молодечім пориві, цього недобачав), і тайну української жіночості, і втілення чоловічості, він, що увесь шарів найчуйнішою ніжністю і що за хвилину вибухав бурею пекельного гніву, він, що до кінця любив і так само до кінця ненавидів, і що в нім ненависть і любов, помста й ласка якось гомерично зливалися в одну потужну мелодію, – то соборний витвір самих землі, підсоння, краєвиду, повітря нашої Батьківщини. То – найглибший вибух раси, що в добі історичного занепаду – саме ним – відновила душу й тіло народу.

І ще одне. Не треба забувати (бо це прикро омертвляє його живу постать), що він був і талановитим портретистом, і чарівним співаком, і дотепною товариською людиною, що мала слабість до гарного одягу (звідсіль же й ота шапка з кожухом!), розумілася на добрих стравах, закохувалася (не завше щасливо, але завше – повно)…

Чи складав він читанку для майбутніх (ой, як же майбутніх!) шкіл, чи шкіцував проект власної хати, чи вибирав собі місце для садиби, чи студіював ритівництво і пишався заслуженим титулом академіка гравюри, – у всьому він був повною, довершеною людиною, повним, довершеним українцем, без сліду національного каліцтва, хоч в життєписі його багато було б для того каліцтва підстав.

Музичною мовою кажучи, то був велетенський діапазон: від «погибнеш, згинеш, Україно» до «Поставлю хату і кімнату», від сцени Ґонти з синами, від якої мороз іде поза шкіру, до анакреоністично-безжурного «Великомученице кумо». І в усьому шумує побідне життя, уняте в несмертельну вічність ґеніяльного твору (*Є. Маланюк*. Шлях до Шевченка).

Завдання 35. ***Прокоментуйте особливості розташування головних членів у наведених реченнях. Чим зумовлений порядок слів у цих текстах?***

1.Був гарний весняний ранок. Кучеряві монастирські акації цвіли саме й пахли страх як. Гули бджоли, щебетало птаство. З-за церкви сонечко гріло. Зеленіла травичка. Стежечки біліли. Сюди й туди вештались люди, хто в церкву, хто до схимника (*А. Тесленко*). 2. На землю злізла ніч... (*П. Гулак-Артемовський*). 3. Задумався дуб темношатий у сяйва холодного грі (*В. Сосюра*). 4. Спадають сутінки сині, м'які; засвічуються зоряно потойбічні каскади міста, незліченними вогниками освітлюють себе зсередини щільники багатоповерхових будинків (*О. Гончар*). 5. Було два тижні тридцятиступеневої спеки. Місто надсадно дихало з розтуленими устами. І вже захмарилося, Місто може стулити рота (*Н. Бічуя*). 6. Пішли сніги. Вдарили морози. Тайга вбралась у нові шати. Осінь тут золота, але швидка, коротка. Уже в жовтні почалась зима (*І. Багряний*). 7. І був там у них, в райцентрі, вчитель. У школі-інтернаті! Простий учитель фізики. Юра бачив його на фотографії у гуртожитку у Мишка. Дядько дядьком! Але як він муштрував учнів! А який він гурток юного фізика створив! А яку він зробив лабораторію для тих учнів – сиріт і вихідців з багатодітних сімей! Той учитель викладав у школі не лише фізику, а й хімію, біологію, бо вчителів у райцентрі бракувало (*М. Грмич*). 8. Бідний нічний сірий метелик сидів в темному вогкому льоху за бочкою з капустою. Сидів він сумно, стуливши свої темні крильця (*Леся Українка*). 9. Вони всі йдуть однаковим кроком, і з першого погляду здається, що то змій-полоз правічний, подоланий, але не поконаний, виліз і тихо в'ється навколо землі, помалу стискає її, хотячи задушити. Але зблизька видно, що то йдуть усе люди, і хоч вони йдуть безкраїм гуртом і всі немов однаковим пилом припали, однаковим маревом повились, однаковим колоритом пойнялись, мов безліч фігур на одній картині, але кожен з тих людей один і нема другого такого в цілім світі, нема, не було і не буде з правіку й до віку. І кожен з них іде, щоб уже не вертатись. І кожен з них має цілий світ в очах, і ніхто інший не має такого світу, і світ той гине навіки, як тільки погаснуть тії очі, і вже ніхто не відбудує його таким, як він був, хоч би настали міріади нових світів. Куди вони йдуть, тії люди з світами в очах? (*Леся Українка*). 10. Вересневе сонечко лагідно розливається по подвір'ю й довколишніх горах. У такт легкому вітерцеві за парканом погойдуються мальви й флокси. Рій ос гуде над медовими грушками-падалицями. Блаженна Маріка вдруге намотує попри нас свою неблизьку дорогу (*М. Матіос*).

ГЕТСИМАНСЬКИЙ САД

Хитало тополі. Густішали тіні.
Хрест-навхрест, хрест-навхрест лілеї хилило.
Хрустіла зів'яла трава під коліном.
Учитель молився. Наблизились кроки.
Мечі забряжчали. Навколо шуміли,
Стогнали, тремтіли тополі високі,
І все, що любив Він, зрадливо зникало.
Залякані учні ховались без сили.
Спинялися кроки зловісно, помалу.

Сторожа питала: «Іудо! Де Вчитель?»
Де Вчитель? Де Вчитель? Тополі шуміли
Зневажливо ніжно, посмішливо хитро
Гуділо, свистіло у хаосі вітру.
У пісні предвічній, у пісні безумній
Убивче дзвенів поцілунок Іудин (*Г. Мазуренко*).

Завдання 36. ***Прочитайте текст. Дайте стилістичну характеристику порядку слів у реченнях.***

Була весна, цвіли дерева, кричали птахи, і парувала пітна чорна земля.

Пізніше щодня сходило сонце і щодня заходило. Цвіт опадав, сіявся легким пухом, торкався землі й стлівав. На гілках зав'язувалися зелепухи, обтрушували ознаки зародження, більшали і квапилися дозріти.

Сонце весь час працювало. Засилало зливу, наганяло пелехаті хмари, бризкало, грюкотіло та ставило від краю до краю семибарвну веселку. Зелений лист тоді обтяжений прозорими краплями, китяхи недоспілих яблук оздоблені рубінами, топазами, аметистами. Похилені лани пшениці зводять спини, ніби ченці по довгій молитві.

Земля повертає боки. Вишні, черешні набули властивих барв, барв крові та сонячного променя. Вони прозорі хрустально. Яблука, сливи й виноград налилися соками і також прозорі. Пити й п'яніти хочеться. Ліси загорілись пожежею, горіли не стліваючи. Полум'яні язики відривалися від гілок, поволі спадали до землі й кричали під ногами.

А після озивалася північ. Великий Віз скочувався далеко вниз, зорі чітко хрусталіли на сталевому небозводі. Курчилася сердитим кулаком земля і натягала м'яку білу рукавицю (*У. Самчук*).

Завдання для індивідуальної роботи

1. *Підберіть приклади* функціонального використання вставлених конструкцій у наукових текстах.
2. *Підберіть текст* із вставними компонентами, трансформуйте його, опускаючи вставні компоненти. Поясніть можливості зміни.
3. *Підготуйте ментальну карту «*Стилістична характеристика способів відтворення чужого висловлювання».

СТИЛІСТИЧНІ ФІГУРИ

Контрольні питання

1. Відомості з історії становлення стилістичних фігур мови.
2. Класифікація фігур мови.
3. Основні стилістичні фігури синтаксису, їх функції. Ампліфікація. Анафора. Анепіфора. Антитеза. Апосіопеза. Асиндетон. Градація. Еліпс. Епанафора. Епіфора. Замовчування. Надфразна єдність. Паралелізм. Парцеляція. Період. Плеоназм. Повтор. Полісиндетон. Рефрен. Риторичне звертання. Риторичне питання. Тавтологія. Хіазм.

Література

Бабич Н. Д. Практична стилістика і культура української мови: Навч. посібник. Львів: Світ, 2003. С. 136–142.

Дудик П. С. Стилістика української мови: Навч. посібник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2005. С. 251–256.

Коваль А. П. Практична стилістика сучасної української мови. Київ: Вища школа, 1987. С. 301–322.

Пономарів О. Д. Стилістика сучасної української мови: Підручник. 3-тє вид., перероб. і доповн. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2000. С. 227–243.

Стилістика української мови: Підручник / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько; За ред. Л. І. Мацько. Київ: Вища школа, 2003. С. 303–388.

Сучасна українська літературна мова. Стилістика. Київ: Наукова думка, 1973. С. 357–369.

***

Баранник Д. Х. Період. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., випр. і доп. Київ: Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Вихованець І. Р. Надфразна єдність. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., випр. і доп. Київ: Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Вінтонів М. О., Вінтонів Т. М., Мала Ю. В. Синтаксичні засоби експресивізації в українському політичному дискурсі – Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2018. 336 с.

Галас А. І. Г. Чередниченко і проблема жанрово-стильових особливостей періоду в українській мові. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. Вип. 7. Ужгород, 2003. С. 7–10.

Галас А. Інтерпретації періоду як об’єкта синтаксису і стилістики. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*: Збірник наукових праць. Вип. 20. Ужгород, 2015. С. 34–43.

Галас А. М. Період у сучасній українській літературній мові: Навчально-методичний посібник для студентів філологічних спеціальностей. Ужгород, 2002. 54 с.

Галас А. М. Про стилістичне значення періоду. *Культура слова*. Вип. 38. Київ: Наукова думка, 1990. С. 37–41.

Дзюбишина-Мельник Н. Я. Багатосполучниковість. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., випр. і доп. Київ: Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Дзюбишина-Мельник Н. Я. Безсполучниковість. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., випр. і доп. Київ: Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Домбровський В. Українська стилістика і ритміка. Українська поетика. Дрогобич: Видавнича фірма «Відродження», 2008. С. 101–151.

Івкова Н. М. Фігури експресивного синтаксису в сучасній публіцистичній літературі. Харків, 2007.

Качуровський І. Основи аналізи мовних форм (стилістика). Фігури і тропи. Мюнхен; Київ, 1995.

Коломійцева В. Явище плеоназму в українському синтаксисі. *Українська мова*. 2009. № 1. С. 33–40.

Куньч З. Риторичний словник. Київ: Рідна мова, 1997. 341 с.

Куньч З. Українська риторична термінологія: історія і сучасність: Монографія. Львів: Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2006. 216 с.

Лексикон загального та порівняльного літературознавства. Чернівці: Золоті литаври, 2001. 636 с.

Мацько Л. І. Паралелізм. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., випр. і доп. Київ: Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Мельничайко В. Я. Стилістичні функції періоду. *Українська мова і література в школі*. 1975. № 7. С. 61–67.

Словник тропів і стилістичних фігур / автор-укладач В. Ф. Святовець. Київ: ВЦ «Академія», 2011. 176 с. (Серія «Nota bene»).

Ставицька Л. О. Анафора. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., випр. і доп. Київ: Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Ставицька Л. О. Епіфора. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., випр. і доп. Київ: Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Тараненко О. О. Ампліфікація. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., випр. і доп. Київ: Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Тараненко О. О. Антитеза. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., випр. і доп. Київ: Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Тараненко О. О. Еліпсис. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., випр. і доп. Київ: Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Тараненко О. О. Плеоназм. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., випр. і доп. Київ: Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Тараненко О. О. Повтор. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., випр. і доп. Київ: Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Тараненко О. О. Тавтологія. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., випр. і доп. Київ: Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Тараненко О. О. Фігура мови. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., випр. і доп. Київ: Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Франко З. Т. Риторичне звертання. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., випр. і доп. Київ: Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Франко З. Т. Риторичне питання. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., випр. і доп. Київ: Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Цівун Н. М. До проблеми дефініцій стилістичних фігур. *Наука і сучасність*. Збірник наукових праць Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Київ: Логос, 2000. Випуск 1. Ч. 3. С. 279–286.

Цівун Н. Повтор як невід'ємний елемент створення періоду (на матеріалі творчості Максима Рильського). *Лінгвостилістика: об'єкт – стиль, мета – оцінка*: Збірник наукових праць, присвячений 70-річчю від дня народження професора С. Я. Єрмоленко. Київ: НАНУ Ін-т укр. мови зб. наук. праць. Київ, 2007. С. 164–169.

Завдання

Завдання 1. ***Визначте стилістичні фігури в наведених текстах. Схарактеризуйте структуру і стилістичну мотивацію цих фігур.***

Тополі – темні,
Осокори – срібні.
Дзвінка вода
Між травами шумить.
І ми, щасливі,
Біжимо в долину.
Бо мама хочуть
Борщик нам зварить.
А зараз голод
Нас жене в долину.
Біжу... біжу...
А зупинюсь на мить:
Тополі – темні...
Осокори – срібні...
Дзвінка вода
Між травами шумить... (*Г. Чубач*).

***

Думає сонце житом-пшеницею,
Думає туча рясними дощами,
Думає скеля живою криницею,
Що жебонить ручаєм між кущами.

Думає осінь кленовим золотом,
Думають весни вербовим пухом,
Думає кузня ковадлом і молотом,
Думає колесо вічним рухом... (*М. Руденко*).

Я тікав, тікав від цього імені,
Як тікають тисячі із нас.
Наздогнало. Обхопило. Глянуло.
Прокляло. Простило. Обняло.
Засмутилося. Задумалось. Поганило.
Випросталося. Звело. І – повело! (*М. Вінграновський*).

Десь дощ іде –
Не мовкнуть голоси зозуль.
Чи хлопчик я?
Так хочу дохопитися рукою до гнізда
Де блискавка лежить,
Як вовною обтулена змія.
Десь дощ іде (*В. Свідзінський*).

Розкажіть дітям, як у радянщину вирубували фруктові сади... І як люди ховали зернятка: «А раптом вдасться посадити знову?»

Розкажіть, як звичайних хлопців і дівчат забрали у полон. А козаки билися до останньої краплі крові, щоб рятувати їх.

Розкажіть, як чумаки їздили по сіль в далекий Крим і які небезпеки спіткали їх на тому шляху.

Розкажіть, як українці боролися з радянською кровожерливою системою, ховаючись у таємних криївках. І перемагали!

Кожна ланка з нашої історії – це історія випробувань. Але це також історія Перемог🇺🇦 І це важливо розуміти дітям...

Саме тому в Україні видали унікальну збірку легенд для дітей «Легендарна Україна. Історії вільних». Написала книгу письменниця Ірина Мацко. Намалювала – художниця Оксана Берсан.

Просто, зрозуміло, захопливо, прекрасно ілюстровано!

Найкращий спосіб розповісти дитині історію – розповісти її легендами... (*Український контент*. 8 грудня 2023 р. З мережі Facebook).

Сонце! Ох, ти, сонце моє!..
А все ж таки і ти захмарилось
– Думаєш?
…Замислилося сонце.
Крізь повінь хмар, в глибіні вод
Замислилося сонце,
…Розтаборилась тінь…
…Яка глибінь! Яка глибінь,
Коли замислюється сонце!.. (*М. Хвильовий*).

Голубими очима
Вдивляється в небо дитя –
Голубими дорогами
Одпливає, одходить життя.

Десь нема вже високого саду,
Що до мене клонився-шумів,
Десь порубані й верби поривчасті,
Журні сестри пласких берегів.

І немає високого саду,
І в руїнах мій рідний дім,
І не грає червоний світанок
На поцвілім острішку старім.

І в зарічних просторах забуте
Їх дитини ласкаве ім’я.
Може, й камінь самотній розбито,
Де плекала мати моя.

Голубими очима
Вдивляється в небо дитя,
Голубими дорогами
Одпливає, одходить життя (*В. Свідзінський*).

Мати сіяла сніг,
щоб він м’яко – до ніг,

А вродило зілля.
І хоч січень січе, а мені за плечем
Журавлі журавлять (*Б. Олійник*).

Гвоздики, георгіни, айстри, бруд, спокій і сентименталізм.

О меланхоліє малого містечка! О тишо синього неба, завішена над одноманітним щастям причикнутих, згорблених домів! О солодко-млявий запаху провінції!

Тут серця б'ють повільніше, й, мабуть, повільніше ходять годинники. Тут усе спізнюється. Тут день є заспаний і ніч невиспана. Тут сонце сонно позіхає й під тихий вечір ліниво заплющує червоне око. Тут місяць забуває адресу останньої стації своєї подорожі і не знає, кудою зарання вернути. Вже світає, а він ще нудить світом над обрієм. Тут сон пахне сіном і стіни пахнуть сном. Тут весна є чутлива, як старосвітський роман, а дощиста осінь осоружна, мов дошкульний біль зубів. Тут вечір має колір какао, а світанок барву дівочих уст. Тут життя є банальне. Як рима: сонце – віконце. Гітара, русяві коси, пропам'ятні віршики для дівчат, Овідій, м'ятові цукерки, стара бритва, латані панчохи, вельтшмерц, вишневий лікер, бажання направити світ, кминова юшка, широкі парасолі, мрійливі очі, кальоші, геніальні люди до маловажних справ, порошок на біль голови, приперчені дотепи, недіяльні товариства, минулорічні журнали мод, злегка соціалізм, фіалка в петельці, світлини пристаркуватих фільмових авторок, квашені огірки, огірчення на долю, огарки недокурених папіросок, осінній настрій, ноктюрн Шопена на розстроєному піаніно ті-ра-ра-ра ті-ра-ра (*Б.-І. Антонич*).

Надходить час останньої самотності
Не все я встиг. Усе не встиг. На жаль (*Л. Костенко*).

КУЦІ ЗАПИТАННЯ

На всі запитання часу
Я відповідаю: хочу жити!

На всі запитання долі
Я відповідаю: ні!

На всі запитання життя
Я відповідаю: так!

На всі запитання світу
Я відповідаю: не знаю!

На всі запитання засвіття
Я відповідаю: побачу! (*С. Ткачук*).

Йде народ правди послухати. Йде народ сказати своє слово, що сотні літ було замкнуте в його устах і не одважувалося вирватись у світ. Йде народ урочисто, ніби процесія, ніби на молитву (*У. Самчук*).

Говорили-балакали дві верби за селом.
Потім тихо поплакали дві верби за селом.
А про що,
А за чим говорили-балакали, потім тихо поплакали

Дві верби за селом?
Говорили-балакали дві вдови за селом.
Потім тихо поплакали дві вдови за селом.
А про що,
А за чим говорили-балакали, потім тихо поплакали
Дві вдови за селом? (*Б. Олійник*).

Коли бій замре й розпливеться пороховий дим, вітер стомлено повіє землею тихою радістю життя, і мертві спочинуть на межах у братських могилах; коли вечір прилетить здалеку, розіллє весняні настрої, огорне туманом обрії, до яких прагнеш весною; коли дим блакитний стане на ввесь світ, інакший кожного вечора в короткім людськім житті, тоді хто повірить, що існує смерть? Нікчемне людське серце витче собі найтонше марево радостей. Воно тремтітиме сильно, наче поспішаючи перебігти свою путь бадьорими ранками весни! (*Ю. Яновський*).

Тихий, спокійний, навіть флегматичний український ярмарок. Нема в йому ні зайвої турботи, ні зайвого крику, ні зайвої біганини: мирно, спокійно, – і легкий колір флегми на всьому (*В. Винниченко*).

І враз все зайве позникало –
Обслуга, авто, літники,
І гори гримнули хоралом,
І був короткий стиск руки,
І серце чимось захлинулось
І вмерло, й полетіло в синь.

І тіло страти не почуло,
Згорівши в полум'ї краси (*Є. Маланюк*).

Незрозумілий рух небес незрозумілих…
Пливуче почуття в безодні вихровій…
Ламке латаття мрій астрально-білих,
Астрально-білих мрій… (*Ю. Бедрик*).

Сади цвітуть, цвітуть сади,
На землю ронять роси (*Т. Коломієць*).

Зима вже білий стяг підносить,
Підносить стяг зима,
Благає порятунку, просить:
«Не треба бою, досить, досить!»
І лине за лиман… (*Ю. Дараган*).

Добрий ранок, моя одинокосте!
Холод холоду. Тиша тиш.
Циклопічною одноокістю
небо дивиться на Париж (*Л. Костенко*).

ПОВСТАНЬ, ПРОРОЧЕ…

Повстань, Пророче…
і громовицею промов
і блискавкою запалай над нами!
І будь мов Назорей
і очі відкривай осліплим
і приверни глухим чуття
і слово дай устам безмовним
і випростуй калік зігнутих
і в них покладь нового духа
і серце дай нове
і змисл
і почуття завдання
і полум'я трудів і жертви
і стань мов велет перед ними
і озовись до них огнем
і шлях їм покажи
і рідний Ханаан
і накажи іти до нього
і сам ти вихром ізнімись
і громом
і блискавиць зигзагами
і бурею літай над ними
і стидом в лиця кинь безстидні
і гранню в ложа їх безділля
і гнівом бий (*Зореслав*).

Завдання 2. ***Укажіть стилістичні фігури, утворені на основі повтору, в наведених текстах.***

НЕ ІРОНІЧНЕ

А мій народ такий:
вам треба шмат землі?
Беріть!
– А як Дніпро?
– Нехай для вас тече.
Хай хата буде вам.
– Підвалини ж гнилі!
– Полагодим самі, коли вам припече.

Бо ми – народ такий.
Як треба – втечемо
на Тихий океан, в Сибір, у Казахстан.
самі собі, самі одягнемо ярмо,
посіємо себе в чужий гостинний лан.

Бо ми – народ такий.
Повсюди кричимо,
що нас багато є, що незнищенні ми.
Цій істині старій онуків навчимо,
хоч розповзуться ті між іншими людьми.

Бо ми – народ такий.
В нас мову забери –
мовчатимем, а ні – позичимо чужу,
аби лиш сала шмат подав нам хто згори
та наварив для нас вареників діжу.

Отак і живемо, не відміряєм час
і любим повторять, копилячи губу:
– А ми – народ такий.
Ви що, немає нас?.
А ми собі живем, не клянучи судьбу! (*Л. Горлач*).

***

Мовчи! Я знаю. За всіма словами –
Холодний смерк, спустошені сади...
Це наша пристрасть стала поміж нами,
Нас розлучаючи назавсігди!

Шалій, шалій, від розпачу сп'янілий!
Що розпач той? Річ марна і пуста!
...Як пізно ми серця свої спинили!
...Як роз'єднали рано ми вуста!

О, друже мій! Останні трачу сили,
В країні тій уявній живучи,
Де образ твій, утрачений і милий,
Де голос твій... Мовчи!
Мовчи!
Мовчи! (*Є. Плужник*).

Золотисто зомлівають над землею змії – дзвони.
Надіва вінці червоні
Тиша…

Синім степом сині роси сивий спокій сонно носе.
Заплітає білі коси.
Тиша…

Невловимими в'юнами вітри в'ються в вогкій вовні.
Підіймає чаші повні
Тиша…

Шиють шовк осоки сонні, серце солодко сумує…
Луки росами гаптує
Тиша… (*О. Слісаренко*).

Як не любити зими сніжно-синьої
На Україні моїй,
Саду старого в пухнастому інеї,

Сивих, веселих завій?

Як не любити весни многошумної
Меду пахучих суцвіть,
Як не любити роботи розумної,
Праці, що дух веселить?

Як не любити утоми цілющої
Після гарячої гри,
Поклику птаха над темною пущею,
Рідних пісень з-за гори?

Як не любити любов'ю наснажених,
Мудрістю сповнених книг,
Троп невідомих, дерзань ще не зважених
І небосхилів нових?

Як не любити людини, що з атому
Креше добра блискавки,
Як не любить по змаганні завзятому
Дружнього стиску руки?

Як не любити пори, коли ночами
В щасті тремтить соловей,
Як не любить під бровами дівочими
Синього сяйва очей? (*М. Рильський*).
***

О, це осіннє журавлине «кру»!
Листя вмира і на брук осипається.
Все повертається на правічний круг.
Все повертається… все повертається.

Сивий мій друже… Ах, сивий мій друг,
Лихом об землю, як шапкою, вдаримо:
Все повертається на правічний круг.
Казка далека гойдається маревом.

Кінь вивертається з теплих попруг –
Що йому холод –
                як воля всміхається!
Все повертається на правічний круг.
Тільки літа молоді не вертаються.

Як вона хмільно спадала униз –
Руса коса твоя… руса до пояса.
Жаль, що було те давно… аж колись.
Жаль, що до днів тих тепер – як до полюса.

Тихо… як тихо… як тихо довкруг.
Інші комусь присягаються… каються.
Все повертається на правічний круг.

Тільки слова не вертають.
Лишаються (*Б. Олійник*).

БЕЗ ТЕБЕ СВІТ – ЦЕ ТЬМАВИЙ МОРОК

Без тебе світ – це тьмавий морок.
Без тебе не біжить вода.
Без тебе кожен камінь – ворог,
Подушка каменем тверда.

Без тебе сонце –повне ночі,
Без тебе ночі – без кінця,
Для тебе ж ночі я доточую,
Для тебе місяця – вінця.

Без тебе небо – повне криги,
Стоять в душі самі льоди,
Без тебе світ – це ж тільки крихти
Моєї зимної біди.

Без тебе, що мені без тебе –
Нема мене на всі світи…
Тож нахились блакитним небом,
Тож святом сонця освяти!.. (*І. Драч*).

Я сьогодні не прийду додому –
Де я?
Я сьогодні в Київ не приїду –
Де я?
Я сьогодні не дивлюсь на тебе –
Де я?
Я сьогодні – вчора й позавчора –
Де я? (*М.Вінграновський*).
Пропало, пройшло, пролетіло,
Минулося, щезло, спливло,
Лишень головешками тліло,
Лишень попелищем цвіло.

Одвіялось, сном одіснилось,
Одмарилось – ген набулось,
Вкотилось і ген одкотилось,
Солоним риданням зайшлась... (*І. Драч*).

В однієї таємниці – очі карі,
У другої таємниці – сині очі,
В однієї таємниці – добре серце,
У другої таємниці – зле і хиже,
В однієї таємниці – срібен перстень,
А в другої – звичайнісінька обручка…
Та які ж це, справді, таємниці,
Коли знаєш колір, маєш вимір,
Знуртувавшись в піхвах аналогій… (*І. Драч*).

Навчіть мене, рослини, зросту,

буяння, і кипіння, й хмелю.
Прасловом, наче зерном простим,
хай вцілю в суть, мов птаха трелем.

Навчіть мене, рослини, тиші,
щоб став сильний, мов дужі ріки,
коли до сну їх приколише
луна неземної музики.

Навчіть мене, рослини, щастя,
навчіть без скарги умирати!
Сприймаю сонце, мов причастя,
хмільним молінням і стрільчатим (*Б.–І. Антонич*).

Вона була задумлива, як сад.
Вона була темнава, ніби сад.
Вона була схвильована, як сад.
Вона була, мов сад і мов не сад (*М. Вінграновський*).

Сестри білять яблуні в саду.
Мати білять хату та у хаті.
Біля хати білий батько на канапі
Вигріває війни та журбу.

Мати білять яблуні в саду.
Мати білять хату та у хаті.
Біля хати білий батько на канапі...

Мати білять яблуні в саду.
Мати білять хату. Білять хату... (*М. Вінграновський*).

Знай: не сховатись.
Можна – від когось.
Від себе ж – ніколи й ніде (*Б. Олійник*).

Все можна: підлість в золото оправить
і під шумок пропхатись на парад. А
можна навіть вигадати... правду. Свою.
Домашню... Можна й кілька правд (*Б. Олійник*).

НАД МОРЕМ

В морі я хотів печаль свою втопить –
Я до моря вийшов рано – море спить.

І мені його будити стало жаль –
Залишилася мені моя печаль.

Ополудні йду до моря і здаля
Бачу, що воно сміється, як маля.

І мені його смутити стало жаль –
Залишилася мені моя печаль.

Уночі до моря знову я прибіг,
А воно ридало біля ніг моїх.

І мені його самого стало жаль –
Залишилася мені моя печаль (*Д. Павличко*).

Він писав найбільше. Його читали найбільше. Ним захоплювалися найбільше. Він дратував найбільше. Дратував популярністю продуктивністю на адресу безпросвітньої сірості та агресивної нездалості (*М. Слабошпицький*).

Завдання 3. ***Котрі з наведених текстів є періодами? Доведіть свою думку.***

1.
Якщо життя тобі, мій друже, не вдалося
І на лану твоїм вродив лише кукіль,
Якщо стежки твої покрила заметіль
І манівцем тобі блудити довелося,

Якщо в житті твоєму друга не знайшлося
І не було з ким розділити хліб і сіль,
Якщо тебе ввесь вік мордує прикрий біль
І серце кров'ю мук стражданням запеклося,

Затисни в п'ястуці нелюдський свій відчай
І старість спокоєм розумним увінчай,
Бо хто не зазнавав і хто не відав болю?

У кого з нас в дорозі не ламався віз? –
Не всім однакову послав Всевишній долю,
Але ніхто ніколи не живе без сліз (*П. Косенко*).

2.
Се було – морське око. Неначе дзеркало, бережене прибиваючим багатством зелені, лежало воно тут неподвижно, сонливо, з погідною гладкою поверхнею, ніби вічне дзеркало склепіння й шпилів дерев, – кусень нетиканої краси (*О. Кобилянська*).

3.
Ти чуєш цю скрипку отам вдалині?
Це скрипка весела, бо кличе на свято.
Там танці в саду. Кольорові вогні.
Троянди цвітуть і не можуть зів'яти.
Там усміх не сходить із юних облич.
Там можна спочити від втомливих мандрів.
Там будуть горіти до ранку всю ніч
В туманних дзеркалах червоні троянди.
Ти будеш там поруч. І спиниться час.
І морок, і тиша, і радості спалах.

Летітимуть легко повз нас і крізь нас
Червоні пелюстки в туманних дзеркалах.
Це щастя незбутнє. Це диво із див.
В чаду віддзеркалень нам пам’ять осліпла.
О, хто ці троянди для нас посадив
Корінням у пітьму, а листям до світла?.. (*О. Пахльовська*).

4.

Людина рідкої ерудиції, величезного темпераменту, людина, що вміла надхнути оточення своєю ідеєю, вміла запалити цією ідеєю, людина, що заслужено вважається за метра в найвищому розумінні цього слова, людина, що за загальною думкою очолювала поетичну школу, – ця людина – Микола Зеров – відома більш-менш широкому читачеві тільки з незначної частини свого оригінального поетичного доробку (про переклади Миколи Зерова, що цілком слушно визнані за epochenmachende в історії українського перекладу, ми в цій статті говорити не будемо зовсім) (*Ю. Шерех*).

5.

Наприкінці осені, десь під жовтневі свята, коли небо натягувалося свинцевою повстю, злипалося хмарами над домами, коли повсюди – по тісних, напівтемних крамницях, громадських убиральнях, пивницях, де за карбованця можна випити гранчак вина, а то й горілки, – кишма кишіло збудженим, вічно жуючим і п’яним, захмелілим від однієї думки про три вихідних, одірваним од повсякчасних турбот людом; того кінця осені, забарвленої коханням та смертю, сірої під моросінням мжички й туманом, ошатними будиночками, обгородженими парканом у три зрости, – пощез Васька Гліцерин, котрий останнім часом не ладнав із Містером Пепсом Кобиляче Око (*О. Ульяненко*).

6.

Нещодавно, коли С. Ю. виступав у нашому благословенному інституті, замінивши іншого промовця, котрий кудись і з якоїсь причини поїхав і не міг, отже, бути того дня в нашому благословенному інституті, бо йому треба було з’ясувати десь і для когось щось зовсім інше, – коли С. Ю. (чи Ю. С. немає жодної різниці) стояв за кафедрою, яка чомусь безнастанно рухалася, загрожуючи потягнути за собою вниз, з підвищення, й самого промовця, – коли ЮС стояв за кафедрою і голова його, здавалося, лежала на тій кафедрі, зовсім як карафка… – Господи… так от, коли СЮ стояв за кафедрою і гундосив, одноманітно й нудно, на одній ноті вимовляючи слова, мені (нарешті продерлася!) здавалося, що ті слова сипалися вниз, під кафедру, і там поволі росла купа шарудкого чогось, невизначеного, безформного, безглуздого, до чого навіть не можна було б доторкнутися, бо насправді того зовсім не було (*Н. Бічуя*).

7.

Коли туман дерева облягає
І губляться в траві протоптані стежки,
І світ кінчається отут за гаєм
На відстані простертої руки;

І ні хатини в світі, ні людини,
Бо хаосом первинним все тече, –
Тоді приходиш ти, моя єдина,
І опускаєш руку на плече.

І я поволі здобуваю вміння.
Щоб вирізьбить тебе між явищ і людей.
Різьблю як вузлик, вузлик із проміння.
Зав'язаний у глибині грудей.

І все просте, одвіку людям дане.
Відтоді, як Адам упав до милих ніг,
Сприймається, мов щось таке нежданe,
Чого ніхто завбачити не міг (*М. Руденко*).

8.

Вже здалека чути з того берега гуди великого дзвону канівського собору. І коли весна, коли сонце сходить десь там ззаду, за широкими осокорами, коли навкруги свіжо, коли в траві і кущах переливається сяйвом сонця роса, коли пахнуть медяники і повійка; коли з боку Дніпра подихає свіжістю могутньої ріки – о, тоді робиться на душі тепло, тихо, свіжо і світло. Хочеться їхати і хочеться молитись... (*У. Самчук*).

9.

Книжки й папери, журнали й фотографії обступають мене зусібіч, і здається, начебто незабаром забракне місця, щоб поворухнутися в книжкових коридорах, і все ж – як би це виглядало, коли б на одній-єдиній полиці умістилися всі тексти, що заповнили простір кімнати; очевидно, зрештою, затиснута цими паперами, сторінками, рядками, словами, шепотінням тисяч голосів, шарудінням мільйонів звуків, я втрачаю саму себе, гублю власні думки, слова, почуття (*Н. Бічуя*).

10.

Я співаю гімна тобі, моє велике місто!

Я бачив інші будинки в інших містах. Я чув інші протяги на інших, не твоїх вулицях. Я дивився в інші очі інших ліхтарів, не твоїх ліхтарів; але такого, як ти, – немає.

І я літав туманами на херсонських степах, я курів пилом на безмежних дорогах, Я чув, як дихали осінні полині на фронтах і як низько літали чайки-небоги над іншими, не твоїми дніпровими водами.

І я співаю гімна тобі, моє велике місто! (*Ю. Яновський*).

11.

«І»

І вітер, що жене по руннім полі,
і дощ, що жне руді хмар руна в млі,
і злотий усміх зір на синім тлі,
і долі спів пшеничної в стодолі.

І виноград, і водоспад удолі,
і сад, і дзвінкодзвонні солов'ї,
і їх пісні, немов фонема «і»,
і гай, і водограй, і край на волі.

І сон на сіні, й сонні лісу тіні,
і смерк в руїні, і казки в країні,
і чалі коні, і чвал баский по степі.

І грунь, і рунь, і ватра у вертепі,
і гарний світ удень і серед ночі,
і найгарніший, як лиш замкнеш очі (*Б.-І.Антонич*).

Завдання 4. ***Визначте місце головної паузи в наведених періодах, встановіть семантично-смислові відношення між частинами, дайте стилістичну характеристику наведених періодів.***

Зразок стилістичного аналізу періоду.

1. З'ясувати, чи властива аналізованому висловлювання тематична єдність і відносна смислова завершеність.
2. Довести, що аналізована одиниця є періодом, визначивши першу і другу його частини: протазис (підвищення) й аподозис (зниження), а також місце інтонаційного зламу – головну паузу в періоді; позначити цю паузу двома скісними рисками: //.
3. Визначити структурний тип періоду (будову якого структурного типу речення має аналізований період). Пропорційність / непропорційність форми періоду.
4. Визначити семантично-смислові відношення між частинами періоду (порівняльні, протиставні, градаційні, зіставні, часові, просторові, причинно-наслідкові, допустово-наслідкові, умовно-наслідкові, означально-узагальнювальні, перелічувально-обмежувальні).
5. Встановити жанрово-стильові параметри періоду (період-опис: період-пейзаж, період-портрет, період-інтер'єр; період-роздум, період-оповідь; період-роздум з елементами опису; період-розповідь з елементами опису тощо). Зразком якого функціонального стилю є аналізований період?
6. Стилістичне звучання періоду (урочистості, епічності, піднесення, розмовності, іронічності, поетичності і т. ін.).

ЕЛЕГІЯ

Як вутла шкірочка на рані,
Як сіточка на молоці,
Як перший нашерх, нашерх ранній
На вихололій в ніч ріці,
Як павутин роса ранкова,
Як золота твоя вуаль,
Як літо бабине шовкове, –
На серце ліг легенький жаль… (*М. Пасічник*).

Коли життя годує прісним,
Намаргаринивши коржі,
Коли ні протягу, ні пісні
Немає, хоч умри, в душі;
Коли я наче у скафандрі,
А навкруги – такий озон! –
Коли
Колишня мрія марна
Давно закуталася в сон, –
Німію, криком клин загнавши
В свободу немічну свою;
О Боже, цілу вічність нащо
Я це питво рутинне п'ю!?

Де мої вітер, сонце, води,
Де гуркітлива та земля
Із золотим ядром народу,
З яким я злитися поклявсь? (*М. Пасічник*).

І коли весна, коли сонце сходить десь там ззаду, за широкими осокорами, коли навкруги свіжо, коли в траві і кущах переливається сяйвом сонця роса, коли пахнуть медяники і повійка, коли з боку Дніпра подихає свіжістю могутньої ріки, – о, тоді робиться на душі тепло, тихо, свіжо і світло (*У. Самчук*).

Якщо життя тобі, мій друже, не вдалося
І на лану твоїм вродив лише кукіль,
Якщо стежки твої покрила заметіль
І манівцем тобі блудити довелося,

Якщо в житті твоєму друга не знайшлося
І не було з ким розділити хліб і сіль,
Якщо тебе ввесь вік мордує прикрий біль
І серце кров'ю мук стражданням запеклося,

Затисни в п'ястуці нелюдський свій відчай
І старість спокоєм розумним увінчай,
Бо хто не зазнавав і хто не відав болю?

У кого з нас в дорозі не ламався віз? –
Не всім однакову послав Всевишній долю,
Але ніхто ніколи не живе без сліз (*П. Косенко*).

Людина рідкої ерудиції, величезного темпераменту, людина, що вміла надхнути оточення своєю ідеєю, вміла запалити цією ідеєю, людина, що заслужено вважається за метра в найвищому розумінні цього слова, людина, що за загальною думкою очолювала поетичну школу, – ця людина – Микола Зеров – відома більш-менш широкому читачеві тільки з незначної частини свого ориґінального поетичного доробку (про переклади Миколи Зерова, що цілком слушно визнані за epochenmachende в історії українського перекладу, ми в цій статті говорити не будемо зовсім) (*Ю. Шерех*).

Навіть Савка, той Савка, що раз у раз ходив з таким виглядом, ніби його тільки що збудили, круглоликий, з засмаженими бронзовими щоками, байдужий до всього, крім їжі та сну, навіть Савка, слухаючи Петрика, широко розпинав рота в усмішку й мимоволі вибухав іноді голосним уривком «ги-ги» (*В. Винниченко*).

Ти, що мріяв подорожувати й писати незбагненні пронизливі рядки, прокладаючись у Венеції й лягаючи спати в Єрусалимі, ти, що хотів обійняти всіх людей світу, ти, блазню, що ставився до життя, як до пляшки міцного коштовного напою, помирай тепер тут у невіданні, неопізнаним тільки у вогкому светрі (*Ю. Андрухович*).

Коли летять, як сиві зграї, Такі скупі і сірі дні, Коли сама земля вмирає І в небі не горять огні, Коли кругом старці й каліки І обідніло серце вкрай, – Забудь і ти, забудь навіки Мій біль, і горе, і одчай, І те, що всі мої надії, Любов, і пристрасть, і хвали Лиш тягарем чужої мрії Для тебе, ніжної, були (*П. Филипович*).

Маю спокусу переплисти найдовший в світі період, безконечний, як моя вулиця, як та вулиця, звідки дівчинка вирушила в світ з лялькою під пахвою, – Городецька, вмістилище міського руху, безсонної, бездонної напруги дня, невпинної заклопотаності і суєти; упродовж доби поєднані тверезість праці і оп'яніння відпочинком, запах чебуреків і хліба, пива й одеколону, сміху й слів, суміш трамвайного гуркоту й двигтіння вантажних машин; несподівані провулки, де не затримується ніколи рух, ті провулки ще із самих себе виштовхують і випинають кострубатими ключицями звивини тротуарних ліній і галас, вивергаючи рух у головну артерію і примножуючи силу її життєздатності й пульсування, – мила моя, славна, як напам'ять вивчений у дитинстві і назавжди закарбований у мозку вірш, з якого я не маю права викинути жодного рядка, не маю права забути жодної деталі чи розділового знака, бо інакше щось обов'язково зміниться в мені самій, адже від неї починалася моя тривка, навічна любов до міста, – многолюдна, многозначна, многорозуміюча, неповторна, найсмутніша й найвеселіша, найзвичайніша і найдивовижніша, з дитинства знайома і зовсім незнана, моя вулиця, що спинається вічно й невтомно вгору від котловини в центрі аж до останнього широкого видиху в заміську магістраль, – рідна моя Городецька, довша в тисячу разів од будь-якого найдовшого в світі періоду, якого мені не скласти, не звести докупи, бо мені бракує буденних слів, щоб сказати все, що я знаю і чого не знаю про мою вулицю; а гарних слів я не хочу вживати, вони можуть звучати фальшиво й порушити правду й істину твоєї звичності і твоєї загадковості – мила моя вулиця, майже тридцять років мого власного життя, і сірий камінний балкон моєї квартири – така сама невід'ємна деталь Городецької, як і мого життя, і мені завжди буде здаватися, де б я не була і як далеко не перебувала б, що все одно я десь там, на моїй вулиці, моя нога торкається саме того тротуару і тієї бруківки, і тільки ті вікна дивляться на мене з цікавістю, і тільки ті двері ладні відкритися передо мною, щоб допустити мене до своїх найпотаємніших і найглибших несподіванок, і все одно, що б не трапилося зі мною, я буду повторювати для себе той вивчений напам'ять вірш з усіма словами і всіма розділовими знаками, хоч би якими непотрібними, смішними чи наївними здавалися вони людям, – а маленька дівчинка з лялькою, про яку я досі так і не написала, переходить через Городецьку, притискаючи до себе ляльку й учепившись материної руки (*Н. Бічуя*).

Хоч як завзято натискали половці, хоч як підбадьорував їх Отрок, сам їдучи попереду й пускаючи стрілу за стрілою до руських панцирів, хоч як буря літав він з своїм бунчуком від одного крила свого війська до другого, – але стояла Русь, мов стіна святої Софії (*Л. Мосендз*).

Він знову подивився на людей, і йому стало їх жаль. Вони ж не пустилися берега й не з добра прийшли сюди. Це ж вони зі страшного розпачу, з протесту. Топчуться, щоб топтатись. Так, це логічно. Якщо боги хочуть звичайної баранини, а янголи тягають для них ягнят під ніж Масєки-Авраама; якщо вогненний меч янгола був лише для того, щоб лякати й приводити в покору слабе, безневинне ягня, а при серйознішій пробі так легко зломився; якщо всі сподівання й уболівання, віра й надія, скроплені кривавими сльозами й тисячами пудів воску, були марні, щоб обернутися отак у пил і порох... то вони, мабуть, хочуть тепер винагороди. Бодай для серця, що, голе й голодне, осиротіле, мечеться в смертельній тузі, в останній агонії загибелі... Вони самі не знають тепер, чого шукають... (*І. Багряний*).

У п'ятницю перед вербницею, чотирнадцятого квітня, коли сонце великою краплею огню висіло над канівськими горами, а на душі було так легко і так якось тепло, коли в душу та уяву тиснулись почорнілі картини зі стін храмів, як то їде на худому осляті живий Бог до Єрусалиму та як то під копита ослят юрби тодішніх людей стелять на порох барвисті свої одяги, коли над клунями вперше цієї весни з лоскотливим щебетом навскіс прошмигнули кілька разів ластівки, а на городі дівчата в один голос співали чи вже доспівували про заручення якогось там Василя з якоюсь

там Маланкою, – саме в цей час десь звідти, від Прохорівки, раз за разом бухнуло, і над Дніпром та Каневом на тамтой бік прошуміло кілька стрілен, що розсипались луною вибухів над рікою (*У. Самчук*).

Тепер, коли не треба людям книжки, Лиш плотської жаги й дешевих цін, Коли, неначе вівці після стрижки, Йдуть голі душі в банки на поклін, Коли вожді, мов ярмаркові блазні, Ковтають полум'я своїх промов, Коли газети, мов бинти заразні, Збирають на собі отруйну кров, Тепер, коли майстри голодомору На нашу мову одягли петлю, Я проклинаю цю свободу хвору, Та вже нічого в бога не молю (*Д. Павличко*).

Ми не могли дати міліонам у руки хліба, не могли тисяч і тисяч охоронити від нужди, від еміграції, від визиску, від змарнування сил. У нас був тільки один заряд – живе рідне слово. І можемо сказати собі, що ми не змарнували його, не закопали в землю, але чесно і совісно вжили на велике діло. І коли сьогодні те наше рідне слово блискотить багатством, красою й силою і знаходить відгомін у серцях соток тисяч синів України-Русі, розсипаних капризами долі по обох півкулях землі, коли воно здобуває собі, а разом із тим і цілій нашій нації право горожанства серед цивілізованих народів, коли розтіч серед нашої суспільності зменшилася в прямій пропорції зі зменшенням числа анальфабетів, то все те гарний доказ на те, що слово, те марне летюче слово, найбільше, бачилось би, хвилевий і нетривкий витвір людського духу, проявило чудотворну силу, починає двигати з упаду ту масу, якій, бачилося, не було рятунку (*І. Франко*).

Ну, подумайте ж ви самі просто й об'єктивно. Коли походження соціальної нерівности від Бога чи від природи, коли люди з волі Бога чи природи такі злі, гіперегоїстичні, нахильні до нерівности, експлуатації і жорстокости, то як же ми можемо якимсь там бунтом, революціями, війнами змінити і знищити те, що є з волі Бога чи створене природою, що творилося нею мільярди років? Це ж страшенна утопія так думати (*В. Винниченко*).

Отже, бачив я Стеценка і скупчено-заглибленим у свої думки (тоді його злегка здивовані брови по-дитячому напружено знижалися і сходились на переніссі); бачив я митця і в гніві, а також і в добрім настрої (за визначенням капелянток, «в брильянтово-блискучім»), коли композитор несподівано дотепним словом викликав вибух сміху у співбесідників, а сам же серйозним залишався, – тільки очі сміхотливими щілинками блищали та моржеві вуса, як живі, ворушилися; бачив Кирила Григоровича й заклопотаним, в моменти подання першої допомоги капелянтам (поріз пальця, ревматичні болі чи застуда); але ж ніколи я не бачив мого сусіда дорогого якимсь байдужо-принишклим чи розмірено-спокійним (*П. Тичина*. К. Г. Стеценко).

СТИЛЬОВІ РІЗНОВИДИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Контрольні питання

1. Стиль як функціональний різновид літературної мови.
2. Критерії класифікації функціональних стилів. Функції мови і стилі.
3. Поняття підстилю і мовного жанру. Жанрова диференціація функціональних стилів.
4. Експресивні стилі.
5. Індивідуальний стиль.
6. Художній стиль. Становлення і розвиток художнього стилю. Сфера використання, призначення, основні ознаки, мовні засоби та різновиди (підстилі).
7. Науковий стиль. Становлення і розвиток наукового стилю. Сфера використання, призначення, основні ознаки, мовні засоби та різновиди (підстилі).
8. Публіцистичний стиль. Становлення і розвиток публіцистичного стилю. Сфера використання, призначення, основні ознаки, мовні засоби та різновиди (підстилі).
9. Офіційно-діловий стиль.Становлення і розвиток ділового стилю. Сфера використання, призначення, основні ознаки, мовні засоби та різновиди (підстилі).
10. Релігійний стиль. Сфера використання, призначення, основні ознаки, мовні засоби та різновиди (підстилі).
11. Розмовний стиль. Сфера використання й основне призначення розмовного стилю.
12. Зміст поняття *епістолярний стиль*. Сфера використання, мовні ознаки і жанрові різновиди.

Література

Бабич Н. Д. Практична стилістика і культура української мови: Навч. посібник. Львів: Світ, 2003. С. 11–20.

Вернигора Т. І. Стилі, типи, жанри мовлення. Урок мови в 11 класі. *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2011. № 13. С. 7–12.

Дудик П. С. Стилістика української мови: Навч. посібник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2005. С. 54–120.

Капелюшний А. О. Практична стилістика української мови: Навч. посібник. Вид. 2–ге, переробл. Львів: ПАІС, 2007. С. 12–20.

Коваль А. П. Практична стилістика сучасної української мови / вид. третє, доп. і переробл. Київ: Вид-во при Київському державному університеті, 1987. С. 5–13.

Пономарів О. Д. Стилістика сучасної української мови: Підручник. 3-тє вид., перероб. і доповн. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2000. С. 6–18.

Стилістика української мови: Підручник / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько; За ред. Л. І. Мацько. Київ: Вища школа, 2003. С. 140–169, 241–302.

Сучасна українська літературна мова. Стилістика. Київ: Наукова думка, 1973. С. 561–582.

****

Арешенков Ю. «Стиль» як категоріальне поняття стилістичної науки. *Науковий вісник Чернівецького університету*. Вип. 117–118. Слов'янська філологія: Зб. наук. праць. Чернівці, 2001. С. 3–10.

Арешенков Ю. Класифікація функціональних стилів і вивчення стилістики у вищій та середній школі. *Українська мова і література в школі*. 1993. № 1. С. 43–45.

Арешенков Ю. О. Стилістика української мови: Конспект лекцій та плани занять. 3-є вид. Кривий Ріг: КрДПУ, 2007. 46 с.

Бабич Н. Д. Богословський стиль української мови у контексті стилістичної науки: Збірник науково-дидактичних праць. Чернівці: Видавничий дім «Букрек», 2009. 216 с.

Бабич Н. Конфесійний чи богословський стиль? *Науковий вісник Чернівецького університету.* Вип. 475–477. Слов'янська філологія: Зб. наукових праць. Чернівці, 2009. С. 482–488.

Баранник Д. Х. Народнорозмовний складник лексичної та фразеологічної систем національної мови (на захист розмовного стилю). *Мовознавство.* 2008. № 4–5. С. 18–31.

Бетко І. Молитва як релігійно-філософський жанр. *Дивослово*. 1999. № 12. С. 56–57.

Бибик С. Диференційні ознаки розмовно-побутового стилю літературної мови. *Українська мова*. 2011. № 4. С. 22–31.

Бибик С. Розмовно-побутовий стиль у лінгводидактиці. *Культура слова*. 2011. Вип. 75. С. 112–123.

Бибик С. П. Усна літературна мова в українській культурі повсякдення Ніжин: Вид-во «Аспект-Поліграф», 2013. 589 с.

Ботвина Н. Офіційно-діловий і науковий стилі української мови: навч. посібник. Київ: АртЕк, 1999. 260 с.

Булах О. Н. Епістолярний стиль чи епістолярний жанр? *Мовознавство*. 1982. № 1. С. 66–69.

Городиловська Г. Проблема стилів в українському мовознавстві. URL: http://lnu.edu.ua/faculty/jur/movazmi/body/visnyk23/Statti_Horodylovska.htm

Взаємодія усних і писемних стилів мови / За ред. М. М. Пилинського. Київ: Наукова думка, 1982. 180 с.

Взаємодія художнього і публіцистичного стилів української мови / М. М. Пилинський, Н. Я. Дзюбишина-Мельник, К. В. Ленець та ін. Київ: Наукова думка, 1990. 216 с.

Ганжа А., Галактіонова Н. Лінгвопрагматичний і дидактичний потенціал гумористичних текстів у сучасних підручниках з української мови. *Культура слова*: Зб. наук. праць. Київ: Наукова думка, 2019. 2 (91). С. 160–170. URL: https://ks.iul-nasu.org.ua/vypusky-zhurnalu/2019-2/zbirnyk-kultura-slova-91.html

Гриценко П. Ідіолект і текст. *Лінгвостилістика: об'єкт – стиль, мета – оцінка*: Збірник наукових праць, присвячений 70-річчю від дня народження професора С. Я. Єрмоленко. Київ: НАНУ Ін-т укр. мови, 2007. С. 16–43.

Дзюбишина-Мельник Н. Я. Художній стиль і мова творів для дітей. *Культура слова*. 1992. Вип. 42. С. 85 – 89.

Дзюбишина-Мельник Н. Ще один стиль української літературної мови. *Культура слова*. Київ, 1994. Вип. 45. С. 14–20.

Дудик П. С. Розмовний стиль сучасної української мови (до питання про зміст поняття). *Мовознавство*. 1971. № 5. С. 3–12.

Єрмоленко С. Я. Лінгвостилістика: основні поняття, напрями й методи дослідження. *Мовознавство*. 2005. № 3–4. С. 112–125.

Єрмоленко С .Я. Нариси з української словесності: (стилістика та культура мови). Київ: Довіра, 1999. С. 270–342.

Єрмоленко С. Я. Науковий стиль. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Єрмоленко С. Я. Офіційно-діловий стиль. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Єрмоленко С. Я. Публіцистичний стиль. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Єрмоленко С. Я. Розмовна мова. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Єрмоленко С. Я. Стиль. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Єрмоленко С. Я. Стиль індивідуальний. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Єрмоленко С. Я. Стильові різновиди української мови. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Єрмоленко С. Я. Функціональний стиль. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Єрмоленко С. Я. Художній стиль. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Жанри і стилі в історії української літературної мови / В. В. Німчук, В. М. Русанівський, І. П. Чепіга та ін.; Відп. ред. С. Я. Єрмоленко. Київ: Наукова думка, 1989.

Зелінська Н. В. «Який він, науковий стиль?». *Культура слова*. Зб. наук. праць. 1990. Вип. 38. С. 13–17.

Карпенко Ю. О. Функції мови. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Коць Т. До проблеми взаємодії релігійного і публіцистичного стилів української літературної мови. *Культура слова*: Зб. наук. праць. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2023. Вип. 98. С. 96–107.

Коць Т. Лінгводидактичний потенціал публіцистичних текстів у підручниках для загальноосвітніх навчальних закладів. *Культура слова*. Київ: Наукова думка, 2014. 2 (81). С. 103–106. URL: https://ks.iul-nasu.org.ua/vypusky-zhurnalu/2014-2/zbirnyk-kultura-slova-81-2014.html

Коць Т. Українська лінгвістика другої половини XX ст. про конфесійний стиль української літературної мови. *Слово Стиль Норма*. Зб. наук. праць, присвяч. 65–річчю дня народження д. ф. н., проф. С. Я. Єрмоленко. Київ, 2002. С. 18–24.

Кравець Л. В. Стилістика української мови: Практикум: Навч. посібник / За ред. Л .І. Мацько. Київ: Вища школа, 2004. С. 154–187.

Ленець К. В. Епістолярний стиль. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Мацько Л. І., Кравець Л. В. Культура української фахової мови: навчальний посібник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2007. 360 с.

Мамчур І. Функціональні стилі мовлення в аспекті сучасного мовознавства. *Дивослово*. 2001. № 12. С. 32, 41–42.

Мова і час: Розвиток функціональних стилів сучасної української літературної мови. Київ: Наукова думка, 1977. 237 с.

Непийвода Н. Мова української науково-технічної літератури (функціонально-стилістичний аспект). Київ: ТОВ «Міжнародна фінансова агенція», 1997. 303 с.

Німчук В. В. Українська мова в християнських храмах. *Державність української мови і мовний досвід світу*: Матеріали Міжнародної конференції. Київ: 2000. С. 315–350.

Німчук В. Християнство й українська мова. *Українська мова*. 2000. С. 11–30.

Передрієнко В. А. Стильові різновиди староукраїнської мови. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Пуряєва Н. Словник церковно–обрядової термінології. Львів: Свічадо, 2001. 160 с.

Русанівський В. М. Співвідношення функціональних і експресивних стилів мови. *Слово і труд.* Київ: Наукова думка, 1976. С. 73–81.

Селігей П. Світло і тіні наукового стилю: Монографія / НАН України. Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ: «Видавничий дім Києво-Могилянська академія», 2016. 627 с.

Сологуб Н. Поняття «індивідуальний стиль письменник» в контексті сучасної лінгвістики. *Науковий вісник Чернівецького університету*. Вип. 117–118. Слов'янська філологія: Зб. наук. праць. Чернівці, 2001. С. 34–38.

Ставицька Л. Про термін ідіолект. *Українська мова*. 2009. № 4. С. 3–17.

Степаненко М. Публіцистично-політичний дискурс 2021: лексико-словотвірні інновації, перифрастичний ресурс: монографія. Харків: Видавець Іванченко І. С., 2023. 590 с.

Стиль і час: Хрестоматія / Відп. ред. М. М. Пилинський. Київ: Наукова думка, 1983. 250 с.

Сюта Г. Інтегративний та диференційний зміст терміна *стиль* у сучасній гуманітарній парадигмі. *Культура слова*: Зб. наук. праць. 2012. Вип. 76. С. 111–118.

Тодор О. Конфесійна лексика у мові періодики. *Культура слова*: Зб. наук. праць. 2001. Вип. 59. С. 77–78.

Ципердюк О. Вивчення релігійного стилю сучасної української літературної мови: методичний аспект. *Науковий вісник Чернівецького університету*. Вип. 506–508. Слов'янська філологія. Чернівці, 2010. С. 293–302.

Чередниченко І .Г. Нариси з загальної стилістики сучасної української мови. Київ: Радянська школа, 1962. С. 42–85.

Шатілова Н. Індивідуальний стиль письменника: лінгвостилістична інтерпретація. *Innovative pathway for the development of modern philological sciences in Ukraine and EU countries*: Scientific monograph. Volume 3. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2022. P. 505–530.

Шевченко Л. І. Конфесійний стиль. *Українська мова*: Енциклопедія. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Яскевич К. О. До питання про ознаки стилів і основні поняття стилістики. *Українське мовознавство*: Респ. міжвідомч. наук. зб. Київ: Вища школа, 1977. Вип. 5. С. 68–72.

Завдання

Завдання 1. ***Прочитайте наведені тексти. До якого функціонального стилю їх можна віднести? Відповідь аргументуйте. Визначте характерні ознаки стилю в наведених текстах.***

І. Пригадую, як на одній з наукових конференцій академік В. М. Русанівський наводив приклади з публіцистичної практики, з яких сміялися учасники цієї конференції, але сміялися із щемом у серці.

Стереотип публіцистичного мислення за роки застою призвів і до мовного стереотипу. І що характерно? Стереотип став масовим, він тиражується.

Якщо й далі нічого не зміниться, то ми чого доброго можемо в себе на Україні перейти на сленг канадських українців четвертого покоління, правда, з іншим прононсом. Пам'ятаю, як у Торонто в одній українській родині нас з Романом Лубківським запитали: «Ви чим приїхали – треном чи каром?» Тобто: поїздом чи автомобілем? А на одній з ферм про її господаря сказали: «Гриць пішов до садочка фексувати фенс» (фексувати – ремонтувати, фенс – паркан).

Давно на порі створити посібник словесної майстерності публіциста.

І справа не лише в досконалому знанні рідної мови, а й у тому, щоб публіцист був носієм високої духовної культури нашого народу. Це не значить вирядитися щодня у вишиту сорочку, стригтися під макітру, носити довгі фігурні козацькі вуса, їсти тільки куліш із салом розписаною петриківцями дерев'яною ложкою. Є такі собі етнічні доморощені патріоти, особливо серед міської фрондуючої молоді (бачив таких і серед студентства): як правило, неспроможні вирватися із тісних лабет автаркізму, вони сумують за прадідівськими хатами під солом'яними стріхами, намагаються під гітару танцювати гопака чи співати «Реве та стогне…»

Любити своє, наше, безперечно, треба: воно «не прошене, не дане». Але щоб оволодіти сучасним публіцистичним (читай: соціальним, науковим) мисленням, треба бути людиною з широким світоглядом, людиною, яка зрощена на здоровому ґрунті національних надбань, спроможна осягнути велич високої духовності інших народів у світовому

контексті й уміти подискутувати хоча б на цю тему, скажімо, англійською чи іншою іноземною мовою з кафедри будь-якого європейського чи американського університетів (*А. Москаленко*. Реабілітація слова).

ІІ. Назва нової книжки відомого мовознавця Пилипа Селігея «Українська мова у 2222 році: Вступ до лінгвофутурології» є свого роду викликом. Чи можна передбачити, якою буде наша мова через 200 років? Чи не буде відповідь на це запитання належати до жанру наукової фантастики?

Автор, однак, переконаний, що такий науковий прогноз цілком можливий. Футурологія, на його думку, вже виділилась в окремий науковий міжгалузевий напрям і стає дієвим знаряддям розбудови альтернатив майбутнього. Власне, можна говорити про те, що його праця, створена на основі перетину мовознавства й футурології, закладає основи нового наукового напряму – лінгвофутурології.

Оскільки, як зазначає П. Селігей, неможливо по-науковому спрогнозувати майбутнє мови, якщо не знати, як зміниться світ, у якому ця мова функціонуватиме, вчений детально розглядає різні концепції футурологів щодо майбутнього людства. Хоча упродовж ХХІ ст. доведеться вирішувати низку глобальних проблем, як-то війни, бідність, перенаселення Землі, забруднення довкілля, завдяки надзвичайно стрімкому науково-технічному прогресу, зокрема у галузях штучного інтелекту, нанотехнологій, генної інженерії тощо у майбутньому світ досягне значно вищого й успішнішого рівня розвитку.

Очевидно, не всі читачі поділятимуть відтворену в книзі оптимістичну картину майбутнього людства, адже деякі аспекти науково-технічного поступу, наприклад галузь генної інженерії, несуть в собі й чималі загрози для реалізації виключно позитивних сценаріїв майбутнього.

Значно більшим ступенем вірогідності відзначаються прогнози автора щодо перспектив світової мовосфери та національних мов. Зацікавлений читач знайде тут інформацію і про причини нинішньої поширеності й впливовості англійської мови, і про чотири мови, які матимуть найбільшу кількість носіїв у ХХІ ст., і про ті мови, яким загрожує зникнення, і про засоби збереження мов. Найбільші надії на порятунок етномов автор пов’язує з удосконаленням технології машинного перекладу. Не англійська, не китайська, не есперанто, – твердить П. Селігей, – а машинний переклад в майбутньому виконуватиме функцію допоміжної міжнародної мови.

Визначаючи футурологію як «інтелектуальну розвідку майбутнього» і виходячи з тези про те, що тільки суспільство, націлене на прийдешнє, здатне до поступу, автор, спираючись на попередньо викладені лінгвістичні й футурологічні знання, дає довготривалий прогноз розвитку української мови. Прогноз базується як на аналізі сучасних внутрішніх змін на різних рівнях української мови, так і на зовнішніх умовах її функціонування в майбутньому. До останніх належать: державна мовна політика, демографічні та економічні передумови для розширення її суспільних функцій та сфер впливу, збільшення її комунікативності та престижу. Стрижневою проблемою для майбутнього української мови є, на думку П. Селігея, співвідношення питомого та запозиченого.

Для подальшого вдосконалення державної мовної політики важливо врахувати наступну тезу автора: «Для виправлення деформованої за колоніальних часів мовної сфери колективні права українського народу варто ставити вище за приватні права окремих громадян».

Завершується книжка життєствердним баченням майбутнього нашої мови у 2222-му році: «Автор твердо вірить: у той далекий час українська мова не просто житиме, а й квітуватиме, буятиме, дихатиме на повні груди. Адже стане щоденною мовою всіх українців, мовою освічених, успішних і заможних людей».

Ніхто з нас, нині сущих, не зможе перевірити справедливість цього передбачення. Але покладаймося на нього, адже його здійснення залежить і від нас. Знову процитую

автора: «Змінити минуле неможливо, вплинути ж на майбутнє – цілком у наших силах» (*Л. Масенко*. З мережі Facebook).

III. Маркіян Тадейович ішов своїм лісом. Скрапувало листя з дерев і поволеньки, перевертаючись із боку на бік, лягало в траву, гасала по гілках білочка, настовбурчивши хвоста, як віхтик полум'я, яке, однак, неспроможне було підпалити цього задуманого золотавого лісу. А може, це і є її зухвале палійство, бо ліс таки жахтить вогнистою жовтизною і його полишають птахи та лякливе звір'я.

Жебонів струмок у виярку, перестрибував із каменя на камінь, на глейкуватому днищі котилися за течією тверді, набряклі жолуді, червиві яблучка-дички, пливло іржаве листя, кружляло на глибших вирочках, ішло бокаса на дно і піднімалося знову, щоб зблиснути на сонці й пливти далі.

Підкова обперся на прикоренок дуба, що кладкою об'єднав два береги, вклякнув і довго пив воду, відфоркувався, морщив носа, цілувався із своїм хистким відображенням у потоці, чув, як вода затікає в рукав плаща, але пив її і пив, наче щойно подолав спекотні верстви пустелі.

Це був його ліс, посаджений перед війною на мертвім погорілищі, бо старі дуби пішли за вогнем посушливого літа. Здається, недавно ще його називали л і с о к, тепер таки – л і с, зрілий і сильний, з косулями і зайцями, зграєю вепрів та меткими білченятами (*В. Яворівський*).

IV. Наші тенори люблять виконувати пісню «Ніч яка зоряна, місячна, ясная…». Саме так вони звичайно її починають, причому, звісно, конферансьє чи то «ведучий» оголошує цю пісню як народну. Увесь перший куплет пісні лунає на наших концертах найчастіше так:

Ніч яка зоряна, місячна, ясная,
Видно, хоч голки збирай.
Вийди, коханая, працею зморена,
Хоч на хвилиночку в гай.

Почнемо з того, що «народність» цієї пісні може бути прийнята дуже умовно: це вірш М. Старицького, написаний десь року 1870. З деякими відмінами ввійшов він в оперу Лисенка «Утоплена», текст якої написав той же Старицький. Відомо, справді, що пісня ця – теж з деякими варіаціями – побутує в народі. Як же виглядає вона в Старицького? А так:

Ніч яка, господи, місячна, зоряна,
Видно, хоч голки збирай.
Вийди, коханая, працею зморена,
Хоч на хвилиночку в гай.

Співаки наші, побоюючись «релігійного» звернення «господи», воліють замінять його на «зоряна». Хай і так, – хоч релігійності в цьому зверненні стільки ж, як і в щоденному нашому «спасибі» («спаси бог»). Але як же вони, музикальні люди, не помічають, що, заганяючи слово «зоряна» в середину рядка, а в кінці його ставлячи «ясная», вони вбивають таку виразну риму: «зоряна – зморена»?

Дрібниця, кажете? Мені – людині, що любить строгу віршовану форму, – це не здається дрібницею. Ні один оперний диригент не дозволить співакові довільно переставляти ноти в музичній фразі, та й сам співак собі цього не дозволить. А слова – можна? (*М. Рильський.* Співак і слово).

V. Скільки літ їй було, сього ніхто не знав, а що найчудніше – і сама вона не знала. Так само, як вона справді називалася, ніхто також не знав і не допитувався: вже друге покоління містечка Б. кликало її все «старою Мадяркою», тому що прийшла з Пешту; вона тому не противилася і так Мадяркою осталася по нинішній день.

Я сам пам’ятаю її вже з двадцять п’ять літ і все майже зовсім таку саму, як нині: маленька, трохи згорблена фігура, одягнена вліті в легку перкалеву, звичайно ясну, чистісіньку одежу, а взимі в юбку і велику тяжку хустку, лице зовсім поморщене, очі веселі, сірі, уста беззубі, запалі, ніс нагнувся до бороди, а борода до носа, хід дрібний і скорий, а в руках невідступна тростинова палиця з мосяжною головкою, яку їй давно колись подарував один пан, в якого ходила коло дітей. Сею палицею вона підпиралася.

– Кілько вам літ, Мадярко? – бувало, питаємо стару дома, частуючи її кавою, за яку вона була би відступила і найбільші ласощі.

– Кілько літ, питаєте? – повторює стара, моргаючи своїми сірими очима. – Або ви мене хочете заміж віддати?

– А хочемо, за старого Дворського, – відповідає хто-небудь із нас, жартуючи.

– За Дворського? – ніби обурюється стара. – Адже йому вже сто літ без двох! Не хочу такого!

– Якого ж би вам дібрати? Адже ви самі вже маєте за сто літ.

– Коли мене ще хочете заміж віддати, – відповідає стара ніби поважно, то найдіть мені молодого! (*О. Маковей.* Стара мадярка).

VI. Навіть понищена, зранена чужими, насильницькими впливами Україна все ще випромінює світло традиційної духовности. Руїни, уламки української звичаєвої культури все ще теплі, розкидане каміння все ще можна знести назад, бо основа – єдність з природою, з Космосом – несхитна. Цю основу запевнено генетично, тобто всі покоління українців пов’язані нею. Її можна знищити, тільки фізично знищивши всю націю до останнього її члена. Що це так, що йдеться саме про генотип, а не просто про національну свідомість, національний патріотизм, добре засвідчує характер існування українців поза Україною. От хоч би в Америці. Ще до Першої світової війни, після неї, після Другої тут знаходили притулок сотні тисяч наших земляків. Тепер, коли Україна вільна, ніхто з них не збирається вертатися. Річ тільки в однім – на американській землі вони завжди жили українцями. Так само й на інших землях. Наші вигнанці скрізь несли зі собою гармонійне українське світосприймання – миролюбність, працелюбність, родинність, і цими рисами засвоювали чужий світ як свій – як частину єдиного Божого світу. Однак, разом з тим, марно пробувати знайти серед тисяч публікацій американських українців бодай одну, котра радила б українцям перейняти американську систему життєвих цінностей. Українці не їдуть звідси, бо звикають до добробуту і побутових вигод, а не стають апологетами того високого добробуту, бо генетична основа їхнього світосприймання не вміщається в минущості зовнішніх набутків.

Це те «таємниче», що просякає всю нашу національну історію. Пантелеймон Куліш, архичутлива й архинеспокійна душа, не спромагаючись дійти правди свідомо, як дослідник-історик, висловив її як поет: «Нема на світі благочестивішої землі над нашу Вкраїну». Вищої оцінки країна, народ не можуть собі бажати (*П. Часто.* Звідки ж ти, Росіє, і куди?).

VII. Суржикізація країни, суржикізація населення, мови, граматики мови... Звідки цей чудернацький новотвір? Відколи? Зрозуміло, що звучить у ньому момент іронічності, хоча годі мати й сумніви: те, що схоплено ним, то – діагноз, тенденція.

Доказом же того, що до нинішньої своєї масштабності ця проблема зросла на наших очах, є вже те, що і сам я пам’ятаю час, коли саме це поняття – суржик – у широкому вжитку було відсутнє, і багатьом треба було навіть пояснювати, що воно означає.

Нині ж – тільки й чуємо: «суржиком говорить», або – «та хіба в нього мова? – суржик!». Переважно таки не мову, а суржик нині й чуємо довкола себе по всій Україні.

Немало хто вже й забуває, що стосовно мови *суржик* – метонімія, перенесення назви одного предмета чи явища на інше. Первісно-бо суржик позначав суміш хлібних зернових

культур, як-от жита і пшениці, ячменю й вівса абощо (читаємо, для прикладу, в Костя Гордієнка: «Сіяв пшеницю, а зібрав суржик!) – або ж стосувався людини різноетнічного походження («Се суржик, – ілюстрував це поняття у своєму словнику Б. Грінченко, – батько був циган, а мати – дівка з нашого села»). І тільки в новітній, порівняно недавній час це слово почало асоціюватися, насамперед, із сумішшю елементів різних мов, конкретно і головно в умовах України, – української та російської.

«Говорить по-русько-украйонськи» – таке глумливе або поблажливо-нейтральне можна почути для увиразнення того, що то є – мовний суржик.

Усі розуміють, у тому числі й немало носіїв суржику, що вживання його – не з числа чеснот індивіда. І все ж відповідь на запитання, чи існує бодай якась межа, не переходячи яку суржик може мати певне виправдання (хай і поблажливе виправдання), – відсутня. Хоча, може, й не про виправдання варто говорити, а про міру дозволеності – принаймні поблажливої дозволеності. Можлива вона чи годі це й допускати?

Одначе перш ніж щось допускати, як не замислитися над іншим: чому, яким це цілковито позбавленим будь-якого глузду чином саме в наші дні з'явилися підстави для виникнення ось цього несусвітенного новотвору – суржикізація? (*А. Погрібний.* Випробування суржиком («З розмов про наболіле»).

VIII. «Від Богдана до Івана не було у нас гетьмана» – оцінка, яку дав Іванові Мазепі український народ. Оцінка безжальна і не зовсім справедлива до тих, хто в історії опинився між Богданом та Іваном, але така вже думка народу.

Майже триста років Російська імперія та СРСР воювала з його іменем. Майже триста років інформаційної війни, які говорять про сервільність російської культури у просуванні державної пропаганди більше, ніж будь-що інше.

Найяскравіший епізод цієї війни:

Байрон написав поему «Мазепа» у 1819 році. Вона мала чималий вплив на сучасників та викликала нову хвилю інтересу і до гетьмана, і до феномену козацтва та України загалом. Оспіваний Вольтером, Байроном, Гюго, Лістом, зображений на десятках великих полотен, зокрема Жеріко, Делакруа, Верне, Буланже. Загалом Мазепі присвячено 186 гравюр, 42 картини, 22 музичні твори, 17 літературних творів, 6 скульптур.

Для Росії це була небезпечна та неприпустима хвиля. Церковна анафема явно не працювала. Україну у Петербурзі вже вважали приборканою, вишукана культура Гетьманщини забута та підмінена другорядною культурою малоросійщини, старшина стала дворянством, і Мазепа був вибуховим нагадуванням про те, що все могло бути інакше.

Пушкін написав «Полтаву» у 1828 році як акт пропаганди, щоб банально збити хвилю популярності «Мазепи» Байрона. Це була літературна анафема. Умовно кажучи, у цій конкретній справі Пушкін у XIX столітті був ніким іншим як сучасним Соловйовим на максималках.

Це була грандіозна інформаційна битва російської пропаганди проти однієї людини – Мазепи і великої ідеї, яка стояла за ним – ідеї України.

Всі ресурси російської держави та мистецтва були кинуті на таврування українського гетьмана. З пушкінської «Полтави» проросла і опера Чайковського, і набагато пізніший українофобський вірш Бродського «Щодо незалежності України», і багато чого іншого.

Ненависть геніального Бродського до України – це квінтесенція російської ліберальної думки про нас (за дуже окремими виключенням серед решти російської інтелігенції). Імені Мазепи немає в тексті, але Бродський починає свій твір згадкою про Полтаву і завершує обіцянкою, що коли українці в муках помиратимуть, то будуть цитувати «строчки из Александра, а не брехню Тараса».

Виявилося, що бажання смерті українцям – звична справа для таких ґрунтовно різних людей, як Бродський і Путін. Та зрештою російська пропаганда від Пушкіна до Бродського програла, а Мазепа – переміг. Програє і Путін.

Президент Володимир Зеленський присвоїв ім’я Івана Мазепи 54-тій окремій механізованій бригаді Сухопутних військ ЗСУ, яка зараз нищить російських загарбників. А у жовтні минулого року у Туреччині спустили на воду корвет «Гетьман Іван Мазепа» класу «Ada», який будується для українського флоту.

Не буде другої Полтави. Нинішнє покоління українців здобуде перемогу. Ми здобудемо її із словами Тараса на вустах і під штандартом Івана над головою. Такою буде крапка у справі історичної справедливості.

З Днем народження, Гетьмане! (*Д. Кулеба*. З мережі Facebook. 21 березня 2023 р.).

IX. А скіфи! Ми викопали вже цілі гори скіфського золота, але ніде жодного слова, жодної літери. Безмовний, загадковий народ. Ви бачили пектораль, викопану юним Мозолевським, найщасливішим з усіх українських археологів? Враження від пекторалі, ніби створена вона самим Бенвенуто Челліні. А що ми пишемо? Мовляв, робота грецьких майстрів. І те, що знайшли на Кубані, – грецькі майстри. І з Чортомлика, і з Солохи, і з Товстої могили – все грецькі майстри. Скіфські лучники, скіфські коні, скіфи доять кобилиць і овець, скіфські кожухи й скіфські бороди, а ми все: греки, греки. Хто бачив, щоб один народ виготовляв для іншого прикраси і зображав на них сцени не з свого, а з чужого побуту? Це однаково, що гуцульські різьбярі на скриньках, призначених для продажу в Англії, зображатимуть англійських лордів, а хохломські майстри прикрашатимуть свої експортні вироби картинками, запозиченими в оздоблювачів веджвудського фарфору (*П. Загребельний*. Печеніги).

X. Як бачимо, конфесійний стиль через об’єктивно історичні і суб’єктивно-особистісні причини перебуває нині на стадії наукового формування, хоч практику має багату і складну. Погоджуємось з В.Німчуком, що «логіка розвитку християнських культур така, що кінець кінцем кожен народ звертатиметься до Всевишнього материнською мовою. Немає сумніву, що рано чи пізно всі люди, для яких українська мова материнська, будуть молитися по-рідном» [...]. Да буде так! Як і не може бути мови про продовження традиції двомовності у Церкві українського народу, коли одночасно звучить мова українська і церковнослов’янська у її російській орфоепії (*Н. Д. Бабич*. Сучасний богословський (конфесійний) стиль української мови: жанри, мовні особливості, емоційна константа (оглядово-прикладний опис).

XI. Юру Яремчука ніхто і ніколи не називав за його прізвищем, ба, мабуть, крім нотаря та попа, в селі ніхто і не знав, що він пишеться Яремчуком. Навіть учитель того не відав, бо пороги шкільні Юрові не пощастило оббивати. За життя був перехрещеним на Чорного і до гробової ями ніс свій тяжкий хрест Чорним.

Народився він в оцій самій, закуреній, набік похиленій хатині, що і тепер, загрузнувши по вікна, стоїть за церквою на горбочку.

Може, ся хата тоді не була ще такою зачадженою, може, ще не була такою згорбленою, такою смішно сідластою. Може, перед шістдесят чотирма роками вона чепурніше і вище трималася над землею, і вже напевно – тоді ще плахи не випинали із неї, як ребра із тої голодної шкапи, що ходить, б’ючи писком по голій толоці... А все-таки вона се була.

Вона!..

Вона, ся хата, першою прийняла його під свою обскубану стріху; вона обдарувала його легені першим струмочком свого вогкого, перемішаного з димом повітря; вона так багато разів із жалем випроводжала його «у світ»... І хоч яким скупим та невтішним, але своїм, рідним привітанням, вона завжди приймала його назад, а в критичну хвилину дала йому у своїх стінах останній відпочинок... (*Ю. Станинець*. Юра Чорний).

XII. Ольга та Микола Гасинці – заробітчани із 18-річним стажем. Спочатку була Чехія, потім Португалія, Іспанія. І нарешті їм пощастило потрапити до Австрії. Власне, так вони вивчали принади Євросоюзу. Але сьогоднішня розмова якраз про Австрію. Ольгу з Миколою найперше вразила краса цієї країни. Ні, на дивовижі не вистачало ні грошей, ні часу. Але це навіть пішоходу, який перетинає вулиці, видно. Приголомшлива архітектура, якийсь високий культурний рівень. Не кажучи вже про побутовий.

Але подружжя сьогодні хоче поговорити якраз про побутовий. Працювали вони у дуже заможних людей. І як здивувалися, коли їх спитали, чи не вміють вони робити... шинделі. Так-так, ту покрівлю, яку в Ужгороді, наприклад, побачиш хіба на хатах позаминулого століття у скансені. Диво, але Микола якраз навчався цьому ремеслу у вуйка з Міжгірщини. Але без особливого ентузіазму. Бо думав, що за кордоном йому цей талант зовсім не згодиться. Надсучасні матеріали, будівельні вихиляси ринку... Ні, шинделі там не підуть. І ось така заява.

Микола з Ольгою зробили вже кілька сотень таких покрівель. Послуговуються найпростішим верстатом, тесаками. Іноземці просто в захопленні від запаху чистої стружки і дідівського методу. А взагалі це дуже марудна робота. По-перше, на витримку. По-друге, просто фізично нелегко в ручному режимі виготовляти такий матеріал. Але таку працю за кордоном цінують. Гасинці кажуть, що найперше матеріал обирають за його екологічні переваги. Це в нас дружно, з переможним криком, викидають на сміття ще добротні дерев'яні вікна. І заліплюють стіни пластмасою. Бо файно! (*М. Боднар.* Подружжя Гасинців виготовляє для Євросоюзу... шинделі. *Новини Закарпаття*. 2014. 1 лютого).

XIII. **З ЩОДЕННИКА**

Тут осінь недарма «індійським літом»
Прозвали.
Справді, жовтень розквіта
Рожевим золотом на зелені нетлінній,
Мов другий май. Звичайно, зовсім інший,
Невиданий, негаданий, недійсний,
Можливо, навіть дещо дикий.
День
Купається у зовсім літнім сонці,
Гарячім, як терпка, спізніла пристрасть
Вже літньої людини, (що пізнала
Завчасну весну, так і нерозквітлу,
Грозове літо в згубах блискавиць
Та серпень, що підтятий був зрадливо
Скісним дощем...)
А ночі, трохи душні,
Відслонюють весь чар сузір осінніх,
Що зимними д'ямантами горять
На тьмяно-теплім оксамиті неба, –
І щось несамовите є у тім.
І так тривало довго це індійське,
Уперше пережите дивне літо,
І разом з ним росло й тривало щось,
Теж вперше пізнане.
Ти звала його «приязнь».
А я боюсь і досі називати
Те, що не має назви, ні ім'я
У скудній і нестислій людській мові (*Є. Маланюк*).

XIV. Побудована церква більше трьохсот років тому без жодного гвіздочка. Хто проходив мимо неї вперше, не міг не зупинитися і не любуватися з цього архітектурного дива.

Посеред церкви, слабо освітленої крізь малі вікна, прорізані у стінах із товстих дубових плах, стояв стіл-тетрапод, накритий білою скатертиною, з двох боків перетканою широкими партицями різнобарвних народних узорів, продовжених ще ширше ручно плетеними мереживами. У мосяжних свічниках горіли дві свічки, а між ними стояв хрест. Під ним – Євангеліє, переплетене у пергамент, що аж світився обчовганий при вжитку за декілька століть. Зліва – нікельована посудина із святою водою, з василиковим кропилом. Крім живого полум'я свічок, усе в церкві дихало духом історії, віків давно минулих (*Ю. Станинець*).

XV. Базар – це терпеливе шукання дурня, ще дурнішого за тебе, який би за безцінь збув тобі свій товар. Інколи це вдається. Частіше ж навпаки, ти сам шиєшся в дурні. Як ось таке. Вузлуватий старий продає яйця. Білі, дрібні, але на 200 карбованців-купонів дешевші, ніж у інших базарників.

– А чого вони не жовті? – питають жінки.

– Я забув їх підфарбувати, – спокійно відповідає старий.

– А дрібні ж!

– Нічого, поки донесете додому, вони підростуть, – ще спокійніше, якось аж крізь зуби відмовляє дід.

– І все ж таки, чого вони такі білі?

– Бо кури в мене білі. Якби були жовті, то і яйця несли б жовті. А так білі. Я вам скажу, навіть од сріблястих курей яйця білі.

– Та що ви кажете? А я й не знала. Ну, тоді я беру й білі (*В. Захарченко*. Щоденник).

XVI. Людину оточують речі. Вони довговічніші за неї. Вони несуть на собі печать вічності, загадку плину часу. Через те дехто й уражений цією пристрастю. Холодною, стійкою, тривалою пристрастю володіння неживим предметом, який переживе тебе і твій час. Жертовнішої, безкорисливішої любові немає навіть до живих істот. Хоча більшість пересічних людей і вважають мукачівську антикварну крамницю «Святий Марко» згромадженням пустих речей.

Цей кислувато-терпкий аромат не сплутаєш ні з чим. Ні в Парижі, ні в Мукачеві. Здається, тут зупинився час. Тихо і врочисто, як у склепі. Ветхий дідок дрімає під бронзовим канделябром, як змій на осонні. Але це тільки здається, що він дрімає. Як тільки тенькне скляна пацьорка над дверима, чіпкі вічка прицільно стрельнуть у бік відвідувача. Що за птиця? А заходять сюди люди трьох категорій: роззяви, щоб полупати баньками на красу; місцеві малярчуки – щоб пропхати свіжу картинку на реалізацію; і нарешті, поодинокі покупці, вражені вірусом потягу до старожитностей. Такого старий Бейло нюхом чує. Такого він як рідного брата, зустріне. Але такі навідуються рідко. Як оцей, доладно вбраний, упевнений у собі чоловік, з годинником, що тягне на добру шафу його товару.

– Пана щось цікавить? – свердлить його хитрим поблиском пенсне.

– Цікавить.

– Що б ви бажали?

– Бажав би купити щось вартісне (*М. Дочинець*. Лис).

XVII. Тут треба ще підчеркнути, що між різними реляціями про походження Роксоляни не конче мусить бути суперечність. [...]. На всякий випадок, походила вона з української землі, й може, колись установлять точно, з котрої саме місцевості. При тім хибно було б уважати польськими або московськими студії таких письменників, котрі походили з України, а писали по-польськи чи по-російськи. Такі праці, очевидно, належать до українського письменства, все одно в якій мові вони писані. Бо територія (земля) рішає в

першій мірі про приналежність людини, а тим самим і про її духа і творчість. Про се у культурних народів нема вже ніякого сумніву, і, напр[иклад], американцям і на думку не прийде уважати не-американцем людину, котра уродилася на американській землі, хоч би ту людину навіть зараз по уродженню вивезли, напр[иклад], до Польщі й вона була там довгі літа. Так само дивиться на всіх на всіх уроженців своєї землі кожний культурний народ. Мова – се річ, яку можна основно забути й основно навчитися. Тому мова зовсім не рішає про те, хто куди належить. Так само не рішає так звана кров, бо нема найменшої контролі, чия кров українська, а чия не українська. Головна річ – се територія, земля, котра згодом асимілює навіть дійсного чужинця до більшості населення даної землі, коли та більшість проявить у собі потрібний порядок і культуру. А коли не проявить того, то згодом асимілюють на її власній землі. І тоді вся творчість її дітей буде зарахована без апеляції до творчості інших літератур і культур, як підрядна частинка їх, хоч би у творчості тої незорганізованої людності були не знати які гарні іскри й огні та й індивідуальності такої величі, яку проявила Роксоляна. Живемо в часі переломнім, коли важиться, власне, наша доля. Коли зможе при помочі твердої моралі, ясної ідеї й дисципліни приготовитися до здобуття своєї держави, будемо колись становити окрему силу. А як пустим вереском і руїнництвом зруйнуємо в народі всяку пошану до свого Авторитету, – тоді і вся наша творчість, і всі пам'ятки по ній увійдуть у склад чужих культур і чужих пам'яток тих народів, котрі перевищать нас пошаною для своїх Авторитетів і тому загорнуть настало нашу землю. Се сталося вже не з одним народом і не з одною землею (*О. Назарук*. Примітки і пояснення до повісті «Роксоляна»).

XVIII. Ні сама наука, ні техніка самі по собі не можуть розв'язати проблем, які постають перед людством. Не порятують людства й ті теоретики, які вбачають у розвиткові науки й техніки, в індустріалізації життя тільки загрози людині, бо розглядають вони людину не соціальну, а суто біологічний індивідуум, якому потрібна свобода знов же таки не соціальна, а біологічна, потрібне середовище, яке заспокоює прагнення людини до тиші, відокремленості, усамотнення, незалежності, просто для власної ініціативи, просто відкритий простір. Орди економістів, соціологів, футурологів, екологів блукають з конференції на конференцію, перескакують з-за круглих столів на чотирикутні й знай лякають людство загрозами ядерної війни, забруднення середовища й нищення природи, розвитку невиліковних хвороб, автоматизації життя, зниження вартостей релігійних і філософських без створення моральних еквівалентів навзамін. Соціальна історія ігнорується вперто й послідовно, а з цього слід починати. Звідусіль лунають заклики знайти нову спільноту людини з природою, оволодіти таємницею тих процесів, завдяки яким людина перетворює свої вроджені природні можливості у власну індивідуальність. Чи цього досить? І чи досить сьогодні простого визнання нашої екологічної взаємозалежності – мовляв, ми всі належимо до одної системи, користуємося єдиними джерелами енергії, являємо собою неподільну єдність при всій багатоманітності й неоднаковості. А що дає нам проста констатація цього факту, крім розпачливого відчуття власного безсилля перед сучасним піратством корпорацій, перед безконтрольністю капіталу, перед дикою стихією злочинного користолюбства, яке не зупиняється вже й перед тим, що замахується на саму людську природу. Загазовані хімконцернами вітри не мають кордонів. Отруєні промисловими відходами ріки течуть своїми мільйоннорічними річищами через десятки країв. Радіоактивні дощі не підлягають ідеям. Морські течії переносять радіоактивне сміття, не керуючись симпатіями чи антипатіями до урядів і держав. Отож треба не обіцять чудес так званого постіндустріального суспільства і не шукати порятунку в відчисленні якогось процента з національних прибутків найрозвиненіших країн для відновлення порушеної екологічної рівноваги. Смішно намагатися відкупитися за вчинені невідворотні злочини. Злочинам треба запобігати (*П. Загребельний*. Розгін).

XIX. 1798-й рік – рік пишного догнивання барока й натужного постпросвітницького класицизму, майбутній Україні дав початок літератури у вигляді непогодженого з автором, а отже, піратського видання перших трьох частин «Енеїди» – твору, страшенно винахідливого й веселого. Сміхова природа «Енеїди» полягає передусім у поєднанні непоєднуваного, себто у зведенні докупи і вельми дотепному пастишуванні двох віддалених космосів – героїко-античного Вергілієвого епосу та комічно-пародійного, підкреслено профанного козацько-спудейського віршування. Історики літератури давно погодилися щодо травестійно-бурлескного характеру цієї першої української поеми.

Автором «Енеїди» став представник тодішнього середнього класу, провінційний службовець і відставний офіцер Іван Котляревський, тип, достатньо витончений, аби всмак позбиткуватися над своєю епохою. Зрозуміти справжній сенс цього збиткування – це відчути смак інтелектуального реваншу. Це була насмішка культури, остаточно колонізованої, над культурою імперською, своїм колонізатором. І над самою собою теж – завдяки чому вловлюємо в «Енеїді» цілком кричущу як для тодішнього класицистичного контексту етичну й естетичну амбівалетність.

Особа Котляревського вимагає трохи більшої уваги. Двісті років тому цей надміру веселий двадцятидев'ятирічний мандрівний вихователь дворянських дітей, знавець куховарства, алкоголю і не тільки географічних карт, несподівано для себе самого став автором першої на світі української книжки. Подальші сорок років свого життя він прозаймався важливими й не надто справами – намагався одружитися, служив при війську, воював з Наполеоном, дописував «Енеїду», поступово перейнявшися вірою в серйозність початої гри і невідворотність місії; потім очолював театр, ліпив для нього перші національні водевілі, квецяв усілякі оди до князів, збирав кулінарні рецепти, останні два десятиліття, поринувши з головою в містику й захопившися парахристиянською символікою, перекладав Євангелії, чи то пак усілякі французькі посібники до Євангелій. Коли прийняти версію геніальності як чогось середнього між непорозумінням і випадковістю, то тут присутня саме вона, геніальність.

Звісно, справжній початок літератури можна шукати де завгодно. Конструюючи міфи про Найпершу Книгу, Книгу-Космос, національну Книгу Буття, можна вдаватися до Велеса й Нестора, до Мономаха й Бояна чи, скажімо, Іларіона або чого доброго ірландського ченця Ріанґабара, оборонця середньовічного Києва від монголів, можна вдаватися до інших незліченних слів, повчань, плачів і ходінь, можна проектувати цей початок усе далі й далі вглиб, до якихось, наприклад, шумеро-аркадо-індоарійських підвалин і праджерел, можна, зрештою, й самому без кінця творити дотепні фальсифікації – на все знайдеться достатня кількість паралелей, подібностей, прозрінь і порівняльно-етимологічних книжок.

Але мені подобається саме цей початок, за Котляревським (*Ю. Андрухович.* What Language Are You From).

XX. Вчені за допомогою телескопа ALMA отримали знімок тонкої оболонки, яку скинула зірка U Насоса.

Як повідомляє Європейська південна обсерваторія, знімок допоможе краще зрозуміти поведінку зірок на пізніх стадіях їхньої еволюції.

U Насоса – вуглецева зірка; холодна зірка, що закінчує свій життєвий цикл та знаходиться на так званій асимптотичній гілці гігантів. Приблизно 2700 років тому вона пройшла коротку стадію швидкої втрати маси: всього за кілька сотень років вона з великою швидкістю викинула речовину, яка і створила оболонку, що спостерігається зараз.

Детальний аналіз отриманих даних показав, що оболонка складається з розрідженого газу, що утворює волокнисті субструктури. Оболонка чудова ще й тим, що вона має дуже високий ступінь кругової симетрії і незвичайно тонка.

Знання хімічного складу оболонок і атмосфер таких зірок, так само як і процесу утворення оболонок в ході втрати маси, важливо для розуміння еволюції зірок і галактик в ранньому Всесвіті.

Такі оболонки, як та, що спостерігається навколо U Насоса, демонструють різноманітність хімічних сполук вуглецю та інших елементів. Оболонки беруть участь у процесі переробки речовини, породжуючи до 70% міжзоряного пилу (*День.* 20 вересня 2017 р.).

XXI. Наша присілкова школа – то була звичайна сільська хата, де в одній кімнаті одна вчителька (траплявся і вчитель) навчала всіх – від першокласника до четвертокласника. Скажу, що в третьому, четвертому класах то вже було не навчання, а мука – знову й знову слухати те, що вже вивчено назубок.

Вчителі також мучилися (кажу – вчителі, бо вони часто в нас мінялися), щоб якось забезпечити навчальний процес, а тут ще їм нав'язали ліквідацію неписьменності серед дорослого населення. Та спробуй зібрати до школи дорослих людей, котрі світу Божого не бачили за повсякденними клопотами. Вони й дітей своїх відпускали неохоче до школи, керуючись принципом: «Пана з тебе не буде, а крутити коровам хвости можна і без вишколу».

Словом, нічого з тої благородної затії не вийшло. Якщо хтось із «лікнепівців» і вивів дві-три каракулі, потіючи, ніби лупав скелю, то швидко розписувався у своїм безсиллі. Розписатися тоді, до речі, було просто: наприклад, якщо тебе таки загітували в колгосп, досить було під готовою заявою поставити хрестик.

І от одного дня вчителька відпустила першокласників додому, а іншим роздала по листочку з учнівського зошита. Сказала, що буде диктант. Один на всіх. Такого ще не бувало, але мене вразило інше. Ні я, ні мій сусід по парті Юрко Шкрюба тих листочків не дістали.заробити хотілося. Адже ми

– А вам не треба писати, – пояснила вчителька. – Відпочивайте.

Відпочивати під монотонний диктант було нудно та й п'ятірку заробити хотілося. Адже ми числилися у відмінниках і не могли зрозуміти причин такої дискримінації.

Все прояснилося наприкінці уроку. Продиктувавши текст, вчителька попередила:

– Тільки не підписуйте свої прізвища. Кожен підпише так, як я скажу.

Словом, нас відлучили тому, що були надто грамотні.

І почався новий диктант, тепер уже для кожного учня персонально. Підписували прізвища тих селян, що були внесені у список «лікнепу».

Так завдання партії та уряду було виконане. Неписьменність у присілку ліквідовано. А мені і досі образливо, що мене було відлучено від такої важливої державної акції (*П. Скунць*. Як мене відлучили від ліквідації неписьменності).

Завдання 2. ***Доведіть, що наведений текст належить до наукового стилю.***

Скіфи були нащадками древніх цивілізацій. Вони мали свою міфологію, обрядовість, поклонялися своїм богам і героям, приносили кровну жертву. Скіфи зреклися свого язичництва, щоб прийняти чужу віру. Але, познайомившись з античним мистецтвом, зажадали зобразити своїх богів – Ареса, Папая, Гойтосіра, богинь Табіті, Апі, Аргімпаси – так само витончено й досконало, як греки Зевса, Аполлона, Афродіту. Оскільки скіфи були кочівниками, вони не прагнули втілити свої улюблені образи у скульптурах, мозаїках, в монументальному мистецтві взагалі. Їх способові життя найкраще відповідало мистецтво мініатюри – прикрашування зброї, домашнього начиння і особливо культових предметів, якими вони щедро обкладали покійників.

Давньогрецький історик Геродот описав цей обряд. Уривки з нього наводить у своїй книзі «Скіфський степ» відомий український археолог-скіфознавець Борис Мозолевський. Перш ніж поховати свого царя у спеціально відведеному місці – у Придніпров'ї, на рівні Дніпрових порогів (Геродот називає цю степову місцевість Геррами), – скіфи возили його забальзамоване тіло по всіх скіфських племенах, де над ним здійснювали обряд пам'яті. У Геррах тіло ховали в просторій гробниці разом з дружиною, найближчими слугами, кіньми, первістками свійських тварин. Біля царя

клали золоті чаші й інші коштовні речі. Геродот зауважує, що ні срібних, ні мідних речей у царських похованнях не було. Над гробницями насипалися величезні кургани, – чим знатніший був цар, тим більший курган.

За тисячу років життя скіфів у степах південної України таких курганів виросло чимало. Вони – деталь пейзажу цього краю. Згадку про них знаходимо у найвидатніших творах українського фольклору, зокрема в народних історичних думах. Кургани довго берегли свої таємниці, аж поки в середині XVIII століття почалися їхні розкопки. Більш як за двісті років у скіфських похованнях знайшли безліч предметів, які склали літопис матеріальної і духовної культури, мистецтва, релігійних вірувань у Скіфії. Борис Мозолевський слушно зауважує, що кожний розкопаний курган (а їх розкопано сотні) – це «мов книга не лише про велику і непросту історію народів, але й про конкретне життя конкретної людини». Одну з таких «книг», можливо найкращу, найпромовистішу, пощастило розгорнути саме йому, Борисові Мозолевському, – талановитому поетові і вченому з Інституту археології Академії наук України.

21 червня 1971 року, досліджуючи скіфське царське поховання під Товстою Могилою у Дніпропетровській області, він знайшов велику нагрудну прикрасу – золоту пектораль, що важила 1150 грамів і сягала 30,6 сантиметра в діаметрі. За вагою, за розмірами і за художньою цінністю ця пектораль – найвидатніша археологічна знахідка за всю історію скіфознавства на Україні (*Д. Степовик.* Скарби України).

Завдання 3. ***Визначте в наведеному тексті мовні засоби, характерні для епістолярного стилю.***

Христос воскресе!

Сим почну писульку мою до Вас, коханий друже; да і що матиму лучшого, як привітати друга цілованієм святим: Христос воскресе! Наші діди добре вигадали, що з сим празником поздравляють; сей найбільший празник християнам, не даром казано: велик-день. Далебі що так: цей день – закінчаньє жизні чоловіка-Христа, початок Бога; за сим днем уся жизнь Спаса нашого на землі лежить тропою і нам грішним; цею тропою і нам треба шкандибати, щоб у царство небесноє попасти; кажу шкандибати, бо з нашими немощами хоч би дошкандибать до Бога; що ж маємо робити? – Те саме, що робив Спаситель наш на землі: прощай ворогам, добро роби діющим тобі напасть, молись за лютих, не жени бідних, не одвертайся од просящих. От і все; помолимся ж Господеві, щоб дав нам і волю і силу усе це діять во славу імені Його святого на добро людям, братам нашим. Дякую ж вельми милосердного Спаса наша, що сподобив мене милості хоть трохи розігнать тугу Вашу, коханий Тарасе; радію, читаючи листи Ваші, і молюся Богові, щоб він осінив Вас Своєю благодатію: аще Господь зо мною, кого убоюся?

Посилаю Вам писанку, трохи паперу бристольського, малюй на здоров’є та мене згадуй. А степу безлюдного нічого лякаться, може таки і туди будуть доходити листи; хоч не так швидко, аби яка чутка була. Коли вже потягненесь на те Аральське море, то як можна пильнуйте, щоб мені дать знать, куди і як писать; то я зараз і озовусь і В[арвара] Н [иколаевна] тож.

Бувай здоров, коханий друже, дякуй Господа і терпи, поки Його свята воля того схоче.

Щирий до Вас *Андрій Лизогуб.*

Папери посилаю 18 штук білої і 6 штук з одного боку жовтоватої, напишіть, чи хороша і годяща.

P.S.

На своїх адресах тепер надписуйте тільки: В Одесу. Бо поки я у городі, то знають вже, где я живу, а у маї, у половині або під кінець, я з жінкою житиму на хуторі, а за письмами приїздитиму у город на почту. Тут, коли дасть Біг, пробавлюсь ціле літо, а на осінь додому, у Седнев (*лист А. І. Лизогуба до Тараса Шевченка,* 7 квітня 1848 р.).

Завдання 4. ***Знайдіть у наведеному тексті мовні засоби, характерні для публіцистичного стилю.***

Людина-велетень – великий народолюбець і людинолюбець, незрівнянний поет і революціонер, полум'яний патріот свого поневоленого народу й Пророк його визволення, непримиренний і безкомпромісний борець за свободу уярмленої України – Т. Шевченко височіє над епохою ницості і стає раз по раз об'єктом фальсифікації та спекуляцій різних політичних і моральних пігмеїв.

Кожен хоче одягти на Шевченка свою «шапку»… Пригадується, як колись, у перші роки революції, один кубіст зробив бюст Шевченка й воздвигнув на його голові таку шапчищу кубістичну, що з-під неї не було вже видно Шевченка, тільки кінчики вусів та підборіддя… Відтоді в автора цих рядків навіки лишилася тая шапчища в пам'яті, як символіка поводження з Шевченком у тій підрадянській дійсності. Та хіба тільки в підрадянській! Всі намагаються натягати свою шапку на Шевченка. Особливо, коли вони пігмеї…

Особливо заходжуються вже чотири десятиліття біля Шевченка московські ощасливлювачі України, більшовики, намагаючись з Великого Пророка зробити свій ужиток. Не в силі його викреслити й викинути з історії, вони всілякими засобами намагаються Шевченка достосувати до своєї ідеї, спрепарувати його на комуністичний кшталт і таким чином впрягти його до свого комуністичного, ба, московсько-імперіалістичного воза. Тобто хочуть використати в конечному висліді Шевченка проти нього ж самого, проти його вічної й безсмертної ідеї, за які він віддав всі свої сили й спалив своє життя, – ідеї вільної, ні від кого незалежної, народоправної України, «без хлопа і пана» і без московських та будь-яких інших кайданів. В цім своїм намаганні приручити геній Шевченка більшовики не шкодують ані паперу, ані фарб, ані бронзи і сталі, ані глини, ані мармуру.

Можна з певністю сказати, що Шевченкові ніколи й ніде ще не було, нема й не буде поставлено кращих і імпозантніших матеріальних пам'ятників, як в СРСР радянською владою. Бо гра варта свічок! Ставлячи пам'ятники й увічнюючи «свого», належно спрепарованого Шевченка, червоний окупант зробив з нього прикриття для своєї ганебної національної (колоніальної) політики в Україні – для політики винародовлення, систематичної й глибоко закроєної політики денаціоналізації, для практики фізичного винищення національної субстанції – словом, для політики нещадної колонізації.

Але всі ті пам'ятники – то всього лиш глина. Мерзенна глина московсько-комуністичної політики, що прикриває незрівнянний цинізм. Глина облуди і лицемір'я (*І. Багряний*. Чий Шевченко?).

Завдання 5. ***Визначте жанрово-стильові особливості наведеного тексту. Проаналізуйте мовні засоби.***

ФЕНОМЕН ЛІНГВОГІПНОЗУ

Огляньмося: за нами одна з «найдовершеніших» тоталітарних дійсностей, що цезієвою плямою лягла на груди людству. Її обшир – 1/6. Це географічно. А є ще внутрішній (психологічний) простір, що вимірюється глибиною проникнення у людську Душу і Розум, у Пам'ять та Почування. Які ж параметри обрамлюють Живий Феномен, що опинився в ойкумені, яка виникла внаслідок антиеволюційного, антиприродного відхилення від людського поступу, в основі якої – дивовижна «мутація» усього господарсько-соціального та національнодуховного середовища, де народжується, формується Особистість, де викристалізовується Нація як біодуховна «молекула» світової людності, як суб'єкт Історії? Де шукати ті чинники, що здетермінували таку фаталістичну дорогу, яка завела нас на маргіналії світової цивілізації? Безсумнівно, – у площині тоталітарної свідомості, замішаної на облудному, облесному, фальшивому, брехливому Слові, селекціонованої усіма

можливими інформаційними каналами, що заповнювали весь ноосферний простір, випихаючи за законами ідеологічної дифузії той духовний набуток, який собі придбав кожен народ на своєму історичному відтинку, просочуючись у найменші шпаринки нашої єдиної «приватної власності» – Розуму і Душі. Вже було так, що, здавалося, затопить увесь наш внутрішній світ, у який ми могли сховатися, цей брудний інформаційний потік, пульсуючи наосліп і вимиваючи останні зерна здорового глузду. Але до остаточної стадії омертвіння Духу та Інтелекту, на наше щастя, не дійшло. Втрутилися об'єктивні закони, підвладні Творцеві, які перекрили життєдайні джерела антисистемі. Спочатку ледь-ледь, а потім дедалі сильніше запульсувала Правда. Почалася всезагальна регенерація. Насамперед – національного. Після Слова облудного почало воскресати з пороху Слово справдішнє, вертаючи в пам'ять минувшину, болюче оголюючи дійсність, забруньковуючи надію на спасенну перспективу в майбутньому. Свідомість почала гарячково звільнятися від манкуртської верблюжої шкіри, що прилипла до Пам'яті, неначе струп, почав відпадати тоталітарний сленг, виселекціонований в ідеологічних лабораторіях. Тепер, коли ми вже більше не є всередині цього замкненого кола фальшивого лінгвістичного ритуалу, коли ми збридили собі, як пише Володимир Базилевський, «фразою» (ЛУ, 11.04.1991) (правда, здебільшого він критикує модерну «фразу», що наповнює аж по вінця наш нинішній воскресаючий День; може, письменник не має терпіння до нагромадження словес з іншого боку, а от мені така мовна реакція «від протилежного» здається абсолютно логічною: за законами психологічної реакції на те, що було і ще є на досить обширних теренах України), а ця фраза водила нас по одній і тій же брехливій траєкторії, зараз можемо, хоч ще і з маленької віддалі (бо не набагато далі пішли), оцінити цей жахливий лінгвофеномен, у якому, як у відрі чистої води, віддзеркалюється модель реального тоталітаризму.

Може, це друга дійсність. Ідеальна. За теорією відображення – понятійно-граматична іпостась реального. Джерело руху у Слові – Національний Дух, рушієм якого є гносеологія і життєва прагматика. Людина живе і працює у постійних паралелях двох дійсностей, онтологічні взаємозв'язки між якими підтримують її духовну рівновагу в цьому світі. Тоталітаризм страшнющий тим, що посягає насамперед на цей ковалентний зв'язок: Слово і життя з прицілом… на Людину, звичайно. Для цього укладається спеціальний словник (невідомий у жодній національній лексикографії), прикрашений барвистими, штучно виготовленими в ідеологічних центрах прикрасами, що за своєю суттю є псевдометафорами: добробут народу, краса нової людини, моральний кодекс будівника комунізму, світле майбуття, щасливе сьогодення, успішне завершення п'ятирічки, успіхи трудящих у будівництві комунізму, досягнення трудящих, переможна хода комунізму, прекрасне суспільство, суспільні блага, щасливе дитинство, окрилені успіхами соціалізму, трудящі, натхненні партією, світлі висоти комунізму, ентузіазм народу, безмежна вдячність народу партії… Незліченно! Нескінченно! І повсюдно, бо – тотально. Та ще й із одним і тим же значенням – по кільканадцять варіантів. І так – день у день: у садочку, в школі, в університеті, у колгоспі, в цеху, на зборах, на конференціях, на симпозіумах, на лекціях, на телеекрані, по радіо, у газетах, у наукових монографіях, у словниках, у підручниках. Ніде не сховаєшся від словесного гіпнозу, хіба що у власну Душу, з якої нема самовираження (що є антиприродно для людини, вона ж повинна «звільнятися» від інформації, щоб процес мисле- і мовотворення не загальмовувався). Цей «словник» подекуди декорований закличними формами: наздоженемо і переженемо Сполучені Штати Америки, дамо відсіч агресорам, випустимо мільйон пудів зерна, виконаємо дев'яту п'ятирічку за чотири роки, побудуємо нове суспільство і под., які, очевидно, були призначені для стимулювання народної енергії, амплітуда якої то падала, то знову підносилася. [..]

«Словник» тримався переважно на метафоричності (що інколи породжувало «перлини» – доля корови!), цьому споконвічному джерелі образотворення. Псевдохудожність давала можливість називати речі не своїми іменами (цікаво, як би оцінили таку невідповідність давньогрецькі вчені, що роздумували над безпосередніми зв'язками речей та їх найменувань? Найскоріше можна запевнити цікавих, що дослідити

феномен лінгвогіпнозу зможуть лише ті, хто його пізнав, хто жив у ньому). Утворився дуже своєрідний антонімічний ряд: «дружба народів» насправді означала їх нівеляцію і прикривала злиття націй у неймовірних розмірів етномутант, «боротися з класовими ворогами» – за цим словосполученням стояло вивищення цілих народів, їх інтелектуального ядра, «виховання нової людини» завуальовувало селекцію свідомості, полишеної живої води – духовності, позбавленої саморозвитку, «будівництво нового суспільства» означало насправді атрофування соціального організму, руйнацію його первинності, структур, укладених віками… «Слово супроти слова» – так максимально точно охрестив Павло Мовчан тоталітарну лінгву (*О. Федик*).

Завдання 6. ***Дайте характеристику ознак художнього стилю в наведених текстах.***

Звичайно, найкраще було тікати влітку, коли тепло і коли кожен кущик заховає тебе чи пустить переночувати. Однак влітку з полонеників не спускала ока варта, а в пустельному степу, що розділяє Половецьку і Руську землі, постійно рискала кінна сторожа, яка стерегла половецьке пограниччя від нападу руських князів і виловлювала втікачів. Не один такий нещасливець потрапляв їй до рук, і тоді йому виколювали або випікали око, відрізували вухо чи розпеченим залізом ставили на щоці тамгу.

Тому вони вирішили влітку не тікати. Краще — взимку. Коли завіє завірюха і степ занесе снігом, коли вдарять морози, половці послаблюють пильність, а іноді й зовсім не стережуть невільників. Бо ж хто наважиться тікати у голу засніжену пустелю? Ступиш кілька кроків — і слід миттю викаже тебе. А в путі на сміливця чекають і люті морози, і голод, і вовчі зграї. Та й половецькі роз'їзди легко можуть помітити... Тому майже не було випадків, щоб хто-небудь утік узимку.

До втечі готувалися довго і ретельно: заощадили харчів, прилагодили одяг та взуття, роздобули дві теплі кошми для спання в снігу, насушили труту, щоб викресати вогню, вибрали в табуні, який доглядали, найвитриваліших коней – і однієї ночі, коли захурделила буремна хуртовина, рушили в дорогу. Сніг відразу замів їхні сліди і, ніким не помічені, вони промчали понад берегом ріки, а під ранок по льоду перемахнули на той бік. Там, у лузі, попасли коней, що, як і їхні дикі родичі-тарпани, були призвичаєні всю зиму добувати собі корм з-під снігу, розгрібаючи його копитами, трохи самі задрімали в заметі, закутавшись по половецькому звичаю в кошму, а потім знову рушили в путь.

Хуртовина не вщухала п'ять діб – занесла всі сліди, всі степові стежки-доріжки. Їхати стало важко. Коні стомилися, почали худнути. Зате не зустрівся жоден половець, і в серцях втікачів почала зростати надія на порятунок (*В. Малик.* Черлені щити).

ПРИБЕРІГАЄМО СЛОВА

Приберігаємо слова,
Як сухарі на дні останні,
Слова душі, слова єства,
Слова як одкровення давні.
Приберігаємо слова
І не встигаємо, буває,
Освідчитися, як жива
Душа болить і знемагає...
І запізніло восени
Про них подумаєм: дозріли.
Але поважчали вони,
І серце ними відболіло (*Л. Талалай*).

Завдання 7. ***Прочитайте медійний текст. Дайте характеристику диференційних стильових ознак тексту.***

«Дайте мені тисячу років – я розмалюю небо і не повторюся!», – напевно, найвідоміші слова художника Івана Марчука. Його називають патріархом авангарду, українською легендою, а британська газета Daily Telegraph внесла його до списку «100 найкращих живих геніїв».

Іван Марчук створив близько 5 000 робіт, відкрив понад 150 монографічних та 50 колективних виставок. Його роботи знаходяться у музеях на п'яти континентах. Міжнародна академія сучасного мистецтва в Римі прийняла його до Золотої гільдії (до якої входить 51 художник зі всього світу) та обрала почесним членом наукової ради академії.

Однак міжнародному визнанню передували тривалі напади депресії та заборонені виставки у колишньому СРСР. «Люди дивляться, а художник бачить»: розглядаємо картини українського генія Івана Марчука, говоримо про унікальний стиль. За радянських часів через постійні переслідування з боку КДБ художник був вимушений тимчасово емігрувати за кордон і повернувся в Україну вже за часів незалежності.

Сам він так розповідає про це: «Я 17 чи 18 років був за бортом. Із 75-го року я вже мріяв, як з того пекла вирватися. Це було пекло. Що я, розумієте, із-за того, що я приїхав зі Львова, це вже націоналіст. А саме страшне, що я втрутився в святая святих – в соцреалізм – і почав його руйнувати. У всій своїй творчості».

Як і багато тогочасних художників, Іван Марчук був роздвоєним у творчості, існував у двох вимірах: малював дещо офіційно, а дещо підпільно. Настроєва, вільна за формою манера художника заперечувала канон соцреалістичного мистецтва, а тому визнавалась «ідеологічно шкідливою». Тому радянська влада не полишала митця в спокої: він зазнавав прямих утисків з боку КДБ, його творчість ігнорувалася й замовчувалася. «Нове хоче зробити кожен художник, але не кожен може! Радянські художники працювали всі як один. Малювали одне й те саме».

Творчість митця була під негласною забороною понад 17 років. Через неможливість реалізуватися на рідній землі, художник втік з СРСР у кінці 1980-х. З того часу митець встиг пожити у Австралії, Канаді й США, звідки остаточно повернувся до України у 2011 році.

Сам митець періодизує свою творчість і виділяє в ній від 12 до 14 періодів-збірок. Твори кожного періоду різняться за стилем та малярською манерою, назви їм він дає сам. Це наприклад:

Голос моєї душі

- Цвітіння
- Пейзажі
- Портрет
- Кольорові прелюдії
- Шевченкіана
- Натюрморт
- Нові експресії
- Біла планета 1
- Біла планета 2
- Виходять мрії з берегів
- Погляд у безмежність

Іван Марчук любить працювати інтуїтивно: такою є, наприклад, перша серія «Голос моєї душі», де ще зовсім юний як митець Марчук експериментував зі своїм методом. Критики й досі сперечаються, відносяться полотна цього періоду до імпресіонізму чи експресіонізму.

«Коли мене в 1956-му направляли на роботу до Києва, я сказав другові: «Я єсмь!», – я переродився як митець! Це був день народження нового художника Івана Марчука, який не знає, що робити.

І почав суто інтуїтивно, підсвідомо малювати щось на папері, як діти бавляться. Малював і дуже тішився!

А коли назбиралося цих рисунків, то подумав: «І що я роблю? ». Так з'явився цикл «Голос моєї душі». Бо я не знав, що роблю. І добре, що не знав, бо якби знав, то не робив би.

«Люди дивляться, а художник бачить»: який він, унікальний стиль українського генія Івана Марчука.

Зараз я десь у чотирнадцяти іпостасях виступаю. Кожен мій світ має назву. І кожен – технологію та змістовне навантаження. Усі вони різні.

Мою виставку завжди сприймають як групову виставку художників. Але руку одного художника той, хто розуміється на живописі, відчуває», – розповідає митець.

У ранніх роботах Іван Марчук звертався до наївних мотивів, але, познайомившись із доробками авангарду та модернізму, знайшов початок «власного шляху у мистецтві». Ним став «пльонтанізм» – авторський метод малювання й стиль у мистецтві, винайдений Марчуком. Слово походить від українського «пльонтати», тобто «плести». Цей термін знають у світі, у словнику міжнародного мистецтва він став визначенням системи творчого мислення та спостереження за світом.

Картини Марчука й справді ніби сплетені з тонесеньких ниточок кольору, вони немов об'ємні, а також неймовірно деталізовані. Такого ефекту вдається досягти спеціальним мазком, відтворити який нікому, окрім самого автора, майже не можливо.

Тонкі капіляри фарби створюють дивовижне мереживо, яке міниться й допомагає підсвічуватися відтінкам кольорів. Часто на полотнах створюється ілюзія додаткового освітлення, особливо у нічних пейзажах, де головна увага митця – на образі Місяця. Останні роботи Марчука гіперреалістичні.

Використовувати густі, як паста, фарби, художник почав, коли приїхав з США. Натомість і картини, які художник створював радянськими фарбами, досі зберігають мікрорельєф завдяки особливій техніці, що буквально оживлює пейзажі.

«Ну, я не стандартний художник… Як приклад: іде парочка в галереї. Каже: «Ет харашо, харашо, о-о-о, а ето бред сумасшедшего». Вищої похвали я й не хочу!

Чому в мене: таке, таке й таке. По-перше, бо я ненаситний, одержимий і голодний на творчість. Коли я щось зробив, то далі хочу робити ще», – говорить Іван Марчук сам про себе.

Іван Марчук віддавна мріє про власний музей. У 2005 році президент Віктор Ющенко обіцяв посприяти створенню музею, під майбутній музей навіть заклали капсулу, але за 17 років він так і не з'явився.

17 червня 2020 року Господарський суд Києва ухвалив рішення про стягнення 5,5 млн грн з ТОВ «Виставковий центр-музей художника Івана Марчука» на користь Київської міської ради через несплату оренди земельної ділянки.

У квітні 2021 року Київрада розірвала договори оренди на земельні ділянки, які у 2007 році віддали під будівництво Музею художника Івана Марчука. Офіційною причиною столична влада називає несплату оренди та невиконання умов щодо забудови. Сам художник називає винуватцем заборгованості державу, яка за цей час так і не виділила обіцяні кошти на будівництво.

У травні 2021 року мер Віталій Кличко заявив, що міська влада знайшла в історичній частині столиці приміщення для облаштування музею (Суспільне Культура. *З мережі* Facebook).

Завдання 8. ***Прокоментуйте спільні й відмінні жанрово-стильові ознаки наведених текстів.***

Пересопницьке євангеліє. Про одну книгу, написану пізнім уставом, хочеться розповісти трохи докладніше. Це – Пересопницьке євангеліє – окраса нашої стародавньої літератури.

Зберігається воно у відділі рукописів Центральної наукової бібліотеки Академії наук України.

Величезна книга у дерев'яній палітурці. Місцями на ній залишилися шматочки зеленого оксамиту – колись він огортав її, мов святкове вбрання. Спробуйте підняти книгу – вона важить понад дев'ять кілограмів.

Виблискують старанно виведені на пергамені рядки пізнього уставного письма. Це характерні для кирилиці літери – чіткі, рівні, правильної геометричної форми. Книгу прикрашають художні орнаменти, її оздоблено стилізованими під рослинні мотиви заставками та ініціалами. Тонкі, прекрасні мініатюри, кольорові рамки та віньєтки.

15 серпня 1556 року в селі Двірці син протопопа Василевича Михайло розпочав переписування та переклад Євангелія з староболгарської мови. У своєрідній післямові він пояснює мету своєї роботи: «А иже есть Прекладана из языка Блъгарского На мову Роускоую. То для лепшо вырозоумленя Люду хрстіанского Посполитого».

Закінчив переклад і переписування 1561 року архімандрит Пересопницького монастиря на Ровенщині Григорій.

Спочатку Євангеліє зберігалося у Пересопницькому монастирі. Потім дорогоцінний рукопис якимось чином потрапив до Івана Мазепи. Гетьман дарує його переяславському кафедральному соборові.

1837 року книгу знаходить професор історії та слов'янської літератури Московського університету О. М. Бодянський. Вона потрапляє до полтавського музею. Описує Пересопницьке євангеліє і відомий мовознавець П. Г. Житецький. Він зазначає, що в разі вивчення цієї книги «перед нами відкрилася б така сторінка в духовному житті цього краю, яка могла б освітити глухі віки XV і XVI, а разом з тим могла б заповнити відсутні сторінки, вирвані пізнішими переворотами, що сталися на південноруській землі».

Пересопницьке євангеліє – визначна пам'ятка не тільки письма, а й староукраїнської мови. Особливо цікаві примітки переписувачів, взяті у дужки. Вони вже зовсім відходять від церковної лексики, близькі до сучасної української мови. І в післямові написано не *переведено*, а *перекладено*, не на *язык*, а на *мову*. Деякі складні старослов'янські церковні вирази переписувач пояснює (за: *П. Утевська*. Невмирущі знаки).

Пам'ятку було відкрито в 30-х роках XIX ст. видатним українським та російським філологом-славістом і педагогом Осипом Бодянським. З 1837 по 1842 р. О. Бодянський перебував у закордонному науковому відрядженні. Ще з дороги на закордон він повідомляє свого вчителя і колегу по Московському університету й Московському товариству історії й старожитностей російських М. П. Погодіна в листі від листопада 1837 р. з Києва про те, що в одному забутому куточку України відкрив він два харатійні Євангелія XVI ст., одне з яких його особливо зацікавило, і він висловив думку про значення своєї знахідки: «Найважливіше, що повинне порадувати не тільки Вас, але й усіх інших слов'янофілів, що, нарешті, вирішує остаточно і, здається, назавжди позитивно питання: якою мовою було перекладене Святе Письмо Кирилом та Мефодієм?.. У післямові сказано, що те Євангеліє выложєно из язика бльгарского на мову рускую. Отже, ось вам слова перекладача, якою слов'янською мовою найперше хвалили наші прадіди Бога». Під мовою руською, зауважує О. Бодянський, перекладач розумів мову південноруську, малоруську, тобто українську. Ось другий пункт важливого значення пам'ятки, адже поки що невідомо було, щоб Святе Письмо, зокрема Євангеліє, було перекладене цією мовою. Нарешті, по-третє, вчений звертає увагу на те, що Євангеліє чудово оформлене, вражають, зокрема, прекрасні чотири мініатюри – зображення євангелістів, що важливо для вивчення історії оформлення української рукописної книги в XVI ст. О. Бодянський згадав також, що пам'ятка раніше перебувала в досить примітному в Україні храмі, збудованому свого часу Іваном Мазепою.

Справді, на нижньому полі аркушів 2–7 Пересопницького Євангелія є такий запис: «Сіє Єу(г)ліє прислано и дано є(ст) Ф яснєвєл'можного єго) м(л)сти п. пана ІОіанна Мазепи, войскь єго цр(с)кого пресвітлого вєличєства Запорозки(х) обоихь стороні, Дніпра гетмана, и славного чина Стго ап(ст)ла Андрел кавалера, до прє(с)тла Пєрєяславского) єп(с)пског(0; который Ф єго жь ктиторской мл(с)ти создань, Фновлень, и драгоцінними втвари црковними сукрашень, при преосще(н)но(м) єп(с)пі Захаріїй Корниловичі. Року,а\ра, априлл зі дна»

На цих же аркушах розгонистим скорописом зазначено латинською мовою: «Із книг бібліотеки малоруської Переяславської семінарії».

Очевидно, подарованим Євангелієм активно користувалися при богослужінні в Переяславському кафедральному соборі. Коли ж українська церква остаточно підпала під відання російського Синоду і на переяславську кафедру почали призначатися єпископи росіяни, Євангеліє як непотрібне для кафедри, було передане до бібліотеки Переяславської семінарії. Дослідники вважають, що це могло трапитись не раніше 1799 р., коли переяславський єпископ став називатися малоросійським (*І. Чепіга.* Пересопницьке євангеліє – унікальна пам'ятка української мови).

Завдання 9. ***Визначте елементи наукової публіцистики і засоби художньої образності в наведеному тексті.***

[…] у моєму сприйнятті, у моїй внутрішній концепції поета завжди поєднуються два, якщо говорити сучасною термінологією, вектори у феномені Шевченка: загальнолюдське і глибинно-національне. Неповторність і глибина взаємопроникнення цих двох начал, зрештою, якість визначальна чи не для кожного митця. Тут ця двоєдиність особливо монолітна. Варто хоч трохи знехтувати одним із цих начал, і це обертається великою неправдою: в кращому разі нерозумінням, в гіршому – здешевленням, фальсифікацією.

Саме таким монолітом був Шевченко на прапорі шістдесятницького відродження.

В атмосфері післякультівської відлиги ми, передовсім неофіти в українстві, пізнаючи Шевченка, пізнавали й себе, ідентифікували себе національно і культурно.

Пам'ятаю, з яким особливим чуттям повторювали ми слова популярної тоді поеми Івана Драча «Смерть Шевченка»: «Ішли хохли, русини, малороси, щоб зватись українцями віднині…»

Шевченкознавство працювало в атмосфері офіціозу, диктату догм і міфів, якими був оповитий буквально прошитий наскрізь образ поета – атеїст, революціонер-демократ, учень Добролюбова і Чернишевського, такі словесні блоки, як «В сім'ї вольній, новій», «Вигострити сокиру і заходитись вже будить…» Набір штампів, замовчувань і фальсифікацій, острах перед складністю, суперечливістю, масштабністю, глибиною реальної особистості – все це тяжіло над нами. Пригадую, як мені довелося рецензувати якусь роботу про так званий атеїзм Шевченка. Там було використано десь десять–дванадцять цитат, у яких Шевченко проклинав Бога. Замість рецензії я навела таку самісіньку кількість цитат, в яких він Бога звеличував, підкресливши, що так дешево підходити до цієї теми і взагалі говорити про атеїзм Шевченка в банальному розумінні просто неможливо.

І от серед цього офіціозу ми шукали, пізнавали справжнього Шевченка. Постать масштабну, контрастну, близьку людям по-різному і різним (*М. Коцюбинська*).

Завдання для індивідуальної роботи

1. *Розробіть* ментальну карту «Стильові різновиди української мови».
2. *Підготуйте* презентацію на одну з тем: « Історія української мови – це історія її стилів», «Становлення і розвиток художнього стилю української мови», «Становлення і розвиток наукового стилю української мови», «Становлення і розвиток публіцистичного стилю української мови», «Становлення і розвиток ділового стилю української мови»,

«Історична доля релігійного стилю української мови», «Еволюція стилів української мови», «Сучасна жанрово-стильова парадигма української мови».

Питання для підсумкового контролю до теми
«Стильові різновиди сучасної української мови»

1. Які напрямки простежуються у сучасній лінгвістиці при визначенні поняття *функціональний стиль*?
2. Що таке стиль у лінгвістиці?
3. Що таке функціональний стиль?
4. Як синонім до назв *стилі, функціональні стилі* української мови вживається вислів ...
5. Які критерії класифікації стилів?
6. Що становить мовну основу (мовні чинники) функціонального стилю?
7. Що становить позамовну основу (позамовні чинники) функціонального стилю?
8. Скільки стилів виділяється у стилістичній системі сучасної української мови?
9. Які основні функціональні стилі розглядають у сучасній українській літературній мові?
10. Який принцип покладено в основу поділу функціональних стилів на підстилі?
11. Що таке підстиль?
12. Які стилі належать до книжних?
13. Який стиль започаткував розвиток нової української літературної мови, відігравши величезну роль в оформленні і становленні всіх інших її функціональних стилів?
14. Яка функція мови найбільшою мірою виявляється у художньому стилі?
15. Яку сферу використання охоплює художній стиль?
16. Яке призначення художнього стилю?
17. Які головні ознаки художнього стилю?
18. Які мовні засоби характерні для художнього стилю?
19. Який принцип покладено в основу поділу художнього стилю на різновиди: підстилі прози, поезії й драматургії?
20. Чому мовознавиця Н. Д. Бабич стверджує, що з виділенням у художньому стилі підстилів прози, поезії, драматургії порушується система класифікації стилів?
21. Які терміни для позначення художнього стилю використовуються в сучасній науковій літературі?
22. У яких сферах спілкування використовується публіцистичний стиль?
23. Яке призначення публіцистичного стилю?
24. До основних ознак публіцистичного стилю належать...
25. Які підстилі виділяються в сучасному публіцистичному стилі?
26. Які назви є в наукових джерелах для позначення публіцистичного стилю?
27. У чому полягають дискусії стосовно статусу «ораторського стилю» в сучасній стилістичній системі української мови?
28. Який стиль найшвидше реагує на зміни в суспільному житті?
29. Коли почав складатися український науковий стиль і його термінологія?
30. Якою є сфера використання наукового стилю?
31. Головне призначення наукового стилю.
32. Які головні ознаки наукового стилю?
33. Які мовні засоби характерні для наукового стилю?
34. Які підстилі має науковий стиль?
35. Які назви є в науковій літературі для позначення офіційно-ділового стилю ?
36. Яка функція мови є головною для офіційно-ділового стилю?
37. У яких сферах використовується офіційно-діловий стиль?
38. Яке головне призначення офіційно-ділового стилю?
39. Які головні ознаки офіційно-ділового стилю?
40. Основними мовними засобами офіційно-ділового стилю є...

41. У яких підстилях функціонує офіційно-діловий стиль?
42. У чому полягає системність офіційно-ділового стилю?
43. Чим відрізняються між собою жанрово-ситуативні стилі офіційно-ділового мовлення?
44. Коли виник конфесійний (релігійний) стиль української мови?
45. Які назви поширені в мовознавстві для стильового різновиду української мови, що обслуговує релігійні потреби суспільства?
46. Яка сфера використання релігійного стилю?
47. Яке головне призначення релігійного стилю?
48. Які головні ознаки релігійного стилю?
49. Які основні мовні стильові засоби релігійного стилю?
50. Жанрові різновиди релігійного стилю.
51. Що об'єднує всі книжні стилі мови?
52. Епістолярний стиль чи епістолярний жанр?
53. Хто з авторів навчальних посібників розглядає епістолярний стиль як компонент стилістичної системи української мови?
54. Чому не всі науковці визнають епістолярний стиль як самостійний функціональний стиль?
55. Яку сферу спілкування обслуговує епістолярний стиль?
56. Які жанрові різновиди належать до епістолярного стилю?
57. Який функціональний стиль є найдавнішим?
58. Які дві риси розмовного стилю є найсуттєвішими?
59. Які стилі виокремлюють, крім функціональних, у стилістичній системі мови?
60. Що таке експресивний стиль?
61. Високий, нейтральний і низький – це різновиди стилів...
62. Які стилі називаються об'єктивними, а які – суб'єктивними?
63. Що таке мовний жанр?
64. Які є різновиди мовних (мовленнєвих) жанрів?
65. Що таке ідіостиль?
66. Чим відрізняються поняття *ідіолект* та *ідіостиль*?
67. Які стилі є предметом дискусії в українському мовознавстві?
68. Чому історія літературної мови – це одночасно й історія її стилістики, історія формування і розвитку стилістичної системи національної мови – стилів, стилістичних засобів, тропіки і фігур?
69. Який зміст поняття «стилістична система»?
70. У чому виявляється етнопсихологічний зміст функціональних стилів?
71. Чому кількість функціональних стилів в історії української мови не залишається незмінною?

ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ТЕКСТУ

Контрольні питання

1. Зміст поняття «лінгвостилістичний аналіз».
2. Різновиди лінгвостилістичного аналізу.
3. Принципи і порядок лінгвостилістичного аналізу.
4. Етапи стилістичного аналізу.

Література

Арешенков Ю. О. Лінгвістичний аналіз художнього тексту: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Кривий Ріг: Видавничий дім, 2007. 177 с.

Беценко Т. Фоностилістичний рівень філологічного аналізу художнього тексту (На прикладі поезії П. Тичини «О панно Інно...»). *Дивослово.* 2013. № 2. С. 33–37.

Дащенко Н. Л. Лінгвостилістичний аналіз лексико-фразеологічних засобів у публіцистичному тексті. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія: Педагогіка. 2010. № 2. С. 108–115.

Єщенко Т. А. Лінгвістичний аналіз тексту: навч. посіб. Київ: ВЦ «Академія», 2009. 264 с.

Калита О. Стилістичний аналіз художнього тексту за мовними рівнями (На прикладі уривка з оповідання Володимира Винниченка «Студент». *Дивослово*. 2015. № 4. С. 47–49.

Коломієць І. Інтерпретація художнього тексту крізь призму лінгвосмислового аналізу: теоретичні засади та практичний вимір дослідження. *Філологічний часопис*. 2017. Вип. 2 (10). С. 158–164.

Кочан І. Лінгвістичний аналіз тексту: Курс лекцій для студентів філологічного факультету. Львів: Видавничий центр Львівського національного університету ім. І. Франка, 1999. 155 с.

Кравченко-Дзондза О. Лінгвостилістичний аналіз тексту в контексті комунікативної лінгвістики. *Рідне слово в етнокультурному вимірі*. Дрогобич: Посвіт, 2014. С. 26–31. URL: **https://dspu.edu.ua/native_word/wp-content/uploads/2016/04/6.pdf**

Крупа М. Лінгвістичний аналіз художнього тексту: посібн. для студен. філолог. спеціальн. вищ. навч. закл. Тернопіль: Підручники і посібники, 2010. 496 с.

Линтвар О. Лінгвостилістичний аналіз художнього тексту як предмет наукового дослідження. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах*. Київ, 2015. № 32. С. 59–71. URL: file:///C:/Users/Hp/Downloads/alexi,+7%20(1).pdf

Павліченко Л. В. Лінгвостилістичний аналіз та його місце серед методів дослідження художнього твору. *Молодий вчений*. 2022. № 4.1 (104.1). С. 52–55.

Плющ М. Я. Лінгвістичний аналіз тексту. *Українська мова*: Енциклопедія / редкол.: В. М. Русанівський (співголова), О. О. Тараненко (співголова), М. П. Зяблюк та ін. 3-є вид., випр. і доп. Київ: Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.

Стилістика української мови: Підручник / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько; За ред. Л. І. Мацько. Київ: Вища школа, 2003. С. 429–430.

Стилістика української мови: навчально-методичний посібник / [упорядники: А. С. Попович, Л. М. Марчук; за ред. А. С. Попович]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2017. 172 с.

Цівун Н. М. Декодування тексту як основа лінгвістичного аналізу. Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Філологічні науки. 2013. Кн. 2. С. 194–197.

Тексти для лінгвостилістичного аналізу

Шевченків «Кобзар» 1840 року мав такий великий успіх, що незабаром постало питання про його друге видання. Воно з'явилося 1844 року під назвою «Чигиринський Кобзар і Гайдамаки». Видання книжки здійснив петербурзький книготорговець Іван Лисенков, що називав Тараса Шевченка своїм «прекрасним знайомим» і «другом».

…На Великій Садовій вулиці в Петербурзі, неподалік Публічної бібліотеки, в будинку Пажевського корпусу, майже сорок років містилася книжкова крамниця Івана Тимофійовича Лисенкова, який не тільки продавав книги, а й був їх видавцем. Зокрема, крім згаданих уже творів Т. Г. Шевченка, він підготував два видання «Іліади» Гомера в перекладі М. Гнєдича.

Уродженець України, Лисенко відіграв важливу роль у виданні творів своїх земляків – Г. Сковороди, Г. Квітки-Основ'яненка, І. Котляревського, Г. Данилевського. Саме у Лисенкова М. Гоголь видав свого «Ганца Кюхельгартена». Архівні документи свідчать також, що І. Лисенков брав безпосередню участь у доборі й закупівлі літератури для комплектування бібліотеки Харківського університету.

За свідченням сучасників, його крамниця була своєрідним Писательським клубом, де збиралися побратими по перу, щоб купити нові книги, поговорити про літературні новини, обмінятися думками.

Неважко здогадатися, що прізвище «Лисенков» – це змінене популярне українське «Лисенко». Підтверджують це й архівні документи.

Народився він 1795 року у Сумах Харківської губернії у сім'ї селянина Тимофія Лисенка. Через матеріальні нестатки діти Лисенків розійшлись по наймах. Іван здобув лише початкову парафіяльну освіту, але ж багато читав і згодом пішов підручним до книгарні відомого московського купця О. Свєшникова, який займався книготоргівлею на сумському ярмарку. Потім опинився в Петербурзі, де невдовзі став управителем магазину свого господаря.

На початку 30-років Лисенков відкрив у Петербурзі власну крамницю, а згодом взявся і за видання книг. З Тарасом Григоровичем він познайомився десь у першій половині 1840 року, одразу після виходу його «Кобзаря». Відтоді видавець упродовж багатьох років підтримував з поетом теплі, дружні зв'язки. Зокрема, він сприяв здійсненню вимріяної ним першої подорожі на Україну після викупу з кріпацтва, передавши Шевченкові 1500 карбованців. За це поет надав Лисенкову у вічне й спадкове володіння право на видання свого «Кобзаря» та поеми «Гайдамаки».

Тоді ж Лисенков придбав у Тараса Григоровича і 800 недопроданих примірників його «Гайдамаків».

Після того І. Т. Лисенков кілька разів видавав Шевченкові твори, широко рекламував їх у тогочасних часописах і газетах (За: *І. Рябенко*. Видавець творів Кобзаря. *Літературна Україна*. 10 березня 1978 р.)

***

Усе поспішає: експреси, ракети й смереки,
І тільки хатини припнуті к землі на віки.
Далеко-далеко (те знають хіба що лелеки)
Розкидала доля кептарики і сіряки.

Неонові ночі обох діловитих Америк,
Сіднея й Торонто рекламно чужий колорит...
Гуцули і лемки в гучних сорочках із паперу
Спішать не по-наськи в безжально машинний ритм.

А дні шаленіють в реторті двадцятого віку,
І щось забувається, щось засина й відмира...
Та якось негадано дух діловий чоловіка

Пронiже, проклюне жахка журавлина жура.

І в ночі такі від Чикаго до Щецина й Гдині,
Від пряшівських стріх за Сіднея задимлений пруг
Під модним нейлоном застогне лляна Україна
Всіма журавлями, що висповідались Дніпру.

А дні облітають, а ночі згоряють на ранки,
І падають зорі на дно Амазонки й Дніпра.
І щось відмирає, і час заколисує рани,
І все ж таки щось не вмира! (*Б. Олійник*).

ВЕРХОВИНСЬКА ІДИЛІЯ

Краю мій карпатський
світку мій чудесний,
дай тебе любити
за високі весни,
коли сіють небо
по землі лелеки
і скликають зелень
молоді смереки.
Скільки раз тебе нам
народили весни,
краю мій карпатський,
світку мій чудесний!
.....
Краю мій карпатський,
мій високий світку,
дай тебе любити
ще бодай улітку,
коли сонце й на ніч
залишає варту,
запаливши в небі
полонинську ватру.
Світить ватра, світить,
що горіла влітку.
Краю мій карпатський,
мій високий світку!
.....
Краю мій карпатський,
світку стоголосий,
дай тебе любити
ще бодай за осінь,
коли вітер тягне
за собою клени,
а вони палають
і стоять огненні.
То вогнем співає
нашу пісню осінь,
краю мій карпатський,
світку стоголосий!

.....
Краю мій карпатський,
світку невгасимий,
дай тебе любити
ще й за чисті зими,
коли день короткий
і мороз на чатах,
та летить із дітьми
сонце на санчатах.
Дай нам весни й літа,
осені і зими,
краю мій карпатський,
світку невгасимий! (*П. Скунць*).

С. Іванові, вусатому естетові

Слава Україні!

Дорогий Іване!

Одержавши твою епістолію, я дивувався з швидкості листообігу. Але ще більше мене здивували твої безвідповідальні заяви, наприклад, про криве ружжо. Запорожці поєдинки на вогнепальній зброї зневажали, віддаючи перевагу чесній шаблі. А ти знаєш, що серед фехтувальників мені важко знайти рівного. Шаблею я володію ще спритніше, ніж пером. Так що краще не задирайся до мене.

Я теж хотів би побачити тебе, але зараз це – фата морґана. Проте, коли до тебе приїде Мамайсур, то, може, і я загляну на день. Тільки дзвони мені зранку (до 11 години) або ввечері після восьмої. У щілині між цими двома цифрами я, як правило, дома не буваю. А Мамайсура я цитував точно, тільки в редакції там переплутали. Та коли б вони переплутали тільки це, то ще півлиха, а вони ж, по суті, вихолостили суть. Так що ти знайомився з євнухом, який колись був людиною

У мене є трішки новин, котрі, може, й тобі були б цікавими, та писати про це нудно. Колись ми таки зустрінемося й поговоримо.

Цікаво, де зараз наші хлопці і що вони роблять? Я нічогісінько не знаю, крім того, що був у парку Лесин вечір та що Вінгр[ановський] став щасливим татком. Знічев'я до цього листа додаю хуліганську «Іліяду», бо знаю, що вона не залишить тебе байдужим – викличе принаймні досаду. А мені ж так хочеться насолити тобі!

Вітай Льолю.

Простягаю руки для обіймів.

Твій В. Симоненко (Лист В. Симоненка до І. Світличного).

Основний текст пам'ятки виписано великим уставним письмом, висота літер 7 мм, ширина 5–11 мм (11 мм ширини сягають літери ж, м, ω, ш, щ), товщина вертикальних ліній 1,5–1,75 мм. Письмо надзвичайно чисте і акуратне. На кожній сторінці 20 рядків основного тексту. Крім того, у рукопису є й так зване «дробне письмо», яким виписано сумарії, глоси, зроблено приписки, окреслені орнаментованими рамками після кожного з Євангелій, та два записи в кінці рукопису. […].

Текст виписано темно-коричневим та коричневим чорнилом, яке добре збереглося. Крім того, в рукопису багато кіноварі (червоної фарби), якою виконано такі записи: нумерація глав та зачал, на бічних полях рукопису зауваження про те, коли які місця тексту потрібно читати, початкові літери зачал і сумаріїв, різні зауваження на полях, крім пропусків тексту та глос, так звані великі крапки, значки в тексті і відповідно на полях при пропусках тексту і дописуваннях. Багато кіноварі також у покажчикові євангельських

читань та Місяцеслові. За складом тексту пересопницький рукопис являє собою тетраєвангеліє (четвероєвангеліє), у ньому текст чотирьох євангелістів розміщено послідовно один за одним: Матвія, Марка, Луки, Йоана. Пересопницьке Євангеліє було призначене для церковного користування, про що свідчить поділ тексту на зачала, наявність вказів на полях рукопису та вказівок у тексті про закінчення окремих читань (*І. Чепіга.* Пересопницьке євангеліє – унікальна пам'ятка української мови).

ЧЕРВЕНЬ. КВІТИ

Вечірня зірка розтуля долоні,
Причілок чорнобривцями пропах.
І подих ріднокраю біля скроні,
І присмак надвечір'я на губах.

Заграли грамофончики настурцій,
Джміль до троянди жадібно приник,
Пославсь барвінок – ніде клюнуть курці.
Усе довкола – нібито квітник.

І я у всьому тут живу довкола –
Одвічно і сьогодні, й повсякчас.
Нас на землі дурманить матіола
І щось до неба прикликає нас.

Перехрестився шаблею любисток…
І ліхтарі насторожила в ніч
Ота негучна мальва українська,
Яку обплутав кручений панич (*В. Бровченко*).

ДОЛОНЯ

Що було – не вернеться.
Одгуляло. Жовто...
Запливає вересень
у затоку жовтня.
Вересню мій,
веслами весело греби,
Ждуть тебе на березі
з кошиком гриби.
Чаль хутчій до берега,
бо встає над світом
Із протоки Берінга
скрижанілий вітер.
Ти ховайсь у яблуко,
в терен і у кріп.
Ти втікай у ямби,
а хочеш – у верлібр.
А як піде з висвистом
завірюха клята,
Попросись у прихисток
під долоню ратая,
Де між ліній світяться

дати і віки,
Де дванадцять місяців
сплять, як малюки... (*Б. Олійник*).

Що є любов?
Любов?
Любов.
Любов…
О, як слова тремтять, переливають.
То мруть самі, то мертвих воскрешають.
Я вмер? О ні, живий навіки знов.

Ну хто зберіг в устах своїх пилок
У п’ятдесят, у сто, у триста років?
Пориви мруть, і мруть вогні високі.
І попіл скрізь, де йшов життя урок.

Що є любов? – питаєш. Не мовчу.
Я просто відповідь, як відповідь.
Не знаю.
І кожен раз напам’ять я учу,
І кожен раз не так відповідаю… (*Г. Лютий*).

Мандрівник помалу, тихенько звівся. Не спускаючи очей із звірка, хижих, запалених раптовим вогнем лютого голоду, почав ледве помітно підкрадатись. «Піймати». Ним заволоділо непереможне бажання піймати цей живий шматочок крові і м’яса. Це ж у ньому його порятунок! Поволеньки, як неживий, приплющивши очі, він посувався дедалі ближче, ближче… Звірок гриз свій горішок і ніби не помічав нічого… Почав зводити руку. Ближче. Ближче… Уже лишилось тільки рвучко зімкнути пальці, – як звірка враз ніби вітром здмухнуло. Він зіскочив у траву, впустивши горішок, і подався, перелякано цикаючи. Мисливець стрибав незграбно за ним, намагаючись притоптати, привалити його травою. Звірок добіг і гулькнув у дупло велетенської колоди. Сховався. Сидів там мовчки. Мисливець почав люто бити босою ногою в колоду. Вона дудніла гнилою порожнявою, проте не піддавалась. Тоді він вхопив дебелого замашного сука і почав гатити. Проломив в однім, проломив у другім місці – нема, в третім – нема… Він навіть не помітив, як звірок давно вже вискочив з протилежного кінця колоди, вигнався на височезне дерево і перелякано визирав з-за стовбура; почував себе в безпеці, але йому було страшно за домівку. А домівка тріщала під шаленими ударами, розвалювалась геть-чисто. Кинувши сук, мисливець почав мацати руками в проломинах, – либонь, прибив! Порпався в купах трухлятини. Нема! Раптом рука намацала щось. Загріб, витяг… Горіхи! Пробував – горіхи! Цілі. Прекрасні. Одібрані. І як їх багато! Пхав їх у кишені, вони висипались з дірок. Тоді загорнув край надірваної поли і вибрав їх туди. Скарб! Цілий скарб – з добру миску горіхів. Він трощив їх, мов вепр, а рука мацала далі. Все… А бурундучок з жалем і страхом дивився, як і двоногий розбійник грабував його комору, і не міг зарадити. Чи думав він, старанно добираючи ще минулої осені, всіх професійних знань докладаючи, носивши їх в защічних мішечках по одному та по два, що така їх доля стріне? (*І. Багряний*).

Кілька ягід він укинув у відро з водою, аби набиралася суничних пахощів, потім став на коліна і нагнувся до джерела-кринички напитись, побачив своє обличчя і, торкаючись губами своїх холодних губ, згадав геніальний і ніким не розгаданий кадр із «Тіней забутих предків». Усі кінооператори світу сушили голови над таємницею незбагненного кадру, в

якому Іллєнко показав водночас Іванове обличчя і його відображення, дивувалися, що то за суперкамера в українського оператора, і не знали, що тоді ще молодий Юрко Іллєнко творив чудеса найпростішою радянською ручною камерою; зодягаючи краги, біг із нею полониною за Іваном, так біг, що могло розірватися серце. Потім так вийшло, що фільм у нас не зазнав доброї слави, люди мліли від Бельмондо, Делона, Челентано, а тим часом «Червоні коні» (під такою назвою фільм обійшов світ) летіли в безсмертя, Депардьє захоплювався чутливістю слов'янської душі, Франсуаза Саган після перегляду фільму прочитала Коцюбинського і сказала, що якби такого генія мала Франція, то йому стояв би пам'ятник у Парижі, а Бельмондо, знімаючись у Італії і дізнавшись, що недалеко працює знімальна радянська група і в ній Іван Миколайчук, закричав: «Покажіть! Покажіть мені цю людину!» Їх познайомили і спитали: «Якого просите перекладача?» – мовляв, чи російсько-французького, чи італо-українського, але нетерплячий Бельмондо кинув: «До біса! Якщо два такі великі актори не порозуміються без перекладача, то гріш їм ціна!»

І вони цілу ніч просиділи в барі, дивлячись один одному в очі, дивлячись один одному в душу, без слів, без компліментів і дискусій, без похвал і осуджень. Жоден журналіст не передасть тої розмови (сенсаційного спілкування двох зірок!), не перекаже її і Іван Миколайчук зі своєю вродженою селянською скромністю, і тільки Бельмондо обмовиться скупо для преси: «Ця душа може витримати велике горе, тому що радість вона віддає іншим» (*В. Шкляр.* Ностальгія).

СЛОВО

Ані хвали, ні пишних нагород,
Ні ювілейних величань не треба, –
Даруй мені, природо, клаптик неба,
Де владне Слово поселив народ.

Там чесні душі обминає тлін,
Там вічність пломеніє малиново...
Дозволь мені ввійти у тебе, Слово,
Отак, як входить било в мідний дзвін.

Чи боляче – ніколи не питай.
Не дай згадати про біду та хворість.
Ти мною бий об ковану прозорість
І мною над землею калатай.

Дай прорости у ярих зернах рим
І знов посіятись у землю Словом,
Щоб стати пастушком білоголовим
Десь у лугах над річищем старим.

Нехай шукають кам'яні лоби
В нещирих лестощах примарну втіху.
В торбинці повно сліз і повно сміху, –
І заздрить Сонце на мої скарби.

І, відшмагавши батіжком зорю,
Чесноти замісивши із гріхами,
Обліплений рудими реп'яхами,
Я заново цю землю сотворю (*М. Руденко*).

У ЗИМОВОМУ ЛІСІ
Я йшов зимовим лісом. Поміж тіней
Мій зір до зблисків на снігу звикав.
Сюрреаліст грудневий – мудрий іней
В моїх очах ранкову казку ткав.

У грудях серце билось до нестями, –
Воно від мене вимагало звіт:
Чи повністю своїми відчуттями
Дано людині охопити світ?..

Ти – тільки промінь, що, згустившись в соти.
Відчув себе у творенні краси.
То де ж ти взяв, що не живуть істоти,
Для котрих ти невидимий єси?

Природа марить світловими снами.
І те, чого не бачиш нині ти, –
В твоїм єстві, над нами й попід нами, –
Тобою нерозгадані світи...

Отак я думав...
Лісова стежинка
Вела туди, де іній казку ткав.
Повільно опустилася сніжинка
І трепетно лягла на мій рукав.

І я до неї обізвався: хто ти?
Куди прямуєш свій захмарний лет?..
Ти є кістяк незримої істоти,
Яку формує Ультрафіолет.

У нього є свої таємні змови.
Для нього зорі – намистин разок...
Нехай тебе сюрреаліст зимовий
Кладе на гілку, як живий мазок (*М. Руденко*).

Мати наша – сивая горлиця.
Все до її серденька горнеться:
Золота бджола – намистиною.
Небо – празниковою хустиною.
Сивий дуб – прокуреним прадідом.
Білочка – мальованим пряником,
Жура-журавель над криницею –
Чистою сльозою-водицею,
А земля – пшеницею ярою,
А літа – замисленим явором.
Що із сорок першого журиться:
«Де ж це, молодице, твій суджений?»
Місяць – непоколотим золотом,
А береза – вранішнім солодом,

Хата – ластівками над стріхою,
А туман – вдовиною втіхою.
Крашанкою – сонечко в миснику.
А вона до всіх до них – піснею (*Б. Олійник*).

ПРИТЧА ПРО КАМІННЯ

Я чекав, щоб до мене гора
Підійшла по моєму хотінню.
Не гора підійшла, а пора,
Коли треба збирати каміння.

Я найбільший знайшов на межі
І присів, заколисаний лінню,
І дивлюся, як в стіни чужі
І моє закладають каміння (*Л. Талалай*).

ЯК ГІРКО ПЕРЕСВІДЧИТИСЬ РАПТОВО…

Як гірко пересвідчитись раптово,
Що ти свою значимість помилково
Сам приписав собі – її нема!..
А за дверима старості зима.

Ти жив з великими, а був безликим.
Ти тільки сам вважав себе великим.
Так, мабуть, блазень, увійшовши в роль,
Повірить згодом: він і сам – король.

Ти іменитих друзів добру славу
Поширював на себе не по праву,
І від твоїх настирливих повчань
Пашіло духом самозвеличань.

Було колись – ти подавав надії.
Говориш, заважали лиходії.
Але згадай: взяли твої роки
Розваги, лінощі, слизькі жінки.

Що жде тебе? Лише сама могила...
Та, може, десь іще дрімає сила,
І ти, згадавши молоді літа,
Розквітнеш, як агава розквіта?

Вона живе непишно, непомітно.
А потім вибухом одним розквітне –
І незабаром гордо помира...
Якщо є соки, починай...
Пора! (*М. Руденко*).

ШУМ ШИРОКОЇ ВОДИ

З місця зрушені водою,
Відступають холоди,
Як щити, перед собою
Піднімаючи льоди.

Розгулялася стихія,
І, киплячу каламуть
Розкрутивши, чорторії
Під обривом гнізда в'ють.

І не можна зрозуміти,
Звідки плине і куди,
Піднімаючись над світом,
Шум широкої води.

Щось постійно прибуває,
Наближається, гряде.
І душа не помічає,
Як відходить, як зникає,
Догоряє світлий день.

Може, зовсім небагато
Подарує майбуття, –
Не таке солодке свято,
Як його передчуття.

А над садом молоденьким,
Молоденьким, як вода,
З молоденьким місяченьком
Сходить зірка молода (*Л. Талалай*).

П'ЯНКИЙ БУЗОК НАД СПРАГЛИМ СЕРЦЕМ…

І враз – симфонія дощу.
Громами небо озоветься
«Не бійсь: пограюсь – відпущу!».
І все в невидимих магнітах, –
Так вперто вабить і гука,
Що розбиваються граніти
І опускається рука.
А у руці – маленька квітка –
Бузковий символ юних снів,
І ніжні крапельки – мов свідки
Того, що сталося мені (*А. Багряна*).

* * *

Весь день дощить. Журою світ наповнений.
Вдивляюся у світлу пелену.
Це, власне, і не дощ, а невеселі спомини
Про те, чого ніколи не верну.

Минули дні, де все було по-іншому:

Був світлий і щасливий дощопад,
Життєва путь тоді здавалась вічною,
Весна манила розкішшю принад...

І стільки там було пісень неспіваних!
Душа любов'ю й мріями цвіла.
А провесінь із думами осінніми
Ще зовсім неможливою була (*В. Калашник*).

У безкрай, далечінь-дорогу
надломлено я закричу
про самоту і про тривогу,
про дні, яких я не лічу,
про дивовижну німоту
без слів та звуків, про нечулу
німу, глуху, пусту, пусту –
що серце далечі жахнулось (*О. Лятуринська*).

Увечері ми з мамою згадували тата, який торішньої осені пішов удосвіта на бурякове поле, і серце його зупинилося на гірці викопаних буряків. І мамі, й мені все ще здається, що він просто затримується на роботі.

Мама начеб виманювала його з небуття не сумними, а химерно веселими спогадами. Так він був живіший для неї.

Ось вони з Підковою їдуть з якоїсь особливої наради. Поскидали брилі в машині. Склали їх один на один. Приїхали в Городища. Підкова надів свого бриля, а татового – нема. Обшукали машину. Нема. Аж через чотири дні випадково з'ясувалося, що Маркіян Тадейович носить двоповерховий капелюх.

Коли батько був живий, пригадую, мама часто навіть лаяла його за химерні витівки, до яких у Городищах вдатні чи не всі, а зараз згадувала саме ті чудернацькі пригоди (і як він виміняв порося на породистого собаку, а через рік зрозуміли, що собака німий, і як Гонта заїхав до себе у двір трактором на нічліг, а тато з Перепадею тайкома перекопали стовпа, звузили ворота, і Тиміш весь день думав: як же він учора заїхав крізь «вушко голки»?).

Напевне, у цих незвичних ситуаціях він їй запам'ятався найбільше, був земніший і ближчий.

Тільки повноцінна людина, позбавлена будь-яких комплексів, може дозволити жарт на свою адресу, не боячись, що від цього поменшає її великості. Високий може горбитись, і його не називатимуть горбатим. Хай буде так (*В. Яворівський*).

Я думаю, як і чиню,
Але скажи, хіба це горе,
Якщо це горе неогорне
В своїй сльозі я розчиню?
Мій труд – не горе, не приречність.
Він шлях і щастя і біди.
Впадуть на груди поїзди,
І сядуть літаки на плечі,
І стане щастям все те горе!
Віддаленіє рій причин,
Відстелиться, як поле орне,
Засіяне хто знає чим –
Любов'ю вічною навічно.

Чи, може, груддям камінняч?
Не плач. Не плач. Відмовчуй, відчаю!
Т-с-с, не збуди наш сон… не плач (*М. Вінграновський*).

І ось зійшов двадцятий вік.
На закривавлену правицю
Надяг залізну рукавицю.
О ні, не зверне він убік!
Він гатить важко кулаком,
Він б'є в зачинені ворота.
Несе він град, і дощ, і сльоту
І виє вовком-хижаком.
Загув часу повільний крок,
І розчинилась навстіж брама,
І скрізь страхіття понад нами,
немов з Пандориних скриньок (*Ю. Клен*).

Вперше я бачив евакуацію в 1914 році. Австрія евакуйовувалася з Галичини, опісля – Росія з тієї ж Галичини в 1915 році, пізніше евакуація ЗУНР – і від того часу все життя якось так стало обертатися між двома бігунами – евакуацією й еміґрацією…

Різно переживають люди евакуацію, залежно від того, що ставлять найвище. Людям, яким найцінніша річ – здорова голова, – евакуація легка. Тим, що прив'язуються до дрібних предметів домашньої обстанови, – евакуація болюча й тяжка.

Українська еміґрація на Закарпатті мала мало гроша, але вміла його щадити, і майже кожний українець еміґрант, урядовець чи робітник – колишній український стрілець – мав хату. Дехто спромігся й на два, і три доми, дехто мав крім дому винницю. Навіть «Комітет допомоги українським збігцям» в Ужгороді мав власний дім. Коли візьмемо приблизне число 250 утрачених домів на евакуйованій території, в приблизній ціні 100.000 кч., то дістанемо, що українська еміґрація стратила яких 25 мільйонів чеських корон, тяжко запрацьованих.

А моральні страти? Не раз приходило мені на думку, чому то інші народи мають так багацько пам'яток з давнини, збережених у величавих будівлях та творах мистецтва, – у нас цих речей так мало. Про цю річ писав вже котрийсь і наших козацьких літописців, що наші люди ліниві, не мають охоти записувати подій. Я додав би ще і другу причину – за час нашої кривавої історії забагацько було всяких евакуацій та еміґрацій, в часі яких пропадали записки, пам'ятки, будинки. […].

Я розумію нині, що треба мати свою хату, яка переходить з діда на сина, на внука, з покоління в покоління. Тільки так можна зберегти пам'ятки давнини. Евакуація та еміґрація – це тільки інша форма пастирського життя (*В. Бірчак*).

Над полем ключі журавлині,
Над полем,
над лісом,
над гаєм, –
Курличуть в осяяній сині
Летять із далекого краю.
Летять
і летять,
і тріпочуть –
Ген крильми черкають об зорі,
Роняють, як оклик дівочий,

Привіт із-над синього моря.
Дзвінкий,
переливний
і юний,
Жаданий,
омріяний,
дальній
На радісний степ злоторунний,
На селища вбогі, печальні...
І падає радість на лиця,
На злидні,
на втому,
на болі...
Летять то омріяні птиці
І сонце ведуть за собою.
От крикнути б молодо, буйно!
От дужу б, незнану ще ноту!
В цю хвилю ясну,
срібноструйну, –
В цей радісний час повороту.
…….
Над полем ключі журавлині,
Над полем,
над лісом,
над гаєм, –
Курличуть в осяяній сині –
Летять із далекого краю (*І. Багряний*).

А ЩО У НАС РОБИТЬ ВСЕСВІТНЬОМУ ПІЇТУ?

Ні світського письма, ні людяних понять.
піїти всіх земель говорять всі до світу.
А наші все до себе гомонять.
Ну, а якби нам матінка Оранта
підкинула Верґілія чи Данта?

То й був би він тут за приблуду
і невідомий на весь світ
неодукованого люду
неошанований піїт.

Те ж саме панство. Утиски, оренди.
Як рік, і два, і три тому, і п’ять.

Умієм добре шаблею махати,
червоні ружі сіять біля хати.

Вмирати вмієм, по степах гасати.
але себе не вмієм написати.

У цій страшній великій боротьбі
не вмієм так сказати о собі,

щоб світ здригнувся і на всі віки
були преславні наші козаки –

як ті Ахілли і як ті Ґеракли.
На це у нас щось розуму забракло.

Бо поки ми тут про свободу мимрили,
то інші вже свободу й здобули.

А ми усе співаєм, як ми вимерли
або як нас в неволю продали.

І де той геній, до народу дбалий,
щоб розбудив наш умисел оспалий?!

І не нікчемним словом, що як нежить,
а як народу гідному належить! (*Л. Костенко*).

ЧЕКАННЯ

Сходяться й розходяться дороги,
Ходить по дорогах курява,
І минуле, сповнене тривоги,
В ніжнім серці часто ожива.
Заплітала й розплітала коси,
Ждала мужа, а його нема.
По діброві, де спадають роси,
Вечорами ходить самітна.
Зацвітають й відцвітають груші,
А тоді появляться плоди.
Може, і в твою скорботну душу
Прийде щастя, прийде назавжди (*В. Лиман*).

ГОРТЕНЗА, АБО СЕКРЕТИ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ

140 років тому 17-річна Ольга Кобилянська поставила останню крапку у своєму першому великому творі – німецькомовній повісті «Гортенза, або Нарис з життя однієї дівчини», – розпочавши відтак свій шлях у велику літературу. У її музеєві зберігається той манускрипт – загальний зошит, 87 сторінок котрого списані готичним шрифтом рівним акуратним почерком та ще й без виправлень. У ньому – праця нічних годин юного романтика, у чиїй душі тоді «варилось і роїлось» й потребувало виходу назовні. Надихало й кохання, що завжди було і є могутньою спонукою для творчості. Любов до такого собі пана Шторфера мала на Ольгу тоді «дуже своєрідний, але й вирішальний вплив», що вона почала писати.

Як зізнавалася згодом відома письменниця О. Кобилянська, у 17 років фантазія підказувала сюжети й образи творів, а до «живого життя» вона звернулася пізніше. Але і вигадка, і провінційне буття сплелися на сторінках її першої повісті. У містечкові К., де відбуваються події, упізнається Кимполунг. У гордій, сильній характером і водночас ніжній головній героїні, якій підібрала квіткове ім’я – Гортенза, вгадується авторка і прозирають

риси героїнь її майбутніх творів. А які пристрасті, проте ретельно тамовані, вирують у душі панни Гердман, у які романтичні колізії вона втягнута волею О. Кобилянської! Леон Гелден, Леон Фаллер, Макс Лорден – претенденти на почуття дівчини. До речі, прізвище Лорден носить один із героїв «Царівни». Проте, якщо Гортенза Гердман виходить заміж за пана Лордена, то Наталка Веркович відкидає пропозицію свого професора Лордена!

Перша читачка-критик повісті Софія Окуневська, відзначивши «легкість у написанні, добрий зрозумілий стиль» твору, звернула увагу й на таке: «Сподіваюсь, що ви не схочете завжди писати по-німецьки. Це ж був би злочин добавляти там, де вже є багато і відбирати там, де є мало. Ви ж українка і ваша повинність писати по-українськи». Слова впали на благодатний ґрунт. О. Кобилянська здобула визнання як українська письменниця.

«Гортензу» не публікували за життя авторки, десятки літ вона йшла до свого читача й побачила світ разом з іншими німецькомовними повістями славетної буковинки тільки у 2015 році у третьому томі десятитомного зібрання творів письменниці, що видається спільними зусиллями кафедри української літератури Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича, Чернівецького літературно-меморіального музею О. Кобилянської та видавництва «Букрек». Кожному, хто хоче дізнатися, з чого починалося сходження до слави нашої землячки, варто взяти до рук ту книгу (*З мережі* Facebook, 16 липня 2020 р.).

А навколо пишалися стиглим збіжжям поля, – вклонялися налитим колосом жита й пшениці, доцвітали гречки, а по гречках гули бджоли, незважаючи зовсім на те, що діється з бідолашними людьми, незважаючи й на те, що так несамовито гримить, а не дощить. Лиловіли на обріях в мареві спеки гайки й лісочки, манячи лагідною прохолодою прийти туди й покласти голову на шовкову траву, віддихнути змученими грудьми.

Лиловіли пагорби… І навіть не вірилося, що ті всі замріяні пагорби й гайки, й лісочки обсаджено артилерією, покрито кулеметними й мінометними гніздами, а попід квітучими ланами гречки земля здовбана ровами й окопами, а найбільше все те здовбане бомбами й гарматнями й засіяне залізом… А ще найгірше – все те покроплене людською кров'ю, засіяне рештками розірваних і розшматованих людських тіл…

По пшеницях і по житах ходить вітер, гонить золоті хвилі туди та сюди, пестить ті жита й пшениці, потішає їх, мовляв, почекайте, ось все перегримить, перетарахкотить, все уляжеться, і тоді прийде господар, а не господар, то хтось на його місце, і облегчить стеблинам муку тримати на собі тяжкий колос… Хтось прийде, згромадить буйний урожай в золоті полукіпки й скирти, а землю зоре, скропить її потом, засіє зерном і надіями наново… І все буде по-старому.

Ген-ген полями ходить ніжне марево від спеки і грім артилерії на обріях і за обріями видається на справжній грім – ось-ось звідти насунуть грозові хмари, розсипляться блискавками й буйними теплими дощами, зливами напоять землю, життєдатною вологою й підуть десь далі, далі, а на небі стане сліпуча й тиха веселка, як кінець громам і бурям…

А ті громи облягали небо все дужче й дужче. Вони стягали обрії велетенським колом все щільніше й щільніше. І вже грім ішов безперервною ланцюговою розрядкою, як то буває з морготінням блискавок горобиної ночі, тільки це вдень… (*І. Багряний*).

ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДО ІСПИТУ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «СТИЛІСТИЧНА СИСТЕМА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ»

1. Предмет і завдання стилістики української мови. Структура стилістики.
2. Джерела стилістики української мови.
3. Методи дослідження стилістичних явищ.
4. Зв’язок стилістики з іншими лінгвістичними і нелінгвістичними науками.
5. Система основних понять і категорій стилістики.
6. Стилістичні і стильові норми. Співвідношення загальнолітературної і стильової норми.
7. Стиль як функціональний різновид літературної мови. Критерії класифікації стилів.
8. Експресивні стилі.
9. Індивідуальний стиль.
10. Становлення і розвиток художнього стилю.
11. Сфера використання, призначення, основні ознаки, мовні засоби, підстилі і жанри художнього стилю.
12. Становлення і розвиток публіцистичного стилю.
13. Сфера використання, призначення, основні ознаки, мовні засоби, підстилі і жанри публіцистичного стилю.
14. Становлення і розвиток наукового стилю.
15. Сфера використання, основне призначення, головні ознаки, основні мовні засоби, підстилі і жанри наукового стилю.
16. Становлення і розвиток розмовного стилю.
17. Сфера використання, основне призначення, головні ознаки, основні мовні засоби, підстилі і жанри розмовного стилю.
18. Становлення і розвиток офіційно-ділового стилю.
19. Сфера використання, основне призначення, головні ознаки, основні мовні засоби, підстилі і жанри офіційно-ділового стилю.
20. Становлення і розвиток релігійного стилю.
21. Сфера використання, основне призначення, головні ознаки, основні мовні засоби, жанри і підстилі релігійного стилю.
22. Епістолярний стиль. Зміст поняття. Сфера використання, мовні ознаки і жанрові різновиди.
23. Поняття фоностилістики. Евфонічність (милозвучність) і її засоби.
24. Явища української фонетичної стилістики.
25. Загальна характеристика лексичної стилістики.
26. Стилістична диференціація української лексики.
27. Лексична сполучуваність і випадки її порушення.
28. Конотація і її види.
29. Стилістичне значення полісемії. Функції багатозначних слів у стильових різновидах української мови. Основні прийоми введення полісемантичних слів у текст.
30. Поняття «стилістичний прийом». Види стилістичних прийомів.
31. Троп як різновид стилістичного прийому. Система тропів.
32. Епітети. Граматичне вираження епітетів. Стилістична характеристика епітетів.

33. Метафора і її види. Стилістичні параметри метафори.
34. Метонімія і її види. Стилістичні параметри метонімії.
35. Порівняння. Різновиди порівнянь. Стилістична характеристика порівнянь.
36. Стилістичне використання алегорії.
37. Стилістичні функції перифраз.
38. Стилістичний потенціал гіперболи, мейозису і літоти.
39. Стилістичні функції антифразу. Іронія й астеїзм як різновиди антифразу.
40. Стилістичне використання евфемізмів і дисфемізмів.
41. Стилістична характеристика синонімів. Прийоми введення синонімів у текст.
42. Тропи і фігури, побудовані на основі синонімії.
43. Використання омонімів у художньому і публіцистичному стилях. Явище міжмовної омонімії і використання його в художньому стилі.
44. Функції паронімів у мові художніх творів.
45. Стилістичні функції антонімів у художньому і публіцистичному стилях.
46. Контекстуальна антонімія.
47. Образно-виражальні засоби, побудовані на антонімічних відношеннях.
48. Використання антонімів у науковому та офіційно-діловому стилях.
49. Особливості функціонування діалектизмів у науковому, публіцистичному і художньому стилях.
50. Особливості функціонування термінів у науковому стилі. Функції термінологічної лексики в художньому стилі.
51. Сфера функціонування і стилістичне забарвлення розмовно-побутової лексики.
52. Основна сфера функціонування і стилістичне забарвлення жаргонізмів і арготизмів. Стилістичні можливості просторічної лексики.
53. Сфера використання застарілих слів.
54. Функції архаїзмів та історизмів у текстах різних функціональних стилів.
55. Стилістичний ресурс загальномовних неологізмів.
56. Стилістичні можливості індивідуально-авторських неологізмів.
57. Функціонування в українській мові запозичень, інтернаціоналізмів і власне іншомовних слів.
58. Стилістичні функції старослов'янізмів.
59. Екзотизми, їх використання у публіцистичному та художньому стилях. Стилістичні можливості варваризмів.
60. Аспекти стилістичного вивчення фразеології.
61. Експресивно-стилістичні властивості фразем у функціональних стилях.
62. Стилістичні функції фразем у художньому стилі.
63. Основні способи трансформації (видозміни) фразем. Індивідуально-авторські модифікації фразем.
64. Стилістичне використання прислів'їв, приказок, крилатих висловів, афоризмів, сентенцій, парадоксів, максим, ремінісценцій, літературних цитат.
65. Стилістичні властивості суфіксації і префіксації.
66. Безсуфіксний спосіб словотворення і його стилістичні можливості.
67. Стилістичні функції основоскладання, словоскладання і подвоєння слів.
68. Стилістичний аспект словотвірних засобів. Словотвірна синонімія.
69. Стилістична характеристика іменника.

70. Стилістична характеристика прикметника.
71. Стилістична характеристика числівника.
72. Стилістична характеристика займенника.
73. Загальна стилістична характеристика дієслова.
74. Стилістична характеристика прислівника. Специфіка стилістичних функцій прислівника.
75. Стилістичні функції прийменників. Стилістичні функції сполучників. Стилістика часток. Стилістика вигуків.
76. Стилістичні можливості синтаксису. Поняття експресивного синтаксису.
77. Синтаксичні синоніми та паралельні конструкції. Стилістичне використання синтаксичних синонімів та паралельних синтаксичних конструкцій у різних функціональних стилях.
78. Стилістичні особливості функціонування односкладних і двоскладних, поширених і непоширених, повних і неповних, неускладнених і ускладнених речень.
79. Стилістичне використання неповних речень. Сегментація та парцеляція як засоби експресивного синтаксису.
80. Стилістичні особливості однорідності.
81. Порівняльні звороти як характерна риса експресивного синтаксису.
82. Стилістичні властивості вставності в тексті. Особливості функціонального використання вставлених компонентів.
83. Звертання номінативні та художньо виразні.
84. Змістове, синтаксичне й стилістичне значення порядку слів у реченні. Функціональна, стилістична, естетична доцільність зворотного порядку слів у реченні.
85. Стилістична характеристика способів відтворення чужого висловлювання.
86. Використання прямої мови в різних функціональних стилях і жанрах.
87. Стилістичні можливості складного речення в різних функціональних стилях.
88. Стилістичні фігури синтаксису.